

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně

Ústav archeologie a muzeologie

Ondřej Chvojka

Jižní Čechy v mladší a pozdní době bronzové

Doktorská disertační práce

Brno 2006

Prohlašuji, že jsem doktorskou disertační práci vypracoval samostatně a že jsem použil pouze uvedenou literaturu a prameny.

OBSAH

1. ÚVOD. METODA PRÁCE A JEJÍ CÍLE	8
2. DĚJINY VÝZKUMU DOBY POPELNICOVÝCH POLÍ V JIŽNÍCH ČECHÁCH	13
3. GEOGRAFICKÉ VYMEZENÍ STUDOVANÉ OBLASTI	31
3.1. Přirozená definice jihočeského regionu	31
3.2. Přirozená definice sídelních mikroregionů v jižních Čechách	33
3.2.1. Mikroregion dolní Blanice	35
3.2.2. Pootavský mikroregion	36
3.2.3. Zvíkovský mikroregion	36
3.2.4. Mikroregion dolní Lužnice	38
3.2.5. Povltavský mikroregion	39
3.2.6. Mikroregion Českobudějovické pánve	40
3.2.7. Okrajová území	41
4. ANALÝZA MOVITÉHO NÁLEZOVÉHO FONDU	46
4.1. Keramické nádoby	46
4.1.1. Tvarosloví	46
4.1.1.1. Amfory	46
4.1.1.2. Dvojkónické nádoby	50
4.1.1.3. Zásobnice	52
4.1.1.4. Hrnce	56
4.1.1.5. Pohárky	59
4.1.1.6. Džbánky	59
4.1.1.7. Hrnky	60
4.1.1.8. Koflíky	61
4.1.1.9. Mísy	63
4.1.1.10. Cedníky	70
4.1.2. Součásti nádob	71
4.1.2.1. Okraje	71
4.1.2.2. Ucha	75
4.1.2.3. Dna	77
4.1.3. Výzdoba nádob	80
4.1.3.1. Plastická výzdoba	81
4.1.3.2. Vhloubená výzdoba	83
4.1.3.3. Rytá výzdoba	90

4.1.3.4. Kombinace ryté a vhloubené výzdoby	92
4.1.4. Technologická analýza nádob	94
4.1.4.1. Keramické třídy	94
4.1.4.2. Příměs v keramické hmotě	98
4.1.4.3. Úpravy povrchu: tuhování, leštění, engoby	100
4.1.4.4. Opravy a druhotné úpravy nádob	109
4.1.5. Nálezová prostředí nádob	111
4.2. Jiné artefakty z hlíny	114
4.2.1. Přesleny	114
4.2.2. Kolečka	115
4.2.3. Kruhy	116
4.2.4. Kruhové desky	116
4.2.5. Kultovní předmět	117
4.2.6. Další drobné hliněné artefakty	118
4.2.7. Závaží	119
4.2.8. Mazanice	120
4.3. Bronzové a měděné předměty	121
4.3.1. Šperky a ozdoby	122
4.3.1.1. Jehlice	122
4.3.1.2. Kruhový šperk	131
4.3.1.3. Spony	139
4.3.1.4. Závěsky, nášivky a pukličky	140
4.3.2. Nástroje	143
4.3.2.1. Sekery	143
4.3.2.2. Dláta, šídla, rydla	146
4.3.2.3. Srpy	147
4.3.2.4. Nože	149
4.3.2.5. Další typy nástrojů	151
4.3.3. Zbraně	152
4.3.3.1. Meče	152
4.3.3.2. Dýky	153
4.3.3.3. Hroty kopí a šípů	154
4.3.3.4. Sekeromlat	155
4.3.4. Další bronzové výrobky	156
4.3.5. Měděné slitky a amorfní zlomky	158

4.3.6. Metalografické analýzy	159
4.3.7. Opravy a druhotné úpravy bronzových artefaktů	159
4.3.8. Nálezová prostředí bronzových a měděných předmětů	160
4.4. Kamenné artefakty	162
4.4.1. Podložky	162
4.4.2. Otloukače	163
4.4.3. Palice s oběžným žlábkem	164
4.4.4. Ostatní kamenné předměty	164
4.5. Předměty z ostatních materiálů	165
4.5.1. Zlato	165
4.5.2. Grafit	166
4.5.3. Organické látky	167
5. ČASOVÉ ZAŘAZENÍ LOKALIT A DEFINICE CHRONOLOGICKÝCH HORIZONTŮ	169
5.1. Přejídný mohylovo-knovízský horizont: Plzeň-Jíkalka (BC2/D)	170
5.2. Starší horizont popelnicových polí: Riegsee (BD-HA1)	172
5.3. Vrcholný horizont popelnicových polí: Jenišovice (HA2-HA2/HB1)	174
5.4. Pozdní horizont popelnicových polí: Štítary (HB1-3)	175
5.5. Shrnutí	177
6. TERÉNNÍ A TOPOGRAFICKÁ ANALÝZA LOKALIT A NEMOVITÝCH OBJEKTŮ	181
6.1. Rovinná sídliště	181
6.1.1. Prostorová analýza rovinných sídlišť	181
6.1.2. Sídlištní objekty	184
6.2. Výšinné lokality	191
6.2.1. Prostorová analýza výšinných lokalit	192
6.2.2. Plošná rozloha výšinných lokalit a doklady opevnění	195
6.2.3. Sídlištní objekty	198
6.3. Pohřebiště	199
6.3.1. Prostorová analýza pohřebišť	199
6.3.2. Velikost a vnitřní uspořádání pohřebišť	202
6.3.3. Úprava a vybava hrobů	204
6.4. Hromadné a ojedinělé nálezy	209
6.5. Topografická analýza jihočeských lokalit	213
6.5.1. Nadmořská výška	213
6.5.2. Typ polohy	214
6.5.3. Orientace svahu	215

6.5.4. Sklon svahu.....	215
6.5.5. Vzdálenost k nejbližší řece.....	216
6.5.6. Řád nejbližšího vodního zdroje.....	216
6.5.7. Vzdálenost k nejbližšímu vodnímu zdroji.....	217
6.5.8. Převýšení nad okolní terén.....	217
6.5.9. Podloží.....	218
6.5.10. Půdní pokryv.....	218
6.5.11. Vegetační poměry.....	219
7. POSTAVENÍ JIŽNÍCH ČECH V RÁMCI STŘEDOEVROPSKÝCH KULTUR POPELNICOVÝCH POLÍ	220
8. DĚJINY JIŽNÍCH ČECH V EPOŠE POPELNICOVÝCH POLÍ – KONTINUITA NEBO DISKONTINUITA VÝVOJE ?	225
9. KULTURNÍ CHARAKTERISTIKA JIHOČESKÉHO REGIONU.....	228
10. ZÁVĚR	232
LITERATURA A PRAMENY.....	233
PŘÍLOHA I. SOUPIS LOKALIT A POPIS NÁLEZOVÝCH SITUACÍ.....	1
I. 1. Mikroregion dolní Blanice.....	5
I. 2. Pootavský mikroregion.....	23
I. 3. Zvíkovský mikroregion.....	54
I. 4. Mikroregion dolní Lužnice.....	68
I. 5. Povltavský mikroregion.....	82
I. 6. Mikroregion Českobudějovické pánve.....	98
I. 7. Okrajová území.....	109
I. 7.1. Českokrumlovsko.....	109
I. 7.2. Prachaticko.....	111
I. 7.3. Horní Pootaví.....	116
I. 7.4. Severní Prácheňsko.....	119
I. 7.5. Třeboňsko a povodí horního toku Lužnice.....	120
I. 8. Sporné nebo chybně datované lokality.....	122
I. 9. Doplněk – lokality identifikované v roce 2006.....	130
PŘÍLOHA II. POPIS NÁLEZŮ.....	131
Deskriptivní kód keramiky.....	131
II. 1. Mikroregion dolní Blanice.....	137
II. 2. Pootavský mikroregion.....	207
II. 3. Zvíkovský mikroregion.....	215
II. 4. Mikroregion dolní Lužnice.....	237

II. 5. Povltavský mikroregion.....	280
II. 6. Mikroregion Českobudějovické pánve.....	303
II. 7. Okrajová území.....	312
II. 7.1. Českokrumlovsko.....	312
II. 7.2. Prachaticko.....	313
II. 7.3. Horní Pootaví.....	316
II. 7.4. Severní Prácheňsko.....	318
II. 7.5. Třeboňsko a povodí horního toku Lužnice.....	319
PŘÍLOHA III. SOUPIS NÁLEZŮ V JEDNOTLIVÝCH SBÍRKÁCH	321
PŘÍLOHA IV. MAPOVÁ, OBRAZOVÁ A FOTOGRAFICKÁ DOKUMENTACE	332
Popis mapové přílohy	332
Popis obrazové přílohy	333
Mapová příloha	Mapa 1-17
Kresby artefaktů	Tab. 1-169
Terénní dokumentace	Tab. 169-226
Deskriptivní kód keramiky – typář	Tab. 227-230

1. ÚVOD. METODA PRÁCE A JEJÍ CÍLE

„... více než třicet let bloudil jsem krajem, když polní práce ustaly, role osiřela, docházel jsem na nezasněžená opuštěná role i v zimě, kdy jen stíny mraků táhly nad nimi a kdy studené větry bičovaly hroudy (a často zloba zlých i duši), toulal jsem se po mezích, jak sněhy tály a nacházel doklady osídlení z těch zamlžených dálek zaniklých tisíciletí; v romantických zákoutích stopy zaniklých pravěkých osad ..., ve vyšších polohách s větším rozhledem zbytky sídlišť výbojných kmenů, v rovinách Pootaví rozsáhlé osady lidu, používajícího širých pastvin pro stáda, na pahorcích a v lesích místa posledního odpočinku ...“

Bedřich Dubský, Pravěk jižních Čech, Blatná 1949 (s. 3)

Těmito krásnými slovy, plnými romantismu a nadšení, vyjádřil Bedřich Dubský, strůjce moderní jihočeské archeologie a faktický objevitel epochy popelnicových polí v jižních Čechách, svůj obdiv a pokoru před pradávnými obyvateli svého kraje. Od doby, kdy Dubský odkryl prvá sídliště a prvé ploché hroby našich předků z mladší doby bronzové, uběhlo v jeho milované Otavě již mnoho vody, byla objevena, prozkoumána i publikována řada nových lokalit, podstatně se změnil pohled na vývojové schéma i chronologické zařazení epochy popelnicových polí, změnila se také metodická východiska celého oboru. Nastala doba velkoplošných záchranných výzkumů, analytických povrchových sběrů, letecké prospekce i geofyzikálních průzkumů, doba formalizovaných zápisů a elektronických databází, deskriptivních kódů a GIS. Přesto by se nám i přes hradbu různých čísel a kódů neměly z mysli vytratit faktické osudy lidí, obývajících dávno před vznikem prvních písemných záznamů naši zem, naši dnešní krajinu. Archeologie nesmí rezignovat na svou interpretační úlohu minulosti, bez ohledu na to, jakými cestami se k této interpretaci dostane. Díky propracované metodě může archeolog získat řadu analytických závěrů, ve fázi interpretace se však jen těžko ubrání subjektivnímu hodnocení. Je ovšem třeba zdůraznit, že tato subjektivní interpretace (za podmínky zveřejnění a kritického zhodnocení všech pramenů, z nichž vychází) není vůbec zavrženíhodná, naopak pomáhá vytvářet obecné historické vědomí. Pokusme se proto se vši pokorou před těmito našimi dávnými předky odkrýt maximum toho, co jsme dnes schopni zachytit, a zrekonstruovat co nejvěrněji jejich život i vývoj celého regionu v epoše, kterou dnes nazýváme mladší a pozdní dobou bronzovou.

Východiskem této disertační práce se stala autorova práce diplomová, která byla zaměřena na osídlení epochy popelnicových polí v mikroregionu středního a dolního toku Otavy (*Chvojka 1999a*; tiskem *Chvojka 2001a*). Na základě rozboru nálezů z tohoto nejintenzivněji osídleného území v jižních Čechách byly autorem formulovány modely kulturních poměrů a historického vývoje celého regionu, které tehdy ovšem bez podrobné analýzy pramenů z dalších jihočeských mikroregionů zůstaly v rovině pouhých hypotéz. Z důvodu ověření jmenovaných teoretických modelů a možnosti jejich aplikace na poměry v celém jihočeském regionu tak bylo rozhodnuto pokračovat ve zvoleném tématu i v rámci disertační práce.

Chronologické vymezení studované problematiky zůstává v této práci stejné jako v autorově práci diplomové, tj. období Reineckových stupňů BD – HB, včetně přechodného horizontu BC2/D. Zpracovány tak byly i některé lokality, označované zpravidla jako pozdně mohylové, které však stojí již na počátku vývoje epochy popelnicových polí – konkrétně se jedná o depoty horizontu Plzeň-Jíkalka, některá mohylová pohřebiště i další lokality. V případě polykulturních lokalit byly pro účely této práce zpracovány jen soubory náležející jednoznačně do mladší nebo pozdní doby bronzové.

Z hlediska *prostorové definice* zkoumaného území zahrnuje tato práce celý region jižních Čech (srov. kap. 3.1.), který byl rozdělen do šesti hlavních sídelních mikroregionů a na okrajová území (srov. kap. 3.2.). Jedná se ovšem o přirozeně vymezený celek, který neodpovídá dnešnímu správnímu rozdělení republiky: do jihočeského regionu jsou tak v této práci pojaty i některé lokality z dnešního pohledu západočeské (spadající do východní části okresu Klatovy v horním Pootaví) a středočeské (oblast Březnicka v jižní části okresu Příbram), naopak nálezy z centrální části Českomoravské vysočiny, tvořící z dnešního pohledu součást Jihočeského kraje (např. bronzová sekerka z Dačic), náležejí v pojetí této práce již do přirozeného regionu jihozápadní Moravy.

Na základě uvedeného chronologického a geografického vymezení sledovaného tématu bylo do této práce zahrnuto celkem *361 lokalit*, které byly podrobeny bližšímu zkoumání. Jedná se o všechny jihočeské lokality epochy popelnicových polí, zjištěné do 31. 12. 2005 – nálezy získané po 1. 1. 2006 již nebyly do této práce pojaty.

Vlastní **heuristický postup** získání pramenů probíhal v následujících etapách:

1. Získání a zpracování maximálního množství *movitých nálezů i terénní dokumentace* ze všech známých jihočeských lokalit sledované epochy. Ověřeny a dokumentovány byly všechny dostupné soubory ze všech regionálních muzejních sbírek i z prehistorické sbírky Národního muzea v Praze a z fondu bývalé expositury ArÚ, uloženého dnes v depozitáři Západočeského muzea v Plzni (srov. Přílohu III). Výsledkem je zpracování zhruba 90 % nálezového fondu jihočeské mladší a pozdní doby bronzové: pouze některé soubory nebyly pro účely této práce dokumentovány, a to zejména z důvodů plánovaných budoucích samostatných publikací, příp. z důvodů momentální nedostupnosti nálezů. Z těchto nezpracovaných souborů jsou nejvýznamnější ploché pohřebiště Topělec I, z něhož byl zpracován pouze jediný hrobový celek uložený v píseckém muzeu, a pak rovinná sídliště Topělec III a Bernartice I a II, které budou předmětem samostatných publikací. Rovněž část nálezů z hradiště Zvíkovské Podhradí I bude zpracována až pro plánovanou studii o osídlení tohoto významného polykulturního centra. U nejnovějších autorových výzkumů (sídlíště Březnice I, Černýšovice I a Hluboká nad Vltavou II) jsou presentovány jen předběžné základní informace bez podrobné analýzy, neboť všechny výzkumy budou dále pokračovat a jejich komplexní zpracování tak bude následovat až po definitivním ukončení jejich terénních odkryvů. Zpracovány nebyly také některé od jiných autorů moderně analyzované a publikované soubory (srov. zejména *Michálek 1993; Zavřel 1996; Týž 1998; Michálek 2002; Parkman 2003; Michálek 2004*), jejichž závěry byly ovšem v této práci využity.

Všechny dokumentované soubory byly zpracovávány podle jednotného kritéria: kresebně (výjimečně i fotograficky) byl vždy podchycen pouze vybraný reprezentativní vzorek nálezů, ostatní artefakty byly hodnoceny statisticky. Pro popis a statistické hodnocení keramických nálezů byl využit deskriptivní kód, který v základním principu vychází ze systému, aplikovaného v autorově diplomové práci, modifikovaného ovšem zejména na základě pozdějších zkušeností ze zpracování středobronzové keramiky z Radčic (srov. *Chvojka – Michálek 2003*). U každého souboru bylo sledováno celkové zastoupení keramických tříd, typů a variant okrajů, den, uch a výzdoby nádob a pak výskyt tuhování, leštění a engoby na povrchu nádob. Každý z kresebně dokumentovaných předmětů pak byl jednotným způsobem popsán (srov. Příloha II). Kresby vybraných artefaktů byly prováděny podle standardních zvyklostí a podle jednotného vzoru, od něhož se odchyľují pouze některé ze starší literatury převzaté kresby (srov. Příloha IV). Fotografie artefaktů byly využity pouze výjimečně, zejména v případě předmětů dnes ztracených.

Nedílnou součástí zpracování lokalit bylo i shromáždění terénní dokumentace, plánů, kreseb a popisů jednotlivých kontextů. Dosud nepublikované objekty a situace byly

překresleny jednotným způsobem, využity byly i fotografie vybraných objektů, příp. i celých lokalit (srov. Příloha IV).

2. Zjištění nových lokalit a pramenů systematickým *terénním výzkumem*. V letech 2000 – 2005 provedl autor množství povrchových zjišťovacích průzkumů na vybraných polohách, přičemž se mu podařilo identifikovat několik nových lokalit sledované epochy (Kočín I, Lékařova Lhota I), a dále realizoval průběžné prospekce na již známých nalezištích. Kromě toho uskutečnil několik sondážních výzkumů, a to jak záchranných (Hluboká nad Vltavou I a II), tak i revizních (Milenovice I) či zjišťovacích (Březnice I, Černýšovice I, Pelejovice I, Sepekov II). Společně s J. Johnem provedl i geodetické zaměření hradiště Hluboká nad Vltavou I.

3. Zjištění všech potřebných *topografických údajů* ke každé lokalitě. Základem byla přesná lokalizace každého naleziště do příslušné základní mapy v měřítku 1:10.000 a odečet všech sledovaných kritérií: nadmořské výšky, typu polohy, orientace a sklonu svahu, názvu a vzdálenosti nejbližšího významného vodního toku (řeky), typu, řádu a vzdálenosti nejbližšího vodního zdroje a převýšení nad okolní terén. Součástí této heuristické práce bylo i shromáždění všech sledovaných dat geologických (typ podloží na každé lokalitě), pedologických (půdní pokryv) a botanických (vegetační poměry na lokalitě), která byla získána ze speciálních map (srov. seznam pramenů za soupisem literatury).

4. Shromáždění veškeré potřebné *literatury* a nálezových zpráv. Pro studium literatury byly využity zejména knihovny hlavních oborových institucí České republiky (knihovny Ústavu archeologie a muzeologie FF MU v Brně, Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK v Praze, Archeologického ústavu v Praze aj.) a také knihovna Römisch-Germanische Kommission ve Frankfurtu a. M. a v menší míře též knihovna Institutu für Ur- und Frühgeschichte univerzity ve Vídni.

Analytická fáze práce spočívala jednak v chronologicko-typologickém rozboru zdokumentovaného movitého inventáře a jednak v analýze terénní a topografické situace lokalit:

1. *Analýza movitých artefaktů* (srov. kap. 4) odpovídala postupu v autorově diplomové práci: sledovány byly nejen jednotlivé kategorie předmětů z hlediska typologického (analýza tvaroslovná, výzdobná, technologická apod.), ale rovněž i po stránce jejich nálezových prostředí. Výsledkem pak bylo srovnání zastoupení určitých artefaktuálních kategorií ve vztahu např. k vybraným typům lokalit a na základě následně provedeného chronologického rozboru (srov. sub. 2) i ve vztahu k jednotlivým časovým úsekům.

2. Důležitou součástí analýzy artefaktů bylo i *chronologické zařazení* jednotlivých lokalit (srov. kap. 5). Přestože velká část artefaktů byla datovatelná pouze obecně do epochy popelnicových polí, podařilo se poměrně značné množství lokalit zařadit přesněji a vyčlenit tak čtyři základní chronologické horizonty v rámci této epochy: přechodný mohylovo-knovízský horizont BC2/D („horizont Plzeň-Jíkalca“), počáteční horizont popelnicových polí BD-HA1 („horizont Riegsee“), vrcholný horizont HA2-HB1 („jenišovický horizont“) a pozdní horizont („horizont štítarský“).

3. *Terénní a topografická analýza* jihočeských lokalit stupňů BD – HB (srov. kap. 6) spočívala jednak v typologickém rozboru jednotlivých kategorií nemovitých objektů, dále v sídelně-geografické analýze lokalit a rovněž v porovnání získaných topografických dat.

4. Získaná terénní archeologická i topografická data a literární údaje vytvořily základ kompletního *soupisu všech jihočeských lokalit* mladší a pozdní doby bronzové (srov. Příloha I). Soupis byl vytvořen podle jednotného kritéria tak, aby bylo možné analyzovat a vzájemně srovnávat jakékoliv vybrané lokality podle jakýchkoliv kritérií. Souběžně byla vytvořena i

elektronická databáze kopírující psaný soupis lokalit která umožňuje snazší orientaci a zejména topografickou analýzu dat.

Hlavním **cílem** a smyslem předkládané práce bylo vytvořit na základě získaných výsledků z jednotlivých analýz komplexní syntézu epochy popelnicových polí v jihočeském regionu. V závěrečných kapitolách tak byla věnována pozornost otázkám hospodářským, společenským i kulturním, důležité místo zaujímají též rozborů dálkových kontaktů a vnějších faktorů ovlivňujících jihočeský region v tomto období. Výsledkem je pak poslední pasáž, v níž je prezentována rekonstrukce historického vývoje jižních Čech v epoše popelnicových polí, shrnutí našich poznatků o vnitřních poměrech regionu i pokus o zhodnocení jeho postavení v rámci celého středoevropského prostoru.

Heuristické i analytické práce byly prováděny systematicky od roku 2000, přičemž dosažené výsledky byly průběžně publikovány v dílčích článcích a studiích (*Fröhlich – Chvojka 2001; tíž 2003; Fröhlich – Chvojka – Jiřík 2004; Fröhlich – Chvojka – Jiřík – Michálek – Parkman 2005; Chvojka 2000; tíž 2004d; tíž 2006a; tíž 2006b; Chvojka – Michálek 2004a; Chvojka – Militký 2004; Michálek – Chvojka 2000*), někdy i syntetizujícího charakteru (*Hrubý – Chvojka 2002; Chvojka 2001b; 2002; 2003; 2004a; 2004b; Chvojka – Jiráň 2004*). Předkládaná disertační práce všechny tyto dosavadní výsledky shrnuje do jediného celku s těmi dosud nepublikovanými a přináší tak pokus o komplexní postavení vývoje jižních Čech zhruba v pěti stoletích, označených jako doba popelnicových polí.

Je mou milou povinností **poděkovat** na tomto místě všem, kteří mi byli při vzniku předložené disertační práce jakýmkoliv způsobem nápomocni. Můj dík patří na prvním místě vedoucímu mé disertační práce, prof. PhDr. Vladimíru Podborskému, DrSc., za četné rady, konzultace a všestrannou pomoc s tématem mé práce. Velmi jsem také zavázán oběma oponentům předložené práce, prof. PhDr. Janu Bouzkovi, DrSc., a Doc. PhDr. Luboši Jiráňovi, CSc., kteří mi mnohokrát pomohli svými postřehy a konzultacemi. Jan Bouzek mi dokonce věnoval svou kartotéku s jihočeskými lokalitami mladší a pozdní doby bronzové, kterou jsem ve své práci velmi využil. Jeho mírná polemika s mými mnohdy odvážnými názory mi pomohla sledovat danou problematiku s větším nadhledem a s větší obezřetností k formulovaným závěrům. Děkuji mu i za publikovaný polemický komentář k mému shrnujícímu článku (*Bouzek 2004*).

Poděkovat musím i všem jihočeským archeologům a správcům regionálních sbírek, bez jejichž pomoci by mi byla většina lokalit nepřístupných. Stejně jako s diplomovou prací mi i v tomto případě nejvíce pomohli Jiří Fröhlich z Prácheňského muzea v Písku a PhDr. Jan Michálek z Muzea středního Pootaví ve Strakonici. Oba mi poskytli ke zpracování své nejvýznamnější výzkumy z této epochy, nápomocni mi ovšem byli i při zpracování jiných souborů, při shánění literatury či množstvím cenných rad a konzultací. S oběma jsem prováděl i terénní průzkumy vybraných lokalit, jako např. průzkum mohylníku Drhovice I s J. Michálkem či výzkum v Sepekově II s J. Fröhlichem. Za zpřístupnění depozitáře Západočeského muzea v Plzni jsem zavázán PhDr. Petru Braunovi a zejména pak PhDr. Pavlu Břicháčkovi, který mi také poskytl informace ke všem jím zkoumaným nebo objeveným lokalitám tohoto období, mnohdy dosud nepublikovaným. Většinu těchto lokalit jsme pak společně navštívili. Za zpřístupnění mi svých výzkumů i za četné konzultace děkuji rovněž PhDr. Antonínu Benešovi z Plzně a Mgr. Jiřímu Militkému z Prahy, který již v roce 1996 obrátil můj zájem na tuto epochu a který mi posléze věnoval podstatnou část své knihovny k době bronzové, z níž jsem čerpal mnoho podnětů i pro tuto práci. Nálezy z jimi spravovaných sbírek mi poskytli také kolegové PhDr. Petr Zavřel z Jihočeského muzea v Českých Budějovicích, Mgr. Jaroslav Jiřík a Mgr. Eva Koppová z Prácheňského muzea v Písku, ing. Marek Parkman z Prachatického muzea, Mgr. Petra Effenberková

z Regionálního muzea v Českém Krumlově a Mgr. Vladislav Burian z jindřichohradeckého muzea. V této souvislosti musím ovšem poděkovat i dalším správcům regionálních archeologických sbírek, zejména paní Marii Berkové z Husitského muzea v Táboře, paní Ireně Hájkové z Městského muzea v Týně nad Vltavou, PhDr. Jitce Velkové z Městského muzea a galerie ve Vodňanech a paní Pohořálkové z Městského muzea v Milevsku. Můj dík patří i všem pracovníkům oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea v Praze, především pak PhDr. Milanu Ličkovi, CSc., PhDr. Pavlu Sankotovi a ing. Blance Kreibichové za zpřístupnění mi všech potřebných nálezů ze sbírek Národního muzea a dále PhDr. Vítu Vokolkovi a PhDr. Milanu Slabinovi za četné konzultace a připomínky k mé práci.

Velmi jsem také zavázán svým kolegům z Jihočeského muzea, kteří mi pomohli zejména při tvorbě obrazové přílohy: Tomášovi Kolegarovi vděčím za většinu překreslených movitých nálezů, Ladislavu Bílému za překreslené plány a Karlu Vávrovi za pomoc při vytvoření mapových podkladů a elektronické databáze. Podoba předložené práce by však nebyla kompletní ani bez přispění řady mých neprofesionálních kolegů, z nichž musím na prvním místě uvést Mgr. Jiřího Beneše z Bechyně, objevitele desítek mladobronzových lokalit na Bechyňsku, který mi poskytl veškeré své nálezy a s nímž jsem povrchově i sondážně prozkoumal většinu jím zjištěných nalezišť. Zapomenout ovšem nemohu ani na další nálezce, jako např. Jana Caletku z Češnovic nebo Jaroslava Bouška ze Strakonice, s nímž jsem zkoumal výšinné sídliště Milenovice I. Kolegovi Mgr. Janu Johnovi děkuji za přizvání na terénní výzkum hradiště Hluboká nad Vltavou I. Z dlouhého výčtu kolegů, kteří mi pomohli s disertační prací různými konzultacemi, radami apod., bych rád jmenovitě uvedl alespoň Mgr. Zuzanu Sklenářovou z Prahy, Mgr. Kláru Šabatovou, prof. PhDr. Stanislava Stuchlíka, DrSc., a PhDr. Milana Salaše z Brna, Mgr. Petra Hrubého z Jihlavy, či Mgr. Rastislava Koreného z Příbrami. Ze zahraničních kolegů, kteří mi byli nápomocni zejména svými konzultacemi a sehnáním mnoha literárních podkladů, bych rád vzpomenu Dr. Karla Schmotze z Deggendorfu, Dr. Michaela Rinda z Kelheimu, Dr. Christopha Neuderta z Regensburgu, Dr. Petera Höglingera ze Salzburgu a zejména pak Dr. Petera Trebscheho z Vídně, díky němuž jsem měl zajištěn studijní pobyt ve Frankfurtu a.M.

České Budějovice – Brno, červen 2006

2. DĚJINY VÝZKUMU DOBY POPELNICOVÝCH POLÍ V JIŽNÍCH ČECHÁCH

Jižní Čechy stály a mnohdy dodnes stojí pro většinu českých archeologů spíše na okraji jejich badatelského zájmu, což je odrazem méně početného pramenného fondu z mnoha pravěkých epoch i jisté geografické uzavřenosti regionu vůči centrálním českým, resp. moravským sídelním oblastem. Svoji roli sehrávala do jisté míry také absence profesionálního výzkumu v jižních Čechách – vždyť první skutečně vyškolený archeolog začal v tomto regionu trvale působit až koncem 50. let 20. století, do té doby zde byla archeologická činnost prováděna téměř výlučně amatérsky. Podíváme-li se však blíže na historii archeologického výzkumu tohoto pozoruhodného regionu, s překvapením zjistíme celou řadu zajímavých osobností, které dokázaly i v rámci svých mnohdy dosti omezených možností přinášet významné a často dodnes nedocenené poznatky o pradávnmém vývoji tohoto území (srov. např. *Fröhlich 1993c*; *Chvojka – Zavřel 2005*). Naši pozornost nyní zaměříme na ty badatele, kteří svými výzkumy či náhodnými nálezy a nebo svou teoretickou prací přispěli k poznání mladší a pozdní doby bronzové jihočeského regionu.

První zmínky o archeologických nálezech z jižních Čech se v literatuře objevují již před polovinou 19. století (*Sklenář 1992*; *Fröhlich 1993c*), několik z nich můžeme spojit i s epochou popelnicových polí. Patrně prvním evidovaným jihočeským nálezem z mladší doby bronzové byl bronzový hrot kopí, nalezený v roce 1841 ve Stožci (*Sklenář 1992*, 240; *Kubů – Zavřel 2001*, 37, Abb. 10:7). Před rokem 1850 byl darován do Národního muzea v Praze zlomek pravděpodobně mladobronzového meče, nalezený údajně v Milevsku (→ Milevsko II: *Sklenář 1992*, 141, lok. 427/1). Ve stejné době, roku 1849, byl do téhož muzea darován i bronzový hrot šípu ze Zvíkova (→ Zvíkovské Podhradí I: *Hlavatý 1857*, 188; *Sklenář 1992*, 284, lok. 891/2). Krátce po polovině 19. století byl objeven i depot náramků Písek X, který je dnes z velké části uložen v královéhradeckém muzeu. Kolem roku 1845 nechali prozkoumat několik mohyl v lese Chlum u Sepekova (→ Sepekov I) úředníci milevského premonstrátského panství (*Fröhlich 1997a*, 185; *Fröhlich – Chvojka 2003*, 46), není však jisté, zda-li přitom učinili nějaké nálezy z mladší doby bronzové.

Skutečné počátky terénní archeologické práce však můžeme v našem regionu pozorovat až po roce 1850. Jednou z prvních osobností, které začaly soustavněji sledovat a zachraňovat archeologické nálezy, byl písecký krajský hejtman **František Karel Miltner** (1797-1874). Díky jeho dřívějšímu pobytu na Slánsku, kde se seznámil s Matyášem Kalinou z Jäthensteinu a Václavem Krolmusem, měl Miltner od počátku svého působení v jižních Čechách (tj. od roku 1854) živý zájem o archeologické památky (*Fröhlich 1974a*). Právě z titulu své funkce se mu podařilo zachránit pro Národní muzeum celou řadu významných archeologických nálezů z Písecka, jako např. proslulé časně laténské předměty z knížecí mohyly v Hradišti u Písku. Tyto nálezy pak podrobněji publikoval v Památkách archeologických jeho syn **Jan Bohuslav Miltner** (1841-1887), který zde mj. poprvé zveřejnil informaci o sporném hromadném nálezem z Pasek I (*Miltner 1862-1863*). Zmínka o paseckém souboru se dostala i do první skutečné syntézy českého pravěku od **Jana Erazima Wocela** (1802-1871), stejně jako jiný sporný nález ze Zadních Ptákovíc I (*Wocel 1868*, 40, 574-575).

V 50. a 60. letech 19. století se objevují zprávy o dalších nálezech, učiněných ovšem bez jakékoliv dokumentace a dnes většinou ztracených. Vedle zmíněných bronzů ze Zadních Ptákovíc I, které byly vykopány v roce 1866, můžeme uvést nález bronzových sekerek z Rataj I, učiněný v roce 1856 (*Hraše 1896-1897*, 359). Snad v roce 1864 byl na katastru Skočic objeven bronzový meč z pozdní doby bronzové (→ Skočice II), který se oproti předešlým nálezům dodnes dochoval (*Woldřich 1883*, 3). Dochovány jsou i dvě štítové spony, které byly nalezeny roku 1865 pravděpodobně v mohyle ve Vrcovicích II a které získal pro Národní

muzeum **Martin Kolář** (1836-1898), profesor reálného gymnázia v Táboře. Kolář patřil k prvním průkopníkům archeologie na Táborsku a Písecku (ke Kolářovi celkově viz *Cikhart 1936*), jehož zásluhou byla do literatury uvedena řada důležitých lokalit, jako např. Písecká Smoleč I (*Kolář 1866-1867*) nebo Hradiště u Písku I (*Kolář 1871-1873*). Pod Kolářovým vedením byl v roce 1896 uskutečněn první výzkum jihočeského mladobronzového mohylového pohřebiště na Hájku u Drhovic (→ Drhovice I), provedený však bohužel bez patřičné dokumentace (*Kolář 1898-1899*).

Výzkumy mohylových pohřebišť se v jižních Čechách staly od 70. let 19. století hlavní náplní archeologické práce a jejich soustavné odkryvy pokračovaly až do prvních desetiletí 20. století. Největší zásluhu na poznání jihočeských mohyl měli bezesporu tři nejpřednější představitelé jihočeské archeologie poslední třetiny 19. století: J. K. Hraše, J. N. Woldřich a J. L. Pič.

Jan Karel Hraše (1840-1907) pocházel z Rataj na Bechyňsku a přestože celý svůj život strávil v jiných místech Čech (zejména v Náchodě jako středoškolský profesor a později jako ředitel školy), velmi často se do své rodné krajiny vracel. Jeho velice plodná činnost byla zaměřena především na průzkum povodí říčky Smutné na Bechyňsku, kde objevil, prozkoumal a publikoval celou řadu pravěkých mohyl. Takto koncipovaný systematický průzkum neměl ve své době obdoby (podrobněji viz *Fröhlich 1970c*; *Michálek 1976b*). Z námi sledované epochy popelnicových polí zkoumal Hraše několik mohyl na již zmíněné lokalitě na Chlumu u Sepekova (*Hraše 1864-1865*; *týž 1879a*; *týž 1879b*; *Fröhlich – Chvojka 2003*, 46). Do historie archeologického poznání jižních Čech však Hraše vstoupil také svým zásadním výzkumem mohylového pohřebiště ze střední doby bronzové až přechodného horizontu k mladší době bronzové a z doby železné v Plavu u Českých Budějovic (→ Plav II), který provedl spolu s **Františkem Stulíkem** (1818-1890; k výzkumu v Plavu obecně viz *Sklenář 1983*).

Velký přínos měla terénní činnost známého geologa a paleontologa **Jana Nepomuka Woldřicha** (1834-1906). Woldřich se narodil ve Zdíkově na Prachaticku a přestože pak celý život působil mimo region, jeho odborný zájem jej neustále vracel do jižních Čech. Od roku 1874 zde začal soustavně zkoumat mohylová pohřebiště i celou řadu hradišť, u nichž pořizoval na svou dobu velice kvalitní plány. V tomto směru je příznačné, že mnohé z těchto plánů nebyly dodnes (!) či téměř do současnosti překonány (z epochy popelnicových polí Baba u Hluboké nad Vltavou). Woldřichův geografický i tématický zájem byl nezvykle rozsáhlý: prováděl výzkumy na Protivínsku, Netolicku, Vltavotýnsku, Hlubocku, Volyňsku i jinde. Jeho zásluhou byly objeveny a poprvé zkoumány desítky významných lokalit, z nichž můžeme uvést do pozdní doby bronzové datované hradiště Babu u Hluboké nad Vltavou (→ Hluboká nad Vltavou I) nebo s výhradami i v mladší době bronzové osídlené hradiště Skočice I a dále mohylová pohřebiště z mladší doby bronzové Chvaletice I, Skály I, Újezd u Vodňan I, Kestřany V, Doubrava I a Netolice II (srov. *Michálek 1974*; *Beneš – Michálek – Zavřel 1999*, 109). Výsledky svých výzkumů publikoval Woldřich v desítkách článků a studií, z nichž nejvýznamnější jsou zejména jeho pětidílné „Beiträge“ (*Woldřich 1883-1893*). V nich zveřejnil i řadu informací a zmínek o dalších nálezech, které by jinak zcela unikly pozornosti (např. pravděpodobný depot Skály II, nález meče Skočice II, náramku Nový Dvůr IV, jehlice Putim XII, mohyly Albrechtice nad Vltavou II a III, bronzový hrot Slavětice I, depot Zahájí I aj.).

Velmi zajímavou osobností jihočeské archeologie 19. století byl také **Jindřich Rychlý (Richlý)** (1839-1907). Rychlý působil zpočátku ve vojenských službách, po zranění v bitvě u Solferina roku 1859 se však jako vysloužilce začal věnovat archeologii (*Fröhlich 1973a*). Po svém usazení v Jindřichově Hradci se zaměřil na tuto oblast a stal se tak prvním průkopníkem archeologie na Jindřichohradecku. Rychlého celoživotní práci, jejíž význam výrazně překročil hranice jižních Čech, se ovšem stala jeho kniha o bronzových depotech a hrobových nálezech

z Čech, která je vůbec první monografií o době bronzové v Čechách (*Richlý 1894*). Vedle množství jiných lokalit zde byly také poprvé publikovány některé významné jihočeské celky mladší doby bronzové, jako např. depot ze Zahájí I nebo sporné hromadné nálezy z Pasek I a Horní Cerekve. Tyto hromadné nálezy bronzů vedly Rychlého k úvahám o pravěkých komunikacích a tím se stal i jedním z průkopníků výzkumu dávných dálkových cest. Rychlý sice ještě nečlenil dobu bronzovou na dílčí chronologické úseky, přesto si již povšiml, že kostrové hroby jsou starší než žárové mohyly. V jeho práci se též poprvé objevilo bližší chronologické určení jihočeské lokality, když byl depot z Pasek zařazen až na samý závěr doby bronzové a do přechodu k době halštatské (*Richlý 1894*, 121).

Spíše okrajově přispěly k poznání epochy popelnicových polí v jižních Čechách i další osobnosti této doby: **František Faktor** (1861-1911) uvedl do literatury výšinné sídliště Brloh I (*Faktor 1895*), **Moric Lüssner** (1813-1891) poprvé psal o hradišti na Zvíkově (→ Zvíkovské Podhradí I) i o depotu Zbonín I v jeho blízkosti (*Lüssner 1878-1881*). Tehejší ředitel českobudějovického muzea **Adolf Lindner** (1827-1906) zachránil část nálezů ze sporného depotu Čakov I (*Lindner 1893*). Na Horažďovicku působil v této době učitel **Štěpán Karel Vydra** († 1911), který zde evidoval či přímo zachránil několik nálezů bronzové industrie (Hejná I, Malý Bor I: *Vydra 1902-1903*). Nástupcem Martina Koláře na Táborsku se v 90. letech 19. století stal **Josef Švehla** (1861-1934), jeden z prvních průkopníků středověké archeologie v Čechách. Švehla však významně přispěl i k poznání pravěkého osídlení regionu (srov. *Švehla 1923*), přičemž z hlediska zde sledované epochy byl stěžejní jeho výzkum na mohylníku Drhovice I v letech 1898-1899 (*Švehla 1899*; *týž 1900*; *týž 1923*, 18-21). Další lokality byly však i v této době objeveny či zkoumány bez jakékoliv dokumentace (např. depoty Malé Nepodřice II, Varvažov I, Zbonín I a II, Zvíkovské Podhradí II a III, Křenovice I a Čakov I, výkopy některých mohyl v Řepči I, Slavětících I, Vlkově I, Netolicích I, v okolí Bavorova aj.). Ze závěru 19. a počátku 20. století pochází i několik ojedinělých nálezů, získaných většinou bez bližších nálezových okolností (např. Holičky I, Jetenovice I, Křenov I, Libínské Sedlo I, Nestánice I, Novosedly II, Strakonice VI, Velké Nepodřice III, Vyšší Brod I).

V poslední třetině 19. a na počátku 20. století se tak vytvořil základní pramenný fond jihočeského pravěku a raného středověku, který pro některá období (např. pro střední dobu bronzovou) nebyl dodnes takřka překonán. Dosud však nebyla vzpomenuata osobnost, která nejen přispěla velkou měrou k jeho vytvoření, ale která zároveň jako první tento pramenný fond komplexně zhodnotila a zasadila jej do vývoje celých Čech: **Josef Ladislav Píč** (1847-1911). Přestože se Píč narodil ve Mšeně u Mělníka a nikdy neměl v jižních Čechách osobní vazby, věnoval našemu regionu velkou část své odborné kariéry. Mezi léty 1888 a 1910 zde prozkoumal téměř 140 mohyl (srov. *Fröhlich 1993d*), z nichž některé spadají do počátku mladší doby bronzové: Drhovice I, Plav II, Řepeč I, Sepekov II. Výsledky svých výzkumů publikoval Píč průběžně zejména v Památkách archeologických (které od roku 1877 sám redigoval), všechny je však posléze shrnul do svého životního díla „Starožitnosti země České“, přičemž jihočeské nálezy jsou obsaženy zejména v dílech I/2 a III/1 (*Píč 1900*; *týž 1909*). Kromě lokalit jím přímo zkoumaných jsou zde shrnuta veškerá do té doby známá mohylová pohřebiště i hradiště, z nichž některá byla Píčem vůbec poprvé publikována (pro sledovanou epochu např. hradiště Chřešťovice I). Důležitý přínos však měla Píčova syntéza i v teoretické rovině: doba bronzová zde byla jednoznačně definována jako jediná epocha s jediným obyvatelstvem, žijícím zde až do vpádu „gallských Bójů“ a měnícím postupně svou kulturu pouze díky obchodním kontaktům s cizími oblastmi (*Píč 1900*, 65-67). Vydáním uvedeného několikavazkového monumentálního Píčova díla na prahu 20. století se jakoby symbolicky uzavírala tato první „průkopnická“ epocha v dějinách jihočeské archeologie, kdy byly položeny skutečné základy tohoto oboru v našem regionu.

K rozhodujícímu obratu v nazírání na dobu bronzovou došlo až na počátku 20. století, kdy se za hlavní kulturní a civilizační fenomén střední Evropy začala považovat lužická kultura. Její vystoupení na dějinnou scénu tak zároveň ohlašovalo novou etapu v pravěkému vývoji našeho území. Poprvé tím došlo k vyčlenění a definování mladší doby bronzové z dosud jednolitě chápané epochy. Hlavní zásluhu na vytvoření této koncepce měl **Karel Buchtela** (1864-1946), který u nás jako první popsal tzv. lužickou expanzi a v jejím důsledku vzniklou kulturu knovízskou (*Buchtela 1903*, 2-3; *týž 1906*, 34-36). Autor se dotkl také jihočeských poměrů: první obyvatelé sem měli přijít z Bavorska ve střední době bronzové. Tento mohylový lid pak měl po celé následující období vyvíjet tlak na středočeskou knovízskou kulturu, až nakonec došlo k jejímu podlehnutí a vzniku kultury bylanské (*Buchtela 1906*, 43).

Svým dílem položil K. Buchtela základ k dalšímu bádání o epoše popelnicových polí ve středních a severních Čechách. Situace v jižní části Čech však zůstávala nadále nejasná. Obrat nastal teprve na počátku 20. let, kdy se **Janu Eisnerovi** (1885-1967) podařilo vyčlenit kulturu milavečskou. Při jejím definování (*Eisner 1921*, 16-17; *týž 1922-1923*) si povšiml vzájemné příbuznosti s jihoněmeckými popelnicovými poli i se středočeskou knovízskou kulturou, od níž se lišila jen mohylovým způsobem pohřbívání a chudším inventářem. Nejasný mu však zůstával vznik této kultury – uvažoval buďto o příchodu nového lidu nebo o spontánním vývoji z mohylové kultury.

Zatímco J. Eisner ještě váhal označit milavečskou kulturu za důsledek příchodu nového lidu, stala se teorie o lužické expanzi především díky J. Schránílovi a A. Stockému záhy poté zcela dominující (*Schráníl 1928*, 136-188; *Stocký 1928*, 17). Proti tomuto pojetí sice již v období 1. republiky vystoupilo několik badatelů, zejména I. L. Červinka, který poukázal na kontinuální vývoj knovízské i milavečské kultury z kultury mohylové (*Červinka 1926*, 10-11; *týž 1935*, 4-5), postavení „lužické teorie“ tím však nijak nebylo oslabeno. Naopak, v polovině 30. let došlo k dalšímu propracování tohoto teoretického modelu vývoje a k jeho takřka všeobecnému přijetí v celé středoevropské archeologii. Hlavní zásluhu na dotvoření této expanzivní koncepce, která pak téměř nezpochybněna platila až do konce 50. let, měli v Čechách Jan Filip a Jaroslav Böhm.

Jan Filip (1900-1981) považoval ve shodě se staršími názory za první obyvatele jižních Čech lid mohylové kultury, který již ve střední době bronzové kulturně i mocensky pronikl do středních Čech. Do tohoto smíšeného středočeského prostředí pak začala pozvolna pronikat lužická kultura, čímž došlo ke vzniku knovízské kultury. Proces tohoto pronikání lužické kultury do nitra Čech byl po určité době urychlen tlakem slezské kultury – v důsledku pak nastala skutečná lužická expanze. Vzhledem ke značné koncentraci osídlení ve středních Čechách však musel tento lužicko-knovízský lid hledat nová území, a proto se obrátil do jižních Čech. Poprvé tak bylo osídleno Příbramsko a poté dobyvatelé postupovali především do Pootaví, kde jsou jejich dokladem četné ploché žárové hroby. Zde se také patrně střetli s domácí mohylovou kulturou, čehož dokladem je několik hradišť v této oblasti. Mohylová kultura brzy lužicko-knovízskému tlaku podlehla, přijala novou kulturu (nastává tím milavečská fáze mohylové kultury) a posléze se zcela vytratila ze scény. Během staršího halštatského stupně (HA) se pak jednotná lužická oblast rozpadla na řadu smíšených kultur. Jednou z nich byla i knovízská kultura, ovládající tehdy větší část Čech. Její vývoj pokračoval i v další periodě, odpovídající Reineckovu stupni HB, tehdy však již není prokázána v jižních Čechách (*Filip 1934-1935*, 35-52; *týž 1936-1937*, 6-25). J. Filip také poprvé zmínil tzv. jihočeskou větev knovízské kultury, odlišující se v některých rysech (převaha hrubších tvarů na úkor jemné zdobené keramiky) od své mateřské středočeské oblasti (*Filip 1936-1937*, 13-14).

Snad nejpodrobněji rozebral poměry v Čechách v celé době bronzové **Jaroslav Böhm** (1901-1962). Situaci v jihočeském regionu charakterizoval přítomností milavečské kultury, jejíž vznik spojil s proniknutím cizího etnika, kterým byla nejspíše knovízská kultura. Ta

měla do jižních Čech proniknout dvěma směry: jednak přes Sázavu na Lužnici a Českobudějovicko a jednak středním Povltavím do Pootaví. Dokladem tohoto příchodního etnika mu byly ploché žárové hroby a hradiště v této oblasti. Čistá knovízská kultura zde však nebyla dlouho, neboť záhy došlo k jejímu splynutí s mohylovou kulturou a tím k vytvoření milavečské kultury. Tato milavečská kultura byla středočeské knovízské kultuře velmi blízká (lišila se jen budováním mohyl a jednodušším hmotným inventářem) a měla i analogický vývoj. Na konci stupně HA se však pomalu vytrácí a pro stupeň HB uvádí J. Böhm pouze jedinou lokalitu – Chřešťovice (Böhm 1937, 175; srov. též Böhm 1941, 291-305). V citované stěžejní Böhmově práci je také poprvé publikováno (ačkoliv jen formou fotografií) několik významných jihočeských celků z epochy popelnicových polí, zejména Drhovice I, Holašovice I a Chřešťovice I (Böhm 1937, obr. 77-78, 84, 92).

Díky Filipovým a Böhmovým teoriím se poznání jihočeské doby bronzové výrazně upřesnilo. Zasazením do kontextu celého středoevropského vývoje byla zároveň definována i role jižních Čech v tomto dějinném období. Tyto teoretické úvahy by však nebyly možné bez stále více se rozrůstající pramenné základny.

Ve dvacátých letech 20. století se do archeologického výzkumu jižních Čech zapojilo několik osobností, které však oproti předchozí generaci zůstaly většinou omezeny jen na určitý menší mikroregion. Výjimku tvoří v tomto směru badatel, kterého můžeme bez nadsázky označit za otce moderní jihočeské archeologie: **Bedřich Dubský** (1880-1957). Protože dnes existuje o Dubském již poměrně obsáhlá literatura (např. *Eisner 1957; Fröhlich 1970b; Michálek 1979b; týž 1980; Michálek – Fröhlich 1985, 38-44, 222-223*), zaměříme se pouze na jeho přínos k poznání zde sledované epochy. S Dubského jménem můžeme spojit především objev a první výzkumy jihočeských knovízských sídlišť a plochých pohřebišť. Zejména v Pootaví prozkoumal či alespoň registroval několik desítek mlado- a pozdněbronzových lokalit, z nejvýznamnějších např. rovinná sídliště v Čejeticích I a II, Dobevi I a II, Modlešovicích I, Písku I, Rohozné II, Sedlíkovicích I, Velkých Nepodřicích I nebo plochá pohřebiště v Jiníně I, Kestřanech I, Putimi I, Rohozné I, Topělci I aj. Dubský zkoumal i nejznámější jihočeská hradiště epochy popelnicových polí, mnohá z nich jako vůbec první (Chřešťovice I, Nevězice I, Písecká Smoleč I, Voltýřov I, Zvíkovské Podhradí I), jiná revizně (Hluboká nad Vltavou I, Hradiště I). V neposlední řadě přispěl i k poznání mladobronzových mohyl, konkrétně svými výzkumy na lokalitách Dobešice I a Topelec IV. Dubského nálezy obohatily téměř všechna soudobá muzea v jižních Čechách a dodnes tvoří základ archeologických sbírek ve Strakonících, Písku a Protivíně. Výsledky svých výzkumů pravidelně publikoval v regionálních periodikách i na stránkách Památek archeologických, přičemž některé jeho příspěvky k mladší době bronzové měly i shrnující charakter (např. *Dubský 1935; týž 1954*). Jednoznačně nejvýznamnější prací Bedřicha Dubského je ovšem dodnes nepřekonaný „Pravěk jižních Čech“ (*Dubský 1949*), dosud jediné monografické zpracování pravěku a raného středověku regionu a základní práce k jihočeské archeologii vůbec. Významné místo v něm zaujímá kapitola věnovaná knovízské kultuře, v níž jsou jednak shrnuty veškeré do té doby známé nálezy této epochy a jednak je zde celý jihočeský region včleněn do Böhmovy a Filipovy koncepce mladší a pozdní doby bronzové v Čechách. Mladší dobu bronzovou v jižních Čechách charakterizoval Dubský jako období, v němž zde (alespoň po určité dobu) koexistovaly vedle sebe dvě etnické skupiny: domácí milavečská kultura, projevující se především mohylami na Táborsku a některými hradišti v Povltaví, a nově příchodí knovízská kultura, která zaujala především Pootaví, Protivínsko a dostala se až do okolí Milevska. Knovízští dobyvatelé sem měli proniknout ze středních Čech přes Příbramsko teprve ve své vyvinuté fázi (HA), zatímco milavečská kultura zde v tomto stupni pomalu mizí. V následující pozdní době bronzové, kterou v jižních Čechách Dubský poprvé definoval, zde mělo žít již jen knovízské obyvatelstvo, zatímco milavečské snad bylo absorbováno (*Dubský 1949, 113-120, 174-175*). Bedřicha Dubského tak můžeme oprávněně

považovat za skutečného objevitele knovízské kultury v jižních Čechách, a to nejen z hlediska získání pramenné báze, ale i z pohledu teoretického zhodnocení.

Přestože Dubský byl bezesporu nejvýznamnější osobností jihočeské archeologie první poloviny 20. století, nebyl v našem regionu jediným archeologem. Své nezastupitelné místo v dějinách jihočeské archeologie má i řada dalších badatelů, kteří větším či menším dílem přispěli k poznání pravěkého vývoje určité oblasti či mikroregionu, přičemž se mnozí z nich dostali i k výzkumu či alespoň registraci nálezů z epochy popelnicových polí. O Josefu Švehlovi, působícím v této době na Tábořsku, byla již zmínka výše, připomenout je však ještě třeba jeho první publikaci významného depotu ze Starého Sedla, která spadá do této doby (Švehla 1928). Podrobnější zhodnocení tohoto hromadného nálezu publikoval později **František Lískovec** (1877-1953), další z průkopníků moderní archeologie na Tábořsku (Lískovec 1947; týž 1950).

Do poznání mladší doby bronzové na Písecku zasáhli v této době i dva badatelé, jejichž proslulost je ovšem spojena s jinými obory: historik a archivář **August Sedláček** (1843-1926) a mineralog **August Krejčí** (1856-1925). S jejich jmény je totiž spojen první regulérní archeologický výzkum Hradiště u Písku (→ Hradiště I), který provedli v letech 1923-1924 a jehož výsledky publikovali v regionálním časopisu Otavan (Sedláček 1923; Krejčí 1924). Sedláček sám rovněž zachránil pro písecké muzeum hromadný nálezu bronzů ze Smrkovic I (Fröhlich 1976a).

Zatímco v severních částech jižních Čech, tj. na Písecku, Strakonicku a Tábořsku, působila v první polovině 20. století celá řada regionálních archeologů (kromě výše uvedených ještě např. J. Siblík, J. V. Želízko, R. Cikhart aj.), byla situace v jižnějších jihočeských regionech (tj. zejména na Českobudějovicku, Českokrumlovsku, Prachaticku a Jindřichohradecku) o poznání horší. Několik archeologických výzkumů zde sice provedl Bedřich Dubský (pro námi sledované období zejména na hradišti Hluboká nad Vltavou I), celkově zde však archeologický výzkum ve srovnání s předchozí epochou značně stagnoval. Významnější aktivity zde vyvíjeli zejména někteří němečtí archeologové, jmenovitě Karl Brdlik, Leonhard Franz či Camilla Streitová, kteří však pro poznání námi sledované epochy nepřinesli nic nového. Jediným pracovníkem českobudějovického muzea, který se ve dvacátých a třicátých letech aktivně věnoval archeologii, byl **Ignác Wodiczka** (1888-1968). Ačkoliv byl Wodiczka svým povoláním restaurátor, velmi brzy se jeho hlavní zájem zaměřil na výzkumy mohyl (srov. Beneš – Michálek – Zavřel 1999, 109-110; Chvojka – Zavřel 2005, 53), z nichž jedna spadá i do počátku mladší doby bronzové: Opalice I (Wodiczka 1929). Wodiczkův jmenovec a příbuzný, tehdejší ředitel českobudějovického muzea **Jan Wodizka**, se o poznání mladší doby bronzové zasloužil zejména záchranou hromadného nálezu z Holašovic (Wodiczka 1927).

Podobně jako před první světovou válkou prováděli v jižních Čechách i v období první republiky výzkumy také badatelé z jiných českých regionů. Z nich do poznání mladší doby bronzové přispěl **Antonín Knor** (1908-1971) z tehdejšího Státního archeologického ústavu v Praze, který v roce 1933 prozkoumal jednu mladobronzovou mohylu na lokalitě Hvožd'any I (srov. Böhm 1941, 301 – obr. 27). Depot bronzových předmětů z Hořic na Šumavě I uvedl do literatury **Václav Spurný** (* 1920; Spurný 1949). Jihočeskými hradišti epochy popelnicových polí se ve 40. letech komplexně zabýval **Josef Maličský** (1903-1969), který na většině z nich provedl v letech 1947-1948 povrchové průzkumy (Hluboká nad Vltavou I, Chřešřovice I, Nevězice I, Skočice I, Voltýřov I, Zvíkovské Podhradí I). Své poznatky shrnul do studie v Památkách archeologických, jejíž negativem však byla celá řada chybně určených či vůbec neexistujících lokalit zejména nehradištní povahy (srov. zejména mapku: Maličský 1947-1948, 26 – obr. 3), které se pak objevovaly i v pozdější literatuře. Za zmínku také stojí Maličského teoretické úvahy. Knovízští a milavečtí obyvatelé se podle něj v jižních Čechách nijak nemísili, ale naopak byli výrazně odděleni tokem Vltavy. Protože se hradiště v té době

objevila pouze na levém „knovízském“ břehu, byl jejich budovatelem knovízský lid. To bylo pro autora logické, neboť potřebné znalosti získal ještě ve své domácí, středočeské oblasti, zatímco milavečský lid žádné zkušenosti s budováním hradišť neměl (*Maličský 1947-1948*, 30-31).

Vedle výše zmíněných na svou dobu kvalitně prováděných archeologických výzkumů se však do historie poznání pravěkého vývoje našeho regionu zapsalo i mnoho skutečných amatérů, kteří v této době prokopali řadu lokalit, zejména mohyl, bez jakékoliv snahy po odborné dokumentaci. To byl příklad vrchního četnického strážmistra **Josefa Buriana** (1878-1959), který v letech 1920-1922 prokopal několik mohylníků na Vltavotýnsku (*Beneš – Michálek – Zavřel 1999*, 110), z nichž do námi sledovaného období spadá lokalita Doubava I. Neodborně byly v roce 1923 místními učiteli prokopány dvě mohyly na lokalitě Řepeč I, z nichž jedna obsahovala výrazné nálezy z počáteční fáze mladší doby bronzové (srov. *Fröhlich 1993b*). Velmi pochybná byla také činnost **Josefa Mádl**a (1883-1964), který zejména ve 40. letech zasílal do Státního archeologického ústavu v Praze desítky hlášení o archeologických lokalitách (zejména mohylách) v okolí Zlivi, Hluboké nad Vltavou aj., z nichž, jak se později ukázalo, si velkou část vymyslel. To je pravděpodobně i případ Mádlem uváděných bronzových předmětů z okolí Zlivi (*Mádl 1948*, 36; k Mádlovi obecně viz *Fröhlich – Kovář 1998*). Některé jeho zprávy však byly hodnověrné, jako např. jeho evidence mladobronzových hrobů v Malých Nepodřicích I.

V průběhu 50. let 20. století došlo ke dvěma rozhodujícím přelomům v bádání o době popelnicových polí v jižních Čechách. Jednak se započalo s plnou profesionalizací archeologického výzkumu regionu a jednak nastal obrat v interpretační rovině, vyjádřený postupným opuštěním teorie lužické expanze a příklonem k předpokladu převážně autochtonních počátků popelnicových polí v jednotlivých středoevropských oblastech. S touto převratnou teorií vystoupil jako jeden z prvních V. Milojčić, který přesvědčivě doložil nemožnost lužické expanze především z důvodů chronologických (*Milojčić 1952*, 320-323). Názor o lužické expanzi pak začali opouštět i další badatelé a koncem 50. let byl již naprostou většinou zejména německých badatelů (viz např. *Müller-Karpe 1959*) zcela odmítnut.

V Československu se teorie o lužické expanzi udržela o něco déle, koncem 50. let však začala být i u nás postupně opouštěna. V Čechách se k ní jako první kriticky postavil *Jan Bouzek* (1958a, 368-370), na Moravě *Jiří Řihovský* (1958, 203-232; 1963, 64-66, 70-72). Definitivně pak byla teorie lužické expanze odmítnuta v práci *Evžena a Jiřího Neustupných* (1960, 163-164). Opuštění dosud неотřesitelné koncepce znamenalo nejzásadnější obrat v nazírání na celou tuto pravěkou epochu. Právě teorie, vzniklé v 60. letech a reagující na tyto nové skutečnosti, pak určily další směr bádání a v podstatě tvoří páteř našeho nazírání na mladší a pozdní dobu bronzovou dodnes.

Jak již bylo uvedeno výše, základní teoretický model vývoje pro jižní Čechy vytvořili koncem 30. let Jan Filip a Jaroslav Böhm. Již od dob Eisnerových se počítalo s existencí dvou samostatných kultur, i když od počátku bylo zároveň i poukazováno na jejich značnou podobnost. Tohoto aspektu si povšiml zejména **Jiří Neustupný**, který již nedlouho po vydání stěžejních Filipových a Böhmových syntéz zdůraznil blízkou příbuznost knovízské a milavečské kultury, majících stejné kořeny v mohylové a lužické kultuře, stejnou keramiku i bronzový inventář a lišících se pouze v pohřebním ritu. Na tomto základě se autor odvážil tehdy ojedinělého závěru, když nevyloučil, že knovízská a milavečská kultura tvoří jednu kulturu (*Neustupný 1942*, 115). V závěru svého článku dokonce navrhl jednotné označení obou kultur, a to názvem kulturně dominantnější knovízské kultury. V jižních Čechách by se pak mohla nazývat „jihočeská knovízská kultura“ nebo „jihočeské mohyly knovízské kultury“. Názor J. Neustupného však tehdy zůstal zcela osamocen. Až o téměř dvacet let později se s pojmem „smíšená kultura knovízsko-milavečská v jižních Čechách“ setkáváme

v práci *Jana Filipa* (1960, 18). Nedlouho poté pak J. Neustupný své dřívější teorie dále rozvinul do teze, že přes určitou diferenciaci je možné knovízskou a milavečskou kulturu považovat za jednu archeologickou kulturu, což by mělo být vyjádřeno i jedním společným názvem (nejlépe jen „kultura knovízská“ nebo alespoň „kultura knovízsko-milavečská“; *Neustupný 1963-1964*, 139).

Rozhodující význam při formulování teoretického modelu vývoje jihočeského regionu v epoše popelnicových polí měl však od 60. let **Jan Bouzek**. Jeho pojetí se stalo i základem příslušné kapitoly v zatím poslední syntéze českého pravěku (*Pleiner 1978*, 404-405) a je víceméně přijímáno dodnes (srov. např. *Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002*, 202; *Lutovský – Smejtek a kol. 2005*, 476). Našeho tématu se J. Bouzek poprvé dotkl již roku 1958 ve své práci o etážovitých amforách (*Bouzek 1958b*, 558), teoretický model vývoje jižních Čech v mladší a pozdní době bronzové však prezentoval až ve své další práci (*Bouzek 1963*). V jižních Čechách existovalo podle autora od počátku doby popelnicových polí dvojí obyvatelstvo: domácí milavečské, které se postupně vyvinulo z mohylové kultury, a nově příchozí knovízské. Příchod knovízské kultury však neznamenal žádnou násilnou akci, jejímž důsledkem by bylo podmanění domácí populace, ale pokojnou zemědělskou kolonizaci, která postupovala cestou nejmenšího odporu do jen řídky zalidněných jižních Čech. Vzhledem k výskytu nejstarších plochých žárových pohřebišť již ve stupni BD datuje autor tuto kolonizaci na samý počátek mladé doby bronzové. Menšinové domácí milavečské obyvatelstvo se během poměrně krátké doby těmto novým příchozím kulturně přizpůsobilo a postupně se s nimi zcela asimilovalo. V pozdní době bronzové již tvoří jižní Čechy jeden kulturní celek (*Bouzek 1963*, 77-78). Důležitou součástí této práce je na závěr přiložený soupis všech jihočeských mlado- a pozdněbronzových lokalit. Tato Bouzkova studie položila základ veškerého dalšího bádání o mladší a pozdní době bronzové jižních Čech.

K problematice jižních Čech v době popelnicových polí se ovšem J. Bouzek vracel i v dalších svých pracích. Specifickou jihočeskou skupinu pozdní doby bronzové, kterou přiřadil do rámce středočeské štítarské kultury, definoval brzy po vydání výše uvedené studie (*Bouzek 1965*). Později se pak tento autor zaměřil na počátky mladobronzového osídlení jihočeského regionu a na problematiku tzv. milavečských mohyl, přičemž publikoval jejich soupis a základní zhodnocení, včetně vyobrazení typických nálezů (*Bouzek 1985*). J. Bouzek zde vyčlenil specifickou jihočeskou milavečskou skupinu, která měla trvat 150-200 let a poté zmizet beze stopy. Příčinou zániku milavečského osídlení v jižních Čechách mohly být podle autora důvody ekologické i mocensko-politické. Další Bouzkovy práce pak po stránce teoretické navazovaly na tyto jím vytvořené modely a zpravidla je zasazovaly do rámce širšího středoevropského vývoje. Zejména na vztahy našeho regionu k Hornímu Rakousku byla zaměřena Bouzkova studie z konce 80. let (*Bouzek 1988-1989*), jejímž dalším přínosem byly publikované mapky lokalit obou těchto oblastí. Poměr jihozápadních Čech k Bavorsku je pak analyzován v dalších dvou nejnovějších článcích J. Bouzky, obsahujících mj. rovněž mapky rozšíření lokalit nebo soupisy jiho- a západočeských depotů této epochy (*Bouzek 2001; týž 2005a*). Rovněž v poslední době publikoval autor i rozbor klimatických poměrů těchto oblastí v epoše popelnicových polí (*Bouzek 2005b*). Jako reakci na do jisté míry polemickou stat' O. Chvojky pak J. Bouzek nedávno opět publikoval shrnutí své teoretické koncepce vývoje jižních Čech a její kulturní bipartice (*Bouzek 2004*).

Žádný jiný autor se v posledních padesáti letech nevěnoval epoše popelnicových polí v jižních Čechách tak systematicky jako Jan Bouzek, přesto nesmíme opomenout ani další osobnosti, které více či méně významným způsobem přispěly k doplnění našeho poznání tohoto období ve sledovaném regionu. Stěžejní roli pro poznání bronzové industrie epochy popelnicových polí (nejen v jižních Čechách hrají dodnes studie **Olgy Kytlicové**. Autorka se v několika pracích věnovala jihočeským bronzovým depotům, které zasadila do rámce celého středoevropského vývoje (zejména *Kytlicová 1963; 1964; 1965; 1975*), na jiných místech

publikovala studie o vybraných bronzových předmětech, mezi nimiž hrají jihočeské nálezy významnou roli (zejména *Kytlicová 1959; 1961; 1981*). Kytlicová v jedné samostatné studii také publikovala a zhodnotila známý hromadný nález bronzů ze Starého Sedla (*Kytlicová 1955*), která je o to cennější, že některé jí publikované předměty z nálezů jsou dnes ztracené. Pro poznání počátku mladší doby bronzové našeho regionu pak měla zásadní význam i její poslední práce, napsaná společně s A. Benešem a věnovaná jihočeským bronzovým náramkům ze závěru střední doby bronzové (*Beneš – Kytlicová 1991*).

Další autoři se našemu tématu věnovali z teoretického pohledu spíše jen okrajově, zpravidla v rámci větších syntéz určitých jevů či artefaktů. Příkladem mohou být české svazky edice „Prähistorische Bronzefunde“, z nichž některé zahrnují i jihočeské bronzové tohoto období (*Novák 1975; Jiráň 2002a*). Ty jsou zastoupeny také v dalších studiích o určitých typech artefaktů (např. *Adamczyková 1953; Cowen 1955; Hralová – Hrala 1971*). Podobně byly např. pojaty jihočeské lokality do rámce celočeské analýzy sídlišť epochy popelnicových polí (*Slabina 1993*). Přesto lze uvést i několik prací, zabývajících se přímo jihočeským regionem v mladší a pozdní době bronzové, jako např. studii **Luboše Jiráňe**, analyzující hustotu osídlení doby popelnicových polí v jižních Čechách (*Jiráň 1997a*). Tento autor se rovněž v nedávné době věnoval některým aspektům jihočeských hromadných nálezů a jejich vztahu k rakouskému a bavorskému prostředí (*Jiráň 2002b*; srov. též *Chvojka – Jiráň 2004*). L. Jiráň byl také jedním z iniciátorů rozsáhlého projektu spektrálních analýz českých bronzových artefaktů z doby bronzové, mezi nimiž bylo podrobeno rozboru i několik předmětů z depotů Křenovice I, Staré Sedlo I a Zahájí I (*Frána – Jiráň – Maštalka – Moucha 1995*, 143-144, 239, 274; *Frána – Jiráň – Moucha – Sankot 1997*, 15, 20, 99, 111). Z hlediska příbuzných vědních oborů je třeba zmínit zejména **Jaromíra Chocholu**, který provedl antropologický rozbor několika jihočeských plochých pohřebišť (*Chochol 1983*).

Mladší doba bronzová v jižních Čechách se stala také tématem několika diplomových prací. **Jan Kovářík** se ve své práci zabýval mj. i jihočeskými bronzami horizontu Riegsee, přičemž v jižních (zejména na lokalitách Drhovice I a Holašovice I) a především v západních Čechách shledal tolik paralel, že dospěl k předpokladu o přímém posunu skupiny nebo skupin obyvatel z oblasti jižního Německa do Čech (*Kovářík 1975*, 134-136). Zmíněný mohylník Hájek u Drhovic se stal základem diplomové práce **Prokopa Konopy**. Autor učinil podrobný rozbor všech nálezů z lokality, věnoval se však i dalším jihočeským mohylníkům ze stupně BD. Na závěr své práce navrhl rozdělit tento stupeň v jihočeské oblasti na dvě fáze (BD1 a BD2), v teoretické rovině převzal jinak Bouzkovy názory o domácí milavečské a příchozí knovízské kultuře (*Konopa 1981*).

Všechny uvedené teoretické práce byly ovšem podmíněny primárním jihočeským nálezovým fondem, jehož objem se od 50. let 20. století několikanásobně zvětšil. Hlavní zásluhu na tom mají oproti předchozím epochám poprvé profesionální archeologové, z nichž první – **Antonín Beneš** – začal v našem regionu působit v roce 1957, tj. ve chvíli, kdy se úmrtím Bedřicha Dubského jakoby symbolicky uzavírala amatérská (neprofesionální) etapa archeologického výzkumu jižních Čech. Beneš působil v jižních Čechách nejprve jako zaměstnanec Jihočeského muzea v Českých Budějovicích (1957-1959), poté až do 80. let aktivně pod hlavičkou plzeňské expositury pražského archeologického ústavu. Přestože většina jeho terénních i odborných aktivit byla vázána zejména ke starší a střední době bronzové, uskutečnil A. Beneš několik důležitých výzkumů i na lokalitách z doby popelnicových polí (např. Bernartice I, Dobešice I, Hosty I, Protivín V, Rohozná I, dva hroby v Topělci I, Vlhlavy I, Zátaví I), nepočítaje v to sběry na mnoha dalších. Bohužel většina z těchto výzkumů zůstala dosud nezpracována a nezveřejněna. Velký význam měla také Benešova muzeologická a soupisová práce, jejímž výsledkem je např. katalog pravěkých sbírek muzeí v Bechyni (*Beneš 1966*) či v Protivíně (*Beneš – Michálek 2006*), soupisy

pravěkých lokalit určitých oblastí (*Beneš 1963; 1972b; 1975; 1978c; 1979b; 1980; Beneš – Břicháček 1980*) či jeho podíl na soupisu archeologických nemovitých památek okresu České Budějovice (*Beneš – Michálek – Zavřel 1999*). Všechny tyto práce obsahovaly i lokality či nálezy z epochy popelnicových polí.

Druhým profesionálním archeologem působícím trvale v našem regionu byl **Josef Poláček** (1924-1990), který se však epochy popelnicových polí dotkl jen okrajově, a to zejména v rámci svých výzkumů výšinných lokalit starší doby bronzové (Mříč I, Chřešřovice I, Skočice I), příp. v obecněji zaměřených člancích o době bronzové v jižních Čechách (např. *Poláček 1964*). Významné místo v historii poznání doby bronzové jihočeské oblasti má i **Ladislav Hájek** (1909-1987), také on však byl zaměřen zejména na starší fáze této epochy. Do námi sledovaného tématu přispěl zejména svým bohužel dosud nepublikovaným výzkumem mohyly v Protivíně I v roce 1968. Především výzkumem lokalit spjatých s rýžováním nebo těžbou zlata se v jižních Čechách od 60. let zabýval **Jaroslav Kudrnáč**, v jejich souvislosti však zachytil i stopy osídlení z doby popelnicových polí (Modlešovice II, Písek VIII, Lažiště I). Nejvíce proslavenou lokalitou se právě jeho zásluhou stalo rýžoviště u Modlešovic na Strakonicku, kde (spolu s J. Michálkem) prozkoumal celkem 52 rýžovnických sejpů. V několika z nich našel střepy, datované do HB, což vedlo J. Kudrnáče k zajímavé domněnce o zdejším rýžování zlata již v pozdní době bronzové (*Kudrnáč 1976; 1977; 1981; 1982; 1983*). Významný byl také jeho odkryv knovízského a raně středověkého sídliště ve Strunkovicích nad Blaníci v letech 1991-1996 (*Kudrnáč 1995; 1998*).

V průběhu 60. až 80. let 20. století nastupují postupně do jednotlivých jihočeských muzeí další profesionální archeologové a poznání pravěkého vývoje regionu tak získává stále větší dynamiku. Bezesporu největší zásluhu na prohloubení dosavadních znalostí epochy popelnicových polí v jižních Čechách ovšem mají dva z nich: **Jiří Fröhlich** a **Jan Michálek**. První povrchové průzkumy začali oba autoři provádět již od přelomu 50. a 60. let (*Fröhlich – Michálek 1967*) a od té doby objevili, prozkoumali či evidovali desítky nových lokalit, zejména na Písecku a Strakonicku. Se jménem J. Fröhliche jsou spojeny např. výzkumy rovinných sídlišť v Čížové I (*Fröhlich – Chvojka – Jiřík 2004*), Milenovicích III (*Fröhlich – Chvojka 2001a*), Myšenci II, Písku II a VII, plochých pohřebišť v Milenovicích VII, Radčicích IV, Hradišti II a III a na mnoha dalších lokalitách. J. Fröhlich byl rovněž spoluautorem výzkumu největšího jihočeského plochého pohřebiště mladší doby bronzové v Topělci I (srov. *Braun – Fröhlich 1978*), s P. Braunem odkryl též nedaleké sídliště Topelec III. Jan Michálek prozkoumal dosud druhé největší knovízské ploché pohřebiště u Strakonice (*Michálek 1993*), sídliště Strakonice III s patrně kruhovým příkopovým areálem (*Michálek 2002*), snad kultovní areál u Cehnic I (*Michálek 2004*), tři sídliště u Radčic (*Michálek – Chvojka 2000; Chvojka – Michálek 2004a*) a množství dalších lokalit (větší výzkumy ještě např. Křtětice I, Modlešovice I a II, Putim II-VII, Strakonice II a V, Zvíkovské Podhradí I). Společně pak J. Fröhlich a J. Michálek prozkoumali např. pohřebiště Vrcovice I a spolu s A. Benešem dva hroby v Topělci I. Podobně jako A. Beneš věnovali i J. Fröhlich a J. Michálek velkou pozornost i práci soupisové, jejímž výsledkem jsou zejména přehledy archeologických nemovitých památek několika okresů (*Fröhlich – Michálek 1978; Michálek – Fröhlich 1979; tíž 1987*; J. Michálek též spoluautor in: *Michálek – Zavřel 1996; Beneš – Michálek – Zavřel 1999*), obsahujících i řadu lokalit z námi sledované epochy. Ty jsou zastoupeny i v J. Michálkem sestavených katalozích pravěkých sbírek některých jihočeských muzeí (*Michálek 1969; 1981; 1983a; Beneš – Michálek 2006*) i jihočeských nálezů z vídeňského „Naturhistorisches Museum“ (*Michálek 1979a*). J. Fröhlich zase publikoval soupis všech archeologických nálezů z okresu Písek, obsahující rovněž množství údajů o lokalitách námi sledovaného období (*Fröhlich 1997a*). Oba autoři se také věnovali zhodnocení osídlení některých mikroregionů, opět včetně nálezů z epochy popelnicových polí (*Fröhlich – Michálek 1989; Fröhlich 1993a; Michálek 1996; Michálek – Parkman 1996*) a publikovali i

několik studií, věnovaných přímo mladší a pozdní době bronzové. Jiří Fröhlich podrobil v jedné z nich detailnímu rozboru několik nově prozkoumaných jihočeských plochých pohřebišť z mladší doby bronzové (Fröhlich 1983), v jiných se věnoval otázce šumavských komunikací v mladší době bronzové (Fröhlich 1999a) nebo rozboru depotu nákrčníků z Hradiště VI (Fröhlich 1998). J. Michálek přispěl významně k poznání počátku mladší doby bronzové, když shromáždil, utřídil a publikoval několik depotů bronzové industrie z okolí Zvíkova (Michálek 1977a). Své poznatky o pravěku jižních Čech shrnul do rozsáhlé studie (Michálek 1990), obsahující také pasáž o mladší a pozdní době bronzové. Podíváme-li se na rozsáhlou terénní i publikační činnost obou badatelů, je zřejmé, že nejen zásluhou B. Dubského, ale též J. Fröhliche a J. Michálka patří dnes Písecko a Strakonicko k jednoznačně nejlépe prozkoumaným oblastem jižních Čech s největší hustotou nálezů takřka ze všech období pravěku, epochu popelnicových polí nevyjímaje.

V 70. letech začali v jižních Čechách působit další archeologové, kteří se sice na epochu popelnicových polí přímo nespécializovali, ale jejichž zásluhou byla objevena a částečně i publikována řada nových lokalit tohoto období. **Peter Braun** má (vedle Jiřího Fröhliche) dominantní zásluhu na prozkoumání největšího jihočeského plochého pohřebiště tohoto období v Topělci I a na výzkumu významného pozdněbronzového rovinného sídliště Topelec III (Braun – Fröhlich 1978; Braun 1981), řadu dalších lokalit objevil či revizně zkoumal většinou společně s A. Benešem (např. Milenovice I, Plástovice I, Skočice I, Temelín I, Vlhavy I, Záboří I; samostatně: Čičenice II, Hradiště I). Souhrnný přehled jihočeské mladší a pozdní bronzové pak P. Braun prezentoval i na mezinárodní konferenci v Liblicích roku 1985 (Braun 1987).

V posledních zhruba 30 letech objevil a částečně i prozkoumal velké množství nových lokalit zejména na Milevsku, Zvíkovsku, Vltavotýnsku i v Pootaví **Pavel Břicháček**. Z jeho nejvýznamnějších výzkumů zaměřených na námi sledovanou epochu můžeme uvést rovinná sídliště Purkarec I a Jickovice I, důležité jsou však i jeho sběry na jím objevených (např. Bernartice I a II, Dražič I, Jetětice I, Kučeř I a II, Zvíkovské Podhradí IV) i již dříve známých lokalitách (Nevězice I, Zvíkovské Podhradí I). Výsledky svých průzkumů zatím publikoval jen předběžně v edici „Výzkumy v Čechách“, podrobněji se věnoval bronzovému kruhu z Hostů (Břicháček 1991).

Zejména na Českobudějovicku objevil, evidoval i zkoumal řadu lokalit epochy popelnicových polí **Petr Zavřel**. S jeho jménem jsou spojeny zejména rozsáhlé plošné výzkumy sídlišť u Borku I, Hosína I a Novosedel I, které záhy rovněž zpracoval a publikoval (Zavřel 1996a; 1996b; 1998a). S J. Militkým a A. Benešem se také podílel na významném odkryvu sídliště Bechyně II. Další lokality objevil P. Zavřel povrchově (např. Černý Dub I, Roudné I). Důležitá byla i jeho revize starších nálezů (viz Zavřel 1993; týž 2000; Kubů – Zavřel 2001), stejně jako jeho revizní výzkum hradiště Hradec u Dobřejovic, které předatoval z namísto do té doby uváděné pozdní doby bronzové do horizontu BA2/B1 (Zavřel 1990). Neméně závážná byla i jeho práce soupisová, když spolu s A. Benešem a J. Michálkem publikovali kompletní soupis všech archeologických nemovitých památek okresu České Budějovice (Beneš – Michálek – Zavřel 1999) a s J. Michálkem analogický soupis pro okres Český Krumlov (Michálek – Zavřel 1996), obsahující množství lokalit i z námi sledované epochy.

Od druhé poloviny 80. let se na výzkumu jihočeské doby bronzové začali podílet i archeologové mladší generace. Zejména s Bechyňskem jsou spojeny počátky působení **Jiřího Militkého**, který v tomto mikroregionu začal jako první provádět soustavný povrchový průzkum, jehož výsledkem se záhy staly objevy mnoha nových lokalit i z námi sledovaného období (srov. Militký 1993; 1996; 1997; Chvojka – Militký 2004). Jednoznačně nejvýznamnější Militkého lokalitou se stalo sídliště Bechyně II, které v letech 1986-1987 spolu s A. Benešem a P. Zavřelem odkryl. V 90. letech pak J. Militký přispěl k objevu

mladobronzového osídlení v Českých Budějovicích, zejména v souvislosti se záchrannými výzkumy v centru města (*Militký 1995*; srov. též *Militký – Zavřel 1993*).

Shrnutí problematiky knovízského osídlení Příbramska přinesl v 80. letech **Lubor Smejtek** (srov. *Smejtek 1987a; 1987b*), pro zde pojednávané téma měl pak rozhodující význam jeho několikaletý výzkum hradiště Voltýřov I (*Smejtek 1984; Čtverák a kol. 2003, 343-346*).

Faktickým objevitelem mlado- a pozdněbronzového osídlení na Prachaticku se v 80. a zejména v 90. letech stal **Marek Parkman**, který vedle povrchových sběrů uskutečnil i sondážní výzkum na lokalitě Babice I. Nálezy z tohoto období se staly tématem jeho několika článků (*Parkman 1997; Chvojka – Parkman 2004*), shrnutí celé problematiky Prachaticka v době bronzové pak přinesl ve své diplomové práci (*Parkman 2003*; srov. též *Parkman 2004*).

Další v současné době v jižních Čechách působící archeologové se našeho tématu dotkli většinou jen okrajově. Několik lokalit na Českokrumlovsku evidoval v 90. letech Michal Ernée, v oblasti severního Prácheňska objevila povrchovými sběry několik rovinných sídlišť *Dagmar Dreslerová (2004)*. Rudolf Krajíc publikoval ve svém katalogu pravěké sbírky táborského muzea rovněž mladobronzové nálezy (*Krajíc 1984*), Jiří Havlice evidoval nález mladobronzové sekerky od Radějovic. Prospekci na většině mlado- a pozdněbronzových výšinných lokalitách uskutečnil v 90. letech Petr Hrubý (srov. *Hrubý – Chvojka 2002*). Hradiště Hluboká nad Vltavou I zaměřil v roce 2005 spolu s autorem této práce Jan John, který se také věnoval predikci lokalit doby popelnicových polí a doby halštatské v Pootaví (*John – Chvojka – Rytíř 2003*). Na výzkumech několika mladobronzových lokalit Písecka se v posledních letech podílí Jaroslav Jiřík (srov. *Fröhlich – Chvojka – Jiřík 2004*). Od konce 90. let se pak tématu jižních Čech v epoše popelnicových polí intenzivně věnuje autor této práce, jak již bylo uvedeno v úvodní kapitole.

Přestože se od konce 50. let archeologický výzkum jihočeského regionu plně profesionalizoval, nelze zapomenout ani na desítky neprofesionálních zájemců, provádějících v různé intenzitě většinou povrchové průzkumy v místě jejich bydliště, z nichž někteří také významně obohatili naše poznání mladší a pozdní doby bronzové. Z dnes již zemřelých osobností lze uvést Adolfa Koštu (1884-1965), který objevil lokality Zátaví II a III, Josefa Matáska (1903-1987), nálezce sídliště Rovná V (k oběma viz *Fröhlich 1997c*), nebo Tomáše Hambergera († před 1995), který zejména v 80. letech objevil řadu lokalit na Českobudějovicku (např. Černý Dub I, Homole I, Vrábče I). V současné době provádí povrchové průzkumy na Českobudějovicku Jan Caletka, objevitel lokalit Plástovice I a Vlhlavy I, na Strakonicku Jan Boušek, který vedle povrchového zjištění řady lokalit provedl v roce 1980 výkop na výšinném sídlišti Milenovice I, na Písecku Jindřich Kurz, nálezce lokalit Písek XI, Semice II, III a IV a Oslov I. V posledních několika letech provádí velmi intenzivní průzkum Bechyňska Jiří Beneš, díky němuž náleží dnes tento mikroregion v epoše popelnicových polí k nejhustěji osídleným oblastem jižních Čech – k jeho objevům náleží např. rovinná sídliště Březnice I a II, Černýšovice I, Hvožd'any II aj.

Z podaného přehledu historie výzkumu mladší a pozdní doby bronzové jihočeského regionu je zřejmých několik jednoznačných trendů, jako např. velký kvantitativní nárůst terénních výzkumů a průzkumů zejména od 60. let 20. století, změna orientace od převažujících výzkumů mohylových hrobů v 19. století k sídelním památkám od 20. let 20. století, naprostý nedostatek evidovaných hromadných nálezů po roce 1950 aj. Konkrétní představu o těchto trendech poskytují následující statistické přehledy:

Tabulka 1 přináší evidenci jihočeských lokalit epochy popelnicových polí podle roku jejich identifikace, resp. roku identifikace mlado- či pozdněbronzové komponenty na dané lokalitě. Bylo-li tedy např. určité hradiště známé od roku 1885, první mladobronzová keramika byla na

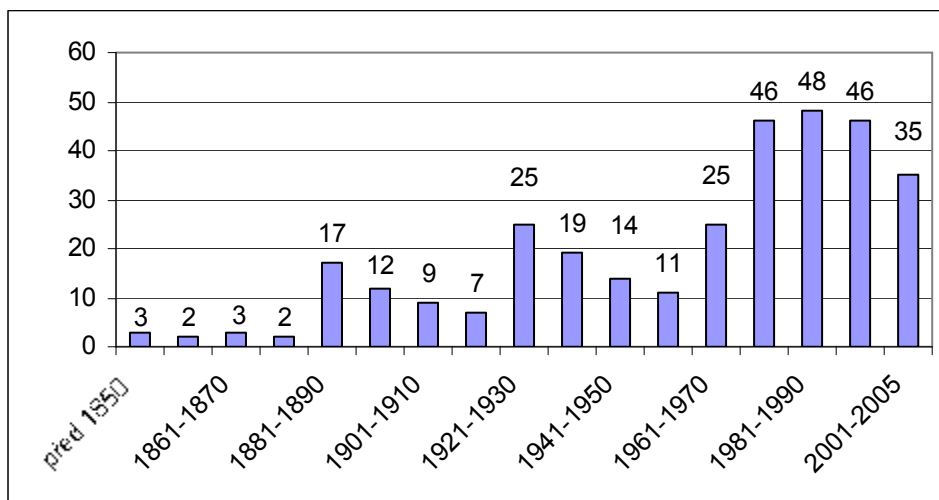

něm získána v roce 1928 a sondážně bylo zkoumáno v roce 1947, pak je v tabulce uveden rok identifikace 1928 (resp. rozmezí 1921-1930). Tři lokality, označené v databázi jako „nížinné sídliště a hrob“, jsou v této tabulce zařazeny do kategorie „rovinná sídliště“. V tabulce jsou uvedeny i všechny sporné lokality v rámci dané kategorie.

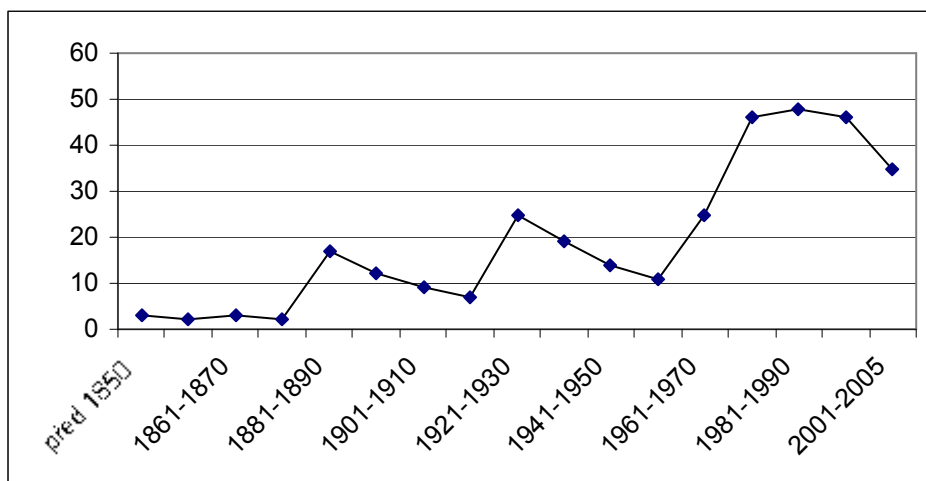
Rok identifikace	rovinná sídliště	výšinná sídliště	plochá pohřebiště	mohylová pohřebiště	depoty	ojedinělé nálezy	kultovní areál	Celkem
před 1850	0	1	0	0	1	1	0	3
1851-1860	0	0	0	0	2	0	0	2
1861-1870	0	0	0	2	1	0	0	3
1871-1880	0	0	0	1	1	0	0	2
1881-1890	0	1	0	10	4	2	0	17
1891-1900	0	0	1	2	5	4	0	12
1901-1910	0	1	1	1	3	3	0	9
1911-1920	1	0	0	2	1	3	0	7
1921-1930	5	4	5	2	3	6	0	25
1931-1940	7	2	3	3	0	4	0	19
1941-1950	6	1	3	1	2	1	0	14
1951-1960	5	0	1	0	1	4	0	11
1961-1970	14	2	3	3	1	2	0	25
1971-1980	38	1	6	0	0	1	0	46
1981-1990	44	0	2	0	1	1	0	48
1991-2000	39	4	1	0	0	2	0	46
2001-2005	26	1	0	0	0	7	1	35
2.pol. 19.st.	0	0	0	1	1	6	0	8
1.pol. 20.st.	4	0	1	0	0	2	0	7
nezjištěno	1	0	1	2	2	16	0	22
Celkem	190	18	28	30	29	65	1	361

Tab. 1. Přehled jihočeských lokalit epochy popelnicových polí podle roku jejich identifikace (resp. identifikace mlado- či pozdněbronzové komponenty).

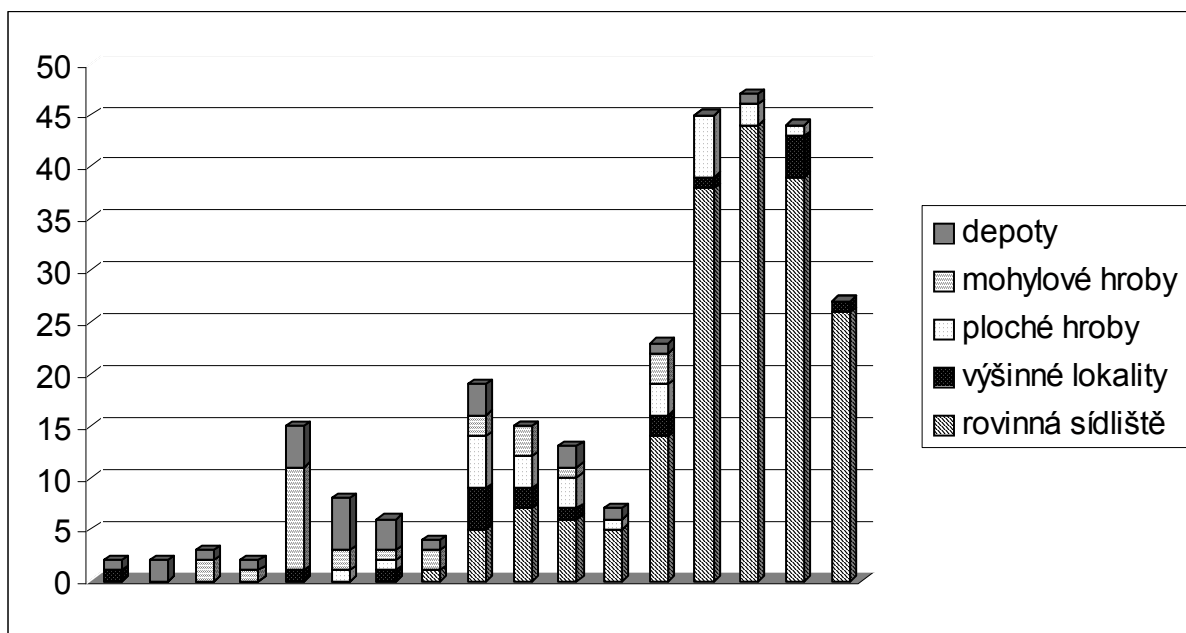
Celkový přehled počtu identifikovaných lokalit z epochy popelnicových polí v jižních Čechách v rámci jednotlivých desetiletí poskytují následující tři grafy:

Graf 1. Počet jihočeských lokalit epochy popelnicových polí podle roku jejich identifikace.

Graf 2. Počet jihočeských lokalit epochy popelnicových polí podle roku jejich identifikace – vývojový trend.

Graf 3. Počet jihočeských lokalit epochy popelnicových polí podle roku jejich identifikace a typů lokalit: řada 1 – nížinná sídliště, řada 2 – výšinná sídliště, řada 3 – plochá pohřebiště, řada 4 – mohylová pohřebiště, řada 5 – depoty.

Grafy 1 a 2 tak ukazují několik výrazných období terénního výzkumu jihočeských lokalit mladší a pozdní doby bronzové: první z vrcholů lze klást do 80. a méně těž do 90. let 19. století, kdy bylo zejména díky J. N. Woldřichovi a J. L. Píčovovi objeveno celkem 29 lokalit. Po době určité stagnace nastává další výrazný rozkvět terénních aktivit ve 20. letech 20. století, trvající pak až do 40. let (ačkoliv se sestupnou tendencí), který můžeme jednoznačně spojit s působením Bedřicha Dubského. V 50. letech je pozorovatelný určitý útlum, zato od 60. let nastává markantní nárůst, související s nástupem profesionální archeologie do našeho regionu a trvající dodnes. Nižší hodnoty u všech grafů v posledním sloupci jsou ovšem způsobeny polovičním počtem let (2000-2005) oproti předchozím desetiletým intervalům.

Graf 3 pak znázorňuje výše prezentovaný vývojový trend terénních aktivit v souvislosti s počtem zkoumaných lokalit konkrétního druhu – v grafu nebyly zastoupeny ojedinělé nálezy a kultovní areál z Cehnic I. Podobně jako z *tabulky 1* zde jednoznačně vyplývá obrat

terénních aktivit od počátečního převažujícího výzkumu mohylových hrobů (zejména v 80. letech 19. století) k výzkumům rovinných sídlišť (počátky ve 20. letech 20. století, výrazný nárůst od 70. let). Zajímavý je také vývoj identifikace plochých pohřebišť, mající své dva vrcholy ve 20. a v 70. letech 20. století, zatímco v posledních desetiletích jejich objevy téměř ustaly. U hromadných nálezů představuje jejich největší evidenci závěr 19. a počátek 20. století, kdy bylo v rozmezí let 1881-1910 objeveno 12 depotů, zatímco např. v posledních 35 letech byl identifikován v jižních Čechách pouze jediný (!).

Neméně zajímavou stránku dějin výzkumu mladší a pozdní doby bronzové představuje vztah mezi druhem archeologické akce na určitém typu lokality a rokem provedení této akce. Tímto způsobem byly sledovány čtyři základní typy jihočeských lokalit epochy popelnicových polí, tj. rovinná a výšinná sídliště a ploché a mohylové hroby – u depotů a ojedinělých nálezů nemá tato evidence význam. Archeologické akce na těchto lokalitách byly kategorizovány do čtyřech skupin: 1) dokumentované výzkumy, kam byly vedle skutečně moderně vedených sondážních výzkumů či alespoň zaměřených řezů zařazeny též starší výzkumy B. Dubského, J. L. Píče, J. N. Woldřicha aj., pokud se z těchto akcí dochovaly alespoň základním způsobem kresebně či popisně zdokumentované situace; 2) nedokumentované výkopy bez bližších údajů; 3) povrchové průzkumy, tj. sběry na lokalitách, zaměření terénních reliktnů, geofyzikální prospekce apod. a 4) evidence solitérních nálezů bez bližších okolností, pocházející s jistotou (či alespoň s velkou pravděpodobností) z určité lokality. Pro přehlednost byly některé akce sloučeny v statisticky jedinou: pokud např. prováděl jeden archeolog na určité lokalitě jeden sondážní výzkum nepřetržitě po dobu více let, byla akce počítána za jedinou; v případě přesahu do více desetiletí byla akce uvedena jako jedna pro každé z těchto desetiletí samostatně. Pokud však v rámci jednoho desetiletí byly na jedné lokalitě prováděny dva výzkumy různými autory bez vzájemné návaznosti, byly akce odlišeny. Jestliže prováděl jeden autor na dané lokalitě současně sondážní výzkum i sběr, geodetické zaměření nebo jiný druh prospekce, byla akce evidována pouze pod kategorií „dokumentovaný výzkum“. Je přitom logické, že počet akcí dané kategorie lokalit převyšuje (např. u výšinných lokalit i několikanásobně) počet těchto lokalit.

Rovinná sídliště

Rok archeolog. akce	dokumentovaný výzkum	nedokumentovaný výkop	povrchový průzkum	nález bez okolností	Celkem akcí	Celkem zjištěných lokalit
před 1850	0	0	0	0	0	0
1851-1860	0	0	0	0	0	0
1861-1870	0	0	0	0	0	0
1871-1880	0	0	0	0	0	0
1881-1890	0	0	0	0	0	0
1891-1900	0	0	0	0	0	0
1901-1910	0	0	0	0	0	0
1911-1920	1	0	0	0	1	1
1921-1930	2	2	1	0	5	5
1931-1940	2	4	1	0	7	7
1941-1950	5	2	1	0	8	6
1951-1960	1	3	4	0	8	5
1961-1970	3	0	18	0	21	14
1971-1980	7	1	41	0	49	38
1981-1990	12	0	38	0	50	44
1991-2000	22	0	30	0	52	39
2001-2005	6	0	33	0	39	26
2.pol. 19.st.	0	0	0	0	0	0
1.pol. 20.st.	0	7	0	0	7	4
nezjištěno	0	2	0	0	2	1
Celkem	61	21	167	0	249	190

Tab. 2. Přehled druhů terénních aktivit na jihočeských rovinných sídlištích mladší a pozdní doby bronzové.

Výšinné lokality

Rok archeolog. akce	dokumentovaný výzkum	nedokumentovaný výkop	povrchový průzkum (zaměření)	nález bez okolností	Celkem akcí	Celkem zjištěných lokalit
před 1850	0	0	0	1	1	1
1851-1860	0	0	0	0	0	0
1861-1870	0	0	0	0	0	0
1871-1880	0	0	0	0	0	0
1881-1890	0	0	1	0	1	1
1891-1900	1	0	0	0	1	0
1901-1910	0	0	1	0	1	1
1911-1920	0	0	0	0	0	0
1921-1930	2	1	2	0	5	4
1931-1940	2	1	3	0	6	2
1941-1950	4	0	1	0	5	1
1951-1960	3	0	3	0	6	0
1961-1970	1	0	8	0	9	2
1971-1980	2	1	11	0	14	1
1981-1990	1	0	4	0	5	0
1991-2000	1	0	7	0	8	4
2001-2005	2	0	3	0	5	1
2.pol. 19.st.	0	0	0	0	0	0
1.pol. 20.st.	0	0	0	0	0	0
nezjištěno	0	0	0	0	0	0
Celkem	19	3	44	1	67	18

Tab. 3. Přehled druhů terénních aktivit na jihočeských výšinných lokalitách mladší a pozdní doby bronzové.

Ploché hroby

Rok archeolog. akce	dokumentovaný výzkum	nedokumentovaný výkop	povrchový průzkum	nález bez okolností	Celkem akcí	Celkem zjištěných lokalit
před 1850	0	0	0	0	0	0
1851-1860	0	0	0	0	0	0
1861-1870	0	0	0	0	0	0
1871-1880	0	0	0	0	0	0
1881-1890	0	0	0	0	0	0
1891-1900	0	1	0	0	1	1
1901-1910	0	2	0	0	2	1
1911-1920	0	0	0	0	0	0
1921-1930	5	0	0	0	5	5
1931-1940	0	3	0	0	3	3
1941-1950	1	2	0	0	3	3
1951-1960	0	1	0	1	2	1
1961-1970	3	0	2	0	5	3
1971-1980	4	1	4	1	10	6
1981-1990	2	0	1	0	3	2
1991-2000	2	0	0	0	2	1
2001-2005	0	0	1	0	1	0
2.pol. 19.st.	0	0	0	0	0	0
1.pol. 20.st.	0	1	0	0	1	1
nezjištěno	0	2	0	0	2	1
Celkem	17	13	8	2	40	28

Tab. 4. Přehled druhů terénních aktivit na jihočeských plochých pohřebištích mladší a pozdní doby bronzové.

Mohylové hroby

Rok archeolog. akce	dokumentovaný výzkum	nedokumentovaný výkop	povrchový průzkum	nález bez okolností	Celkem akcí	Celkem zjištěných lokalit
před 1850	0	0	0	0	0	0
1851-1860	0	0	0	0	0	0
1861-1870	0	2	0	0	2	2
1871-1880	0	3	0	0	3	1
1881-1890	4	6	0	0	10	10
1891-1900	4	2	0	0	6	2
1901-1910	0	2	0	0	2	1
1911-1920	0	2	0	0	2	2
1921-1930	3	2	0	0	5	2
1931-1940	2	1	0	0	3	3
1941-1950	0	0	0	1	1	1
1951-1960	0	1	0	0	1	0
1961-1970	2	0	1	0	3	3
1971-1980	0	0	1	0	1	0
1981-1990	0	0	0	0	0	0
1991-2000	0	0	0	0	0	0
2001-2005	0	0	1	0	1	0
2.pol. 19.st.	0	1	0	0	1	1
1.pol. 20.st.	0	0	0	0	0	0
nezjištěno	0	2	0	0	2	2
Celkem	15	24	3	1	43	30

Tab. 5. Přehled druhů terénních aktivit na jihočeských mohylových pohřebištích mladší a pozdní doby bronzové.

Z podaného přehledu je patrných několik jednoznačných trendů. U obou sídlištních kategorií výrazně převažují povrchové průzkumy nad dokumentovanými výkopovými akcemi. Markantní je tento fakt zejména u rovinných sídlišť, kde počet povrchových průzkumů (167) bezmála třikrát převyšuje celkový počet dokumentovaných exkavací (61); také u výšinných lokalit je počet povrchových akcí více než dvojnásobný (44:19). U rovinných sídlišť je výrazný nárůst akcí pozorovatelný od 60. let 20. století, přičemž jednoznačně největší počet dokumentovaných výzkumů (22) byl proveden v souvislosti se všeobecným stavebním boomem v 90. letech. Ve 20. až 50. letech 20. století byla řada rovinných sídlišť narušena nedokumentovanými výkopy, v jiných obdobích tento typ aktivity na sídlištech téměř nepozorujeme. Vrchol sondážních výzkumů na výšinných lokalitách lze vidět ve 40. a 50. letech 20. století, v posledních zhruba 40 letech naproti tomu výrazně stoupl počet povrchových průzkumů na těchto lokalitách.

Odlišná situace je pozorovatelná u pohřebních komponent epochy popelnicových polí. Mohylové hroby byly zkoumány dokumentovanými exkavacemi i nedokumentovanými výkopy převážně v poslední třetině 19. století a ve 20. století byly na nich prováděny terénní aktivity již jen ojediněle. Plochá pohřebiště mají dva vrcholy v terénních výzkumech: jednak ve 20. letech 20. století v souvislosti s působením B. Dubského v Pootaví a pak v 60. – 70. letech téhož století v souvislosti s výzkumy A. Beneše, J. Fröhliche, P. Brauna a J. Michálka. Je přitom příznačné, že obě tyto mladobronzové pohřební komponenty jsou v posledních letech v jižních Čechách stranou téměř všech terénních aktivit.

Můžeme tak shrnout, že vývoj poznání epochy popelnicových polí prošel v jižních Čechách stejně jako v jiných středoevropských regionech poměrně značnou kvantitativní i kvalitativní proměnou: od většinou nedobře dokumentovaných výkopů v mohylách a evidencí hromadných nálezů ve druhé polovině 19. století přes první výkopy na rovinných sídlištech a plochých pohřebištích v první polovině 20. století po profesionálně vedené záchranné výzkumy a plošné odkryvy počínaje 50. a zejména 60. léty 20. století. V posledních desetiletích také výrazně vzrostl počet autorů těchto terénních aktivit a současně tak nebývale narostlo množství hmotných pramenů. Tím naléhavěji se tak dnes jeví potřeba uceleného zpracování a vyhodnocení tohoto pramenného fondu, přičemž v posledních zhruba 10-15 letech bylo již i na tomto poli dosaženo řady dílčích výsledků. Pokus o ucelené shrnutí a zpracování větší části tohoto fondu pak přináší tato práce.

3. GEOGRAFICKÉ VYMEZENÍ STUDOVANÉ OBLASTI

3.1. Přirozená definice jihočeského regionu

Geografické vymezení pojmu „jižní Čechy“ bylo již autorem publikováno na jiných místech (např. *Chvojka 2001a*, 15; *týž 2001b*, 45; *Hrubý – Chvojka 2002*, 583), v následujícím textu proto pouze ve stručnosti zopakujeme nejzákladnější charakteristiku tohoto území. Je přitom nasnadě, že přirozené vymezení jižních Čech zdaleka neodpovídá Jihočeskému kraji ve smyslu současného správního rozdělení České republiky, ale respektuje zejména geomorfologické a hydrologické poměry.

Z **geomorfologického** hlediska lze jižní Čechy jasně vymežit zejména na jihu a východě, kde přirozenou hranici tvoří horské masívy Šumavy (s vrcholy přesahujícími 1300 m), Novohradských hor (s kótami přes 1000 m) a Českomoravské vrchoviny (vrcholy v západní části kolem 700 m). Jižní vymezení jihočeského regionu tak můžeme ztotožnit s průběhem dnešní státní hranice, východní okraj tvoří západní výběžky masívu Českomoravské vrchoviny. Méně výrazné je však z orografického hlediska vymezení regionu na severu a severozápadě, kde nachází Středočeská pahorkatina s jednotvárným pahorkatinným reliéfem a mírně zvlněným povrchem ve výšce 500-600 m – přirozenou hranici jihočeského regionu zde tak vytvářejí jednak jižní výběžky Brd a zejména povodí několika toků a na ně vázané osídlení, jak bude vysvětleno dále. Vlastní jižní Čechy pak zahrnují několik geomorfologických celků: centrální oblasti zaujímají obě jihočeské pánve – Českobudějovická a Třeboňská, oddělené od sebe Lišovským prahem; v jižních částech regionu se nachází Šumavské a Novohradské podhůří, dělené každé do několika podcelků (např. Bavorovská pahorkatina nebo vrchoviny Prácheňská, Prachatická a Krumlovská); na severu je pak vyčleněno několik podcelků zmíněné Středočeské pahorkatiny (např. Mehelník, Tábořská či Zvíkovská plošina, pahorkatina Blatenská, Krásnohorská, Horažďovická aj.; *Švec – Nekovář – Vojtěch 1967a*, 24-40; *Chábera a kol. 1985*, 9-36).

Pro pravěké osídlení byly neméně důležité **hydrologické** poměry. Struktura říční soustavy je v jižních Čechách sjednocená a symetrická se stromovým uspořádáním přítoků k Vltavě jako centrální hydrologické ose kraje a jediné řeky II. řádu v jižních Čechách (*Hydrologické poměry ČSSR 1965*, 5). Pouze jihovýchodní výběžek bývalého Jihočeského kraje, který však již náleží do jihomoravského sídelního prostoru, patří do povodí Dyje. Do povodí Vltavy také nepatří drobná oblast na Šumavě, která náleží k povodí levostranných Dunajských přítoků (*Chábera a kol. 1985*, 167). Celý jihočeský pravěký sídelní areál tak spadá do povodí Vltavy, mající v jižních Čechách řadu důležitých přítoků, na něž se zpravidla vázalo pravěké osídlení. Z pravostranných Vltavských přítoků jsou nejdůležitější řeky Malše (s přítoky Černou, Stropnicí aj.) a Lužnice (s přítoky Nežárkou, Smutnou aj.). Nejdůležitějším levostranným přítokem Vltavy je Otava (s přítoky Volyňkou, Blanicí či Lomnicí), dalšími vltavskými levostrannými přítoky jsou pak v jižních Čechách již jen potoky (Polečnice, Křemžský potok aj.). Rybníky a umělé vodní nádrže, kterými je náš region všeobecně proslaven, nemají ovšem pro poznání pravěkého osídlení žádný význam. V Třeboňské pánvi se nacházejí rozsáhlá rašeliniště, která zde vznikla vlivem malého spádu řek, nedostatečného odvodňování a nepropustného podloží (*Švec – Nekovář – Vojtěch 1967a*, 34) a která představují pravděpodobně hlavní faktor absence osídlení doby bronzové v tomto prostoru. Můžeme tak shrnout, že přirozená definice jihočeského regionu po stránce hydrologické je vymezena povodím řeky Vltavy s otevřeným přechodem pouze na severu, kde Vltava pokračuje (dnešní Orlickou přehradou) na Příbramsko.

Po stránce **geologické** tvoří jižní Čechy součást Českého masívu, jehož nejstarší a nejpevnější část představuje oblast moldanubika, do něhož patří celá jižní část Čech (*Svoboda*

a kol. 1964, 11-21). Vedle moldanubika se pak zde uplatňuje středočeský pluton a mladé pokryvné jednotky (Švec – Nekovář – Vojtěch 1967a, 8). Podle odkryté geologické mapy (Kodym a kol. 1967) tvoří většinu jihočeského území cordieritické a perlové ruly, méně pak granulity a granulitové ruly, biotitické pararuly aj. Takřka celá plocha obou jihočeských pánví je pokryta sladkovodními sedimenty. Z četných **nerostných surovin**, jejichž ložiska se nacházejí v jižních Čechách, lze jmenovat především pro pravěké osídlení důležité zlato a tuhu. Zlato se v jižních Čechách vyskytuje jednak ve formě primárních hlubinných ložisek a jednak v podobě sekundárních říčních náplav. Zatímco hlubinná těžba zlata z primárních ložisek je u nás až záležitostí vrcholně středověkou a pozdější (v jižních Čechách zejména v Píseckých Horách), můžeme pro pravěk předpokládat využití zlata z říčních náplav, zejména v povodí Otavy, Blanice, Volyňky, Skalice, Lomnice aj. (Kudrnáč 1971; týž 1976; týž 1982). Tuha se nachází v řadě ložisek po celých jižních Čechách a na mnoha místech je dodnes (resp. donedávna byla) těžena (Oswald 1959, 35-39; Chvojka 1999a). Z dalších v době bronzové využitelných nerostných surovin lze v jižních Čechách ještě zmínit cihlářské jíly z okolí Jehnědna, Čičenic, Vodňan, Zlivi, Borovan aj. (Chábera 1982, 105-111; Chábera a kol. 1985, 86-89) nebo rovněž k výrobě keramiky vhodný kaolinit, jehož ložiska jsou známá zejména severně od Českých Budějovic (Oswald 1959, 57).

Pedologické poměry v jižních Čechách jsou poměrně jednotné. Nejrozšířenější jsou zde hnědé půdy, které se vyskytují především v pahorkatinách a vrchovinách. Složení humusu bývá obvykle méně kvalitní, vhodné jsou pro pěstování méně náročných obilovin. V jižních Čechách je nejvíce zastoupena hnědá půda kyselá, v Šumavském a Novohradském podhůří a na Českomoravské vrchovině se uplatňují hnědé půdy silně kyselé, v pásech podél hlavních vodních toků je hnědá půda typická, která je z těchto druhů nejurodnější. V obou jihočeských pánvích dominují pseudogleje, které však mají nízkou zemědělskou kvalitu a vyžadují radikální úpravu vodního režimu odvodněním. Z dalších druhů půd se v jižních Čechách vyskytují illimerizované půdy (Bechyňsko, Táborsko), nivní půdy (centrální část Českobudějovické pánve), rašeliništní půdy (Šumava, Třeboňská pánev), rendziny (ostrůvky na Strakonicku a Českokrumlovsku) a v horských oblastech podzoly (Tomášek 1995).

Po stránce **klimatické** lze jižní Čechy rozdělit na několik oblastí. Nejvyšší průměrné roční teploty (7,5 °C) mají obě jihočeské pánve, oblast při soutoku Vltavy s Lužnicí a dolní tok Blanice po soutok s Otavou (Švec – Nekovář – Vojtěch 1967b, 6; Chábera a kol. 1985, 125-126). Velmi příznivé teploty panují též v Pootaví obecně, chladnější počasí je na Táborsku, v Šumavském a Novohradském podhůří a v západní části Českomoravské vrchoviny. Klimaticky nejméně vhodné podmínky (roční průměr pod +3 °C) mají pochopitelně jihočeská pohoří (Atlas podnebí ČSR 1958, mapa I-5). Pro osídlení mají velký význam též **srážkové** poměry. Roční množství srážek v jižních Čechách se zvyšuje směrem od severu k jihu a kolísá mezi 480 a 1440 mm srážek. Nejsušší oblastí jižních Čech je Písecko, Strakonicko a okolí Milevska (do 550 mm srážek ročně), naopak nejvlhčí je Šumava (přes 1000 mm; Atlas podnebí ČSR 1958, mapa III-13; Švec – Nekovář – Vojtěch 1967b, 13; Chábera a kol. 1985, 142).

Z hlediska **vegetačních** poměrů náleží naprostá většina jihočeských sídelních mikroregionů do pásu acidofilních doubrav, které indikují méně kvalitní půdy, avšak s možností provozování obilnářského hospodářství (Mikyška a kol. 1968, 72-73). Úzké oblasti zejména v údolích hlavních vodních toků spadají do vegetačního pásma dubo-habrových hájů, tj. převážně smíšených listnatých lesů, které jsou typické pro úrodnější oblasti. V jižních Čechách však mají charakter lokálně změněných společenstev, který je způsobený méně příznivým stavem podkladu a klimatickým zdrsněním (Mikyška a kol. 1968, 41). Zejména v nížinných oblastech a v inundacích v Českobudějovické pánvi, při dolní Blanici i v Pootaví jsou rozšířené luhy a olšiny, které však bývají často zamokřené a tudíž ne zcela vhodné pro hospodářské využití. S jinými vegetačními společenstvy se v tradičních jihočeských sídelních

zónách setkáme jen výjimečně a rovněž naprostá většina jihočeských lokalit mladší a pozdní doby bronzové je vázána na některé z uvedených tří vegetačních pásem.

Celkově lze shrnout, že jižní Čechy tvoří víceméně uzavřený region, který lze celkem přesně přirozeně definovat. Poněkud sporné zůstává pouze jeho vymezení na západě, kde je však přesně určen hranicí pravěkého osídlení v horním Pootaví (vůči západočeskému sídelnímu areálu zde zůstává volný neosídlený pás – srov. *Hůrková 1996a*, 85 – Fig. 2, 89 – Fig. 4), a především na severu, kde pozvolna přechází do středočeské oblasti. Zde je při vymezení sledované oblasti nutné postupovat individuálně, podle osídlení v té které pravěké epoše. Pro mladší a pozdní dobu bronzovou je možné vést hranici přibližně mezi dnešním městem Březnicí a hradištěm Voltýřov I (viz *Smejtek 1987b*, příloha 1). Podle současného administrativního uspořádání tak jihočeský region zahrnuje celý dnešní Jihočeský kraj kromě Dačicka a Slavonicka a navíc východní část okresu Klatovy (Horažďovicko) a nejjižnější část okresu Příbram (Březnicko) (*mapa 1-2*).

3.2. Přirozená definice sídelních mikroregionů v jižních Čechách

Pro lepší postižení vzájemných prostorových vztahů mezi lokalitami mladší a pozdní doby bronzové i pro snadnější porovnání případných rozdílů v hmotné náplni bylo v jihočeském regionu definováno celkem šest základních sídelních mikroregionů. Hlavním vymezujícím kritériem těchto oblastí byl vedle přirozené charakteristiky i rozsah osídlení – z tohoto důvodu zahrnují některé z těchto mikroregionů i několik přirozených geomorfologických či hydrologických celků a nebo naopak jen patřičnou část přirozeného celku. Nelze tedy uvedené oblasti považovat za ideálně stanovené mikroregiony ve vlastním slova smyslu (ovšem obecná definice mikroregionu je značně neustálená – viz např. *Smrž 1987*, 602-603; *Kuna a kol. 2004*, 465), ale za částečně účelově vytvořené oblasti podmíněné současným stavem pramenného fondu.

Protože v dalším textu bude velmi často užíváno některých prostorových termínů, shrňme zde jejich základní definici, používanou v této práci:

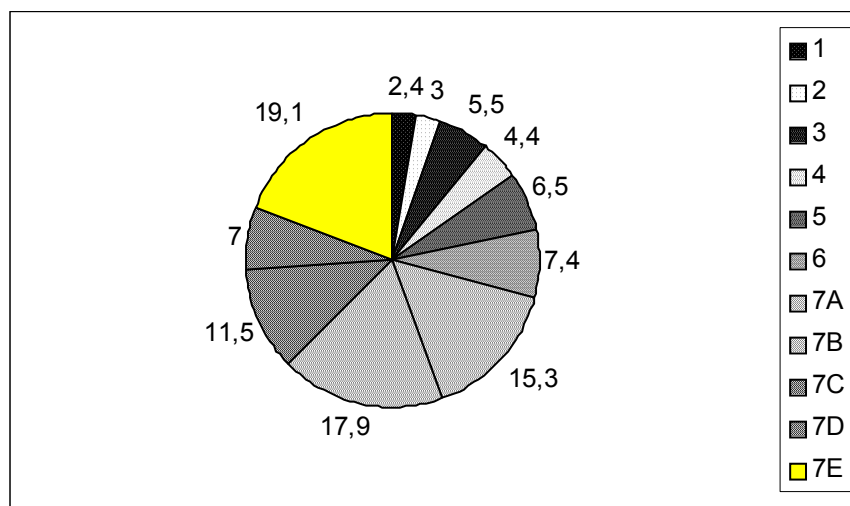
- *region*: přirozeně definované území v rámci Čech, sídelně-geograficky jasně vymezené vůči sousedním regionům. V tomto smyslu lze tak definovat např. region jihočeský, západočeský, region středního Povltaví (Příbramsko a Sedlčansko) apod.
- *mikroregion*: menší oblast v rámci určitého regionu, definovaná zejména na základě koncentrace osídlení a respektující v základním schématu přirozené geomorfologické či hydrologické poměry.
- *sídelní areál*: určitá oblast v rámci mikroregionu s výraznou koncentrací (sídelních) lokalit s jasnou vzájemnou vazbou. Příkladem je sídelní areál v blízkém okolí výšinného sídliště Milenovice I (*tab. 171*; srov. *Fröhlich – Chvojka 2001*), Mříč I (*Chvojka 2004d*) nebo v okolí výšinné lokality Bechyně I (srov. *Chvojka – Militký 2004*).
- *sídelní zóna*: okrajové území jihočeského regionu bez stabilnějšího osídlení, které nelze přesněji prostorově vymezit jako v případě mikroregionů.
- *lokality*: prostorově přesně vymezené a interpretačně vyhodnocené seskupení terénních objektů a artefaktů.
- *naleziště*: zatím nevyhodnocené seskupení terénních objektů či artefaktů.

Na základě uvedené základní definice tak bylo v jihočeském regionu vyčleněno šest hlavních sídelních mikroregionů, v nichž je dnes evidováno celkem 314 lokalit epochy popelnicových polí, což představuje plných 87 % všech mlado- a pozdněbronzových lokalit

regionu. Jedná se o nejúrodnější a klimaticky i srážkově nejvhodnější oblasti jižních Čech při hlavních vodních tocích: mikroregion dolního toku Blanice, středního a dolního toku Otavy, mikroregion při soutoku Otavy a Vltavy, při dolní Lužnici, podél řeky Vltavy mezi Českými Budějovicemi a Zvíkovem a mikroregion Českobudějovické pánve. Zbýlých 47 jihočeských lokalit mladší a pozdní doby bronzové náleželo v této době do okrajových zón jihočeského regionu, které lze dále členit na Českokrumlovsko, Prachaticko, horní Pootaví, severní Prácheňsko a Třeboňskou pánev s horním a středním tokem Lužnice. Celkový přehled definovaných mikroregionů přináší *tabulka 6 a grafy 4 a 5*:

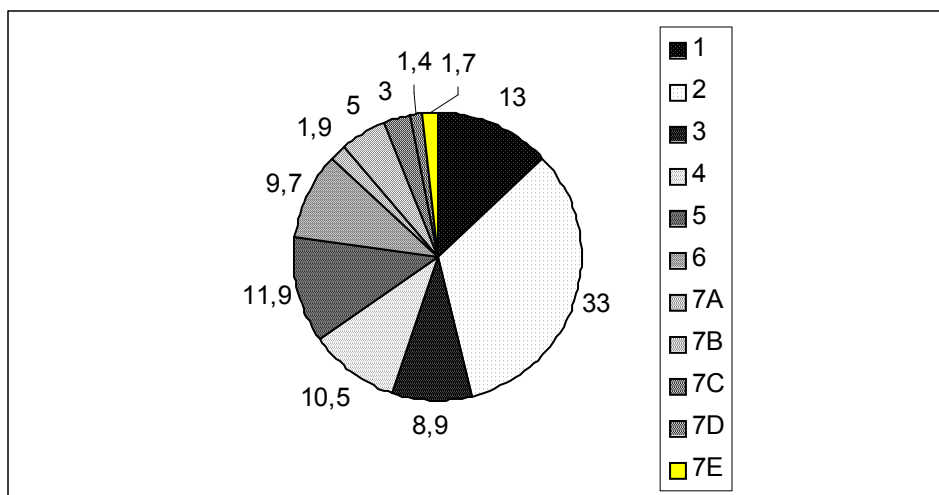
	Mikroregion	Plocha (km ²)		Počet lokalit BD-HB	
		Σ	%	Σ	%
1	dolní Blanice	188,25	2,4	47	13,0
2	střední a dolní Otava	233,86	3,0	119	33,0
3	Zvíkov	430,14	5,5	32	8,9
4	dolní Lužnice	343,95	4,4	38	10,5
5	Povltaví	511,04	6,5	43	11,9
6	Českobudějovická pánev	579,32	7,4	35	9,7
7A	Českokrumlovsko ¹	1200,00	15,3	7	1,9
7B	Prachaticko	1400,00	17,9	18	5,0
7C	horní Pootaví	900,00	11,5	11	3,0
7D	severní Prácheňsko	550,00	7,0	5	1,4
7E	Třeboňská pánev	1500,00	19,1	6	1,7
Celkem		7836,56	100	361	100

Tab. 6. Přehled všech jihočeských sídelních mikroregionů.

Graf 4. Srovnání plošné rozlohy (v procentech) jednotlivých jihočeských sídelních mikroregionů (1-7E).

¹ Plošná rozloha okrajových území byla stanovena pouze orientačně, neboť tato území nejsou v práci definována přesnými hranicemi.

Graf 5. Srovnání počtu lokalit (v procentech) v jednotlivých jihočeských sídelních mikroregionech (1-7E).

Z uvedené tabulky a grafů vyplývá několik zajímavých skutečností. Všechny hlavní jihočeské sídelní mikroregiony (1-6) zabírají plochu přibližně 2286 km², což představuje pouhých 29,2 % potenciálně osídlené plochy regionu. Velikost okrajových sídelních zón (7A-E) byla určena přibližně na 5550 km², zde je ovšem plošná rozloha stanovena na rozdíl od hlavních sídelních mikroregionů pouze přibližně, a to na základě odhadu potencionálně osídlitelného území. Celková zde uvedená plocha 7836 km² tak představuje zhruba využitelnou krajinu pro pravěké aktivity v jihočeském regionu a nezahrnuje tedy úplně celou plochu jižních Čech (nezahrnuty byly např. vrcholové partie Šumavy a Novohradských hor a celá Českomoravská vrchovina). Za pozornost také stojí, že např. plná třetina všech jihočeských lokalit epochy popelnicových polí spadá do pootavského mikroregionu, tj. do 3 % využitelné plochy regionu. Naopak 70,8 % obyvatelné plochy regionu připadá na okrajové zóny, tj. na pouhých 13 % lokalit tohoto období.

3.2.1. Mikroregion dolní Blanice

Jednou z oblastí největší koncentrace lokalit sledovaného období je mikroregion dolního toku Blanice, tj. širší okolí dnešních měst Vodňan a Protivína (*mapa 3*). Podrobná charakteristika přírodních poměrů oblasti byla již publikována na jiném místě (*Fröhlich – Michálek 1989, 7-8*), zde se proto omezíme pouze na stručné shrnutí. Osu mikroregionu tvoří řeka Blanice, vodní tok III. řádu a nejdelší pravostranný přítok Otavy (*Chábera a kol. 1985, 177*). Od Vodňan až po soutok u Putimi má umělé koryto, původní řečiště je však místy ponecháno jako inundační území. Druhým významnějším vodním tokem ve sledované oblasti je Radomilický potok, který se u Milenovic vlévá do Blanice. Na jeho středním toku, v okolí Záblatička a Strpí, se nacházejí rýžovnícké sejpy (*Michálek – Fröhlich 1979, 62; Beneš – Michálek – Zavřel 1999, 92*). Hydrologickou situaci doplňují malé, většinou bezejmenné potůčky, jejichž dnešní průběh i počet ovšem nemusí odpovídat původním pravěkým poměrům.

Mikroregion se nachází v severozápadní části Českokubějovické pánve, na pomezí dvou geomorfologických podcelků – Blatské pánve (Vodňanské pánve) a Putimské pánve. Na východě je oblast ohraničena výběžky málo zvýšené a téměř zcela odlesněné Chvalešovické pahorkatiny (nejvyšší vrch: Čičenice – 449 m), na jejíž výběžcích a úpatích je situována řada lokalit mikroregionu. Na severovýchodě sem zasahují Písecké hory, které oddělují tento i

pootavský mikroregion od údolí Vltavy. Na opačném, jihozápadním konci mikroregionu, se nachází okraj Bavorovské vrchoviny, náležející již do Šumavského podhůří. Nejvýraznějším, zdaleka viditelným vrchem, je zde Hrad (667 m), na jehož podvrcholu se nachází známé hradiště Skočice I (*Chábera a kol. 1985*, 16, 25-26).

Po stránce geologické zaujímají většinu mikroregionu dolního toku Blanice sedimenty mydlovarského souvrství (*Chábera a kol. 1985*, 58). V dané oblasti je doloženo několik ložisek nerostných surovin, jako např. pegmatity v okolí Protivína (např. andalusit, černý turmalín a muskovit), rutil, zirkon a monazit u Krašlovic aj. (*Chábera 1982*, 123-124; *Chábera a kol. 1985*, 71, 80). Cihlářské jíly se nacházejí v okolí Čičenic a Vodňan, lignit u Čičenic, Radčic a Chvaletic, vápenec u Vodňan aj. (*Oswald 1959*, 105, 122; *Chábera 1982*, 124; *Chábera a kol. 1985*, 98, 101). Ze zvláště významných surovin je třeba uvést zlato, které bylo v této oblasti ve středověku rýžováno (*Kudrnáč 1990*, 435 – obr. 1, 438), přičemž se uvažuje o jeho získávání již ve starší době bronzové (Těšínov u Protivína: *Hájek 1954*, 182; *Beneš 1978a*, 57).

Pedologické poměry jsou ovlivněny řekou Blanicí, jejíž náplavy vytvořily v široké nivě úrodnou půdu. V této souvislosti je zajímavé svědectví písemných pramenů, podle nichž byl v 19. století dvůr v obci Milenovice (v jejímž katastru je jedna z největších koncentrací mlado- a pozdněbronzových lokalit mikroregionu) nejlepší ze všech jihočeských schwarzenberských dvorů (*Kolařová 1998*, 133-134). Na západě zasahuje do mikroregionu pás oglejených půd, které jsou hospodářsky poměrně nepříznivé, na východě je oblast hnědých půd nasycených a kyselých, které jsou nejrozšířenějším půdním typem v jižních Čechách (*Chábera a kol. 1985*, 198-210). V pásu mezi Vodňany a Protivínem, zejména podél levého břehu Blanice, se vyskytují sprašové hlíny, vyhledávané již od neolitu (*Kodym a kol. 1967*).

Oblast dolního toku Blanice náleží k nejteplejším místům v jižních Čechách s průměrnou roční teplotou 7,5 °C i vyšší, zatímco z hlediska srážkových poměrů patří mikroregion s méně než 600 mm ročně k nejsušším (*Chábera a kol. 1985*, 126, 142). Z hlediska geobotanického (*Mikyška a kol. 1968*) patří celá niva řeky do pásu luhů a olšin, vyšší polohy náležejí dubohabrovým hájům.

Na základě uvedené přirozené charakteristiky a s přihlédnutím k rozsahu osídlení můžeme mikroregion dolního toku Blanice definovat jako téměř pravidelný čtverec o délce strany max. 15 km, který je pouze na severozápadě oříznut, neboť zde na něj přirozeně navazuje další významný mikroregion středního a dolního toku Otavy. Celková plocha mikroregionu dolní Blanice tak činí 188,25 km² a je v něm evidováno celkem 47 lokalit epochy popelnicových polí (*mapa 3*).

3.2.2. Pootavský mikroregion

Mikroregion středního a dolního toku řeky Otavy byl přesně vymezen v autorově diplomové práci (srov. *Chvojka 1999a*, 23-24; *týž 2001a*, 15-17) a nemá proto smysl zde tuto definici opakovat. Oblast zaujímá plošný rozsah 233,86 km² a vzhledem ke svým dnes evidovaným 119 lokalitám představuje jednoznačně nejintenzivněji osídlený mikroregion celých jižních Čech (*mapa 4*).

3.2.3. Zvíkovský mikroregion

Jedním z uzlových bodů jihočeského regionu je soutok dvou hlavních vodních toků oblasti: Vltavy a Otavy. Přímou v tomto místě se nachází významné pravěké polykulturní hradiště a středověký hrad Zvíkov (→ Zvíkovské Podhradí I) a v jeho blízkém okolí několik lokalit

z mladší i pozdní doby bronzové. Z tohoto důvodu zde byl vymezen nejsevernější jihočeský sídelní mikroregion, jehož osami jsou poslední část dolního toku Otavy od Topělce, část středního toku Vltavy a na západě dolní toky řek Skalice a Lomnice. Mimoto protéká zvíkovským mikroregionem i několik menších potoků, tvořících přítoky uvedených řek.

Z hlediska geomorfologického lze mikroregion vymežit na východě svahy Milevské pahorkatiny, na jihu od Zvíkova a západně od Vltavy se pak táhne Zvíkovská pahorkatina. Oba zmíněné orografické celky náležející do soustavy Písecké pahorkatiny, přičemž oba se vyznačují poměrně plochým reliéfem s průměrnou nadmořskou výškou mezi 400 a 450 m, rozřezaným hlubokými údolními vltavských přítoků na několik plošin. Nejvyšší vrcholy obou pahorkatin přesahují výšku 500 m (v Milevské pahorkatině Chlum u Velké – 551 m, ve Zvíkovské pahorkatině Svatonický vrch – 517 m). Jihozápadní hranici mikroregionu tvoří okraj Radomyšlské pahorkatiny s nejvyšším vrchem Kosejřín u Bošovic (517 m), pro nás významným jako místo deponování hromadného nálezu (→ Bošovice I). Na západě a severozápadě je pak zvíkovský mikroregion vymezen svahy Mirovické vrchoviny, jejíž nejvyšší vrcholy přesahující 600 m (Ptěč – 633 m) se však nacházejí již mimo sledovaný mikroregion. Nejvyšším bodem Mirovické vrchoviny v této oblasti je Holý vrch u Letů s nadmořskou výškou 541 m (*Chábera a kol. 1985, 22-24*).

Z geologického hlediska je podloží většiny zvíkovského mikroregionu tvořeno granity, granodiority a syenity. V mikroregionu se nachází také několik významných ložisek nerostných surovin, zejména zlata a tuhy. O získávání zlata z říčních náplav zejména Skalice a Lomnice svědčí množství rýžovníckých sejpů podél těchto toků, z nichž některé zasahují i do našeho mikroregionu (*Kudrnáč 1990, 435 – obr. 1; Lehrberger a kol. 1997, 372, Beilage 3*). Důležitým prvkem pro dobu bronzovou byla nepochybně také tuha, jejíž velké ložisko se nachází u Čížové (*Kratochvíl 1957, 293; Oswald 1959, 70*). Za zmínku ještě stojí výskyt cihlářských hlín v okolí Letů u Písku (*Chábera a kol. 1985, 97*).

Většinu plochy zvíkovského mikroregionu pokrývají hnědé půdy nasycené až kyselé, které jsou nejrozšířenějším půdním typem celého jihočeského regionu. V drobných ostrůvcích jsou zde pak zastoupeny i nekvalitní oglejené půdy (*Chábera 1985, 198-200, 210; Tomášek 1995, mapová příloha*). Z klimatického hlediska náleží většina mikroregionu k poměrně teplým oblastem s průměrnou roční teplotou kolem 7,0° C, vltavské a otavské údolí s průměrnou roční teplotou 7,5° C pak patří k nejteplejším místům kraje (*Chábera a kol. 1985, 126*). Naopak srážkové poměry jsou v této oblasti jedny z nejnižších v celých jižních Čechách, většina mikroregionu má roční srážkový úhrn nižší než 600 mm, na Mirovicku a Miroticku při západní hranici mikroregionu jsou dokonce uváděny nejnižší roční hodnoty celých jižních Čech – v průměru jen 480 mm srážek (*Chábera a kol. 1985, 141-142*). Vegetační poměry Zvíkovska odpovídají jiným jihočeským sídelním mikroregionům: v pásu podél toku Vltavy a Otavy se vyskytují zejména dubo-habrové háje, většinu plochy mikroregionu pak zaujímají méně úrodné acidofilní doubravy. V několika ojedinělých ostrůvcích se nacházejí luhy a olšiny, na skalních svazích u Otavy i Vltavy nalezneme i šipákové doubravy a skalní lesostepi (*Geobotanická mapa ČSSR 1:200 000*).

Zvíkovský mikroregion tak můžeme definovat jako obdélník o rozměrech 25 x 19,5 km a ploše 430,14 km², který je pouze na jihovýchodě vykrojen – zde volně přechází do povltavského mikroregionu (*mapa 5*). Většina z 32 mlado- a pozdněbronzových lokalit mikroregionu je přímo vázána k uzlovému bodu oblasti – Zvíkovu. Menší sídelní areál lze vyčlenit při jihozápadní hranici mikroregionu, v okolí Bošovic, Čížové a Topělce, které stojí na rozhraní k pootavskému mikroregionu². Oblast tvoří nejsevernější jihočeský sídelní mikroregion epochy popelnicových polí a měla nepochybně významné místo ve

² Z hlediska přirozeného vymezení by tyto lokality ještě náležely do pootavského mikroregionu, protože je však v této práci respektována definice pootavského mikroregionu, použitá v autorově diplomové práci (*Chvojka 1999*), byly zmíněné lokality zařazeny již do zvíkovského mikroregionu.

zprostředkování kontaktů mezi jižněji položenými jihočeskými oblastmi a regionem Příbramska a Sedlčanska na severu.

3.2.4. Mikroregion dolní Lužnice

Čtvrtým hlavním sídelním regionem jihočeského regionu v epoše popelnicových polí je oblast při dolním toku řeky Lužnice zhruba mezi Milevskem na severu, Tábořem na východě a Bečyní na jihu (*mapa 6*). Hlavní osou mikroregionu je dolní tok Lužnice, většina lokalit je však přímo vázána spíše na její pravostranné přítoky, z nichž nejvýznamnější je bezesporu říčka Smutná a pak Borovanský (též Bílinský) potok. Soutok Borovanského potoka a Lužnice tvoří jihozápadní okraj mikroregionu, samotný soutok Lužnice a Vltavy již náleží do samostatného povltavského mikroregionu.

Z hlediska geomorfologického se jedná o mírně zvlněnou krajinu tzv. Bechyňské pahorkatiny v jižní části mikroregionu a Milevské pahorkatiny na severu, tvořící obě součást celku Tábořské pahorkatiny, proříznuté hlubokými údolními uvedených vodních toků. Severovýchodní hranici mikroregionu tvoří výběžky Jistebnické vrchoviny s vrcholy přesahujícími většinou výrazně 500 m (Bečov u Milevska – 586 m). Jedním z nejj jižnějších výběžků tohoto geomorfologického útvaru je i vrch Chlum u Sepekova (540 m), na němž se nachází výšinná lokalita z mladší doby bronzové (→ Sepekov II). Ve vlastním mikroregionu dolní Lužnice se však průměrné nadmořské výšky pohybují mezi 400 a 450 m n. m., nejnižším bodem (354 m) je hladina Lužnice v místě soutoku s Borovanským (Bílinským) potokem (*Chábera a kol. 1985, 22-24*).

Mikroregion dolní Lužnice je jedním z nejteplejších území jižních Čech, v němž se průměrné roční teploty pohybují mezi 7,0 a 7,5 °C (*Chábera a kol. 1985, 126, 127 – obr. 7*). Vlhkostně je naopak tato oblast charakterizována jako podprůměrná, nepřesahující roční srážkový úhrn 600 mm (*Chábera a kol. 1985, 143*). Velká část sledované oblasti je pokryta lesem, jehož největší souvislé pásmo tvoří polesí Hemera, táhnoucí se v délce asi 5 km mezi Hvožd'any a Zběšicemi. Ostatní části Bechyňska i Milevska jsou však poměrně intenzivně zemědělsky využívány – půdní pokryv zde tvoří většinou hnědé půdy, v menší míře i půdy illimerizované a oglejené (*Chábera a kol. 1985, 210 – obr. 15*). Geologické podloží mikroregionu tvoří většinou migmatity, v oblasti Milevska převažují melanokratické granity a syenity. Pro pravěké osídlení významné sprašové hlíny se v mikroregionu vyskytují jednak ve větších plochách zvláště v okolí Bečyně (např. na katastrech Hvožd'an, Radětic, Dražiče, Karlova-Nepomuku aj.: *Základní geologická mapa ČSSR 1:25 000: List 22-421 – Bečyně*), v severní polovině této oblasti jsou pak doloženy ojedinělé sprašové ostrůvky např. v okolí Branic, Milevska, Sepekova, Křenovic aj. (*Základní geologická mapa ČSSR 1:25 000: List 22-243 – Bernartice*). Podíváme-li se ve sledovaném mikroregionu na výskyt nerostných surovin, využitelných pravěkým člověkem, můžeme uvést ložiska keramických jílu v okolí Bečyně (*Chábera 1982, 26; Novák 2002, 17*), vhodných k výrobě keramiky. V okolí Bernartic a Borovan jsou uváděna naleziště grafitu (*Oswald 1959, 65, 66; Fröhlich – Cícha 1998; Novák 2002, 33*). Další typický jihočeský prvek, zlato, se v naší sledované oblasti vyskytuje pouze v podobě primárních hlubinných ložisek mezi Sepekovem a Opařanami (*Lehrberger – Fridrich – Gebhard – Hrala 1997, 372, 384, Beilage 1; Novák 2002, 214*). Z hlediska vegetačních poměrů jsou i v tomto mikroregionu převažující acidofilní doubravy a v údolích vodních toků většinou luhy a olšiny – jinde častější dubo-habrové háje jsou zde poměrně vzácné a omezené víceméně jen na úzký pás podél Lužnice. Při severozápadním okraji oblasti, ve vrcholových místech Milevské pahorkatiny, se setkáme s květnatými a bikovými bučinami (*Geobotanická mapa ČSSR 1:200 000*).

Mikroregion dolního toku Lužnice tak můžeme definovat jako pravidelný obdélník o rozměrech 22,5 x 17,25 km, který je pouze na jihozápadě seříznut – v těchto místech totiž navazuje na povltavský mikroregion. Jedná se o oblast o rozloze téměř 344 km², zahrnující celkem 38 lokalit epochy popelnicových polí, z nichž většina je koncentrována při dolním toku říčky Smutné v okolí Bechyně (*mapa 6*).

3.2.5. Povltavský mikroregion

Centrální část jižních Čech zaujímá prostorově druhý nejrozsáhlejší hlavní mikroregion podél toku řeky Vltavy, který je tomuto toku i okolním sídelním mikroregionům natolik přizpůsoben, že má značně nepravidelný tvar. Již podle názvu je zřejmé, že jeho hlavní osu tvoří tok řeky Vltavy, na nějž je přímo vázána i většina lokalit této oblasti. Na jihu je povltavský mikroregion vymezen začátkem hlubokého vltavského údolí u Hluboké nad Vltavou, centrální část oblasti zaujímá Vltavotýnsko, na severu je pak definován až ke styku se zvíkovským mikroregionem u Jetetic a Červené. Mimo řeku Vltavu se zde nacházejí početné drobné potoky, z nichž pro osídlení významnější je Židova strouha na východě mikroregionu.

Geomorfologicky je oblast vymezena na západě masívem Píseckých hor (Mehelnická vrchovina) s nejvyššími vrcholy přesahujícími 600 m (Velký Mehelník – 633 m, Vysoký Kamýk – 628 m), která odděluje povltavský mikroregion od pootavského a dolního toku Blanice. Jižně a jihovýchodně od Píseckých hor se rozprostírá Ševětínská vrchovina, která zaujímá celou jižní část povltavského mikroregionu, jejíž nevyšší vrcholy přesahují výšku 550 m (na vltavském pravobřeží Velký Kameník – 575 m, na levobřeží Baba – 570 m). Jižní okraj mikroregionu tvoří výběžky Lišovského prahu, dosahující zde nadmořské výšky kolem 450 m, které oddělují povltavský mikroregion od Třeboňské a Českobudějovické pánve (*Chábera a kol. 1985, 23-24, 28*). Na severovýchodě je pak oblast vymezena svahy Milevské a Bechyňské pahorkatiny o kterých bylo již pojednáno výše.

Vzhledem k značnému množství vrchovin je většina povltavského mikroregionu porostlá lesy (vedle uvedených Píseckých hor zejména v tzv. Staré a Poněšické oboře severně od Hluboké nad Vltavou – díky lesům je zde jedna z největších kumulací pravěkých mohylníků v celém regionu: srov. *Beneš – Michálek – Zavřel 1999; Kuna 2006*), a tak jen menší část oblasti je dnes vhodná k zemědělské činnosti. Podobně jako v jiných částech regionu tvoří i zde většinu půdního pokryvu hnědé půdy nasycené a kyselé, v menší míře jsou zastoupeny i oglejené půdy a oglejené půdy illimerizované, jejichž vlastnosti nejsou nijak kvalitní (*Chábera a kol. 1985, 196-203*). Geologické podloží tvoří většinou migmatity, v severní části i biotitické granity. Na několika místech jsou doloženy větší sprašové ostrovy, jako např. v oblasti Dražiče, Koloděj nad Lužnicí, Albrechtic nad Vltavou, Všemyslic, Týna nad Vltavou, Žimutic aj. (*Základní geologická mapa ČSSR 1:25 000: Listy 22-421 – Bechyně, 22-423 – Týn nad Vltavou*).

Z hlediska nerostných surovin se v mikroregionu vyskytují všechny tři hlavní jihočeské prvky: tuha, zlato i cihlářské hlíny. Významnější ložiska tuhy jsou doloženy u Koloděj nad Lužnicí, Pašovic a Hostů (*Beneš 1978, 53-54; Novák 2002, 96, 134, 216*), zlato je zde zastoupeno jednak ojedinělými sekundárními říčními náplavami, jak dokládají zničené sejpy u Koloděj nad Lužnicí a na Vltavě u Podolska při severní hranici mikroregionu (*Lehrberger – Fridrich – Gebhard – Hrala 1997, 368, 377 Beilage 1, 3*), tak i primárními hlubinnými ložisky, která jsou zastoupena zejména na četných místech v Píseckých horách – do našeho mikroregionu zasahuje např. známé ložisko na vrchu Kometa s doloženou středověkou těžbou (*Lehrberger – Fridrich – Gebhard – Hrala 1997, 368; Beneš – Michálek – Zavřel 1999, 94; Cícha 1999, 52-55*). Kvalitní ložisko cihlářských jílu a hlín se nachází u obce Jehnědno, další

pak u Týna nad Vltavou, Zahájí a Záblatí (*Chábera 1982*, 107-109; *Chábera a kol. 1985*, 98; *Novák 2002*, 119-120, 303, 306).

Větší část povltavského mikroregionu náleží z klimatologického hlediska k nadprůměrným oblastem – areál soutoku Vltavy s Lužnicí i celé vltavské údolí až k Orlíku patří dokonce se svou průměrnou roční teplotou 7,5° C k nejteplejším místům jižních Čech (*Chábera a kol. 1985*, 126). Většina ostatních částí mikroregionu pak dosahuje průměrných teplot kolem 7° C. Naopak podobně jako většinu dalších jihočeských sídelních mikroregionů lze i povltavskou oblast hodnotit jako srážkově podprůměrnou – některá místa zejména na Vltavotýnsku mají roční srážkový úhrn i nižší než 600 mm (*Chábera a kol. 1985*, 142-143). Z hlediska vegetačních poměrů můžeme vedle opět převažujících acidofilních doubrav pozorovat v pásu podél Vltavy poměrně četné dubo-habrové háje. Na rozdíl od jiných mikroregionů se zde však téměř nesetkáváme s luhy a olšinami, s výjimkou několika úseků ve vltavské nivě na Vltavotýnsku (např. v areálu známé lokality Hosty I). Ve vrchovinných oblastech Píseckých hor, Ševětínské vrchoviny i Lišovského prahu jsou zastoupeny četné porosty květnatých bučin, v Píseckých horách ojediněle i bikové bučiny (*Geobotanická mapa ČSSR 1:200 000*).

Povltavský mikroregion tak můžeme definovat jako oblast bezprostředně vázanou na nejvýznamnější tok celého regionu – řeku Vltavu. Jedná se o poměrně rozsáhlé území od Hluboké nad Vltavou po Červenou u Milevska, které má podobu polygonu o nejdělsí šikmé délce 41,5 km. Plošná rozloha tohoto celku činí 511,04 km², takže se jedná o druhý největší jihočeský hlavní sídelní mikroregion epochy popelnicových polí, v němž je dnes známo celkem 43 lokalit tohoto období (*mapa 7*).

3.2.6. Mikroregion Českobudějovické pánve

Plošně nejrozsáhlejší a zároveň nejjižnější jihočeský hlavní sídelní mikroregion zabírá centrální část Českobudějovické pánve, resp. její podcelek Blatskou pánev. Její větší část je velmi plochá, jen ojediněle přesahující nadmořskou výšku 400 m. Blatská pánev přechází pouze na severozápadě mikroregionu plynule do dalšího podcelku Českobudějovické pánve – tzv. pánve Vodňanské, která se však již nachází ve výše definovaném mikroregionu dolního toku Blanice. Na ostatním obvodu je Blatská pánev vymezena vrchovinným terénem: na severu sem zasahují výběžky Ševětínské vrchoviny, jejíž vrcholy však leží ve výše uvedeném povltavském mikroregionu. Východní obvod Českobudějovické pánve je lemován Lišovským prahem, oddělujícím obě hlavní jihočeské pánve. Do zde definovaného mikroregionu zasahuje zejména střední úsek tohoto geomorfologického celku s nejvyššími vrcholy přesahujícími 550 m (Baba u Jivna – 583 m). Jižní a jihozápadní hranici mikroregionu tvoří severní svahy Blanského lesa, jehož vrcholy přesahují v této severní linii výšku 800 m (Buglata – 832 m). Západní obvod Českobudějovické pánve pak tvoří nižší Netolická pahorkatina přesahující jen ojediněle výšku 500 m (*Chábera a kol. 1985*, 15-29).

Méně výrazné je zde oproti dalším hlavním jihočeským mikroregionům hydrologické vymezení: východní část tohoto území lze charakterizovat dolním tokem řeky Malše a částí toku Vltavy mezi Dívčím Kamenem na jihu a Hlubokou nad Vltavou na severu. Celou západní část pánve pak tvoří levostranné přítoky Vltavy v podobě několika potoků, z nichž nejvýraznějším je Soudný (též Netolický či Bezdrevský) potok. Českobudějovická pánev je dnes známá také svou hustou sítí rybníků (např. Bezdrev, Dehtář, Volešek aj.), které ovšem pro poznání doby bronzové nehrají žádnou roli.

Ve srovnání s jinými jihočeskými mikroregiony je zde největší zastoupení poměrně nekvalitních oglejených půd a pseudoglejí, objevují se zde ovšem také nivní půdy (*Chábera a kol. 1985*, 198-210) Rovněž geologická stavba Českobudějovické pánve je oproti výše uvedeným mikroregionům značně odlišná, neboť velkou převahu zde mají sladkovodní

sedimenty (zejména klikovského, zlivského a mydlovarského souvrství), které místy dosahují mocnosti až 400 m (*Chábera a kol. 1985, 53-59*). Na mnoha místech se zde v četných drobných ostrůvcích vyskytují sprašové hlíny, využívané lidmi v celém mladším pravěku (srov. *Základní geologická mapa ČSSR 1:25 000*: Listy 22-434 – Netolice, 22-443 – Hluboká nad Vltavou). Z hlediska výskytu využitelných nerostných surovin lze na prvním místě uvést cihlářské hlíny a kaolín, těžené donedávna na několika místech zejména v okolí Českých Budějovic (nejznámějším dolem je zde bezesporu důl u Borku: *Cícha 1999, 78-80*). Zejména na Netolicku je zastoupen grafit, který byl u Chvalovic a Dolních Chrášťan donedávna i těžen – o jeho kvalitě svědčí i fakt, že bývá označován za nejlepší vločkový grafit bývalého Československa (*Chábera a kol. 1985, 83; Novák 2002, 111*). Menší ložiska tuhy jsou uváděna i od Boršova nad Vltavou, Dobré Vody u Českých Budějovic, Jelma, Korosek, Libniče aj. (*Novák 2002, 35, 63, 120, 136, 162-163*). Zlato se naproti tomu v Českobudějovické pánvi vyskytuje jen ojediněle a je omezeno zejména na hlubinná ložiska v stříbrnosném revíru na východním okraji Českých Budějovic (Dobrá Voda, Doubravice: *Lehrberger – Fridrich – Gebhard – Hrala 1997, 378, 386, Beilage 1*), další menší hlubinná ložiska jsou pak na Netolicku (*Lehrberger – Fridrich – Gebhard – Hrala 1997, 386, Beilage 3*).

Klimatické poměry mikroregionu jsou opět výrazně nadprůměrné – zejména nižší partie Českobudějovické pánve náležejí díky své průměrné roční teplotě přes 7,5° C k nejteplejším místům regionu, přičemž zcela nejteplejší je centrum dnešních Českých Budějovic s ročním průměrem 8,2° C (*Chábera a kol. 1985, 126*). Centrální části pánve současně patří k nejsušším místům jižních Čech s ročním úhrnem srážek menším než 600 mm (*Chábera a kol. 1985, 142-143*). Vzhledem k nížinnému charakteru oblasti jsou zde i poněkud odlišné vegetační poměry oproti jiným jihočeským sídelním mikroregionům: celkově je zde snad největší zastoupení luhů a olšin v rámci jižních Čech, přesto i zde převládají acidofilní doubravy. Naopak se tu téměř nevyskytují dubo-habrové háje. Nedaleko Netolic je doložen ojedinělý ostrůvek subxerofilních doubrav, na svazích Blanského lesa na jihu mikroregionu se setkáváme s květnatými a bikovými bučinami (*Geobotanická mapa ČSSR 1:200 000*).

Mikroregion Českobudějovické pánve tak lze cekem snadno přirozeně definovat, zejména na základě georeliéfu. Pro účely této práce tak byl vymezen jako polygon o maximální západovýchodní délce cca 35 km. Svou plošnou rozloha bezmála 580 km² je jednoznačně největším jihočeským hlavním sídelním mikroregionem, v němž je dnes doloženo celkem 35 lokalit z epochy popelnicových polí (*mapa 8*).

3.2.7. Okrajová území

Mimo hlavní sídelní mikroregiony bylo v jižních Čechách identifikováno 47 lokalit epochy popelnicových polí, které lze odlišit do pěti základních tzv. okrajových zón. Jedná se o oblasti méně vhodné k souvislému a stabilnímu osídlení zejména z důvodu vyšších nadmořských výšek (Českokrumlovsko, Prachaticko, horní Pootaví i severní Prácheňsko) ale i z důvodu vyššího zamokření a bažinatého charakteru krajiny (Třeboňská pánev). Některá z těchto oblastí zůstala po celou etapu tzv. zemědělského pravěku takřka neosídlena (horní Pootaví: *Beneš 1963; týž 1980*; Třeboňsko: *Beneš 1978c*), jiná vykazují velký nárůst osídlení až přímo kolonizaci zejména v době železné (severní Prácheňsko: *Dreslerová – Stejskal – Beneš 2003, 22-36*; Prachaticko: *Parkman 2003, 63*; Českokrumlovsko: *Hrubý – Chvojka 2004*). Pro mladší a pozdní dobu bronzovou se však ve všech těchto případech jedná o oblasti většinou jen s ojedinělým výskytem lidské aktivity, proto nelze provést jejich přesnou prostorovou definici jako v případě hlavních sídelních mikroregionů. V dalším textu se tak jen omezíme na základní charakteristiku každé z těchto okrajových zón bez bližšího vymezení.

Českokrumlovsko

První z okrajových sídelních zón jihočeského regionu zahrnuje jednak východní partie Šumavy s údolím Vltavy od zhruba dnešního Lipenska až po soutok s Křemžským potokem, dále pak Kaplickou brázdu a rovněž východní část Novohradských hor, tj. povodí horního a středního toku řeky Malše. Na tomto rozsáhlém území o odhadnuté osídlitelné ploše cca 1200 km², jehož průměrné nadmořské výšky se pohybují mezi 500 a 700 m, je dnes známo pouze sedm lokalit z mladší a pozdní doby bronzové (*mapa 1-2*).

Českokrumlovsko mělo v epochách mladšího pravěku zejména dvojí základní význam: jednak jako komunikační území mezi hornorakouským regionem a vlastními jižními Čechami (pro mladší dobu bronzovou srov. např. *Chvojka – Jiráň 2004*, 164 – obr. 1) a pak jako území bohaté na důležité nerostné suroviny, zejména zlato a grafit. Zlato bylo v této oblasti získáváno zejména rýžováním na několika potocích východně od Českého Krumlova (srov. *Michálek – Zavřel 1996*, 56-58, obr. 4), přestože přímo v Českém Krumlově jsou známa i primární hlubinná ložiska zlata (*Lehrberger – Fridrich – Gebhard – Hrala 1997*, 372, Beilage 1). Ložiska tuhy na Českokrumlovsku jsou jednoznačně největšími nalezišti této suroviny v regionu, donedávna těžené na mnoha místech (*Chábera a kol. 1985*, 81-83; *Cícha 1999*, 69-77). Využití grafitu bývá považováno za jeden z hlavních motivů intenzivního keltského osídlení Českokrumlovsko (např. *Michálek 1990*, 70-72), přičemž jeho lokální exploataci můžeme důvodně předpokládat i pro dobu bronzovou (*Beneš 1978a*, 54). Jiří Hrala dokonce připouštěl pro mladší dobu bronzovou možnost prospektorských výprav k těmto bohatým nalezištím a následný obchod s tuhou se severnějšími oblastmi knovízské kultury (*Hrala 1973*, 117).

Další přírodní charakteristika této sídelní zóny již tak příznivá není: většina oblasti náleží již do chladnějších pásem s průměrnými ročními teplotami kolem 6 – 6,5° C a poměrně velkým ročním srážkovým úhrnem (650-700 mm). Z pedologického hlediska zde mají velkou převahu hnědé půdy silně kyselé, ve vegetaci dominují květnaté bučiny, méně jsou zastoupeny acidofilní doubravy, podmáčené smrčiny a bikové bučiny (*Geobotanická mapa ČSSR 1:200 000*).

Prachaticko

Druhá okrajová sídelní zóna jihočeského regionu, nazvaná Prachaticko, zahrnuje jednoznačně největší počet lokalit epochy popelnicových polí ze všech jihočeských okrajových zón – osmnáct. Jejich absolutní většina se ovšem koncentruje v severní části této oblasti, tj. zejména při středním toku Blanice (*mapa 1-2*; srov. též *Michálek – Parkman 1996*), která přirozeně pokračuje do výše definovaného mikroregionu při dolním toku Blanice. Prachatická sídelní zóna celá spadá do šumavského podhůří a částečně i do vlastního masívu Šumavy, kde můžeme pro většinu pravěkých epoch předpokládat průběh dálkových komunikací (srov. *Kubů – Zavřel 2001*; *Chvojka 2002*). Do Prachaticka je tak v této práci počítána centrální část Šumavy, tj. oblast dnešního Vimperska (širší povodí horní Volyňky), povodí horního a středního toku Blanice a oblast horního toku Vltavy od pramenů Teplé Vltavy po západní okraj dnešního Lipenska. V takto vymezeném území byla stanovena osídlitelná plocha na zhruba 1400 km².

Vedle zmíněných dálkových komunikací mělo Prachaticko pro pravěkého člověka hlavní význam nepochybně z hlediska početných ložisek zlata, těžených zde zejména formou rýžování sekundárních náplav v Blanici, Volyňce a v jejich přítocích (srov. *Kudrnáč 1990*, 435 – obr. 1; *Lehrberger – Fridrich – Gebhard – Hrala 1997*, Beilage 1, 3). Jako nepřímý

doklad místního získávání zlata již ve střední době bronzové je někdy uváděna bronzová Jehlička, nalezená v jednom rýžovnickém sejpu u Zábrdí (Beneš 1979b, 18 52; Parkman 2004, 415-416), pro mladší dobu bronzovou je takovou indicií přítomnost mladobronzové keramiky v místě středověkého sídliště rýžovníků u Lažiště (Kudrnáč 1983, 9). Zmínit je také třeba několik ložisek grafitu, zejména v povodí Volyňky, jako např. u Malenic či u Volyně (Chvojka 1999b, obr. 1). Přímo u posledně zmíněného výchozu bylo zjištěno mladobronzové sídliště, které tak má s exploatací tuhy s velkou pravděpodobností souvislost (Beneš – Břicháček 1980, 22).

Z hlediska charakteristiky dalších přírodních podmínek je na Prachaticku patrný velký rozdíl mezi poměrně příznivým severem této oblasti (zejména územím středního toku Blanice) a pro pravěké osídlení zcela nevhodným jihem, zahrnujícím horskou zónu Šumavy. V úrodnějších oblastech Prachaticka se na několika místech vyskytují sprašové ostrůvky (např. Bavorov, Radějovice u Netonic aj.; *Základní geologická mapa ČSSR 1:25 000*: List 22-431 – Bavorov). Půdy jsou zde většinou hnědé nasycené až kyselé, zatímco v jižní polovině oblasti převažují hnědé půdy silně kyselé až podzolované (Chábera a kol. 1985, 210 – obr. 15). Klimaticky příznivější severní část Prachaticka má průměrné roční teploty kolem 6 – 6,5° C, zatímco v jižních oblastech nedosahují mnohdy ani 5° C. Roční úhrn srážek se v sídelních zónách pohybuje mezi 650 a 750 mm. Také vegetační poměry jsou v území středního toku Blanice, kde převládají acidofilní doubravy, odlišné od horského masívu Šumavy na jihu s doménou květnatých bučin, méně bikových bučin a podmáčených smrčín (*Geobotanická mapa ČSSR 1:200 000*).

Horní Pootaví

Přirozený západní okraj jihočeského regionu tvoří povodí horního toku Otavy, tj. dnešní Kašperskohorsko, Sušicko a Horažďovicko. Jak již napovídá název celé této okrajové sídelní zóny, tvoří páteř tohoto území horní tok Otavy od svého pramene až po soutok s Volyňkou na území dnešních Strakonice. Velkou část oblasti tvoří horská a podhorská oblast Šumavy, severní část pak spadá do Horažďovické pahorkatiny s průměrnými výškami mezi 450 a 550 m. Na západě vymezuje tuto zónu, resp. celý jihočeský region, tehdy neosídlený pás Plánické pahorkatiny v oblasti dnešního Kolinec a Nalžovských hor, na východě navazuje na Horažďovicko sídelní mikroregion středního a dolního toku Otavy. Horní Pootaví tak zaujímá osídlitelnou plochu cca 900 km² a je na něm dnes evidováno 11 lokalit z mladší a pozdní doby bronzové (*mapa 1-2*).

Podobně jako Prachaticko měla i tato oblast velký komunikační význam pro spojení jak se západočeským regionem, tak i s dolnobavorským územím. Dalším významným faktorem potenciačního pravěkého osídlení jsou zdejší ložiska zlata, exploatovaná opět zejména rýžováním v celém povodí horní Otavy i na jejích hlavních přítocích Křemelné, Ostružné aj. (Kudrnáč 1990, 435 – obr. 1; Lehrberger – Fridrich – Gebhard – Hrala 1997, Beilage 3). Neméně důležitá jsou i zdejší ložiska grafitu, z nichž bezesporu největší se nachází na Kněží Hoře u Katovic, tj. přímo pod výšinnou lokalitou Katovice I (Chábera 1982, 112-114). Další výchozy jsou pak doloženy v blízkém okolí (srov. Kočárek 1961).

Z hlediska přírodních podmínek je pro potenciační pravěké osídlení nejpříhodnější zejména oblast Horažďovicka, kde převažují hnědé půdy nasycené až kyselé, zatímco v jižnějších šumavských částech dominují hnědé půdy silně kyselé. Teplotně se tato nejperspektivnější část horního Pootaví pohybuje mezi 6-7° C, přičemž roční teplotní průměr pochopitelně směrem k jihu klesá. Opačný trend vykazují srážkové úhrny, kdy Horažďovicko má s průměrnými 600 mm srážek méně než polovinu roční srážkové četnosti vrcholových partií Šumavy (přes 1200 mm). V oblasti Horažďovicka převažují acidofilní doubravy, jižněji

jsou doloženy i vápnomilné bučiny a reliktní bory, zatímco horské oblasti Šumavy pokrývají květnaté a acidofilní horské bučiny.

Severní Prácheňsko

Oproti třem výše uvedeným jihočeským okrajovým zónám představuje severní Prácheňsko v epoše popelnicových polí téměř úplně liduprázdnou oblast. Pod pojem severní Prácheňsko je však v této práci zahrnuta jen část tohoto historického celku (srov. např. *Dreslerová – Stejskal – Beneš 2003*), neboť jeho východní partie spadají do výše uvedeného zvíkovského mikroregionu. Centrální část severního Prácheňska je tak definována povodím a údolím horních a středních toků řek Lomnice a Skalice, z geomorfologického hlediska se jedná o Březnickou pahorkatinu s vrcholy přesahujícími 600 m. Na západě je tato zóna omezena svahy Horažďovické pahorkatiny, na severu a severozápadě výběžky Brd, na jihu a na východě hraničí s výše definovanými mikroregiony pootavským a zvíkovským. Osídlitelná plocha zde byla stanovena na 550 km², přičemž nejen svou rozlohou ale i počtem evidovaných lokalit (5) je tato oblast nejmenší okrajovou zónou regionu (*mapa 1-2*).

Podobně jako ve většině jihočeských mikroregionů se i v severním Prácheňsku hojně vyskytují sekundární ložiska zlata, jak dokládají početné rýžovnické sejpy zejména podél Lomnice a Skalice (*Kudrnáč 1990*, 435 – obr. 1; *Lehrberger – Fridrich – Gebhard – Hrala 1997*, Beilage 3). Jiné významnější suroviny pro pravěké osídlení v tomto území nejsou zaznamenány.

Severní Prácheňsko má na rozdíl od pošumavských zón daleko mírnější klima s ročním průměrem kolem 7° C, avšak je výrazně sušší – na Mirovicku a Míroticku jsou dokonce naměřeny nejnižší průměrné roční srážky v celém kraji, pohybující se jen kolem 480 mm (*Chábera a kol. 1985*, 141). Půdy jsou zde převážně hnědé nasycené nebo hnědé kyselé, v menších ostrůvcích oglejené. Také vegetační poměry vcelku odpovídají většině jiných jihočeských oblastí s převahou acidofilních doubrav a s luhy a olšinami v říčních a potočních nivách (*Geobotanická mapa ČSSR 1:200 000*).

Třeboňská pánev s povodím horní a střední Lužnice

Zatímco ve všech jihočeských okrajových zónách máme dnes evidovány alespoň ojedinělé stopy sídelních aktivit lidí mladší či pozdní doby bronzové, pochází z Třeboňské pánve dosud pouze ojedinělé nálezy. Těchto dohromady šest většinou bronzových artefaktů je ovšem v ostrém kontrastu s potenciální osídlitelnou plochou oblasti, která dosahuje 1500 km² a tvoří tak téměř pětinu obyvatelného území celého jihočeského regionu. Příčin tohoto nepoměrného sídelního obrazu Třeboňské pánve bylo patrně více, hlavním důvodem absence trvalého osídlení zde však nepochybně představovaly početné močály, mokřiny a rašeliniště, znemožňující zemědělskou i pasteveckou činnost. Absenci lidských aktivit v celé době bronzové dokazují mj. i výsledky pylových analýz z Třeboňska (*Jankovská 1999*, 168; *Pokorný – Jankovská 2000*, 104).

Oblast Třeboňské pánve s povodím horního i středního toku Lužnice tak můžeme vymezit na západě Lišovským prahem, který odděluje tuto oblast od Českobudějovické pánve, a dále na severozápadě svahy Soběslavské pahorkatiny. Východní okraj této okrajové sídelní zóny pak lemují svahy Českomoravské vrchoviny. Základní osu oblasti tvoří řeka Lužnice a její přítoky, z nejvýznamnějších Nežárka. Velkou část Třeboňské pánve ovšem dnes zabírají vodní plochy rybníků, které se nacházejí nepochybně v místech pravěkých močálů.

Z významnějších surovin pro potenciální využití v pravěku se v Třeboňské pánvi nacházejí zejména keramické jíly u Klikova a Suchdola nad Lužnicí a dále žáruvzdorné jíly a diatomity u Borovan (*Chábera 1982*, 105-107, 109-111). Zlato ani grafit se v tomto území nevyskytují. Teplotně se jedná o příznivé území s ročním průměrem mezi 6,5 – 7° C, srážkově je však Třeboňsko podprůměrné, s ročním úhrnem jen kolem 600 – 650 mm. Specifikem této oblasti jsou také pedologické poměry, neboť Třeboňsko je jedinou oblastí kraje s výraznějším zastoupením rašeliništních půd. Dalšími půdními typy jsou zde nejčastěji oglejené půdy a pseudogleje (*Chábera a kol. 1985*, 210 – obr. 15). Z vegetace převažují opět acidofilní doubravy, hojně je zde však také zastoupení vrchovišť a přechodových rašelinišť a travnatých porostů vátých písků (*Geobotanická mapa ČSSR 1:200 000*).

4. ANALÝZA MOVITÉHO NÁLEZOVÉHO FONDU

Z celkem 361 jihočeských lokalit epochy popelnicových polí pochází řádově několik desítek tisíc artefaktů, z nichž velká část byla pro účely této práce analyzována. Jak již bylo uvedeno v úvodu, z objemově nebo informačně významných souborů nebyly zpracovány jen sídlištní celky z Bernartic I a Topělce III a z pohřebních pak Topělec I, které budou předmětem samostatných studií. Rovněž nálezy z nejnovějších výzkumů (Hluboká nad Vltavou I a II, Březnice I, Černýšovice I) jsou zde uvedeny jen okrajově, neboť jejich celkové vyhodnocení bude presentováno až po ukončení stále probíhajících terénních aktivit na těchto lokalitách.

4.1. Keramické nádoby

Stejně jako u jiných kultur tzv. zemědělského pravěku náleží jednoznačně největší množství movitých nálezů z jihočeských lokalit mladší a pozdní doby bronzové mezi keramikou, resp. keramické nádoby. V tomto oddíle je tedy podán pokus o komplexní analýzu keramických nádob a jejich fragmentů, a to jak z hlediska tvaroslovného (analýza celých tvarů, okrajů, uch a den), tak i výzdobného a technologického (keramické třídy, příměsí, úprava povrchu). Jednotlivé kategorie součástí nádob a výzdoby odpovídají deskripčnímu kódu, užitému i pro popis keramiky v příloze II (srov. *tab. 227-230*). V závěru této pasáže je presentována analýza nálezového prostředí základních keramických tvarů i tříd.

4.1.1. Tvarosloví

Podobně jako jiné pasáže této práce vychází i základní klasifikace tvarosloví keramických nádob z autorovy diplomové práce (srov. *Chvojka 2001*, 19-33), odpovídající terminologii knovízské keramiky od *J. Hraly (1973; Pleinerová – Hrala 1988)*. Základní keramické druhy (např. amfora, hrnec, zásobnice aj.) jsou dále děleny na dílčí typy (např. amfora s válcovitým hrdlem, etážovitá amfora), příp. i varianty (např. bezuchá varianta amfory s válcovitým hrdlem).

4.1.1.1. Amfory

Mezi charakteristické druhy nádob mladší a pozdní doby bronzové náležejí amfory, tj. zpravidla nádoby střední keramické třídy vertikální stavby s odděleným vytaženým hrdlem ukončeným rovným okrajem, baňatým tělem a často i dvěma oušky na rozhraní hrdla a plecí. Jejich vývoj lze kontinuálně sledovat hluboko od střední doby bronzové až po starší dobu železnou. Většina těchto nádob je poměrně citlivým chronologickým ukazatelem, jak ostatně již před mnoha lety publikoval *Jan Bouzek (1958a; 1958b)*. Amfory epochy popelnicových polí lze zejména podle stavby hrdla rozdělit do několika typů, vývojově na sebe navazujících.

Amfory s válcovitým hrdlem

Na počátku vývoje mladobronzových amfor stojí štíhlé vertikální tvary s válcovitým hrdlem, které však mají oproti svým ještě středobronzovým předchůdcům ucha situována na

rozhraní hrdla a plecí. Vedle nich se ovšem objevují i tvary bezuché. Časově tento typ amfor spadá do stupně BD (*Bouzek 1958a*, 347-368, obr. 147; *týž 1963*, 63; *Hrala 1973*, 58).

V jižních Čechách jsou amfory s válcovitým hrdlem zastoupeny několika celými exempláři v obou základních variantách. Z variant se dvěma protilehlými uchy můžeme uvést nádobu z Drhovic I, která vykazuje pro počátek mladší doby bronzové typickou kanelovanou výzdobu na těle i na uchách (*tab. 130:5*). Specifickou formu amfor s válcovitým hrdlem a uchy představují miniaturní exempláře, jejichž reprezentantem je např. amfora ze stejné lokality (*tab. 126:5*). Někdy lze na tuto variantu amfory soudit podle postavení uch na střepech, jako např. v Semicích II (*Chvojka 2001a*, Taf. 46:2), Protivíně III (*tab. 52:14*) nebo Radčicích I (*tab. 55:3*).

Druhou variantu amfor s válcovitým hrdlem představují tvary bezuché, jejich odlišení od předchozí varianty je ovšem zejména v sídlištním zlomkovitém materiálu značně problematické. Celá bezuchá amfora této varianty byla nalezena v hrobu 2 v Zátaví I, jejíž dataci podtrhuje i typické souvislé vertikální žlábkování jejího těla (*Chvojka 2001a*, Taf. 67:6). Neúplný nezdobený exemplář takovéto nádoby pochází i z Milenovic VI (*tab. 42:3*), v torzech jsou dochovány rovněž analogické nádoby ze Žďáru I (*tab. 90:4-5, 91:1*) a z Bechyně II (*tab. 115:1-2*) a snad i torzo z hrobu 2/75 v Radčicích IV (*tab. 86:6-7*). Morfologicky podobná je také nádoba z Rohozné III (*Chvojka 2001a*, Taf. 39:2), která je však vzhledem k prstovanému spodku, hrubé keramické hmotě a snad i k původně vytaženému okraji klasifikovatelná spíše jako zásobnice. Zajímavým tvarem je spodek nádoby s náběhem válcovitého hrdla z Dobevi I (*Chvojka 2001a*, Taf. 6:4), který má podle *J. Bouzka (1963, 84)* analogii ve Velimi (srov. *Filip 1936-1937*, 9 – obr. 4:7; *Hrala – Šumberová – Vávra 2000*, Pl. 105:8) a ve starolůžické keramice.

Rovněž u bezuché varianty amfor jsou v jihočeském prostředí známé miniaturní formy, pěkný příklad pochází např. z rovinného sídliště ve Žďáru I (*tab. 89:1*). Na zařazení tohoto tvaru do počátečního vývojového období epochy popelnicových polí ukazuje podobně jako u zátavského exempláře souvislá svislá kanelace jeho povrchu, stejně jako ještě „mohylové“ odsazení plecí.

Mezi amfory tohoto typu náleží jistě také množství fragmentů válcovitých hrdel zejména ze sídlištního prostředí, které lze ovšem zejména u menších zlomků jen ztěží blíže klasifikovat. Ve většině případů nelze tyto nálezy odlišit od dvojkónických amfor, některých hrncovitých nádob, příp. od dalších keramických tvarů (srov. např. *tab. 9:18, 15:7, 17:3, 66:8, 10, 77:10 aj.*).

Amfory s válcovitým hrdlem náleží k běžné keramické produkci počátečního vývoje mladší doby bronzové i v sousedních českých regionech, jak ukazuje řada analogií (srov. *Bouzek 1958a*, 367 – obr. 147; *týž 1958b*, 551 – obr. 214; *týž 1962a*, 179 – obr. 62).

Amfory s mírně vydutým hrdlem

Po celou mladší dobu bronzovou lze sledovat plynulý vývoj knovízských amfor od tvarů s válcovitým hrdlem po exempláře s hrdlem výrazně etážovitě prohnutým (srov. *Bouzek 1958a*). Mezi oběma uvedenými krajními formami pak vývojově stojí amfory s hrdlem mírně vydutým, které odpovídají zhruba Bouzkovu stupni P (*Bouzek 1958a*, 370-374, obr. 148). Datovány jsou do stupňů BD2 a HA1 (*Bouzek 1963*, 63; *Hrala 1973*, 58-59), přičemž obecně platí, že čím větší vydutí, tím mladší exemplář.

Na rozdíl od předchozího typu je z amfor s mírně vydutým hrdlem v jižních Čechách dosud doložen pouze jediný celý exemplář, který byl nalezen na sídlišti v Dobevi I (*Chvojka 2001a*, Taf. 5:16). Podle *J. Bouzka (1963, 84)* sice tato nádoba patří spíše mezi amfory s válcovitým hrdlem, vydutí jejího hrdla je však celkem jednoznačné. Podobná nádoba

pochází také např. z hrobu S I z Let, datovaném do počátku stupně HA1 (Hrala 1973, 23, tab. III:1).

Několik dalších nádob tohoto typu lze v jihočeském regionu identifikovat mezi zlomky s charakteristicky profilovaným hrdlem. Již Jan Bouzek poukázal na takový exemplář ze sídliště v Protivíně II (Bouzek 1963, 95 – obr. 15:4; zde tab. 53:7), další zlomky pocházejí např. z neznámé lokality v okolí Vodňan (tab. 88:13), Žďáru I (tab. 89:13), z Bechyně II (tab. 112:16), uvést můžeme i značně nevýrazný střep z Hradiště I (Chvojka 2001a, Taf. 11:31) či potenciální exemplář z Vlkova I (tab. 155:8). Podle J. Bouzka patří do tohoto typu amfor též několik zlomků z hrobu IV v Rohozné I (Bouzek 1963, 91, 92 – obr. 13:3-6), ty jsou však blíže nezařaditelné.

Amfory s etážovitě vydutým hrdlem

Tzv. etážovité nádoby jsou považovány za natolik charakteristický kulturní projev knovízské či milavečské oblasti, že jejich výskyt např. na Moravě (Podborský 1959, 31; Říhovský 1961; Salaš 1990, 46), v Dolním Rakousku (Trnka 1983, 147) nebo v Bavorsku (např. Hennig 1970, 42 – Abb. 4; Pfauth 1998, 32) bývá interpretován jako doklad importů či vlivů z české oblasti. Amfory s etážovitě vydutým hrdlem tvoří závěrečný článek plynulého vývoje mladobronzových amfor a jsou datovány většinou do stupně HA2 (Bouzek 1958a; Hrala 1973, 60).

Zatímco ještě J. Bouzek (1958b, 558; 1963, 91) neznal z Pootaví, resp. z celých jižních Čech žádnou výraznější etážovitou nádobu, je dnešní stav poznání o něco lepší. Přesto však v počtu etážovitých amfor zůstává náš region nadále velmi chudou oblastí. Jihočeské etážovité amfory můžeme rozdělit do dvou základních variant: buďto na nádoby s vysokým etážovitým hrdlem vertikální stavby nebo s nízkým hrdlem stavby horizontální. První variantu, odpovídající Bouzkovým typům Q a R (Bouzek 1958a, 364 – obr. 146), známe dosud v jižních Čechách pouze v podobě fragmentů a zlomků. Z nich nejvýraznější jsou dva fragmenty vertikálních etážovitých hrdel ze sídliště Radčice I (tab. 59:1, 61:1), přičemž amfory s podobnou stavbou hrdla (jako např. exempláře z Vykáně) klade J. Hrala do stupně HA2 (Hrala 1973, 60). Pozdní formou je torzo etážovitého hrdla a vodorovně žlábkovaného podhrdlí z hradiště v Chřešřovicích I (tab. 151:29), které má paralely v Bouzkových typech R a S (Bouzek 1958a, 387 – obr. 156, 393 – obr. 159). Jiné jednoznačně klasifikovatelné příklady z našeho regionu zatím postrádáme, uvést však můžeme poměrně značné množství drobnějších zlomků většinou plecí s ostře nasazenými hrdly, které s velkou pravděpodobností náležejí k těmto tvarům (např. tab. 8:4, 12:11, 41:13, 57:16, 58:2, 66:13, 72:14, 79:2, 100:7; Chvojka 2001a, Taf. 12:25, 31:7-8, 34:26 aj.). Podle J. Bouzka (1963, 91) by z etážovité amfory mohl pocházet spodek nádoby z Jinína I (Chvojka 2001a, Taf. 13:9), který však může patřit též jinému typu amfory. Jako etážovitou nádobu uvádí J. Fröhlich (1983, 57, obr. 2A:3) též fragment z Radčic IV (zde tab. 86:5), ani v tomto případě však nelze původní vzhled nádoby bezpečně rekonstruovat. Na základě podaného přehledu můžeme konstatovat naprostou převahu výskytu „klasických“ etážovitých amfor ve dvou jihočeských mikroregionech – pootavském a dolní Blanice. Z jiných sídelních mikroregionů zatím nádoby tohoto typu v podstatě neznáme.

Daleko vzácnější variantu etážovitých amfor představují exempláře s nízkým hrdlem horizontální stavby, označované také jako „dvojitě nádoby“ (Bouzkovy etážovité nádoby stupně S, skupiny III: Bouzek 1958a, 395-396). Celá nádoba tohoto typu pochází z Prachatic I (tab. 166:9; srov. Parkman 1997), další analogicky rekonstruovatelný exemplář byl nalezen v hrobě 3/62 ve Vrcovicích I (Chvojka 2001a, Taf. 65:8-11). Také v jiných českých regionech jsou etážovité nádoby horizontální stavby poměrně vzácné, přesto můžeme k jihočeským

exemplářům najít několik velmi podobných analogií, datovatelných zpravidla do attinského horizontu HA2/HB1 (např. *Bouzek 1958a*, 405 – obr. 164:4; *Hrala 1973*, tab. XII:17; *Pleiner – Rybová 1978*, T 45; *Bouzek – Koutecký 2000*, Pl. 119A:1; *Vokolek 2004*, 18 – obr. 1:4, tab. 181:11). K této variantě by snad mohly patřit i některé zlomky ze sídliště v Písku II (*Chvojka 2001a*, Taf. 29:2), které lze však spíše přiřadit mezi koflíky. Koflíky či misky s etážovitě prohnutým hrdlem jsou známé také z jiných českých oblastí, jak ukazují příklady ze severozápadních (*Bouzek 1958a*, 399 – obr. 162:298,300) i západních Čech (*Šaldová 1961*, 695 – obr. 244:3). Podobná nádobka se našla i v prostředí podolské kultury na jižní Moravě – na Hradisku u Brna-Obřan (*Adámek 1961*, tab. LXV:5). O tom, že etážovitě vyduté hrdlo není omezeno pouze na amfory, svědčí také nádoba z objektu 10/94 z Radčic I (*tab. 82:1*), kterou lze označit za hrnec (srov. dále), či zlomek z uvedeného sídliště Písek II, který náleží nejspíše mezi zásobnice (*Chvojka 2001a*, Taf. 30:21).

Amfory s etážovitým hrdlem přežívají i do pozdní doby bronzové, v níž jsou ovšem daleko vzácnější než v předchozí epoše. Pěkným příkladem jsou dvě celé miniaturní etážovité amfory s nízkými horizontálními hrdly ze sídliště Strakonice III (*tab. 95:7,11*; srov. *Michálek 2002*), které zatím nemají v našem regionu obdobu. Množství analogických nádob však můžeme najít v jiných českých regionech, jako např. ve Staňkovicích u Žatce (*Koutecký – Bouzek 1967*, obr. 5A:3-4, 6B:3, 7B:2).

Štítarské amfory s odsazeným hrdlem

Jak již bylo uvedeno v úvodním odstavci o amforách, byl jejich vývoj po celou epochu popelnicových polí plynulý. Nejinak tomu bylo i v pozdní době bronzové, kdy mizí etážovité amfory a nastupují tvary většinou s kvadratickou profilací těla, horizontální kanelací podhrdlí a někdy i hrdla, které se buďto kónicky zužuje nebo naopak rozšiřuje, příp. je rovné válcovité (srov. *Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, 91, 92 – Fig. 33; *Koutecký – Bouzek 1967*, 65 – obr. 17; *Hrala 1973*, 106-107, tab. LVI).

Štítarské amfory všech tří variant hrdel nalezneme i v jižních Čechách, přestože je zde ve srovnání s jinými středoevropskými oblastmi nálezových celků stupně HB velmi poskrovnu. Jeden z nejrozsáhlejších a nejvýznamnějších souborů pozdní doby bronzové našeho regionu pochází z hradiště Voltýřov I, v němž jsou rovněž zastoupena torza těchto „štítarských“ amfor (srov. *Bouzek 1965*, 67 – obr. 37:4; *Smejtek 1984*); nejzachovalejší z nich náleží mezi amfory s kónicky rozšířeným hrdlem (*tab. 111:16*). Charakteristickou výzdobou těchto variant pozdně bronzových amfor je vodorovná kanelace na plecích, jak ostatně ukazují i amfory z eponymních Štítar (*Böhm 1937*, obr. 62-63; *Hrala 1973*, Tab. XLIII). Horizontální žlábků, příp. i jemná rytá výzdoba, se někdy objevují i na kónických hrdlech těchto amfor, jak je rovněž doloženo ve Voltýřově I (*tab. 111:2*) nebo v Mříči I (*tab. 163:11*). Z jiných jihočeských lokalit stupně HB známe buďto jen drobné zlomky hrdel a okrajů (např. Milenovice III: *tab. 39:10*) a nebo četné příklady vodorovně žlábkovaných plecí, jejichž typové zařazení je však diskutabilní (např. *tab. 103:13*).

Rekonstruovatelný fragment amfory s kónicky se zužujícím a žlábkovaným hrdlem, blízký Hralově typu z Kšela (*Hrala 1973*, Tab. LVI:O), byl nalezen na sídlišti v Modlešovicích II (*Chvojka 2001a*, Taf. 21:15-21). Jedná se o chronologicky dosti vyspělý tvar, zařazovaný spíše do závěru pozdní doby bronzové, na jehož utváření se podle J. Hraly snad do určité míry podílel i „protovillanovský“ vliv. V autorově diplomové práci byly tyto štíhlé „vázovité“ amfory vyčleněny jako samostatný typ amfor (A5; *Chvojka 2001a*, 23), v této práci jsou však považovány pouze za jednu z variant štítarských amfor. Paralelu k tomuto tvaru nalezneme např. na jednom zlomku ze Zvíkovského Podhradí I (*tab. 110:25*), jiné nálezy z této lokality již však tak výrazné nejsou (např. *tab. 110:20*). Vodorovné žlábků na hrdle, kombinované

s jemným rastrem, vykazuje torzo z hradiště Hluboká nad Vltavou I (*tab. 148:13*). Miniaturní obdobu těchto amfor pak poskytlo opět modlešovické sídliště (*Chvojka 2001a*, Taf. 21:12-13) nebo sídliště Milenovice III (*tab. 32:2*). Na posledně zmíněné lokalitě bylo nalezeno větší množství zlomků štítarských amfor, z nichž i některé další náleží této variantě (*tab. 32:4*), v jednom případě i jejich miniaturní formě (*tab. 34:4*). Jiné zlomky nádob kvadratické profilace z této lokality, zdobené svislým hřebenováním, lze přiřadit spíše k zásobnicím (např. *tab. 39:1-6*; srov. níže). Tvarově velmi podobné jsou i některé halštatské amfory a lahvovité amfory, které se však odlišují svou výzdobou (*Michálek – Lutovský 2000*, 144-145, obr. 35:41, 36:62,65-66).

Několik zlomků štítarských amfor bylo nalezeno také v objektu 6 v Čížové I, z nichž většina náleží k variantě s rovným válcovitým hrdlem a hraněným okrajem (*tab. 103:6,8,14*), majícím nejbližší paralely v nádobách, které J. Hrala označil jako amfory typu Zdice (*Hrala 1973*, 104-107, Tab. LVI:G). Některá torza mají hrdla zdobená jemnou rytou nebo žlábkovanou výzdobou, podobně jako např. některé zlomky ze Zvíkovského Podhradí I (*tab. 110:18,22*) nebo z Voltýřova I (*Michálek 1969*, tab. VIII:7). Mezi menší amfory kvadratické profilace náleží snad i torzo spodku nádoby z čížovského objektu 1 (*tab. 97:16*), jeho bližší typologické určení však není možné. K variantám štítarských amfor s válcovitým hrdlem nalezneme paralely např. i na zmíněných sídlištích v Křtěticích I a Milenovicích III (*tab. 8:11, 33:3, 38:12,15,19*), jiné hrubší zlomky analogické profilace z této lokality však náležejí spíše mezi zásobnice (např. *tab. 6:20, 36:2-5*).

Neurčitelné typy amfor

Z mnoha jihočeských lokalit mladší a pozdní doby bronzové pocházejí zlomky amfor, jejichž typologická klasifikace je však nemožná. Jedná se zpravidla o spodní části těl těchto nádob, které jsou známé např. z Radčic I (*tab. 56:7, 68:9*), Bechyně II (*tab. 118:4*), Drhovice I (*tab. 127:5, 130:4*) aj. (srov. též *Chvojka 2001a*, 23). Spodní části amfor kvadratické profilace byly přiřazeny do skupiny štítarských amfor (srov. výše), přestože ani jejich klasifikace není jednoznačná.

4.1.1.2. Dvojkónické nádoby

K typickým artefaktům mladší doby bronzové náležejí v celé střední Evropě dvojkónické nádoby, běžně rovněž označované jako „okříný“. Jejich tvarová výlučnost složila dříve dokonce jako jeden z hlavních důkazů pro lužickou expanzi do Čech. Později bylo zjištěno, že se poprvé objevují již v pozdně mohylovém období, čímž opět posloužily jako důkaz pro vznik kultur popelnicových polí z domácího středobronzového (mohylového) prostředí (viz *Pleinerová – Hrala 1988*, 77-78; *Plesl 1991*, 60-61). V mladší době bronzové se dvojkónické nádoby vyskytují v několika typech (klasifikovaných podle lomu výdutě) a svůj vývoj končí na konci stupně HA – jejich výjimečný výskyt ve štítarském prostředí je vysvětlován kontakty s kulturou slezskou (*Hrala 1973*, 63). V této souvislosti je ovšem třeba připomenout, že oproti jiným tvarům je identifikace dvojkónických nádob v převážně zlomkovitém sídlištním materiálu většinou velmi obtížná – např. mnohá torza válcovitých hrdel, zmíněná výše u amfor, mohou rovněž pocházet z těchto okřínů.

Dvojkónické nádoby s ostrým lomem

Nejstarším typem dvojkónických nádob, vyskytujícím se od samých počátků mladší doby bronzové až hluboko do stupně HA, jsou okřínny s ostrým lomem těla. Od stupně BD se souběžně objevují dvě varianty – s lomem ve střední výšce těla a s lomem ve spodní třetině těla a převislou horní částí (Hrala 1973, 62). Do první varianty náleží v jižních Čechách několik nádob. Klasickým příkladem je nezdobená dvojkónická nádoba z Drhovic I (tab. 130:1) a pak velmi podobný okřín z Bechyně II (tab. 118:1). Oba tyto staré exempláře dvojkónických nádob tak jednoznačně náležejí do stupně BD. Stejně datovatelné jsou i oba celé okřínny z jednoho hrobu v Zátaví I, z nichž jeden je hladký, zatímco druhý vykazuje typické svislé prstování na spodku těla (Chvojka 2001a, Taf. 68:12-13). Zmíněný první hladký zátavský exemplář stojí na přechodu ke druhé variantě okřínů, a to k okřínům s lomem v dolní třetině těla, kam např. již náleží analogický tvar z Prahy-Bubenče (Böhm 1937, 89 – obr. 37:6). Kromě celých nádob lze z jihočeského regionu uvést i několik typických zlomků, jako např. fragment okřínu se zdrsňeným spodkem z Myšence II (tab. 45:21) nebo větší zlomek téže varianty dvojkónické nádoby s prstovaným spodkem z Písku I (Chvojka 2001a, Taf. 24:9).

V jižních Čechách jsou také doloženy zlomky miniaturních dvojkónických nádobek s ostrým lomem, jako např. exemplář z Milenovic I (tab. 11:8). Oproti běžným okřínům se však tyto miniaturní tvary s ostrým lomem vyskytují i v průběhu mladších fází mladé doby bronzové až hluboko do stupně HA2, nelze je proto použít k přesnější dataci (Hrala 1973, 63). Nejbližší analogie miniaturního okřínku s ostrým lomem pochází ze sídliště ve Smrkovicích (Chvojka 2001a, Taf. 50:10), hladký okřínek s ostrým lomem a prohnutou horní částí pochází také z hrobu III v Rohozné I (Chvojka 2001a, Taf. 41:4). Z jiných českých nálezů lze uvést např. Knovíz (Hartl 1971-1972, 27 – Abb. 15:2), Prahu-Pankrác, Prahu-Holešovice aj. (Hrala 1973, tab. VIII:6, XII:13). Vzdáleně na okřínny s ostrým lomem v polovině těla upomínají vzácně doložené exempláře dvojkónických misek (tab. 105:4, 131:2), o kterých bude pojednáno dále.

Dvojkónické nádoby se zaoblenou výdutí

Mladším typem dvojkónické nádoby, jejíž výskyt se však s okřínny předchozího typu částečně kryje, je nádoba se zaoblenou výdutí. Poprvé se s těmito okřínny setkáváme již v závěru stupně BD (Bouzek 1963, 63), jejich hlavní rozkvět však spadá až do stupně HA2, kdy mají většinou esovitě prohnutou horní partii (Hrala 1973, 62; Pleinerová – Hrala 1988, 91). Oproti dvojkónickým nádobám s ostrým lomem je tento typ okřínu v jižních Čechách daleko vzácnější, což je však jistě způsobeno i jeho velmi obtížnou klasifikací ve zlomkovitém materiálu, jak již bylo uvedeno výše. Celá nezdobená nádoba tohoto typu pochází z plochého hrobu z Jinína I (Chvojka 2001a, Taf. 13:10), kterou již J. Bouzek zařadil do stupně HA 2 (Bouzek 1963, 91). Velmi podobný tvar byl nalezen např. v Křepevicích ve středním Povltaví (Böhm 1937, 125 – obr. 59:2). Další příklad této nádoby poskytlo ploché pohřebiště v Topělci I. Z hrobu 1/27 pochází menší exemplář s výzdobou vodorovných rýh a trojúhelníků nad nízko položeným zaobleným lomem (tab. 105:1), což má obdoby na některých dvojkónických nádobách lužické kultury (srov. např. Bouzek – Koutecký 2000, Pl. 80A:8; Vokolek 2003, tab. 84:4). Podobnou výzdobu najdeme i v západních Čechách (Bouzek 1962a, obr. 62:2b). Extrémně stlačenou zaoblenou výdutí pak vykazuje nádoba z Bechyně II (tab. 118:2), kterou lze však podle doprovodného materiálu zařadit ještě do starší fáze mladší doby bronzové.

Dvojkónické nádoby se žlábkovanou výdutí

Ve stupni HA a zejména v jeho mladší fázi se vedle okřínu s oblým lomem objevuje také další varianta této nádoby – okřín s lomem zasekávaným do plošek nebo žlábků (Hrala 1973, 63). V jižních Čechách není doložen žádný celý exemplář této nádoby, v několika případech je však možné jej klasifikovat alespoň podle výraznějších zlomků. Patrně nejstarším příkladem je fragment z jednoho sídliště u Dobevi s ostrou sevřenou profilací a s patrně dvěma úzkými žlábků na výdutí (Chvojka 2001a, Taf. 9:9-10). Pouze jeden žlábek má na výdutí malý okřínek z hrobu 4 ve Vrcovicích I (Chvojka 2001a, Taf. 65:3). Vyspělejšími tvary jsou exempláře horizontálnější stavby s prohnutou horní částí, jakými jsou okřín z hrobu VI v Rohozné I se dvěma širokými žlábků na výdutí (Chvojka 2001a, Taf. 41:14-15) a exemplář se třemi širokými horizontálními žlábků z hrobu č. 4/87 ve Strakoncích I (Michálek 1993, 31 – obr. 6A). Minimálně dva žlábků na výdutí a prstovaný spodek mají dva větší fragmenty ze sídliště v Radčicích I (tab. 80:5, 81:3). U dalších zlomků z jihočeského regionu s vodorovně žlábkovanou výdutí je však jejich určení komplikovanější: s výhradami můžeme do tohoto typu dvojkónických nádob zařadit např. dva fragmenty z Milenovic I (tab. 19:1-2), naopak klasifikace několika zlomků z hrobu 2 v Rohozné I (Chvojka 2001a, Taf. 40:9-13) do této kategorie je dosti nepravděpodobná (srov. Bouzek 1963, 91).

Zvláštní variantu dvojkónické nádoby se žlábkovanou výdutí představuje jedna nádoba z hrobu 3/72 z Topělce I, která má vysoko položenou výdut' žlábkovanou svisle (Beneš – Fröhlich – Michálek 1973, 129; Braun – Fröhlich 1978, 237). Paralelu můžeme vidět např. na okřínu z Mutějovic (Hrala – Fridrich 1972, tab. III:1).

4.1.1.3. Zásobnice

Stejně jako amfory nebo dvojkónické nádoby vychází ze středobronzových tradic i další z typických nádob mladší doby bronzové – zásobnice. Jejich vývoj lze sledovat až do pozdní doby bronzové, v jejímž průběhu však zásobnice postupně splývají s amforami (Hrala 1973, 107-108, tab. LVI). Zatímco v mladší době bronzové tkví hlavní rozdíl mezi amforami a amforovitými zásobnicemi (vedle odlišné keramické hmoty) v morfologii, hlavním odlišujícím kritériem pro pozdněbronzové nádoby je úprava povrchu (jemná rytá či kanelovaná výzdoba u amfor oproti hřebenované, dřívkované apod. úpravě povrchu u zásobnic). Zásobnice epochy popelnicových polí můžeme rozdělit do tří základních typů: amforovité, vejčité a pozdněbronzové, přičemž amforovité zásobnice jsou pak ještě dále děleny podle tvaru hrdla na dvě podskupiny.

Amforovité zásobnice s válcovitým hrdlem

Starším typem amforovitých zásobnic, vycházejícím ještě z tradic střední doby bronzové, jsou exempláře s rovným (válcovitým) hrdlem. Jejich největší zastoupení je v celcích stupně BD, v průběhu následujícího období pak postupně dožívají, ale objevují se i v závěru stupně HA2. Oproti amforám tak u zásobnic neplatí chronologická návaznost jednotlivých typů, neboť v mnoha celcích se souběžně vyskytují jak zásobnice s válcovitým, tak i s nálevkovitě rozšířeným hrdlem, což na příkladu pohřebiště v Křepeňicích již ukázal J. Hrala (1973, 64-65). V jižních Čechách máme oba tyto typy amforovitých zásobnic doloženy pospolu např. v sídlištních celcích z Radčic I (tab. 55:1,4-5, 60:1), Žďáru I (tab. 89:7-12, 91:2) nebo z Bechyně II (tab. 114).

Zejména ve zlomkovitém sídlištním materiálu je, stejně jako u dvojkónických nádob, typové určení většiny amforovitých zásobnic obtížné, přesto je možné v jižních Čechách nalézt řadu příkladů obou uvedených typů. Celých zásobnic s válcovitým hrdlem je ovšem v jižních Čechách jen několik. Zmínit můžeme např. téměř celý nezdobený exemplář z radčického hrobu 3/1975 (*tab. 86:8*) nebo kompletně dochovanou zásobnici s vysoko posazenou výdutí z mohyly ve Hvozděanech I (*tab. 131:6*). Nezdobené je rovněž torzo hrdla z Bechyně II (*tab. 112:3*). Většina zásobnic je však zdobena, přičemž typickou výzdobou je vodorovné, příp. i svislé prstování hrdla a hrubé důlkování nebo šikmé přesekávání okraje, jak je doloženo např. na torzech z Protivína II (*tab. 53:8*), z objektu 1/94 z Radčic I (*tab. 55:1*) nebo z několika objektů z Čížové I (*tab. 98:3, 100:6, 101:1,12*). Charakteristickým typem výzdoby zásobnic jsou rovněž plastické promačkávané pásky, které se většinou objevují na rozhraní hrdla a plecí, vzácněji i na samotných hrdlech (např. *tab. 93:17, 94:2*). Výjimku představuje v tomto směru celá zásobnice z Putimi IX, která má na podhrdlí plastické pásky dvě (*Chvojka 2001a, Taf. 39:3*). Od většiny ostatních exemplářů se svou jemnou žlábkovanou výzdobou liší fragmenty zásobnic s válcovitým hrdlem ze sídlišť Milenovice VI (*tab. 45:1-3*) a Bechyně II (*tab. 114:2*), do střední keramické třídy náleží také jemně zdobená zásobnice z mohylníku Chvaletice I (*tab. 4:3*). Analogické amforovité zásobnice tohoto typu s kanelovanou výzdobou, které jsou datovány až do průběhu stupně HA, jsou uváděny také např. z hrobů v Praze-Holešovicích a Praze-Troji (*Hrala 1973, 65, tab. XV:4, XXIV:1*) nebo ze sídliště v Knovízi (*Hartl 1971-1972, 54, Abb. 1:9*). Do mladších vývojových stupňů můžeme klást také exempláře s vyvinutější, tj. horizontálnější stavbou těla, jako např. nádobu z hrobu č. 3/87 ze Strakonic I (*Michálek 1993, obr. 5:1*) nebo velmi podobné torzo z hrobu 2 ve Vrcovicích I (*Chvojka 2001a, Taf. 64:16-18*). Není vyloučené, že k amforovité zásobnici s válcovitým hrdlem patří i dodnes zachovaná jen spodní část nádoby z hrobu 4/27 v Kestřanech I (*Chvojka 2001a, Taf. 14:9*), kterou *B. Dubský (1926-1927a, 230 – obr. 80)* publikoval i s hrdlem. Drobnější zlomky charakteristických válcovitých hrdel zásobnic pak známe např. z Milenovic I (*tab. 11:16, 17:1*), Myšence I (*tab. 9:19*), Žďáru I (*tab. 89:8-11*), Bechyně II (*tab. 112:3, 120:20,27*), Modlešovic I, Rohozné I (*Chvojka 2001a, Taf. 16:12, 19:4,23, 43:3*) aj. Mezi zásobnice s válcovitým hrdlem lze zařadit i nádobu z Rohozné III (*Chvojka 2001a, Taf. 39:2*), která stavbou svého těla upomíná i na amfory s válcovitým hrdlem (viz výše; *J. Bouzek /1963, 84/* označuje tuto nádobu přímo jako osudí s uraženým hrdlem).

Poměrně vzácně jsou v jižních Čechách doloženy amforovité zásobnice s válcovitým hrdlem, které je mírně vyduté. Nejlépe zachovanou nádobou této varianty je zásobnice z Bechyně II, která má plece a výduť zcela netypicky zdobené třemi horizontálními žebry (*tab. 114:3*). Obdobu k této výzdobě nacházíme v prostředí jižního Německa (např. *Hennig 1970, Taf. 41:1*), u nás analogickou výzdobou na zásobnicích neznáme. Další exempláře zásobnic s mírně vydutým válcovitým hrdlem nalezneme v souborech z Radčic I (*tab. 55:4-5*), ze dvou sídlišť v Písku (*Chvojka 2001a, Taf. 23:8, 30:21*) nebo na zlomku ze sídliště Milenovice V (*tab. 41:7*).

Amforovité zásobnice s nálevkovitým hrdlem

Druhým základním typem amforovitých zásobnic jsou tvary s nálevkovitě rozšířeným hrdlem, které mají jinak stejnou stavbu těla i analogické druhy výzdoby jako předchozí typ. Mnohdy obtížnou klasifikaci nádoby do jednoho z uvedených typů zásobnic dokládají přechodné tvary s hrdlem téměř válcovitým, avšak již s náznakem mírného rozšíření. Zásobnic tohoto přechodného vzhledu lze nalézt v jižních Čechách několik, příkladem může být dnes nezvěstná zásobnice s mírně nálevkovitým hrdlem a sevřeným tělem archaické

stavby z Rohozné I (*Bouzek 1963*, tab. III:1). Jinou celou nádobou tohoto přechodného tvaru je nově objevená zásobnice z Hluboké nad Vltavou II (tab. 149:2) či v torzu dochovaná exempláře z Modlešovic II (*Chvojka 2001a*, Taf. 20:13-16) a z Milenovic I (tab. 24:11). Velmi zajímavým tvarem je horní část zásobnice s původně patrně kvadratickou výdutí a mírně nálevkovitě rozšířeným hrdlem z Písku I (*Chvojka 2001a*, Taf. 24:8), která sice pochází ze sídliště datovaného do stupně HA (srov. *Bouzek 1963*, 88), téměř shodný tvar je však uváděn i ve štítarském prostředí (*Koutecký – Bouzek 1967*, 49 – obr. 8A:1).

Vlastní amforovité zásobnice s nálevkovitě rozšířeným hrdlem jsou většinou datovány do stupně HA2, mohou se však objevit i dříve (*Hrala 1973*, 65). Za jejich možné předchůdce lze snad považovat amfory s obloukovitě rozevřeným hrdlem, které bývají zařazovány do stupně BD (*Böhm 1937*, 95 – obr. 40:9; *Bouzek 1962a*, obr. 63:3b; *týž 1963*, 63), někdy i do HA1 (*Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, Pl. VII:14), a které navazují na středobronzové předchůdce (srov. např. *Jilková 1958*, 335 – obr. 14:7; pro jižní Čechy: *Militký – Zavřel 1993*, obr. 4:1; *Fröhlich – Chvojka – Jiřík 2004b*, obr. 5:5; *Chvojka – Michálek 2004b*, tab. 6:5,7, 15:18, 21:2,4,12, 33:14). V jižních Čechách můžeme mezi amforovité zásobnice s obloukovitým hrdlem zařadit torza z Písku III a Strakonice IV (*Chvojka 2001a*, Taf. 36:18, 50:21) a patrně i zlomek z Bechyně II (tab. 120:23). Podle fotografie dnes ztracené zásobnice z Modlešovic I (*Bouzek 1963*, tab. I:18) lze i v tomto případě usuzovat na exemplář s obloukovitě rozevřeným hrdlem, čemuž by ostatně ani neodporovalo zařazení celého souboru do stupně BD (srov. *Bouzek 1963*, 81). *J. Bouzek (1963, 87 – obr. 10:4)* publikoval další tvar z Písku I, zde však nelze vyloučit možnou nepřesnou kresbu (srov. *Chvojka 2001a*, Taf. 24:8).

Amforovité zásobnice s nálevkovitým hrdlem nebo jejich zlomky náleží v jižních Čechách k nejrozšířenějším keramickým tvarům mladší doby bronzové. Hojně jsou zastoupeny nejen v sídlištním prostředí, kde plnily nepochybně zásobní funkci, ale jednoznačně dominují i mezi pohřebními urnami (srov. dále). Podobně jako u zásobnic s válcovitým hrdlem je i v této kategorii většina nádob zdobena svislým, příp. na hrdle a v podhrdlí i vodorovným prstováním, plastickými páskami a důlkovanými či přesekávanými okraji. Asi nejvíce příkladů těchto nádob můžeme jmenovat z pootavského mikroregionu. Dvě celé zásobnice pocházejí z plochého pohřebiště v Kestřanech I, z nichž jedna má nade dnem patrný kruhový otvor (*Chvojka 2001a*, Taf. 14:7-8). Zajímavou kvadratickou stavbu těla vykazuje celá zásobnice z hrobu VIII v Rohozné I (*Chvojka 2001a*, Taf. 42:14), zalomenou výduť však mají i dvě nádoby z pohřebiště ve Strakonici I (*Michálek 1993*, obr. 3:2, 4:1). Ze dvou zásobnic z pohřebiště v Zátaví I (*Chvojka 2001a*, Taf. 66:11-15) můžeme k tomuto typu přiřadit jen jedinou, neboť torzo druhé není s jistotou určitelné. Z jiných pootavských plochých hrobů pocházejí méně jednoznačné fragmenty (např. *Chvojka 2001a*, Taf. 60:13-16, 65:5-7). Zlomky a menší torza zásobnic převažují ovšem v sídlištním prostředí, přesto i zde můžeme identifikovat několik jednoznačných tvarů (*Chvojka 2001a*, Taf. 9:15-16, 43:7-9, 44:11, 52:15-16 aj.).

Také v jiných jihočeských mikroregionech představují amforovité zásobnice s nálevkovitým hrdlem velmi běžný nález. Řadu příkladů můžeme jmenovat z mikroregionu dolního toku Blanice. Téměř úplná nádoba tohoto typu s bohatou žlábkovanou výzdobou pochází z hrobu 1 z Milenovic VII (tab. 44:4). Byla již dříve zhodnocena J. Fröhlichem, který ji na základě analogií z jiných českých oblastí datoval na přelom stupňů HA1-HA2 (*Fröhlich 1983*, 56). Rekonstruovatelné fragmenty pocházejí např. z plochého hrobu v Čičenicích I (tab. 5:10) nebo ze sídlišť v Radčicích I (tab. 60:1) a ve Žďáru I (tab. 91:2), menší zlomky okrajů a hrdel jsou pak doloženy v mnoha dalších souborech (např. tab. 17:2,4-6, 61:3, 62:3,5-6, 79:5-6,8, 89:12 aj.). Z lokalit zvíkovského mikroregionu můžeme zmínit např. sídliště v Čížové I, odkud pochází velké množství fragmentů zásobnic, zejména z objektu 2 (tab. 99). Řada amforovitých zásobnic byla doložena také na největším jihočeském plochém pohřebišti tohoto období v Topělci I, publikována však byla zatím jen jediná (*Braun – Fröhlich 1978*,

237), zdobená na těle širokou kanelací, podobně jako výše uvedený exemplář z Milenovic VII. Jednoznačně největší sídlištní soubor z mikroregionu dolní Lužnice představují nálezy z Bechyně II, odkud pochází i torza amforovitých zásobnic s nálevkovitě rozšířeným hrdlem (*tab. 116:5*), v některých případech s kanelovanou výzdobou (*tab. 114:1, 115:3*) nebo v miniaturní formě (*tab. 112:8*). Z povltavského mikroregionu můžeme uvést příklad z hradiště v Chřešřovicích I (*tab. 150:8*).

Vejčité zásobnice

Oproti zcela běžným amforovitým zásobnicím jsou v jihočeských souborech mladší doby bronzové daleko méně rozšířené zásobnice vejčité, které se od předchozích typů zásobnic odlišují svou morfologií. Vejčité zásobnice mají po celou dobu svého vývoje vertikální tektoniku s výdutí v polovině nebo dokonce i v horní třetině těla. Hrdlo bývá nižší a nálevkovitě rozevřené s kónickými nebo prohnutými stěnami, vodorovné vytažení okraje nebývá u nich tak výrazné. Hrdlo bývá od těla zpravidla odsazeno, přičemž většinou je toto odsazení ještě zvýrazněno plastickou páskou (*Pleinerová – Hrala 1988, 95*). Zásobnice vejčitého tvaru nebyly dlouhou dobu odlišovány – např. ještě *J. Bouzek (1963, 84)* označoval tento typ nádoby jako „soudkovitou středobronzovou zásobnici“. Později se začaly označovat jako tzv. sídlištní zásobnice (anglicky jako „jars“: srov. *Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, Fig. 31; Bouzek – Koutecký 1972, 478*). Jasně vymezení vejčité zásobnice se však objevilo až v práci *J. Hraly (1973, 64)*, který je chronologicky zařadil do období BD-HA1. Ve stupni HA2 pak pravděpodobně splynuly s amforovitými zásobnicemi. Přes toto vymezení jsou vejčité zásobnice dodnes někdy zaměňovány za hrnce nebo amforovité zásobnice, přičemž zvláště ve střepovém materiálu je mnohdy skutečně obtížné či přímo nemožné tyto nádoby od sebe odlišit.

V jižních Čechách byly vejčité zásobnice jednoznačně odlišeny jen na několika lokalitách. Asi nejlépe byl tento tvar zachycen v Hradišti IV (*Chvojka 2001a, Taf. 13:7-8*) a zejména na sídlišti v Babicích I, kde bylo dokonce zjištěno několik exemplářů (*tab. 158:8-9; viz Parkman 2003, obr. 30-37*). Výraznější torzo vejčité zásobnice je doloženo v souboru z Drhovic I (*tab. 130:3*). Menší zlomky okrajů a hrdel pocházejí např. z Milenovic I (*tab. 18:1*), Písku I (*Chvojka 2001a, Taf. 24:4*), Radčic I (*tab. 79:3*) a snad i z Chřešřovic I (*tab. 151:21,26, 152:11, 153:13,15*), který však *J. Bouzek (1965, 71 – obr. 40:2, 75)* klasifikuje jako květináč. K vejčitým zásobnicím je snad možné přiřadit i některé zlomky z Modlešovic I (*Bouzek 1963, tab. I:4-10*), které jsou však dnes ztracené a nelze proto určit jejich profil. Rovněž některá torza těl hrubých nádob vertikální stavby mohou pocházet z vejčitých zásobnic (např. *tab. 19:3, 115:4*), jejich přesná klasifikace však bývá vzhledem k podobnosti s hrnci problematická. Také některé jednoznačně určené hrnce se mohou svou mohutnější tektonikou blížit tomuto typu zásobnic (např. *tab. 117:3, 119:8*).

Pozdně bronzové zásobnice

Jak již bylo uvedeno výše, splývají v průběhu pozdní doby bronzové amfory se zásobnicemi do morfologicky analogických nádob (*Hrala 1973, 107-108, Tab. LVI*), přičemž základním odlišovacím kritériem tak zůstává hrubost keramické hmoty a typ výzdoby, resp. úpravy povrchu. Hrubé mohutné nádoby stupně HB zpravidla kvadratické profilace s tělem drsnějším hrubým hřebenováním, dřívkováním či špachtlováním tak můžeme označit za pozdněbronzové zásobnice. Jedním z nejvýraznějších reprezentantů tohoto typu zásobnice v jižních Čechách je torzo ze sídliště v Milenovicích III (*tab. 39:1-6*), přičemž jistě i další

zlomky s uvedenou úpravou povrchu z této lokality pocházejí ze zásobnic (např. *tab. 31:11, 33:9, 36:2,4, 40:5-9* aj.). Z uvedeného sídliště pochází i nezdobené torzo hrdla nádoby, kterou lze vzhledem k jejímu tvaru označit rovněž ze zásobnic (*tab. 37:3*). Také řadu menších zlomků z jiných pozdně bronzových sídlišť regionu můžeme klasifikovat jako zásobnice (např. *tab. 6:20,23, 102:8-9,11-13, 110:23-24, 111:1,3-10*).

Neurčitelné typy zásobnic

Zejména v sídlištním zlomkovitém materiálu, ale také u plochých hrobů s orbou narušenými horními částmi se setkáváme s velkým množstvím zásobnic, které ovšem nelze blíže typologicky určit. Mnohá torza či zlomky mohou pocházet z jakékoliv nádoby hrubé třídy (zásobnice, hrnec, dvojkónická nádoba), některé morfologicky výrazné exempláře však lze zařadit mezi zásobnice. Příkladem jsou spodky nádob bez výzdoby z Křtětic I (*tab. 7:18*), z Radčic II (*tab. 87:12*), z Radčic IV (*tab. 86:7*), nebo se svislým prstováním z Hradiště II (*Chvojka 2001a, Taf. 12:27*), z Milenovic I (*tab. 20:5*), z Radčic I (*tab. 81:4-5*), Skal I (*tab. 87:9*), ze Žďáru I (*tab. 91:3-4*) nebo ze tří hrobů ze Strakonice I (*Michálek 1993, obr. 7-9*). Někdy můžeme k zásobnicím počítat i výraznější zlomky z výdutě (např. *tab. 60:2*). Mezi zásobnice lze snad zařadit i torzo profilovaného těla s kanelovanou výzdobou z Drhovic I (*tab. 127:5*), které však může pocházet i z větší amfory.

4.1.1.4. Hrnce

Obvyklým představitelem hrubé keramiky v téměř všech kulturách tzv. zemědělského pravěku jsou hrnce, tj. nádoby zpravidla esovité profilace či s odsazeným hrdlem a vejčitým či soudkovitým tělem. Typologické určení těchto nádob je však mnohdy obtížné a často i subjektivní, neboť mnohé hrnce se tvarově blíží vejčitým zásobnicím, v menším provedení zase větším pohárům či tzv. hrnkům. Přesto můžeme v této poměrně široké škále nádob vyčlenit tři základní typy: jedno- či dvouuché hrnce („květináče“), vejčité hrnce s válcovitým hrdlem a hrnce esovité profilace.

Dvouuché hrnce („květináče“)

Hrnce střední až pozdní doby bronzové esovité nebo trojčlenné (tj. s odděleným hrdlem) profilace a se dvěma protilehlými uchy bývají v archeologické literatuře běžně označovány jako „květináče“, příp. na Moravě i jako „látky“. Protože se však jedná o morfologicky stejný tvar jako hrnce bezuché, od nichž jsou zejména ve zlomkovitém stavu v podstatě neodlišitelné, jeví se být vhodnějším termínem obecnější pojem „dvouuchý hrnec“, použitý i v této práci. Jedná se o standardní a téměř neměnnou formu nádoby, vyskytující se od střední doby bronzové až po závěr stupně HB (*Hrala 1973, 66-67*). V jižních Čechách jsou první dvouuché hrnce známe již z vyspělejších fází střední doby bronzové (Radčice: *Chvojka – Michálek 2004b, Taf. 11:2-3,8, 21:13, 34:14, 35:21* aj.; Roudné: *Militký – Zavřel 1993, obr. 4:2*; Hosty: *Beneš 1966, tab. III:7*; Písek: *Fröhlich – Chvojka – Jiřík 2004b, 89, obr. 4:1*), řadu příkladů však můžeme uvést i ze stupňů BD-HA. Ucha mladobronzových „květináčů“ vycházejí, stejně jako ve střední době bronzové, vždy z okraje nádoby, jejich odlišovacím kritériem (avšak bez chronologického významu) je jednak morfologie nádoby a jednak typ výzdoby, v níž dominuje prstování. Tuto výzdobu má na svém těle např. celý exemplář ze Sezimova Ústí (*tab. 168:11*), který *J. Bouzek (1963, 92)* datuje do stupňů BD-HA. Na této

nádobě je poměrně netypické šikmé přesekávání okraje, které se na jiných jihočeských „květináčích“ vyskytlo pouze jednou, a to na zlomku z Dobevi I (*Chvojka 2001a*, Taf. 6:7). Klasifikace tohoto dobevskeho zlomku je však poněkud problematická, např. *J. Bouzek (1963, 84)* jej označil za podobný tvar k soudkovité zásobnici. Zlomky svíslé prstovaných „květináčů“ jsou známé také např. z Chvaletic I (*tab. 4:2,5*), Skal I (*tab. 87:7*), Zvíkovského Podhradí I (*tab. 110:19*) nebo z Písku I (*Chvojka 2001a*, Taf. 22:11-12). Největší jihočeský soubor s jedno- či dvouuchými hrnci však bezesporu pochází z mohylového pohřebiště Drhovice I, odkud je doložena celá škála těchto nádob: s odsazeným hrdlem a svíslým prstováním (*tab. 125:8*), stejně zdobený hrnc esovité profilace (*tab. 130:2*) i minimálně tři hladké nezdobené exempláře (*tab. 126:1,6-7*). Zcela bez výzdoby je ovšem i řada jiných jihočeských jedno- či dvouuchých hrnců, jako např. torza z Chvaletic I (*tab. 3:3*), Radčic I (*tab. 71:15, 72:10, 77:9, 83:3*) nebo zlomek hrnce s odsazeným hrdlem z Protivína II (*tab. 53:4*). Téměř celý nezdobený exemplář s jedním dochovaným uchem pochází z objektu 1/80 z Milenovic I (*tab. 20:1*). Jedno- či dvouuché hrnce s hladkým povrchem jsou většinou řazeny do starších fází mladší doby bronzové, přičemž analogie jeví ještě ve střední době bronzové (*Pleinerová – Hrala 1988, 103*). Stejně „květináče“ jsou však doloženy i v mladším období, jako např. na pohřebišti v Oborách (*Hrala 2000a, 628 – obr. 4:6*). Výzdoba spodku těchto dvouuchých hrnců hrubými rýhami, obvyklá zejména v západočeském „milavečském“ prostředí (srov. *Hrala 1973, 66*), nebyla zatím v jižních Čechách spolehlivě doložena, přestože takto zdobená keramická torza jsou i v našem regionu známa (např. *tab. 87:3, 125:11*). Vzácným typem výzdoby těchto nádob je i žlábkování, které je v jižních Čechách doloženo pouze na jednom uchu ze Smrkovic III (*Chvojka 2001a, Taf. 48:16*). Velké množství hrubých keramických zlomků s uchy či jen samotných uch pak jistě pochází z tohoto typu nádoby, ovšem bez možnosti jejich bližší typologické klasifikace (např. *tab. 35:5, 87:5-6; Chvojka 2001a, Taf. 22:6, 54:30, 57:11-12*).

Jediným jihočeským „květináčem“ mladší doby bronzové, jemuž ucha nevycházejí z okraje, ale jsou (resp. původně byla) situována na hrdle, je nádoba z Cehnic I (*tab. 92:19*). Dataci souboru do počátku mladší doby bronzové podporují i další nálezy z lokality (srov. *Michálek 2004, 336*), avšak hrnc s takto umístěnými uchy je v mladší době bronzové neobvyklý. Hrncovitě nádoby s uchy na hrdle se sice vyskytly již ve střední době bronzové (např. *Böhm 1937, 17 – obr. 6:5*) a vzácně jsou doloženy i v mladší době bronzové (*Böhm 1937, 79 – obr. 32:4,6,9; Hartl 1971-1972, Abb. 20:3*), typické jsou však až pro pozdní dobu bronzovou, kdy však mají oproti cehnickému exempláři zpravidla méně výraznou profilaci (*Böhm 1937, 135 – obr. 65:2,4; Koutecký – Bouzek 1967, 71 – obr. 21:10-11; Hrala 1973, tab. X:9,12-13*). Jiné hrncovitě nádoby s uchy na hrdle či plecích nejsou zatím v jižních Čechách doloženy, nepočítáme-li některé keramické zlomky, u nichž to nelze zcela vyloučit (např. Lhota u Kestřan I: *tab. 92:15; Modlešovice I: Chvojka 2001a, Taf. 16:3*).

Vejšité hrnce s válcovitým hrdlem

Specifickou kategorií hrnců jsou vejčité sevřené tvary s válcovitým, příp. mírně kónicky zúženým hrdlem, které se v téměř totožné podobě vyskytují na různých mladobronzových lokalitách ve stupních BD a HA (*Hrala 1973, 67*). Většina z nich pochází z hrobových nálezů a nade dnem má kruhový otvor (*Pleinerová – Hrala 1988, 104, tab. XXIX*). Podle *J. Hraly (1973, 68)* je pravděpodobné, že tyto nádoby měly určitý vymezený účel i ve všedním životě, zejména snad při přípravě potravy (srov. též *Hrala 2000b, 94-95*). Z celých jižních Čech pochází jediný exemplář této nádoby z hrobu IV v Rohozné I, který je však dnes bohužel nezvěstný – zachovala se pouze jeho fotografie (*Bouzek 1963, tab. III:2*). Není tak již možné zjistit, zda i tato nádoba s pěti vodorovnými žlábkami v podhrdlí, označená *J. Bouzkem* jako

amforovitá nádoba (Bouzek 1963, 92), měla „otvor pro duši“, neboť na fotografii není žádný otvor patrný.

Samostatnou skupinu v rámci tohoto keramického typu představují pozdněbronzové hrnce s válcovitým nebo mírně kónicky zúženým odsazeným hrdlem, které nemají s výše uvedenými nádobami žádnou souvislost, neboť se vyvinuly patrně z běžných mladobronzových hrnců esovité profilace. Z tohoto důvodu je jim pozonost věnována v následující pasáži.

Bezuché hrnce esovité profilace

Širokou skupinu hrubých bezuchých nádob vejčitého nebo soudkovitého tvaru a esovité profilace lze označit za hrnce. Jedná se o poměrně nevyhraněnou skupinu, jejíž někteří zástupci se tvarem blíží vejčitým zásobnicím nebo větším pohárům a hrnkům. Zejména ve zlomkovité formě pak většinou nelze tento typ hrnce odlišit od exemplářů s suchy („květináčů“). Ani chronologické zařazení hrnců není ničím specifické, naprostá většina z nich se vyskytuje průběžně v celé epoše popelnicových polí (Pleinerová – Hrala 1988, 96).

Torzo nezdobeného hrnce esovité profilace s téměř válcovitým hrdlem pochází z mohyly 4 ve Chvaleticích I (tab. 4:1). Bez výzdoby je rovněž horní část hrnce z Milenovic I (tab. 18:5) nebo torza ze sídlišť Radčice I (tab. 67:14, 83:2), Žďár I (tab. 90:1,3), Modlešovice I, Rohozná II (Chvojka 2001a, Taf. 18:32, 43:4). Výrazně nálevkovitě rozšířené hrdlo ukončené rovným okrajem má nezdobené torzo z Rovné V (Chvojka 2001a, Taf. 44:9-10). U exemplářů s výzdobou naprosto převažuje prstování, většinou svislé po celém povrchu, jak ukazují nádoby z Milenovic II (tab. 27:1) a z Bechyně II (tab. 117:3, 118:5). Někdy je prstování situováno jen na hrdle (tab. 104:15). Doložena je také plastická promačkávaná páska (Chvojka 2001a, Taf. 2:7, 48:14-15). Některé hrnce mají výrazněji vytažený okraj (tab. 81:1), který může být zdoben důlky (tab. 119:8) nebo šikmým přesekáváním (tab. 45:16-17, 20, 28, 53:3, 104:15, 117:3). V jižních Čechách je výjimečným tvarem torzo (bezuchého ?) hrnce s odsazeným hrdlem z Drhovic I, které má na těle výzdobu hrubých svislých rýh (tab. 125:11). Jeho blízké paralely najdeme ještě ve střední době bronzové (např. v Radčicích: Chvojka – Michálek 2004b, tab. 6:1, 23:24-25, 29:13-14), analogie pro mladší dobu bronzovou pocházejí pak zejména ze západních Čech (Rybová – Šaldová 1958, 389 – obr. 39:3). Výrazně odsazené hrdlo má i jeden zlomek z Hradiště I (Chvojka 2001a, Taf. 11:30). Mezi hrnce by mohla náležet i některá torza těl a spodků hrubých nádob vejčitého tvaru, u nichž je ovšem klasifikace do tohoto keramického druhu nejistá (např. tab. 19:3, 59:4, 115:4, 119:7; srov. výše u vejčitých zásobnic).

Jeden hrnec ze sídliště v Radčicích I má jinak u této keramické kategorie výjimečně etážovité prohnutí hrdla (tab. 82:1). Vysoké bezuché hrnce s vydutým hrdlem jsou doloženy především na Bílinsku v severozápadních Čechách: Bílina, Křemýž nebo Světec. Datovány jsou do stupně HA2, příp. na počátek HB1 (Bouzek 1958a, 379 – obr. 153:295, 402; Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, Fig. 31:29). Slabě vyduté hrdlo má i hrnec z Knovíze, který je podle výzdoby datován až do stupně HB (Hartl 1971-1972, Abb. 19:3, 52). Do pozdní doby bronzové je kladen i hrubší hrnec podobné stavby z Ervěnic (Koutecký 1963, 123 – obr. 2:4) nebo horní část hrncovité nádoby s více profilovaným hrdlem z Hradska u Mšena (Šolle 1977, 348 – obr. 14:2).

Jedinou lépe chronologicky zařaditelnou skupinu hrnců epochy popelnicových polí představují širší hrnce s odsazeným hrdlem válcovitého či mírně kónicky zúženého tvaru, které jsou charakteristické pro pozdněbronzové prostředí. Patrně nejstaršími representanty tohoto tvaru jsou některé hrnce ze sídliště Radčice I s mírně odsazeným hrdlem (tab. 62:7, 10, 79:1, 83:4), které jsou datovatelné do stupně HA2. Z pozdní doby bronzové lze pak v jižních

Čechách jmenovat několik typických příkladů. Asi nejvýraznější hrnec pozdní doby bronzové byl v našem regionu nalezen ve Strakonících III, který má hrdlo i tělo zdobené hrubými rýhami (*tab. 95:8*). Jeho nejbližší analogií je torzo hrnce z Voltýřova I, které je rovněž zdobeno hrubými rýhami (*tab. 111:17*). Blízké obdoby těmto nádobám najdeme např. ve štítarských jamách v Ervěnicích (*Koutecký 1963, tab. V:13*) či ve Starém Vestci (*Šneidrová 1958, 195 – obr. 90:8*), na pohřebišti ve Staňkovicích (*Koutecký – Bouzek 1967, 59 – obr. 13:13*) nebo v žárovém hrobě v Praze-Modřanech (*Hrala 1973, tab. XLII:3*). Od těchto většinou hřebenovaných nádob se však oba uvedené jihočeské exempláře liší svou rytou výzdobou. Nezdobené hrnce stupně HB pak můžeme nalézt na sídlištích Milenovice III (*tab. 31:10, 34:6,8-9*) nebo Písek VII (*Chvojka 2001a, Taf. 35:16*).

4.1.1.5. Pohárky

Mezi vzácné keramické druhy mladší a pozdní doby bronzové náleží pohárky. Jedná se většinou o nádoby, které nemajíce ucho nemohou být označeny za koflíky nebo hrnky a svou vertikální stavbou již nejsou miskami v pravém slova smyslu (*Hrala 1973, 74*). Hrubší masivnější tvary mají blízko k hrncovitým nádobám, od nichž je však většinou odlišuje výrazně odsazené nálevkovité hrdlo. Vyskytují se, podobně jako hrnce, po celou epochu popelnicových polí, nejsou tedy chronologickým vodítkem.

V jižních Čechách je doloženo jen několik výraznějších tvarů, vzhledem k obtížné rozpoznatelnosti ve zlomkovém materiálu jich však mohlo být daleko více. Kompletně zachovaný miniaturní pohárek pochází ze sídliště v Písku I (*Chvojka 2001a, Taf. 23:2*) a analogická nádobka byla nalezena také v Drhovicích I (*tab. 125:3*). Do jemné keramické třídy náležejí také oba větší pohárky ze Strakoníc II (*Chvojka 2001a, Taf. 51:27, 57:15*) a rovněž analogické torzo z Dobevi II (*Chvojka 2001a, Taf. 7:24*), které mají přesnou obdobu na sídlištích v Březnu u Loun (*Pleinerová – Hrala 1988, 106 – obr. 40:17*) a v Knovízi (*Hartl 1971-1972, 23 – Abb. 12:2*). Blízko k hrncovitým nádobám má mohutný exemplář ze Smrkovic IV (*Chvojka 2001a, Taf. 48:7-9*) – podobný hrubší pohár je znám např. z Mužského-Hradů (*Štiková 1955, 178 – obr. 85:3*).

4.1.1.6. Džbánky

Džbánky náležejí k tvarům charakteristickým pro střední dobu bronzovou, které však přežívají i do počátku epochy popelnicových polí – zejména ve stupni BD se s nimi setkáváme ještě poměrně často. Oproti daleko rozšířenějším koflíkům mají džbánky zdůrazněnou vertikálnost a charakterizovány jsou rovněž výrazně vytaženými hrdly s jedním páskovým uchem, vycházejícím zpravidla z okraje. K takovýmto typickým džbánkům náleží např. krásně zdobený exemplář, objevený v nedávné době v Černýšovicích I (*tab. 121:13*) nebo rovněž jemnou rytou výzdobou zdobený džbánek polokulovitého těla ze Žďáru I (*tab. 90:2*). Ještě středobronzovou výzdobu má džbánek z plochého hrobu z Putimi I (*Chvojka 2001a, Taf. 37:20-28*), označený *J. Bouzkem* (1963, 82) jako „koflík neobvyklého tvaru“. Naopak kanelovanou výzdobu stupně BD vykazuje torzo džbánku s vysokým hrdlem z hrobu 2/63 ze Zátaví I (*Chvojka 2001a, Taf. 68:10-11*).

Specifickou variantou džbánku, tvořící spojnicí mezi vlastními džbánky a mladobronzovými koflíky, jsou horizontálnější tvary s nižším hrdlem a většinou s vakovitým tělem (*Hrala 1973, 68*), které *J. Bouzek* nazval „vrhavecskými koflíky“ (*Bouzek 1962a, 188, obr. 63:4b; týž 1963, 85*) a *P. Konopa* je označil za polokulovité koflíky odpovídající tvarově bronzovým exemplářům typu Friedrichsruhe (*Konopa 1981, 48-49*). Klasickým příkladem

džbánu tohoto typu je nádoba z depotu z Holašovic I, která je zdobena bohatou žlábkovanou výzdobou (*tab. 162:7*). Největší množství těchto džbánek s nízkým hrdlem v jižních Čechách však poskytlo mohylové pohřebiště v Drhovicích I (*tab. 124:3,5-6, 125:1,6,9-10,12, 126:1,3*) a rovinné sídliště v Bechyni II (*tab. 112:9, 113:1,3,6, 116:4, 119:6*). Bohatou žlábkovanou výzdobu má rovněž torzo pravděpodobně tohoto typu nádoby ze Skal I (*tab. 87:1*), stejně jako dva džbány z pohřebiště v Zátaví I (*Chvojka 2001a, Taf. 66:4-5, 67:7-8*). Mezi menší zástupce „vrhavecských koflíků“ náleží také bezuchý džbánek z Dobevi I (*Chvojka 2001a, Taf. 6:5*). S jistými výhradami náleží do této kategorie také nezdobená nádobka z Dobevi II (*Chvojka 2001a, Taf. 9:1*), kterou *J. Bouzek (1963, 84)* označil rovněž za vrhavecský koflík. Analogie má např. v souboru z počátku mladší doby bronzové z Prahy-Modřan (*Böhm 1937, 85 – obr. 35:3*). Mezi džbány této varianty snad můžeme zařadit i některá vertikálnější torza těl jemnějších nádobek z počátku mladší doby bronzové, z nichž některé jsou zdobeny souvislou svislou kanelací, jako např. zlomky z Chvaletic I (*tab. 2:13*). Obdobné džbány horizontální stavby se žlábkovanou výzdobou jsou známé ze stupně BD (horizont Riegsee) i z jihoněmeckých nálezů (*Holste 1953a, Taf. 22:16; Müller-Karpe 1959, 189 – Abb. 23:35; Sperber 1987, Taf. 55:49*) i ze severotyrolské oblasti (*Wagner 1943, Taf. 15:13*). Do stupně HA je sice datován analogický džbánek z hornorakouského pohřebiště z Wels (*Reitinger 1969, 126 – Abb. 95:8*), jiné podobné nádoby jsou však i v Horním Rakousku datovány spíše do počátku doby popelnicových polí (srov. *zu Erbach 1989, 70 – Abb. 6*).

Zvláštní pozornost zasluhují v této souvislosti dva drhovické džbány s nízkým hrdlem, dnes bohužel nezvěstné, které mají na svém těle výjimečnou výzdobu tzv. vrubořezu (*tab. 123:18-19*). Podobné džbány byly nalezeny také v mohyle 3 ve Chvaleticích I (*tab. 3:1*) a na sídlišti v Dobevi I (*Chvojka 2001a, Taf. 8:8*). Džbány s touto specifickou výzdobou se v Čechách poprvé objevují v závěru střední doby bronzové, jak dokládají např. exempláře z Všekar (*Čujanová-Jílková 1970, Abb. 43:3,6*) nebo zlomky ze dvou džbánek z jihočeských Dobešic (*Michálek BZO 1974, obr. 9; Chvojka – Michálek 2005, 23*). Jejich původ je oprávněně hledán v regionech jihozápadního Německa, kde se jedná o velmi častý nález pro střední i pro počátek mladší doby bronzové (srov. *Čujanová-Jílková 1977, 109*). V mladší době bronzové jsou však na našem území již naprosto ojedinělé, kromě uvedených jihočeských příkladů můžeme jmenovat jen nádobku s vrubořezovou výzdobou z Tetčic na jižní Moravě (*Říhovský 1962, 467 – obr. 154*) a torzo džbáku ze známého výšinného sídliště na Cezavách u Blučiny (*Salaš 1990, 46-47, obr. 2:1-5*), žádný další džbánek s vrubořezem z tohoto období není z českých zemí znám.

4.1.1.7. Hrnky

Za hrnek můžeme považovat jemnou až středně hrubou nádobku vertikální stavby, kónického nebo soudkovitého těla a s jedním vytaženým uchem z okraje nebo z hrdla, která je jakousi derivací více horizontálních kónických koflíků. Podobně jako pohárky nepatří hrnky mezi typickou keramickou výbavu mladší či pozdní doby bronzové, přičemž i jejich odlišení je zejména v sídlištním prostředí většinou velmi obtížné. Také při zpracování nálezů z jiných regionů nebývá většinou tento tvar buďto vůbec vyčleněn (např. *Bouzek 1962a; Hůrková – Tetour 2004*) a nebo je jen okrajově zmíněn v rámci koflíků (*Hrala 1973, 71; Pleinerová – Hrala 1988, 123*), příp. hrnců (*Fridrichová 1969, 372*).

Výrazně vertikální stavbu má kónický hrnek z prvního hrobu v Topělci I (*tab. 105:2*), k němuž nalezneme analogie např. na eponymním sídlišti v Knovízi (*Hartl 1971-1972, Abb. 8:1, 11:1,3*) a v hrubším provedení z hrobu v Praze-Kyjích (*Hrala 1973, tab. XIX:7*). Druhým typickým hrnkem je pozdněbronzová soudkovitá nádoba s převýšeným uchem z Vlachova Březí I (*tab. 166:8*), která má poměrně vzácné obdoby v souborech ze závěrečného stupně

pozdní doby bronzové, jak ukazují příklady z Malé Černoce (*Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, 92 – Fig. 33:12; *Bouzek – Koutecký 1967*, 62 – obr. 15:C6; *Fridrichová 1969*, 361 – obr. 5:3, 372) nebo vzdálenější analogie z Ervěnic (*Koutecký 1963*, 123 – obr. 2:4) či z Überackern v Horním Rakousku (*zu Erbach 1985*, Taf. 5:2). Zlomek snad dalšího pozdněbronzového hrnku s podélně žlábkovaným uchem byl nalezen na sídlišti Milenovice III (*tab. 38:13*), jeho klasifikace však není jednoznačná.

4.1.1.8. Koflíky

K nejvýraznějším tvarům jemné keramické třídy náležely v epoše popelnicových polí misky a koflíky. Koflíky, označované též jako šálky, mají velmi podobnou stavbu jako misky, od nichž se liší většinou jen přítomností ucha, které téměř bez výjimky vychází z okraje. Ve střepevém materiálu je tak odlišení misek a koflíků prakticky nemožné, přesto můžeme pro jižní Čechy definovat několik základních tvarových typů koflíků.

Kónické přímé koflíky

Jedním z nejběžnějších typů koflíků jsou kónické přímé tvary, které představují prosté účelové nádoby, procházející celým vývojem knovízské i štítarské kultury. Jediným chronologickým vodítkem by tak mělo být, vedle výzdoby, postupně se převyšující ucho nad okraj, což je typické především pro pozdněbronzové exempláře (*Hrala 1973*, 69). Kónické přímé koflíky by se podle *J. Hraly (1973, 69)* neměly vyskytovat v knovízské kultuře, ale měly by být doménou pro kulturu lužickou, tomu však neodpovídá náleznová situace v jižních Čechách, kde je možné uvést řadu příkladů. Naprostá většina koflíků tohoto typu je nezdobená, jak dokládají např. exempláře z Drhovic I (*tab. 124:7,9, 126:2,4*). Jeden ze zmíněných drhovických koflíků (*tab. 124:9*) má netypicky situované ucho pod okrajem, což evokuje podobné umístění ucha u hlubokých mís „typu Drhovice“ (viz dále). Celý tvar s výrazným omfalem a stlačenou stěnou v místě nasazení ucha byl nalezen i v hrobě 1/27 v Topělci I (*tab. 105:5*). Representanty pozdněbronzových kónických přímých koflíků s výrazně převýšeným uchem nad okraj je nádobka z Chřešřovic I (*tab. 150:5*) s povrchem brázděným jakýmisi prohlubněmi, které však nejspíše nelze považovat za záměrnou výzdobu. Další nepřilíživě výrazné zlomky kónických přímých pocházejí např. z Radčic I (*tab. 71:11, 72:8*), Čížové I (*tab. 100:13, 102:6*), Čejetic III nebo z Písku VII (*Chvojka 2001a*, Taf. 3:12, 35:4). Podobu kónického přímého koflíku má i cedník z hrobu 1 z Milenovic VII (*tab. 44:3*).

Kónické oblé koflíky

Stejně univerzálním tvarem jako kónické přímé koflíky jsou v celé mladší i pozdní době bronzové i tvary kónické oblé. Z hlediska jejich typologického vývoje pro ně rovněž platí totéž, co pro předchozí typ koflíku (*Hrala 1973*, 69). Také tyto nádoby jsou v jižních Čechách zastoupeny v hojném počtu, jak dokládají exempláře ze všech chronologických horizontů: z počátečního stupně BD např. několik celých nádob i zlomků z Drhovic I (*tab. 124:11, 125:2, 126:2*). Jiným reprezentantem tohoto chronologického úseku je koflík z hrobu 2/63 v Zátaví I (*Chvojka 2001a*, Taf. 67:5). O něco mladší jsou torza koflíků tohoto typu z hrobu IV v Rohozné I a ze sídliště v Rohozné II (*Chvojka 2001a*, Taf. 41:6, 43:1). Do vrcholného úseku popelnicových polí HA2/HB1 náleží např. zlomky z Milenovic I (*tab. 21:6*), Radčic I (*tab. 74:8*) či z Písku II (*Chvojka 2001a*, Taf. 29:17). Celými exempláři tohoto období jsou

koflíky z objektu 2 z Čížové I (*tab. 100:11*) nebo z objektu 3/93 ze Strakonice I (*Chvojka 2001a*, Taf. 55:23). Z pozdní doby bronzové můžeme uvést celý koflík s uchem převyšujícím okraj z hradiště Chřešřovice I (*tab. 150:2*). Převyšované ucho nad okraj má i blíže nedatovaný zlomek koflíku z Modlešovic III (*Chvojka 2001a*, Taf. 21:1). Také u tohoto typu koflíku dominují nezdobené exempláře, zdobený kónický oblý koflík epochy popelnicových polí dosud neznáme.

Jeden kónický oblý koflík z Drhovic I lze označit za polokulovitý (*tab. 124:2*). Tuto variantu kónických koflíků, vyskytujících se poměrně krátce v počáteční etapě mladší doby bronzové, poprvé vyčlenil *J. Hrala* (1973, 69), podle něhož jsou geograficky omezeny pouze na pražskou oblast. Jím uváděné příklady (*Hrala 1973*, Tab. XVII:1-4,6, XXV:9) však drhovickému koflíku tvarově příliš neodpovídají. Více podobnosti najdeme u některých ještě středobronzových tvarů, jako např. z Řepče (*Piř 1900*, tab. XIII:10).

Koflíky esovité profilace

Třetí definovaný typ koflíku náleží rovněž k nejběžnějším tvarům po celou epochu popelnicových polí (*Hrala 1973*, 69). Oproti kónickým však jsou koflíky esovité profilace poměrně často zdobené, což usnadňuje jejich přesnější chronologické zařazení. Celých nezdobených exemplářů koflíků esovité profilace je v našem regionu doloženo poměrně málo: jeden pochází z objektu 2 v Čížové I (*tab. 100:12*), vyšší koflík podobné stavby, avšak s výrazně vytaženým uchem nad okraj, což je typické pro pozdní dobu bronzovou, byl nalezen v Chřešřovicích I (*tab. 150:7*). Druhý chřešřovický koflík tohoto typu je menší (*tab. 150:6*). Hluboký tvar má rekonstruovatelný fragment ze sídliště v Dobevi II (*Chvojka 2001a*, Taf. 8:14). Ve zmíněné lokalitě Čížová I pak byly zjištěny i dva menší zlomky nezdobených koflíků tohoto typu, z nichž jeden má střežovitě hraněné ucho (*tab. 98:1, 103:5*). Bez výzdoby jsou i zlomky (*tab. 68:6, 72:4*) stejně jako torzo koflíku z Radčic I (*tab. 68:12*), které svou nevýraznou profilací připomíná kónické oblé tvary. Z této lokality je znám i menší zlomek s jemnou výzdobou (*tab. 65:9*). Další nezdobené zlomky koflíků tohoto typu jsou doloženy i v Pootaví (*Chvojka 2001a*, Taf. 34:22, 48:3, 56:28, 63:6, 64:8,10 aj.). Ze zdobených exemplářů můžeme uvést např. koflík z hrobu 2/63 v Zátaví I, který má na svém těle bohatou rytou výzdobu (*Chvojka 2001a*, Taf. 68:3-6). Zlomek koflíku pravděpodobně esovité profilace, zdobeného jemnou rytou a žlábkovanou výzdobou, byl nalezen i v jednom čížovském objektu (*tab. 102:2*). Větší fragment z tohoto typu nádoby s tělem zdobeným svíslými rýhami pochází z objektu 1/86 v Bechyni II (*tab. 112:11*), zatímco celá nádobka z Drhovic I má tělo zdobeno kanelací (*tab. 131:1*). Nevýrazné svíslé žlábkky má na svém těle i fragment koflíku z Novosedel I (*tab. 165:8*).

Ve dvou případech byly v jižních Čechách doloženy koflíky esovité profilace s tordovanými uchy: celý exemplář zdobený souvislou jemnou žlábkovanou výzdobou a s tělem polokulovité stavby pochází ze sídliště Bechyně II (*tab. 113:2*). Zlomek druhé nádoby s tordovaným uchem, kterou snad můžeme rovněž označit za koflík, byl nalezen ve Zboníně IV (*tab. 104:6*). Koflíky s tordovanými uchy jsou v mladší době bronzové poměrně vzácné, z nemnoha publikovaných příkladů můžeme uvést „vrhavečský“ koflík z Hájků u Štáhlav (*Jilková – Rybová – Šaldová 1959*, 83 – obr. 28:3b) nebo koflík z Chodoun na Litoměřicku (*Hrala 1961*, 213 – obr. 2:4). Do této kategorie nádob by snad mohlo náležet i samotné tordované ouško z Radčic II (*tab. 135:9*). Zcela výjimečnou výzdobu má koflík esovité profilace z mohyly 12 z Řepče I, který je zcela netypicky zdoben na vnější straně dna celkem pěti důlky, pravidelně uspořádanými kolem středového omfalu (*tab. 138:2*). Výzdoba tohoto typu nemá zatím v našem prostředí analogii. Vzdálenou podobnost sice najdeme u některých

misek s vnitřní výzdobou z vyspělejších fází mladší doby bronzové, ty však mají koncentrické důlky vtlačené naopak z vnitřní strany dna (např. *Smrž 1977*, 141 – obr. 2:11-12).

Koflíky s odsazeným hrdlem

Také tento typ koflíku se objevuje v průběhu celé mladší doby bronzové, podle *J. Hraly* (1973, 69-70) je však dosti vzácný. V závěru stupně HA mívá typickou attinskou výzdobu (*Bouzek 1963*, 64). Representantem nejstarších mladobronzových koflíků tohoto typu je exemplář z Cehnic I (*tab. 92:20*), který svou zalomenou výdutí ještě připomíná středobronzové tvary (srov. *Stocký 1928*, tab. XXIV:10; *Chvojka – Michálek 2004b*, obr. 7:4, 23:5). Do stupně BD můžeme klást i dvojdílné koflíky s vakovitým tělem, velmi podobné Bouzkovým tzv. vrhavecským koflíkům či Konopovým koflíkům typu Freidrichsruhe (srov. výše v pasáži o džbancích). Pěkným příkladem koflíku této varianty je nádoba se souvislou kanelovanou výzdobou z hrobu 2 v Zátaví I (*Chvojka 2001a*, Taf. 68:1-2), která má analogii v koflíku z Prahy-Bubenče (nádraží) (*Hrala 1973*, 71, tab. XXXVII:1), jenž je však datován až do HA2 (*Hrala 1969*, 515). Stejně starý jako koflík ze Zátaví je však jiný podobný tvar z Lovosic (*Böhm 1937*, 95 – obr. 40:3).

Také mladší koflíky tohoto typu jsou často velmi pěkně zdobené, jak ukazují příklady z Milenovic I (*tab. 20:3*) nebo z Písku I (*Chvojka 2001a*, Taf. 23:3). Analogické koflíky jsou známé např. z Března u Loun (*Pleinerová – Hrala 1988*, 119 – obr. 49:1) nebo z Líšt'an (*Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, 91 – Fig. 32:3), ze západních Čech (*Jilková 1958*, 337 – obr. 15:1; *Bouzek 1962a*, 181 – obr. 63:4) a rovněž i z Dolního Rakouska (*Neugebauer 1994*, 211 – Abb. 112).

Ostřeji profilovaný nezdobený koflík tohoto typu pochází z hrobu II v Rohozné I (*Chvojka 2001a*, Taf. 40:6-7), který je podle *J. Bouzka* (1963, 91) blízký konvovitým koflíkům s analogiemi v Žatci (*Böhm 1937*, 117 – obr. 52:1-3,7-8). J. Bouzkem uváděné attinské koflíky z několika lokalit (*Bouzek 1963*, 91), jsou v této práci, vzhledem k absenci ucha, přiřazeny k miskám s odsazeným hrdlem. K nim by mohl patřit i do pozdní doby bronzové náležející masivní zlomek z Voltýřova I (*tab. 111:11*), který však lze přes absenci ucha počítat v tomto případě spíše ke koflíkům.

4.1.1.9. Mísy

Patrně nejčastější kategorii nádob představují v epoše popelnicových polí mísy a misky, které zároveň vykazují i značnou tvarovou variabilitu. Podobně jako koflíky patří zpravidla do jemného keramického zboží, pouze větší masivnější tvary lze klást do hrubší keramiky. Po stránce tvaroslovné neslouží většinou jako spolehlivé datovací opory, více než samotný tvar pomáhá k dataci těchto nádob jejich výzdoba, někdy též typ okraje nebo dna. Jak již bylo uvedeno výše, jsou ve střepevém materiálu obvykle nerozlišitelné od koflíků. Za hlavní rozdíl mezi oběma těmito tvary je považována absence ucha u naprosté většiny misek, není to však vždy pravidlem. Přes značnou uniformitu a malé vývojové změny v morfologii lze misky rozdělit do několika skupin.

Kónické přímé misky

Stejně jako kónické přímé koflíky představují misky tohoto typu zcela uniformní průběžný tvar v celé době bronzové, nelze je tedy dále chronologicky členit (Bouzek 1963, 86; Pleinerová – Hrala 1988, 109). Dříve byly sice kladeny spíše do mladších vývojových fází knovízské kultury (Hrala 1973, 71), hojně jsou však i v nálezových celcích starého stupně. Ve srovnání s kónickými oblými miskami nejsou sice tak běžné, přesto můžeme v jižních Čechách jmenovat řadu příkladů, které jsou téměř vždy bez výzdoby. Do počátečního stupně mladší doby bronzové náleží několik exemplářů z Drhovic I (tab. 124:4,12, 128:1, 129:2, 131:3), celá miska ze Zátaví I nebo menší zlomky z Hradiště I (Chvojka 2001a, Taf. 11:25, 67:4). Z mladších chronologických celků můžeme uvést např. celou kónickou přímou misku s mírně vytaženým okrajem z hrobu 1 v Milenovicích VII (tab. 44:2) nebo velkou mísu s rovně seříznutým okrajem z objektu 2 v Čížové I (tab. 98:6). Z jiného čížovského objektu pochází menší kónická miska s mírně prohnutými stěnami (tab. 97:15), která vzdáleně připomíná pohárky. Mírně prohnuté stěny má i jedna miska z hrobu 1/27 z Topělce I (tab. 105:6), zatímco jinou nádobku z téhož souboru můžeme zařadit mezi miniatury (tab. 105:3). Do pozdní doby bronzové je datovaná miska z Chřešřovic I (tab. 150:4). Z mnoha dalších lokalit pocházejí menší zlomky či torza, z nichž stojí za zmínku např. fragment velmi tenkostěnné misky z Milenovic I (tab. 15:12) nebo naopak torzo masivní kónické mísy ze stejné lokality (tab. 18:4), která má blízkou dobu na sídlišti v Radčicích I (tab. 69:12). Z Radčic I pochází také kónická miska s výrazně zahroceným okrajem (tab. 71:16), celý profil poskytl ještě např. fragment ze Žďáru I (tab. 89:2). Jednu z mála zdobených jihočeských kónických přímých misek představuje zlomek s tordovaným okrajem ze sídliště Milenovice II (tab. 29:1), k níž můžeme najít analogii např. v hromadném nálezu z Prahy-Modřan (Kovářík 1979, 483 – obr. 3:8-9). Jiný zlomek větší kónické mísy z Putimi II má okraj zdoben důlky (Chvojka 2001a, Taf. 38:24). Zcela unikátní výzdobu má celá miska z Drhovic I, jež má na okraji trojlaločný zahrocený výstupek provrtaný třemi svislými otvory (tab. 124:10). Třemi otvory jsou provrtané také laloky na jedné zásobnici z Hájku u Štáhlav v západních Čechách (Jílková – Rybová – Šaldová 1959, 114 – obr. 62:14/21a), přímou analogii k drhovickému výstupku však z našeho prostředí neznáme. Podobné podélné výstupky se dvěma provrtanými otvory mají na svých tělech také dvě kónické mísy z lužického prostředí východních Čech (Vokolek 2003, tab. 277:2, 347:2) stejně jako obdobná mísa z dolnorakouského Haindorfu (Lochner 1991a, Taf. 52:6), ani ony však nepředstavují přesné obdoby k míse z Drhovic.

Kónické oblé misky

Nejběžnějšími typy misek epochy popelnicových polí jsou vedle misek esovité profilace misky kónické oblé. Stejně jako jim podobné kónické přímé představují i ony naprosto běžnou součást všech chronologických stupňů této epochy (Hrala 1973, 71), i když se objevil i názor o jejich dataci pouze do stupně BD (např. Konopa 1981, 51). Vedle množství drobnějších zlomků, které jsou doloženy snad ve všech větších keramických souborech, pochází z jižních Čech i několik celých nádob, opět téměř vždy nezdobených. Do počátečního úseku mladší doby bronzové náleží miska s jedním kulovitým pupkem pod okrajem z Drhovic I (tab. 129:1) a jí obdobná miska s výstupkem stejného typu z Dobevi II (Chvojka 2001a, Taf. 8:9), která je podle J. Bouzky (1963, 86) ještě typickou pozdně mohylovou formou. Naopak do závěru pozdní doby bronzové je datována celá miska tohoto typu se zahroceným okrajem ze Strakonice III (tab. 95:6). Celá kónická oblá miska stupně HA pochází z hrobu 9/87 ze

Strakonice I, další rekonstruovatelná byla nalezena v hrobě 3/87 na téže lokalitě (*Michálek 1993*, obr. 5:2, 8b). Větší torza takových misek jsou doložena také na sídlištích v Radčicích I (*tab. 60:3, 80:2, 81:2*), Dobevi I, Strakonících II (*Chvojka 2001a*, Taf. 6:6, 52:13, 56:32 aj.) či v Čížové I (*tab. 100:8-9*). Typický je rovný okraj, poměrně často se však objeví i okraj rovně seříznutý nebo zahrocený (např. *tab. 58:7, 87:4*). Zvláštním tvarem je miska z Dobevi I se zesíleným ovaleným okrajem, který je zdoben šikmým přesekáváním (*Chvojka 2001a*, Taf. 6:1). U některých misek se může objevit i mírně zatažený okraj, což je jinak příznačný prvek misek doby halštatské a latéské. Příkladem je několik zlomků z Milenovic I (*tab. 11:7, 12:10*), z nichž jeden je zdoben i jednoduchou výzdobou (*tab. 11:4*). Z pozdní doby bronzové můžeme uvést např. celou misku s vnitřní žlábkovanou výzdobou ze Strakonice III (*tab. 95:1*) a dále např. zlomky ze sídliště v Křtěticích I (*tab. 6:3,15*) nebo v Milenovicích III (*tab. 32:3, 33:11, 40:3*), z nichž jeden má opět mírně zatažený okraj (*tab. 32:7*). Podobně jako u misek kónických přímých se i v této kategorii výjimečně objeví tordování okraje, jak dokládá jeden zlomek z Myšence II (*tab. 45:26*). Častější je hrubší rýhování spodku těchto misek, k němuž máme příklady ze sídliště Písek I či z pohřebišť v Rohozné I a ve Vrcovicích I (*Chvojka 2001a*, Taf. 24:6-7, 40:16-17, 65:12-15). Do hrubé keramické třídy pak náleží např. torzo kónické mísy ze Smrkovic III, které je zdobeno svislým prstováním (*Chvojka 2001a*, Taf. 48:11).

Specifickou variantou kónických oblých misek jsou mísy polokulovité, tj. kónické mísy s nevyznačeným polokulovitým dnem. Rovněž tento tvar kladou někteří autoři pouze do počátku mladší doby bronzové (*Konopa 1981*, 51; srov. např. *Kovářík 1979*, 483 – obr. 3:2,4), jejich výskyt je však doložen i v následujících stupních (např. pro HB srov. *Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, Pl. X:10). Vzhledem k faktické nemožnosti odlišení tohoto tvaru ve zlomkovitém materiálu nepřekvapí, že je v jižních Čechách znám jen jediný jednoznačný exemplář, pocházející z Modlešovic I. Jedná se o miniaturní celou misku, která je nápadná svou hrubostí a nerovným povrchem (*Chvojka 2001a*, Taf. 16:7). Její nejbližší analogie je uváděna z eponymního sídliště v Knovízi (*Hartl 1971-1972*, 12 – Abb. 5:1) nebo např. v dolnorakouském Burgschleinitz (*Lochner 1991a*, Taf. 16:2). Jiné jednoznačné mísky této varianty z jižních Čech zatím neznáme, spekulativně můžeme sice uvést některé fragmenty s výraznou profilací, které však k absenci den nelze jednoznačně klasifikovat (např. *Chvojka 2001a*, Taf. 4:14, 20:1 aj.).

Miniaturní formou je celá kónická mistička s mimořádně silným dnem a krátkými stěnami z hrobu 2 v Putimi I (*Chvojka 2001a*, Taf. 37:14), která má nejbližší obdobu v exempláři ze středobronzové lokality v Bezměrově u Kroměříže (*Spurný 1972*, 215 – obr. 11:12). Velmi podobná je také nádobka ze sídliště střední doby bronzové v jihočeských Radčicích (*Chvojka – Michálek 2004b*, tab. 22:6). Není vyloučeno, že mistička z Putimi mohla sloužit i jako tyglík k tavení bronzů – podobné nádobky s masivním dnem a slabými vytaženými stěnami sloužily tomuto účelu např. v Radzovicích na Slovensku (*Furmánek – Cengel – Mihok 1982*, 205 – obr. 1:1,3).

Dvojkónické mísky

Dvě jihočeské lokality mladší doby bronzové poskytly doklady specifického typu misek, které můžeme označit za dvojkónické. Jedná se o mísky se zalomenou výdutí s válcovitou horní částí, které jsou obě bez výzdoby. Jeden exemplář pochází z hrobu 1/27 z Topělce I (*tab. 105:4*), který je doprovodnými nálezy datován do stupně HA. Naopak ještě do počátečního vývojového stupně mladší doby bronzové můžeme zařadit menší misku tohoto typu z Drhovic I (*tab. 131:2*). Podobné mísky jsou doloženy z prostředí lužické kultury (např. *Bouzek – Koutecký 2000*, Pl. 71C:4; *Vokolek 2003*, tab. 306:1). Vzhledem ke genezi a

příbuznosti tohoto typu misek k mísám kónickým lze předpokládat jejich přesnější chronologickou nezařaditelnost. Jejich návaznost na typické misky doby halštatské se zalomenou výdutí (např. *Michálek 2003a*, obr. 12:3, 24:5 aj.; *Hrubý – Chvojka 2004*, Abb. 13:11) nebyla nijak prokázána.

Mísy „typu Drhovice“

Na pomezí mezi kónickými mísami a exempláři esovité profilace stojí výrazná kategorie misek, které jsou chronologicky omezeny na počátek mladší doby bronzové, tj. na stupeň BD. Jedná se většinou o masivnější mísy středně hrubé třídy, které se vyznačují kónickým přímým až oblým tělem a výrazněji vytaženým či hraněným okrajem, po němž ze obvykle nachází jedno ucho. Genezi tohoto tvaru můžeme sledovat ještě ve střední době bronzové, jak ukazují zejména některé mohylové mísy s lalokovitým okrajem a uchem (*Beneš 1959*, 31; viz např. *Böhm 1937*, 10 – obr. 2:8; *Beneš 1959*, obr. 15:9, 36:1,4,5; v jižních Čechách Zběšice: *Píč 1900*, tab. XIV:10).

Jan Bouzek označil tento keramický tvar jako mísy s přehnutým okrajem (*Bouzek 1963*, 86), vzhledem k jejich výraznému zastoupení v drhovickém souboru jsou však v této práci nazývány typem Drhovice. Můžeme mezi nimi odlišit několik variant, které ovšem nemají žádný chronologický dopad. Se všemi se setkáváme na drhovickém pohřebišti: kónické přímé s uchem pod okrajem (*tab. 128:2-3, 129:4*), kónické oblé s uchem (*tab. 127:4, 128:4*) či bez ucha (*tab. 127:1, 128:5, 129:3*). Doloženy jsou i miniaturní formy (*tab. 124:1*). Další mísy typu Drhovice známe i ze sídlištního prostředí, jak ukazují exempláře z Bechyně II (*tab. 116:1-2*) nebo z Černýšovic I (*tab. 121:14*). Přestože jejich zdaleka největší počet je v jižních Čechách koncentrován v mikroregionu dolního toku Lužnice, můžeme uvést i příklad z Pootaví, kde jej reprezentuje celá mísa a několik dalších fragmentů z Modlešovic I (*Chvojka 2001a*, Taf. 16:9,13). V blanickém mikroregionu neznáme celý exemplář, zmínit však můžeme snad z tohoto tvaru pocházející fragment z Protivína I (*tab. 52:11*). S podobnými mísami se setkáváme i v jiných českých regionech, jako např. v eponymní loaklitě Knovíz (*Hartl 1971-1972*, 11 – Abb. 4:4), v Cerhenicích u Kolína (*Sedláček 1976*, 38 – obr. 6:1) nebo na pohřebišti v Praze-Modřanech (*Böhm 1937*, 83 – obr. 34:3). Kónické mísy s nevytaženým okrajem, avšak opatřené uchy, byly nalezeny v hromadném nález z počátku mladší doby bronzové z Prahy-Modřan (*Kovářík 1979*, 483 – obr. 3:5,8-9). Řada příkladů podobných mís pochází i z Moravy, kde jsou časově zařazovány zpravidla od závěru střední do počátku mladší doby bronzové (*Říhovský 1982a*, 41-43).

Mísy esovité profilace

Jak již bylo uvedeno výše, náleží mísy esovité profilace společně s kónickými miskami k nejrozšířenějším nádobám mladší doby bronzové v regionu. Hojně jsou ovšem i v následující pozdní době bronzové. K jejich časovému zařazení poslouží nejlépe jejich výzdoba. Po tvaroslovné stránce lze snad jako jediné chronologické vodítko použít tvar okraje. V období HA1-HA2 se tak např. vyskytují mísy s výrazně vytaženým tordovaným okrajem (*Hrala 1973*, 73), na stupeň HA2 je omezena mísa „typu Březno“ s vytaženým několikrát hraněným okrajem (*Pleinerová – Hrala 1988*, 87 – obr. 27:1, 117). Pro pozdní dobu bronzovou je pak typická mísa s nízkým odsazeným a jednou hraněným okrajem (*Bouzek 1965*, 71).

Nejobvyklejší variantu představují bezesporu misky prosté esovité profilace, které nejsou chronologicky nijak citlivé, vyskytují se průběžně v celém sledovaném období. Mohou být

jak nezdobené (*tab. 10:9, 21:1, 100:4,10, 103:15,18, 110:17, 140:8* aj.), tak i s bohatou rytou či vhloubenou výzdobou (např. *tab. 20:4, 97:3,6,8, 101:7, 103:10, 119:5; Chvojka 2001a, Taf. 12:4-7*). Bohatou rytou výzdobu ještě středobronzového charakteru má miska z hrobu I z Rohozné I (*Chvojka 2001a, Taf. 40:14-15*), kterou *J. Bouzek (1963, 85)* klasifikoval jako vrhavecský koflík. Z celých nádob této varianty můžeme uvést např. mírně zdeformovaný exemplář z hrobu 1 z Milenovic VII (*tab. 44:1*) nebo nádoby z pootavských sídlišť Písek II, Strakonice II či Zátaví III (*Chvojka 2001a, Taf. 31:5, 54:31, 69:1*). Celý profil lze odhadnout i z misky méně výrazné profilace z hrobu 1/87 ve Strakonících I (*Michálek 1993, 28 – obr. 3:3*). Masivní nezdobená mísa esovité profilace byla nalezena ve Smrkovicích VII (*Chvojka 2001a, Taf. 50:17*).

Jak již bylo uvedeno, lze mezi miskami esovité profilace definovat několik chronologicky citlivějších variant. K nejstarším náleží miska z mohyly v Protivíně I s výrazně vytaženým okrajem, která je zdobena bohatou kanelovanou výzdobou (*tab. 52:13*). Do stupně BD lze také zařadit celou hlubší mísu s jedním uchem z Drhovic I (*tab. 124:13*), která je patrně derivátem výše uvedených mís typu Drhovice. Na tyto nádoby také vzdáleně upomíná jiná drhovická mísa, která vyniká ostře zalomenou výdutí s tunelovitým ouškem a dvakrát hraněným okrajem se čtyřmi protilehlými laloky (*tab. 127:3*). Ze stejné lokality pochází i malá miska esovité profilace se zalomenou výdutí (*tab. 124:8*), která rovněž nemá v jižních Čechách obdoby.

Většina variant misek esovité profilace ovšem náleží do vyspělejších fází sledované epochy. Za povšimnutí stojí jeden zlomek větší mísy esovité profilace s dovnitř zesíleným hrdlem, který pochází z objektu 5/94 z Radčic I (*tab. 58:1*), jehož obdoby nalezneme na několika chronologicky mladších jihočeských sídlišťích (Písek II, Strakonice II: *Chvojka 2001a, Taf. 31:2, 57:5*).

Jedno torzo misky z objektu 3/94 na sídlišti Radčice I vykazuje jednou hraněný okraj a zevnitř odsazené hrdlo (*tab. 56:4*), což má v jižních Čechách zatím jedinou analogii v objektu 10/94 na stejné lokalitě (*tab. 72:9*). Podobnou tělesnou stavbu mají i hrubší zlomky zásobnicových nádob ze Smrkovic VII (*Chvojka 2001a, Taf. 50:11*) a z Hvožďan II (*tab. 132:25*), jedná se patrně ovšem o podobnost čistě náhodnou. Zevnitř odsazené hrdlo a zahrocený okraj je pak doložen na jedné misce z Křtětic I (*tab. 7:13*). Další analogie misek tohoto tvaru pocházejí až ze západních (*Šaldová 1981a, obr. 1:14,16,18-19, 3:2-3, 6:2* aj., souhrnně obr. 18) a severozápadních Čech (*Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, Pl. XXXII:12,27; Pleinerová – Hrala 1988, obr. 55:20*). Podobné tvary mís jsou časté i v Dolním Bavorsku, kde je jejich okraj většinou i tordován (*Neudert 2003, 40 – Abb. 10, Taf. 14:2, 41:7, 47:8, 60:5* aj.).

Ještě výraznější variantou jsou zpravidla větší mísy s dvakrát (příp. i vícekrát) hraněným okrajem, které bývají označovány jako „mísy typu Březno“ (*Pleinerová – Hrala 1988, 117*). Jejich zlomky byly již v jižních Čechách rozpoznány poměrně často, jak dokládají nálezy např. ze sídlišť v Křtěticích I (*tab. 8:30*), Milenovicích I (*tab. 10:3, 15:5*), Radčicích I i II (*tab. 58:8, 62:8-9, 85:1,4*), Bechyni II (*tab. 120:26*), Hvožďanech II (*tab. 132:29*) nebo Písku II (*Chvojka 2001a, Taf. 30:6,10,12,18,20, 32:4*). Jediným celým exemplářem jihočeského regionu je hluboká mísa ze Strakonice III (*tab. 95:10*), která náleží až závěru stupně HB3. Do průběhu stupňů HA2-HB3 jsou datovány také analogické mísy s dvakrát hraněným okrajem v západočeské a bavorské oblasti (*Neudert 2003, 52 – Abb. 13*). Tomuto datování však odporuje daleko časnější zařazení uvedeného exempláře z Bechyně II do stupňů BD-HA1.

Podobnou stavbu jako uvedené nádoby má i torzo větší mísy esovité profilace s talířovitě vytaženým okrajem, které pochází z objektu 5/94 na radčickém sídlišti I (*tab. 58:5*) a doplňuje tak několik již publikovaných exemplářů z objektů 10 a 20/94 na téže lokalitě (*tab. 77:2, 84:1*). Na přítomnost „talířovitých“ misek lze v některých souborech usuzovat podle četných okrajových zlomků, jejichž klasifikace však nemusí vždy být jednoznačná (srov.

Chvojka 2001a, 32). Tyto varianty mís nejsou chronologicky blíže zařaditelné, v jižních Čechách jsou doloženy v souborech z různých úseků mladší i pozdní doby bronzové (např. *tab. 38:5*; *Chvojka 2001a*, Taf. 3:2,5,8, 4:6, 5:5 aj.), přičemž za jejich předchůdce lze pravděpodobně považovat výše uvedené mísy typu Drhovice.

Specifickou subvariantou misky s talířovitě vytaženým okrajem jsou exempláře s tordovaným okrajem a vnitřní výzdobou, které jsou typické pro mladší úseky mladší doby bronzové (zejména pro stupeň HA2: *Hrala 1973*, 72-73; *Smrž 1977*, 140). Za jejich potencionálního předchůdce můžeme snad považovat zlomek nádoby s dnem zevnitř zdobeným souvislou kanelací v podobě vložených kružnic (*tab. 112:18*), který pochází ze sídliště v Bechyni II, datovaném do stupňů BD-HA1. Stejně staré analogie ze stupně BD známe např. z hromadného nálezu z Prahy-Modřan, kde bylo nalezeno několik kónických mís s tordovaným okrajem a vnitřní kanelovanou výzdobou (*Kovářík 1979*, 483 – obr. 3). Větší část skutečné mísy této varianty byla nalezena v objektu 1/80 na sídlišti Milenovice I, její přesný profil však není možné zjistit (*tab. 20:2*). Zvláště svou bohatou výzdobou dna nemá tento exemplář zatím v jižních Čechách téměř obdoby, s výjimkou torza z objektu 5/94 z Radčic I, které vykazuje na vnitřní straně nade dnem výzdobu v podobě koncentrických žlábků, doplněných na horním obvodu skupinou tří jemných důlků (*tab. 57:17*). Okraj této misky se nedochoval, můžeme však se značnou pravděpodobností předpokládat, že byl rovněž tordovaný. Z tohoto typu misek mohou pocházet i další zlomky s vnitřní žlábkovanou výzdobou z milenovického objektu 1/80 (*tab. 16:2,4-6*). Pět zlomků misek s tordovaným okrajem pochází také z objektu 1 v Čížové I (*tab. 97:10,12*), v jednom případě je však tordování nahrazeno šikmými žlábkami (*tab. 98:2*). Šikmé tordování vnitřní strany okraje je doloženo i na zlomku misky s odsazenou výdutí z objektu 6 ze stejné lokality (*tab. 103:11*). Do této kategorie misek náleží pravděpodobně i zlomek spodku nádoby z čížovského objektu 1 s vnitřní žlábkovanou výzdobou (*tab. 97:18*), která je pro mísy s tordovaným okrajem typická. Více sporná je klasifikace několika menších zlomků s tordovaným okrajem ze sídlišť v Křtěticích I (*tab. 8:15,19*), Novém Dvoře V (*tab. 93:8*) a Hvožd'anech II (*tab. 132:18-20,24,31*). Mísy s tordovaným okrajem a vnitřní výzdobou jsou časté zejména v centrálních regionech knovízské kultury, odkud pochází i několik přesných analogií k našim exemplářům (*Koutecký – Bouzek 1967*, 69 – obr. 20:1; *Hrala 1973*, obr. 11:6; *Smrž 1977*, 141 – obr. 2; *Koutecký 1987*, 45 – obr. 2A:6, 51 – obr. 7B:11, 53 – obr. 8:12). Mísy tohoto typu nejsou ovšem výjimkou ani v Bavorsku (např. *Hennig 1970*, Taf. 7:14; *Rind 2002*, 100 – Abb. 3), objeví se však i v západních Čechách (*Doubová – Metličková – Mašková 2000*, 87 – obr. 3:7) a v oblasti lužické kultury (*Böhm 1937*, 49 – obr. 22:6).

Další variantou misek esovitě profilace, která je typická pro mladší vývojové etapy (zejména pro pozdní dobu bronzovou), jsou exempláře s jednou hraněným, zevnitř odsazeným okrajem (*Bouzek 1965*, 71; *Koutecký – Bouzek 1967*, 56). Nejstarší zlomky s okrajem hraněným a límcovitě přehnutým jsou doloženy na staroknovízském sídlišti v Bechyni II (*tab. 112:2, 120:24*), otázka jejich přímého vztahu k uvedeným miskám stupně HA2-HB je ovšem diskutabilní. Minimálně pět skutečných pozdněbronzových misek této varianty bylo nalezeno v Písku VII, celý exemplář pochází z Kestřan II (*Chvojka 2001a*, Taf. 15:3, 35:11-15). Další zlomky pocházejí jak ze souborů stupně HA2, jako např. z několika objektů z Radčic I (*tab. 56:1, 57:7, 61:5, 76:14* aj.), tak i z čistě pozdněbronzových lokalit. Příklady můžeme jmenovat z Radčic III (*tab. 85:12*), Zvíkovského Podhradí I (*tab. 110:7,21-22*) nebo z Milenovic III (*tab. 31:3,8,9, 34:5, 35:1, 36:1,5, 37:4* aj.). Z posledně zmíněné lokality pochází i několik rekonstruovatelných torz (*tab. 36:7, 37:2*), mezi nimiž vyniká jeden exemplář s kanelovanou výzdobou pod okrajem a se svislým hřebenováním na spodku (*tab. 37:1*). Podobná mísa se žlábkami na plecích byla doložena také ve Voltýřově I, která má oproti milenovickému exempláři výzdobu i na vnitřní ploše okraje (*tab. 111:18*). V našem regionu je

bez analogie jeden menší zlomek misky této varianty z objektu 6 v Čížové I s výzdobou po celém povrchu (*tab. 103:7*).

Misky s odsazeným hrdlem

Misky s odsazeným hrdlem náležejí v oblasti hornodunajských popelnicových polí k typickým reprezentantům tzv. attinského horizontu (srov. *Rind 2002*), doloženy jsou však i v prostředí středodunajském (*Lochner 1991a*, Taf. 78-80). Jejich chronologické zařazení je tak omezeno téměř výlučně na horizont HA2/B1 (*Hrala 1973*, 73; *Pleinerová – Hrala 1988*, 110), vzácně se však mohou objevit i v jiných obdobích. V jižních Čechách jsou zatím doloženy spíše drobné zlomky těchto misek, přesto můžeme uvést i několik celých exemplářů. Ke starším tvarům, předcházejícím attinský horizont, náleží fragment s bohatou rytou výzdobou z pohřebiště v Radčicích IV (*tab. 86:4*), které *J. Fröhlich (1983, 58)* datuje do stupně HA1. Několik celých nebo rekonstruovatelných tvarů s charakteristickou výzdobou horizontu HA2/B1 pochází z objektu 5 ze zatím nezpracovaného výzkumu z Březnice I, který bude publikován samostatně. Jedna celá miska s typickou attinskou výzdobou pochází také z hradiště Chřešřovice I (*tab. 150:3*). Celý exemplář měl být nalezen i na sídlišti v Rohozné II (*Dubský 1949*, 164 – obr. 13:2), dnes je však nezvěstný. Z výraznějších zdobených zlomků můžeme zmínit několik příkladů z Radčic I (*tab. 57:6,10*), Čížové I (*tab. 97:7, 103:3*), Písku II a Písku VII (*Chvojka 2001a*, Taf. 29:8,9, 33:22, 35:10) nebo dnes nezvěstný fragment z Milenovic I (*tab. 21:7*). V této kategorii jsou rovněž známé nezdobené exempláře, jak dokládá např. větší část této misky z Milenovic I (*tab. 14:21*) nebo téměř celá nádoba z Radčic I (*tab. 80:4*). U mnoha drobnějších zlomků ovšem nelze rozhodnout, náležejí-li mezi misky nebo koflíky analogické stavby (např. *Chvojka 2001a*, Taf. 56:12,24).

Hluboké hrubé mísy („krajáče“)

Zatímco velká většina misek epochy popelnicových polí náleží mezi jemnou keramickou třídu, vzácně se objevují i velké masivní mísy hrubé stavby. V dosavadní literatuře se setkáme s různými názvy tohoto tvaru, např. v západních Čechách je *J. Bouzek (1962a, 191, obr. 64)* nazývá amforovitými mísami, na Moravě jsou označovány jako mísovité hrnce nebo naopak hrncovité mísy (např. *Podborský a kol. 1993, 301 – obr. 190:22, 302 – obr. 192:13,14,20*). Jedná se o užitkové tvary bez větší tvarové variability, přesto mezi nimi můžeme definovat dvě základní varianty, lišící se přítomností nebo absencí uch.

S hlubokými mísami se dvěma nebo čtyřmi uchy, které vzdáleně připomínají novodobé krajáče, se v jižních Čechách setkáme poměrně vzácně. Nejhezčí ukázkou představují dvě celé mísy této varianty z Bechyně II, které mají hluboké baňaté tělo, jednou či dvakrát hraněné okraje a na okrajích čtyři svisle žlábkovaná ucha (*tab. 117:1-2*). Čtyři svisle žlábkovaná ucha mají i dvě hluboké mísy ze stupně BD z Kopčan na západním Slovensku, bechyňské exempláře však mají oproti nim dosti odlišnou morfologii, podobnou spíše třetí nádobě z uvedené lokality (*Říhovský 1982a, tab. 69:1-3*). Jistou paralelu můžeme vidět i v hluboké míse se čtyřmi tordovanými uchy z Prahy-Bubenče, kterou *J. Hrala* považoval za doklad vlivů z alpské oblasti (*Hrala 1969, 512, obr. 1:2*). Podobné hluboké mísy se čtyřmi uchy jsou námé i z prostředí lužické kultury (*Vokolek 2003, tab. 145:11, 215:1*). Ze sídliště v Bechyni II pochází i zlomek z další mísy pravděpodobně analogického tvaru rovněž s kanelovaným uchem (*tab. 112:13*) a pak torzo jiné baňaté mísy, u níž však nelze určit původní počet uch (*tab. 116:3*). S jistými výhradami lze do této kategorie přiřadit i dva fragmenty hlubokých mís s uchem pod okrajem a s hrubou výzdobou z Novosedel I (*tab. 165:13*) a z Modlešovic I

(*Chvojka 2001a*, Taf. 17:7), které morfologicky připomínají mísy typu Drhovice. Podobnou stavbu jako obě celé bechyňské nádoby, avšak bez výzdoby, má torzo mísy z Písku II (*Chvojka 2001a*, Taf. 33:14), které je na rozdíl od předchozích nádob, datovaných do stupně BD, zařaditelné až do přechodného horizontu HA2/B1.

Druhou variantu představují hluboké mísy bez doložených uch, většinou esovité profilace. Okraj zdobený důlky a svisle prstované tělo má torzo takové nádoby z Bechyně II (*tab. 118:3*), prstované tělo je doloženo rovněž na torzu z Drhovic I (*tab. 130:3*). Nezdobený velký zlomek s mimořádně vytaženým okrajem pochází ze Semic II (*Chvojka 2001a*, Taf. 46:13).

Mísy na nožce

Do počátečního stupně epochy popelnicových polí přežívá jedna ještě typicky středobronzová forma mísy, která však zároveň v tomto období mizí z hmotné kultury: mísy na nožkách (*Bouzek 1963*, 63; *Hrala 1973*, 71). Typický je, vedle nožky, jejich polokulovitý tvar, lehce prohnuté hrdlo a ouško pod okrajem (viz např. *Böhm 1937*, 81 – obr. 33:2, 83 – obr. 34:4; *Bouzek 1962a*, obr. 62:9). Rekonstruovatelné torzo takové mísy pochází z mohyly 4 z Chvaletic I (*tab. 3:6*), kterou můžeme datovat do stupně BD i podle její typické výzdoby ve formě souvislé svislé kanelace. Další bezpečně prokázané exempláře dosud z jižních Čech neznáme, z mís na nožkách však mohou pocházet některé výraznější fragmenty. V této souvislosti lze zmínit samotné nožky, které však mohly náležet též jinému keramickému tvaru (amforám): pocházejí z Bechyně II (*tab. 112:7*) a z hrobu 1 v Rohozné I (*Chvojka 2001a*, Taf. 40:19). Z tohoto keramického typu mohou také pocházet některé fragmenty mís s uchy, výše zařazené pod mísy typu Drhovice (srov. *Chvojka 2001a*, Taf. 16:10,13, 17:7), neboť oba tyto keramické typy jsou si v zásadě dosti podobné.

4.1.1.10. Cedníky

Univerzální keramický tvar pro většinu pravěkých kultur představují cedníky, nádoby určené jak k přípravě potravy či nápojů, tak snad i k jiným účelům, jako např. vykuřovadla apod. (*Pleinerová – Hrala 1988*, 124, tab. XIV:1). Z titulu jejich praktického využití se jedná o nezdobené tvary v podobě většinou koflíků nebo misek.

V jižních Čechách naprosto převažují drobnější zlomky cedníků, u nichž zpravidla nelze určit původní tvar nádoby. Výjimku představuje celý exemplář tvaru kónického přímého koflíku s vytaženým okrajem z hrobu 1 z Milenovic VII (*tab. 44:3*), který je dosud jediným mladobronzovým kompletním cedníkem z regionu. Analogické tvary jsou doloženy např. v Knovízi (*Hartl 1971-1972*, 33 – Abb. 19:1, 34 – Abb. 20:1,7), Březně (*Pleinerová – Hrala 1988*, 133 – obr. 59:18), v Praze-Bubenči (*Hrala 1973*, tab. XXXII:3) aj. Podobu misky esovité profilace s rovně seříznutým okrajem vykazuje fragment ze sídliště v Bechyni II (*tab. 112:4*).

Ostatní jihočeské cedníky této epochy nelze tvarově vůbec rekonstruovat. Ze stupně HA můžeme uvést zlomek cedníku z Písku II nebo ze Smrkovic VII (*Chvojka 2001a*, Taf. 23:1, 50:16). Do přechodného horizontu HA2/B1 náleží malé zlomky z Milenovic I (*tab. 21:11*), Čížové I (*tab. 101:8*), Strakonice II nebo z Velkých Nepodřic I (*Chvojka 2001a*, Taf. 56:14, 58:13, 62:8), stejně jako větší zlomek z Radčic I, který náleží ke kónickým tvarům (*tab. 70:15*). Vzhledem k seříznutému hrdlu radčického zlomku však nelze vyloučit ani jeho původní podobu jako vykuřovadla, jak je doloženo např. v Březně u Loun (*Pleinerová – Hrala 1988*, tab. XIV:1). Obecně do mladší doby bronzové patří zlomek z Čejetic I (*Chvojka 2001a*, Taf. 2:1). Do pozdní doby bronzové je datován zlomek cedníku s polokulovitým dnem

z objektu 6 v Čížové I (*tab. 102:10*). Blíže nedatovatelný drobný fragment pochází z polykulturní lokality Křtětice I (*tab. 8:6*).

4.1.2. Součásti nádob

Zejména v sídlištních souborech zlomkového charakteru má význam analýza jednotlivých částí nádob, tj. okrajů, uch a den. Velká většina těchto prvků je sice chronologicky průběžných, některé však mají relativně spolehlivou datační platnost.

4.1.2.1. Okraje

Při zpracování keramických nálezů a tvorbě deskriptivního kódu bylo vyčleněno pět základních typů okrajů – 1: rovný, 2: vytažený, 3: jednou hraněný, 4: vícekrát hraněný, 5: zatažený, které lze dále dělit do velkého množství variant, definované pětímístným numerickým kódem (viz deskriptivní kód v Příloze II). Zde je ovšem třeba připomenout známý fakt, že mnohé typy a zejména varianty okrajů nemusely být vyrobeny záměrně, ale jejich tvar může být i dílem náhody, jak ostatně ukazují i příklady nádob s více variantami, výjimečně i s více typy okrajů.

Následující *tabulka 7* přináší základní statistické srovnání četnosti výskytu všech typů i variant okrajů z vybraných jihočeských souborů epochy popelnicových polí. Pro analýzu byly zvoleny objemově významné a uzavřené sídlištní nálezové celky z několika hlavních jihočeských sídelních mikroregionů tak, aby pokryly všechny tři základní chronologické stupně této epochy.

Typ/varianta okraje	Žďár I	Bechyně II obj. 1/86	Radčice I obj. 10/94	Čížová I obj. 1	Čížová I obj. 2	Milenovice III	Čížová I obj. 6	Σ
	(BD)	(BD)	(HA)	(HA)	(HA)	(HB)	(HB)	
10000	-	17	18	14	9	4	6	68
11000	3	1	7	2	-	1	1	15
12000	-	-	1	-	-	1	-	2
13000	-	-	1	-	-	-	-	1
10100	2	8	5	4	10	1	1	31
10200	-	1	2	-	-	1	-	4
10300	-	2	2	2	-	1	-	7
10010	-	-	-	-	1	-	-	1
10020	-	-	-	5	-	-	-	5
10030	-	-	-	-	-	1	-	1
10110	-	1	-	-	-	3	-	4
12110	-	1	-	-	-	-	-	1
10131	-	-	-	-	1	-	-	1
10102	-	-	1	-	-	-	-	1
20000	3	53	51	17	31	8	19	182
21000	2	17	25	9	4	-	7	64
22000	-	-	2	-	-	2	-	4
23000	-	-	2	-	-	-	-	2
20100	-	5	3	11	6	1	1	27
20200	-	1	-	-	-	-	-	1
20300	-	-	1	-	-	-	-	1
21100	-	-	1	-	-	-	-	1
20010	-	1	6	1	2	2	2	14

20020	-	-	-	-	-	1	-	1
21020	-	-	-	-	1	-	-	1
20001	-	4	-	-	-	-	-	4
20101	-	1	-	-	-	-	-	1
20021	-	-	-	-	-	1	-	1
30000	2	31	18	11	33	19	21	135
31000	-	6	8	1	1	10	4	30
32000	1	-	3	-	-	-	-	4
33000	-	4	-	-	-	-	-	4
30100	-	1	2	-	-	2	-	5
32200	-	-	-	-	-	2	-	2
33100	-	1	-	-	-	-	-	1
30010	1	-	-	-	-	-	3	4
30030	-	6	-	-	-	-	1	7
30040	1	-	-	-	-	-	-	1
30001	-	1	-	-	-	-	-	1
30002	-	1	1	-	-	-	-	2
31001	-	1	-	-	-	-	-	1
30031	-	1	-	-	-	-	-	1
31030	-	7	-	-	-	2	-	9
31031	-	6	-	-	-	-	-	6
30130	-	3	-	-	-	-	-	3
30330	-	1	-	-	-	-	-	1
30231	-	1	-	-	-	-	-	1
40000	-	4	1	4	11	1	2	23
41000	1	2	1	-	1	-	1	6
43000	-	1	-	-	-	-	-	1
40002	-	1	-	-	-	-	-	1
50000	-	2	-	3	-	2	1	8
neurčitelný	-	13	-	3	9	1	6	32
CELKEM	16	207	162	87	120	67	76	735

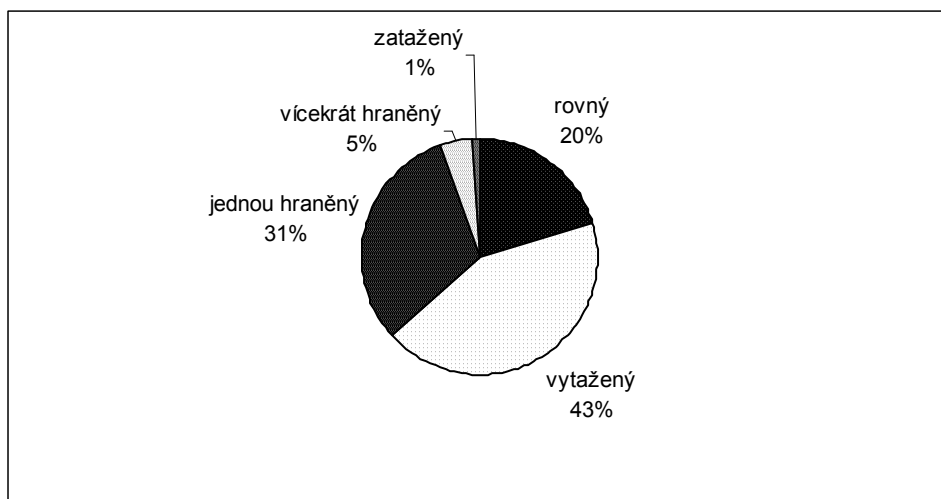
Tab. 7. Srovnání zastoupení typů a variant okrajů nádob ve vybraných jihočeských souborech.

Celkové procentuální zastoupení hlavních typů okrajů v uvedených vybraných souborech ukazuje následující *tabulka 8* a *graf 6*:

Typ okraje	Žďár I	Bechyně II obj. 1/86	Radčice I obj. 10/94	Čížová I obj. 1	Čížová I obj. 2	Milenovice III	Čížová I obj. 6	Σ
	(BD)	(BD)	(HA)	(HA)	(HA)	(HB)	(HB)	%
rovný	31,25	16,0	22,8	32,1	18,9	19,7	11,4	20,2
vytažený	31,25	42,2	56,2	45,2	39,6	22,7	41,4	43,2
jednou hraněný	31,25	36,6	19,8	14,3	30,7	53,0	41,4	31,0
vícekrát hraněný	6,25	4,1	1,2	4,8	10,8	1,5	4,3	4,5
zatažený	0	1,1	0	3,6	0	3,1	1,5	1,1
CELKEM	100	100	100	100	100	100	100	100

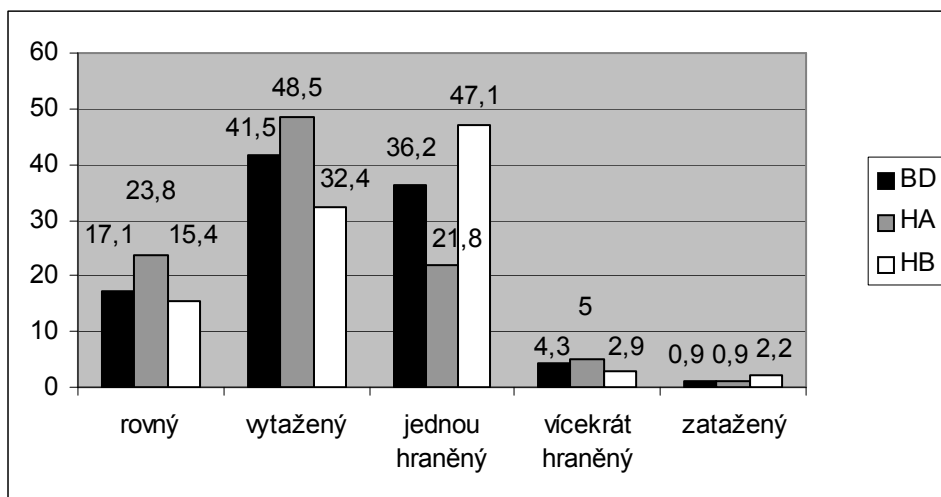
Tab. 8. Procentuální zastoupení hlavních typů okrajů ve vybraných jihočeských souborech.

Graf 6. Procentuální zastoupení hlavních typů okrajů ve vybraných jihočeských souborech.

Názornější představu o chronologickém zastoupení hlavních typů okrajů ve vybraných jihočeských souborech poskytuje následující *graf 7*:

Graf 7. Srovnání procentuálního zastoupení hlavních typů okrajů ve vybraných jihočeských souborech podle chronologických stupňů: černá – BD, šedá – HA, bílá – HB.

Provedená analýza ukázala výraznou převahu vytažených okrajů ve většině vybraných souborů. Zcela se tak potvrdilo zjištění, učiněné již na lokalitách pootavského mikroregionu (srov. *Chvojka 2001a*, 40), kde rovněž výrazně převažují různé varianty okrajů vytažených (41-59 %) nad jednou hraněnými (26-36 %) a rovnými (14-22 %). Obecně tak můžeme konstatovat, že **vytažené** okraje dominují zejména v souborech mladší doby bronzové, kde se jejich výskyt pohybuje většinou mezi 40-50 % všech okrajů. Ve významném souboru stupně HA2 z objektu 10/94 v Radčicích I dosahovalo jejich zastoupení dokonce 56,2 % všech okrajů. Pro srovnání můžeme uvést, že i v souborech střední doby bronzové mají vytažené okraje převahu, jak ukazuje příklad z radčického objektu 8/94, v němž byly vytažené okraje zastoupeny v 43,1 % (*Chvojka – Michálek 2003*, 108 – tab. 2). Také v pozdní době bronzové (HB) jsou vytažené okraje časté (32,4 %), dominantní postavení však v této době získaly okraje jednou hraněné (47,1 %). V rámci vytažených okrajů jednoznačně převažuje základní varianta (20000), poměrně četné zastoupení však mají ještě varianty zahrocené (21000), rovně seříznuté (20100) a ven ovalené (20010). Ostatní jsou pak zastoupeny jen stopově.

Druhým nejčastějším typem okraje epochy popelnicových polí jsou v jižních Čechách okraje **jednou hraněné**, v jejichž zastoupení jsou však značné chronologické rozdíly. Je zajímavé, že významný podíl mají na počátku mladší doby bronzové, kdy jejich výskyt dosahuje ve vybraných souborech průměru 36 %, naprosto stejně jako v lokalitách pootavského mikroregionu. Spíše spekulativně zde můžeme předpokládat určitou návaznost na mladomohylové tradice hraněných okrajů, které tehdy v některých souborech rovněž přesahovaly 20 % (srov. *Michálek – Chvojka 2003*, 108 – tab. 2). O třetinu méně než ve stupni BD je doložen výskyt jednou hraněných okrajů v následujícím období HA (21,8 %), kdy je v četnosti předstihly nejen výše uvedené okraje vytažené, ale i rovné (23,8 %). V některých souborech přitom jejich výskyt nedosahoval ani patnácti procent (např. v objektu 1 v Čížové I). „Éra jednou hraněných okrajů“ pak naopak přichází v pozdní době bronzové, kdy se stávají nejtypičtějším okrajem většiny jihočeských souborů. Např. v Milenovicích III představovaly 53 % a v Písku VII dokonce 64 % všech okrajů (*Chvojka 2001a*, 40). Stejně jako vytažené okraje se i tento typ vyskytoval většinou v základní podobě (30000), poměrně častá byla i zahrocená varianta (31000).

Poměrně uniformní skupinu představují okraje **rovné**, vázané většinou na válcovitá hrdla amfor či dvojkónických nádob nebo na kónické misky či koflíky. Jejich výskyt není moc výrazný, přesto ve všech souborech přesahoval 10 %. Stejně jako v lokalitách pootavského mikroregionu byl tento typ okraje nejčastější ve středním stupni popelnicových polí (HA), kdy dosahoval v průměru 23,8 % (v Pootaví 22 %). Vedle základní formy zde představovaly nejčastější variantu okraje rovně seříznuté (10100), časté však byly i okraje zahrocené (11000). Ve výskytu tohoto typu okraje vidíme největší rozdíl oproti střední době bronzové, neboť tehdy náležel k velmi častým okrajům s výskytem kolem 40 %, výjimečně i téměř 60 % (srov. *Chvojka – Michálek 2003*, 108 – tab. 2).

Zbývající dva typy okrajů epochy popelnicových polí byly ve vybraných souborech zastoupeny již jen stopově. Přitom okraje **vícekrát hraněné** představují charakteristické okraje právě této epochy, klasifikující často celý soubor do mladší nebo pozdní doby bronzové. Jejich průměrné zastoupení se však pohybovalo jen mezi 1-5 %, jediný soubor s jejich četnějším výskytem představovala keramika z objektu 1 z Čížové I, kde byly doloženy v téměř 11 %. Vedle převažující základní formy (40000) jsou i zde druhou nejčastější variantou okraje zahrocené (41000). Vícekrát hraněné okraje jsou charakteristické pro tzv. česko-severovýchodobavorskou skupinu popelnicových polí, zatímco dolnobavorsko-jihohornofalcká skupina se vyznačuje okraji horizontálně žlábkovanými (*Neudert 2003*, 32-60; *týž 2004*, 366-368, Abb. 3). Tento výzdobný motiv se výjimečně objevil i v jihočeských souborech, jako např. v Písku II nebo v Rohozné I (*Chvojka 2001a*, Taf. 31:4, 41:3).

Pro dobu halštatskou a laténskou jsou charakteristické okraje **zatažené**, které se objevují zejména na kónických miskách (např. *Michálek – Lutovský 2000*, 143, obr. 37:73). Tento typ okraje je ve vzácných případech doložen již v epoše popelnicových polí, jeho četnost je však nejvýše kolem 1 %, přičemž v mnoha souborech nebyl prokázán vůbec (např. Žďár I, Radčice I, Čížová I – objekt 10/94). Jeho o trochu větší zastoupení se jeví být až v pozdní době bronzové, ačkoliv nadále zůstává velmi ojedinělým typem okraje (v průměru 2,2 %). Oproti miskám doby železné jsou však zatažené okraje epochy popelnicových polí daleko méně výrazné, mnohdy se spíše podobají okrajům rovným a jejich zatažení bývá jen velmi mírné. Do mladší nebo pozdní doby bronzové kladené misky s výrazněji zataženými okraji (např. Chřešřovice: *Michálek BZO 1976-1977*, obr. 19:69; Zadní Poříčí: *Vokolek 2004*, tab. 193:8) pocházejí spíše až z období halštatského, i když to neplatí všeobecně (srov. např. *tab. 95:1*).

Jak již bylo uvedeno výše, můžeme v rámci každého ze základních typů okrajů najít velké množství různých variant. Zatímco velká většina z nich nemá hlubší kulturně-chronologický význam, musíme se zmínit o jedné variantě, která naopak bývá pokládána za doklad přežívajících středobronzových tradic – okraj **lalokovitý**. Tento výrazný prvek je

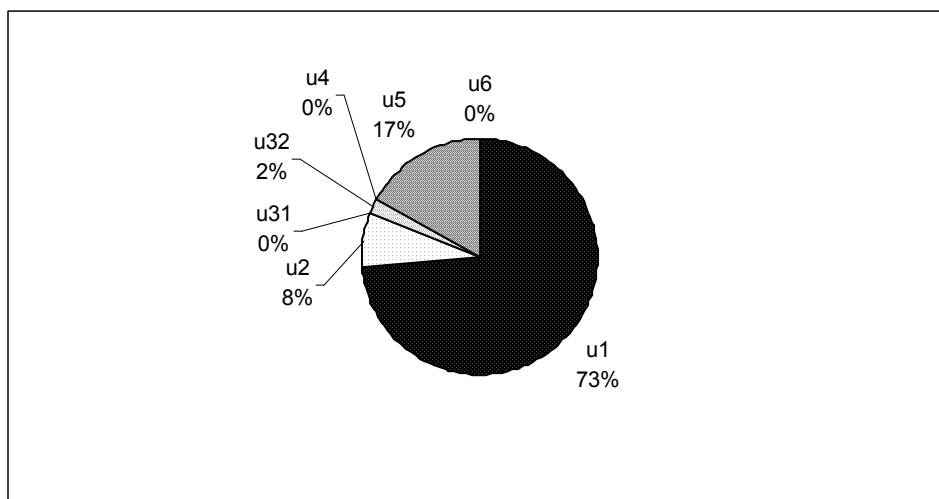
v jihočeských souborech mladší doby bronzové zastoupen poměrně vzácně, přičemž je doložen na několika variantách okrajů, resp. na několika typech nádob. Čtyři laloky jsou patrné na zásobnici stupně BD z Bechyně II (*tab. 114:3*) a také na stejně staré ostře profilované míse z Drhovic I (*tab. 127:3*). Do počátečního období mladší doby bronzové také náleží dva zlomky okrajů s laloky z Modlešovic I (*Chvojka 2001a*, Taf. 17:23, 18:29). Do stupně HA můžeme zařadit zlomky lalokovitých okrajů z Radčic I, kde jsou doloženy na okraji rovném (*tab. 78:7*) i jednou hraněným (*tab. 67:6*). Do stejného stupně náleží i torzo zásobnice z Písku I s touto variantou okraje, stejně jako menší zlomek patrně rovněž ze zásobnice ze Štětíc I (*Chvojka 2001a*, Taf. 23:8, 61:24). Trojlaločný třikrát svíse provrtaný výstupek na okraji jedné misky z Drhovic I (*tab. 124:10*) bude podrobněji analyzován v rámci výzdoby nádob.

4.1.2.2. Ucha

Pro epochu popelnicových polí nejsou ucha na nádobách tak obvyklým prvkem jako např. na nádobách starší doby bronzové, přesto se jedná o relativně častý nález. Jak již bylo uvedeno výše, zejména pro některé keramické druhy (koflík, džbánec), typy (dvouuchý hrnec, koflíkovitý cedník) nebo varianty (amfora se dvěma uchy, mísy „typu Drhovice“ s uchem, čtyřuchý krajáč apod.) jsou ucha přímo klasifikačním prvkem. Na jihočeských keramických nádobách se vyskytovala ucha v šesti základních typech (*u 1* – páskové ploché ucho vertikální, *u 2* – páskové prožlabené ucho vertikální, *u 3* – páskové ucho hraněné, *u 4* – páskové ploché ucho horizontální, *u 5* – válečkovité ucho, *u 6* – tunelovité ouško), z nichž jeden lze rozdělit do dvou variant (viz deskriptivní kód v Příloze II). Vzájemné srovnání jejich výskytu bylo provedeno na stejných vybraných jihočeských souborech jako v případě okrajů, jak ukazuje *tabulka 9 a graf 8*:

Typ/varianta ucha	Žďár I	Bechyně II obj. 1/86	Radčice I obj. 10/94	Čížová I obj. 1	Čížová I obj. 2	Milenovice III	Čížová I obj. 6	Σ
	(BD)	(BD)	(HA)	(HA)	(HA)	(HB)	(HB)	
u 1	1	13	12	3	4	2	5	40
u 2	-	4	-	-	-	-	-	4
u 31	-	-	-	-	-	-	-	0
u 32	-	-	-	1	-	-	-	1
u 4	-	-	-	-	-	-	-	0
u 5	-	7	-	-	1	-	1	9
u 6	-	-	-	-	-	-	-	0
páskové neurč.	-	3	1	5	4	1	-	14
neurčitelné	-	-	2	-	-	-	-	2
CELKEM	1	27	15	9	9	3	6	70

Tab. 9. Srovnání zastoupení typů a variant uch nádob ve vybraných jihočeských souborech.

Graf 8. Procentuální zastoupení hlavních typů okrajů ve vybraných jihočeských souborech.

Provedená analýza vybraných mlado- a pozdněbronzových souborů potvrdila známou skutečnost, že ve všech celcích jednoznačně dominují **pásková plochá** ucha (*u 1*). Průměrně jich bylo v každém souboru zastoupeno 73 %, v některých byla tato ucha (s výjimkou neurčitelných) jedinou formou (např. Žďár I, Radčice I, Milenovice III). Ani z hlediska chronologického výskytu nelze činit žádné závěry, neboť pásková plochá ucha náležejí v době bronzové k všeobecně převládajícím (srov. např. pro střední dobu bronzovou *Chvojka – Michálek 2003*, 111 – graf 3, tab. 4).

Další typy uch jsou ve všech souborech ve výrazné menšině, přesto zasluhují pozornost. Ucha **pásková prožlabená** (*u 2*) jsou derivátem uch páskových plochých, přičemž v případech jednoduchého prožlabení je mnohdy sporné, zda se jedná o záměr nebo náhodnou modelaci (srov. *Chvojka 2001a*, Taf. 17:7, 38:23). Někdy je prožlabení ucha vytvořeno výraznými plastickými lištami, umístěnými na jeho okrajích, jak je doloženo např. v Křtěticích I (tab. 8:26). Výrazným prvkem je vícenásobné vertikální prožlabení ucha, které je prokázáno např. na hlubokých mísách v Bechyni II (tab. 112:13, 117:1-2) a které již náleží do kategorie výzdoby (viz dále).

Mezi uchy **hraněnými** (*u 3*) můžeme odlišit dvě základní varianty: horizontálně a vertikálně hraněné. Jedinou jihočeskou nádobou s doloženými uchy vertikálně hraněnými (*u 31*) je etážovitá amfora z Vrcovic I (*Chvojka 2001a*, Taf. 65:8-11). Hraněná ucha této varianty jsou typická pro amfory s vydutým hrdlem (*Böhm 1937*, 106 – obr. 45:3) i pro etážovité nádoby (*Bouzek 1963*, 102 – obr. 19:1,7; *Hartl 1971-1972*, 23 – Abb. 12:4,6; *Pleinerová – Hrala 1988*, 89 – obr. 29:24). Vertikálně hraněné ucho (*u 32*) se střechovitým průřezem je doloženo na jednom koflíku z objektu 1 v Čížové I (tab. 98:1) a na hrnku z Topělce I (tab. 105:2). Tato vzácná varianta ucha nemá jinde v jižních Čechách analogii, doložena je však v jiných oblastech knovízské kultury (např. *Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, Pl. XV:4, XXXVII:10; *Hrala 1969*, obr. 3:2,7).

Typickými uchy střední doby bronzové jsou pásková ucha umístěná na nádobě v **horizontální** poloze (*u 4*), která se v jižních Čechách objevila zatím jen na jediné lokalitě – Hradišti I (*Chvojka 2001a*, Taf. 10:16). Jejich vzácný výskyt na počátku mladší doby bronzové dokládá např. i nález Hrobčic (*Smrž 1995*, 53 – Abb. 9:5), další analogie pak známe ještě ze střední doby bronzové (v jižních Čechách např. Radčice: *Chvojka – Michálek 2003*, obr. 27:6,10,14).

Téměř bezvýhradně na jemnou keramickou třídu jsou omezena ucha **válečkovitá** (*u 5*). Jejich obvyklou výzdobou je tordování, jak dokládá koflík z Bechyně II (tab. 113:2) a zlomky

ze Zbonína IV (*tab. 104:4*) a Radětic II (*tab. 135:9*). Analogické nálezy známe např. ze severozápadních Čech (*Smrž 1995, Abb. 7B:7*) a nebo ze známého nálezu z Prahy-Bubenče (*Hrala 1969, obr. 1:2*). Nezdobená válečkovitá ouška se velmi často objevují na hlubších mísách „typu Drhovice“, jak můžeme vidět na několika exemplářích např. z Bechyně II (*tab. 116:1-2*). Je přitom zajímavé, že na eponymní drhovické lokalitě nebyly mísy těmito uchy opatřeny. Zato jeden polokulovitý koflíček z Drhovic I má na okraji posazené miniaturní válečkovité ouško (*tab. 124:2*). Další doklady nezdobených válečkovitých oušek pocházejí z pootavského mikroregionu (*Chvojka 2001a, Taf. 23:3, 41:1, 53:2*).

Tunelovitá ouška (*u 6*) náležejí do keramické náplně spíše starších kultur a v době popelnicových polí se s nimi setkáváme jen v naprosto výjimečných případech. V jižních Čechách byla doložena pouze na jediné lokalitě – Drhovice I. Jedno malé ouško tohoto typu je umístěno na miniaturní amforce (*tab. 126:5*), tunelovité ucho běžné velikosti s náznakem fasetování má na zalomené výduti hlubší mísa (*tab. 127:3*) a další tunelovitá ucha se nacházejí na dvou mísách „typu Drhovice“ (*tab. 128:2,4*). Velmi netypickou formu má tunelovité ouško z Velkých Nepodřic I (*Chvojka 2001a, Taf. 63:4*), které svou vertikálně zahrocenou střední částí připomíná ptačí hlavičku. Analogie má ve střední době bronzové (Radčice: *Chvojka – Michálek 2003, obr. 23:5,7*) a také ve velatické kultuře na jižní Moravě (*Říhovský 1982b, 48 – obr. 25:9*).

Počet a umístění uch na nádobě závisí na konkrétním tvaru keramického jedince. Někdy má poloha ucha i určující chronologickou platnost, jako např. u výše zmíněných koflíků, kde výrazně nad okraj převýšené ucho znamená zpravidla jeho zařazení do pozdní doby bronzové. Naopak u hlubokých mis naznačuje přítomnost ucha pod okrajem jejich dataci do stupně BD, příp. HA1 (*Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 97*; srov. mísy „typu Drhovice“ nebo mísy na nožce). U amfor se za archaický znak považují ucha situovaná na plecích (*Bouzek 1963, 63; Hrala 1973, 72*). Naprostá většina mlado- a pozdněbronzových nádob, pokud jimi byla opatřena, měla jedno nebo dvě ucha, jejich větší počet na jedné nádobě je výjimečný. Z jihočeských lokalit můžeme takový příklad nalézt na dvou hlubokých mísách („krajáčích“) ze sídliště Bechyně II, které jsou obě opatřeny čtyřmi uchy, jdoucími z okraje na plece (*tab. 117:1-2*). V jižních Čechách žádný další příklad čtyřuché nádoby neznáme, jako analogii však můžeme uvést dvě hluboké mísy ze stupně BD se čtyřmi svisle žlábkovanými uchy z Kopčan na západním Slovensku (*Říhovský 1982a, tab. 69:1-3*) nebo známou mísu se čtyřmi tordovanými uchy z Prahy-Bubenče (*Hrala 1969, obr. 1:2*).

Vedle zmíněného tordování se na uchách této doby objevují občas i další typy výzdoby. Poměrně časté je žlábkování, a to jak vertikální (*tab. 38:13, 112:13, 117:1-2; Chvojka 2001a, Taf. 48:16, 65:9*), tak i horizontální (*tab. 130:5*). Vzácnější je rytá výzdoba, která můžeme mít formu hrubých vertikálních rýh (*tab. 44:3*) i jemné výzdoby v bohatých motivech (*tab. 7:8; Chvojka 2001a, Taf. 10:13*). U keramiky hrubé třídy se ojediněle objeví na spodní části ucha prstování, související nepochybně s celkovou úpravou povrchu nádoby po nalepení ucha (např. *tab. 110:19, 130:2*).

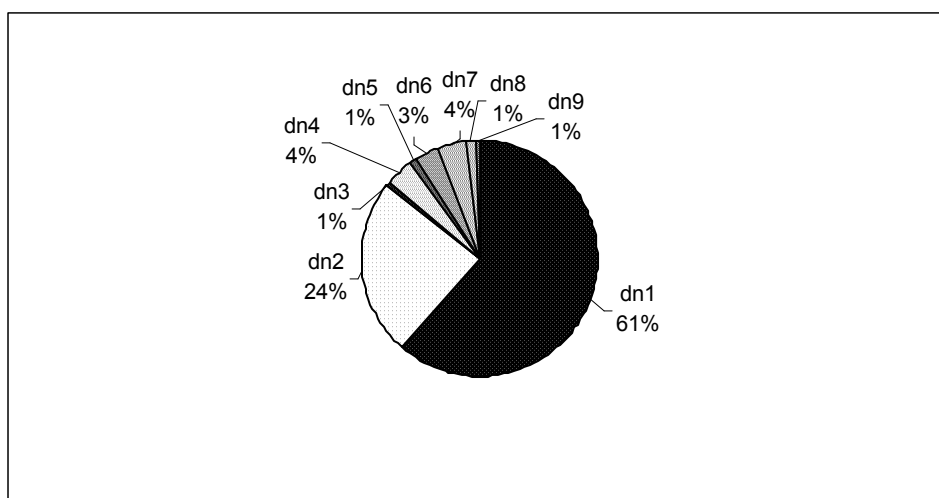
4.1.2.3. Dna

Dna nádob mají jen omezenou kulturně-chronologickou platnost a ve zlomkovitém materiálu většinou ani nepomohou s určením původního druhu nádoby. Přesto si i dna zasluhují pozornost, neboť v některých případech mohou hrát roli při časovém zařazení určité lokality, příp. napomohou k pochopení hrnčířské technologie té doby. Pro účely jejich analýzy a deskripce (srov. Přílohu II) byla dna rozdělena do 12 základních typů: *dn 1* – ploché rovné dno; *dn 2* – ploché nožkovité dno; *dn 3* – nožka; *dn 4* – polokulovité dno; *dn 5* – kulovité; *dn 6* – ploché dovnitř zesílené dno; *dn 7* – dovnitř vyduté dno; *dn 8* – silně dovnitř

vyduté dno (omfalos); *dn 9* – ploché vně vtažené dno; *dn 10* – ploché rovné dno zevnitř odsazené; *dn 11* – ploché nožkovité dno zevnitř odsazené; *dn 12* – dovnitř vtažené dno zevnitř odsazené. I v tomto případě byly pro jejich statistické vyhodnocení využity analogické vybrané soubory jako v případě okrajů a uch. Výsledky přináší následující *tabulka 10* a *graf 9*:

Typ dna	Žďár I	Bechyně II obj. 1/86	Radčice I obj. 10/94	Čížová I obj. 1	Čížová I obj. 2	Milenovice III	Čížová I obj. 6	Σ
	(BD)	(BD)	(HA)	(HA)	(HA)	(HB)	(HB)	
dn 1	10	43	3 ³	15	14	1	11	97
dn 2	-	8	-	5	20	1	4	38
dn 3	-	1	-	-	-	-	-	1
dn 4	-	4	1	-	-	-	1	6
dn 5	-	1	-	-	-	1	-	2
dn 6	-	1	1	-	-	-	3	5
dn 7	-	1	2	-	3	-	-	6
dn 8	-	2	-	-	-	-	-	2
dn 9	-	-	1	-	-	-	-	1
dn 10	-	-	-	-	-	-	-	0
dn 11	-	-	-	-	-	-	-	0
dn 12	-	-	-	-	-	-	-	0
neurčitelné dno	-	2	3	10	2	-	-	17
CELKEM	10	63	11	30	39	3	19	175

Tab. 10. Srovnání zastoupení typů a variant uch nádob ve vybraných jihočeských souborech.

Graf 9. Procentuální zastoupení hlavních typů okrajů ve vybraných jihočeských souborech.

Ve všech souborech epochy popelnicových polí jednoznačně převažují **plochá rovná** dna (*dn 1*), která v průměru dosahují 61 % všech den, v některých souborech jsou však téměř výlučnou formou (např. ve Žďáru I). Rovná plochá dna jsou doložena na všech typech nádob a ve většině variant, přičemž jejich chronologické zařazení je naprosto průběžné. Pro srovnání můžeme uvést, že v rozsáhlém souboru ze střední doby bronzové z Radčic dosahoval jejich podíl 54 % (*Chvojka – Michálek 2003*, 113 – tab. 5, graf 4).

Druhým nejčastějším typem dna, dosahujícím podílu 24 %, jsou dna **nožkovitá** (*dn 2*), která se vyskytují většinou na hrubých nádobách (zásobnice, hrnce). Z tohoto důvodu

³ V souboru z objektu 10/94 z Radčic I byli statisticky hodnoceny jen kresebně dokumentovaní jedinci.

nepřekvapí jejich převaha v objektu 2 v Čížové I, kde početně převyšovala dna rovná plochá, neboť v tomto objektu výrazně převažovala keramika hrubé třídy. Rovněž ve středobronzovém souboru z Radčic byla druhým nejčastějším typem dna s 28 %.

Naopak výrazným chronologickým vodítkem bývají **nožky** (*dn 3*), které jsou všeobecně považovány za dožívající středobronzový prvek, typický buďto pro specifický typ mis nebo amfor. Z tohoto důvodu nepřekvapí jednak jejich velmi nízké zastoupení (1 %) a jednak chronologické omezení de facto jen na stupeň BD. Do tohoto horizontu náležejí také všechny tři doložené keramické nožky z jižních Čech, pocházející z Chvaletic I, Bechyně II a Rohozné I (*tab. 3:6, 112:7; Chvojka 2001a, Taf. 40:19*).

Poněkud častěji je v epoše popelnicových polí doloženo dno **polokulovité** (*dn 4*), tj. ploché dno se zaoblenými okraji, které ve vybraných souborech mělo zastoupení 4 %. Dna tohoto typu reprezentují velkou většinou jemnou keramickou třídu, zejména některé typy džbánek, koflíků a mis, výjimečně i amfor (srov. *Chvojka 2001a, Taf. 6:4*). Z chronologického hlediska jsou polokulovitá dna běžnější ve stupni BD, neboť jsou typická pro tzv. vrhovečské koflíky a džbánky tohoto období (srov. např. *tab. 2:13, 113:1, 116:4, 125:10, 126:13; Chvojka 2001a, Taf. 67:8, 68:2 aj.*). Ve vyspělejších fázích popelnicových polí jsou pak již jen výjimečná.

Ke vzácným typům náleží dna **kulovitá** (zvaná též nevyznačená; *dn 5*), která jsou omezena de facto jen na polokulovité misky a koflíky. Jejich výskyt je v jižních Čechách ojedinělý, uvést můžeme jen několik příkladů, zařaditelných zpravidla do stupně BD (*tab. 113:2, 124:5; Chvojka 2001a, Taf. 16:7, 68:11*).

Relativně častěji jsou v jihočeských souborech zastoupena dna **ploché a dovnitř zesílené** (*dn 6*) a **dovnitř vyduté** (*dn 7*), jejichž výskyt se pohybuje kolem 3-5 %. Jedná se o poměrně nevýrazné typy, jejichž klasifikace může být někdy sporná. Naopak signifikantním typem je dno **silně dovnitř vyduté**, neboli tzv. omfalos (*dn 8*), které je téměř bez výjimky omezeno na jemnou keramickou třídu – koflíky a misky. Omfalos bývá považován za typický středobronzový prvek, který podle *J. Bouzka (1963, 63)* končí svůj výskyt ve stupni HA1. V této souvislosti je však zajímavé, že např. ve středobronzovém souboru z Radčic bylo toto dno doloženo jen na šesti nádobách, což představuje pouhé 1,1 % všech tamních den (*Chvojka – Michálek 2003, 113 – tab. 5*). Silně dovnitř vyduté dno je ovšem vzácné i v mladší a pozdní době bronzové, kdy je v jižních Čechách doloženo jen v několika typických případech (např. *tab. 44:1, 105:5, 124:2,6,11, 125:6, 134:9*). Na některých mísách „typu Drhovice“ se vyskytuje široký omfalos, blízký se předchozímu typu dna dovnitř vydutému (*tab. 127:3, 128:4*). Unikátní výzdobu pěti vtlačených důlků kolem středového omfalu můžeme pozorovat na koflíku z mohyly v Řepči (*tab. 138:2*). Výjimečně je omfalos doložen i na keramice pozdní doby bronzové, jak ukazuje příklad z Modlešovic II (*Chvojka 2001a, Taf. 21:8*).

Zbývající typy mlado- a pozdněbronzových den jihočeského regionu, tj. dna ploché vně vtlačené (*dn 9*) a tři typy den zevnitř odsazených (*dn 10-12*), jsou zcela okrajové. Výrazné dno 9 pochází např. z Dobevi II (*Chvojka 2001a, Taf. 7:21*) nebo z Radčic I (*tab. 82:2*), zevnitř odsazená dna jsou doložena na pozdněbronzovém sídlišti ve Strakonících III (*tab. 95:1,11*). Další typy den sledované epochy nejsou v jižních Čechách známy, včetně např. v západočeské nynické kultuře běžných hrotitých den, která jsou tamní spolehlivou datovací oporou do stupně HB (srov. *Šaldová 1965a, 53-54*).

Výzdoba den epochy popelnicových polí je poměrně vzácná a omezuje se téměř bezvýhradně na vnitřní plochy misek, zpravidla s torčovaným okrajem. U těchto nádob převažuje žlábkovaná výzdoba v podobě soustředných kružnic na stěnách (např. *tab. 16*) či přímo na dnu nádoby (např. *tab. 112:18*). Vzácně je na vnitřní ploše dna doložena kanelovaná výzdoba v jiném motivu (*tab. 95:1*) a nebo výzdoba rytá (*tab. 20:2*). O zcela mimořádné výzdobě na vnější straně dna v podobě koncentricky vtlačených důlků (*tab. 138:2*) bylo již pojednáno výše.

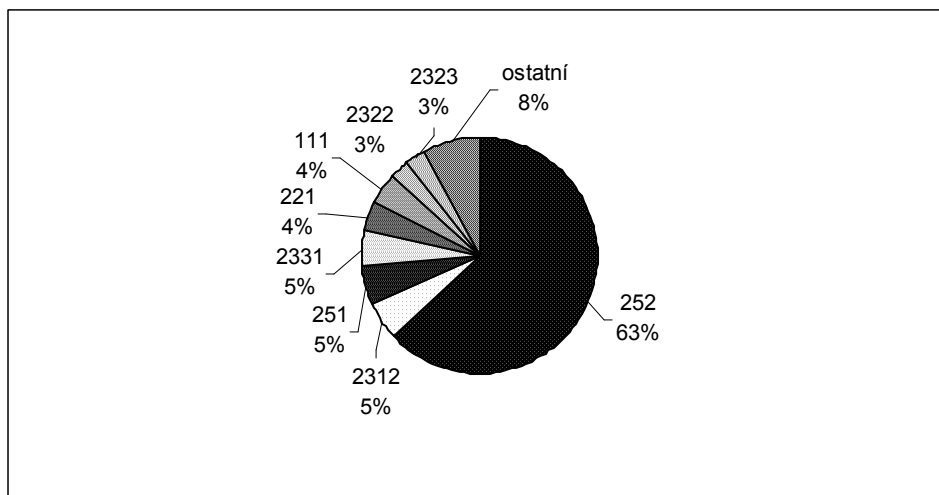
4.1.3. Výzdoba nádob

K rozhodujícím kategoriím při kulturně-chronologické klasifikaci pravěké keramiky patří vedle tvarosloví zejména výzdoba nádob. Ve shodě s dříve provedenými analýzami jihočeské keramiky doby bronzové (Chvojka 2001a, 49-58; Chvojka – Michálek 2003, 113-119) je i v této práci výzdoba nádob rozdělena do tří základních druhů (1xx – plastická, 2xx – vhloubená, 3xx – rytá), doplněných o jednu kombinační skupinu (4xx). Ty jsou dále rozděleny do množství typů a variant, jak je popsáno v úvodu Přílohy II. Pro statistickou analýzu byly i v tomto případě použity stejné vybrané soubory jako v případě analýz součástí nádob. Shrnutí výsledků přináší následující *tabulka 11*, celkové procentuální zastoupení variant výzdoby pak přináší *graf 10*:

Typ/varianta výzdoby	Žďár I	Bechyně II obj. 1/86	Radčice I obj. 10/94	Čížová I obj. 1	Čížová I obj. 2	Milenovice III	Čížová I obj. 6	Σ
	(BD)	(BD)	(HA)	(HA)	(HA)	(HB)	(HB)	
111	1	3	8	2	31	4	18	67
121	-	1	-	-	-	1	-	2
131	-	-	-	-	-	-	1	1
213	-	1	-	-	-	-	-	1
221	1	10	14	4	31	-	8	68
222	1	1	-	-	-	-	-	2
223	-	13	-	3	5	-	5	26
224	-	-	-	4	-	-	1	5
225	-	-	-	1	-	-	-	1
2311	-	2	-	-	-	-	-	2
2312	-	56	15	9	1	2	6	89
2322	1	45	-	1	-	1	-	48
2323	1	28	4	3	2	1	6	45
2331	1	80	-	-	-	-	-	81
2332	1	3	-	-	-	-	1	5
2341	1	1	-	-	-	-	-	2
2343	-	1	-	-	-	-	-	1
241	-	-	-	-	-	7	7	14
242	-	-	-	-	-	1	-	1
243	-	-	-	-	-	3	-	3
251	1	3	11	7	55	-	7	84
252	49	229	73	30	616	2	37	1036
311	-	-	-	-	-	-	1	1
312	-	-	1	3	-	2	2	8
313	-	3	-	-	-	-	-	3
314	-	-	12	-	-	3	-	15
315	-	-	-	-	-	5	1	6
316	-	1	-	4	-	2	5	12
317	-	1	-	1	-	-	-	2
321	-	-	-	-	-	1	-	1
331	-	-	-	-	-	2	1	3
336	-	2	-	-	-	-	-	2
411	-	-	4	-	-	-	1	5
412	-	-	-	1	-	-	2	3
CELKEM výzdoba	58	484	142	73	741	37	110	1645
CELKEM keramika	246	3559	1193	732	2692	643	955	10020

Tab. 11. Srovnání zastoupení typů a variant výzdoby nádob ve vybraných jihočeských souborech.

Graf 10. Celkové procentuální zastoupení variant výzdoby ve vybraných jihočeských souborech.

4.1.3.1. Plastická výzdoba

V rámci výzdoby keramiky epochy popelnicových polí vykazuje nejméně typů a variant výzdoba plastická. Rovněž její četnost je ve srovnání s vhloubenou výzdobou jen malá: v analyzovaných jihočeských souborech byla doložena jen na 4,2 % zdobených keramických jedincích (odečteme-li však výrazně dominantní svislé prstování, činí její podíl již 11,5 %). Náleží do ní v zásadě jen tři výzdobné typy: pásky, žebra a výstupky, které jsou pak dále členěny do několika variant.

Zdále nejčastější variantu plastické výzdoby představují **promačkávané pásky** (III), které tvoří 4 % všech výzdobných variant keramiky z vybraných souborů. Pro srovnání můžeme uvést, že v západních Čechách byla plastická promačkávaná páska nejoblíbenější užitkovou výzdobou nynické keramiky, doložená na 36 % zdobené hrubší keramiky (*Šaldová 1981a*, 103). Jedná se o naprosto běžnou výzdobu pro celou dobu bronzovou, kterou tak většinou nelze blíže chronologicky zařadit. V jednom souboru se tak setkáváme např. s páskami s různě velkými či rozličně tvarovanými důlky (např. Radčice I: *tab. 68:13-14, 69:8* aj.). Jediný chronologický rozdíl mezi mlado- a pozdněbronzovými páskami by mělo být jemnější provedení pásek ve stupni HB, kdy se místo prstů více užívalo jemnějšího dřevěného nástroje (*Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, 94-95). Lepší datovací pomůckou mohou být spíše vzácné typy pásek (zdvojená, „cikcakovitá“, se dvěma souběžnými řadami důlků, tordovaná), jak bude uvedeno dále. Vzácně je páska přerušena uchem (*tab. 92:15,19*; patrně též *Chvojka 2001a*, Taf. 31:6), což je spíše ještě středobronzový prvek (srov. např. *Fröhlich – Chvojka – Jiřík 2004b*, 91, obr. 4). Na jednom keramickém zlomku z Modlešovic I jsou dokonce doloženy dvě souběžné řady důlků na jedné pásce (*Chvojka 2001a*, Taf. 19:14), nemající zatím jinde v jižních Čechách obdobu. Blíže nerevidovatelná je dnes bohužel keramika z Rovné IV, na níž se měla údajně vyskytnout „nalepená proužka s řadou jednoduchých či dvojitých jamek“ (*Dubský 1928-1930c*, 283). Dvě souběžné řady důlků na jedné pásce jsou vzácně doloženy ve střední době bronzové (např. Vochoz, Meclov-Březí: *Militký 1992*, tab. 70:12, 154:8) i v pozdní době halštatské (Klučenice: *Michálek BZO 1976-1977*, obr. 21:6). Dvě řady protilehlých důlků, které jsou však umístěny střídavě proti sobě, vytvářejí promačkávanou vlnovku (*tab. 111:5,7; Chvojka 2001a*, Taf. 24:8, 58:30). Oboustranně promačkávaná páska (tzv. „cikcakovitý hřeben“) se objevuje vzácně ve stupni BD (*Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, Pl. IV:27), v celé epoše popelnicových polí je

však tato subvarianta pásky velmi ojedinělá. Více se objevuje až v samém závěru pozdní doby bronzové (Fridrichová 1969, 364 – obr. 7:7, 367 – obr. 9:5; Šaldová 1977, 132 – obr. 16:22) a typická je až pro halštatské období (např. Michálek – Lutovský 2000, 155 – obr. 46:1304-1305). Velmi vzácná je rovněž páska napodobující tordování, což je v jižních Čechách zatím doloženo jen na jednom zlomku ve Velkých Nepodřicích I (Chvojka 2001a, Taf. 63:23), která se objevuje opět více až ve stupni HB (Fridrichová 1969, 364 – obr. 7:6; Šaldová 1983, 330 – obr. 10:18). Rovněž v jediném případě jsou v jižních Čechách doloženy dvě plastické pásky na jedné nádobě (Chvojka 2001a, Taf. 39:3), což je naopak výraznou formou výzdoby střední doby bronzové (srov. Chvojka – Michálek 2003, 115; Fröhlich – Chvojka – Jiřík 2004b, 91).

Plastické pásky jsou v jižních Čechách omezeny téměř výhradně na nádoby hrubé keramické třídy, tj. zejména na zásobnice a hrnce, na jiných tvarech byly zjištěny jen výjimečně, jak můžeme vidět na jemnějších nádobách z Dobevi I (Chvojka 2001a, Taf. 4:9,19,21). Poměrně často se najdou i samostatné odloupané pásky (např. tab. 11:3, 24:10, 132:17; Chvojka 2001a, Taf. 29:14-16). Naprostá většina pásek je umístěna na rozhraní hrdla a plecí, příp. na hrdle či na plecích. V pozdní době bronzové jsou na některých lokalitách doloženy pásky, situované pod okrajem nádob. Tohoto fenoménu si poprvé povšiml L. Smejtek, který na základě jejich častého výskytu na výšinném sídlišti ve Voltýřově I (srov. tab. 111:3-7,9-10; další příklady viz Smejtek 1984, obr. 13-15) dokonce uvažuje o specifické lokální keramické tradici tohoto mikroregionu (Smejtek 1984, 159-161; tyž BZO 1984-1985, 228). Je přitom zajímavé, že další jihočeské příklady tohoto umístění pásky pocházejí skutečně z relativní blízkosti voltýřovské lokality: tři zlomky byly nalezeny v objektu 6 v Čížové I (tab. 102:9,11), další pravděpodobný příklad pochází ze zvíkovského hradiště (tab. 110:13). Vzdálenější je pouze sídliště v Dobevi I se dvěma prokázanými příklady (Chvojka 2001a, Taf. 4:19,21). V jiných regionech nemá toto neobvyklé umístění pásky analogii, snad s jedinou výjimkou z Hradenína u Kolína, kde jsou doloženy keramické zlomky analogické podoby v souboru, datovaném do přechodu mezi stupně HB a HC (Šaldová 1994, Abb. 1:10).

Daleko vzácnější jsou plastické **promačkávané pásky s šikmými vrypy** (přesekáváním) **v důlcích** (113), které představují otisky nehtů výrobce (tab. 28:9-10,12; Chvojka 2001a, Taf. 33:20, 51:26, 59:25 aj.). Zcela výjimečné jsou v epoše popelnicových polí **pásky šikmo přesekávané** (112), které jsou v jižních Čechách známy jen na třech lokalitách: v Čejeticích I, Hradišti I (Chvojka 2001a, Taf. 2:10, 10:17) a v Černýšovicích I (nekresleno), zatímco jiné příklady jsou sporné (např. Chvojka 2001a, Taf. 38:4). Ani v jiných českých regionech se tato jinak typická starobronzová výzdoba v epoše popelnicových polí téměř nevyskytuje, vzácně je doložena jen v nynické kultuře v západních Čechách (Šaldová 1981, 103).

Dalším typem plastické výzdoby mladší a pozdní doby bronzové jsou v jižních Čechách nezdobená **žebra**, která mohou být buďto horizontální (121) a nebo vertikální (122). Obě tyto varianty jsou v této době obecně vzácné, přičemž u některých exemplářů nemůžeme ani vyloučit jejich záměnu s otělou původně promačkávanou páskou (např. tab. 11:11). Z obou zmíněných variant je o něco častější žebro horizontální, které je ve dvou příkladech doloženo i ve statisticky sledovaných vybraných souborech (srov. tab. 34:6), na zásobnici z Bechyně II dokonce ve třech exemplářích (tab. 114:3). Jistou paralelou posledně zmíněného příkladu může být zlomek s dochovanými dvěma žebry z Hradiště I (Chvojka 2001a, Taf. 10:15). Jinak je tento typ výzdoby doložen většinou na drobných zlomcích (tab. 29:13; Chvojka 2001a, Taf. 11:29, 12:9). Specifické je umístění hladkých žebírek na vnitřní či vnější straně den nádob (např. tab. 54:5, 101:2), kde je však jeho záměrnost většinou diskutabilní. Zcela bez analogií je několik příkladů nezdobených žebírek na keramice z Voltýřova, u nichž stojí za pozornost jednak jejich samotná podoba ve formě různých obloukovitě stočených, krokvicovitých nebo meandrovitých lišt a pak i jejich umístění netypicky hned pod okrajem nádob (tab. 111:3,6,10), což jinak koresponduje s výše uvedenými promačkávanými páskami

z této lokality. V pozdní době bronzové jsou hladká žebra doložena i na středočeské štítarské a západočeské nynické keramice (Fridrichová 1969, 374; Šaldová 1981, 103).

Zcela ojedinělou výzdobnou variantou je v epoše popelnicových polí hladké vertikální žebírko, které je opět častější v předchozí střední době bronzové (Chvojka – Michálek 2003, 115). Jediný jihočeský příklad je doložen na okrajovém zlomku z Radčic II, kde má podobu střechovitě hraněné lišty, jdoucí od okraje dolů na plece (tab. 85:2). Podobný příklad můžeme nalézt na jedné nádobce z Überackern v Horním Rakousku (zu Erbach 1985, Taf. 5:1).

Třetím a posledním typem plastické výzdoby jsou v jižních Čechách **výstupky**, které představují poměrně různorodou skupinu s několika základními variantami. Na několika nádobách všech keramických tříd je doložen kulovitý pupek (131). Jeho výskyt není nijak chronologicky omezen, jak ukazují příklady z počátku (tab. 129:1; Chvojka 2001a, Taf. 8:9, 10:14), z vrcholného stupně (nepublikovaný nález z Hluboké nad Vltavou II) i ze závěru této epochy (tab. 103:16). Téměř ve všech případech jsou kulovité výstupky doloženy na nádobě v jediném exempláři, výjimku představuje v tomto směru hrnek z Vlachova Březí I, který má pod okrajem takovéto pupky čtyři (tab. 166:8). Pravděpodobně dva výstupky byly i na dnes ztraceném střepe z Voltýřova I (Dubský 1949, 137 – obr. 7a:8; Bouzek 1965, 72), stejně jako na rovněž ztraceném zlomku z Modlešovic I (Chvojka 2001a, Taf. 70).

Další typy výstupků jsou v jižních Čechách velice sporadické. Zlomek neúplného velkého oválného pupku (132) je doložen v Milenovicích II (tab. 28:14), celý exemplář pak pochází z Písku I (Chvojka 2001a, Taf. 24:5). Oválný výstupek na plastické pásce z Hradiště I (Chvojka 2001a, Taf. 10:17) nemusí vzhledem k polykulturnímu osídlení lokality vůbec náležet do mladší doby bronzové, podobně jako jiný subtilnější celý exemplář z téže lokality (Chvojka 2001a, Taf. 11:22).

Jazykovitý pupek (133) je zatím v jižních Čechách doložen pouze ve dvou exemplářích, v obou případech z pootavského mikroregionu (Chvojka 2001a, Taf. 40:17, 43:2). Druhý z uvedených příkladů z Rohozné II je specifický svým zdvojením, k čemuž existuje paralela např. na jedné zásobnici z Plzně-Nové Hospody (Jílková 1956, 180 – obr. 69).

Poslední variantou plastických výstupků je v jižních Čechách zahrocený oválný výstupek (134). V některých případech nelze vyloučit, že se jedná o omletý kořen odlomeného ucha (např. tab. 29:4; Chvojka 2001a, Taf. 31:6), jiné příklady jsou přesvědčivější. Do pozdní doby bronzové můžeme zařadit výstupek z Křtětic I (tab. 6:13). Unikátní a v jižních Čechách bez analogií je trojlaločný zahrocený výstupek provrtaný třemi svislými otvory, situovaný na okraji kónické misky z Drhovic I (tab. 124:10). Podobné, avšak nikoliv stejné příklady můžeme vidět na mladobronzových kónických miskách z Poříčan a Starého Kolína, které mají podélné výstupky se dvěma provrtanými otvory umístěny pod okrajem (Vokolek 2003, tab. 277:2, 347:2).

4.1.3.2. Vhloubená výzdoba

Jednoznačně nejčastějším druhem výzdoby na jihočeské keramice epochy popelnicových polí je výzdoba vhloubená, která reprezentuje plných 92 % vší zdobené keramiky. Odečteme-li však specifickou a dominantní výzdobu provedenou prstováním, pak zastupuje ostatní vhloubená výzdoba jen 29 % výzdoby. V rámci vhloubené výzdoby lze odlišit pět základních typů a jednu kombinaci typů a dále velké množství variant.

Poměrně vzácně je doložena samostatná **bodová výzdoba**, která je většinou součástí kombinovaných motivů (viz dále) na keramice jemné třídy. V některých případech je tak nejisté, zda-li dnes dochovaná samostatná bodová výzdoba netvořila původně součást nějaké

kombinované výzdoby (např. *tab. 52:14*). Příkladem jsou svislé nebo šikmé rýžky či vrypy (211), které jsou jinak běžné jako součást ryté či žlábkované výzdoby (tzv. obrvení). V samostatné podobě jsou doloženy např. na zlomcích v Milenovicích II (*tab. 26:8*) nebo v Mříči I (*tab. 163:9*).

Vzácně jsou rovněž doloženy samostatné jemné důlky (213), které mohou výjimečně pokrývat i celý povrch nádoby (*tab. 8:28*). Solitérní důlek je někdy kombinován s hrubými rýhami (např. *tab. 29:5*). Výjimečně jsou samostatné důlky kombinovány s širokými žlábkami, jak je doloženo na zlomcích z Čížové I (*tab. 102:5*) nebo ze Strakonice II (*Chvojka 2001a*, Taf. 54:27), jejichž vzdálenou analogii můžeme nalézt např. ve Stavenicích na Šumpersku (*Nekvasil 1978*, 89 – obr. 17:10). Bez analogií je naproti tomu již zmíněná výzdoba pěti koncentrických důlků kolem středového omfalu na vnější straně dna koflíku z mohyly 12/1897 z Řepče I (*tab. 138:2*). Subvariantou jemných důlků jsou drobné kulaté vpichy, které jsou v samostatné podobě doloženy na jednom zlomku z Bechyně II, kde vytvářejí samostatný motiv přepůlených kosočtverců (*tab. 113:5*). Analogii k tomuto motivu z našeho prostředí neznáme.

Do bodové výzdoby můžeme počítat i hrubší větší důlky kruhového nebo oválného tvaru (214), které byly často dělány prsty a jsou tak na nich občas doloženy i otisky nehtů. Podle V. Šaldové mají tyto důlky s otiskem nehtů na tělech nádob chronologický význam, neboť jsou typické pro stupeň HB v nynické oblasti (*Šaldová 1977*, 154 – obr. 30; *táž 1981b*, Abb. 13; *táž 1983*, 326 – obr. 7, 327 – obr. 8:26-27 aj.), stejně jako v prostředí jihoněmeckých popelnicových polí (*Šaldová 1981a*, 105). V jižních Čechách je známo pouze v jediném případě, a to na zlomku ze sídliště v Sedlíkovicích I (*Chvojka 2001a*, Taf. 45:13). Oválné hrubší důlky bez otisků nehtů jsou doloženy např. v Milenovicích II (*tab. 28:3*), Štětovicích I (*Chvojka 2001a*, Taf. 61:18) nebo v Putimi II, kde mají tvar půlobloučků (*Chvojka 2001a*, Taf. 38:16). Hrubé důlky jsou také nejčastější výzdobou horních ploch hliněných závaží, jak bude uvedeno dále.

Do kategorie vhloubené výzdoby můžeme dále zařadit **výzdobu okrajů** nádob. Z celkem šesti doložených variant vhloubené výzdoby na okrajích nádob jednoznačně převažují prosté důlky (221), které v rámci všech variant okrajů dosahují 4 % (*graf 10*). Jedná se o typickou výzdobu vytažených nebo hraněných okrajů zejména hrubších nádob v celé epoše popelnicových polí, poprvé se s ní však setkáváme již hluboko ve střední době bronzové (srov. *Chvojka – Michálek 2003*, 117; *Fröhlich – Chvojka – Jiřík 2004*, 92). V epoše popelnicových polí se vyskytuje naprosto průběžně ve všech stupních (pro BD: *tab. 89:7*, *118:3*, *119:8*; pro HA: *tab. 24:11*, *62:3,5,6*, *99:2-4* aj.; pro HB: *tab. 7:14*, *85:14*), ačkoliv v pozdní době bronzové je patrný její určitý úbytek (např. v souboru z Milenovic III nebyla zjištěna ani v jediném případě). Kromě obvyklých vytažených či hraněných okrajů se důlky vzácně se objeví i na hraně rovného okraje (*Chvojka 2001a*, Taf. 38:24, 60:1). V jednom případě jsou doloženy tak malé důlky, že je lze považovat za vpichy (*tab. 102:1*). Vzácně se objevily i důlky protažené, někdy až kapkovitého tvaru (*Chvojka 2001a*, Taf. 47:9).

Výzdoba hrubých důlků byla prováděna přímým otiskem lidského prstu a tím nám, více než cokoliv jiného, přibližuje samotnou osobnost výrobce keramiky. Na okrajích nádob a rovněž i na výše zmíněných promačkávaných páskách tak můžeme pozorovat různé velikosti prstů a často též otisky nehtů v těchto důlcích, podle nichž se dá dokonce poznat, byl-li výrobce pravák nebo levák (*Pleinerová – Hrala 1988*, 138) – v jižních Čechách mají naprostou převahu důlky s otisky nehtů v pravé části důlku, které byly tedy vyráběny pravděpodobně pravou rukou. Tyto důlky s otisky nehtů jsou v této práci vyčleněny jako samostatná varianta (222), která je však oproti prostým důlkům daleko vzácnější. Doložena je na hrncovitých či zásobnicovitých nádobách (*tab. 8:20*, *11:14*, *102:4*, *120:27* aj.), výjimečně i

na hlubokých mísách (*tab. 117:2; Chvojka 2001a, Taf. 52:3*). Oba dva druhy hrubého důlkování okrajů se vzájemně respektují, na žádné nádobě nejsou zastoupeny současně.

Typickou formou výzdoby okrajů epochy popelnicových polí je šikmé přesekávání (223), které je mnohdy určujícím faktorem pro zařazení méně výrazného souboru právě do tohoto období. I v případě přesekávání jsme omezeni zejména nádoby hrubé keramické třídy (*tab. 98:3*), byť se s ním můžeme setkat i na jemné keramice (např. *103:7; Chvojka 2001a, Taf. 49:9, 56:23*). Ani z hlediska chronologického určení není tato výzdobná varianta signifikantní, jak ukazují příklady jak z počátku (*tab. 104:15, 112:8,15, 117:3*), tak i ze závěru sledovaného období (*tab. 8:17, 103:9*). Zejména v pozdní době bronzové se setkáváme i s miniaturními přeseky, ve formě drobných rýžek (*tab. 8:21, 103:7; Chvojka 2001a, Taf. 56:23*), které se někdy podobají i výše uvedeným drobným důlkům. Na jednom zlomku z Hradiště I je doloženo spíše šikmé jemné rýsování, může se však jednat o otřené přesekávání (*Chvojka 2001a, Taf. 10:10*). Vzácné jsou rovněž svíslé rýhy na okraji jednoho zlomku z Bechyně II (*tab. 120:22*), ačkoliv mnohé další přeseky jsou někdy také téměř kolmé (např. *tab. 121:5*). Bez analogií jsou i dvojice šikmých rýh na jednom zlomku z Milenovic I (*tab. 12:8*). V jediném případě je šikmé přesekávání doloženo na horní ploše ovaleného okraje (*Chvojka 2001a, Taf. 49:10*), což má vzácné paralely i v jiných regionech (např. *Sedláček 1976, 39 – obr. 7:4, 40 – obr. 8:1*). Specifickým typem výzdoby jsou pak šikmé jemné rýhy na vnitřní straně nádob zejména stupně HB, což bude pojednáno dále.

Další charakteristickou variantou vhloubené výzdoby na okrajích epochy popelnicových polí je tordování (224), které je téměř bez výjimky omezeno na specifickou kategorii misek. Mísy s tordovaným okrajem a vnitřní kanelovanou výzdobou jsou typickými tvary pro knovízskou kulturu, vyskytujícími se v celém jejím průběhu až do přechodného období k pozdní době bronzové, kdy jsou nejčastější (*Hrala 1973, 72-73; Smrž 1977, 140; Pleinerová – Hrala 1988, 117-118*). Příklady těchto misek s tordovaným okrajem byly již uvedeny výše, připomeňme proto jen ve stručnosti celý exemplář z Milenovic I (*tab. 20:2*), několik příkladů z Čížové I (*tab. 97:10,12, 103:11*) nebo několik menších zlomků z Křtětic I (*tab. 8:15,19*), Milenovic I (*tab. 14:8*), Milenovic II (*tab. 29:1*) a Hvožd'an II (*tab. 132:18-20,24*).

Tordování okrajů bývá často zaměňováno s další variantou výzdoby, kterou představují šikmé žlábký na vnitřní straně okraje (225). Ty jsou vzácně doloženy jak na miskách analogického typu jako předchozí (šikmé žlábký zde nepochybně nahrazovaly tordování), jak dokládají příklady ze sídlišť v Milenovicích I (*tab. 14:1*), v Novém Dvoře V (*tab. 93:8*) a v Hvožd'anech II (*tab. 132:31*), tak i na hrubších nádobách. V těchto případech se mohlo jednat o masivní mísy, což vidíme např. na torzu z objektu 1 v Čížové I (*tab. 98:2*), ale i o zásobnice, jak je prokázáno na zlomku zásobnicové nádoby ze Smrkovic VII (*Chvojka 2001a, Taf. 50:11*). Naprosto ojedinělým motivem jsou příčné vertikální žlábký na vnitřní straně okraje, které jsou prokázány na jednom zlomku z Myšence II (*tab. 45:8*) a k nimž jinde v jižních Čechách nemáme žádnou analogii.

Poslední variantou vhloubené výzdoby okrajů této epochy jsou vodorovné žlábký (226). Jak již bylo uvedeno výše u analýzy okrajů, slouží horizontálně kanelované okraje k odlišení dolnobavorsko-jihohornofalcká skupiny popelnicových polí, pro níž jsou typické, od skupiny česko-severovýchodobavorské, v níž převažují okraje vícekrát hraněné (*Neudert 2003, 32-60; Týž 2004, 366-368, Abb. 3*). S vytaženými nebo hraněnými okraji, zdobenými na vnitřní straně vodorovnými žlábký, se však setkáváme i v českém prostředí, jak dokládají nálezy např. z Cerhenic u Kolína (*Sedláček 1976, 41 – obr. 9:3*), Knovíze (*Hartl 1971-1972, Abb. 1:4, 3:2*), Března (*Pleinerová – Hrala 1988, 115 – obr. 47:28*), Poříčan (*Kovářík 1973, 545 – obr. 1:1,9-10*), Hoštice (*Motyková 1977, 310 – obr. 1:14*) aj. Analogie nalezneme i na Moravě, např. na sídlišti velatické kultury v Kyjově (*Dohnal 1963, 35 – obr. 11:8*). V jižních Čechách jsou dva takové příklady známy z pootavského mikroregionu (*Chvojka 2001a, Taf. 31:4, 41:3*), další byl zjištěn na zatím nepublikované zásobnici z objektu 4 v Březnici I. Horizontálně

žlábkované okraje uvádí *L. Smejtek (BZO 1984-1985, 228)* také z Voltýrova I, kde mu, vedle již uvedených pásek pod okraji nádob, daly podnět k úvahám o lokální keramické produkci pozdní doby bronzové.

Patrně variabilně nejrozsáhlejší skupinu v rámci vhloubené výzdoby představují **žlábký**, které ve většině variant náležejí k charakteristickým representantům mlado- či pozdněbronzové výzdoby nádob. Hlavním odlišovacím kritériem oproti rýhám je v případě žlábků jejich šířka, přesahující 1 mm, v některých případech je však rozlišení mezi oběma typy dosti subjektivní. Zde pak může pomoci i tvar žlábků, který je zaoblený, zatímco profil rýhy může být zahrocený či s ostrými hranami. Žlábký se ovšem liší i mezi sebou: některé jsou úzké sevřené, ostře navzájem oddělené, jiné jsou velmi široké a mělké a jejich hrany bývají mnohdy znatelné pouze hmatem. Z hlediska jejich umístění na nádobě i jejich motivů bylo vyčleněno poměrně značné množství variant.

Ojedinělý vodorovný žlábek (2311) je v solitérním provedení poměrně vzácný (např. *Chvojka 2001a*, Taf. 65:3) a navíc většinou kombinovaný s vertikální výzdobou (tab. 113:2). Zato vodorovná kanelace zejména plecí či hrdel nádob ve formě (jednoho či několika) svazku žlábků (2312) náleží k jedněm z nejčastějších výzdobných prvků keramiky mladší a zejména pozdní doby bronzové, která ve vybraných souborech dokonce obsadila druhé místo v rámci nejvíce zastoupené výzdoby (srov. *graf 10*). Horizontální kanelace byla oblíbena zejména ve štitarských, nynických i bavorských oblastech stupně HB (*Bouzek 1965, 74*). Podle *V. Šaldové (1981a, 108)* patří mezi veškerou zdobenou nynickou keramikou plných 22 % právě této výzdobě. Zdaleka však není omezena jen na pozdní dobu bronzovou. Na jemné keramice (zejména na koflicích) ale i na hrubší se objevuje již ve stupni BD (srov. *Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 95*), jak ostatně ukazuje její značné zastoupení v souboru z Bechyně II (tabulka 10; srov. *tab. 112:10, 113:1,5-7, 114:1-2* aj.) i příklady z dalších jihočeských lokalit (např. *tab. 43:1, 52:13, 125:1,4,10* aj.). Od počátku stupně HA je navíc běžná i na amforách a některých dvojkónických nádobách. Dobou jejího hlavního rozkvětu je ovšem období HA2-HB, přičemž přežívá i do staršího halštatského stupně HC (v jižních Čechách např. *Nemějice: Pič 1900, tab. XXXV:9; Němětice: Michálek – Lutovský 2000, 144 – obr. 35:41; Boletice: Hrubý – Chvojka 2004, Abb. 13:12; další příklady viz Michálek 2003b, Abb. 7-11*) a výjimečně až do pozdně halštatského období (Jaronín: *Hrubý – Chvojka 2004, Abb. 12:5*). Horizontální kanelura je obvykle situována na plecích nebo spodních částech hrdel nádob, jak již bylo uvedeno, jiné polohy jsou vzácné. Pro jeden typ dvojkónických nádob je charakteristické žlábkování výdutě. V pozdní době bronzové je vodorovná kanelace občas umístěna i přímo pod okrajem a v horních partiích hrdla (např. *tab. 37:1, 110:18, 111:2,18*). Zcela ojedinělý je případ zásobnicové nádoby z Rovné II, která má proti sobě na vnějším i vnitřním povrchu hrdla umístěnou dvojici žlábků (*Chvojka 2001a, Taf. 44:1-2*).

Podobná četnost výskytu je i v případě vertikálního žlábkování. Zatímco ojedinělý svislý žlábek (2321) je sám o sobě poměrně vzácný (tab. 102:5), náleží vertikální či šikmé svazky žlábků (2322), stejně jako souvislá plošná kanelura celého povrchu (2323), k všeobecně rozšířené výzdobě – obě posledně zmíněné varianty dosahovaly ve vybraných souborech shodně 3 % veškeré výzdoby (*graf 10*). Obě tyto výzdobné varianty jsou běžně rozšířené ve všech stupních sledované epochy. Plošná svislá kanelura bývá sice většinou kladena do počátku stupně BD (srov. tzv. horizont svisle žlábkovaných amfor: např. *Čujanová-Jilková 1977, 96-97, 109*), běžná je však i později, kdy je ovšem již často v kombinaci s horizontální kanelurou v podhrdlí (např. v HA2-HB1 je typické jemné žlábkování ve střední části těla amfor: *Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 95*). Plošná svislá kanelura stupně BD je v jižních Čechách doložena v řadě lokalit (např. *tab. 2:13, 3:6, 4:3, 52:13, 89:1, 112:5,9,17, 124:6, 125:6, 126:3*), četné doklady můžeme uvést i ze stupně HA (*tab. 15:11,13, 24:2, 65:15, 66:16, 70:5*) a ojedinělé i z pozdní doby bronzové (*tab. 8:22*). Do stupně HA pak bývá

většinou kladeno plošné šikmé žlábkování (*Hrala 1973, 59*), které je v jižních Čechách doloženo nejen pro tento horizont (*tab. 97:13*), ale i pro stupeň BD (*tab. 89:13*). Samotné svazky svislých či šikmých žlábků jsou v jižních Čechách prokázány pro oba časové horizonty mladší doby bronzové (BD: *tab. 113:4*, HA: *tab. 97:5*), pro pozdní dobu bronzovou je dokladů méně (*tab. 9:2*). Většina uvedených příkladů se však nachází na drobnějších zlomech, ve své původní formě tak mohla být i součástí kombinovaných motivů. O žlábkované výzdobě na uchách nádob byla již řeč výše.

Ve většině souborů je ještě častějším motivem kanelované výzdoby kombinace vodorovných a svislých (či šikmých) svazků žlábků (2331) a nebo vodorovná a souvislá svislá kanelace (2332). První z těchto variant je dokonce čtvrtou nejčastější výzdobou v rámci vybraných jihočeských souborů (*graf 10*). Podobně jako solitérní svazky nebo plošné žlábků jsou i obě tyto kombinace v našem regionu běžné ve všech chronologických stupních. Pro stupeň BD jsou charakteristické vodorovné žlábků a k nim přivěšené „trásně“ ze svislých (*tab. 43:1-3, 113:6,7, 114:1-2, 115:3, 125:1,10, 130:5, 162:7*) nebo šikmých žlábků (*tab. 113:1*). Kombinaci vodorovných a plošných svislých žlábků známe jak ze starších (*tab. 86:5, 89:5, 120:16, 155:7-8*), tak i z vyspělých (*tab. 88:12, 101:7, 132:23*) a pozdních vývojových stupňů (*tab. 103:7*).

Vedle uvedených základních a kombinovaných variant žlábků existuje na keramice popelnicových polí mnoho konkrétních geometrických motivů, které tvoří samostatnou a poměrně nehomogenní skupinu. Na amforách stupně HA2 a zásobnicích z přelomu stupňů HA1/HA2 je podle *J. Hraly (1973, 60, 66, tab. XXI:1, XXXIV:1)* obvyklá výzdoba v podobě kanelovaných půloblouků (2341). Podle *L. Jiráňe* je však tento motiv běžný již ve stupni HA1 (*Jiráň 2001, 48 – Abb. 4:53*). V jižních Čechách jsou žlábkované půloblouky doloženy např. na zásobnici z Milenovic VII, kde jsou kombinovány se svazky vodorovných a svislých žlábků (*tab. 44:4*). Analogicky zdobená zásobnice pochází např. z žárového hrobu z Radotína (*Moucha 1971, 760 – tab. I:5*). Stejnou výzdobu má i torzo patrně zásobnice z Drhovic I, které by však mělo být datováno již do stupně BD (*tab. 127:5*). Naopak do stupně HA lze zařadit etážovitou nádobu s touto výzdobou z Vrcovic I (*Chvojka 2001a, Taf. 65:8-11*). V počátečním vývoji popelnicových polí se motiv vložených půlobloučků objevuje i na některých džbancích, na rozdíl od výše uvedených amfor nebo zásobnic jsou však na těchto nádobách tyto motivy zavěšeny obloukem dolů. Výzdobu zdvojených půlobloučků, zavěšených pod svazkem vodorovných žlábků a kombinovaných se svazky svislých žlábků, nese na svém povrchu džbánek ze Skal I (*tab. 87:1*). Analogickou výzdobou, v tomto případě však obepínající kořen ucha, byl opatřen i džbánek ze Žďáru I (*tab. 90:2*) a rovněž džbánek z depotu z Holašovic I (*tab. 162:7*).

Daleko vzácnější je motiv stojícího nebo „ondřejského“ kříže ze žlábků (2342), který se občas objeví na horních plochách závaží, jak bude pojednáno dále. Na keramických nádobách se tento motiv téměř neznáme, v jižních Čechách můžeme uvést pouze jediný příklad ze závěru pozdní doby bronzové ze Strakonice III, kde je kanelovaný kříž umístěn na dně misky (*tab. 95:1*).

Pro misky s tordovaným okrajem a vnitřní výzdobou jsou typické motivy vložených kružnic (2343), které se objevují jak na spodcích (*tab. 16:2,4-6, 20:2*), tak i přímo na dnech nádob (*tab. 112:18*). Typická je také kombinace těchto žlábkovaných kruhů a skupin jemných důlků (*tab. 57:17*).

Poslední variantou žlábkované výzdoby je tordování (2351), o kterém však již bylo pojednáno na několika místech výše. Vedle nejčastějšího tordování okrajů misek je tento výzdobný motiv vzácně doložen i na uchách jemnějších nádob (*tab. 104:6, 113:2, 135:9*). V jednom případě byla doložena i plastická páska s imitací tordování (*Chvojka 2001a, Taf. 63:23*).

Pouze na stupeň HB je omezena hrubá **pozdně bronzová výzdoba** nádob, kterou můžeme rozdělit do tří variant. Nejběžnější je bezesporu svislé hrubé hřebenování (241), které je typické pro hrubší štitarskou keramiku (např. *Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, 93-34, Fig. 34), objeví se však např. i na jižní Moravě (*Dohnal 1963*, 21 – obr. 7). Největší oblíbenosti dosahuje tato výzdoba ve střední fázi pozdní doby bronzové (HB2), doložena je však v celém tomto stupni (*Koutecký – Bouzek 1967*, 58-60). V jižních Čechách je hřebenování poměrně časté, jak ukazují příklady z téměř všech pozdněbronzových lokalit (např. *tab. 7:1, 8:12-14, 39:1-6, 102:12-13, 110:23, 111:5,7-8, 136:24-25,27, 148:12*). Vedle běžnějšího plošného je doloženo i hřebenování ve formě svazků rýh (*tab. 6:16*), které se mohou v ojedinělých případech i křížit (*tab. 40:7*) nebo být na sebe kolmé (*tab. 8:25*).

Zatímco hřebenování lze považovat za formu hrubého rýhování, spíše mezi žlábkování náleží jiná specifická pozdněbronzová výzdoba – dřívkování (242; srov. *Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, 94, Fig. 34; *Koutecký – Bouzek 1967*, 58). Ve srovnání s podobným hřebenováním je dřívkování v jižních Čechách vzácnější, přesto můžeme i pro tuto výzdobu uvést několik příkladů, a to jak z výšinných lokalit (Nevězice I: *tab. 104:8*; Voltýřov I: *Smejtek 1984*, 153; Zvíkovské Podhradí I: *tab. 110:22*), tak i z rovinných sídlišť (Křtětice I: *tab. 6:11,20, 8:33*; Milenovice III: *tab. 38:15*; Čížová I: *tab. 102:7*; Nová Ves I: *tab. 104:11*; Mírotice I: *tab. 168:3*).

Třetí variantou pozdně bronzové vhloubené výzdoby je špachtlování (243), tj. široké většinou nesouvislé žlábkování s nepravidelným povrchem, provedené nepochybně speciálním dřevěným nástrojem (srov. *Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, 93 – Fig. 34, 94). Zatímco předchozí dvě varianty můžeme klást jednoznačně mezi výzdobu nádob, stojí špachtlování na pomezí mezi výzdobou a úpravou povrchu. V jižních Čechách je známo jen několik příkladů, což může být způsobeno i nerozpoznáním špachtlování v některých souborech. Většinou je omezeno na spodní části hrubých nádob (*tab. 6:17, 9:13, 110:14*). Doloženo je však i pravidelné souvislé špachtlování hrdel a horních částí nádob (*tab. 6:23, 40:1,5,9*).

Zdaleka nejběžnější formu výzdoby zejména pro mladší dobu bronzovou představuje **prstování**, typický a často i určující prvek keramiky hrubé třídy. Podobně jako výše uvedené špachtlování stojí prstování na pomezí mezi výzdobou a úpravou povrchu (zdrsněním), kam jej mnozí autoři také skutečně kladou (např. *Pleinerová – Hrala 1988*, 138). Prstování se nejčastěji objevuje na zásobnicích a hrncích, méně často i na spodních partiích některých dvojkónických nádob, doloženo je však i na hrubých hlubokých mísách (např. *tab. 118:3, 130:3*). Podle průběhu na nádobě se odlišují dvě základní varianty prstování: vodorovné a svislé.

Horizontální prstování (251) je časově omezeno pouze na mladší a vzácněji i pozdní dobu bronzovou, ve střední době bronzové se až na naprosté výjimky neobjevuje (srov. *Chvojka – Michálek 2003*, 118). Na nádobách je situováno na hrdlech, příp. na horních partiích plecí, kde na něj vždy navazuje svislé prstování. Vodorovné prstování bylo ve vybraných jihočeských souborech třetí nejčastější výzdobou. V mnoha celcích se obě varianty prstování vyskytují vedle sebe, jako např. na sídlišti stupně BD ve Žďáru I (*tab. 89:10,12*). Dobou největšího rozmachu vodorovného prstování je však až stupeň HA2, kdy snad odráží tehdejší obecnou zálibu ve vodorovném žlábkování (*Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, 92-93; *Pleinerová – Hrala 1988*, 95).

Naprostě dominantní postavení má však v této době svislé prstování nádob (252), které bylo ve vybraných souborech zastoupeno v průměru v 63 % všech zdobených jedinců. Tento velmi vysoký počet je ovšem do značné míry způsoben faktem, že z hrubých keramických nádob s touto výzdobou pochází výrazně větší množství zlomků než z keramiky jemnější, na níž se prstování nevyskytuje. Prstování se výjimečně objevuje již ve starší době bronzové (srov. např. *Tihelka 1960*, 81 – obr. 28:8, 85 – obr. 30:9; *Pleinerová 1966*, 349 – obr. 6:5,7,

358), typické je však až pro vyvinuté fáze střední doby bronzové. Např. v rozsáhlém souboru stupňů BB2-BC1 z Radčic tvořilo svislé prstování 40,3 % veškeré výzdoby (Chvojka – Michálek 2003, 116 – tab. 6, 118). Zcela běžné bylo svislé prstování i v mladomohylových objektech na sídlišťích v Písku (Fröhlich – Chvojka – Jiřík 2004b, 92) či na sídlišťích v okolí Českých Budějovic (Militký – Zavřel 1993). V mladší době bronzové se svislé prstování objevuje rovněž na hrdlech některých nádob (např. tab. 4:2, 27:1, 117:3, 118:3,5, 130:2), odkud jej však již ve stupni BD postupně vytlačuje horizontální prstování (např. tab. 92:19). Se svislým prstováním na hrdlech nádob se však můžeme výjimečně setkat dokonce i v pozdněbronzových souborech (tab. 103:9). Ve stupni HB1 bylo podle J. Bouzka, D. Kouteckého a E. Neustupného (1966, 93) prstování většinou děláno dřevěnou tyčinkou, později se na štitarské keramice objeví jen zcela výjimečně. Naproti tomu V. Šaldová (1981a, 103) pro nynickou keramiku zjistila, že 21,7 % zdobené užitkové keramiky bylo v té době (HB2-HB3) prstováno. V jižních Čechách máme vodorovně i svisle prstované nádoby rovněž zastoupeny ve většině pozdněbronzových souborů (tab. 6:9, 7:12,14-15, 8:32, 34:10, 40:11, 102:8, 110:15,19), avšak skutečně v daleko menším množství než v předchozích periodách (srov. tabulku 11). Někdy prstování zasahuje i na spodní část uch (např. tab. 110:19, 130:2), plastickou pásku (tab. 66:15) nebo nožku nádoby (Chvojka 2001a, Taf. 40:19), což dokazuje, že všechny tyto součásti nádob byly na nádobu umístěny dříve, než byla opatřena prstováním. Velmi ojedinělý je doklad prstování na tenkostěnné keramice (Chvojka 2001a, Taf. 52:10).

Některé typy vhloubené výzdoby se v době popelnicových polí objevují ve vzájemných **kombinacích**. Typickou výzdobou pro pozdní dobu bronzovou je kombinace vodorovných žlábků a šikmých rýžek (2601) nebo jemných důlků (2602), příp. obou současně (2603). tyto varianty jsou vedle hrubé pozdněbronzové výzdoby (241-243) základními určujícími faktory mnoha souborů právě do stupně HB. Výjimku představuje v tomto směru výzdoba uvnitř většiny misek s tordovanými okraji, datovanými zpravidla do stupně HA (viz výše), kde jemné důlky někdy doprovázejí žlábkované kruhy (srov. tab. 57:17). Kombinace vodorovných žlábků a šikmých rýžek, situovaných na hrdlech nebo plecích nádob, je doložena na mnoha jihočeských lokalitách stupně HB (např. tab. 6:6, 7:16, 85:11, 110:8,20,25, 111:2, 163:2-10, 167:3). Vzácněji je doložena kombinace horizontální kanelace a důlků, která podle L. Jiráň (2001, 47 – Abb. 3:38) náleží až do HB3 (tab. 9:4, 103:13, 110:18, 135:6, 168:4/; Chvojka 2001a, Taf. 62:15), včetně jediného zlomku této epochy z Katovic I (Dubský 1949, 594 – obr. 29:5). Poslední z těchto pozdněbronzových kombinací, vodorovná kanelace současně s rýžkami i s důlky, byla zatím v jižních Čechách spolehlivě prokázána pouze v jediném případě z Mříče I (tab. 163:8).

Jiné kombinace vhloubené výzdoby jsou v jižních Čechách naprosto sporadické. V jednom případě je doložena kombinace šikmého žlábků a šikmých rýžek (2612), která náleží rovněž do pozdní doby bronzové (tab. 110:27). Specifická kombinace důlků, tvořících horní okraj svislých žlábků, je ve dvou příkladech doložena v pootavském mikroregionu (Chvojka 2001a, Taf. 34:4, 62:11). V hrubším provedení se tento motiv vyskytl v Radonicích (Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, Pl. XXXIV:15), samotné důlky nad skupinou svislých žlábků jsou i na nádobě z Křečhoře (Hrala 1973, obr. 11:7).

Do počátku mladší doby bronzové patří torzo hrnce z Chvaletic I s kombinací obloukovitě stočených žlábků a rýžek (2621; tab. 4:3), která připomíná ještě středobronzové motivy (srov. Chvojka – Michálek 2003, 114 – obr. 15A:5204). Jinde v jižních Čechách nemá tento motiv v epoše popelnicových polí obdobu. Podobné prvky kombinující stočené žlábků a důlky klade L. Jiráň až do stupňů HA1-2 (Jiráň 2001, 48 – Abb. 4:52).

4.1.3.3. Rytá výzdoba

Oproti vhloubené výzdobě zastupuje jemná rytá výzdoba jen malou část zdobených jedinců, ve vybraných analyzovaných jihočeských souborech tvořila pouze 3,2 % veškeré výzdoby. Tento nízký počet může být do jisté míry ovlivněn skutečností, že rytá výzdoba je většinou typická pro jemnou keramickou třídu, z níž pochází daleko méně zlomků než z nádob hrubé třídy, na nichž dominují plastické a vhloubené typy výzdoby. Jemná rytá výzdoba také snáze podléhá destrukci, a tak zejména ve sběrem získaných souborech je zastoupena je zřídka. Mnoho jejích variant však má značný význam pro chronologickou klasifikaci.

K **základním prvkům** ryté výzdoby náleží solitérní vodorovné rýhy (311) a nebo svazky vodorovných rýh (312), které však většinou tvoří součást složených výzdobných prvků. Vzácně se však objeví i v samostatném provedení. Solitérní rýhy jsou často doloženy přímo pod okrajem nádob (*tab. 11:4, 41:1*), naopak svazky vodorovných rýh jsou umístěny většinou na plecích (*tab. 7:17, 14:6, 45:3,5, 65:1-2,9* aj.), mohou však rovněž být i pod okrajem zejména misek (*tab. 37:1, 103:1*), výjimečně i jinde (*tab. 65:19*). Obě tyto varianty základních prvků nejsou chronologicky nijak omezeny, v jižních Čechách se vyskytují v průběhu celé sledované epochy. Podle techniky provedení by mělo obecně platit, že ve stupni BD převažovalo rytí každé rýhy zvlášť, zatímco od stupně HA zcela převážilo rýhování hřebenem, při němž bylo najednou vyryto 3-7 rýh (*Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 95*).

V podobném smyslu můžeme posuzovat i solitérní svislé jemné rýhy (313) nebo jejich svazky (314), které rovněž náleží k průběžným prvkům. V samostatném provedení jsou zpravidla pozůstatky složitějších prvků (např. *tab. 53:2, 57:5, 65:4-5,11*), jen výjimečně tvořily celý výzdobný motiv (*tab. 14:5, 52:16, 125:9*). Podle *M. Fridrichové (1969, 374)* jsou ve stupni HB3 doloženy jednotlivé svislé často velmi mělké rýhy, kam bychom mohli zařadit např. výzdobu na hrncovité nádobě ze Strakonic III (*tab. 95:8*), které však již náležejí spíše do kategorie hrubých rýh (316). Specifické je umístění svazků většinou šikmých rýh na vnitřní straně hraněných okrajů některých pozdněbronzových nádob. Tato výzdoba je v jižních Čechách doložena na několika exemplářích, jak ukazují příklady z Voltýřova I (*tab. 111:2,16,18*), Mirotic I (*tab. 168:4*) a z Chřešťovic I (*tab. 152:8*).

Zejména pro pozdní dobu bronzovou je typické svislé jemné hřebenování (315), které koresponduje s hrubým hřebenováním na hrubších nádobách, oproti němu je však známo již ve stupni HA (Radčice I: *tab. 65:8*). Jemné svislé hřebenování je doloženo na několika jihočeských pozdněbronzových lokalitách (*tab. 31:7, 33:2, 36:6, 38:10, 110:16, 135:8*), někdy je ovšem v kombinaci s vodorovnými rýhami (*tab. 103:8*).

Mezi základní prvky ryté výzdoby náležejí i hrubé rýhy, které bývají často solitérní (316), někdy i souvislé po celém povrchu (317), ve svazcích (319) a nebo vzájemně se křížící až do podoby jakési mřížky (318). Podle *J. Bouzka (1963, 86)* je toto hrubé „mřížované“ rýhování, které je charakteristickou výzdobou spodku některých nádob, typické pro stupeň BD a končí v HA1 (srov. např. *tab. 87:3; Chvojka 2001a, Taf. 24:6-7, 40:16-17*), v jižních Čechách je však známo i z mladších vývojových fází (*tab. 97:4, 101:5*). Vodorovné hrubé rýhy se mohou objevit i na hrdle nebo pod okrajem nádoby (*tab. 95:8; Chvojka 2001a, Taf. 30:13, 54:11*), hrubé rýhy zase výjimečně pokrývají nejen spodek, ale i plece nádob (např. *tab. 125:11*).

Pro chronologické určení mají většinou daleko větší význam **složené prvky** ryté výzdoby, kam náleží zejména kombinace vodorovných a svislých rýh (321) a pak vodorovné rýhy a konkrétní ryté motivy (322), o nichž bude pojednáno dále. Kombinace vodorovných rýh a svazků svislých rýh, tzv. třásňový ornament, je v jižních Čechách doložena zejména ve stupni

HB, jak ukazují příklady z Křtetic I (*tab. 8:10*) či Radčic III (*tab. 85:13*). L. Jiráň jej však datuje již do stupně HA (*Jiráň 2001, Abb. 2:21*), čemuž by odpovídala např. datace prachatické nádoby s tímto výzdobným motivem (*tab. 166:9*). Na sídlišti v Bechyni II je tento motiv prokázán dokonce v souboru řazeném již do stupně BD (*tab. 119:5*). Přibližně stejně starý je i koflík z Drhovic I, který má tyto ryté „třásně“ zavěšené na jediné horizontální rýze (*tab. 124:5*). V tomto počátečním stupni mladší doby bronzové je častý rovněž motiv krokvicovitě řazených svazků rýh (*Bouzek 1963, 86*), který se však objeví i později (*Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 91 – Fig. 32:7, 92 – Fig. 33:14; Jiráň 2001, 45 – Abb. 1:7, 46 – Abb. 2:25, 47 – Abb. 5*). Do HA1 je datován např. v Radčicích IV (*tab. 86:4*), do HA2/B1 v Radčicích I (*tab. 57:14, 65:3*). Netypickou subvariantou tohoto motivu jsou krokvicovité svazky rýh, vymezené nahoře i vespod svazky vodorovných rýh, což je v jižních Čechách doloženo na jediné nádobě – okřínu z Topělce I (*tab. 105:1*). Na džbánku z Černýšovic I, který můžeme jednoznačně datovat do stupně BD, jsou tyto krokvicovité svazky přerušeny trojicí svislých rýh (*tab. 121:13*). Pouze jednu rýhu krokvicově zalamanou nese na svém těle jeden zlomek z Štěkně I (*Chvojka 2001a, Taf. 60:9*). Minimálně dvě řady těchto solitérních rýh v krokvicovitém motivu, oddělené od sebe dvojicí horizontálních žlábků, vykazuje koflík stupně BD ze Zátaví I (*Chvojka 2001a, Taf. 68:3-5*). Podle *J. Bouzka (1965, 74)* byl motiv krokvicovitých rýh oblíbený i v pozdní době bronzové, tehdy však v jižních Čechách doložen není.

Složené ryté prvky někdy vytvářejí celé výzdobné **motivy**, kterých můžeme v jižních Čechách odlišit několik. Pro střední dobu bronzovou jsou typické šikmo šrafované trojúhelníky (331; srov. *Bouzek 1963, 85; Chvojka – Michálek 2003, 118*), které se však v jižních Čechách objevují i na keramice doby popelnicových polí. Motiv šrafovaných trojúhelníků známe jak ze souborů stupně BD (Hradiště I, Rohozná I: *Chvojka 2001a, Taf. 10:13, 40:14*), tak i HA (Milenovice I: *tab. 14:13, 20:3-4; Strakonice II: Chvojka 2001a, Taf. 56:13*) a HB (Milenovice III: *tab. 32:1-2; Zvíkovské Podhradí I: tab. 110:12; snad i Čížová I: tab. 103:2*). L. Jiráň datuje různé variace těchto motivů většinou do průběhu stupňů HA1-2 a jen v jednom případě do počátečního úseku mladší doby bronzové (*Jiráň 2001, Abb. 1:8,13-14,16-17*).

Další ještě středobronzový motiv představují do sebe vložené trojúhelníky (332), které jsou v jižních Čechách doloženy např. na sídlišti stupně HA v Milenovicích II (*tab. 29:5*) nebo na pozdněbronzovém sídlišti v Modlešovicích II (*Chvojka 2001a, Taf. 21:12-13*). V netypicky horizontální poloze jsou do sebe vloženy trojúhelníky na jednom zlomku ze sídliště stupně HA2 ve Strakoncích II (*Chvojka 2001a, Taf. 56:25*).

Velmi typický, avšak ojedinělý, je v jižních Čechách motiv vzájemně se prostupujících šrafovaných trojúhelníků, který bývá běžně označován jako „vlčí zuby“ (333). Podle *J. Bouzka (1963, 94; 1965, 71)* je tento pozdněbronzový motiv ve štitarském prostředí dosti vzácný, obvyklý je však v lužické a slezské kultuře. Do HB jej datují i *J. Bouzek, D. Koutecký a E. Neustupný (1966, 96 – Fig. 36)*, stejně jako *L. Jiráň (2001, Abb. 2:19)*. Nejznámějším jihočeským exemplářem s touto výzdobou je torzo koflíku z Voltýřova I (*tab. 111:11*), menší fragmenty pocházejí ze sídlišť v Křteticích I (*tab. 7:7*) a Strakoncích II (*Chvojka 2001a, Taf. 56:9*).

Stejně jako předchozí motiv je i v jižních Čechách vzácná výzdoba tzv. šrafované mřížky (334), která je omezena pouze na dna misek s vnitřní výzdobou. Tento motiv je obecně kladen do vyspělé fáze mladší doby bronzové (HA2), resp. do attinského horizontu HA2/B1, jeho deriváty jsou však doloženy i ve stupni HB (srov. *Jiráň 2001, Abb. 4:59-60*). Jediným jihočeským nálezem tohoto motivu je dnes nezvěstná miska z Milenovic I, která má tento motiv doplněn i o náznaky pravidelně umístěných důlků (*tab. 20:2*). Analogickou výzdobu známe např. z eponymního knovízského sídliště (*Hartl 1971-1972, 13 – Abb. 6:6*) nebo

z keramického skladu v Droužkovicích (*Smrž 1977*, 141 – obr. 2:10). Do pozdní doby bronzové náležejí podobné motivy ze Staňkovic nebo z Žatce (*Koutecký – Bouzek 1967*, 47 – obr. 7A:2, 51 – obr. 9A:2, 73 – obr. 22B:1). V této souvislosti můžeme ještě zmínit dno misky z Chřešřovic I, které má tento motiv šrafované mřížky proveden žlábký (*tab. 151:28*).

Méně vzácná je v jižních Čechách výzdoba z rytých půlobloučků (335), která je většinou součástí bohatých výzdobných motivů. V našem regionu je charakteristická pro tzv. attinský horizont HA2/HB1, což se shoduje i s datací *L. Jiráně (2001, Abb. 1:10, 2:22, 8)*. Motiv rytých půlobloučků je zpravidla doložen na koflicích s odsazeným hrdlem, jak ukazují příklady z Milenovic I (*tab. 20:3*) a Písku I (*Chvojka 2001a, Taf. 23:3*) a snad i z Čížové I (*tab. 102:2*). V kombinaci s vodorovnými žlábký a svislými rýhami se tento motiv objevil ve Velkých Nepodřicích I (*Chvojka 2001a, Taf. 62:23*).

Vložené trojúhelníky protnuté jednou středovou rýhou vytvářejí motiv větévky (336). Mnohonásobná větévka situovaná vertikálně je doložena na sídlišti stupně BD v Bechyni II (*tab. 112:14*), přičemž na jednom zlomku z téže lokality je kombinována se žlábký a vpichy v podobě přepůlených kosočtverců (*tab. 113:5*). Naopak motiv horizontální větévky známe z jednoho zlomku ze Strakonice II (*Chvojka 2001a, Taf. 54:17*), který můžeme datovat do přechodného období HA2/B1, na rozdíl od *L. Jiráně (2001, Abb. 1:9)*, který analogické motivy řadí již do stupně HA1.

Jakýmsi derivátem posledně uvedeného motivu je výzdoba rytých kosočtverců, rozdělených svazkem svislých rýh, které se podobá již výše uvedený analogický motiv z vpichů z jednoho zlomku z Bechyně II (*tab. 113:5*). Jeden pěkný příklad tohoto rytého motivu pochází z výšinného sídliště v Milenovicích I (*tab. 11:9*), na jiném zlomku ze stejné lokality je doložen rozpadlý motiv podobného vzhledu (*tab. 26:3*).

Naprosto netypický je v epoše popelnicových polí motiv tzv. žebříčku, tvořeného dvěma rýhami a kolmými rýžkami v prostoru mezi nimi. Tento jinak typický středobronzový prvek (srov. *Chvojka – Michálek 2003*, 118) byl v jižních Čechách doložen na jednom zlomku z Křtětic I (*tab. 8:23*), který je však oproti mohylovým nálezům proveden daleko hlubšími a širšími rýhami. Příbuzný motiv s podélně situovanými rýžkami je doložen na Hradišti u Písku I (*Chvojka 2001a, Taf. 10:14*) a také na džbánku s vrubořezovou výzdobou z Chvaletic I (*tab. 3:1*), oba tyto příklady však ještě přímo navazují na středobronzové tradice.

4.1.3.4. Kombinace ryté a vhloubené výzdoby

Kromě tří základních druhů výzdoby se na některých nádobách epochy popelnicových polí mohou objevit i kombinace složené z těchto typů. Asi nejčastější jsou kombinace plastické promáčkávané pásky (111) a svislého nebo vodorovného prstování (251, 252), které však byly v této práci posuzovány samostatně. Rovněž tak např. vhloubenou výzdobu okrajů a plastickou výzdobu těl mnoha nádob nelze spojovat do jedné kombinace. Kombinací dvou druhů výzdoby tak v tomto smyslu rozumíme především spojení ryté a vhloubené výzdoby, zejména v podobě tzv. **obrvených rýh**.

Šikmé rýžky nebo důlky se velmi často váží na vodorovné (411, 412, 413) nebo svislé či šikmé (421, 422) svazky rýh. Zatímco kombinace šikmých rýžek a svazků rýh je velmi častá již ve střední době bronzové (srov. *Chvojka – Michálek 2003*, 116 – *tab. 6:5101, 118*), důlky lemující rýhy jsou až motivem mladší či pozdní doby bronzové. Šikmé rýžky v kombinaci se svazky rýh jsou tak typické pro počáteční stupeň této epochy, dalším obdobím jejich rozšíření jsou pak stupně HA2 a HB1, kdy tvoří součást tzv. attinského dekoru (*Hrala 1973*, 35). Zatímco ve stupni BD tvořily obrvené šikmé, delší a méně pravidelné rýžky, v „attinském“ období byly rýžky vyráběny pomocí hřebene a byly tedy kratší a pravidelnější (*Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, 95). Dalším rozdílem mezi oběma subvariantami je vlastní

dekor, kdy oproti zpravidla jednomu vodorovnému svazku ve stupni BD mívají tzv. attinské nádoby velmi často i několik horizontálních obrvených svazků rýh na sebou (např. *tab. 14:14, 62:1-2, 65:6,13, 103:3, 121:6; Chvojka 2001a, Taf. 35:10*). Na štítarské keramice se již tento dekor téměř vůbec neuplatňuje, zato v nynickém prostředí je obrvení doloženo po celý stupeň HB, avšak při jeho výrobě zde bylo namísto hřebene užíváno ozubené kolečko (*Šaldová 1981a, 108*).

Příkladem obrvených rýh počátečního stupně epochy popelnicových polí je miska z hrobu I v Rohozné I (*Chvojka 2001a, Taf. 40:14-15*), kde tento motiv doplňují obrvené šrafované trojúhelníky. Další takové ještě pozdněmohylové obrvení je doloženo i na nádobách z Hradiště I a Putimi I (*Chvojka 2001a, Taf. 12:4-7, 37:20-28*) nebo na zlomku z Babic I (*tab. 158:2*). Naopak typické obrvení tzv. attinských koflíků nebo misek máme doloženo např. v Radčicích I (*tab. 57:3,6*) nebo v Písku II (*Chvojka 2001a, Taf. 29:2-9*). V tomto horizontu HA2-B1 se také poprvé objevují svazky rýh s důlky, které nebyly v předchozím období v jižních Čechách známy (*Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 95; zde např. tab. 57:10, 97:8, 132:3, 150:3, 166:9*), ačkoliv analogický dekor klade L. Jiráň i do předchozích vývojových stupňů (*Jiráň 2001, Abb. 1:5, 2:27*). Někdy jsou šikmé rýžky i důlky na jedné nádobě společně (*Chvojka 2001a, Taf. 33:22*). Z vlastního štítarského období jsou známé zejména kombinace šikmých rýžek či důlků se žlábků (*2601-2603*), dokladů obrvených rýh je minimálně (např. *tab. 103:4,10, 168:5*).

Na jedné nádobě z Hluboké nad Vltavou I je doložena kombinace horizontální kanelace a **jemného rýsování** (*tab. 148:13*), které je jinak typické až pro dobu halštatskou. Jiný podobný příklad z jižních Čech neznáme, analogie však můžeme nalézt na nynické keramice (*Šaldová 1981a, 108, 133 – obr. 19*). Podle M. Fridrichové (*1969, 373*) se ve stupni HB3 na štítarské keramice výjimečně objeví motiv „vlasových“ rýh, doplněný hrubšími normálními rýhami, který je již velmi podobný halštatskému rastru. Tento prvek je v jižních Čechách doložen na jednom zlomku z Modlešovic I (*Chvojka 2001a, Taf. 19:8*).

Poslední kombinační výzdobou je tzv. **vrubořez** (*431*), který se v českém prostředí výjimečně vyskytuje na nádobách závěru střední a počátku mladší doby bronzové. Jedná se rovněž o kombinaci vhloubené a ryté výzdoby, kdy vhloubené prvky představují většinou vtačené (kolkované) trojúhelníky střídavě kladené hroty proti sobě tak, že mezi nimi vzniká negativní klikatka, a pak o ryté linie. Někdy se může objevit i kulatý kolek. Z hlediska tvaroslovného je vrubořez charakteristický pro džbánky obou výše uvedených variant, výjimečně se tento výzdobný prvek může vyskytnout i na jiných tvarech jemné keramiky. Všeobecně jsou nádoby s vrubořezem pokládány za výrazný kulturní prvek jihozápadních oblastí, zejména württemberských a porýnských skupin střední i mladší doby bronzové (*Čujanová-Jílková 1977, 109*). Poměrně často se vrubořez uplatňuje v mladší době bronzové i v oblasti Bavorska (např. *Hundt 1964, Taf. 72:8, 81:8-11; Koschik 1981, Taf. 18:1-3, 45:7, 47:3,5, 134:15*), ve středním Podunají a na jižní Moravě je již zcela ojedinělý (Tetčice: *Říhovský 1962, 467 – obr. 154; Blučina: Salaš 1990, 46-47, obr. 2:1-5*). V západních Čechách je vrubořez znám pouze ve střední době bronzové, jak dokládá zejména unikátní džbánek z Všekar-Husté Leče a další džbánek s napodobeninou vrubořezu z téže lokality (*Čujanová-Jílková 1970, 43 – Abb, 43:3,6*) nebo jiný džbánek rovněž s imitací vrubořezu z Točnicku (*Čujanová-Jílková 1975, 116 – obr. 24:18*). V jižních Čechách je dnes doloženo celkem osm nádob nebo zlomků s vrubořezovou výzdobou. Čtyři náležejí ještě do střední doby bronzové: zlomky dvou džbáneků z Dobešic (*Michálek BZO 1974, obr. 9; Chvojka – Michálek 2005, 23*), miska z Krašovic (*Fröhlich 1997, 65*) a pak malý zlomek s kulatým kolkem ze sídliště v Písku XI (*Tisucká 2004, tab. 51:7*), který však vzhledem k přítomnosti nálezů ze střední i mladší doby bronzové může být zařazen i do námi sledovaného období. Ze stupně BD pak jednoznačně pocházejí dva džbánky s vrubořezem z mohyl v Drhovicích I (*tab. 123:18-19*),

zlomky dalšího džbánku z mohyly 3 ve Chvaleticích I (*tab. 3:1*) a pak fragment ze sídliště v Dobevi I (*Chvojka 2001a*, Taf. 8:8).

4.1.4. Technologická analýza nádob

Keramické nádoby nebyly posuzovány pouze podle typologie tvarosloví, podle jejich okrajů, uch, den nebo jejich výzdoby, ale rovněž podle technologických kritérií. Prvním krokem byla definice keramických tříd a následně pak byla provedena analýza příměsí a úprav povrchu vybraných keramických souborů. Pozornost byla věnována také vzácným dokladům oprav a druhotných úprav nádob.

4.1.4.1. Keramické třídy

Keramiku doby bronzové můžeme na základě jejich technologických vlastností dělit na tři základní třídy: hrubou, středně hrubou a jemnou keramiku. Tyto třídy se navzájem odlišují svou výzdobou, výpalem, úpravou povrchu, množstvím i typem příměsí, šířkou střepe a rovněž i v tvarech nádob. Při definování keramických tříd se samozřejmě nelze vyhnout subjektivnímu pohledu, přesto je možné stanovit základní objektivní kritéria pro jejich definici. Vodítkem může být podobná definice keramických tříd (označených tam jako keramické typy) v rámci keramiky mladší a pozdní doby bronzové z pootavského mikroregionu (*Chvojka 2001*, 65), stejně jako obdobná definice pro keramiku střední doby bronzové z jihočeských Radčic (*Chvojka – Michálek 2003*, 119).

Dělení na hrubou, středně hrubou a jemnou třídu aplikovali na knovízskou keramiku poprvé *J. Bouzek, D. Koutecký a E. Neustupný* (1966, 92). Více autorů však používalo (a používá) běžnější označení „užitková“ a „jemná“ keramika (pro knovízskou keramiku např. *Čtverák – Slavíková 1985*, 12). V poslední době byl presentován deskriptivní kód milavečské sídlištní keramiky, kde jsou definovány čtyři keramické třídy: hrubá, střední, jemná a pak „střední-hrubá“ (*Hůrková – Tetour 2004*, 90 – obr. 11-13, 94). Podrobné analýzy pozdněbronzové nynické keramiky prováděla *V. Šaldová*, která však neužívala vždy jednotnou terminologii: někdy pracovala s kategoriemi „keramika užitková, jemná a zlomky střední síly“ (*Šaldová 1981a*, 97), jindy jen „užitková a jemná“ (*Šaldová 1981b*, 52-54) nebo „hrubá, jemná a nerozlišená“ (*Šaldová 1983*, 320). Pro keramiku slezské kultury ve východních Čechách máme k dispozici podrobný rozbor sídlištní keramiky ze Sobčic, kde byly vyčleněny tři skupiny: skupina I odpovídá keramice jemné, skupina II střední a skupina III keramice hrubé (*Motýková 1973*, 237-246, 266 – obr. 20).

- **hrubá třída:** silnostěnná keramika (tloušťka střepe často překračuje 1 cm), výpal středně kvalitní až nekvalitní (drolivý střepe), téměř vždy střední až hojná příměs kaménků, jejichž velikost zpravidla překračuje 2-3 mm (někdy dosahuje až k 1 cm). Vnější povrch obvykle prstován nebo drsněn, poměrně často je však na vnitřním povrchu leštěn. Mezi obvyklou výzdobou patří prstování, plastické pásky a promačkávaný nebo přesekávaný okraj. Z keramických tříd sem náleží zásobnice, většina hrnců a masivnější dvojkónické nádoby, jiné tvary jsou doloženy pouze výjimečně (např. hrubé mísy).
- **středně hrubá třída:** síla střepe cca 5-8 mm, výpal obvykle středně kvalitní (měkký střepe nedrolivý), méně často kvalitní (tvrdý výpal). Příměs kaménků většinou střední, vzácněji hojná, výjimečně i malá. Častěji je doložena i příměs dalších prvků (zejména keramické drti). Povrch často hlazen, leštěn nebo tuhován. Objevuje se celá škála výzdobných motivů, typická je např. žlábkovaná výzdoba, souvislé nepravidelné i pravidelné rýhy. Plastická

páska je doložena jen vzácně, prstování se téměř vůbec nevyskytuje. Mezi typické středně hrubé nádoby patří amfory, větší džbány, některé dvojkónické nádoby a mísy, vzácněji i hrncovité nádoby.

- **jemná třída:** tenkostěnná keramika (síla střepu obvykle 3-5 mm, vzácněji i více), výpal kvalitní (tvrdý). Příměs kamének malá (velikost kamének většinou do 1 mm) nebo žádná, některé exempláře byly jemně plaveny. Někdy je doložena i výraznější příměs jiných prvků, zejména slídy nebo keramické drti. Povrch bývá často leštěn a tuhován. Typická je jemná rytá nebo vhloubená výzdoba různých motivů, okraje mohou být tordovány. Plastická výzdoba je doložena jen výjimečně (výstupek). Typickými tvary jemné keramiky jsou koflíky a menší mísky, cedníky, miniaturní nádobky a většina menších amforek a džbánek.

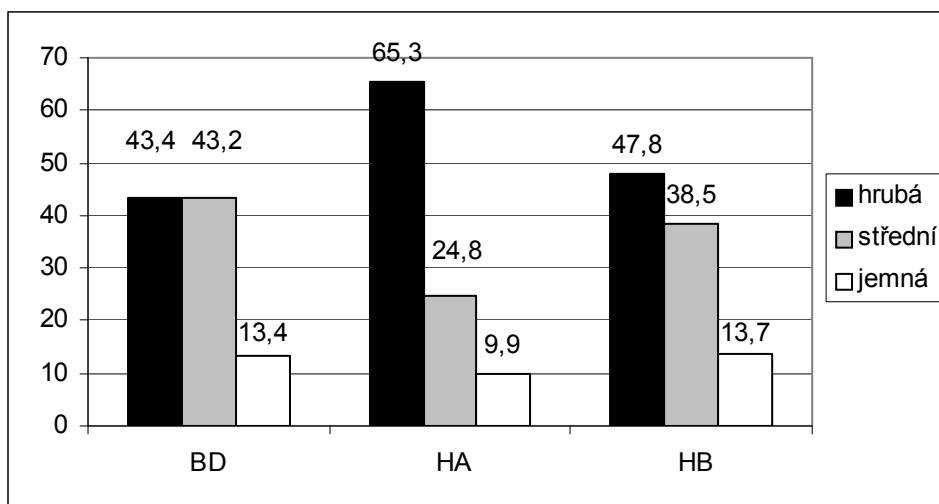
Pro statistické srovnání bylo vybráno celkem 34 uzavřených keramických souborů z mladší i pozdní doby bronzové o minimálním počtu 50 jedinců (s výjimkou některých pohřebišť s menším počtem keramiky), přičemž všechny soubory byly odlišeny jednak podle jejich zařazení do tří základních chronologických stupňů (BD, HA, HB)⁴ a jednak podle typu lokality (S – rovinné sídliště, V – výšinná lokalita, P – ploché pohřebiště, M – mohylové pohřebiště). Uvedené hodnoty představují počet všech keramických jedinců po slepení, v případě neslepených zlomků evidentně z jediné nádoby byly zlomky počítány jako jediný exemplář. Výsledky přináší následující *tabulka 12* a *grafy 11-12*:

Soubor	Datace	Typ lokality	hrubá		středně hrubá		jemná		Σ	
			Σ	%	Σ	%	Σ	%		
Bechyně II	obj. 1	BD	S	1160	32,6	1995	56,1	404	11,3	3559
Dobev II	vše	BD	S	440	71,5	44	7,2	131	21,3	615
Modlešovice I	vše	BD	S	513	74,3	149	21,6	28	4,1	690
Žďár I	vše	BD	S	138	77,5	27	15,2	13	7,3	178
Drhovice I	vše	BD	M	5	3,8	23	17,6	103	78,6	131
Chvaletice I	vše	BD	M	4	23,5	6	35,3	7	41,2	17
Zátaví I	hrob 1	BD	P	2	28,6	2	28,6	3	42,8	7
Zátaví I	hrob 2	BD	P	1	8,3	5	41,7	6	50,0	12
CELKEM BD				2263	43,4	2251	43,2	695	13,4	5209
Čížová I	obj. 1	HA	S	299	40,8	278	38,0	155	21,2	732
Čížová I	obj. 2	HA	S	2518	93,5	97	3,6	77	2,9	2692
Čížová I	obj. 3	HA	S	71	51,1	56	40,3	12	8,6	139
Čížová I	obj. 4	HA	S	225	58,7	93	24,3	65	17,0	383
Čížová I	obj. 5	HA	S	146	48,3	137	45,4	19	6,3	302
Hvožďany II	vše	HA	S	3056	69,4	1091	24,8	258	5,8	4405
Milenovice II	vše	HA	S	220	72,1	75	24,6	10	3,3	305
Písek I	vše	HA	S	168	66,9	73	29,1	10	4,0	251
Písek II	obj. 1	HA	S	972	52,6	616	33,4	259	14,0	1847
Písek II	obj. 2	HA	S	53	37,9	75	53,6	12	8,5	140
Písek II	obj. 3	HA	S	87	66,9	27	20,8	16	12,3	130
Radčice I	obj. 5	HA	S	277	77,2	45	12,5	37	10,3	359
Radčice I	obj. 7	HA	S	197	86,0	27	11,8	5	2,2	229
Radčice I	obj. 10	HA	S	682	57,2	312	26,1	199	16,7	1193
Strakonice II	obj. 1	HA	S	845	64,3	277	21,1	193	14,6	1315
Strakonice II	vrstva	HA	S	849	45,1	719	38,2	315	16,7	1883
Milenovice I	vše	HA	V	844	65,6	351	27,3	91	7,1	1286
Kestřany I	vše	HA	P	25	75,8	7	21,2	1	3,0	33

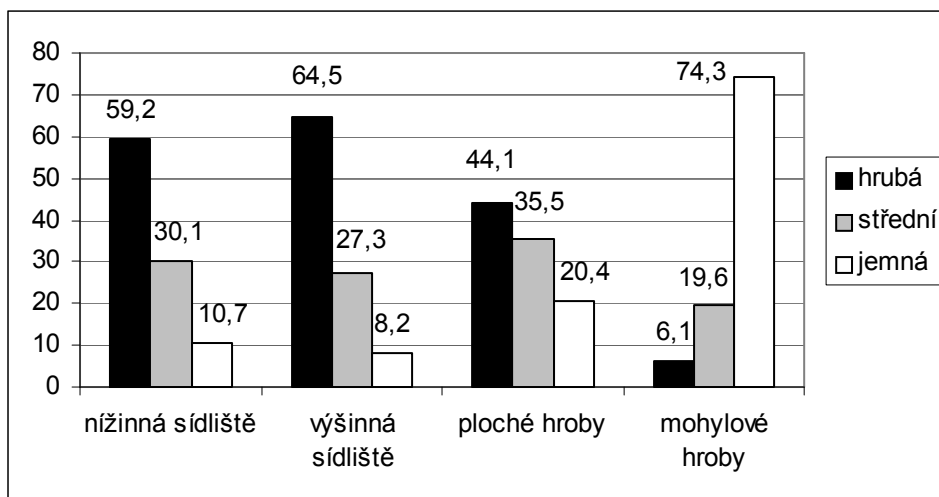
⁴ Toto zařazení bylo u některých souborů provedeno schématicky, podle převažujícího množství nálezů. Např. lokality osídlené od závěru stupně HA po závěr stupně HB byly zařazeno pod kategorii „HB“ apod.

Radčice IV	vše	HA	P	30	60,0	6	12,0	14	28,0	50
Vrcovice I	vše	HA	P	9	18,0	34	70,0	7	14,0	50
CELKEM HA				11573	65,3	4396	24,8	1755	9,9	17724
Čížová I	obj. 6	HB	S	475	49,7	303	31,7	177	18,6	955
Milenovice III	vše	HB	S	302	47,0	278	43,2	63	9,8	643
Modlešovice II	vše	HB	S	173	47,3	180	49,2	13	3,5	366
Písek VII	vše	HB	S	49	25,0	104	53,1	43	21,9	196
Brlloh I	vše	HB	V	102	69,4	41	27,9	4	2,7	147
Chřešřovice I	vše	HB	V	65	48,5	35	26,1	34	25,4	134
CELKEM HB				1166	47,8	941	38,5	334	13,7	2441
CELKEM BD-HB				15002	59,1	7588	29,9	2784	11,0	25374

Tab. 12. Srovnání zastoupení keramických tříd ve vybraných jihočeských souborech.

Graf 11. Celkové procentuální zastoupení keramických tříd ve vybraných jihočeských souborech podle chronologických stupňů.

Graf 12. Celkové procentuální zastoupení keramických tříd ve vybraných jihočeských souborech podle typu lokality.

Podaný přehled jasně ukazuje dominantní postavení keramiky hrubé třídy takřka ve všech souborech. V průměru se v epoše popelnicových polí vyskytuje v jižních Čechách 59,1 % keramiky hrubé, 29,9 % keramiky středně hrubé a 11 % keramiky jemné třídy, což odpovídá i dílčím závěrům pro pootavský mikroregion (Chvojka 2001a, 66). V této souvislosti je ovšem

třeba připomenout, že pracujeme téměř bezvýhradně se zlomky nádob, přičemž platí, že z větších nádob hrubé třídy pochází daleko více zlomků než z jemnějších malých nádobek (Šaldová 1981b, 54). Toto procentuální zastoupení keramických tříd tak zdaleka nevystihuje původní poměr nádob. Tomu se nepochybně více blíží výpočet V. Šaldové pro Okrouhlé Hradiště v západních Čechách, který činil 51 % pro keramiku hrubou a 49 % pro jemnou – keramiku střední třídy zde autorka nevyčlenila (Šaldová 1981b, 54). Pro srovnání můžeme použít i další poznatky z českých lokalit této epochy. Např. na knovízském sídlišti v Černošicích byla zjištěna vsázka destruované hrnčířské pece, v níž bylo 93 % keramiky užitkové (Čtverák – Slavíková 1985, 12). Západočeská mladobronzová sídliště poskytla 55 % keramiky hrubé, 36 % střední, 3 % kategorie „střední-hrubá“ a jen 6 % keramiky jemné třídy (Hůrková – Tetour 2004, 90 – obr. 13). Pozdněbronzová nynická sídliště v západních Čechách vykazovala následující podíl: 59 % keramiky hrubé, 10,4 % střední a 30,6 % jemné (Šaldová 1981a, 97). Na nížinném sídlišti stupně HB v Náklově zjistila V. Šaldová 84 % keramiky hrubé, 11 % jemné a 5 % nerozlišené keramiky (Šaldová 1983, 320). Pro oblast kultury slezské máme srovnání v sídlišti v Sobčicích, kde bylo zjištěno 46,5 % keramiky hrubé, 40,5% střední a 13 % keramiky jemné třídy (Motyková 1973, 261). Velmi zajímavé výsledky přinesla analýza keramiky z bavorského sídliště v Perletzhofen-Dundlfing, kde bylo zjištěno nebývale vysoké procento keramiky jemné (34 %) a velmi jemné (23 %), což je pro sídlištní keramiky velmi neobvyklé (Dannhorn 1996, 42 – Abb. 5). Značné rozdíly v zastoupení keramických tříd, které jsou z tohoto přehledu patrné, jsou nepochybně způsobeny subjektivním posouzením každého autora. Dosažené výsledky tak lze mezi sebou komparovat jen s velkou opatrností.

Z hlediska chronologického zastoupení keramických tříd můžeme konstatovat několik zajímavých trendů (graf 11), které jsou tentokrát odlišné od výsledků z pootavského mikroregionu (Chvojka 2001a, 66). Ve všech třech základních chronologických stupních je sice patrná převaha keramiky hrubé třídy, ta je však jasně dominantní pouze ve stupni HA, kdy dosahuje v průměru 65,3 %. V tomto počtu se však projevila situace objektu 2 z Čížové I, v němž bylo zjištěno nebývale velké množství právě hrubé keramiky, která svým počtem 2518 jedinců představovala 93,5 % veškeré keramiky z objektu. Ve většině jiných sídlištních souborů stupně HA měla hrubá keramika zastoupení mezi 40-70 %, v některých byl její poměr ke keramice střední téměř vyrovnaný a v jednom souboru (Písek II – objekt 2) ji dokonce keramika střední početně převyšovala. Téměř úplně vyrovnaný poměr mezi hrubou (43,4 %) a středně hrubou keramikou (43,2 %) byl doložen ve stupni BD, zatímco ve stupni HB keramika hrubá mírně převažovala (47,8 % oproti 38,5 % keramiky střední). Ve všech obdobích je ve výrazné menšině keramika jemné třídy, jejíž nejnížší zastoupení ve stupni HA je však částečně způsobeno výše uvedeným objektem 2 v Čížové I s naprostou dominancí hrubé keramiky. Jinak se nepotvrdilo obecně užívané konstatování o postupném narůstání počtu jemné keramiky v mladších etapách popelnicových polí, zvláště ve stupni HB (srov. např. Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 92), neboť v jižních Čechách měla jemná keramika na počátku i v závěru této epochy překvapivě vyrovnané zastoupení (13,4 % v BD, 13,7 % v HB). Pro srovnání můžeme ještě uvést zastoupení keramických tříd ve středobronzovém příkopu na sídlišti v Radčicích, kde keramika hrubá představovala jen 49 %, střední 33 % a jemná 18 % (Chvojka – Michálek 2003, 119 – graf 7). Můžeme tedy shrnout, že v zastoupení keramických tříd nejsou od střední po pozdní dobu bronzovou žádné výraznější rozdíly, které by ukazovaly na nějaké hlubší vývojové trendy.

Zajímavé srovnání nabízí také zastoupení keramických tříd podle jednotlivých typů lokalit (graf 12). Vzhledem k tomu, že naprostá převaha klasifikovaných souborů pocházela z rovinných sídlišť, nepřekvapí, že tamní poměr keramických tříd téměř odpovídá jejich celkovému zastoupení (hrubá keramika: 59,2 %, střední: 30,1 % a jemná 10,7 %). Podíváme-li se na výšinné lokality, musíme zde především konstatovat velký nedostatek

klasifikovatelných souborů – valná většina z nich jsou bohužel jen povrchové sběry s nižší vypovídací schopností. Přesto můžeme alespoň v základních obrysech porovnat zjištěnou situaci s výše uvedenými nížinnými sídlišti. Přestože jsou výšinná sídliště někdy považována za sídla společenských elit té doby a dalo by se tedy na nich očekávat převažující množství keramiky jemné, je jí zde ve srovnání s nížinnými sídlišti dokonce méně (8,2 %). Výraznou převahu zde má keramika hrubá (64,5 %), což však může být částečně způsobeno uvedeným sběrovým charakterem většiny souborů, kde má tato keramická třída vždy převahu. Daleko více vyrovnaná je situace u plochých hrobů, kde keramika hrubá sice převažuje, nikoliv však výrazně (44,1 %), a naopak je zde daleko častější keramika jemná (20,4 %). Tato skutečnost je ovšem ovlivněna jednak záměrným výběrem milodarů (tvořených většinou jemnou keramikou) do hrobů a jednak dochováním nebo alespoň snazší rekonstrukcí počtu většiny nádob v tomto typu lokality a tím i vyšším počtem jemných tvarů. S jistou nadsázkou se tak dá říci, že situace v hrobech odráží věrněji původní zastoupení keramických tříd než nálezy ze sídlišť s převahou keramiky zlomkovitého charakteru. Platnost této teorie ovšem ověří až budoucí zpracování a analýza největšího jihočeského plochého pohřebiště v Topělci I. Zcela odlišná je ovšem situace na mohylových pohřebištích, která však byla analyzována pouze dvě, což celkový výsledek jistě ovlivnilo. V něm zaujme především extrémní převaha keramiky jemné (74,3 %) nad ostatními třídami, zejména nad jen minimálně zastoupenou keramikou hrubou (6,1 %). Tento výsledek je však třeba hodnotit velice opatrně, neboť byl jednak analyzován jen minimální počet lokalit (jiné jihočeské mohylníky tohoto období však poskytly ještě méně keramiky a nebyly proto vůbec statisticky podchyceny) a zejména se jedná o staré soubory ještě z 19. století, u nichž je vysoce pravděpodobná skartace méně výrazné (tj. většinou hrubé) keramiky. Zejména známý a největší soubor z Drhovic I vykazuje téměř jen celé tvary nebo rekonstruovatelná torza, takže se můžeme domnívat, že ostatní „neslepitelný“ střepový materiál byl skartován. V této souvislosti by mohl přinést řešení případný moderní výzkum nějakého mohylového pohřebiště této epochy.

4.1.4.2. Příměs v keramické hmotě

Při klasifikaci jedince do konkrétní keramické třídy hraje velkou roli typ, množství a velikost příměsí v jeho keramické hmotě. V jižních Čechách byla příměs zjištěna téměř ve všech keramických nádobách i zlomcích, jen vzácněji je doložena jemně plavená keramika a nebo neplavená keramika zcela bez příměsí. Tomu odpovídá zjištění i jiných autorů, jako např. V. Čtveráka a M. Slavíkové, podle nichž bylo do materiálu k výrobě běžných užitkových nádob knovízské kultury přidáváno poměrně velké množství ostřiva různé velikosti a někdy byly k tomuto účelu používány i jemně rozdrčené střepy (Čtverák – Slavíková 1985, 8). Naopak na keramice nynické kultury konstatovala V. Šaldová naprostou převahu jemně plavené keramiky, zatímco jen 23 % tamních nálezů mělo příměs kamének (Šaldová 1981b, 53).

Základní přehled o příměsích v keramické hmotě přináší následující *tabulka 13*, kde jsou shrnuty údaje ze stejných vybraných lokalit jako u analýzy součástí nádob. Zahrnuty jsou zde však jen dokumentované nálezy, při jejichž popisu byla tato technologická kategorie sledována. Příměsi však byly určovány pouze na základě vizuálního pozorování, vzhledem k omezeným možnostem nebyly ověřovány exaktními metodami (RTG, výbrus apod.). Celkové součty všech jedinců a jednotlivých typů příměsí se neshodují, neboť na mnoha jedincích je současně zastoupeno více typů příměsí, které jsou v tabulce posuzovány samostatně.

Typ příměsí	Žďár I		Bechyně II obj. 1/86		Radčice I obj. 10/94		Čížová I obj. 1		Čížová I obj. 2		Milenovice III		Čížová I obj. 6		Σ %
	(BD)		(BD)		(HA)		(HA)		(HA)		(HB)		(HB)		
	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	
kaménky	18	85,7	35	77,8	189	81,9	20	86,9	17	89,5	92	88,4	20	80,0	83,5
ker. drť	1	4,8	7	15,6	31	13,4	3	13,0	2	10,5	9	8,7	11	44,0	13,7
slída	0	-	1	2,2	40	17,3	3	13,0	1	5,3	2	1,9	1	4,0	10,3
org. látky	0	-	0	-	3	1,3	1	4,3	0	-	4	3,8	0	-	1,7
tuha	0	-	0	-	1	0,4	0	-	0	-	0	-	0	-	0,2
jemně plavená	3	14,3	8	17,8	19	8,2	4	17,4	3	15,8	4	3,8	4	16,0	9,6
bez příměsí	0		1	2,2	5	2,2	0	-	0		1	0,9	0	-	1,5
CELKEM	21	-	45	-	231	-	23	-	19	-	104	-	25	-	-

Tab. 13. Procentuální zastoupení keramických příměsí ve vybraných jihočeských souborech.

Naprostě dominující příměsí v keramické hmotě v jihočeských souborech epochy popelnicových polí jsou **kaménky**, které byly obsaženy průměrně v 83,5 % veškeré keramiky vybraných souborů. Jejich podíl klesl pouze v objektu 1 v Bechyni II pod 80 %, jinde se pohyboval od 80 po téměř 90 %. Pro srovnání můžeme použít údaje ze středobronzového žlabu z Radčic, kde byla příměs kamének zjištěna ve více než 95 % případů (*Chvojka – Michálek 2003*, 120, graf 8, tab. 8). Kaménky se objevují ve všech keramických třídách, jejich množství a velikost ovšem vzrůstají se zvyšující se hrubostí keramiky. Zatímco u jemné keramiky (pokud není jemně plavená) bývá zpravidla málo mikroskopických kamének (tj. do 10 % v keramické hmotě a do 0,5-1 mm velikosti), ve středně hrubé keramice bývají již často zastoupeny i makroskopické kaménky ve středním množství (10-30 % keramické hmoty, přes 1 mm velikosti). U hrubé keramiky převažuje makroskopická velikost kamének, která ojediněle může přesahovat i 10 mm. Tyto kaménky jsou zde většinou ve středním množství, někdy však dosahují i velkého množství (přes 30 % keramické hmoty). U jemné keramiky se většinou vyskytují pravidelně v celém keramickém těstu, u hrubé keramiky často kaménky vytvářejí jakési shluky – v těchto místech pak dosahují velké koncentrace, zatímco v jiných částech nádoby jich je daleko méně, což pak při posouzení zlomkového materiálu může být poněkud zavádějící. Občas bývá pozorovatelná zvyšující se koncentrace kamének směrem ke dnu nádoby.

Bez provedených analýz bohužel neznáme zdroje těchto kamének, v naprosté většině však můžeme předpokládat jejich sběr z nejbližšího okolí hrnčířské dílny. Podle analogií z jiných geografických i kulturních oblastí můžeme předpokládat, že na ostřívo byl většinou používán křemen nebo různé druhy živců (*Bareš – Lička – Růžičková 1981*, 172 – tab. 9; *Rada 1997*, 15). Většina kamének byla před nasypáním do těsta drcena, což dokládají jejich ostré hrany. Oblé valounky byly pozorovány jen výjimečně.

Druhou nejčastější příměs v keramické hmotě představuje **keramická drť** (šamot), která byla obsažena průměrně v 13,7 % dokumentovaných jedinců. Vzhledem k pouhému vizuálnímu posouzení keramiky nebylo vždy jisté, zda-li se v některých případech nejednalo i o nějakou měkkou horninu hnědočervené nebo hnědooranžové barvy. V dokumentovaných souborech byla keramická drť obsažena většinou jen v malém množství, ve velikostech kolem 1 mm a téměř vždy jako doplněk kaménkům. Pouze u některých jemných nádob byla keramická drť výlučným ostřivem. Výrazné zastoupení (44 %) dosahovala tato příměs jen v jediném souboru – v pozdněbronzovém objektu 6 z Čížové I, vzhledem k nízkému počtu dokumentovaných jedinců (25) však nelze z této skutečnosti činit hlubší závěry. Ve druhém posuzovaném souboru stupně HB z Milenovic III byla keramická drť zastoupena jen v 8,7 % případů, nejedná se tedy o chronologickou záležitost.

Třetí nejčastější příměsí mlado- a pozdněbronzové keramiky jihočeského regionu byla **slída**, již byl opatřen zhruba každý desátý keramických jedinec. Slída se jako příměs vyskytovala rovněž u všech keramických tříd. V naprosté většině se jednalo o mikroskopické částičky, větší kousky (přes 0,5 mm) se vyskytovaly jen zcela vzácně. V době bronzové však většinou nebyla slída do keramiky přidávána záměrně, ale v mnoha případech (zejména u jedinců s malým množstvím této příměsi) se jednalo o přirozenou složku keramické hmoty. Pouze u jedinců s výraznějším množstvím slídy můžeme hypoteticky předpokládat její záměrné přidání.

Další typy příměsí byly v jihočeské keramice epochy popelnicových polí zjištěny jen sporadicky. **Organické látky**, které se v keramické hmotě většinou projevují jako uhlíky nebo plevy, byly doloženy jen průměrně v 1,7 % případů, přičemž v mnoha souborech nebyly zastoupeny vůbec. Výjimku v tomto směru představují hliněná závaží a mazanice, které vykazují tuto přísadu pravidelně, do těsta vlastních nádob však byly organické látky přidávány jen zřídka.

Zcela výjimečnou příměsí v keramice doby bronzové je v jižních Čechách **tuha**. Příměs grafitu v keramické hmotě je typická pro halštatskou, laténskou a raně středověkou tuhovou keramiku (*Beneš 1978a*, 54), v době bronzové se vždy jednalo o zcela výjimečnou záležitost, v některých případech možná i nezáměrnou. Tak např. v rozsáhlém souboru ze střední doby bronzové z Radčic, přesahující deset tisíc keramických jedinců, byla tuha zjištěna na jediném exempláři, a to v podobě jediného zrnka (*Chvojka – Michálek 2003*, 120). Ze všech zpracovaných jihočeských souborů mladší a pozdní doby bronzové můžeme uvést pouze tři jednoznačně datované jedince s příměsí tuhy, konkrétně torzo misky z Dobevi II, jeden zlomek z Putimi VIII (*Chvojka 2001a*, Taf. 7:18, 37:7) a přeslen z objektu 10/94 v Radčicích I (*tab. 63:3*). Grafitové kousky na některých jihočeských lokalitách této epochy (srov. dále) tak nepochybně dokládají daleko oblíbenější použití na potření povrchu nádob.

V souvislosti s příměsí musíme ještě zmínit **jemně plavenou keramiku**, která je na jihočeských lokalitách zastoupena průměrně v 9,6 % případů. Vždy se jedná o keramiku jemné třídy, která většinou neobsahuje žádnou příměs (obvykle pouze slídu, která však nebývá záměrnou příměsí), pouze ve vzácných případech se vyskytne malá příměs keramické drti či ojedinelého malého kaménku. Srovnání nabízí opět středobronzové sídliště v Radčicích, kde jemně plavená keramika tvořila jen 4,3 % vší keramiky, v rámci jemné třídy však představovala 17,5 % jedinců (*Chvojka – Michálek 2003*, 121 – *tab. 8*). **Bez příměsí** může vzácně být i středně hrubá, příp. výjimečně i hrubá keramika, jak dokládá v průměru 1,5 % případů.

4.1.4.3. Úpravy povrchu: tuhování, leštění, engoby

Povrch nádob mladší a pozdní doby bronzové mohl být upravován několika způsoby, k nejčastějším řadíme hlazení, leštění, tuhování, zdrsňení a engoby. Zatímco v případě hlazení a zdrsňení je v mnoha případech sporné jeho záměrné provedení, lze výskyt ostatních úprav povrchu sledovat celkem jednoznačně. Z tohoto důvodu byla na vybraných jihočeských souborech provedena podrobná statistická analýza pro tuhování, leštění a pro engoby. U těchto tří druhů úprav povrchu byl sledován jejich výskyt na keramických třídách a v jejich rámci na povrchu vnějším, vnitřním nebo obou. V této souvislosti je ovšem nutná jistá opatrnost, neboť zejména v případě tuhování je diskutabilní otázka jeho dochovatelnosti (srov. *Chvojka 1999b*, 11). Navíc úpravy povrchu nebyly vzhledem k omezeným možnostem ověřovány exaktními metodami (RTG, výbrus apod.), avšak byly určovány pouze na základě vizuálního pozorování. Přesto si podle provedených analýz můžeme učinit alespoň rámcovou představu o výskytu a chronologickém vývoji těchto tří kategorií úprav povrchu nádob.

Tuhování

Oproti výskytu tuhy jako příměsi v keramickém těstu je tuhování povrchu jedním z charakteristických rysů keramiky epochy popelnicových polí, který se v masové míře objevuje od pozdní mohylové kultury (*Militký – Zavřel 1993, 9*), zatímco ještě ve střední fázi střední doby bronzové je velmi ojedinělý (srov. *Chvojka – Michálek 2003, 122 – tab. 10*). Zatímco tuha v keramickém těstu přispívala k větší ohnivzdornosti a menší tříštivosti a prolínivosti nádoby, tuhovaný povrch nádob měl především funkci estetickou (*Beneš 1978, 53*). V případě tuhování ryze účelových tvarů lze uvažovat i o funkci ochrany nádoby před nepříznivými důsledky žáru při jejím používání na otevřeném ohni (*Pleinerová – Hrala 1988, 138*). Při analytickém hodnocení výskytu tuhování je však třeba vzít do úvahy, vedle již uvedeného problému dochovatelnosti, též skutečnost, že někdy byl tuhový nátěr imitován přimíšením sazí do hrnčířské hmoty nebo byly saze přímo rozetřeny po povrchu (*Pleinerová – Hrala 1988, 138; von Carnap-Bornheim 1998, 594*). Údaje v následující tabulce 14 tak do značné míry odrážejí dnešní stav dochování a rozpoznání tuhového nátěru povrchu nádob:

Tuhování	Žďár I		Bechyně II obj. 1		Radčice I obj. 10		Čížová I obj. 1		Čížová I obj. 2		Milenovice III		Čížová I obj. 6		Σ ⁵ %
	BD		BD		HA		HA		HA		HB		HB		
	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	
keramika celkem	178	-	3559	-	1193	-	732	-	2692	-	643	-	955	-	-
tuhování celkem	19	10,7	1548	43,5	190	15,9	242	33,1	75	2,8	153	23,8	136	14,2	31,5
tuhování - hrubá	5	26,3	93	6,0	39	20,5	16	6,6	2	2,7	7	4,6	10	7,4	7,4
tuhování - střední	6	31,6	1291	83,4	90	47,4	119	49,2	26	34,7	88	57,5	53	39,0	72,0
tuhování - jemná	8	42,1	164	10,6	61	32,1	107	44,2	47	62,6	58	37,9	73	53,6	20,6
hrubá k. celkem	138	-	1160	-	682	-	299	-	2518	-	302	-	475	-	-
hrubá - tuhování	5	3,6	93	8,0	39	5,7	16	5,4	2	0,1	7	2,3	10	2,1	5,5
hrubá - vnější p.	2	40,0	24	25,8	13	33,3	6	37,5	1	50,0	1	14,3	5	50,0	30,0
hrubá - vnitřní p.	3	60,0	61	65,6	25	64,1	8	50,0	1	50,0	6	85,7	4	40,0	62,9
hrubá - oba p.	0	-	8	8,6	1	2,6	2	12,5	0	-	0	-	1	10,0	7,1
střední k. celkem	27	-	1995	-	312	-	278	-	97	-	278	-	303	-	-
střední - tuhování	6	22,2	1291	64,7	90	28,8	119	42,8	26	26,8	88	31,7	53	17,5	51,6
střední - vnější p.	4	66,7	845	65,5	54	60,0	41	34,5	11	42,3	17	19,3	20	37,7	59,6
střední - vnitřní p.	2	33,3	315	24,4	16	17,8	55	46,2	10	38,5	36	40,9	24	45,3	27,2
střední - oba p.	0	-	131	10,1	20	22,2	23	19,3	5	19,2	35	39,8	9	17,0	13,2
jemná k. celkem	13	-	404	-	199	-	155	-	77	-	63	-	177	-	-
jemná - tuhování	8	61,5	164	40,6	61	30,7	107	69,0	47	61,0	58	92,1	73	41,2	46,6
jemná - vnější p.	3	37,5	97	59,1	22	36,1	32	29,9	7	14,9	16	27,6	10	13,7	38,2
jemná - vnitřní p.	2	25,0	21	12,8	14	22,9	32	29,9	7	14,9	12	20,7	26	35,6	22,7
jemná - oba p.	3	37,5	46	28,1	25	41,0	43	40,2	33	70,2	30	51,7	37	50,7	39,1

Tab. 14. Srovnání zastoupení tuhování povrchu nádob ve vybraných jihočeských souborech.

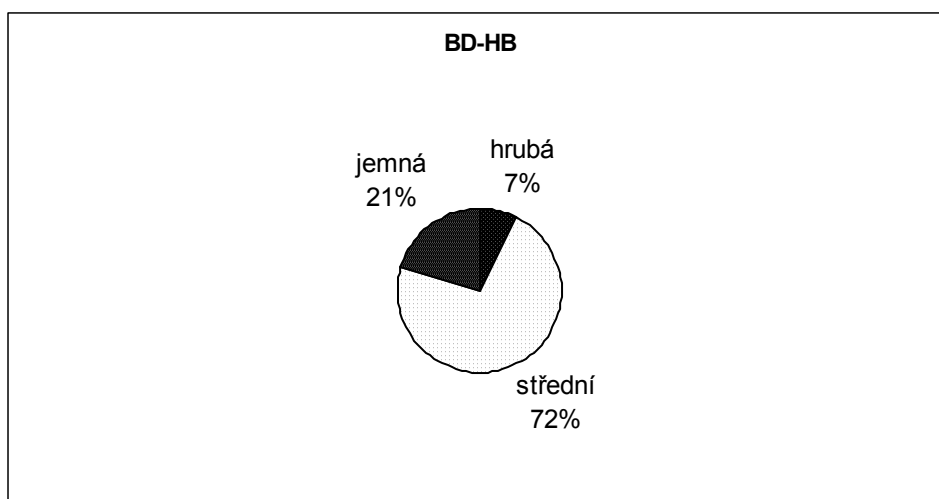
Z tabulky vyplývá, že ve vybraných jihočeských souborech mladší a pozdní doby bronzové byla tuhována v průměru necelá třetina (31,5 %) všech keramických jedinců, mezi jednotlivými soubory jsou však značné rozdíly. Největší zastoupení (43,5 %) pozorujeme na sídlišti stupně BD v Bechyni II, naopak nejméně tuhování (2,8 %) bylo zjištěno v objektu 2

⁵ Do celkového počtu nebyl zahrnut extrémní soubor z objektu 2 z Radčic I, který obsahoval nebývale velké množství hrubé a přepálené keramiky, a tak zde byl výskyt tuhování oproti jiným běžným souborům značně podhodnocen.

v Čížové I, kde byl ovšem tento stav způsoben extrémní převahou hrubé a povětšinou i přepálené keramiky. Tento dosažený celkový výsledek je o dost vyšší než průměrné zastoupení tuhování v lokalitách pootavského mikroregionu, kde bylo touto úpravou povrchu opatřeno v průměru jen 13,6 % keramiky (Chvojka 1999b, 12). Tento rozdíl může být částečně způsoben i skutečností, že zde vybrané soubory pocházejí téměř bez výjimky z výplní objektů, kde je tuhování dochováno lépe, zatímco velká část pootavských lokalit měla sběrový charakter.

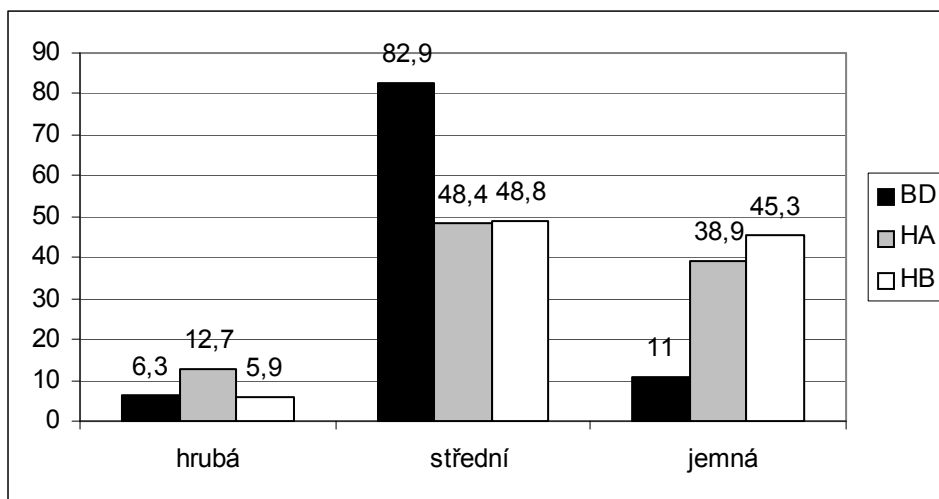
Zajímavé srovnání nabízí i časové zastoupení výskytu tuhování (srov. graf 15 níže). Zatímco ve vyspělých fázích střední doby bronzové bylo tuhování ještě užíváno jen naprosto minimálně (v průměru kolem 1 %), jak dokládají výsledky analýzy ze sídliště stupňů BB2-BC1 z Radčic (Chvojka – Michálek 2003, 121-123), nastupuje tento jev na počátku epochy popelnicových polí v masové míře. Ve stupni BD činilo tuhování ve vybraných souborech v průměru 41,9 %, na zmíněném sídlišti v Bechyni II dokonce 43,5 %. Zajímavý je však úbytek tuhování ve vyspělejších fázích této epochy (v HA průměr 22,4 % a v HB jen 18,1 %), což neodpovídá všeobecně rozšířenému názoru o největším rozšíření této úpravy povrchu právě ve stupni HB. Výsledek však může být zkreslen malým počtem analyzovaných lokalit. Pro srovnání můžeme opět uvést, že v pootavském mikroregionu byl právě v pozdní době bronzové patrný nárůst počtu tuhování, který se početně velmi blížil zde dosaženému výsledku (17,8 %; Chvojka 1999b, 12).

Tuhování bylo posuzováno i podle jeho zastoupení v rámci tří keramických tříd, jak ukazuje graf 13:

Graf 13. Srovnání zastoupení tuhování povrchu nádob podle keramických tříd ve vybraných jihočeských souborech.

Dosažený výsledek tak opět neodpovídá běžnému názoru o převaze tuhování na keramice jemné třídy, který však byl zpochybněn již na nálezech z pootavských lokalit (Chvojka 1999b, 12). Také ve zde analyzovaných souborech měla v rámci tuhované keramiky převahu keramika střední třídy, oproti pootavskému mikroregionu ještě výraznější – plných 72 % (v Pootaví 46,3 %). Jemné keramiky bylo v rámci tuhovaných jedinců 20,6 % (v Pootaví téměř dvojnásobek: 39,9 %) a hrubé keramiky jen 7,4 % (v Pootaví 13,8 %). Tyto výsledky mají však obecnou platnost pro celou epochu mladší a pozdní doby bronzové, pokud je však budeme posuzovat podle jednotlivých chronologických stupňů, budou patrné určité rozdíly, jak ukazuje graf 14:

Graf 14. Srovnání chronologických rozdílů v zastoupení tuhování povrchu nádob podle keramických tříd ve vybraných jihočeských souborech.

Z grafu tak vyplývá, že největší rozdíly v podílu jednotlivých keramických tříd na tuhování byly na počátku mladší doby bronzové, kdy měla v této úpravě povrchu naprostou dominanci keramika střední (82,9 %), zatímco ve stupni HA se tento poměr dosti vyrovnal (hrubá – 12,7 %, střední – 48,4 %, jemná – 38,9 %). V pozdní době bronzové pak výrazně stoupl podíl keramiky jemné (45,3 %), která téměř dosáhla zastoupení do té doby převažující keramiky střední (48,8 %) a v Pootaví ji i předstihla (střední – 44,2 %, jemná – 45,7 %).

Zjišťováno bylo i zastoupení tuhování v rámci každé keramické třídy: u keramiky hrubé třídy bylo obecně opatřeno touto úpravou povrchu jen 5,5 %, v rámci keramiky střední třídy plných 51,6 % a u keramiky jemné necelá polovina (46,6 %). Zatímco na keramice hrubé třídy byl většinou tuhován jen vnitřní povrch nádob (62,9 %), u středně hrubé keramiky převažovalo tuhování povrchu vnějšího (59,6 %). U jemné keramiky bylo tuhování obou povrchů celkem vyrovnané, mírnou převahu zde mělo tuhování obou povrchů současně (39,1 %). U tohoto oboustranného povrchu jemných nádob lze pozorovat postupné zvyšování jeho obliby, kdy ve stupni BD dosahovalo 28,5 %, ve stupni HA již 40,5 % a ve stupni HB dokonce přes polovinu všech tuhovaných jemných jedinců (51,1 %).

Dosažené výsledky lze srovnat s několika analýzami z jiných regionů. Na jeskynních lokalitách Českého krasu mělo oboustranně tuhovaný povrch 23 % knovízské (ale rovněž i halštatské) keramiky, přičemž zde převažovaly tenkostěnné a středně silné tvary. Uvnitř tuhovaný povrch tam mělo 21 % keramiky, které však bylo v tomto případě doloženo jen pro keramiku hrubou. Pouhých 8 % jeskynní keramiky tam mělo tuhovaný vnější povrch (*Matoušek – Peša 1998*, 232-233). V západočeské nýnické oblasti prováděla podrobnější rozbor V. Šaldová. Zatímco na nížinném sídlišti v Náklově zjistila jen 4,9 % tuhované keramiky, na Okrouhlém Hradišti bylo tuhováno 9,6 % keramiky (*Šaldová 1983*, 320). Pro mladobronzová sídliště západočeského regionu jsou k dispozici předběžné výsledky, publikované v nedávné době *J. Hůrkovou a M. Tetourem (2004*, 90 – obr. 12), z nichž vyplývá převažování tuhování na keramice jemné, kde dosahovalo cca 15 %, zatímco na střední keramice bylo doloženo jen v řádu několika procent a na nádobách hrubé třídy se vyskytovalo jen stopově, v kombinaci s prstováním. V jižním Německu se první výskyt tuhované keramiky datuje až do stupně HB (*von Carnap-Bornheim 1998*, 594). O jeho značné oblibě i v těchto regionech svědčí analýza, provedená na sídlištní keramice stupňů HA2-HB3 z lokality Perletzhofen-Gundlfing u Kelheimu, kde bylo tuhováno celkem 25 % keramických jedinců, z toho 42 % na vnitřním povrchu (*Danhorn 1996*, 40 – Abb. 4).

Leštění

Druhým výrazným typem úpravy povrchu nádob doby bronzové bylo leštění. K analýze jeho výskytu byla použita stejná skupina lokalit jako pro hodnocení tuhování, u souborů z Radčic I a Milenovic III však byly posuzováni pouze dokumentovaní jedinci. Výsledky přináší *tabulka 15*:

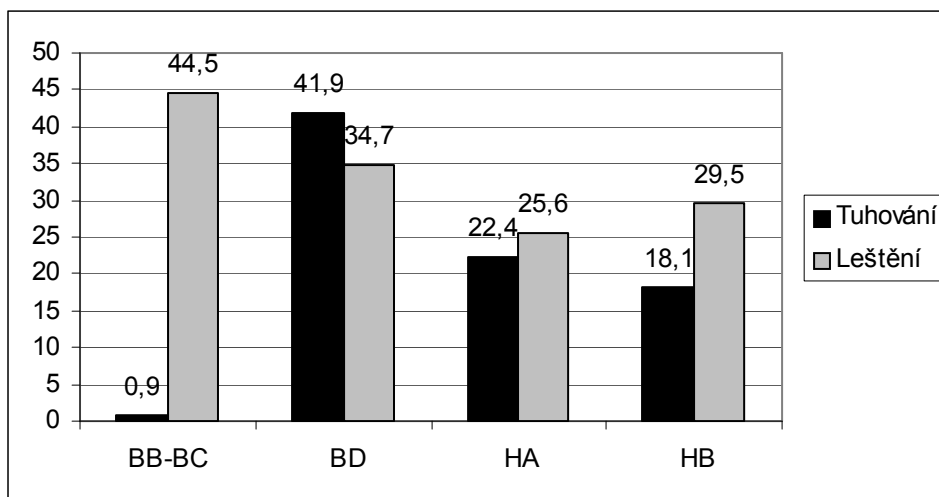
Leštění	Žďár I		Bechyně II obj. 1		Radčice I obj. 10		Čížová I obj. 1		Čížová I obj. 2		Milenovice III		Čížová I obj. 6		Σ ⁶ %
	BD		BD		HA		HA		HA		HB		HB		
	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	
keramika celkem	178	-	3559	-	231	-	732	-	2692	-	104	-	955	-	-
leštění celkem	61	34,3	1237	34,8	20	8,7	226	30,9	56	2,1	9	8,7	303	31,7	32,2
leštění - hrubá	46	75,4	433	35,0	1	5,0	137	60,6	30	53,6	0	-	172	56,8	42,5
leštění - střední	8	13,1	778	62,9	12	60,0	62	27,5	17	30,4	7	77,8	114	37,6	52,9
leštění - jemná	7	11,5	26	2,1	7	35,0	27	11,9	9	16,0	2	22,2	17	5,6	4,6
hrubá k. celkem	138	-	1160	-	68	-	299	-	2518	-	31	-	475	-	-
hrubá - leštění	46	33,3	433	37,3	1	1,5	137	45,8	30	1,2	0	-	172	36,2	36,3
hrubá - vnější p.	0	-	7	1,6	0	-	3	2,2	0	-	-	-	2	1,2	1,5
hrubá - vnitřní p.	46	100	426	98,4	1	100	126	92,0	30	100	-	-	169	98,2	97,3
hrubá - oba p.	0	-	0	-	0	-	8	5,8	0	-	-	-	1	0,6	1,2
střední k. celkem	27	-	1995	-	97	-	278	-	97	-	57	-	303	-	-
střední - leštění	8	29,6	778	39,0	12	12,4	62	22,3	17	17,5	7	12,3	114	37,6	35,6
střední - vnější p.	3	37,5	374	48,1	7	58,3	2	3,2	3	17,6	0	-	9	7,9	40,2
střední - vnitřní p.	4	50,0	251	32,3	0	-	54	87,1	13	76,5	5	71,4	91	79,8	41,3
střední - oba p.	1	12,5	153	19,6	5	41,7	6	9,7	1	5,9	2	28,6	14	12,3	18,5
jemná k. celkem	13	-	404	-	66	-	155	-	77	-	16	-	177	-	-
jemná - leštění	7	53,8	26	6,4	7	10,6	27	17,4	9	11,7	2	12,5	17	9,6	10,3
jemná - vnější p.	2	28,6	7	26,9	2	28,6	3	11,1	2	22,2	0	-	0	-	16,3
jemná - vnitřní p.	2	28,6	6	23,1	1	14,3	19	70,4	6	66,7	0	-	15	88,2	50,0
jemná - oba p.	3	42,8	13	50,0	4	57,1	5	18,5	1	11,1	2	100	2	11,8	33,7

Tab. 15. Srovnání zastoupení leštění povrchu nádob ve vybraných jihočeských souborech.

Stejně jako tuhování bylo i leštění povrchu nádob v epoše popelnicových polí značně oblíbené, v celkovém průměru dokonce leštění nad tuhováním mírně převažovalo (32,2 % leštění oproti 31,5 % tuhování). Vzájemné srovnání obou těchto nejobvyklejších úprav povrchu přináší *graf 15*:

⁶ Do celkového počtu nebyl zahrnut extrémní soubor z objektu 2 z Radčic I, který obsahoval nebývale velké množství hrubé a přepálené keramiky, a tak zde byl výskyt tuhování oproti jiným běžným souborům značně podhodnocen.

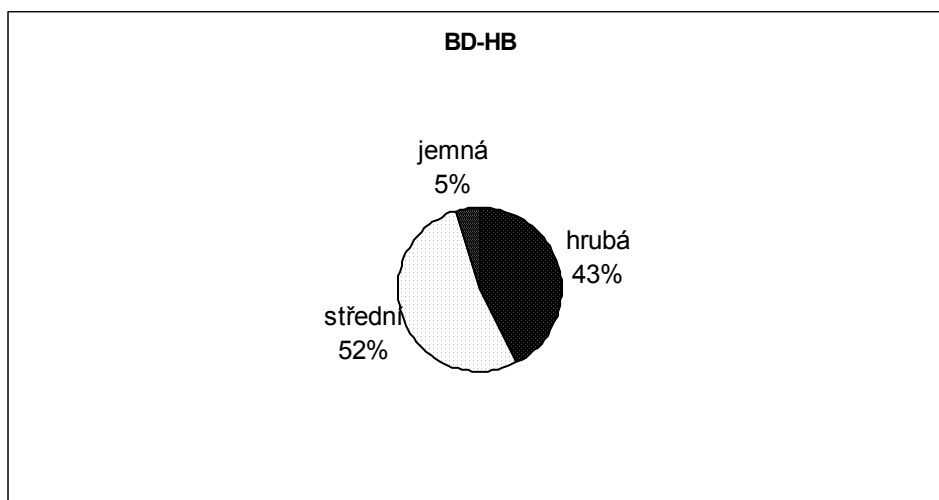

Graf 15. Srovnání chronologických rozdílů v zastoupení tuhování a leštění povrchu nádob ve vybraných jihočeských souborech. Údaj pro střední dobu bronzovou převzat z *Chvojka – Michálek 2003*, 123 – graf 9.

Leštění výrazně dominuje ve střední době bronzové, jak ukazuje příklad z reprezentativního objektu 8 v Radčicích, kde bylo doloženo téměř na polovině všech keramických jedinců (44,5 %; srov. *Chvojka – Michálek 2003*, 123 – graf 9). Na počátku mladší doby bronzové sice získalo převahu tuhování, leštění si však i nadále uchovalo své výrazné zastoupení (34,7 % ve stupni BD). V následujících fázích sice jeho četnost klesla (25,6 % v HA a 29,5 % v HB), získalo však opět převahu na tuhováním.

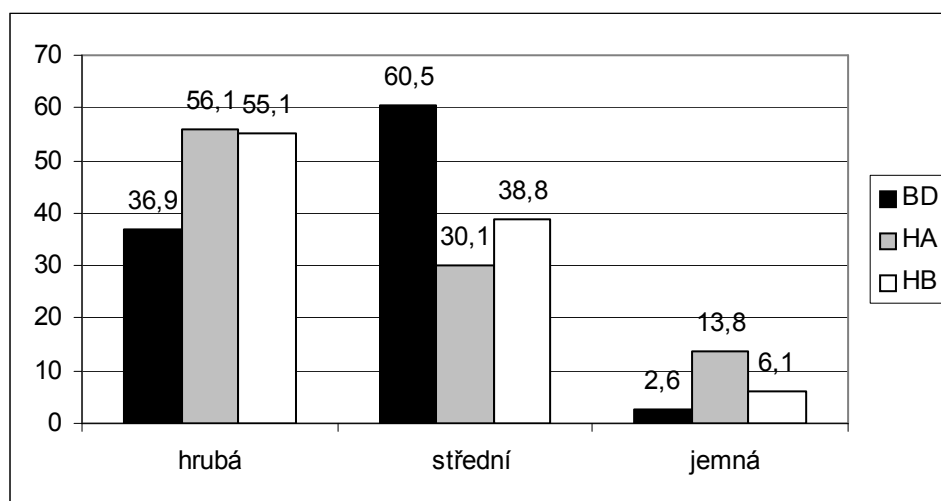
Srovnání zastoupení leštění podle keramických tříd přináší *graf 16*:

Graf 16. Srovnání zastoupení leštění povrchu nádob podle keramických tříd ve vybraných jihočeských souborech.

Jak vyplývá z uvedeného grafu, podobně jako tuhování i leštění převládá v celé epoše popelnicových polí na keramice střední třídy (52,9 %), oproti předchozímu typu úpravy povrchu je však velmi výrazně zastoupeno i na keramice hrubé třídy (42,5 %), zatímco na jemné keramice bylo zjištěno jen vzácně (4,6 %). V této souvislosti je zajímavé srovnání s uvedeným souborem ze střední doby bronzové z Radčic, v němž byl vzájemný poměr v zastoupení všech tří tříd velmi vyrovnaný, přičemž jemná keramika mírně převažovala (hrubá – 30,3 %, střední – 31,2 %, jemná – 38,5 %; *Chvojka – Michálek 2003*, 122 – tab. 9).

U leštění epochy popelnicových polí však vidíme, stejně jako u tuhování, určité rozdíly podle tří hlavních chronologických stupňů, jak ukazuje *graf 17*:

Graf 17. Srovnání chronologických rozdílů v zastoupení leštění povrchu nádob podle keramických tříd ve vybraných jihočeských souborech.

Zatímco ve stupni BD naprosto dominuje leštění na středně hrubé keramice (60,5 %) a naopak na keramice jemné třídy není téměř vůbec doloženo (2,6 %), ve stupni HA dochází k radikální změně, kdy získalo převahu leštění hrubé keramické třídy (56,1 %) a zvýšilo se i zastoupení jemné třídy (13,8 %) a naopak středně hrubá keramika poklesla v tomto poměru o více než polovinu oproti předchozímu období (30,1 %). V pozdní době bronzové pak zůstal tento poměr podobný, pouze poklesla četnost leštění na jemné keramice (6,1 %) na úkor keramiky středně hrubé (38,8 %).

Podobně jako u tuhování byla i u této úpravy povrchu zjišťována četnost v rámci každé ze tří keramických tříd. U hrubé keramiky bylo v průměru leštěno 36,3 % jedinců, přičemž u nich zcela jednoznačně dominovalo leštění vnitřního povrchu (97,3 %, v mnoha souborech dosahovalo dokonce 100 %). Téměř stejný počet jedinců byl leštěn i u středně hrubé keramiky (35,6 %), zde však bylo leštění vnějšího (40,2 %) a vnitřního povrchu (41,3 %) téměř vyrovnané. U keramiky jemné třídy pak bylo leštěno v průměru jen 10,3 % jedinců, přičemž přesně polovina z nich byla leštěna jen na vnitřním povrchu. Poměrně časté bylo u této keramické třídy i leštění obou povrchů, které dosahovalo přibližně jedné třetiny všech leštěných jemných nádob (33,7 %).

Oproti tuhování máme k leštění povrchu nádob této epochy méně příkladů z jiných regionů. Podle *V. Matouška a V. Peši (1998, 232)* se na knovízské a halštatské keramice z jeskyň Českého krasu vyskytl oboustranně hlazený nebo leštěný povrch, někdy kombinovaný s tuhováním, ve 30 % případů, přičemž tam byl charakteristický pro středně silné a někdy i silnostěnné tvary. U jinak podrobně analyzovaných keramických nálezů ze západočeských sídlišť mladší doby bronzové nebyla tato kategorie úpravy povrchu vůbec definována (srov. *Hůrková – Tetour 2004, 90 – obr. 12*).

Engoby

Výraznou kategorií úprav povrchu nádob představují v epoše popelnicových polí engoby. Mezi mnoha odstíny byly vyčleněny dvě základní skupiny, a to engoby černé, kam můžeme zařadit i tmavě šedé, šedočerné apod. barvy, a pak engoby okrové, do nichž náleží variabilní

skupina odstínů od červených přes různé hnědavé až po světle okrové. Je zde ovšem třeba upozornit, že odlišná barva povrchu nádoby od jejího středu nemusí vždy dokládat záměrnou úpravu povrchu, ale může se jednat také o pozůstatek po vaření nebo skladování pokrmů nebo o výsledek transformačních procesů v zemi po zániku nádoby. Podle *F. Adámka (1961, 124)* bylo někdy záměrně dosahováno změny povrchu nádob vytvořením čadivého ohně – díky kouři pak nádoba získala trvale temný povlak, jádro střepu si však zachovalo svou původní barvu.

Shrnutí výsledků z vybraných souborů přináší *tabulky 16 a 17*, v nichž však nejsou zastoupeny předtím analyzované soubory z Radčic I a Milenovic III, neboť u nich nebyla tato kategorie v době jejich zpracování sledována.

Černá engoba	Žďár I		Bechyně II obj. 1		Čížová I obj. 1		Čížová I obj. 2		Čížová I obj. 6		Σ %
	BD		BD		HA		HA		HB		
	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	
keramika celkem	178	-	3559	-	732	-	2692	-	955	-	-
Č engoba celkem	0	-	3	0,1	85	11,6	56	2,1	121	12,7	3,3
Č engoba - hrubá	-	-	0	-	20	23,5	41	73,2	79	65,3	52,8
Č engoba - střední	-	-	1	33,3	58	68,2	11	19,6	28	23,1	37,0
Č engoba - jemná	-	-	2	66,7	7	8,3	4	7,2	14	11,6	10,2
hrubá k. celkem	138	-	1160	-	299	-	2518	-	475	-	-
hrubá - Č engoba	0	-	0	-	20	6,7	41	1,6	79	16,6	3,1
hrubá - vnější p.	-	-	-	-	1	5,0	1	2,4	2	2,5	2,9
hrubá - vnitřní p.	-	-	-	-	19	95,0	40	97,6	72	91,2	93,6
hrubá - oba p.	-	-	-	-	0	-	0	-	5	6,3	3,5
střední k. celkem	27	-	1995	-	278	-	97	-	303	-	-
střední - Č engoba	0	-	1	0,1	58	20,9	11	11,3	28	9,2	3,6
střední - vnější p.	-	-	0	-	13	22,4	1	9,1	5	17,9	19,4
střední - vnitřní p.	-	-	1	100	39	67,2	8	72,7	9	32,1	58,2
střední - oba p.	-	-	0	-	6	10,4	2	18,2	14	50,0	22,4
jemná k. celkem	13	-	404	-	155	-	77	-	177	-	-
jemná - Č engoba	0	-	2	0,5	7	4,5	4	5,2	14	7,9	3,3
jemná - vnější p.	-	-	0	-	0	-	0	-	3	21,4	11,1
jemná - vnitřní p.	-	-	0	-	5	71,4	4	100	7	50,0	59,3
jemná - oba p.	-	-	2	100	2	28,6	0	-	4	28,6	29,6

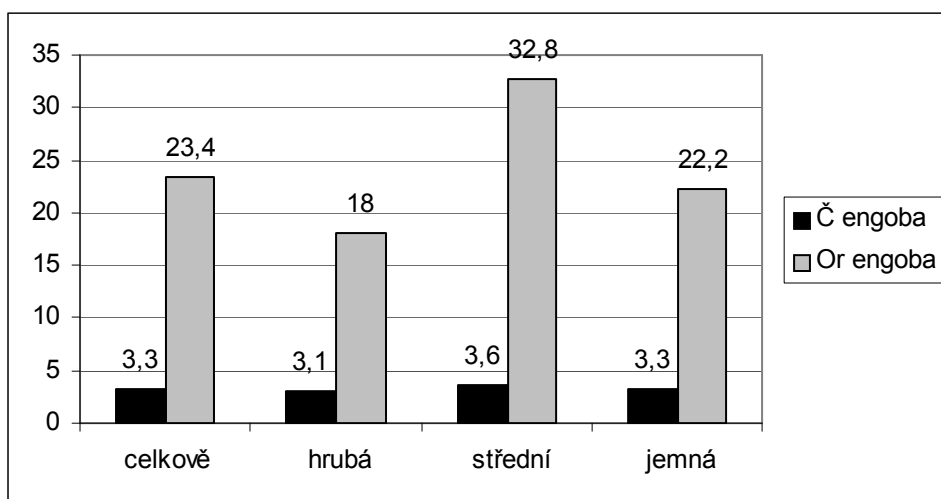
Tab. 16. Srovnání zastoupení černé engoby na povrchu nádob ve vybraných jihočeských souborech.

Okrová engoba	Žďár I		Bechyně II obj. 1		Čížová I obj. 1		Čížová I obj. 2		Čížová I obj. 6		Σ %
	BD		BD		HA		HA		HB		
	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%	
keramika celkem	178	-	3559	-	732	-	2692	-	955	-	-
Ok. engoba celkem	3	0,2	969	27,2	136	18,6	548	20,4	240	25,1	23,4
Ok. engoba - hrubá	2	66,7	155	16,0	67	49,3	512	93,4	90	37,5	43,5
Ok. engoba - střední	1	33,3	730	75,3	51	37,5	20	3,6	85	35,4	46,8
Ok. engoba - jemná	0	-	84	8,7	18	13,2	16	3,0	65	27,1	9,7
hrubá k. celkem	138	-	1160	-	299	-	2518	-	475	-	-
hrubá - Ok. engoba	2	1,4	155	13,4	67	22,4	512	20,3	90	18,9	18,0
hrubá - vnější p.	0	-	120	77,4	51	76,1	75	14,7	39	43,3	34,5
hrubá - vnitřní p.	0	-	13	8,4	7	10,4	313	61,1	13	14,5	41,9
hrubá - oba p.	2	100	22	14,2	9	13,5	124	24,2	38	42,2	23,6

střední k. celkem	27	-	1995	-	278	-	97	-	303	-	-
střední - Ok. engoba	1	3,7	730	36,6	51	18,3	20	20,6	85	28,1	32,8
střední - vnější p.	0	-	304	41,7	25	49,0	8	40,0	35	41,2	41,9
střední - vnitřní p.	1	100	59	8,1	15	29,4	6	30,0	20	23,5	11,4
střední - oba p.	0	-	367	50,2	11	21,6	6	30,0	30	35,3	46,7
jemná k. celkem	13	-	404	-	155	-	77	-	177	-	-
jemná - Ok. engoba	0	-	84	20,8	18	11,6	16	20,8	65	38,4	22,2
jemná - vnější p.	-	-	33	39,3	4	22,2	5	31,2	9	13,8	27,9
jemná - vnitřní p.	-	-	13	15,5	4	22,2	7	43,8	7	10,8	16,9
jemná - oba p.	-	-	38	45,2	10	55,6	4	25,0	49	75,4	55,2

Tab. 17. Srovnání zastoupení okrové engoby na povrchu nádob ve vybraných jihočeských souborech.

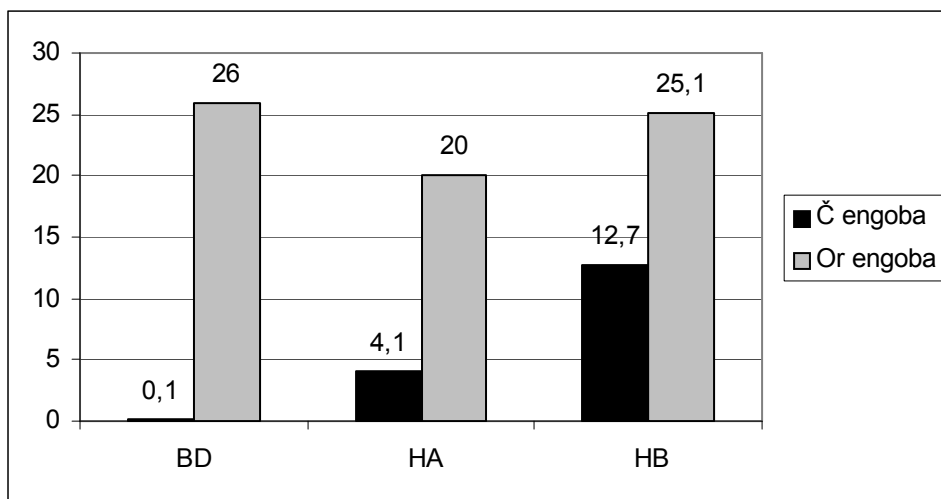
Podle podaného přehledu je jasná výrazná převaha okrových engob na nádobách epochy popelnicových polí (23,4 %) nad engobami černými (3,3 %). Srovnání obou těchto engob podle keramických tříd přináší *graf 18*:

Graf 18. Srovnání zastoupení obou skupin engob na nádobách podle keramických tříd ve vybraných jihočeských souborech.

Zatímco zastoupení černé engoby je na všech třech keramických třídách velmi vyrovnané (3,1 – 3,6 %), byly okrové engoby nejčastěji zastoupeny na keramice střední třídy (32,8 %). U dvou zbývajících tříd byl výskyt okrových engob zhruba pětinnový (18-22 %).

Zajímavé výsledky nabízí také srovnání výskytu obou těchto engob podle chronologických horizontů, jak ukazuje *graf 19*:

Graf 19. Srovnání chronologických rozdílů v zastoupení obou skupin engob na nádobách podle keramických tříd ve vybraných jihočeských souborech.

Okrové engoby jsou ve všech třech chronologických stupních zastoupeny přibližně ve stejném množství (mezi 20 a 26 %), u černých engob je však patrný výrazný nárůst v mladších vývojových epochách: zatímco ve stupni BD představují tři zlomky s touto engobou pouhých 0,1 %, narostl počet příkladů pro stupeň HA na 4,1 % a pro pozdní dobu bronzovou až na 12,7 %. Černá engoba se ve všech keramických třídách vyskytuje nejčastěji na vnitřním povrchu, u hrubé keramiky bylo toto umístění engoby zjištěno v průměru na 93,6 % jedinců. Okrová engoba byla situována více rovnoměrně: na vnitřním povrchu převažovala pouze u keramiky hrubé a ani u ní nebyla tato převaha nijak výrazná (41,9 %), u středně hrubé i u jemné keramiky naopak převládalo umístění okrové engoby na obou površích (46,7 a 55,2 %).

Z jiných regionů nemáme žádné podobné analýzy engob k dispozici. Pouze pro západočeské nynické prostředí uvádí *V. Šaldová (1981a, 97)* jako méně obvyklou úpravu povrchu vrstvičku červené až oranžové barvy na povrchu nádob, která je pro pozdní dobu bronzovou typická v jižním Německu.

4.1.4.4. Opravy a druhotné úpravy nádob

Relativně častým jevem jsou na pravěkých artefaktech různé opravy a sekundární úpravy, které mohly mít různé projevy. V zásadě je třeba odlišovat opravy, tj. odstranění nedostatků a závad, vzniklých používáním předmětu, a úpravy, které mohou být dvojího druhu: odstranění výrobních nedostatků a nebo přizpůsobení poškozeného předmětu k nové, sekundární funkci. Někdy je ovšem odlišení oprav a úprav dosti komplikované (*Kazdová 1971, 111*). Doklady reparací i druhotných úprav máme i na keramice epochy popelnicových polí. Jejich konkrétními projevy bývají většinou reparační otvory nebo vzácné stopy po lepení nádob, k druhotným úpravám můžeme počítat tzv. otvory pro duši.

Reparační otvory

Především na sídlištní keramice se od neolitu objevují tzv. reparační otvory, které ve dvojicích sloužily ke stažení rozbité stěny nádoby pomocí organického pouta nebo kovového drátu. V Prosiměřicích na Moravě byla dokonce v reparačním otvoru jednoho pozdně

halštatského střepeu zjištěna železná svorka (Kazdová 1971, 111). V jižních Čechách byly kruhové otvory prokázány na několika zlomcích, jejich klasifikace jako reparačních otvorů však není jednoznačná. Musíme totiž v této souvislosti připomenout keramiku střední doby bronzové, na níž jsou kruhové či obdélné otvory považovány za výzdobný prvek či za primární funkční součást nádoby (Moucha – Trnka 1959, 635; Militký 1992, 130; Chvojka – Michálek 2003, 118). Těmito otvory byly nádoby opatřeny již v době svého vzniku, zatímco skutečné reparační otvory bývaly proráženy až sekundárně.

Evidentní sekundární otvor je doložen na jednom zlomku z Čížové I (tab. 98:4), který můžeme skutečně považovat za reparační. Analogický solitérní otvor na jednom střepeu byl doložen např. v západočeské Plané (Šaldová 1981b, Abb. 10:14) nebo v jedné jámě na sídlišti v Konobřích, kde je však nález považován za přeslen (Bouzek – Koutecký 1980, 378 – obr. 21B:1, 383). Dva sekundárně prorážené otvory byly identifikovány i na minimálně jednom fragmentu mísy z objektu střední doby bronzové z Radčic (Chvojka – Michálek 2003, obr. 27:22). Další dva jihočeské mladobronzové příklady pocházejí z dosud nezpracovaných souborů: v objektu 2/05 v Černýšovicích I byl nalezen zlomek podhrdlí nádoby s pravidelným kruhovým otvorem a z objektu 1/05 na sídlišti v Hluboké nad Vltavou II pochází zlomek spodku a dna nádoby se dvěma většími kruhovými otvory ve dnu, který nelze klasifikovat jako cedník. Oba tyto příklady však mají otvory provedené velmi pravidelně, mohly tedy mít i jinou funkci než reparační.

Patrně nejvýraznější příklad otvorů pochází z hrobu III v Rohozné I, kde byl nalezen vytažený okraj zásobnicové nádoby, na němž se zachovaly tři otvory v pravidelných vzdálenostech od sebe (Chvojka 2001a, Taf. 41:3). Analogické příklady byly nalezeny např. v hrobě 32 v Třebušicích (Bouzek – Koutecký 1972, 454 – obr. 16A:1) a v hrobě XI v Křepenicích (Hrala 1973, 46), do střední doby bronzové náleží stejný typ okraje se čtyřmi provrtanými otvory z mohyly ve Vochově (Militký 1992, tab. 34:10). V těchto případech byly otvory provrtány evidentně za jiným účelem než reparačním. Je přitom zajímavé, že se vždy jedná o hrobový nález, který tak připouští různé jiné možnosti interpretace. V této souvislosti musíme zmínit i již výše uvedený hrotitý výstupek se třemi lalokovitými výběžky na okraji jedné misky z mohyly u Drhovic I, který byl provrtán třemi pravidelnými otvory (tab. 124:10). Je otázkou, do jaké míry lze tento nález spojovat s výše uvedenými příklady provrtaných okrajů nádob, jakousi významovou spojitost však i zde můžeme předpokládat. Podobný výstupek se dvěma svislými otvory byl nalezen i na misce z Poříčan (Vokolek 2003, tab. 277:2).

Slepování keramiky

Mnohem hůře prokazatelnou pravěkou reparací představuje slepování nádob. Tento způsob opravy byl přesvědčivě prokázán na velké pozdněbronzové zásobnici z Kněžívky u Prahy, která měla na vnějším povrchu na spodku několik prasklin, zatmelených tmavou hmotou. Ta pak byla při rozboru identifikována jako dehet z březové kůry či přírodní pryskyřice (Smejtek 2000a, 236). V jižních Čechách máme analogický druh reparace bezpečně doložen pouze v jediném případě, a to na dvou slepitelných zlomcích ve Smrkovicích IV (Chvojka 2001a, Taf. 48:4-5). Podle určení M. Soudného se jednalo o dřevěnou smolu, do které byly namočený konce dvou střepeů a pravděpodobně přilepeny k sobě (viz Fröhlich BZO 1975, 83). Také na několika dalších keramických zlomcích našeho regionu máme podobný černý smolný (?) nátěr doložen, bez provedené spektrální analýzy však nelze jednoznačně říci, zda-li se jednalo o původní opravu nádoby a nebo o sekundární „postdepoziční“ obtisknutí jakési hmoty na keramický zlomek. Příkladem je zlomek zásobnicovité nádoby z Křtětic I (tab. 6:20), na němž byl na vnější i na paralelní vnitřní straně zjištěn nátěr černou „smolnou“ hmotou.

Analogickou hmotou byla potřena i vnitřní strana jednoho nedokumentovaného střepu ze sídliště v Senožatech II. Nelze v této souvislosti vyloučit, že podobných případů je v souborech sledované epochy více, zatím však nebyly rozpoznány.

Druhotné úpravy keramiky

Pravěké nádoby měly povětšinou různé praktické funkce, přičemž v případě jejich nového účelu zpravidla nepotřebovaly nijak upravovat. Příkladem jsou např. typické mladobronzové amforovité zásobnice, které vedle své primární funkce zásobnic na obilí, potraviny apod. velmi často sekundárně sloužily jako urny na pohřby, aniž by byly nějak viditelně upraveny. Druhotnou úpravu na keramické nádobě, která zpravidla odráží její změněnou funkci, tak můžeme identifikovat pouze výjimečně.

Asi nejznámějším příkladem jsou tzv. „otvory pro duši“ (dušníky), které jsou typické pro výše uvedené vejčité hrnce s válcovitým hrdlem (*Pleinerová – Hrala 1988*, 104, tab. XXIX). Uvedené otvory nade dnem těchto nádob ovšem nemusely mít jen rituální význam: podle *J. Bouzka, D. Kouteckého a V. Kruty (1991, 148)* jsou představy o otvorech pro duši dílem archeologického romantismu, přičemž otvory ve dnech některých nádob v hrobech sloužily podle těchto autorů především k tomu, aby do nich nalitá kapalina při libacích protekla hlouběji do země. Většinou však můžeme tyto otvory spojit s určitou „praktickou“ každodenní činností, snad související s přípravou potravy (srov. *Hrala 1973*, 68; *Pleinerová – Hrala 1988*, 139-140; *Hrala 2000b*, 94-95). V jižních Čechách byly nalezeny nádoby s otvorem nade dnem nebo přímo ve dnu pouze ve třech případech, přičemž všechny tři pocházejí z plochých hrobů. Publikována zatím byla jen amforovitá zásobnice s kruhovým otvorem nade dnem z hrobu 3 v Kestřanech I (*Chvojka 2001a*, Taf. 14:8), dvě popelnice s otvorem ve dně pocházející z pohřebiště v Topělci I byly zatím jen letmo zmíněny (*Braun – Fröhlich 1978*, 236).

Jiné příklady sekundárních úprav můžeme vidět na keramických zlomcích, z nichž bývala někdy vybrušována keramická kolečka, příp. přesleny (srov. dále). Unikátním příkladem druhotného využití dna nádoby je nevydařený pokus o jeho přetvoření do podoby plochého kruhu s otvorem uprostřed, jak je doloženo ve Voltýřově I (*tab. 111:13*; srov. *Smejtek 1984*, obr. 23:2).

4.1.5. Nálezová prostředí nádob

Velká většina typů keramických nádob byla v jižních Čechách nalezena na všech čtyřech základních typech lokalit, tj. na rovinných i výšinných sídlištích a na plochých i mohylových pohřebištích, přesto může analýza nálezového prostředí přinést určité interpretační výsledky. V následující *tabulce 18* je podán přehled výskytu všech typů keramických nádob (vysvětlení zkratk viz deskriptivní kód v příloze II) na jihočeských lokalitách epochy popelnicových polí. Plný obdélník vyjadřuje více než 5 nádob na daném typu lokality, plné kolečko znamená 1-5 nádob a proškrtnutí ukazuje absenci daného typu nádoby. Uvedený přehled je samozřejmě ovlivněn jednak současným stavem znalostí a zpracování jihočeských lokalit a jednak možnostmi identifikace daného keramického typu. Zařazeny tak byly pouze jednoznačně klasifikované nádoby.

Typ nádoby	rovinná sídliště	výšinné lokality	ploché hroby	mohylové hroby
A1	■	-	●	●
A2	●	●	-	-
A3	■	●	●	-
A4	■	■	-	-
Dk1	●	●	●	●
Dk2	●	-	●	-
Dk3	●	-	●	-
Zs1	■	●	■	●
Zs2	■	●	■	-
Zs3	■	●	-	●
Zs4	■	■	-	-
H1	■	●	-	■
H2	-	-	●	-
H3	■	●	-	●
P	●	-	-	●
D1	●	-	●	-
D2	■	-	●	■
Hk	-	-	●	-
K1	■	●	●	●
K2	■	●	●	●
K3	■	●	●	●
K4	●	●	●	●
M1	■	■	●	■
M2	■	●	■	●
M3	-	-	●	●
M4	■	-	-	■
M5	■	■	●	●
M6	■	●	●	-
M7	■	-	-	●
M8	●	-	●	●
C1	-	-	●	-
C2	●	-	-	-

Tab. 18. Srovnání zastoupení všech typů keramických nádob na jihočeských lokalitách. Plný obdélník – více než 5 nádob, kolečko – 1-5 nádob, čárka – absence daného typu.

Podaný statistický přehled jednoznačně ukazuje převahu téměř všech typů nádob na rovinných sídlištích, mezi něž náleží většina velkých keramických souborů regionu (např. Bechyně II, Březnice I, Čížová I, Hluboká nad Vltavou II, Milenovice III, Radčice I, Strakonice II, Žďár I aj.). Většina keramických typů je v nich zastoupena v hojném množství, některé méně výrazné typy se pak mohou skrývat v převažujícím zlomkovitém materiálu (např. amfory s vydutým hrdlem, dvojkónické nádoby, koflíky s odsazeným hrdlem, cedníky). Nápadná je pouze úplná absence vejčitých hrnců s válcovitým hrdlem (*H2*), které však z našeho regionu téměř neznáme a které jsou většinou přítomné v plochých hrobech (srov. výše). Nedoloženy jsou na nížinných sídlištích také vzácné keramické typy jako hrnky nebo dvojkónické misky, které však mohou být nerozpoznány ve střepevném materiálu.

Méně typů nádob pochází z výšinných lokalit, což ovšem souvisí s jejich současným stavem výzkumu. Z většiny hradišť i výšinných sídlišť totiž dnes známe jenom drobnější kolekce keramiky vesměs sběrového charakteru, výraznější soubory poskytly pouze tři lokality: Chřešťovice I, Milenovice I a Voltýřov I. Výrazněji zastoupenými tvary nádob na těchto lokalitách jsou zejména díky kolekci z Voltýřova I štitarské amfory a pozdněbronzové zásobnice kvadratické profilace, na všech zmíněných lokalitách pak byly početně zastoupeny chronologicky průběžné kónické přímé misky a mísy esovité profilace. Naopak zde postrádáme charakteristické tvary pro počátek mladší doby bronzové (amfory s válcovitým

hrdlem, džbánky, mísy „typu Drhovice“, mísy na nožkách), což odráží téměř úplnou absenci osídlení na výšinných lokalitách ve stupni BD.

V plochých hrobech je zastoupena téměř celá keramická produkce mladší doby bronzové, v naprosté většině však jen v malém počtu – tento stav se však jistě změní po budoucím zpracování největšího jihočeského plochého pohřebiště v Topělci I. Jasnou převahu zde vykazují zejména amforovité zásobnice obou variant, které tvořily většinu jihočeských popelnic. Časté jsou zde rovněž kónické oblé mísky, poměrně hojné jsou i dvojkónické nádoby. Naopak zde úplně chybějí pozdněbronzové typy keramiky (*A4, Zs4*), což opět odráží naprostou absenci pohřební komponenty v tomto regionu ve stupni HB. Z mladobronzových tvarů překvapí zejména absence jakýchkoliv typů hrnců, která je v jiných českých plochých hrobech poměrně značná – jediným jednoznačným hrncem je dnes ztracený vejčitý exemplář s válcovitým hrdlem z Rohozné I. Postrádáme zde rovněž v mohylách časté mísy „typu Drhovice“.

Keramickou produkci počátečního stupně sledované epochy nacházíme v mohylových hrobech, kde však zcela chybějí tvary stupňů HA-HB. Zejména díky mohylníku v Drhovicích I mají v typologii nádob z mladobronzových mohyl velkou převahu mísy „typu Drhovice“, kónické přímé mísky, džbánky s nízkým hrdlem a dvouuché hrnce. Vzácněji se objeví také mísa na nožce, amfora s válcovitým hrdlem nebo kónické koflíky, ve srovnání s plochými hroby je zde nápadný nedostatek dvojkónických nádob a zejména amforovitých zásobnic.

Na okraj je ještě třeba uvést doklady nádob v dalších typech lokalit z našeho regionu. Z hromadných nálezů můžeme jmenovat jedinou dochovanou nádobu, kterou představuje džbánek z Holašovic I (*tab. 162:7*). V nádobách měly být ukryty také depoty ze Smrkovic I a Starého Sedla I, dodnes se však nedochovaly, a tak nelze k jejich typologii říci nic bližšího. Patrně v kultovním areálu u Cehnic I byla nalezena hrncovitá nádoba s uchy a koflík s odsazeným hrdlem (*tab. 92:19-20*). Několik nádob lze označit za ojedinělé nálezy: etážovitou amforu z Prachatic I (*tab. 166:9*), pozdněbronzový hrnek z Vlachova Březí I (*tab. 166:8*) a dvouuchý hrnec ze Sezimova Ústí I (*tab. 168:11*). Vzhledem k jejich kompletnímu dochování se v těchto případech může jednat o hrobové nálezy, kvůli absenci jakýchkoliv jejich náleзовých okolností však nelze rozhodnout.

Z uvedeného přehledu jasně vyplývá, že z typologického hlediska nelze za současného stavu pramenného fondu vyčlenit žádné specifické „sídlištní“ nebo „hrobové“ nádoby. Výjimku v tomto směru představují již několikrát zmíněné vejčité hrnce s válcovitým hrdlem (*H2*), které jsou typické pro ploché hroby, z jižních Čech však známe jen jediný příklad, z něhož nelze vyvozovat žádné závěry. Ani v jiných českých oblastech však tyto nádoby nejsou omezeny pouze na hrobová prostředí, jak ukazuje příklad z Března u Loun (*Pleinerová – Hrala 1988, tab. XXVIII:2*). Pro mohyly typické mísy „typu Drhovice“ známe i ze sídlišť, stejně jako džbánky s nízkým hrdlem. V plochých hrobech se sice nevyskytují dvouuché hrnce, ty jsou však poměrně hojné v mohylových hrobech. Jedinou kategorií nádob, která zcela absentuje na jihočeských pohřebištích, jsou všechny pozdněbronzové typy, což však odráží naprostou absenci prokázaných hrobů v této době, jak již bylo uvedeno.

Stejně tak nebyly zjištěny ani žádné rozdíly mezi keramikou z výšinných a nížinných sídlišť (srov. *Hrubý – Chvojka 2002, 599-600*) – absenci některých tvarů na výšinných sídlišťích lze vysvětlit nedostatečnou pramennou základnou.

Zajímavé je v tomto směru srovnání technologické úrovně nádob z jednotlivých typů lokalit, které již bylo v rámci analýzy keramických tříd provedeno výše (srov. *graf 12*). Připomeňme jen, že jediným podstatným rozdílem mezi sídlištními a pohřebními nálezy bylo výrazném zastoupení keramiky jemné třídy v plochých a zejména její naprostá převaha v mohylových hrobech oproti oběma kategoriím sídlišť, kde naopak výrazně převažovala keramika hrubé třídy. Mezi rovinnými a výšinnými sídlišti nebyly v tomto smyslu zjištěny

žádné podstatnější rozdíly. Ostatní technologické kategorie keramiky (příměsi, úpravy povrchu, kvalita výpalu) nelze vzhledem k velmi nízkému počtu zpracovaných nádob z hrobů, stejně jako k absenci exaktních analýz, objektivně hodnotit. Podle vizuálního posouzení však ani z tohoto hlediska nebyly pozorovány mezi jednotlivými typy lokalit žádné významnější rozdíly.

4.2. Jiné artefakty z hlíny

4.2.1. Přesleny

Mezi účelové keramické předměty, vyskytující se v naprosté většině bez podstatných změn v celém tzv. zemědělském pravěku, náležejí přesleny (Hrala 1973, 76). Můžeme mezi nimi definovat řadu typů (srov. např. Fröhlich 1978, 19), všechny jsou však chronologicky průběžné. Podle J. Bouzka, D. Kouteckého a V. Kruty (1991, 146) sloužily jemné přesleny k předení jemné příze, zatímco hrubší byly používány na přízi pro zhotovování pytlůviny či svrchního oděvu. Vedle jejich role v textilní výrobě však mohly tyto předměty sloužit i jako setrvačníky při dalších činnostech, jako např. při rozdělování ohně, což ostatně naznačují i provedené experimenty (Mareš – Waldhauser 2003).

Z jihočeských lokalit epochy popelnicových polí pochází zatím jen devět přeslenů – toto velmi malé množství naznačuje, že podstatná část přeslenů byla vyráběna z jiných materiálů, především asi organických (kost, parohovina, dřevo), které se v převážně kyselém jihočeském půdním prostředí nedochovaly. Také v jiných oblastech knovízské kultury je doloženo jen celkem malé množství přeslenů – např. z velkého sídliště v Březně pochází pouze jediný (Pleinerová – Hrala 1988, 131, tab. XXIII:8). Mezi uvedenými jihočeskými přesleny můžeme odlišit čtyři základní typy: diskovitý, kónický, dvojkónický a kuželovitý. Blíže neurčený zůstává přeslen z Žichovce I, který nebyl v této práci analyzován. Další přesleny jsou sice uváděny z několika dalších souborů (např. v několika exemplářích z Chřešťovic I nebo z Chvalšín I), vzhledem ke sběrovému charakteru těchto nálezů a k polykulturnímu osídlení zmíněných lokalit je však do epochy popelnicových polí nelze bezpečně datovat.

Jediným přeslenem **diskovitého** tvaru z jižních Čech je exemplář z Chřešťovic I (tab. 151:2), jeho datace však vzhledem k polykulturnímu osídlení lokality není zcela jistá. Předmět byl záměrně vyroben, nejedná se tedy o jinde poměrně častý přeslen sekundárně vyrobený ze střepu. Oproti jiným jihočeským přeslenům má chřešťovický nález velmi malý středový otvor.

Drobný přeslen z Drhovic I, který náleží ke **kónickým** (též bočníkovitým) tvarům, vyniká svým prohlubovaným okrajem, takže při pohledu shora vytváří dojem nepravidelné hvězdice (tab. 123:20). Podobnou výzdobu má dvojkónický přeslen v podobě ozubeného kolečka z pohřebiště štítarské kultury ze Staňkovic (Koutecký – Bouzek 1967, 49 – obr. 8B:8).

Čtyři jihočeské přesleny mladší doby bronzové můžeme klasifikovat jako **dvojkónické**. Nezdobené exempláře stupně BD pocházejí z Babic I (tab. 158:1) a ve větším provedení z hrobu 2 v Putimi I (Chvojka 2001a, Taf. 37:13). Velmi podobný je také patrně o něco mladší dvojkónický přeslen ze Strakonice V (Chvojka 2001a, Taf. 59:4). Do pozdní doby bronzové pak náleží oboustranně jemně zdobený přeslen z hradiště ve Voltýřově I (tab. 111:14).

Poslední dva jihočeské přesleny sledované epochy lze klasifikovat jako **kuželovité**. Masivní exemplář tohoto typu pochází z Modlešovic I (Chvojka 2001a, Taf. 16:4), subtilnější pak z objektu 10/94 v Radčicích I (tab. 63:3), který má na rozdíl od modlešovického přeslenu vertikálnější stavbu a jeho otvor není v dolní části kónicky rozšířen. Analogické kuželovité

přesleny lze uvést např. z Velemyšlevesi (*Koutecký 1987*, 61 – obr. 15:9), z Okrouhlého Hradiště (*Šaldová 1981b*, Abb. 28:5-6) nebo z Brna-Obřan (*Adámek 1961*, tab. XCII).

Podle podaného přehledu je zřejmé, že se přesleny vyskytují v jižních Čechách v celém průběhu epochy popelnicových polí. Většina z nich pochází z rovinných sídlišť, doloženy jsou však také v plochých (Putim I) i mohylových hrobech (Drhovice I) a rovněž na výšinných lokalitách (Chřešťovice I, Voltýřov I).

4.2.2. Kolečka

Poměrně častým nálezem na jihočeských sídlišťích mladší i pozdní doby bronzové jsou prostá keramická kolečka, která mohou být dvojího druhu: buďto jsou primárně vyrobená do této podoby a nebo jsou sekundárně vybroušená ze střepů nádob. Kolečka jsou většinou považována za jakési pravěké hrnčířské čepele na vyhlazování povrchu nádob (*Vencl 1980*, 528-529), přičemž této interpretaci by nasvědčovalo časté zabrušování okrajových hran těchto koleček a někdy i jejich asymetrický profil (výsledek otírání z jedné strany?). Jindy se však považují za zbraň – náboj do praku, za polotovary přeslenů, za součást dětských nebo stolních (?) her apod. (srov. *Bouzek – Koutecký 1980*, 375, 377, 385; *Šaldová 1981b*, 77; *Pleinerová – Hrala 1988*, 132; *Hrala – Šumberová – Vávra 2000*, 210-211).

Většina jihočeských koleček z epochy popelnicových polí byla sekundárně vybroušena ze střepů nádob. Jejich největší počet – celkem čtyři exempláře – obsahoval objekt 10/94 na sídlišti v Radčicích I (tab. 69:11, 70:11, 71:14, 72:6). Do stejného časového horizontu HA2/B1 náleží také celé kolečko ze sídliště v Písku II (*Chvojka 2001a*, Taf. 30:2). Z pozdní doby bronzové můžeme uvést příklady koleček z Křtětic I (tab. 8:27), Čížové I (tab. 103:12) či Voltýřova I (tab. 111:15). Snad do pozdní doby bronzové náležejí také blíže nespecifikované kotoučky ze střepů, uváděné ze Zvíkovského Podhradí I (*Justová 1968*, 317), které však nebyly autorovi k dispozici. Kolečko z Rovné IV (*Chvojka 2001a*, Taf. 44:4) nelze vzhledem ke ztrátě doprovodných nálezů blíže datovat. V diplomové práci autora uváděné kolečko z Chřešťovic I (*Chvojka 2001a*, 38) je ve skutečnosti výše zmíněný přeslen s malým otvorem uprostřed (srov. *Böhm 1937*, 177 – obr. 92:2).

Za záměrně vyrobená kolečka můžeme považovat pečlivě modelované exempláře s pravidelně zbroušenými nebo zesílenými hranami. Je zajímavé, že všechna tato primárně vyrobená kolečka náležejí v jižních Čechách do počátečního stupně mladší doby bronzové. Celé kolečko se zvýšenými okraji pochází ze sídliště v Rohozné II (*Chvojka 2001a*, Taf. 43:5). Zlomek kolečka s pravidelně zbroušenými hranami byl nalezen na sídlišti stupně BD v Bechyni II (tab. 120:19), stejně starý je i analogický fragment tenkostěnného exempláře z Dobevo II (*Chvojka 2001a*, Taf. 7:7). Zlomek kolečka pochází také z hradiště přechodné fáze BC2/D v Hradišti I (*Chvojka 2001a*, Taf. 12:3).

Další keramická kolečka pocházejí ze sběrových souborů, přičemž jejich zařazení do mladší nebo pozdní doby bronzové je vzhledem k polykulturnímu osídlení těchto lokalit sporné. Příkladem je kolečko z lesní školky z okolí mohylníku ve Chvaleticích I, nalezené při povrchovém sběru v roce 1966. Blíže nedatovatelné kolečko pochází také ze sídliště v Bavorově I.

Všechny jihočeské nálezy keramických koleček pocházejí ze sídlištního prostředí, pouze zmíněné kolečko z Chvaletic bylo nalezeno v okolí mohylníku, avšak v místě předpokládaného sídliště. Jejich funkce tak tkví spíše v ryze užitkové rovině, vzhledem k jejich absenci v hrobových nálezech nelze předpokládat bližší osobní vztah tehdejších lidí k těmto kolečkům.

4.2.3. Kruhy

Mezi poměrně vzácné nálezy epochy popelnicových polí náležejí keramické kruhy. Jedná se o ploché kotouče o průměru okolo 10 cm, pro něž je typický provrtaný otvor různé velikosti, umístěný většinou uprostřed kruhu, někdy však i excentricky. Datovány jsou obvykle do vyspělejších a pozdních fází knovízské kultury (Hrala 1973, 76; Pleinerová – Hrala 1988, 131), i když se vyskytly již ve střední době bronzové (Prosmyky: Hrala 1978, 54 – obr. 7:9). Interpretace jejich původní funkce zůstává dodnes sporná. V literatuře se většinou objevuje názor o jejich účelu jako závaží k rybářským sítím nebo jako podložky pod nádoby s malým průměrem dna (Friedrich 1956, 34), obě tyto teorie jsou však celkem snadno zpochybnitelné (srov. Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 100). Existují i jiné výklady jejich funkce: závaží k tkalcovskému stavu (Adámek 1961, 127; Schierer 1987, 44-65; Schmotz 1988, 105; Moosleitner 1993, 14), závaží vah v pravém slova smyslu (Šolle 1977, 344) nebo kultovní předmět (Šaldová 1965b, 89). Skutečný význam těchto předmětů však dodnes zůstává skrytý, za snad nejpravděpodobnější můžeme přijmout jejich interpretaci jako určité formy závaží.

V jižních Čechách bylo dosud nalezeno jen několik těchto kruhů, ve všech případech v sídlištním prostředí. Všechny náležejí k variantě se souměrným velkým středovým otvorem, kotouče s otvorem excentricky situovaným zatím nebyly v našem regionu doloženy. Ve shodě s výše uvedeným chronologickým zařazením náležejí také všechny jihočeské kruhy do vyspělých fází této epochy. Jeden celý kruh a dva menší zlomky pocházejí ze sídliště horizontu HA2/B1 z Písku II (Fröhlich 1997a, 123; Chvojka 2001a, Taf. 32:6-8), do stejného období je datován i nejnovější nález zlomku kruhu ze zatím nepublikovaného sídliště v Březnici I. Všechny další jihočeské kruhy náležejí až do pozdní doby bronzové. Z hradiště ve Voltýřově I pochází zlomek jednoho kruhu a pak unikátní nedodělaný exemplář – polotovár kruhu vybroušený ze dna nádoby (tab. 111:12-13; srov. Smejtek 1984, 163-164, obr. 23:1-2). Další zlomek kruhu je znám ze sídliště Milenovice III (tab. 33:4), zhruba z poloviny zachovaný fragment pak byl nalezen v pozdněbronzovém objektu 6 na sídlišti v Čížové I (tab. 103:19).

Podobně jako výše pojednaná kolečka pocházejí i všechny jihočeské kruhy ze sídlištního prostředí, které rovněž naznačuje spíše praktické využití těchto předmětů, snad ve funkci závaží, jak již bylo uvedeno.

4.2.4. Kruhové desky

Z objektu 1 na sídlišti Čížová I pochází zlomek ploché (kruhové ?) desky zdobené na jedné straně důlky, které se snad koncentricky stáčejí kolem středu (tab. 97:9). Přestože se jedná o poměrně malé torzo, můžeme v tomto případě uvažovat snad o ploché kruhové desce, která mohla sloužit jako poklička, podložka apod. V jižních Čechách máme k dispozici zatím jen dvě analogie, datované do doby popelnicových polí: nezdobený fragment ploché kruhové desky z hradiště ve Voltýřově (tab. 111:15; srov. Smejtek 1984, 164, obr. 23:4) a podobný exemplář z rovinného sídliště ve Strakoncích (tab. 95:9; srov. Michálek 2002, 58, obr. 11:17). Oba uvedené nálezy jsou datovány až do mladšího období stupně HB, zatímco čížovský exemplář náleží ještě do přechodného horizontu HA2/B1. Více dokladů plochých hlíněných desek pochází pak až z následující doby halštatské (např. Michálek – Lutovský 2000, 149-150, obr. 40), na druhou stranu známe i doklad ze střední doby bronzové, který představuje zlomek poměrně masivní desky ze sídliště v Radčicích (Chvojka – Michálek 2003, 127, obr. 18:27). Také v západních Čechách se uvedené předměty vyskytují od střední doby bronzové a doloženy jsou i v epoše popelnicových polí. Jeden zlomek z pozdní doby

bronzové z Radné má na povrchu podobnou výzdobu jako čížovský exemplář, provedenou však otisky nehtů (*Šaldová 1981b*, 77-78, Abb. 8:24). Řada dokladů plochých hliněných desek pochází zejména z prostředí slezskoplatěnické kultury (např. *Motýková 1973*, 246, obr. 18:9; *Vokolek 1999*, 30-31; *týž 2002*, 127-128). Na několika zlomcích z pohřebišť slezské kultury v Ostroměři a ve Skalici, datovaných do stupně HB, je dokonce analogická výzdoba k čížovskému exempláři v podobě jemných důlků (*Vokolek 1999*, Tab. 1:2, 43:4, 54:1a; *týž 2002*, Taf. 12:15, 48:1-2, 93:4,7, 129:2, 135:6), podobně jako na desce z Velkých Žernosek (*Bouzek – Koutecký 2000*, Pl. 194A:77).

4.2.5. Kultovní předmět

Klasifikace jakéhokoliv pravěkého předmětu jako „kultovního“ bývá obvykle problematická, odvislá většinou od subjektivního posouzení konkrétního autora. Vzhledem ke skutečnosti, že v pravěku nebylo většinou „profánní“ a „sakrační“ od sebe striktně odlišeno (k této terminologii srov. *Podolinská 2004*), lze jen s obtížemi rozpoznat artefakty určené právě k „sakračním“ účelům, aniž by měly zároveň i nějakou další „profánní“ funkci. Mnohé pravěké předměty, jejichž původní účel je pro nás dnes neznámý, bývají proto často označeny za „kultovní“, aniž by se provedl jejich podrobnější kritický rozbor.

Přesto existují určité artefakty, jejichž souvislost s jakýmsi ritualizovanými pravěkými obřady je všeobecně přijímána. Jedním z nich jsou i hliněné podstavce, označované většinou jako „měsíčkovité idoly“ (německy „Mondidol“ nebo „Feuerbock“). Jedná se o ploché deskovité předměty jehlancovitého průřezu, postavené ve vertikální poloze zpravidla na okrouhlé desce. V klasické podobě s vytaženými „rohy“ jsou známé z bylanské kultury i ze sousedních skupin starší doby železné (srov. např. *Filip 1936-1937*, 28 – obr. 11), jejich přímí předchůdci jsou však doloženi již v mladší a zejména v pozdní době bronzové (*Hrala 1973*, 76). Tyto „idoly“ epochy popelnicových polí však jednak nemají tak výrazně vytažené okraje („rohy“) a jednak nejsou spojeny s podložkou. Jediným reprezentantem tohoto typu předmětu je zlomek ze sídliště ve Strakonících III, datovaného do závěru pozdní doby bronzové (*tab. 94:5*; srov. *Michálek 2002*, 63-64). Předmět je vymodelován z hrubé hlíny, pouze jedna plocha je hladká a zdobená žlábkovanou výzdobou. To by snad mohlo nasvědčovat funkci jakéhosi „oltáříku“ (srov. *Bouzek 1963*, 105; *Šaldová 1981a*, 135-136), situovaného tak, že se k němu přistupovalo pouze z této jediné upravené strany. Zde se ovšem pohybujeme pouze v hypotetické rovině. Ani analogické nálezy z dalších českých oblastí nám k interpretaci strakonického předmětu příliš nepomohou. V západních Čechách je uváděno několik nálezů tohoto typu, pocházejících většinou ze sídlišť stupně HB, příp. i závěru stupně HA: Tupadly (*Jilková 1960*, obr. 10), Tajanov (*Čujanová – Jilková 1968*), Radčice u Plzně (*Šaldová 1965b*, 91 – obr. 12:8; *táž 1981a*, obr. 13:29) nebo výšinné sídliště u Radobyčic (*Šaldová 1981b*, Abb. 2:12). Drobnější stavbu měly dva ve zlomcích dochované exempláře z hrobu v Nynicích a z Okrouhlého Hradiště (*Šaldová 1965b*, 91 – obr. 12:4-5). Ve středních Čechách můžeme zmínit nález jednoho celého a dvou zlomků „měsíčovitých podstavců“ z kultovního objektu stupně HB v Lážovicích (*Maličský 1959*, 162-163) nebo několik zlomků z Brozánků (*Matiegka 1896-1897*, 569). Do pozdní doby bronzové náleží také fragment analogického předmětu z Radonic v severozápadních Čechách (*Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, Pl. X:19). Také na Moravě známe obdobné předměty z lokalit pozdní doby bronzové, jako např. z Hradiska u Obřan (*Adámek 1961*, 145, tab. XX:4, LI:1,3; *Podborský 1994*, 209, obr. 5:11) nebo z několika rovinných sídlišť podolské kultury (*Podborský 1970a*, 86-87). V této souvislosti je zajímavé, že většina těchto tzv. idolů pochází ze sídlišť a nikoliv z hrobů, jak je pak běžné v kulturách starší doby železné. Dávají tím možnost i jejich „praktického“ výkladu, jako např. součásti krbu – podstavce pod rožeň („Feuerbock“; srov. *Šaldová 1965b*, 87-88). Strakonický

nález je však k celkové terénní situaci (nalezen uvnitř patrně kruhového areálu vymezeného žlabem spolu se shlukem celých nádob) možné pokládat spíše za doklad jakéhosi obřadního předmětu.

Z jižních Čech je mimo uvedený strakonický „idol“ zmiňován též blíže nepopsaný mazanícový „oltář“ s mnohonásobnými vápenatými nátěry, který byl nalezen spolu s celými nádobkami a shluky zvířecích (?) kústek v úzké oválné jámě v Bernarticích I. Kromě letmé zmínky (*Beneš – Břicháček BZO 1975*, 11) však tento nález nebyl zatím podrobněji publikován, k jeho podobě se tak v tuto chvíli nelze blíže vjádřit.

4.2.6. Další drobné hliněné artefakty

V jižních Čechách bylo vedle již uvedených předmětů nalezeno i několik dalších artefaktů z pálené hlíny, které se řadí k výjimečným a jejichž původní účel je zpravidla nejasný. Patří mezi ně zlomek snad **plastiky** – válečku s odlomenými oběma konci, který pochází ze sběrového souboru z Nového Dvora V (*tab. 93:5*). Jeho datace ani původní tvar však nejsou jisté, stejně jako u analogického nálezu ze středobronzového sídliště u Radčic, o němž je uvažováno jako o držadlu lžičky nebo podobného předmětu (srov. *Chvojka – Michálek 2003*, 126, obr. 18:20).

Na hradišti ve Chřešřovicích I byl nalezen drobný hliněný předmět se dvěma protilehlými otvory (*tab. 151:1*), který se nápadně podobá běžným bronzovým kónickým **nášivkám**. Účel tohoto předmětu není jistý, snad můžeme uvažovat o funkci jakési ozdoby či nášivky, podobně jako u uvedených bronzových předmětů. Spolehlivé však není vzhledem k polykulturnímu osídlení lokality ani časové zařazení předmětu. Podobné vyklenutí mají vzácně i některé přesleny (např. *Bouzek – Koutecký 2000*, Pl. 117C:3), vzhledem ke dvěma otvorům byl však účel chřešřovického předmětu jistě odlišný.

Ve třech případech je v našem regionu doložena hliněná **kulička**. Na sídlišti v Radčicích I měla podobu menšího kamene obaleného hlínou (*tab. 63:2*), ze sídliště ve Strakonících II pochází kulička nepravidelného tvaru s několika důlky (*Chvojka 2001a*, Taf. 51:4). Zlomek malé kuličky byl nalezen i v objektu 5 na sídlišti v Čížové I (*tab. 102:3*), u něhož však nemůžeme zcela vyloučit, že mohl tvořit součást některé nádoby (plastický kulovitý výstupek?). Účel těchto předmětů, známých i z jiných regionů (např. *Adámek 1961*, tab. LII:3, LXXXVIII:1-5; *Koutecký – Bouzek 1967*, 67 – obr. 18A:10; *Motyková 1973*, 253 – obr. 13:4, 265 – obr. 19:10) je rovněž neznámý.

Dostí spornou kategorií hliněných předmětů jsou v jižních Čechách zlomky tzv. **tavících kelímků**, které bývají extrémně masivní (o síle střepu až 20-25 mm). Podle V. Šaldové (*1981b*, 77) lze v těchto případech uvažovat o nádobkách pro zpracování bronzové suroviny. Podobné zlomky z méně kvalitní keramické hmoty však mohou pocházet i z nádob tvaru „pekáče“ (srov. *Spurný 1961*, 15 – obr. 4:6; *Kovářík 1979*, 485 – obr. 4:2, 488). Do této kategorie hliněných předmětů by mohlo náležet několik masivních zlomků z Pootaví, jejich klasifikace je ovšem dosti subjektivní. Příkladem tak mohou být exempláře z Modlešovic I či ze Smrkovic V (*Chvojka 2001a*, Taf. 18:28, 49:24), které ovšem mohou být i zlomky extrémně masivních hrncovitých nebo zásobnicovitých nádob. Jednoznačné doklady tavících kelímků ani tzv. pekáčů v jižních Čechách zatím nejsou, zmínit však můžeme jeden neobvyklý nález z Milenovic I, který svou velikostí ani plochým průřezem neodpovídá jinak běžným hliněným závažím (*tab. 13:2*). Snad můžeme právě v této souvislosti uvažovat o zlomku jakési pražnice – pekáče, vyloučit ovšem nelze ani jiné vysvětlení.

4.2.7. Závaží

Charakteristickým užitkovým tvarem, doloženým téměř bezvýhradně v sídlištním prostředí, jsou hliněná závaží, která se v této době vyskytují nejčastěji ve dvou typech: kuželovitém se čtvercovou či obdélnou podstavou a jehlancovitém s oválnou základnou. Mnoho drobných zlomků nacházených na sídlištních často ve velkém množství však nelze blíže klasifikovat a u amorfních hliněných hrudek navíc mnohdy není možné ani odlišit, pocházejí-li ze závaží a nebo z mazanice. Přesto můžeme uvést z jižních Čech řadu příkladů hliněných závaží. Všechna mají zhruba ve dvou třetinách výšky proražený otvor a mnohá jsou na horní ploše (výjimečně i na boku) zdobená hrubými důlky, rýhami nebo žlábkami. Otisky konkrétních předmětů (viz *Moucha 2002*) nebyly zatím na jihočeských závažích doloženy. V otázce jejich funkce není dodnes jednotný názor. Většinou jsou považována za závaží k vertikálnímu tkalcovskému stavu (naposledy *Moucha 2002*, 132; rekonstrukci viz *Buchvaldek a kol. 1985*, 154; *Dobiát 1990*, 83 – Abb. 5), někdy jsou však interpretována i jako podstavce k rožňům (např. *Adámek 1961*, 114; *Hrala 1973*, 75). Často jsou jim přisuzovány obě funkce – exempláře s protaženou horní částí otvoru by pak sloužily jako závaží, zatímco kusy s vyřazenou spodní částí otvoru jako rožně (*Pleinerová – Hrala 1988*, 124). S ojedinělým výkladem přišel *F. Dvořák (1939, 127)*, který o nich uvažoval jako o závažích k rybářským sítím, tento výklad byl ovšem ostatními autory vesměs jednoznačně odmítnut.

Velkou převahu mají v jižních Čechách závaží **jehlancovitého** tvaru. Jejich největší a nejznámější soubor pochází ze sídliště v Písku I, odkud je uváděno celkem asi 26 exemplářů (*Dubský 1949*, 173), dodnes je jich však dochováno jen 22 (*Chvojka 2001a*, Taf. 25-28). Všechna mají čtvercový až mírně obdélný průřez a otvor v horní třetině těla, pouze jeden (dnes neidentifikovaný) exemplář měl být podle Dubského údaje bez otvoru. Většina jich je na horní ploše zdobena – v sedmi případech je doloženo hrubé rýhování (někdy do kříže, jindy v podobě souběžných rýh), ve čtyřech žlábkami (ojedinělé nebo též v podobě kříže) a šestkrát hrubé důlky (v počtu 1-5). V tomto směru je výjimečné jedno závaží z objektu 3, které vedle pěti důlků na horní ploše má po třech důlcích i na obou bočních stěnách (*Chvojka 2001a*, Taf. 28:5). Význam této výzdoby na jinak zcela užitkových předmětech zůstává nejistý: snad se jednalo jen o pouhé ornamenty bez hlubšího významu nebo o specifickou úpravu povrchu (srov. *Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, 98), snad tyto znaky mohly mít určitou praktickou (např. značka výrobce ?) i symbolickou funkci. Podle *V. Mouchy* je však výzdoba těchto užitkových artefaktů projevem pouhé radostné hravosti tehdejších výrobců (*Moucha 2002*, 135).

Jiný velký sklad těchto závaží byl v nedávné době zjištěn ve výplni žlabu (objektu 1/05) na sídlištní v Březnici I. Soubor zatím nebyl zpracován, předběžně však můžeme uvést, že v tomto žlabu byla zachycena výrazná kumulace celých jehlancovitých závaží a pak velké množství menších fragmentů z dalších exemplářů. Celkový počet závaží nelze zatím, před ukončením konzervačních prací, jednoznačně stanovit, počet prozatím celých nebo rekonstruovaných jedinců se však pohybuje kolem dvaceti. Rovněž zde byla některá závaží zdobena důlky či žlábkami, na horní ploše jednoho závaží je dokonce několik desítek otisků lidských prstů s nehty.

Z dalších jihočeských lokalit známe spíše jen ojedinělé celé kusy, doprovázené ovšem většinou množstvím drobnějších zlomků. Např. z objektu 10/94 v Radčicích I pochází sice 23 zlomků závaží, avšak jen jediný fragment lze lépe klasifikovat (*tab. 79:7*). Celé jehlancovité závaží však pochází z jiného objektu radčického sídliště (*tab. 61:8*). Nápadné je excentrické situování jeho otvoru, což má analogii např. na torzu z objektu 4 z Čížové I (*tab. 101:13*). Téměř celé nezdobené závaží bylo nalezeno i na hradišti v Chřešřovicích I (*tab. 152:15*), vzhledem k polykulturnímu osídlení této lokality však lze datovat jen s určitými výhradami. Z několika jihočeských sídlišť pocházejí i zdobená závaží, jako např. z Babic I se

žlábkovanou výzdobou v podobě šesticípé hvězdy na horní ploše a na všech stranách pod ní s motivem tří souběžných žlábků (*tab. 158:7*). Dvě celá závaží, z nichž jedno je zdobené na horní ploše důlkem, byla nalezena na sídlišti v Písku II (*Chvojka 2001a*, Taf. 32:9-10). Dva důlky na horní ploše nese zlomek jehlancovitého závaží z Protivína II (*tab. 53:1*). Výraznější nezdobené fragmenty známe např. z několika milenovických lokalit (*tab. 35:4, 42:1-2*), ze sídlišť v Protivíně VIII (*tab. 54:6*), v Řepici I nebo v Sedlíkovicích II (*Chvojka 2001a*, Taf. 45:26-27).

V Dobevi I je doloženo závaží nezvykle plochého tvaru, které mělo otvor na úzké straně (*Chvojka 2001a*, Taf. 6:2). Tento příklad vyvrací možnost funkce těchto předmětů jako podstavců k rožni (alespoň v tomto případě), neboť takto úzké závaží nebylo schopné samo stát, natož pak plnit funkci podstavce. Analogické tvary pocházejí z Prahy-Hloubětína, kde jsou však datovány až do halštatského období (*Soudský 1955*, 187 – obr. 101).

Zajímavým příkladem funkčního upotřebení mohou být souvislé rýhy v horní části otvoru na jinak amorfním zlomku z Milenovic I (*tab. 23:17*), jejich bližší interpretace však zůstává nejistá. Některá závaží z jiných českých lokalit mívají horní část otvoru vydřenou od taženého vlákna nebo provlečeného prutu, což bývá považováno za doklad jejich funkce závěsných tkalcovských závaží (*Pleinerová – Hrala 1988*, 123; *Moucha 2002*, 132).

Druhým a daleko vzácnějším typem hliněných závaží na jihočeských sídlištních doby popelnicových polí jsou závaží **kuželovitá**. Dva téměř celé exempláře známe z objektu 1 v Milenovicích III (*tab. 32:8-9*), větší fragment byl nalezen na sídlišti v Křtěticích I (*tab. 6:21*) a menší zlomek pak pochází z výšinného sídliště Milenovice I (*tab. 13:1*). Dvě kuželovitá závaží, z nichž jedno je zdobené rytou výzdobou, byla nalezena i na plochem pohřebišti v Malých Nepodřicích (*Chvojka 2001a*, Taf. 15:4-5). Toto dosti neobvyklé nálezové prostředí máme v jižních Čechách doloženo ještě v minimálně jednom případě, konkrétně v Zátaví I, kde byla v jednom hrobu nalezena rovněž dvě závaží, v tomto případě však jehlancovitého tvaru (*Chvojka 2001a*, Taf. 67:2-3).

4.2.8. Mazanice

Pro sídlištní prostředí je vedle hliněných závaží příznačná také mazanice, která většinou představuje výmaz nebo omaz stěn domů, v některých případech také zbytky hliněných konstrukcí různých objektů (např. pícek, krbů, vnitřního zařízení obydlí apod.). Téměř z každého zkoumaného mlado- či pozdněbronzového sídliště regionu pochází alespoň několik kousků mazanice, kterou lze však většinou obtížně odlišit od výše uvedených hliněných závaží, příp. od již rovněž zmíněných zlomků tzv. pekáčů.

Statistický rozbor výskytu mazanice byl proveden na rovinném sídlišti v Čížové I (srov. *Fröhlich – Chvojka – Jiřík 2004a*, 153). V celkem šesti objektech stupňů HA2 a HB bylo nalezeno dohromady 524 kousků mazanice, ovšem v naprosté většině amorfních zlomků malé velikosti bez jakékoliv vypovídací schopnosti. Pouze v několika případech se podařilo doložit zlomky mazanice s otisky po kulech (velikosti cca 3-30 cm) nebo prutech (velikosti cca 1-3 cm) a pak několik kousků s původní hladkou plochou, zpravidla opatřenou zbytky bílého vápenatého (?) nátěru. Konkrétní počty těchto exemplářů shrnuje *tabulka 19*. Všechny určitelné zlomky mazanice tak můžeme považovat za pozůstatky výmazu stěn objektů, v čížovském souboru nebyl jednoznačně doložen žádný fragment z jiné konstrukce (např. pece, krbu aj.).

Mazanice	Obj. 1	Obj. 2	Obj. 3	Obj. 4	Obj. 5	Obj. 6	Σ
celkem ks	73	275	19	32	22	103	524
otisk po kůlu	1	6	1	-	-	-	8

otisk prutu	1	3	-	-	3	2	9
hladká plocha bez nátěru	2	-	-	-	-	-	2
hladká plocha se stopami nátěru	-	-	2	7	8	4	21

Tab. 19. Statistický přehled tvarově významnějších fragmentů mazanice z objektů sídliště v Čížové I.

Z jiných výraznějších jihočeských nálezů této epochy můžeme zmínit několik zlomků mazanice s otisky velkých kúlů i drobných prutů ze sídliště v Dobevi II (*Chvojka 2001a*, Taf. 8:10-11). Větší pevně vypálený zlomek mazanice s hladkou plochou byl nalezen na sídlišti v Křtěticích I (*tab. 6:25*). V Písku I byla na dně objektu 3 se skladem závaží zjištěna mazanice deska síly až 5 cm, pokrývající celé dno (*Dubský 1949*, 173; srov. *Chvojka 2001a*, 107 – Abb. 24). Zajímavý kus vypálené hlíny snad s otisky lidských prstů (?), jehož klasifikace jako mazanice je však sporná, byl zjištěn na sídlišti v Putimi VIII (*Chvojka 2001a*, Taf. 37:6). Velmi netypický je doklad mazanice v plochem žárovém hrobě. Z pootavského mikroregionu lze uvést příklad z hrobu VI v Rohozné I (*Chvojka 2001a*, Taf. 41:13), na kterém jsou patrné dva důlky, snad také otisky prstů (?). Ani v tomto případě se však nemusí jednat o mazanici, ale o kousek vypálené hlíny jiného původního účelu. Podle *M. Slabiny (1993, 23)* mají tyto prohnětené a vypálené hroudy hlíny souvislost s hrnčářstvím – mohlo se jednat o zkušební výpaly. Tomu nasvědčují i nálezy z jiných oblastí, jako např. několik hliněných koulí, z nichž některé mají na sobě i otisky prstů, ze sídliště v bavorském Künzingu (*Schmoltz 1988*, 105, Abb. 5:7). Tyto nálezy jsou, stejně jako nedávno publikovaný soubor hliněných koulí z Hostivice u Prahy (*Pleinerová 2003*), považovány za přímý doklad hrnčářské produkce. Její situování v hrobě v Rohozné je sice výjimečné, ale nikoliv bez analogií: mazanice jako součást hrobové výbavy byla zjištěna např. i v hrobě VI v Praze-Holešovicích (*Hrala 1973*, 33). Mimořádným nálezem je pak doklad mazanice s mnohonásobnými bílými nátěry ze žlabu snad kultovní funkce z Bernartic I (*Beneš – Břicháček BZO 1975*, 11), který však zatím nebyl podrobněji zpracován.

4.3. Bronzové a měděné předměty

K hlavním kulturně-chronologickým indikátorům celé epochy tzv. staršího metalika náležejí bezesporu bronzové či měděné artefakty. Z jižních Čech sice nepochází tak rozsáhlé kolekce jako z některých jiných regionů, přesto i zde představují bronzové nálezy stěžejní datovací pomůcku i prostředek k identifikaci dálkových kontaktů či kulturních vztahů. Nepřekvapí proto, že jim byla již věnována velká pozornost. Hlavní zásluhu na poznání, klasifikaci a zhodnocení většiny bronzových předmětů mladší a pozdní doby bronzové z našeho regionu měla Olga Kytlicová, jejíž práce zůstávají dodnes základem veškerého dalšího bádání v této oblasti (zejména *Kytlicová 1955; táž 1963; táž 1964; táž 1981; Beneš – Kytlicová 1991*). Jejich význam zůstává tak významný i proto, že velká většina jihočeských bronzů nebyla dosud zpracována v rámci edice „Prähistorische Bronzefunde“ – čestné výjimky představují jen monografie o českých břitvách (*Jockenhövel 1971*), mečích s jazykovitou rukojetí (*Novák 1975*) a nožích (*Jiráň 2002*), v nichž jsou však jihočeské nálezy zastoupeny jen okrajově. Také několik dalších samostatných prací bylo věnováno souhrnně určitému typu artefaktu v rámci celých Čech, jihočeské nálezy nevyjímaje, jako např. vázičkovité jehlice (*Adamczyková 1953*), jehlice ervěnického typu (*Bouzek 1962b*), dlátka (*Kytlicová 1961*), sekerky s lištovitým schůdkem (*Kytlicová 1959*), kovotepecká náradí (*Hralová – Hrala 1971*) nebo kadluby (*Blažek – Ernée – Smejtek 1998*).

Následující přehled tak přináší shrnutí dosavadních namnoze roztržštěných poznatků k bronzové či měděné industrii celého regionu, která je rozdělena do pěti základních druhů

(šperky, nástroje, zbraně, ostatní bronzové předměty a slitky) a v jejich rámci do mnoha typů a variant.

4.3.1. Šperky a ozdoby

4.3.1.1. Jehlice

Jehlice patří v jižních Čechách vůbec k nejčastějším bronzovým artefaktům, doloženým zde oproti jiným bronzům na všech typech lokalit. Většina jehlic je přitom celkem spolehlivým chronologickým vodítkem, umožňujícím zařazení konkrétního souboru zpravidla alespoň do některého z Reineckových stupňů. V jižních Čechách je doložena většina mladobronzových typů a také několik jehlic stupně HB.

Dvojdílné jehlice s velkou terčovitou hlavicí

Výrazným tvarem mladé mohylové kultury jsou dvojdílné terčovité jehlice, které však přežívají do počáteční fáze mladší doby bronzové. Zatímco ve stupni BC vykazují většinou krásně zdobené ploché hlavice o průměru cca 4-6 cm, mladobronzové exempláře mají hlavice větších rozměrů (o průměru zhruba 8-15 cm) a především středový vytažený trn (*Böhm 1936; Kytlicová 1963, 99-102; táž 1964, 528; táž 1975, Abb. 4:6-7*). V jižních Čechách se vyskytují obě varianty těchto jehlic: ke starším můžeme počítat např. ještě středobronzovou jehlici z jedné mohyly v Řepči (*Pič 1900, tab. XII:19*) nebo nedávno nalezený fragment ze Zvěrkovic (*Machula 2005, 118 – obr. 2*). Tyto středobronzové tvary terčovitých jehlic se objevují ještě v depotech horizontu Plzeň-Jíkalka, jak dokládají jihočeské exempláře z Varvažova (*tab. 106:2*) a z Albrechtic nad Vltavou I, kde byly nalezeny dvě jehlice, z nichž jedna je považována za polotovar (*tab. 145:1-2*). Ve stejné době se však již objevují i mladobronzové varianty s trnem a okrajem hlavice vroubeným tepanými perličkami, jak dokládá poničený fragment z Hořic na Šumavě I (*tab. 164:9*).

Jehlice s pečetítkovitou hlavicí

Ze střední doby bronzové přežívá do počátečních fází epochy popelnicových polí další charakteristický tvar jehlic, které označujeme za pečetítkovité. Jejich vývoj do počátku mladší doby bronzové, kdy se vyvíjejí do jehlic typu Weitendorf, zachytil již *J. Böhm (1937, 41 – obr. 18; srov. Kytlicová 1964, 548; táž 1975, Abb. 4:1-2; nejnověji Innerhofer 2000, 275 – Abb. 11)*. Zejména v depotech horizontu Plzeň-Jíkalka jsou pečetítkovité jehlice poměrně časté, jak ukazují jejich různé varianty z Bošovic I (*tab. 96:4-6*), Hořic na Šumavě I (*tab. 164:7*), Malých Nepodřic I (*Chvojka 2001a, Taf. 15:7*), Zbonína I (*tab. 107:24*), Zvíkovského Podhradí II (*tab. 106:9,11-12*) nebo ze Zvíkovského Podhradí III (*tab. 108:11*). Časté jsou rovněž v mohylových hrobech, v nichž však jsou zpravidla kladeny ještě do stupně BC. V závěru svého vývoje se mění dosud rytá výzdoba krčku pečetítkovitých jehlic na vývalkovitou, což předznamenává jejich další směr vývoje do zmíněných jehlic typu Weitendorf. Takovouto přechodnou formu můžeme vidět např. v exempláři z Opalic I (*tab. 163:16*), na několika jehlicích ze Sepekova I (*Pič 1900, tab. XV-XVI; Böhm 1937, 41 – obr. 18:4*) nebo v některých zmíněných tvarech z depotů horizontu Plzeň-Jíkalka (*tab. 96:6*;

Chvojka 2001a, Taf. 15:7). Nelze vyloučit, že mezi tyto jehlice náleží i torzo jehlice se slabě vyvinutými vývalky z mohyly 12/1897 z Řepče I (*tab. 138:4*).

Jehlice typu Weitendorf

Typickou jehlicí stupně BD, reprezentující v oblastech hornodunajských popelnicových polí tzv. horizont Riegsee, je jehlice typu Weitendorf (*Müller-Karpe 1959*, 189 – Abb. 23:2; *Torbrügge 1959a*, Abb. 14:10; *Kytlicová 1963*, 102-104; *Kytlicová – Vokolek – Bouzek 1964*, 149), případně někdy označovaná jako typ Henfenfeld (*Innerhofer 2000*, 188-193). V jižních Čechách patří k nejčastějším typům mladobronzových jehlic, mezi nimiž můžeme odlišit dvě základní varianty: drobné jehličky s malou hřebíkovitou hlavičkou a pak větší exempláře s velkou terčíkovitou hlavicí. Obě tyto varianty se však objevují souběžně vedle sebe bez nějakých chronologických rozdílů.

Většinu jihočeských weitendorfských jehlic můžeme označit za variantu s větší terčíkovitou hlavicí. Jejím nejkrásnějším příkladem z našeho regionu je bezesporu jehlice ze Strachovic I s unikátní výzdobou krčku v podobě několika vývalků, z nichž jeden je zdoben třemi řadami šikmých rýžek a jiný rytou výzdobou v podobě mřížky (*tab. 155:1*), což má analogie až v Meklenbursku (*Kytlicová 1963*, 104; *táž 1967*, 144; *Konopa 1981*, 31), ale také v Porýní (*Kolling 1968*, Taf. 33:1) či na Moravě (*Salaš 1997a*, Taf. 23:574). V českém prostředí můžeme uvést pouze jednu ještě středobronzovou jehlici s pečetičkovitou hlavicí z Hájků u Štáhlav, která má takovouto mřížkou zdoben krček (*Jílková – Rybová – Šaldová 1959*, 96 – obr. 41:1). Bohatou výzdobu krčku mají také obě stejné jehlice typu Weitendorf z mohyly 3 v Sepekově I (*tab. 139:1-2*), skládající se z pásu šikmo tordovaných vývalků, lemovaných skupinami vodorovných vývalků. Uvedená výzdoba nemá v našem prostředí na tomto typu jehlic období, šikmé tordování na zesíleném krčku je však doloženo na několika typech jehlic ze středního Podunají, které jsou datovány na počátek mladší doby bronzové (*Říhovský 1979*, 112-114, Taf. 32-33; *Salaš 1997a*, Taf. 23:580; *Innerhofer 2000*, Taf. 48). Podobně jsou zdobeny i jehlice se zduřelým krčkem z Prahy-Libně a ze Svidné na Plzeňsku z přelomu střední a mladší doby bronzové (*Schránil 1928*, tab. XXXIII:6; *Beneš 1959*, 15). K těmto mimořádně zdobeným jedincům náležela i jehlice s mohylníku v Drhovicích I, z níž se však dochoval jen krček s vývalkem, zdobeným stejně jako u strachovické jehlice třemi řadami šikmých rýžek (*tab. 123:5*). Jehlice weitendorfského typu s bohatou výzdobou známe i z jiných regionů, jako příklad můžeme uvést jehlici s rozšířeným svisle rýhovaným vývalkem z hromadného nálezů ve Strážích (*Richlý 1894*, Tab. XXII:5) nebo podobně zdobené jehlice z několika lokalit v Bavorsku, jako např. z pohřebiště v Henfenfeld (*Hennig 1970*, Taf. 58:25), z mohyly v Dornach (*Koschik 1981*, Taf. 36:18) nebo z okolí Riedenburgu (*Torbrügge 1959b*, Taf. 77:10).

Mimo uvedených mimořádně zdobených jehlic je v jižních Čechách doloženo několik dalších exemplářů této větší varianty weitendorfských jehlic, které jsou na krčku zdobené zpravidla několika svazky vývalků, z nichž některé bývají i zdobené příčnými rýžkami. Pouze přepálená hlavice této varianty s obvodovou hranou zdobenou rýhami pochází z mohylníku v Drhovicích I (*tab. 122:23*), jiná podobná jehlice je bohužel dochována jen v nákrese (*tab. 123:3*). Analogické přepálené velké hlavice jako v Drhovicích pocházejí i z mohyly „Alfa 1923“ z Řepče I (*tab. 137:15-16*), v níž byla rovněž nalezena celá jehlice tohoto typu s příčnými rýžkami na obvodové hraně hlavice (*tab. 137:14*). Pěkná jehlice tohoto typu se dvěma skupinami vývalků a s jedním velkým solitérním uprostřed pochází z Podolí I/I (*tab. 154:2*), čtyři skupiny vývalků, z nichž tři jsou zdobené svislými rýžkami, má na svém krčku jehlice z Temelína II (*tab. 155:2*). Do skupiny velkých weitendorfských jehlic nepochybně

náleží i zlomek z Litoradlic I s pěti skupinami vývalků, z nichž některé jsou zdobeny svíslými rýžkami (*tab. 154:1*).

Druhou variantou těchto jehlic jsou jedinci s menší hlavicí, kterou můžeme označit jako hřebíkovitou. Oproti větším exemplářům nebývají tyto menší weitendorfské jehlice příliš zdobené, jejich výzdoba se zpravidla omezuje jen na jednu nebo několik skupin vývalků na krčku. Některé z nich dosahují značné délky, jak dokládá několik známých exemplářů z Drhovic I (*tab. 122:1-6*), stejně jako jehlice z Tálína I (*tab. 88:2*) nebo z neznámé lokality na Písecku (*tab. 93:1*). Jiné jsou naopak poměrně miniaturní, jak ukazují dvě dnes nezvěstné jehličky z Drhovic I (*tab. 123:4,6*) nebo celá dochovaná jehlice ze Zátaví IV (*Chvojka 2001a, Taf. 68:14*). Posledně zmíněnou zátavskou jehlici zařadil F. Innerhofer (2000, 187, 407, Taf. 49:7) mezi tzv. typ Mehrstetten, který datuje do stupňů BC a BD. Jakýmsi derivátem těchto menších weitendorfských jehlic je exemplář z Pasek I, který má oproti předchozím běžným reprezentantům na krčku jen dva solitérní vývalky (*tab. 50:3*). Nepříliš časté je rovněž zvednutí okrajové hrany jeho hlavice. Jeho blízkou obdobou je jehlička z mohyly v Dobešicích I (*tab. 148:3*), která má rovněž dva nezdobené vývalky na krčku. Pravděpodobně do této varianty weitendorfských jehlic náleží i dnes ztracený další pasecký exemplář, u něhož se střídají ostré a oblé vývalky, z nichž jeden je buďto provrtán nebo opatřen důlkem (*tab. 51:7*). Obdobné jehlice známe i z moravského prostředí, jak ukazuje např. exemplář z Velkých Hostěrádek (*Říhovský 1982a, 120 – tab. 22:5*).

Z podaného přehledu je zřejmé, že jehlice typu Weitendorf náležejí v jižních Čechách k nejrozšířenějším, a to zejména v mohylových hrobech stupně BD. Je zajímavé, že žádný exemplář nepochází z hromadného nálezu, kterých je ovšem v jižních Čechách v horizontu Riegsee daleko méně než v předchozím horizontu Plzeň-Jíkalka. Dosud největší nález těchto jehlic z celého českého prostoru pochází právě z hromadného nálezu z Něčína u Dobříše (*Štorch 1950*).

Jehlice s hlavicí stočenou v očko

Jedním z mála chronologicky necitlivých typů jehlic jsou exempláře s hlavicí stočenou v očko, které jsou běžné od starší doby bronzové až po stupeň HB (*Böhm 1937, 21; Beneš 1959, 13; Kytlicová 1963, 122; Čujanová-Jílková 1964, 33; Furmánek 1973, 111-112*). V jižních Čechách jsou nejstarší exempláře doloženy ve věteřovském období BA2/B1, jak ukazují dvě jehlice z hradiště Dívčí Kámen (*Havlice – Hrubý 2002, 57 – Abb. 17*). Řadu příkladů známe i ze střední doby bronzové, zmínit můžeme např. sídlištní nález z Radčic (*Chvojka – Michálek 2003, 129 – obr. 18:1*) nebo mohylové exempláře z Hvozd'an či Řepče (*Piř 1900, tab. XI:13, XX:15, XXI:2*). Také v počátečním stupni mladší doby bronzové se jehlice s hlavicí stočenou v očko vyskytují v mohylových hrobech, jak dokládá jehlice z Drhovic I (*tab. 122:7*). Doloženy jsou však i v plochých hrobech, např. v hrobě 3/72 v Topělci I (*Beneš – Fröhlich – Michálek 1973, 129*). Zmínit můžeme i jeden sídlištní nález jenišovického horizontu HA2/B1 z Březnice I, který zatím nebyl podrobněji zpracován. Další příklady jihočeských jehlic tohoto typu známe z hromadných nálezů z horizontu Plzeň-Jíkalka: poměrně masivní jehlice tvořila součást depotu v Hořicích na Šumavě I (*tab. 164:8*), netypicky tordovaný krček má pak jehlice z Varvažova I (*tab. 106:6*), k níž nacházíme analogie ještě ve střední době bronzové (srov. *Čujanová-Jílková 1970, Abb. 88:15*).

Pastýřské jehlice

Příbuzným typem k jehlicím s hlavicí stočenou v očko jsou tzv. pastýřské jehlice, které jsou však na rozdíl od nich chronologicky omezeny pouze na mladší a pozdní dobu bronzovou (srov. *Kytlicová – Vokolek – Bouzek 1964*, Abb. 4:18; *Říhovský 1979*, 71-72). Výjimku představují některé přechodné exempláře k jehlicím s hlavicí stočenou v očko, které náležejí již do pozdně mohylového období. Tyto přechodné tvary s poměrně úzkým tvarem hlavice a neobvykle velkým ven vytočeným očkem známe zejména ze západních Čech, jak ukazují exempláře z Podražnice, Sedlecka a z okolí Horšovského Týna (*Čujanová-Jílková 1970*, Abb. 47:2, 72:7, 84:1). Do stejné doby je datována i jehlice z Obrnic (*Felcman 1900-1901*, 26 – obr. 3:4), stejně jako jehlice poněkud rustikálnějšího tvaru z Malesic (*Čujanová-Jílková 1965*, 69, 72 /obr. 10:6/).

Hlavní rozdíl mezi jehlicemi s hlavicí stočenou v očko a pastýřskými je ve způsobu utváření hlavice: pastýřská má konec očka vytočený ven z hlavice, hlavice má kosočtvercový průřez a pouze na konci bývá roztepána, zatímco jehlice s hlavicí svinutou v očko má toto očko vtočené dovnitř a roztepaná je obvykle celá hlavice. Jediným celým zástupcem tohoto typu je v jižních Čechách pastýřská jehlička z Drhovic I (*tab. 122:11*). Zlomek analogické jehlice s odlomeným koncovým očkem pak byl nalezen na sídlišti v Radčicích I (*tab. 63:7*), kde je datován do horizontu HA2/B1. Také v jiných českých oblastech se pastýřské jehlice vyskytují jak na počátku (např. Lovosice: *Plesl 1965*, 493 – obr. 13:1-2; *Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, 99 – Fig. 37:6), tak i v závěru epochy popelnicových polí (např. Staňkovice: *Koutecký – Bouzek 1967*, 45 – obr. 5:2, 60).

Jehlice s vývalkovitou (vroubkovanou) hlavicí

Výrazným typem jehlic počátku mladší doby bronzové jsou exempláře s vývalkovitou nebo též vroubkovanou (často chybně označované i jako jehlice s vřetenovitou) hlavicí, které patří mezi nejobvyklejší jehlice v našich mladobronzových depotech (*Kytlicová 1963*, 105). Jejich vývoj názorně ukázal již *J. Böhm (1937, 97 – obr. 41; srov. Kytlicová 1975, Abb. 4:3-4)*. Většina těchto jehlic je datována do stupně BD, některé však přežívají i později (*Müller-Karpe 1959*, 189 – Abb. 23:3; *Hrala 1961*, 210-212; *Bouzek 1963*, 88; *Kytlicová – Vokolek – Bouzek 1964*, 154). Nejstarší exempláře se však vyskytují již v mladším úseku střední doby bronzové (BC2: *Willvonseder 1937*, 269, Abb. 9:3; *Beneš 1959*, 15, obr. 7:6, 31:2; *Torbrügge 1959a*, Abb. 12:4-5, 14, 13:6; *Hochstetter 1980*, Beilage 1:21), hojněji jsou pak zastoupeny v přechodném horizontu Plzeň-Jíkalka, kam lze v jižních Čechách zařadit např. jehlice z depotů z Varvažova I, Zvíkovského Podhradí II (*tab. 106:5,10*) nebo z Čakova I (*tab. 163:14*). V našem regionu se však objevují i v celém starším úseku mladší doby bronzové (BD), a to jak v mohylách (Újezd I: *tab. 88:3*; Koloměřice I: *tab. 134:1*; Sepekov I: *tab. 139:8*; Netolice II: *tab. 163:17*), tak i v plochých hrobech (Rohozná I: *Chvojka 2001a*, Taf. 42:2). Zlomky horních částí těchto jehlic pocházejí z mohyl v Řepči I (*tab. 137:6,8-9*) a v Drhovicích I (*tab. 122:8*), kde byla zjištěna i torza dalších variant těchto jehlic (*tab. 123:7-8*). U dlouhé jehlice z Chvaletic I (*tab. 2:12*) nelze vzhledem k jejímu značnému narušení rozhodnout, byla-li opatřena terčíkovitou hlavicí (pak by náležela k typu Weitendorf) a nebo zda-li byla ukončena vývalkovitou hlavicí. Zajímavým exemplářem, který stojí na přechodu k pozdním formám pečetkovitých jehlic, je jehlice s výrazně vytaženým zátkovitým týlem z Plava I (*tab. 163:19*), která má analogii např. na hornorakouském pohřebišti v Gusen (*Trnka – Ladenbauer-Orel 1992*, 88 – Abb. 40:3). Jehlice s vývalkovitou hlavicí jsou v uvedeném časovém úseku hojné i v jiných českých oblastech (např. *Rybová – Šaldová 1958*, obr. 16:7,9; *Hrala 1961*, 210-212; *Kytlicová 1963*, 105-107; *Kytlicová – Vokolek – Bouzek 1964*, 154;

Bouzek – Koutecký 2000, Pl. 93D:1, 189C:3). Také na Moravě se tyto jehlice poprvé objevují až v přechodném období mezi střední a mladší dobou bronzovou, přičemž typické jsou až pro následující epochu (*Furmánek 1973*, 114-115, obr. 17:1, 22:6, 37:3; *Říhovský 1979*, 95-100, Taf. 27-28).

Určitým derivátem jehlic s vývalkovitou hlavicí starší fáze mladší doby bronzové jsou miniaturní exempláře s hlavičkou tvořenou zpravidla jen několika málo vývalky a s esovitě prohnutým krčkem. Z jižních Čech známe zatím pouze dva nálezy tohoto typu, z nichž jeden pochází ze sídliště v Radčicích III (*tab. 85:10*) a druhý byl učiněn jako ojedinělý nález v Buzicích I (*tab. 168:1*) Jedná se o výrazné představitele pozdněbronzových jehlic, k nimž nacházíme paralely v jiných středoevropských oblastech. Pozdní formy jehlic s krátkou vřetenovitou hlavicí jsou doloženy relativně často v prostředí slezské kultury ve stupni HB a jejich vývoj zde pokračuje i do počátku následujícího starohalštatského stupně (*Filip 1936-1937*, 59 – obr. 26:31-33, 83-84; *Kytlicová – Vokolek – Bouzek 1964*, 154-155; *Bouzek – Koutecký 2000*, 85-86, Pl. 122A:2-3). Několik velmi podobných jehlic najdeme na Moravě, kde jsou většinou datovány rovněž do závěru pozdní doby bronzové a některé se dožívají i počátku doby halštatské. Příkladem mohou být jehličky stupně HB3 z Brna-Obřan nebo z hradiště u Křepic (*Podborský 1970a*, 70 – Abb. 14:27, 132; *týž 1970b*, 48 – obr. 14:3,13, 49; *Říhovský 1979*, Taf. 28:522, 66:1807-1808). Také v Dolním Rakousku jsou jehlice tohoto typu datovány do závěru doby popelnicových polí, příp. do počátku starší doby železné (*Lochner 1991a*, 174 – Nr. 32, 181 – Nr. 32). Analogické tvary jsou doloženy i v Bavorsku, odkud můžeme uvést např. jehličku ze sídliště Wiesenthau-Schlaifhausen, kterou lze podle doprovodného materiálu datovat rovněž do pozdní doby bronzové (*Dannheimer /red./ 1997*, 121 – Abb. 79:10).

Jehlice s kulovitou hlavicí a zesíleným krčkem

Z tradic střední doby bronzové vycházejí i jehlice s kulovitou hlavicí a zesíleným krčkem, který je většinou zdoben rytím nebo vývalky. Zatímco v prostředí mohylových kultur se tyto jehlice vyznačují jemným členěním krčku, v mladší době bronzové mívají na krčku vývalky a navíc bývají oproti svým středobronzovým předchůdcům často přeloženy (*Kytlicová 1963*, 115; *táž 1964*, 552). Mateřskou oblastí těchto jehlic s kulovitou hlavicí a zesíleným krčkem je střední Podunají, kde jsou označovány jako typ Deinsdorf, přičemž jsou datovány rovněž do horizontu od konce střední do počátku mladší doby bronzové (*Říhovský 1979*, 74-85, Taf. 18-23; *Innerhofer 2000*, 167-168, 394-396). Zatímco jejich hlavice je téměř vždy bez výzdoby, krček bývá zdoben příčnými rýhami, vývalky a nebo je nezdoben. Také v jižním Německu náležejí většinou do horizontu Riegsee (*Müller-Karpe 1959*, 189 – Abb. 23:1).

V jižních Čechách je doloženo poměrně velké množství jehlic tohoto typu, které jsou sice značně variabilní, přesto ale můžeme mezi nimi vyčlenit dvě základní varianty: se zdobeným a s nezdobeným krčkem. U variant se zdobeným krčkem převažuje vývalkovitá výzdoba, některé exempláře jsou však rýhované. Vývalkovitě zdobený krček a prostou kulovitou hlavicí má jehlice z mohyly v Dobešicích I (*tab. 148:4*), stejně jako dvě miniaturní jehličky této varianty, z nichž jedna pochází z mohyly 26/1897 v Řepči I (*tab. 137:7*) a druhá byla učiněna jako ojedinělý nález v Temelíně III (*tab. 155:5*). Vzhledem k vývalkům na jejich krčkách můžeme obě zařadit již do stupně BD. Podobnou stavbu má i další drobná jehlička z okolí Písku (*tab. 93:3*), která však má vespod seříznutou hlavicí do polokulovitěho tvaru. Analogii nacházíme přímo v jižních Čechách na zlomku hlavice z Křenovic I (*tab. 134:14*). Vývalky na krčku a patrně rýhované hlavice měly dvě dnes ztracené jehlice z Malých Nepodřic III a Nového Dvora III (*Chvojka 2001a*, Taf. 15:8, 21:4), k nimž nacházíme analogii např. v západočeském Hájku u Štáhlav (*Jílková – Rybová – Šaldová 1959*, 112 – obr. 59:1a).

Zajímavá je jehlice z Putimi IX (*Chvojka 2001a*, Taf. 36:7), která stojí na přechodu k jehlicím s vývalkovitou hlavicí, mezi něž jí přímo zařadil *J. Bouzek (1985, 265)*. Ze smíšeného souboru z Pasek I pochází celá jehlice této varianty, která má na krčku kombinovanou výzdobu z vývalků i rýh (*tab. 50:1*). Pouze rýhovanou výzdobu má na svém krčku i na spodní části hlavice pěkně dochovaná jehlice z Milevska I (*tab. 135:1*), která má analogii např. ještě v pozdně mohylovém souboru v Houštce (*Böhm 1937, 33 – obr. 14:1*). Rýhovaný krček a svislé rýžky na hlavicí (která se již blíží dvojkónickým) vidíme také na jehlici z Rohozné II (*Chvojka 2001a*, Taf. 43:6).

Druhou variantu jihočeských jehlic tohoto typu představují jehlice s kulovitou hlavicí a zesíleným nezdobeným krčkem. V jižních Čechách máme tuto variantu dokumentovanou jen dvěma jistými representanty: jeden představuje drobná jehlička s rovně seříznutou hlavicí z Doubravy I (*tab. 148:6*), k níž nacházíme podobnost v jedné dnes ztracené jehlici ze souboru z Pasek (*tab. 51:6*). Pasecká jehlice však může pocházet již ze střední doby bronzové, neboť podle popisu měl být v jejím krčku provrtán otvor (*Richlý 1894, 120*), což je prvek, který na mladobronzových exemplářích neznáme. Jehlici z Doubravy klasifikoval nejnověji *F. Innerhofer (2000, 152, 387, Taf. 39:9)* jako „Trompetenkopfnadel ohne Halsdurchlochung“, které jsou rozšířené zejména v jihoněmeckých oblastech, kde se vyskytují zpravidla ve stupni BC, příp. na počátku stupně BD. Druhým jednoznačným jihočeským příkladem jehlice této varianty je dnes ztracený exemplář ze Zahájí I (*tab. 157:5*), který měl být podle *O. Kytlicové (1963, 117)* dokladem přímého kontaktu s velaticko-baierdorfskou oblastí. Pro příklad lze uvést exempláře z rakouského Winklern (*Říhovský 1979, Taf. 19:354*) nebo ze slovenských lokalit Liptovský Mikuláš-Ondrášová a Mikušovce (*Novotná 1980, 101-102, Taf. 24:569,576*). Jehlice tohoto typu jsou však známé i v Horním Rakousku, jak dokládají exempláře s nezdobeným zesíleným krčkem ze St. Nikola (*zu Erbach 1985, Taf. 52:5*) a z Lueg-Canal (*Pollak 1986, Taf. 3:23*).

Mezi jehlice tohoto typu náleží pravděpodobně i zlomek z Pasek I (*tab. 50:4*) s prostou kulovitou hlavicí, mírně protaženou do hrotu, a odlomenou jehlou, která byla patrně sekundárně zbroušena do hrotu. Přesnou analogii k tomuto předmětu neznáme, vzdálenou podobnost můžeme vidět např. na odlomené kulovité hlavicí z Hájku u Štáhlav, která však nebyla sekundárně upravena (*Jilková – Rybová – Šaldová 1959, 87 – obr. 32:8*). Podobné exempláře pocházejí i z hornorakouského pohřebiště v Gusen (*Trnka – Ladenbauer-Orel 1992, 88 – Abb. 40:14-16*). Přesnou analogii najdeme až v území dnešního Maďarska, v hrobě č. 2 na lokalitě Nagykanisza, kde jsou doloženy tři jehlice s kulovitou hlavicí a zbroušeným torzem jehly (*Patek 1968, 60, Taf. XCIII:2-4*).

Jehlice se zdobenou kulovitou hlavicí a prostým krčkem

Daleko vzácnějším typem jehlice oproti předchozímu jsou exempláře s kulovitou jemně zdobenou hlavicí a prostým krčkem. Jedná se opět o jehlice původem patrně ze středního Podunají, kde jsou označovány jako typ Unterradl a datované do stupňů BD-HA1 (*Říhovský 1979, Taf. 39:865-876*). V Čechách jsou daleko vzácnější, jejich chronologické zařazení ovšem plně odpovídá středodunajskému (srov. *Kytlicová – Vokolek – Bouzek 1964, 153-154*). Pěkný příklad takové jehlice pochází ze Strakonice VI (*Chvojka 2001a, Taf. 59:28*), k níž máme přímo v jižních Čechách blízkou paralelu na jehlici z okolí Písku, která je ještě doplněná o dva vývalky pod hlavicí (*tab. 93:12*). Analogická jehlice byla nalezena např. v moravském depotu z Polešovic, který je datován do drslavického horizontu moravských depotů, tj. zhruba do stupně BD (*Salaš 1997a, Taf. 23:581*). K píseckému exempláři najdeme paralely i v prostředí kultury lužické (*Filip 1936-1937, 6 – obr. 1*). K tomuto typu jehlic můžeme ještě zařadit jeden jihočeský nález, který pochází z Vlastce I (*tab. 104:13*). Podobně

jako zmíněný exemplář z Písecka má pod hlavicí dva vývalky, jeho velká hlavice je však zdobena souvislými horizontálními rýhami. Podobné jehlice s kulovitou hlavicí a několika vývalky na krčku, pocházející z depotů z Rýdče nebo Suchdola, označila O. Kytlicová jako typ Binningen s časovým rozpětím zejména v období stupňů HA1 – HA2 (Kytlicová 1963, 111).

Jehlice s bohatě profilovanou hlavicí

Poměrně nehomogenní skupinu jehlic můžeme označit jako exempláře s bohatě profilovanou hlavicí. Jedná se o jedince, kteří se mohou podobat některým variantám jehlic s hlavicí vývalkovitou, zdobenou kulovitou či dvojkónickou, od nichž se však odlišují větší profilací hlavice. V českých zemích jsou známy zejména z prostředí lužické kultury, kde jsou datovány většinou do přelomu stupňů BD a HA (Kytlicová – Vokolek – Bouzek 1964, 150, Abb. 3:16). Podobnou jehlici z depotu z Rýdče označila O. Kytlicová jako tzv. mohušský typ a zařadila jej do stupňů BD-HA1 (Kytlicová 1963, 112). Několik příkladů můžeme uvést i z jižních Čech. Dnes bohužel nedochovaný zlomek pochází z mohylníku v Drhovicích I (tab. 123:9), k němuž velmi podobné žárem zdeformované torzo známe z mohyly v Dobešicích I (tab. 148:2). Svislými rýžkami zdobenou střední část hlavice, stejně jako několik vývalků na krčku, vykazuje jehlička z Doubravy I (tab. 148:7). Podobné jehlice známe i ze středodunajské oblasti, kde jsou označeny jako typ Senička a datovány do počátečních fází mladší doby bronzové (Říhovský 1979, 159, Taf. 49:1218-1222, 50:1224-1229).

Jehlice s turbanovitou hlavicí

V Čechách velmi vzácný typ mladobronzových jehlic představují exempláře s tzv. turbanovitou hlavicí, které jsou jinak typické pro severoalpské a jihoněmecké regiony horizontu Riegsee (Müller-Karpe 1959, 189 – Abb. 23:4; Kytlicová 1963, 110; Kytlicová – Vokolek – Bouzek 1964, 149-150; zu Erbach 1995, Abb. 5). Z českých nálezů můžeme uvést např. hlavice dvou jehlic z mohyly C1 z Milavčí (Kytlicová 1988, 351 – obr. 1:7,10). V jižních Čechách jsou doloženy celkem čtyři exempláře, které se však od severoalpských jehlic odlišují především absencí hlubokých šikmých žlábků (tordování) na hlavicí (Kytlicová 1955, 61-62). Dnes ztracená je jehlice z depotu ve Starém Sedle I (tab. 144:6), která má hlavici zdobenou téměř svislými rýžkami. Další dvě jehlice tohoto typu byly nalezeny v Pasekách I (tab. 51:2,9), přičemž obě mají hlavice vodorovně rýhované. Velmi masivní stavbu pak má ojedinělý nález jehlice tohoto typu z Kroclova I (tab. 163:18), která je na hlavicí zdobena podobně jako jehlice ze Starého Sedla, avšak daleko hlubšími rýhami. Téměř totožná jehlice pochází např. z hornorakouského Rüstorfu (zu Erbach 1985, Taf. 86:5).

Jehlice s kyjovitou hlavicí

Jehlice se zdobenou kyjovitou hlavicí náleží k poměrně častým typům mladobronzových jehlic, které jsou v našem prostředí charakteristické zejména pro stupeň HA1 (Kytlicová – Vokolek – Bouzek 1964, 151, Abb. 4:19; Říhovský 1979, 148-153). Jejich původ je však sledován na jihovýchodě, v oblasti středního Podunají a snad i Balkánu (Kytlicová 1963, 121). V jižních Čechách jsou zatím doloženy pouze dvě jehlice tohoto typu, obě však jako ojedinělý nález. Menší jehlička pochází z Protivína IX (tab. 54:1). Větší exemplář s podobnou, avšak bohatší výzdobou, byl nalezen na blíže neudaném místě v okolí Bavorova

(*tab. 166:1*). Obě se podobají jiným českým jehlicím tohoto typu a lze je tak celkem snadno zařadit přibližně na počátek stupně HA.

Jehlice s vázičkovitou hlavicí

K vzácným dokladům kontaktů českých zemí zejména se severotyrolskou oblastí náležejí tzv. vázičkovité jehlice, které můžeme rozdělit do dvou základních variant (srov. *Adamczyková 1953*, 666): na exempláře s malou hlavicí, které jsou charakteristické pro pozdní dobu bronzovou zejména ve slezskoplatěnické oblasti, a pak na jehlice s velkou vázičkovitou hlavicí, které náležejí starší fázi popelnicových polí (BD-HA1). Tyto jehlice jsou na našem území o dost vzácnější než uvedené pozdněbronzové exempláře, přičemž jejich původ je obecně shledáván v oblasti severotyrolských popelnicových polí (srov. *Wagner 1943*, Taf. 44d), Salcburska a Horního Bavorska (např. *Říhovský 1979*, 191; *Hansen 1994*, 288). Nejvíce příkladů těchto tzv. severotyrolských vázičkovitých jehlic z našeho území pochází právě z jižních Čech: typický tvar má jehlice z Holašovic I (*tab. 160:4*), stejně jako s ní téměř identický zlomek z okolí Českých Budějovic (*tab. 163:12*), exemplář s extrémně velkou hlavicí pochází z depotu ze Starého Sedla I (*tab. 144:5*) a čtverhrannou vázičkovitou hlavicí má rovněž zlomek z mohyly v Dobešicích I (*tab. 148:1*). Speklativně můžeme k vázičkovitým jehlicím přiřadit i jednu dnes nedochovanou jehlici z Pasek I (*tab. 51:8*), jejíž zařazení je však poněkud sporné. Uvedené čtyři jisté jihočeské vázičkovité jehlice lze zařadit do dvou J. Říhovským definovaných typů (*Říhovský 1979*, 188-191): exempláře ze Starého Sedla I a z Dobešic I náležejí typu Etting, který je charakterizován výraznou kanelací na zduřelé spodní části hlavice, zatímco jehlice z Holašovic I a z okolí Českých Budějovic se tvarově blíží jehlicím s ostrým lomem na spodní části hlavice, z nichž několik je známo z Moravy (*Říhovský 1979*, 190, Taf. 56:1483-1486; srov. *zu Erbach 1989*, Karte 7). S přímým poukazem na holašovický depot datuje většinu těchto jehlic J. Říhovský do horizontu Riegsee (srov. též *Holste 1953a*, 92 – Abb. 11; *Müller-Karpe 1959*, 189 – Abb. 23:8; *Kytlicová – Vokolek – Bouzek 1964*, 149; *Sperber 1987*, Taf. 54:60,80). Z jiných českých oblastí je možné uvést pouze jediný příklad velké vázičkovité jehlice, a to z depotu ze Svinárek u Hradce Králové (*Domečka 1931*, 94 – obr. 27:15; *Adamczyková 1953*, 666; *Kytlicová 1963*, 109). K jehlicím z Holašovic a z okolí Českých Budějovic můžeme najít nejbližší analogie v hornorakouské oblasti, např. v depotu ze Sipbachzell (*Höglinger 1996*, 57, Taf. 22:390), v jednom hrobu z Welsu (*Reitinger 1969*, 127 – Abb. 96:5; *zu Erbach 1985*, Taf. 18:12) nebo v hrobu 961 z nekropole v Hallstattu (*zu Erbach 1995*, 318 – Abb. 11:961). Rovněž jehlice s kanelovanou spodní částí hlavice mají v sousedním hornorakouském regionu množství analogií (srov. *zu Erbach 1985*, Taf. 16B: 3, 18D, 86:4).

Jehlice s vřetenovitou hlavicí

Druhá jehlička z depotu v Holašovicích I (*tab. 160:3*) náleží do skupiny jehlic s vřetenovitou hlavicí, v literatuře však byla klasifikována také jako jehlice s hlavicí dvojkónickou (např. *Kytlicová 1963*, 113). Podle typologie J. Říhovského (*1979*, 173) jednoznačně patří do nejstarší varianty těchto jehlic, označené jako varianta Gemeinlebern a datované do celé epochy BD-HA. Oproti předchozím vázičkovitým jehlicím jsou jehlice s vřetenovitou hlavicí rozšířeny nejvíce v středodunajských regionech, hojně jsou však i v celém rakouském a bavorském Podunají (*Říhovský 1979*, 175-176). V jižních Čechách nemá holašovická jehlice obdobu, řadu analogií však můžeme nalézt v sousední hornorakouské oblasti (nejbližší paralely: *zu Erbach 1985*, Taf. 17:E1; *Trnka – Ladenbauer-*

Orel 1992, Taf. 7:2, 14:4), v alpských regionech (*Sperber 1987*, Taf. 59:68) i v přilehlé části Dolního Rakouska (např. *Lochner 1991a*, 179; *táž 1991b*, Taf. 34:7). Z českých nálezů lze zmínit např. jehlici z depotu Lažany II (*Kytlicová 1991*, Taf. 32:112).

Jehlice s dvojkónickou hlavicí

Další poměrně širokou skupinou jsou jehlice s dvojkónickou hlavicí, mezi nimiž můžeme odlišit několik variant. První z nich představují jehlice se skutečnými dvojkónickými hlavicemi, jak v klasické podobě ukazuje jehlička z Krajníčka I (*tab. 166:5*). Jedná se o poměrně vyspělý exemplář, který lze zařadit nejspíše do přechodného horizontu mezi mladší a pozdní dobou bronzové (*Kytlicová – Vokolek – Bouzek 1964*, 155, Abb. 4:28). Analogické jehlice známe i z prostředí kultury slezské, jak ukazuje exemplář ze Svijan, který náleží zhruba do stupně HB1 (*Filip 1936-1937*, 59 – obr. 26:9). Na pomezí k jehlicím s kulovitou hlavicí a zesíleným krčkem stojí exemplář z okolí Bechyně (*tab. 121:1*), který náleží ještě do mladší doby bronzové. Ojedinelým nálezem je rovněž dvojkónická hlavice se zbytky ryté výzdoby z okolí Protivína (*tab. 54:2*). K nejstarším jehlicím této varianty náleží krásně zdobená dlouhá jehlice z Řepče I (*tab. 137:1*), k níž nacházíme analogie ještě ve střední době bronzové, jak ukazuje např. tvarově blízká jehlice z Kronstorfu z Horního Rakouska (*Gruber 1999*, Taf. 11:17). Výzdoba krčku této jehlice je však v prostředí hornodunajských popelnicových polí naprosto unikátní, v tomto směru má nejvíce analogií ve středním Podunají (srov. *Helgert 1995*, 226-229, Abb. 9-10). Velmi blízký k jehlicím typu Unterradl je exemplář z Drhovic I (*tab. 122:9*), který je zařaditelný rovněž ještě do stupně BD (srov. *Kytlicová – Vokolek – Bouzek 1964*, 150, Abb. 4:16). Naprosto stejné jehlice pocházejí i z prostředí starší fáze lužické kultury, jak ukazují např. exempláře z pohřebišť v Kuněticích či Plaňan (*Vokolek 2003*, tab. 134:16, 261:7,10).

Druhá varianta jehlice tohoto typu vychází pravděpodobně z výše uvedených jehlic s krátkou vývalkovitou hlavicí a je datována do stupňů HA-HB1 (*Kytlicová – Vokolek – Bouzek 1964*, Abb. 4:27; *Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, 99 – Fig. 37:14). Do stejného období klade tuto variantu i J. Říhovský, který ji nazývá „*Spindelkopfnadel*“ varianty Klentnice (*Říhovský 1979*, Taf. 55:1416). V jižním Německu jsou však analogické jehlice datovány již do stupně HA1 (*Müller-Karpe 1959*, 194 – Abb. 29:1, 195 – Abb. 30:4, Taf. 187A:3). Větší masivnější exemplář takové jehlice z Prahy-Vršovic je však kladen již do stupně BD (*Kovářík 1982*, 43, obr. 1:4). V jižních Čechách známe jen dvě takové jehlice, obě v malém provedení vyspělejších fází: jedna celá pochází z Albrechtic nad Vltavou III (*tab. 147:7*), zlomky druhé pak byly objeveny v plochem hrobě v Hradišti II (*Chvojka 2001a*, Taf. 12:24).

Jehlice ervěnického typu

Typickou jehlicí pro pozdní dobu bronzovou jsou v Čechách jehlice tzv. ervěnického typu, které jsou časté zejména v severozápadních Čechách (*Bouzek 1962b*, 253 – obr. 4). Od nich se poměrně značně odlišuje jediný jihočeský representant, který pochází z Chřešťovic I (*tab. 150:1*). Svou malou nezdobenou hlavičkou je podobný jehlici z východočeských Svijan, která je datována do prvního stupně slezskoplatěnické kultury (*Filip 1936-1937*, 59 – obr. 26:16).

Chránítka jehlice

Výjimečným nálezem je v českém prostředí chránítka hrotu jehlice, doložené v rámci jižních Čech v jediném exempláři z Drhovic I (*tab. 123:10*). Jedinou doloženou analogií, tvarově navíc téměř totožnou, je chránítka z hrotu z Prahy-Vršovic, který je datován rovněž do stupně BD (*Kovářík 1982, 42 – obr. 1:4*). Další analogie pak známe z Moravy, kde je chránítka doloženo např. v depotu 5 z Blučiny (*Salaš 2005, tab. 63:9*). V hrobovém prostředí bylo obdobné chránítka doloženo v bavorském Kelheimu (*Pfauth 1998, Taf. 196:13*).

Zlomky neurčitelných jehlic

Pro úplnost můžeme dodat, že vedle uvedených klasifikovatelných jehlic známe v jižních Čechách i značné množství drobnějších zlomků především jehel jehlic, které ovšem nelze blíže klasifikovat. Pocházejí jak z mohylových (např. Chvaletice I: *tab. 2:10-11*; Drhovice I: *tab. 122:12-22*) a plochých hrobů (Rohozná I: *Chvojka 2001a, Taf. 40:1*; Strakonice I: *Michálek 1993, 34 – obr. 9:3*), tak i z depotů (Bošovice I: *tab. 96:1-3*; Albrechtice nad Vltavou I: *tab. 145:11*; Holašovice I: *tab. 161:14*; Hořice na Šumavě I: *tab. 164:10*) a ze sídlišť (Radčice I: *tab. 63:6,8*, Čížová I: *tab. 103:17*).

4.3.1.2. Kruhový šperk

V rámci kruhového šperku dominují v epoše popelnicových polí v jižních Čechách náramky, které můžeme rozdělit do tří základních kategorií: tyčinkovité, plechové a lité. V každé této skupině lze pak odlišit několik typů s řadou variant. Vedle náramků se však v našem regionu objevují vzácněji i nákrční a nánožní kruhy i drobný kruhový šperk.

Tyčinkovité náramky s rytou výzdobou

Charakteristickou formu náramků střední doby bronzové představují drobné tyčinkovité tvary s bohatou rytou výzdobou (*Kytlicová 1963, 24-32*). Pro mladou etapu mohylové kultury jsou typické tyčinkovité náramky kruhovitěho průřezu s několika svazky příčných rýžek, které jsou vzácně prokázány ještě na samém počátku mladší doby bronzové. Příkladem jsou dva dnes ztracené náramky z depotu z Křenovic I (*tab. 134:10-11*), které lze klást do horizontu Plzeň-Jílkava. Do stejného horizontu náleží také jeden náramek z depotu ze Zbonína II (*tab. 110:4*), který má čoučkovitý průřez. Tentýž průřez mají i náramky ze stejně starých depotů v Písku X (*Chvojka 2001a, Taf. 36:1-3*) a jeden exemplář v Hořicích na Šumavě I, zatímco jiný náramek z tohoto posledně uvedeného souboru má průřez nepravidelně oválný (*tab. 164:3-4*). Blíže nedatovány jsou náramky této varianty z Pasek I (*tab. 46:3, 47:1-3*), které se sice našly spolu s převážně mladobronzovými artefakty, některé předměty z tohoto souboru však náleží ještě střední době bronzové. Velmi otřelou výzdobu svazky příčných rýžek vykazuje zlomek z Lidmovic I (*tab. 5:2*), který podle doprovodného materiálu již skutečně náleží do mladší doby bronzové. Do stupně BD můžeme také zařadit drobný tyčinkovitý nárameček s přehnutými konci z Drhovic I (*tab. 123:17*).

Na samý přelom střední a mladší doby bronzové je datována velmi pestrá a nehomogenní skupina tyčinkovitých náramků různého průřezu (čoučkovitého, kosočtvercovitého, kruhovitěho, oválněho, střežovitěho apod.) s bohatou rytou výzdobou v různých motivech. Jejich výskyt v jižních Čechách zmapovali již *A. Beneš a O. Kytlicová (1991)*, na tomto místě

proto pouze ve stručnosti uvedeme jen ty exempláře, které lze zařadit již do mladší doby bronzové. Jednoduchý motiv několika na sebe kolmých svazků rýh vykazuje jeden drobný náramek kruhovitěho průřezu z Pasek I (*tab. 46:1*), podobně jako omlutý a deformovaný zlomek z Holašovic I (*tab. 161:16*). Velmi častý je motiv příčných svazků rýžek, z nichž prostřední je z obou stran lemován šikmými rýhami tak, že vzniká motiv přepulených kosočtverců. Tuto výzdobu nesou dvojice náramků z Pasek I (*tab. 46:2,4*), ze Zvíkovského Podhradí III (*tab. 108:16-17*), z Temešváru I (*tab. 156:3-4*) či z Písku X (*Chvojka 2001a*, Taf. 36:4,6) nebo solitérní exempláře ze Zbonína II (*tab. 110:1*) a z Čakova I (*tab. 163:15*). Na jednom náramku z depotu ze Zbonína I je tento motiv zrcadlovitě obrácen (*tab. 107:22*). Dva střechovitě hraněné náramky ze Zvíkovského Podhradí III mají analogický motiv bez středového příčného svazku rýh (*tab. 108:18-19*). Typický je rovněž stejný motiv svazků příčných rýžek, přičemž v polích mezi nimi jsou šikmé nebo obloukovitě stočené rýhy, jak ukazují náramky z Pasek I (*tab. 46:5, 50:7-8*), ze Zvíkovského Podhradí III (*tab. 108:10*), Zbonína II (*tab. 110:5*), Temešváru I (*tab. 156:1-2*) nebo z Hořic na Šumavě I (*tab. 164:1-2*). Bohatý jemný motiv šrafovaných trojúhelníků můžeme vidět na jednom náramku ze Zbonína II (*tab. 110:3*). Rozpadlý motiv různých šikmých svazků rýh vykazují dva náramky ze Zbonína I (*tab. 107:21,23*) nebo jeden náramek ze Zbonína II (*tab. 110:2*).

Plně do mladší doby bronzové náleží větší náramky většinou kruhovitěho průřezu s odlišnou rytou výzdobou než předchozí varianty (*Kytlicová 1963*, 32-33). Podobný výzdobný motiv jako u předchozí varianty vidíme na jednom náramku ze Starého Sedla I, který se od výše jmenovaných liší právě zejména svými rozměry (*tab. 142:5*). Obdobu keramické výzdoby tzv. vlčích zubů, tj. na sebe navázaných šrafovaných trojúhelníků, vidíme na jednom náramku z Pasek I (*tab. 47:7*), který má vzdálenější paralelu v litém náramku z Plešivce (*Kytlicová 1967*, 155 – Abb. 7:4). Unikátní jsou také tři náramky oble čočkovitého průřezu ze stejné lokality, které mají vzájemně podobnou výzdobu v podobě několika svazků příčných rýh a v polích mezi několika svazků obloukovitě stočených příčných rýžek, které jsou u dvou náramků zakončeny vpichy (*tab. 48:1-3*). V Pasekách I byl také nalezen deformovaný zlomek velkého tyčinkovitěho náramku kruhovitěho průřezu, který je na boku zdoben svazky rýh lemovaných drobnými vpichy (*tab. 51:3*). Menší ještě „středobronzovou“ velikost má dnes nezvěstný tyčinkovitý náramek patrně kruhovitěho průřezu z Drhovic I s kombinovanou výzdobou příčných a podélných rýžek (*tab. 123:14*).

Nezdobené tyčinkovité náramky

Hladké nezdobené tyčinkovité náramky představují zcela běžné šperky bez přesnější chronologické průkaznosti. Na rozdíl od předešlého zdobeného typu je tento náramek většinou zařazován až do mladší doby bronzové. Objevil se sice již na rozhraní stupňů BC a BD (Hosty, Knín: *Beneš – Kytlicová 1991*, 60 – Abb. 11B, 67 – Abb. 15A:3,6/), většina exemplářů však pochází až z vyvinuté mladší doby bronzové. Podle *J. Hraly (1973, 36)* patří v Bavorsku hladký čtyřhranný náramek s otevřenými konci k vůdčím typům stupně HA1, zatímco náramky s uzavřenými konci se zde vyskytují až do stupně HB1.

Do počáteční fáze epochy popelnicových polí můžeme zařadit tenké „drátovité“ náramky z mohylových hrobů ve Chvaleticích I (*tab. 3:2*) a Drhovicích I (*tab. 122:25*). Z drhovických mohyl pochází i další hladký náramek silnějšího kruhovitěho průměru, u něhož však není jisté, jestli původně nebyl zdoben (*tab. 123:16*). V řepešské mohyle 12/1897 je doložen další příklad nezdobeného tyčinkovitěho náramku, který má obdélný průřez se zaoblenými hranami (*tab. 138:3*). V jihočeských depotech horizontu Plzeň-Jíkalka se tyto náramky nevyskytují, jedinou výjimkou je narušený náramek ze Zbonína I (*tab. 107:20*). Blíže nedatovatelný je fragment masivního náramku kruhovitěho, místy seříznutého průřezu ze smíšeného souboru

z Pasek I (*tab. 51:4*). Zlomky dvou nezdobených tyčinkovitých náramků čoučkovitého a "D"-průřezu byly nalezeny i v depotu horizontu Riegsee z Holašovic I (*tab. 161:12,15*). Čoučkovitý průřez má i jediný náramek tohoto typu z plochého hrobu z Vrcovic I (*Chvojka 2001a*, Taf. 65:1), který lze zařadit do stupně HA.

Spirálovité náramky

Spirálovitě stočené náramky se v jižních Čechách běžně objevují již ve starší době bronzové (*Havlice 2000*, 22-23; *Beneš – Chvojka 2003*, 7-9), doloženy jsou však i ve hmotné kultuře následujících období (např. *Beneš 1959*, 16; *Furmánek 1973*, 117). Znamé jsou také v epoše popelnicových polí, a to zejména až ve stupni HB3, kdy jsou běžně provedeny z dvojitého drátu, na konci smyčkovitě ukončeného (*Kytlicová 1963*, 82). Z jižních Čech můžeme pro tuto epochu jmenovat pouze jediný příklad pravděpodobně z depotu ze Skal II (*tab. 54:9*), kde byl nalezen spolu se dvěma srpy. Jeho utváření z jednoduchého tenkého drátu sice neodpovídá výše uvedeným pozdněbronzovým tvarům, vzhledem k přítomným srpům však můžeme tento artefakt jednoznačně zařadit do stupňů HB2-3.

Plechové náramky s rytou výzdobou

Charakteristickou středobronzovou formou, která dožívá na samém počátku stupně BD, jsou plechové náramky s rytou výzdobou, jejichž konce bývají zpravidla ukončeny dvojitými růžicemi (*Kytlicová 1963*, 22-23). V jižních Čechách jsou pro námi sledovanou epochu doloženy skutečně pouze na počátku stupně BD, zejména v depotech horizontu Plzeň-Jíkalka. Jediným náramkem tohoto typu s dochovanými koncovými růžicemi je jeden exemplář z Hořic na Šumavě I (*tab. 164:5*), původně je však měl nespíše i druhý zlomek z téhož souboru (*tab. 164:6*). Bez koncových růžic jsou i dva analogické náramky tohoto typu ze Zvíkovského Podhradí III (*tab. 108:12-13*), stejně jako zlomek z depotu ze Smrkovic I (*Chvojka 2001a*, Taf. 47:13). Odlišný průřez střechovitěho tvaru i výzdobu v podobě trojitěho motivu přepůlených kosočtverců z rytých svazků mají dva analogické náramky z mohyly 33/1897 z Řepče I (*tab. 137:2-3*), které se podobají spíše výše uvedeným tyčinkovitým náramkům s podobnou výzdobou.

Plechové náramky s podélnými žebry

Další výraznou mohylovou formu náramku, která se však udržuje až do stupně HA, představují plechové náramky s podélnými žebry (*Kytlicová 1963*, 23; *Hrala 1973*, 34). Z jižních Čech můžeme do mladší doby bronzové zařadit jenom jediný exemplář z Písku X (*Chvojka 2001a*, Taf. 36:5), který spadá do horizontu depotů Plzeň-Jíkalka.

Plechové náramky střechovitěho průřezu se skupinami příčných žlábků (typ Dřetovice)

Výraznými representanty stupně BD jsou ve střední Evropě plechové náramky střechovitěho průřezu, zdobené skupinami příčných svazků žlábků. Jedná se o domácí české výrobky, čemuž odpovídá i jejich označení „český žebrovaný náramek“ nebo „typ Dřetovice“ (*Kytlicová 1963*, 34-35; *Kovářík 1975*, 120-121; *Kytlicová 1981*, 236). Jediným celým náramkem tohoto typu z jižních Čech je exemplář z Pasek I (*tab. 49:1*), který má v plochách

mezi skupinami žlábků jemnou rytou výzdobu. Druhým nalezištěm těchto náramků je v našem regionu údajný depot z Hradiště V, který obsahoval vedle jednoho zlomku litého náramku tři fragmenty plechových náramků typu Dřetovice, z nichž jeden má i obdobnou rytou výzdobu jako pasecký exemplář (*Chvojka 2001a*, Taf. 13:2-4). Analogické náramky jsou doloženy např. v souboru z Lhotky, ve známých plešiveckých depotech (*Richlý 1894*, tab. II:4, XVIII:56), v depotu z Prahy-Bubenče nebo v souboru z Dřetovic aj. (*Kytlicová 1981*, 228-231, Abb. 13, 15, 17-18). Podobné náramky se vzácně objevují i na Moravě, kde jsou považovány za doklad českého vlivu. Doloženy jsou zde zatím pouze v depotech z Drslavic a Polešovic (*Salaš 1997a*, 39; *týž 1997b*, 273-275).

Duté plechové náramky s bohatou rytou výzdobou

Jinou výraznou skupinu náramků stupně BD představují duté klenuté náramky s bohatou rytou výzdobou, kombinovanou s vloženými kroužky nebo spirálami, které oproti předchozím exemplářům typu Dřetovice bývají odvozovány z Karpatské kotliny, přičemž Čechy náležely k západní hranici jejich rozšíření (*Kytlicová 1981*, 228-231, 236). Jejich největší počet je znám z jižních Čech, kde byly doloženy celkem na pěti lokalitách. Celá garnitura, skládající se zde dvou masivnějších a dvou užších náramků pochází z mohyly 2 ve Chvaleticích I (*tab. 1:1-2, 2:1-7*). Oba hmotnější náramky obsahují ve dvou polích celkem 18 soustředných vložených kroužků, zatímco užší náramky jen čtyři, avšak navíc dvě dvojice vložených půlkruhů lemovaných vpichy. Analogický motiv vložených kroužků mají také patrně tři náramky ze Sepekova I (*tab. 139:3-5*), z nichž jediný lépe dochovaný vykazuje čtyři tyto vložené kroužky, oddělené od sebe svazky rýh. Několik soustředných kroužků můžeme vidět také na jednom dochovaném a jednom ztraceném zlomku z Drhovic I (*tab. 123:11-12*), u nichž však vzhledem k jejich silnému poškození nelze určit celý původní výzdobný motiv. Druhou variantu těchto náramků představují stejné tvary s výzdobou stočených spirálek. Celý exemplář, který je dnes nezvěstný, byl nalezen v Drhovicích I (*tab. 123:13*), jediné lokalitě, kde byly současně zastoupeny obě varianty. Jako ojedinělé nálezy jsou pak evidovány dva náramky: malý zlomek z Hostů III (*tab. 148:9*) a pak pěkně dochovaný celý exemplář z Koloděj nad Lužnicí II, který má tyto spirálky kombinované se šrafovanými trojúhelníky (*tab. 154:4*). Jedinou výraznou analogii z jiných českých nálezů představuje depot z Lažan II, v němž je doloženo několik zlomků podobných náramků, v jednom případě i s motivem vložených kroužků (*Kytlicová 1991*, Taf. 31:65). Další podobné plechové náramky pocházejí např. z Lhotky (*Richlý 1894*, Taf. 16:2, 18:59) nebo z Prahy-Bubenče (*Kytlicová 1981*, 234, Abb. 15), jejich výzdoba je však poněkud odlišná, zejména vzhledem k absenci rytých soustředných kružnic či spirál. Podobně je tomu i na Moravě, kde jsou doloženy celkem čtyři plechové duté náramky, ale pouze jediný s bohatou rytou výzdobou. I ony jsou odvozovány z prostředí Karpatské kotliny a datovány do rozhraní stupňů BD/HA1 (*Salaš 1997b*, 272 – obr. 1:1-4, 275-277). Pro doplnění můžeme zmínit, že velmi podobnou výzdobou má i zlatý plechový pás (diadém ?) z jihočeských Pasek I (*tab. 51:5*; viz dále).

Lité kruhy s rytou výzdobou

Nejobvyklejší formou masivních litých náramků jsou v celé době bronzové lité kruhy s rytou výzdobou. Do počátku mladší doby bronzové přežívají lité náramky menších rozměrů s výzdobou hustého příčného rýhování nebo svazků příčných a šikmých rýh (*Kytlicová 1963*, 30). Klasickou ukázkou této varianty jsou čtyři náramky z depotu z Temešváru I (*tab. 156:5-8*), které již byly podrobněji zhodnoceny na jiném místě (*Beneš – Kytlicová 1991*). Jejich

výzdobné motivy připomínají stejně staré tyčinkovité náramky, od nichž se odlišují svou masivností. Do horizontu depotů Plzeň-Jíkalka spadá také soubor z Křenovic I se dvěma bohatě zdobenými náramky (*tab. 134:12-13*). Do mladšího období, do horizontu depotů zlomků, pak náleží zlomek litého náramku z Hradiště V (*Chvojka 2001a*, Taf. 13:1) s výzdobou hustých příčných rýžek, které vzdáleně připomínají příčně žebrované náramky. Příčné rýžky měl na svém povrchu také jeden ztracený náramek z Drhovic I (*tab. 123:15*), kterého na základě dochované kresby můžeme snad přiřadit rovněž mezi lité náramky. Blíže nedatovatelných je pět náramků ze smíšeného souboru z Pasek I (*tab. 46:6-7, 47:4-6*), jejich výzdoba však odpovídá spíše ještě středobronzovým typům.

Do horizontu Plzeň-Jíkalka můžeme zařadit i náramek ze Zbonína III s dnes již nerekonstruovatelnou rytou výzdobou (*tab. 106:8*). Tvar i téměř shodný průřez má náramek z Prahy-Dejvic (*Kytlicová 1964*, obr. 155:1), další podobné masivní lité náramky s rytou výzdobou známe i z dalších českých depotů horizontu Plzeň-Jíkalka (*Kytlicová 1964*, obr. 160:A, 165:A; *Beneš – Kytlicová 1991*, Abb. 6, 9:8,11, 10:1-2, 19:1-2, 20). Jejich vztah k níže uvedeným litým náramkům průřezu tvaru "D" nebyl prokázán.

V samotné mladší době bronzové se objevuje nový typ litých kruhů, které dosahují větších průměrů a bývají tak klasifikovány i jako nánožní kruhy (*Kytlicová 1963*, 41). Dva páry takových nánožních kruhů obsahoval depot ze Starého Sedla, lišících se svou masivností, avšak se shodným výzdobným motivem tzv. jedlové větévky, oblíbeným dekoračním prvkem té doby, později převzatým i lužickou kulturou (*Kytlicová 1963*, 42; *von Brunn 1968*, 181-183). Z první dvojice starosedlských náramků je dnes dochován jen jeden, jehož povrch je mimo uvedený motiv pokryt téměř souvislými příčnými rýžkami (*tab. 141:4*). Paralelu k tomuto exempláři můžeme vidět např. v depotu z Klobouk (*Kytlicová 1991*, Taf. 37:5). Daleko masivnější jsou další dva náramky ze Starého Sedla, které jsou zdobené ještě bohatším dekorem v motivech několikanásobné „jedlové větévky“ a šikmými rýžkami doprovázenými svazky šikmých rýh (*tab. 142:6-7*). Jejich nejbližší analogií je masivní kruh se stočenými konci a s obdobnou výzdobou z mohylníku v Albrechticích nad Vltavou II (*tab. 146:2*). Podobnou výzdobu má i jeden náhodně nalezený kruh z Hostů II (*tab. 149:1*). Další příklady můžeme uvést např. z depotu Běřín u Plešivce (*Richlý 1894*, tab. II:1,3,5; *Kytlicová 1967*, 155 – Abb. 7:2), z Klobouk nebo ze Stradonic (*Kytlicová 1991*, Taf. 35:36, 37:6). Specifickou formou litých náramků mladší doby bronzové je zlomený a žárem deformovaný exemplář z mohylníku v Drhovicích I (*tab. 122:26*), který má čočkovitý půdorys a výzdobu svazků příčných rýh.

Samostatnou variantu představují velké kruhy ze subtilnější tyčinky s poměrně jednoduchou rytou výzdobou v podobě svazků příčných rýh, které můžeme označit nejspíše za nákrčníky. Do mladší doby bronzové lze zařadit dva takové kruhy z Albrechtic nad Vltavou II (*tab. 146:1,4*), z nichž jeden má mezi svazky příčných rýh rytý motiv „ondřejského“ kříže, zatímco druhý je hladký, pouze u pečetítkovitě rozšířených konců má slabý náznak rytých linií. Podobnou stavbu mají i dva kruhy z Královy Lhoty I (*tab. 104:1-2*), které však typově náležejí k formám lužické oblasti mladší doby bronzové, tzv. garnituře Kosmonosy (srov. *Richlý 1894*, VI:6, XXVII: 5; *Kytlicová 1975*, 111 – Abb. 10; *Vokolek 2003*, tab. 88:3-4). Do této skupiny nákrčníků můžeme snad zařadit i hladký tyčinkovitý nákrčník se zahrocenými konci, který pochází z depotu v Hradišti VI (*Chvojka 2001a*, Taf. 13:6), který by měl být datován vzhledem k přítomnosti druhého nákrčníku ze subtilní tordované tyčinky (viz dále) do jenišovického horizontu HA2/HB1.

Lité náramky průřezu tvaru "D"

Počáteční etapu popelnicových polí zejména v prostředí hornodunajských popelnicových polí reprezentují lité náramky průřezu "D". Na příslušnost českých exemplářů k tomuto tzv. horizontu Riegsee u nás jako první poukázala *O. Kytlicová* (1963, 36; 1965, 79-80; srov. též *Kytlicová – Vokolek – Bouzek* 1964, 152 – Abb. 5:13, 157). Nověji se obecně jejich výskytem a typologickou klasifikací zabývala I. Kubach-Richter, která je člení do několika skupin (*Kubach-Richter* 1990, 234-245; srov. též *Beck* 1980, Taf. 76). V českých nálezech můžeme odlišit tři z těchto skupin litých náramků:

1. **Typ Leibersberg.** Vnější povrch náramku je pokryt rytou výzdobou v podobě střídavých svazků příčných a obloukovitých rýh, lemovaných obvodovou rýhou ve tvaru oválu, někdy zahroceného. Příčné svazky rýh se však vyskytují i vně zahroceného oválu, zejména při obou koncích (*Kubach-Richter* 1990, 234-238, Abb. 8). Místem hlavního rozšíření náramků typu Leibersberg je zejména jižní Bavorsko, méně často jsou doloženy i v severnějších regionech Bavorska a Hesenska. V českých zemích náleží do tohoto typu náramek z depotu z Domažlic (*Richlý* 1894, tab. VII:2; srov. též *Kytlicová* 1975, 103). V jihočeském regionu můžeme do typu Leibersberg zařadit dva náramky: jeden pocházející pravděpodobně z mohylníku u Nového Dvora (tab. 93:18) a druhý rovněž z mohylového hrobu z Drhovic (tab. 122:27). Oba tyto jihočeské exempláře se však od svých jihoněmeckých předloh liší zejména v motivech výzdoby, kde je nápadná především absence obloukovitě stočených rýh. Podle názoru I. Kubach-Richter se u náramků ve vzdálenějších oblastech od jejich „mateřského“ území projevují značné odchylky, způsobené domácími výrobci, kteří jen volně napodobovali původní vzory (*Kubach-Richter* 1990, 238-239). Provedení výzdoby obou jihočeských náramků by tak naznačovalo jejich lokální produkci. V této souvislosti je třeba ještě okrajově zmínit jednu zajímavost: při první publikaci náramku z Nového Dvora vyobrazil J. N. Woldřich u jednoho vnitřního konce hrotitého oválu vyrytý lidský obličej (*Woldřich* 1886, 93, Taf. IX:18-19). Při podrobné prohlídce náramku, který je dnes vystaven v expozici Prácheňského muzea v Písku, však bylo zjištěno, že se s největší pravděpodobností jedná o přirozenou nerovnost povrchu, vzniklou buďto primárně při odlití a nebo druhotně vlivem postdepozičních procesů. Woldřichova kresba je tak jen pouhou fikcí.

2. **Typ Pfullingen.** Výzdobu tvoří příčné vývalky nebo zaoblená příčná žebírka, rovněž lemovaná obvodovou rýhou (rýhami) v podobě zahroceného oválu (*Kubach-Richter* 1990, 239-240; *Hansen* 1994, 280). Stejně jako u předchozího typu jsou i u těchto náramků oba konce vně zahroceného oválu zdobeny rytou výzdobou, někdy ještě zvýrazněnou krátkými rýžkami nebo vpichy. Jejich rozšíření se víceméně shoduje s náramky typu Leibersberg, poněkud více exemplářů je však doloženo na jihozápadě dnešního Německa (*Kubach-Richter* 1990, 239-240, Abb. 10). Náramky typu Pfullingen jsou všeobecně považovány za jeden ze symbolů horizontu Riegsee (srov. *Holste* 1953a, 92 – Abb. 11; *Müller-Karpe* 1959, 189 – Abb. 23:10; *Sperber* 1987, Taf. 5:43-44, 52:45). Mimo oblasti jihoněmecko-hornorakouské se analogické náramky vyskytují zejména v jižních Čechách, přičemž i zde jsou řazeny do stupně BD (*von Brunn* 1968, 99). Ve sledovaném jihočeském regionu je dnes známo celkem sedm náramků typu Pfullingen, z nichž čtyři byly nalezeny ve sporném souboru z Pasek I (tab. 49:2-3, 50:5-6), dva shodné exempláře v mohylovém hrobu v Řepči I (tab. 137:12-13) a jeden v depotu z Hološovic I (tab. 160:9).

3. **Náramky s příčnými žebry.** Také tyto náramky, o kterých I. Kubach-Richter blíže nepojednává, náležejí k vedoucím tvarům alpské a jihoněmecké oblasti v počáteční fázi popelnicových polí, tj. ve stupních BD a HA1 (srov. *Wagner* 1943, Taf. 38, 44c; *Müller-*

Karpe 1959, 189 – Abb. 23:11, 193 – Abb. 28:3; *Sperber 1987*, Taf. 55:60). Znamé jsou i z východoalpské oblasti, kde jsou kladeny do baierdorfského stupně BD (*Müller-Karpe 1959*, 188 – Abb. 22:7; *zu Erbach 1989*, Karte 17; *Lochner 1991a*, Taf. 2:9-10). Oproti předchozímu typu náramku mají výraznější příčné členění ve formě ostrých žeber, která pokrývají celý vnější povrch až k okrajům, zesílených plochým vývalkem. Rytá výzdoba se na nich zpravidla neuplatňuje. Jedinými českými zástupci tohoto typu náramku jsou dva jihočeské nálezy: jeden ze souboru z Pasek I (*tab. 50:2*) a druhý z depotu z Holašovic I (*tab. 160:7*). Jiný český nález mi není znám, ačkoliv k tomuto typu náramku byl někdy řazen i zlomek z depotu z Rýdče (*Frána – Jiráň – Moucha – Sankot 1997*, 30 – Fig. 5:6b), který však spíše než k typu Riegsee náleží polským variantám s mělčími žebry (srov. *Kytlicová 1963*, 38; *táž 1967*, 147, 149 – Abb. 5:7). Z podunajských oblastí přímo sousedících s jihočeským regionem můžeme uvést analogický příklad dvou náramků z depotu z Lince (*zu Erbach 1985*, Taf. 44), několika exemplářů z pohřebiště v Gusen (*Trnka – Ladenbauer-Orel 1992*, Taf. 1:3, 5:1-2) nebo náramku z pohřebiště ve Welsu (*zu Erbach 1985*, Taf. 18F:2).

Jak vyplývá z uvedeného rozboru, Všechny tři uvedené typy litých náramků s průřezem tvaru "D" představují výrazné představitele jihoněmeckého horizontu Riegsee. Na základě jejich nálezové situace a bez provedení spektrálních analýz jejich prvkového složení je obtížné rozhodnout, pocházejí-li jihočeské exempláře přímo z jihoněmeckého prostředí a nebo jestli se jedná o domácí výrobky vyrobené pod těmito cizími vlivy. Jak již bylo uvedeno výše, oba jihočeské náramky typu Leibersberg snad můžeme považovat za lokální výrobky, u ostatních pak není toto určení zatím možné.

Lité tordované nákrčníky

Tordované kruhy s hladkými, rýhovanými nebo pečetítkovitými konci tvořily typickou součást materiální kultury celé mladší doby bronzové (*Kytlicová 1963*, 46, 93-94). Stejně jako výše uvedené lité náramky představují tordované náramky a kruhy výraznou severotyrolskou formu (*Wagner 1943*, Taf. 45b), časté jsou však i v severnějších oblastech střední Evropy (*Kytlicová 1963*, 46-47; *von Brunn 1968*, 167-168, 179, Taf. 4, 11, 22, 25 aj.). Relativně častým nálezem jsou i v jihočeských mladobronzových depotech stupňů BD-HA. Příkladem je depot ze Starého Sedla I, v němž se vyskytly ve dvou základních variantách: první z nich představují tři tenké tyčinkovité kruhy s hustým jemným tordováním. Jeden z nich má oba hladké konce přeložené přes sebe (*tab. 143:9*), druhý má rozevřené konce zdobené příčnými rýžkami (*tab. 142:2*) a třetí má jeden konec bohatě zdoben kombinovanými příčnými a podélnými rýžkami, zatímco jeho druhý odlomený konec byl sekundárně zbroušen a jeho vinutí bylo v těchto místech zahlazeno (*tab. 142:1*). Podobné kruhy s konci hladkými i zdobenými pocházejí např. z Nezvěstic nebo plešiveckých depotů (*Richlý 1894*, tab. II:2, XXIV:2,12, XXX:2; *Kytlicová 1967*, 155 – Abb. 7:5; *táž 1975*, Abb. 7). Druhou variantu představují masivní lité kruhy se širokým tordováním, které směrem k oběma koncům přechází do imitace vinutí v podobě několika řad příčných krátkých rýžek (*tab. 142:3-4*). Analogii můžeme nalézt např. v depotu ze Středokluk (*Kytlicová 1991*, Taf. 39:10). Celkem šest stejných tordovaných nákrčníků pochází údajně z mohylového pohřebiště v Albrechticích nad Vltavou III (*tab. 147:1-6*). Všechny náležejí k subtilnější „tyčinkovité“ variantě s konci zdobenými svazky příčných rýžek, přičemž jejich analogie pocházejí většinou až z jenišovického horizontu (srov. *von Brunn 1968*, 273, 285, Taf. 4, 44:5). Analogické zlomky pocházejí i ze souboru z Pasek I (zejména *tab. 50:14*). V tomto smíšeném celku byl nalezen i jeden fragment s rýhami, imitujícími tordování (*tab. 50:9*). Stejná imitace je doložena i na zlomku z okolí Strakonice (*tab. 94:3*), který jako ojedinělý nález nelze blíže datovat. U obou

těchto „imitovaných“ fragmentů však můžeme předpokládat stejné časové zařazení jako u skutečně tordovaných kruhů.

Zajímavým nálezem je zlomek tordovaného nákrčníku z Holašovic I, který byl sekundárně svinutý do podoby náramku (*tab. 160:10*). Zlomky tordovaných nákrčníků byly nalezeny i v depotu v Linz-Freinberg 1, z nichž jeden je stočen stejným způsobem jako holašovický exemplář (*zu Erbach 1985, Taf. 57:5*). Jiné analogické příklady pocházejí z depotů z Trnavy u Třebíče (*Salaš 2005, tab. 279:15*) nebo z bavorského Stockheimu (*Müller-Karpe 1959, Taf. 156:23*), známé jsou však i v českých hromadných nálezech, jako např. ze Lhotky (*Richlý 1894, tab. XVI:11*) nebo z Rýdče (*Frána – Jiráň – Moucha – Sankot 1997, 30 – Fig. 5:7b*). Sekundární úpravy tordovaných nákrčníků na náramky jsou doloženy i v pozdní době bronzové (např. *Salaš 2005, tab. 390:26, 392:44*).

Tordovaný nákrčník se stočenými konci

Zatímco masivní lité tordované kruhy náležejí v jižních Čechách většinou do horizontu depotů Lažany II nebo Suchdol II, tj. BD-HA1, chronologicky mladším tvarem jsou subtilní tordované nákrčníky s konci stočenými v očko. Jedná se o typický tvar jenišovického horizontu z přelomu stupňů HA2 a HB1, které jsou nejvíce rozšířeny v oblasti středoněmecko-lužické (*Kytlicová 1963, 95*), jejich předohy se však vzácně objevují již v předchozím období (Bušovice: *Kytlicová 1967, 155 – Abb. 7:1*). Jediným jednoznačným jihočeským reprezentantem tohoto typu je nákrčník z Hradiště VI (*Chvojka 2001a, Taf. 13:5*). Některé drobnější subtilní zlomky ze souboru z Pasek I mohou sice rovněž pocházet z tohoto typu nákrčníku, jejich klasifikace však není jistá (srov. *tab. 50:11,13*). Analogické nálezy pocházejí z českých depotů jenišovického horizontu (např. Jenišovice: *Píč 1896-1897, tab. LXXXII:7; Záluží: Neustupný 1965, 107 – obr. 9:1, 109 – obr. 10:1-3; Kytlicová 1967, 159 – Abb. 10:4*), stejně jako ze soudobých hrobů (Chrástřany u Rakovníka: *Kytlicová 1988, 358 – obr. 8:4*). Doloženy jsou i v nehomogenním souboru z České brány (Porta Bohemica: *Zápotocký 1969, 301 – obr. 12:1-3*).

Nánožní kruhy s protilehlými růžicovitými spirálami

V mladší době bronzové se vedle litých náramků a tordovaných nákrčníků objevují i plechové nebo tyčinkovité nánožní kruhy či nárameniky s protilehlými růžicovitými spirálami. Tvarově navazují na středobronzové exempláře, přičemž jsou časté v celé mladší době bronzové. Velké množství těchto tvarů můžeme vidět ve středoněmeckých depotech mladší doby bronzové (srov. *von Brunn 1968, 173-174, Taf. 13:1-2, 21:1,3, 26:2-4, 95:1-2 aj.*), doloženy jsou však i v hrobové výbavě (*Richter 1970, Taf. 14:293-295*). Charakteristickou českou variantou jsou kruhy, plasticky členěné většinou podélnými přesekávanými žebry (*Kytlicová 1963, 74*). Dva páry takových nánožních kruhů pocházejí z depotu ve Starém Sedle I (*tab. 141:1-3, 144:9*). Z podobného nánožníku by snad mohla pocházet i samostatná spirála s odlomeným štítkem ze souboru z Lidmovic I (*tab. 5:1*). Podobné šperky jsou v Čechách doloženy i v mladším jenišovickém horizontu, kdy jsou však opatřeny širšími pásky s vytepávanou výzdobou (srov. např. Jenišovice: *Píč 1896-1897, tab. LXXXII:25*).

V depotu ze Starého Sedla I jsou také doloženy dva zlomky snad z jednoho tyčinkovitého kruhu s protilehlými růžicemi, který spíše než za nánožní kruh můžeme označit jako nárameník (*tab. 143:7-8*). Na jednom zlomku je dochován i zlomek štítku, opatřený plastickou a vytepávanou výzdobou. Spirálovité nápažníky s koncovými růžicemi jsou v Čechách doloženy od závěru starší doby bronzové, jak ukazuje např. jihočeský nález

z hradiště Dívčí Kámen (*Poláček 1966*, tab. IX:2), vytepávaná výzdoba na starosedlském exempláři je ovšem již ryze mladobronzová. Podle *O. Kytlicové (1955, 60-61)* má nález paralely v Karpatské kotlině.

Kroužky

Prosté nezdobené kroužky malých rozměrů se v hrobových nálezech objevují od horizontu Riegsee v jižním Německu a od stupně HA u nás (*Bouzek 1963, 93*). V depotech se masově objevují až v hostomickém horizontu, známé jsou však i v hromadných nálezech předchozího období HA2-B1 (*Hrala 1973, 36*; srov. např. *Kytlicová 1991*, Taf. 39:35-39, 47:54-55, 50:27-44). Jejich funkce není dodnes plně vysvětlena, většinou se interpretují jako součást oděvu, předmincovní platidlo ("Ringgeld") nebo jako surovina, takto upravená k tezaurování a transportu (*Kytlicová 1963, 176-179*). Z jihočeských hrobových nálezů máme dochován pouze zlomek jednoho kroužku z hrobu 1 v Kestřanech I (*Chvojka 2001a*, Taf. 14:6), další kroužky, dnes však ztracené, jsou uváděny také z hrobu 3/23 v Jiníně I a z hradiště ve Voltýřově I (*Dubský 1949, 137 – obr. 7a:12*). Bronzové kroužky byly rovněž obsaženy v jednom jihočeském depotu, konkrétně ze Starého Sedla I, kde tvořily jednak součást řetězového závěsu (viz dále) a pak kroužkového řetězu (*tab. 143:3*). Obdobné kroužkové řetězy jsou doloženy v jižním i středním Německu, jak ukazují např. nálezy z komorového hrobu stupně HA1 z Dietzenbach v Hessensku (*Herrmann 1966, Taf. 171:9*) nebo řetěz z dolnofranckého depotu z Niedernberg (*Müller-Karpe 1959, Taf. 161A*) aj. (srov. též *Müller-Karpe 1959, Taf. 161A; Beck 1980, Taf. 20:8, 21:1; Eckes 1996, Taf. 23:1b, 28:2f*). S kroužkovými řetězy souvisejí nepochybně také solitérní objímky, které jsou v jižních Čechách doloženy, mimo uvedený nález ze Starého Sedla I (*tab. 143:3*), v depotu z Holašovic I (*tab. 161:9-11*).

Spirálky

Za reminiscenci středobronzových prstenů můžeme považovat zlomky podobných předmětů z počátku epochy popelnicových polí. Jedna taková spirálka je doložena v mohylovém celku z Řepče I (*tab. 137:10*). Do vyspělejších fází mladší doby bronzové by měly náležet dvě spirálky snad z prstenu, které byly nalezeny v žárovém hrobě 3 v Topělci, dosud však nebyly publikovány (srov. *Braun – Fröhlich 1978, 236*). Žádný celý exemplář spirálovitého prstenu nebyl zatím v jižních Čechách pro epochu popelnicových polí doložen.

4.3.1.3. Spony

Dvojdílné spony

Velká většina českých spon mladší a pozdní doby bronzové je považována za doklad cizí provenience. Převahu v českých nálezech mají dvojdílné spony, jejichž původ bývá kladen do severských oblastí (*Kytlicová 1963, 126*). V jižních Čechách představují mladobronzové spony dosud velmi vzácný nález, navíc v několika případech sporného charakteru. Za nejstarší dvojdílnou sponu můžeme v našem regionu považovat zlomek štítku zdobený jemnou rytou výzdobou z depotu v Holašovicích I (*tab. 161:4*). V Čechách má analogii např. v depotu z Maškovic (*Richlý 1894, tab. XIX:6*), na Moravě se spony s téměř identicky zdobenými štítky objevují přibližně ve stupni HA (srov. *Říhovský 1993, Taf. 2:29-31*). Také

ve středním Německu se nejstarší tzv. spindlersfeldské spony vyskytují od stupně HA1 (srov. *von Brunn 1968*, 91 – Abb. 10). Do tohoto období je datován např. velmi podobný zlomek k našemu torzu štítku z depotu z Elsterwerdy (*von Brunn 1968*, 317, Taf. 61:29). Do stupně HA můžeme zařadit také zlomek štítku s vtačenými soustřednými žlábkami a jehly dvojdílné spony z hrobu 9/87 ze Strakonice I (*Michálek 1993*, 33 – obr. 8c). Blíže nedatovatelná je jehla z dvojdílné spony, zjištěná v hrobě 29/77 v Topělci I (*Braun – Fröhlich 1978*, 236).

Nejznámějšími spindlersfeldskými sponami z jižních Čech jsou však bezesporu dva exempláře z Vrcovic (*tab. 105:7-8*), které jsou charakteristickými tvary jenišovického horizontu (*Kytlicová 1963*, 133). Z blízkých analogií můžeme uvést např. spony z depotů v Jenišovicích (*Piř 1896-1897*, tab. LXXXII:18) nebo Záluží (*Neustupný 1965*, 104 – obr. 6).

Jinak můžeme z jižních Čech jmenovat ještě dva problematické nálezy: v Líšnici měl být nalezen zdobený štítek spony (*Bouzek 1985*, 264), který však nelze nijak revidovat, a podle starých literárních údajů měl být v Malých Nepodřicích I nalezen bronzový „špendlík“, o němž sice můžeme uvažovat jako o možné sponě, ale vyloučit nemůžeme ani jehlici (*Dubský 1949*, 677).

Jednodílné spony

Jediným reprezentantem jednodílných spon je v jižních Čechách starý exemplář z Holašovic I (*tab. 161:6*). Typologicky náleží tento exemplář mezi tzv. smyčcové (též s drátěným lučičkem či violinové) spony, které jsou datovány do počátečního vývoje popelnicových polí. Na Moravě odpovídá jejich výskyt zhruba stupni BD (*Říhovský 1993*, 18-19; *Salaš 2005*, 109-110). V oblasti Horního Rakouska jsou tyto spony známé z depotu v Altmünster (*Reitinger 1968*, 19 – Abb. 5:1-2) a analogické tvary jsou doloženy i z italského prostředí fáze Peschiera (*Müller-Karpe 1959*, 187 – Abb. 21:7-8). V jižních Čechách zatím žádné jiné exempláře jednodílných drátěných spon nebyly nalezeny. Na holašovické sponě stojí za pozornost i navlečení kroužku na spirálovitý závit a pak zlomku rukojeti patrně nože na jehlu. Účel tohoto jevu není zřejmý, nelze ovšem vyloučit ani recentní zásah (amatérskými nálezci depotu?). Podobný příklad můžeme uvést i z moravského depotu z Přestavlk, kde je na jehlici sekundárně upravené na sponu navlečeno šest drobných kroužků; i zde je však uvažována možnost recentní úpravy (*Salaš 2005*, 385, tab. 262:113). Navlečený kroužek mají i některé jihoitalské spony z mladší doby bronzové (srov. *Müller-Karpe 1959*, 199 – Abb. 33:9).

Pro doplnění lze uvést, že v dřívějších pracích se objevovala klasifikace torza halštatské čtyřhrúžcovité spony z Pasek I (*Richlý 1894*, tab. XXV:3) jako brýlovité spony z mladší doby bronzové (např. *Kytlicová 1963*, 139) a dokonce v ní byl viděn nejstarší doklad užití železa v našem prostoru (*Pleiner 1958*, 73, 75 – obr. 9:1). Na tento omyl poukázal již *J. Michálek (1977b, 641; srov. též Fröhlich 1997a, 114)*.

4.3.1.4. Závěsky, nášivky a pukličky

Terčovité závěsky

Typickým šperkem střední doby bronzové jsou terčovité závěsky, jejichž horní plocha je plasticky členěna soustřednými kruhy se středovým trnem. V Čechách přežívají do horizontu Plzeň-Jíkalka, jak ukazují exempláře z eponymního depotu (*Kytlicová 1964*, 521 – obr. 156). Jejich mateřskou oblastí je Karpatská kotlina, některé deriváty však mohou být místního

původu (*Furmánek 1973*, 125). Jediný jihočeský nález tohoto typu pochází z depotu ve Varvažově I (*tab. 106:3*). Podle *O. Kytlicové (1963, 170; 1964, 520)* představuje na rozdíl od nálezů z Plzně-Jíalky typickou formu středního Podunají. Stupňovitě profilovaná je také dnes neznámá puklice z Pasek I (*Richlý 1894*, *tab. XXV:2*), která však náleží pravděpodobně až do doby halštatské.

Srdcovité závěsky

Srdcovité závěsky představují starou středodunajskou formu střední doby bronzové (*Furmánek 1973*, 125-126; *Salaš 2005*, 113), která přetrvává i do mladší doby bronzové, kdy však již dožívá (*Kytlicová 1963*, 170-171). Dokladem toho je i soubor horizontu Plzeň-Jíalka ze Zvíkovského Podhradí III, v němž bylo obsaženo celkem 6 srdcovitých závěsků (*tab. 108:4-9*). Zvíkovské závěsky odpovídají podle dovnitř stočených a středovou vertikální příčkou propojených konců šesté variantě *B. Hänsela (1968, 117)*, jejíž původ je shledáván v severní oblasti Karpatské kotliny již v kosziderském horizontu, odkud se pak šířila na západ. Z Moravy známe analogické závěsky v depotu Mušov 2 (*Salaš 2005*, *tab. 217:209*). Většina obdobných nálezů z našeho prostředí je kladena do mladších etap střední doby bronzové (srov. např. *Čujanová-Jílková 1970*, *Abb. 9:2-3, 43:24-26, 82:7-10, 105:3-4*), jejich přežívání i do následující epochy popelnicových polí dokládá depot z Lince (*zu Erbach 1985*, *Taf. 58:5*).

Kornoutové závěsky

Dalším typem závěsků či nášivek, které představují ještě středobronzové reminiscence, jsou kornoutovité závěsky z tenkého kónicky stočeného plechu. Celkem 11 těchto předmětů bylo nalezeno v hromadném nálezu ze Zbonína I (*tab. 107:1-11*). V Čechách jsou stočené plechové rourky doloženy již ve starší době bronzové, jak dokládá jihočeský nález ze závěru tohoto období z Dívčího Kamene (*Havlice 2000*, 28, *obr. 3:9*). V kornoutovité podobě se objevují v průběhu střední doby bronzové, poměrně hojně např. v západočeských mohylových hrobech (*Čujanová-Jílková 1970*, *Abb. 8:2,4, 39:12, 99:3-6, 110:1-4*). Na Moravě jsou trubicovitě stočené závěsky doloženy např. v hromadném nálezu v Hradisku I, datovaném do přelomu mezi střední a mladší dobu bronzovou (*Salaš 2005*, *tab. 15:166-168*).

Kolečkovitý závěsek

Jeden zlomek z Drhovic I (*tab. 122:10*) klasifikoval *P. Konopa (1981, 34)* jako zlomek jehlice s kolečkovitou hlavicí. Ačkoliv se jedná o poměrně malý zlomek, nemůžeme v tomto případě vyloučit jeho klasifikaci ani jako kolečkovitého závěsku. Jejich původ je shledáván opět v Karpatské kotlině, a to ve formě kolečkovitých jehlic, odkud se však záhy rozšířily zejména do jihoněmeckého prostředí. Zde došlo ještě v průběhu střední doby bronzové k jejich vývoji do podoby kolečkovitých závěsků, jehlice s kolečkovitou hlavicí však nevymizely, a tak se oba tyto příbuzné artefakty objevují vedle sebe souběžně (*Kossack 1954*, 20-22). Do střední doby bronzové můžeme zařadit např. jihočeský nález z Albrechtic nad Vltavou (*Woldřich 1893*, *Taf. 1:8*) nebo několik těchto závěsků ze západočeských mohyl (např. *Čujanová-Jílková 1970*, *Abb. 77:10-11*), v poněkud odlišných variantách se však objevují i v celé epoše popelnicových polí (*Kytlicová 1963*, 174).

Řetězový závěs s antropomorfními závěsky

V depotu ze Starého Sedla I jsou doloženy dva trojúhelníkovité řetězové závěsy v podobě litého prolamovaného trojúhelníku, skládajícího se v jednom případě ze tří a ve druhém z původně pěti propojených kroužků čokovitého průřezu. Na nich jsou zavěšeny další vložené kroužky a na nich jsou pak přivěšeny antropomorfní závěsky ve tvaru tzv. „vlaštovčího ocásku“ (*tab. 143:2, 144:3-4*). Vykrojení spodní stěny dává těmto závěskům, stejně jako příbuzným obdélníkovým tvarům, jasně antropomorfní ráz, byť značně stylizovaný. Nález nemá zatím v Čechách obdobu, ačkoliv samotné antropomorfní závěsky známe i z několika dalších českých lokalit (*Smejtek 2000b*). Analogické řetězové závěsy i stejný typ antropomorfních závěsků však nacházíme zejména v prostředí Bavorska a jihozápadního Německa, kde jsou datované zhruba do období BD – HA1 (srov. *Smejtek 2000b*, 15, obr. 3-4). Příkladem jsou exempláře z depotů ve Winklsaß (*Holste 1936*, Taf. 1:12; *Müller-Karpe 1959*, Taf. 148:21) a Mintraching (*Müller-Karpe 1959*, Taf. 150A:13; *Torbrügge 1959b*, Taf. 69:17) nebo hrobové nálezy ze Straubing nebo Parkstetten (*Hundt 1964*, Taf. 52:4, 56:11, 81:13-16). V Bavorsku se zřejmě jedná o lokální produkt, ovlivněný však jihovýchodními oblastmi (*Kossack 1954*, 24-25, 94, 99; *Kytlicová 1955*, 63; *táž 1963*, 172). Směr těchto vlivů by snad mohly dokládat ojedinělé nálezy těchto předmětů z Dolního Rakouska, jako např. torzo středového svorníku z hrobu z Maiersch (*Lochner 1991a*, 191 – 4/A).

Kónické nášivky

V rámci větší skupiny nášivek lze odlišit několik typů, které mají chronologický význam. Pro období konce střední a samého počátku mladší doby bronzové jsou typické drobné nezdobené kónické nášivky se dvěma protilehlými otvory (*Kytlicová 1963*, 143), které mají v této době jednoznačnou převahu i v moravských depotech (*Salaš 2005*, 116-117). Celá sada 29 těchto nášivek pochází z hromadného nálezu ve Smrkovicích I (*Chvojka 2001a*, Taf. 47:14). Stejný typ nášivek je v jižních Čechách doložen ještě v depotu stejného horizontu ve Zboníně I (*tab. 107:12-16*). Poměrně dost příkladů pochází i z jiných českých regionů a lokalit, za všechny můžeme uvést soubor pukliček ze stejně starého hromadného nálezu z Kamýka nad Vltavou (*Hrala 1966*, 18 – obr. 6).

Větší kónické nášivky s vybičeným ornamentem pocházejí ze Zbonína I (*zab. 107:17-19*). Analogické opět známe ze střední doby bronzové, jak ukazují např. exempláře z Předslavi či z Červeného Hrádku (*Čujanová-Jilková 1970*, Abb. 10:15-17, 38:4-6) nebo z jihočeských mohyl z Plava, Hvožd'an aj. (*Pič 1900*, tab. XVIII:10,20, XXI:4).

K nášivkám snad můžeme počítat i plochý plechový terčík z hrobu 1/87 ve Strakoncích I (*Michálek 1993*, 28 – obr. 3:1). Jakýsi bronzový „knoflík“ měl být nalezen také v hrobě 1 v Kestřanech I, dnes je však ztracený (srov. *Bouzek 1963*, 109).

Lité puklice s ouškem

Oproti předchozím nášivkám či pukličkám představují ploché či jen mírně vyklenuté puklice s očkem na spodní straně výrazně mladobronzový tvar. Tyto puklice jsou v Čechách zastoupeny v souborech z celé epochy popelnicových polí (*Kytlicová 1963*, 144-148). V moravských depotech se objevují již od závěru střední doby bronzové, jak ukazují např. malé exempláře z depotu v Hradisku u Kroměříže (*Salaš 2005*, tab. 15:157-160). V jižních

Čechách byly takové puklice nalezeny pouze v hromadném nálezů ve Starém Sedle I (*tab. 141:5-7*), který můžeme datovat do stupně HA. Puklice ze Starého Sedla mají svůj původ pravděpodobně ve středním Podunají, i když jsou to již plně středoevropské formy (*Kytlicová 1963*, 153-155). Tři téměř analogické puklice byly nalezeny i ve stejně starém souboru z Opavy-Kateřinek (*Kytlicová 1955*, 61, obr. 5:1-3; *Salaš 2005*, tab. 236:120, 237:122, 238:123), další známe i z prostředí lužické kultury ve východních Čechách (např. *Vokolek 2003*, tab. 280:4).

4.3.2. Nástroje

4.3.2.1. Sekery

Nejčastějším nástrojem mladší a pozdní doby bronzové jsou v jižních Čechách bronzové sekery. Představují několik výrazných typů, chronologicky celkem spolehlivě odlišitelných.

Sekery s lalokovým (srdcovitým) schůdkem

Typické sekerky mladší fáze střední doby bronzové jsou exempláře s lalokovitým (též srdcovitým) schůdkem. V jižních Čechách známe takovéto sekerky z několika středobronzových lokalit, jako např. z Dolního Bukovska (*Michálek 1979a*, Taf. 13:3), Kovářova (*Michálek 1969*, tab. V:6) nebo z Malíkova nad Nežárkou (*Bouzek 1985*, 264 – chybně klasifikována jako sekera s laloky). Jejich nejmladší tvary se ještě objevují v depotech horizontu Plzeň-Jíkalca, později se v Čechách již nevyskytují (*Kytlicová 1963*, 258-259). V jižních Čechách jsou tyto nejmladší sekerky doloženy v několika depotech horizontu BC2/D, přičemž je zajímavé, že se v nich vylučují se sekerkami s laloky (*Kytlicová 1964*, 548). Příkladem jsou hromadné nálezy ze Smrkovic I (*Chvojka 2001a*, Taf. 47:20-21), Zvíkovského Podhradí II (*tab. 106:13-14*) nebo z Albrechtic nad Vltavou I (*tab. 145:9*). Jedna sekerka tohoto typu je zastoupena i ve sporném smíšeném nálezů z Horní Cerekve (*Richlý 1894*, tab. IV:2), který však nespíše vůbec nepochází z našeho regionu. Kadlub na odlévání těchto sekerok pochází z Bošovic I (*tab. 96:7-8*; srov. dále). Sekerky s lalokovým schůdkem jsou samozřejmě známé i v jiných českých oblastech, za zmínku stojí nález z Prahy-Dejvic, kde je oproti našemu regionu tento typ sekerky doložen spolu se sekerkami s laloky (*Slabina 1966*, 343 – obr. 140:3). V Bavorsku přežívají sekerky se srdcovitým schůdkem až do horizontu Riegsee (*Müller-Karpe 1959*, 189 – Abb. 23:34), ve středním Podunají jsou označovány jako „Absatzbeile der Gruppe IX“ (*Říhovský 1992*, Taf. 21-27).

Sekery s rovným lištovitým schůdkem

Formu tzv. severoněmecké pracovní sekerky představují v českém zemích sekerky s rovným lištovitým schůdkem, které jsou datovány na samý počátek mladší doby bronzové (*Kytlicová 1959*). V jižních Čechách jsou dva exempláře doloženy v depotu ze Zbonína II (*tab. 109:1-2*), kde se mimořádně vyskytly společně se sekerkou se středovými laloky (*Kytlicová 1964*, 548). Další fragment týlu sekerky s vystupujícími lištami na bocích byl nalezen v hromadném nálezů v Holašovicích I (*tab. 161:1*), který snad můžeme přiřadit do této kategorie. Jeho spodní polovina je však odlomena, což znesnadňuje klasifikaci celého

artefaktu. Vzhledem k celkové stavbě předmětu a k bočním lištám jej však můžeme téměř s jistotou označit za sekerku s lištovitým schůdkem (srov. *Kytlicová 1963*, 261).

Sekery se středovými laloky

Jednoznačně nejčastější typ sekerky epochy popelnicových polí představují v jižních Čechách exempláře se středovými laloky. Jejich nejstarší representanti spadají v našem regionu do přechodného mohylovo-knovízského horizontu BC2/D, nejmladší příklady těchto sekerek známe ještě ze stupně HB1 (*Kytlicová 1963*, 263-264). Nejstarší variantu sekerek tohoto typu představují exempláře se širší stavbou těla a málo vyvinutými protáhlými laloky, které zasahují hluboko k břitu (*Kytlicová 1963*, 264; *táž 1975*, Abb. 2:2). Tento tvar mají sekerky z Velkých Nepodřic III (*Chvojka 2001a*, Taf. 64:19), Maletic I (*tab. 9:1*) nebo Dřítňe I (*tab. 148:10*). Protážené laloky až skoro k ostří mají i sekerky ze Zbonína I (*tab. 107:27*), Zbonína II (*tab. 109:3*) a Albrechtic nad Vltavou II (*tab. 146:5*), jejich laloky jsou však již daleko vyvinutější. Nelze vyloučit, že z tohoto typu sekerek pocházejí i dva zlomky z druhého zbonínského depotu (*tab. 109:4-5*). Analogické sekerky známe i v jiných českých depotech horizontu Plzeň-Jíkalka (*Kytlicová 1964*, 521 – obr. 156, 523 – obr. 157A,B, 525 – obr. 158A,B aj.). Ve středním Podunají jsou označovány jako „Lappenbeile der Gruppe III“ (*Říhovský 1992*, Taf. 29:450-452).

Do počátečního období mladší doby bronzové můžeme zařadit také sekerky s málo vyvinutými středovými laloky, neprotáženými k ostří (srov. *Kytlicová 1975*, Abb. 2:3). Ukázkou této varianty je sekerka z Koloměřic I (*tab. 134:2*) nebo poškozená sekerka z Novosedel nad Nežárkou I (*tab. 169:5*).

Klasické sekerky se středovými laloky mají užší stavbu těla a laloky omezené jen na střední část těla. Jedná se o typický nástroj mladší doby bronzové, který se v Čechách objevuje v této podobě v celém rozmezí stupňů BD-HA (*Kytlicová 1963*, 267-268; *Blažek – Hansen 1997*, 32-33). Na Moravě jsou analogické sekerky označovány jako „Lappenbeile der Gruppe V“ a jsou datovány rovněž do staršího období popelnicových polí (*Říhovský 1992*, 156, Taf. 29-32). V jižních Čechách je možné jmenovat celou řadu sekerek s vyvinutými středovými laloky. Jedna pochází z výšinné lokality (Sepekov II: *tab. 140:6*), jediným příkladem z rovinného sídliště by měla být sekerka ze Žďáru I (*Dubský 1949*, 170), která je však dnes nezvěstná a nelze ji tak blíže klasifikovat. Nedaleko odtud nalezená sekerka ze smíšeného souboru z Pasek I (*tab. 51:11*) je dnes rovněž ztracená. Jedna sekerka se středovými laloky je doložena v mohylovém hrobu (Kestřany V: *Chvojka 2001a*, Taf. 15:1), velká většina jihočeských sekerek se středovými laloky je však ojedinělými nálezy. Z pootavského mikroregionu tak můžeme jmenovat exemplář z Brlohu II (*Chvojka 2001a*, Taf. 1:24) a snad i dnes ztracenou a tudíž neurčitelnou sekerku z Kestřan V, ze zvíkovského mikroregionu sekerky ze Smetanovy Lhoty (*tab. 104:12*) a z okolí Zvíkova (*tab. 106:7*). Poměrně hodně sekerek pochází z okrajových zón, např. z Českokrumlovska sekerka z Křenova I (*tab. 165:1*), z Prachaticka sekerky z Prachatic II (*tab. 166:6*), Radějovic I (nepublikována) a Úlehel u Předslavic I (*tab. 166:7*), z Třeboňské pánve sekerku z Mazelova I (*tab. 169:2*). Z posledně zmíněné oblasti pochází i sekerka ze Staré Hlíny I (*tab. 169:4*), jejíž laloky naznačují posun do týla. Analogický příklad můžeme vidět v depotu zlomků ze Švarcavy, datovaném do stupně BD (*Michálek 1979a*, Taf. 16:2).

Z hromadného nálezu ze Starého Sedla pochází sekerka s hlubokým zářezem v týlu, který tak vytváří dva mírně dovnitř stočené hrotité výstupky (*tab. 143:1*). Podle *O. Kytlicové (1963*, 272) představuje tento tvar typickou sekerku tzv. durynského typu původem ze středního Německa, vzácně doloženou v mladší době bronzové i v Čechách. Druhým jihočeským

representantem této varianty by mohl být zlomek sekerky s obdobně utvářeným týlem z holašovického depotu (*tab. 161:5*).

Sekery s týlními laloky

Sekery s týlními laloky představují přímý vývojový článek od seker s laloky středovými. Poprvé jsou doloženy ve stupni HB1 a dožívají až do závěru pozdní doby bronzové (*Kytlicová 1963, 278-280*). V rámci tohoto typu seker můžeme odlišit dvě základní varianty – bezuchou a s uchem. Zatímco bezuché sekerky s týlními laloky se objevují již ve stupni HB1, představují sekery tohoto typu s ouškem konečnou vývojovou formu, datovanou většinou až do HB3. O jejich alespoň částečné současnosti však svědčí depot z Malého Boru I, kde byly obě tyto varianty pospolu (*tab. 167:7-12*). V obdobném depotu ze západočeského Červeného Poříčí byly obsaženy pouze sekerky s ouškem (*Michálek 1979a, Taf. 17-18A*). Bezuchá sekerka s týlními laloky byla nalezena nedaleko od Malého Boru v Hejně I (*tab. 167:1*). Specifickou formu má sekerka s týlními laloky z Opalic II (*tab. 163:13*), která je jednak opatřena slepým (symbolickým) ouškem a jednak je zdobena hrubými svislými rýhami. Velmi sporný je pak již výše zmíněný nález z Horní Cerekve, kde jsou v jednom souboru pomíchané předměty z celé doby bronzové, včetně jedné sekerky s týlními laloky (*Richlý 1894, Tab. IV:11*).

Sekery s tulejí

Sekerky s tulejí jsou na rozdíl od sekerek s laloky považovány v českém prostředí za cizorodý prvek, původem ze středního Podunají. V českých nálezech se tyto sekerky vyskytují běžně až od stupně HA2, předtím jsou vzácné (*Kytlicová 1963, 285*). V jižních Čechách jsou doloženy celkem čtyři zástupci této výrazné formy seker. Nejstarší z nich je hladká nezdobená sekerka s tulejí a ouškem ze Zahájí I (*tab. 157:1*). Analogické sekerky k zahájskému exempláři jsou v Čechách doložené z Prahy-Podbaby, Lažan, Suchdola nebo Březovic, které jsou považovány za výrazné tvary středního Podunají a jsou datovány do stupňů BD-HA1 (*Stocký 1928, tab. LVI:4; Hralová – Hrala 1971, tab. I:8; Bouzek – Koutecký 2000, Pl. 143D:2; Blažek – Gál 2001, 23-24, tab. VII:3*). Znakem starých sekerek středního Podunají jsou i dva protilehlé otvory pro nýt, doložené na zahájské sekerce (*Kytlicová 1963, 285-287*). Několik blízkých analogií k sekerce ze Zahájí lze nalézt na Moravě, kde jsou tyto exempláře označeny jako „Tüllenbeile der Gruppe VI“. Datovány zde bývají většinou do staršího období popelnicových polí, ačkoliv se mohou vyskytovat i ve výrazně mladších souborech (*Říhovský 1992, 198-199, Taf. 46:688-690; Salaš 1997a, 21, Taf. 2:29*). Příklady podobných sekerek lze uvést také z východního Rakouska (*Mayer 1977, Taf. 73:1006,1014*), několik exemplářů je doloženo i v Horním Rakousku (*zu Erbach 1985, Taf. 100:5-6*). V Maďarsku jsou analogické sekerky datovány zejména do horizontu Kurd, tj. zhruba do Reineckova stupně HA1 (*Mozsolics 1985, 33-35, Taf. 76:11, 87:10, 221:4, 226A:1*). Na Slovensku jsou označovány jako nezdobené nebo jen řídky zdobené sekerky s tulejí varianty a) a datovány obecně do starších i mladších období popelnicových polí. Doloženy jsou zde v několika exemplářích, z nichž jeden má i otvor na užší straně, analogický k sekerce ze Zahájí (*Novotná 1970, 91-94, Taf. 39:702,706,708, 40:714,717*). Analogické exempláře jsou doloženy i v rumunských depotech (*Petrescu-Dimbovita 1977, 239 – Pl. 137:13, 315 – Pl. 284:6 aj.; týž 1978, Taf. 162:40-41*).

V jižních Čechách lze vedle sekerky ze Zahájí uvést ještě tři příklady těchto nástrojů, přičemž všechny lze datovat nejspíše až do stupně HB: drobnou sekerku z Křtěnova I (*tab.*

154:5), rytím zdobenou sekerku z Plíškovic I (*tab. 168:10*) a dnes nedochovanou sekeru z Břežan I. Protože se v těchto případech jedná o ojedinělé nálezy, musíme se spokojit s jejich určením podle vnějších analogií z jiných regionů. Křtěnovská sekerka náleží do nevýrazné skupiny, označené O. Kytlicovou jako nezdobené sekerky s tulejkou a datované jen obecně do stupňů HA-HB (*Kytlicová 1963, 303*). Lépe datovatelná je sekerka z Piškovic, která svou výzdobou v podobě obloukovitě stočených protilehlých rýh odpovídá tvarům stupňů HB2-3 (*Kytlicová 1963, 295*). Mimo uvedené jihočeské sekerky s tulejí můžeme na okraj zmínit ještě dva zcela sporné soubory, nalezené již hluboko v 19. století a dnes nezvěstné: blíže neudaný počet „keltů“ ze Zadních Ptákovic (*Wocel 1868, 574-575*) a z Ratají I (*Hraše 1896-1897, 359*). Jednalo-li se v obou těchto případech ale skutečně o sekerky s tulejkou, je dnes již nezjistitelné. Připomenout můžeme i několikrát zmíněný sporný celek údajně z Horní Cerekve, v němž mělo být obsaženo šest sekerek tohoto typu (*Richlý 1894, tab. IV:1,7, V:12-13,15,17*).

4.3.2.2. Dláta, šídla, rydla

Výhradně účelovými tvary zpravidla bez bližší chronologické citlivosti jsou dlátka, rydla a šídla. Můžeme mezi nimi odlišit několik typů, všechny jsou však v jižních Čechách velmi vzácné.

Dláto s tulejí

Jediným jednoznačným reprezentantem dláta s tulejí je v jižních Čechách exemplář ze Sepekova V (*tab. 139:6*). Řadu analogií k tomuto tvaru můžeme nalézt v sousedních oblastech. Několik příkladů je známo z českých depotů mladší a pozdní doby bronzové (*Richlý 1894, Taf. 1:5; Kytlicová 1963, 305-307; táž 1964, obr. 162B*), doloženy jsou však i v hrobech nebo jako ojedinělé nálezy (*Blažek – Gál 2001, 24, tab. VII:16-17*). Jejich chronologické zařazení je široké, vyskytují se od střední až do pozdní doby bronzové. Na Moravě se poprvé objevují v depotech z přelomu střední a mladší doby bronzové (Hradisko, Hulín: *Furmánek 1973, 102, obr. 11:14-15, 20:3,6,9, 21:8; Salaš 2005, tab. 4:6, 16:8,10, 17:7,9*). Podobná dlátka s tulejí jsou známa i z Horního Rakouska (*zu Erbach 1985, Taf. 65:17, 67:2, 68:1, 103*) a ze Salcburska, kde lze uvést např. exemplář z depotu ze Saalfelden-Magnesitfeld, datovaného do stupňů HB1-2 (*Moosleitner 1991, 67 /Taf. 18:1/*). Doložena jsou rovněž v rakouských Korutanech (*Müller-Karpe 1959, Taf. 128:2-3*) a v jižním Německu (*Müller-Karpe 1959, Taf. 167B:2, 168:5; Hennig 1970, Taf. 31:4; Diemer 1995, Taf. 9:47-49, 21:113*). V souboru z jihočeských Lidovic I (*tab. 5:4*) byl nalezen zlomek dalšího dlátka, zda-li však bylo původně opatřeno tulejkou, zůstává nejisté.

Tyčinkovitá dlátka

Chronologicky blíže nedatovatelná jsou rovněž drobná tyčinkovitá dlátka, která jsou v Čechách hojná zejména v období depotů zlomků (*Kytlicová 1961, 241-242; Říhovský 1992, 282*). Můžeme mezi nimi odlišit dvě varianty, definované podle způsobu výroby. První variantu představují dlátka primárně za tímto účelem zhotovená. Mezi ně náleží drobné nezdobené oboustranné dlátko z depotu z Holašovic I (*tab. 160:2*), k němuž nacházíme blízkou analogii v depotu předchozího horizontu ze Zbonína I (*tab. 107:26*). Primárně vyrobeným dlátkem je i drobný předmět s prohnutou horní stranou z depotu v Albrechticích

nad Vltavou I (*tab. 145:8*), k němuž zatím nemáme v našem prostoru paralelu. Zmínit musíme ještě nedávný a dosud nepublikovaný nález zlomku břitu tyčinkovitého dlátka z objektu 5 na sídlišti Březnici I.

V holašovickém depotu bylo obsaženo i dlátko druhé varianty (*tab. 161:17*), které představují sekundárně opracované tyčinky. Vzhledem k pozůstatkům ryté výzdoby můžeme v tomto případě celkem jednoznačně uvažovat o dlátku překovaném z poškozeného tyčinkovitého náramku. Analogický předmět byl v jižních Čechách doložen i v pomíchaném souboru z Pasek I (*tab. 51:1*).

Destičkovitá dlátka

Zcela unikátním tvarem jsou dvě klínovité destičky s ostrými hranami a plastickou výzdobou z depotu v Albrechticích nad Vltavou I (*tab. 145:6-7*), které zatím zcela postrádají analogii. Podle *O. Kytlicové (1964, 524)* souvisejí pravděpodobně s kovotepeckou výrobou, jak dokládají další součásti tohoto mimořádného depotu. Soubor je datován do horizontu Plzeň-Jíkalka, kam tedy náležejí i obě tato „dlátka“.

Šídla a rydla

Univerzální víceúčelové tyčinkovité nástroje bez jakékoliv chronologické citlivosti představují šídla a rydla, jejichž vzájemné odlišení bývá většinou ryze subjektivní. Šídla by měla být spíše subtilnější, s oběma konci zahrocenými. Takové dva artefakty pocházejí z depotu z Albrechtic nad Vltavou I (*tab. 145:10,12*). Méně průkazný je zlomek ze Zvíkovského Podhradí III (*tab. 108:15*), který může být i deformovanou jehlou jehlice.

4.3.2.3. Srpy

Výraznou skupinu nástrojů představují bronzové srpy, které všeobecně patří k nejčastěji zastoupeným předmětům českých depotů mladší i pozdní doby bronzové (*Kytlicová 1963, 234; Frána – Jiráň – Moucha – Sankot 1997, 25*), ale také hornorakouských (*zu Erbach 1989, 146 – Abb. 9:6*) či moravských hromadných nálezů této epochy (*Salaš 2005, 48*). V jižních Čechách můžeme odlišit dva základní typy srpů – s bradavkovým trnem a s řapem.

Srpy s bradavkovým trnem

Starší formu srpu, vyskytující se již ve střední době bronzové, představují srpy s bradavkovitým trnem. V českých nálezech se však objevují i v celé mladší době bronzové, přičemž v průběhu stupně HA postupně mizí (*Kytlicová 1963, 251*). Také na Moravě jsou tyto srpy, označené zde jako „Knopfsicheln der Gruppe IV“, datovány do stupňů BD-HA (*Říhovský 1989, Taf. 6-8*). V jižních Čechách jsou tyto formy srpů známé především z depotů horizontu Plzeň-Jíkalka, jak ukazují příklady z Pražáku I (*tab. 52:3*), Zbonína I (*tab. 108:1*), Zbonína II (*tab. 109:9-14,18*) nebo ze Smrkovic I (*Chvojka 2001a, Taf. 47:19*). Soliterně dochovaný je pak srp z Kestřan IV, který byl již v pravěku opětovně svařen (*Chvojka 2001a, Taf. 15:2*). Další jihočeské exempláře tohoto typu srpu jsou řazeny ještě do střední doby bronzové (srov. *Fröhlich – Chvojka – Jiřík – Michálek – Parkman 2005, 16 – obr. 3*).

Srpy s řapem se v Čechách vyskytují masově od horizontu Plzeň-Jíkalka. Tyto nejstarší ještě pozdně mohylové formy mají rukojeť ostře nasazenou k čepeli v místech bočního trnu a nevykazují otvor pro nýt, jak můžeme pozorovat např. na nejstarších jihočeských srpech s řapem z depotu horizontu Plzeň-Jíkalka z Pražáku u Vodňan (*tab. 52:1-2*) nebo na jednom srpku z okolí Pisku (*tab. 93:4*). Srpy z vyvinuté mladší doby bronzové vykazují naopak plynulou profilaci a trn zhruba uprostřed řapu. České srpy starší fáze popelnicových polí mají zpravidla v rukojeti proražen otvor pro nýt, zatímco středodunajské exempláře nesou na řapu mnohdy velmi bohatou výzdobu plastických žebírek (*Kytlicová 1964, 540-546; Hansen 1994, 205*).

V jižních Čechách jsou zastoupeny obě tyto základní mladobronzové varianty srpů s rukojetí. Otvor pro nýt nesou na svých rukojetích dva celé a jeden zlomek z depotu v Holašovicích I (*tab. 159:1-2, 161:7*). Vnitřní boční žebro řapu se u obou celých srpů (a pravděpodobně i u uvedeného zlomku) kolmo napojuje na počátku čepel k vnějšímu obvodovému žeburu, což by měl být spíše starší chronologický prvek, který však nebyl vždy důsledně dodržován (*Kytlicová 1963, 241*). Zcela analogický k těmto holašovickým exemplářům je i jeden srp z depotu v Starém Sedle I, který se liší pouze dvěma otvory pro nýt (*tab. 143:6*), jiný drobný srpek z tohoto depotu má netypicky uprostřed řapu umístěné třetí krátké žebírko, navazující na otvor pro nýt (*tab. 143:5*). Dva ze tří holašovických srpů mají obě boční žebra zdobena na řapu kapkovitými až čočkovitými vrypy, náležejícím k typické výzdobě srpů od stupně BD až do jenišovického horizontu HA2/HB1 (*Kytlicová 1963, 240*). O dlouhém přežívání této výzdoby žebírek až do závěru stupně HB však svědčí exemplář z depotu z Malého Boru I ze západního okraje jihočeské sídelní oikumeny (*tab. 167:6*). Analogie k uvedeným srpům se dvěma bočními žebry a otvorem v rukojeti nacházíme zejména v okolních regionech, jako např. v hornorakouském depotu ze Sipbachzell (*Höglinger 1996, Taf. 8:101-102, 108*), v českých depotech z Rejkovic-Běřina (*Richlý 1894, tab. II:6*), Stráže (*Richlý 1894, tab. XXII:1, XXIII:22*), Nechranic (*Hansen 1994, Taf. 2:7-10*), Rýdče (*Hansen 1994, Taf. 10-11*) nebo v bavorském hromadném nález z Winklsaß (*Holste 1936, Taf. III; Müller-Karpe 1959, Taf. 149*), známé jsou však i z prostředí Saska (Dresden-Laubegast 2 a 3: *von Brunn 1968, Taf. 44:1, 46-47*). Na Moravě mají paralely zejména ve skupině tzv. „Zungensicheln der Gruppe III, Typ 2, Variante a“ (*Řihovský 1989, 57, Taf. 16:248-254, 17:255-260*), které jsou řazeny obecně do období BD-HA (srov. též *Salaš 2005, tab. 204:39, 239:19, 256:35 aj.*).

Druhou variantou mladobronzových srpů s řapem, zastoupenou v jižních Čechách, jsou exempláře s rukojetí členěnou třemi podélnými žebry bez otvoru pro nýt. Jeden celý srp této varianty byl nalezen v Holašovicích I (*tab. 159:3*), fragment dalšího je doložen v depotu ze Starého Sedla I (*tab. 143:4*) a zlomky dvou analogických srpů se našly i v hromadném nález ze Zahájí I (*tab. 157:8-9*). Připočítat k nim můžeme i drobný zlomek z Podolí I/II (*tab. 154:3*). Srpy této varianty jsou počítány k typickým formám středního Podunají (*Kytlicová 1963, 237*), což dokládá množství podobných srpů z tamních nálezů, datovaných do stupňů BD-HA. Geograficky nejbližší paralely můžeme nalézt v několika srpech z Rakouska, označených jako typ Uioara 4 – Haidach a datovaných do stupňů BD-HA1. Jejich předlohy jsou hledány v Karpatské kotlině (*Primas 1986, 101-102, Taf. 34:569-580, 35:581-590*). Velmi hojně je tento typ srpů zastoupen např. v hromadném nález ze Sipbachzell v Horním Rakousku (*Höglinger 1996, 19-22, Taf. 3-7*). Podobné srpy jsou doloženy i v Bavorsku (*Müller-Karpe 1959, Taf. 128:12, 149:3, 153:10; Torbrügge 1959b, Taf. 51, 70:10-11*). Na jižní Moravě se analogické srpy, označované zde jako „Zungensicheln der Gruppe IV, Typ 1, Variante b“ (*Řihovský 1989, 65-66, Taf. 18-22*), poprvé objevují v přechodném stupni Blučina-Kopčany a pokračují zde ve svém vývoji dále do mladší doby bronzové (*Řihovský*

1982a, 56-57, tab. 50:31,39, 57:3, 58:9, 60:22,31,35). Jeden z největších souborů těchto srpů na Moravě byl nalezen v depotu v Polešovicích, datovaném do přelomu stupňů BD a HA, kde bylo zjištěno celkem 83 exemplářů uvedeného typu srpů (*Salaš 1997a*, 26-27, Taf. 6-11). V Rumunsku jsou podobné srpy se třemi koncentrickými žebry na rukojeti označovány jako typ Uioara 3a, přičemž jsou datovány do druhého stupně mladší doby bronzové. Konkrétní analogie lze zde nalézt např. v depotech v Band, Dipşa, Şpálnaca II nebo Uioara de Sus (*Petrescu-Dimbovita 1977*, 228 – Pl. 115:3, 239 – Pl. 138:21-25, 271 – Pl. 198:16, 289 – Pl. 234:5-6, 290 – Pl. 236:8,14; *týž 1978*, 33, 55, Taf. 80B:10, 95:68, 146:232, 177:367-369). V Maďarsku se analogické srpy vyskytují zejména v HA1, tj. v horizontu Kurd (*Mozsolics 1985*, 44-45, Taf. 37:7-8, 38:8, 51:7,11, 71:4, 146:24-30 aj.), mohou se však objevit i v závěru střední doby bronzové (*Mozsolics 1973*, Taf. 71:19).

Poslední dva jihočeské srpy s řapem náležejí do pozdní doby bronzové. Oba jsou ve srovnání s mladobronzovými exempláři poměrně malé, oba postrádají v rukojeti otvor pro nýt, stejně jako boční trn, což jsou však v pozdní době bronzové naprosto běžné jevy (*Kytlicová 1963*, 248). Oba mají také dvě žebra na řapu, která pokračují souběžně s vnitřním žebrem i na větší části čepele. Srp z depotu v Malém Boru I (*tab. 167:6*) má tato žebra na rukojeti zdobena vrypy, zatímco exemplář ze Skal II je má hladká, ve střední části čepele v místech nálitku spojená patrně třemi nevýraznými žebírky (*tab. 54:8*). Oba tyto jihočeské srpy tak můžeme celkem jednoznačně zařadit do vyspělých fází pozdní doby bronzové, tj. zhruba do stupňů HB2-3, což plně odpovídá i jiným českým srpům této formy (srov. *Kytlicová 1963*, 247-249).

Neurčitelné srpy

Z jihočeských lokalit epochy popelnicových polí pochází vedle výše uvedených klasifikovatelných exemplářů také značné množství drobnějších zlomků srpů, které nelze blíže typologicky zařadit. Výskyt těchto menších fragmentů srpů je naprosto běžný zejména v depotech zlomků, jak ukazují četné příklady z Čech (Lhotka: *Richlý 1894*, tab. XVI-XVIII; Kamýk nad Vltavou: *Hrala 1966*, obr. 5; Lažany III: *Hansen 1994*, Taf. 16) i z okolních regionů (např. *Holste 1936*, Taf. III; *von Brunn 1968*, Taf. 60; *Říhovský 1982a*, tab. 47-52, 58-61; *Höglinger 1996*, Taf. 2-17; *Engelmann 1997*, Taf. 6-14; *Salaš 1997a*, Taf. 13-19; *týž 2005*, 48, tab. 45-48, 112-127 aj.). V jižních Čechách můžeme zmínit zlomky z depotů horizontu Plzeň-Jíkalka ze Smrkovic I (*Chvojka 2001a*, Taf. 47:15-18), Zbonína II (*tab. 109:7-8,15,17*) nebo Hořic na Šumavě I (*tab. 164:11-12*), do horizontu depotů zlomků pak náleží artefakty z Holašovic I (*tab. 161:2-3*) nebo Zahájí I (*tab. 157:4*).

Vzácně se zlomky bronzových srpů objeví i v hrobech, jak dokládají mohylové nálezy z Řepče I (*tab. 137:5*), Sepekova I (*tab. 139:7*) a snad i z Lidmovic I (*tab. 5:5*). Malý zlomek bronzového srpů pochází i ze sídliště v Křteticích I (*tab. 8:1*). Ojedinelými nálezy jsou zlomky z Písecké Smolče II (*tab. 154:8*) a z Miřenic I (*tab. 167:5*).

Zmínit můžeme ještě dva dnes ztracené srpy z Kestřan III a Mladějovic I (*Dubský 1949*, 120, 163), které však nelze nijak blíže klasifikovat.

4.3.2.4. Nože

České nože doby bronzové komplexně zpracoval v nedávné době *L. Jiráň (2002)*, proto zde uvedeme jen stručný přehled nálezů z jižních Čech. Nože epochy popelnicových polí jsou v našem regionu dosti vzácným artefaktem, přesto můžeme mezi nimi odlišit několik typů.

Nože s destičkovitou rukojetí typu Riegsee

Nejstarší jihočeské nože epochy popelnicových polí náležejí k typu Riegsee, který je u nás datován do stupně BD a do počátku stupně HA1 (*Kytlicová – Vokolek – Bouzek 1964*, Abb. 4:18; *Jiráň 2002*, 23). Vyznačuje se obloukovitě klenutým hřbetem a krátkým řapem se dvěma nýty. V jižních Čechách známe dosud dva zástupce tohoto typu: jeden byl učiněn jako ojedinělý nález v Novém Dvoře II (*Chvojka 2001a*, Taf. 21:2), druhý tvořil součást hromadného nálezu z Holašovic I (*tab. 160:5*; srov. *Jiráň 2002*, 21, Taf. 2:15). Charakteristické jsou tyto nože především v jižním Německu, kde tvoří důležitou složku náplně horizontu Riegsee (*Müller-Karpe 1959*, 189 – Abb. 23:20, Taf. 128A:11, 181A:16). Vyskytují se i v Horním Rakousku (*zu Erbach 1985*, Taf. 18:4, 34:4) a ve středním Podunají (*Říhovský 1972*, Taf. 1:5-12, 2:13-24).

Podobný k typu Riegsee je i nůž z depotu ze Zbonína II (*tab. 109:16*), který však na rozdíl od klasických nožů typu Riegsee nemá rukojeť. Jeho nejbližší analogií je nůž ze Lhotky, který L. Jiráň popsal jako „srpovitý nůž“ (*Jiráň 2002*, 63, Taf. 21:226). Zbonínský nůž není sám o sobě blíže datovatelný, ale vzhledem k jeho přítomnosti ve výrazném souboru horizontu Plzeň-Jíkalka jej můžeme zařadit do tohoto období.

Bronzový nůž s nýtem byl údajně nalezen také v hrobě č. 33/78 v Topělci I, nález však zatím nebyl publikován a nelze jej tedy blíže klasifikovat. Vzhledem k přítomnosti nýtu však může pocházet z podobného typu jako zde uvedené nože.

Nůž s destičkovitou rukojetí typu Dašice nebo Baierdorf

V depotu z Holašovic I byl vedle výše zmíněného nože typu Riegsee nalezen i zlomek týlu rukojetí nože se závěsným kroužkem, který byl druhotně navlečen na jednoduchou sponu (*tab. 161:6*). Přestože se jedná pouze o menší fragment, můžeme jej přibližně klasifikovat: typologicky se totiž nejvíce blíží nožům typu Dašice, Baierdorf, příp. i Malhostovice, které jsou většinou datovány do stupně HA1 (*Říhovský 1972*, 24-36; *Jiráň 2002*, 34-35, Taf. 7-8). Nože těchto typů jinak dosud z jihočeského regionu neznáme, oblastí jejich hlavního rozšíření je střední Podunají.

Nože s trnem

Velmi širokou skupinu představují nože s trnem, které se vyskytují v průběhu celé mladší doby bronzové a které se dělí na jednotlivé regionálně a chronologicky vymezené typy. Z jižních Čech pochází jediný exemplář z hrobu VIII v Rohozné I (*Chvojka 2001a*, Taf. 42:6). Podle L. Jiráň (2002, 41-44) náleží mezi nože s trnem varianty Jevíčko (srov. *Říhovský 1972*, Taf. 14:147-153), které jsou typickými representanty stupně HA1. Analogické nože známe i z jižního Německa, kde jsou datovány do stupňů HA1 i HA2 (*Müller-Karpe 1959*, 194 – Abb. 29:14-16, 202 – Abb. 37:13, Taf. 128B:2, 185J:2, 186D:1), doloženy jsou i v Horních a Středních Francích (*Hennig 1970*, Taf. 64:11-12) a v Horním Rakousku (*zu Erbach 1985*, Taf. 85:3).

Nože s tyčinkovitou rukojetí

Pro pozdní dobu bronzovou jsou charakteristické nože s tyčinkovitou rukojetí („*Griffangelmesser*“), dělicí se opět do několika variant. Jediným jihočeským reprezentantem

tohoto typu je nůž ze Strakonice V (*tab. 94:4*), který L. Jiráň zařadil do typu Stillfried. Chronologické zařazení těchto nožů je širší, většina českých nálezů je však datována do období HB2-3, což pravděpodobně platí i pro strakonický exemplář (*Jiráň 2002, 59-60*).

Neurčitelné nože

Mimo výše uvedené klasifikovatelné exempláře pochází z jihočeských lokalit epochy popelnicových polí také několik zlomků, jejichž bližší určení není možné. Dva pocházejí z hromadných nálezů (Zahájí I: *tab. 157:3*; Smrkovice I: *Chvojka 2001a, Taf. 47:15*) a dva z plochých hrobů (Vrcovice I: *Chvojka 2001a, Taf. 65:4*; Strakonice I: *Michálek 1993, 34 – obr. 9:2*).

4.3.2.5. Další typy nástrojů

Břítvy

Z jihočeského regionu pocházejí pro námi sledované období pouze dva zlomky břitev, přičemž oba náležejí na samý počátek mladší doby bronzové. Zachovanou část listu a rámcovou rukojeť zakončenou kroužkem má fragment břitvy z Varvažova I (*tab. 106:4*). Z mohyly č. 33/1897 v Řepči I pochází další drobný fragment tyčinkovité rukojeti (*tab. 137:4*). Podle A. Jockenhövela náleží řepečský zlomek do typu Kostelec, který je datován ještě do střední doby bronzové, zatímco varvažovskou břitvu přiřadil do typu Gusen s datací do přelomu střední a mladší doby bronzové (*Jockenhövel 1971, 44-46, 65-67*).

Špičák

V českém prostředí je naprostým unikátem zlomek hrotu šestihranného špičáku, nalezený v depotu z Holašovic I (*tab. 160:8*), který ještě O. Kytlicová považovala ze součást kovadliny (*Kytlicová 1963, 311*). Po zveřejnění několika analogických hornických špičáků z hornorakouského depotu ze Sipbachzell, datovaném do horizontu BD-HA1, se však jasně prokázal původní tvar celého předmětu (*Höglinger 1996, 41-42, Taf. 20; Jiráň 2000, Abb. 1*). Analogické špičáky jsou známy rovněž z hallstattských solných dolů, kde byly používány k těžbě soli (*Reitinger 1969, 150-152, Abb. 122; rekonstrukci celého nástroje viz Reschreiter 2003, 270 – Abb. 2*). Další příklady jsou uváděny z rumunských depotů z Uioara de Sus a Gusterița (*Hansen 1994, 154*). Z jiných regionů mi není žádný podobný nástroj znám.

Kadlub

Jižní Čechy jsou ve srovnání s jinými českými regiony obecně chudé na nálezy odlévacích forem doby bronzové (srov. *Blažek – Ernée – Smejtek 1998, 11, 190-193*). Jediným zástupcem epochy popelnicových polí je dvojdílný bronzový kadlub na odlévání sekerek s lalokovým schůdkem z Bošovic I (*tab. 96:7-8*), jehož téměř identické analogie pocházejí ze Skalky u Velimi (*Blažek – Ernée – Smejtek 1998, Taf. 30-31; Hrala – Šumberová – Vávra 2000, 223 – Fig. VII.1*).

Kladívka a kovadlina

Sada kovotepeckých nástrojů, dvě kladívka s tulejí a jedna kovadlinka, byla nalezena v depotu horizontu Plzeň-Jíkalka v Albrechticích nad Vltavou I (*tab. 145:3-5*). Jejich zhodnocení již provedli *J. Hralová a J. Hrala (1971)*, pro doplnění můžeme uvést ještě analogické kladívko z moravského depotu č. 2 v Blučině (*Salaš 2005, tab. 45:9*).

Kromě uvedených primárně vyrobených kladívek se výjimečně můžeme v této době setkat i s kladivy druhotně předělanými ze zlomených seker. Jediný takový příklad našeho regionu pochází ze sporného celku z Pasek I (*tab. 51:10*). Pasecké kladívko, dnes bohužel nezvěstné, bylo vyrobené ze sekerky se středovými laloky. Nejbližší analogii můžeme najít v depotu z Nečina II, kde byla takto reutilizována rovněž sekera stejného typu (*Korený – Novák 2004, 289, obr. 3:2*).

4.3.3. Zbraně

4.3.3.1. Meče

Přestože je epocha popelnicových polí dobou masového výskytu bronzových mečů, máme v jižních Čechách jen několik nálezů. Zcela zde zatím chybějí meče s plnou litou rukojetí (ty jsou zde doloženy pouze pro střední dobu bronzovou – Paseky: *Richlý 1894, tab. XXV:12*; Smilovice: *Chvojka – Zavřel 2003, 99 – obr. 190*; srov. *Holste 1953b, 21, 28-29, 49, 53*), jeden náleží do kategorie mečů s jazykovitou rukojetí a dva patří mezi rapírové meče. Ostatní jsou blíže neurčitelné zlomky.

Meč s jazykovitou rukojetí

Jediným reprezentantem mečů s jazykovitou rukojetí jihočeského regionu je pro sledovanou epochu zlomek ze Skočic II (*tab. 88:1*). Podle charakteristického utváření rukojeti bývá obvykle určován jako typ Mainz (*Cowen 1955, 144-145, Taf. 12:6*; *Beneš 1973, 162*; *Michálek 1979a, 91*), podle *P. Nováka (1975, 25, Taf. 18:120)* se však jedná o meč typu Locras. Oba tyto typy jsou však shodně datovány do pozdní doby bronzové, kam tedy náleží i skočický exemplář.

Zmínit v této souvislosti můžeme ještě dva meče s jazykovitou rukojetí typu Sprockhof Ia (*Novák 1975, 16-17*) ze Svatého Tomáše, které *O. Kytlicová (1964, 543 – obr. 164, 554)* zařadila mezi depoty horizontu Plzeň-Jíkalka. Podrobnou kritikou jejich nálezových okolností však bylo prokázáno, že se jedná o středobronzové meče původně z neznámých lokalit, které se ve středověku pravděpodobně dostaly do majetku pána na Vítkově Kameni a které byly po opuštění hradu záměrně zakopány před branou (viz *Fröhlich 1992, 240*). Přesto se dodnes objevují v seznamech depotů horizontu BC2/D (naposledy *Bouzek 2005a, 246*).

Rapírové meče

Dva jihočeské meče můžeme přiřadit do kategorie mečů rapírových, tj. mečů s tyčinkovitou rukojetí („*Griffangelschwerter*“), které jsou v našem prostředí velmi vzácné (srov. *Novák 1975, 12, Taf. 5-6*). Celý exemplář tohoto typu meče pochází z Týna nad Vltavou II (*tab. 155:6*), zlomek horní části analogického meče byl zjištěn ve Zvíkovském

Podhradí III (*tab. 108:3*). Vltavotýnský exemplář však P. Novák zařadil mezi švýcarský typ meče s destičkovitou rukojetí typu Ober-IIIau, který je jediným reprezentantem tohoto typu na našem území (*Novák 1975, 12*).

Zlomky neurčitelných mečů

Z několika dalších jihočeských lokalit pocházejí zlomky čepelí mečů, u nichž však nelze určit jejich typ. Pouze u jedné čepel meče z Albrechtic nad Vltavou III (*tab. 147:9*) uvažoval J. Bouzek (1985, 265 – chybně uvedeno jako Záblatí; srov. Chvojka – Parkman 2004) jako o možném typu Rixheim. Druhý zlomek čepel z Albrechtic nad Vltavou III (*tab. 147:8*) má břity lemované rytými liniemi. Podobnou výzdobu, doplněnou ještě o plastická žebírka, vykazuje také zlomek čepel meče ze Skalice I (*tab. 169:3*). Uvedená výzdoba čepelí mečů je příznačná zejména pro mladší vývojové etapy (*Novák 1975, Taf. 18, 26-27*). Naopak do počátečního horizontu mladší doby bronzové můžeme zařadit nezdobený zlomek kosočtvercovitého průřezu z depotu v Hořicích na Šumavě I (*tab. 164:13*). Sporný je přibližně stejně starý zlomek čepel z Koloměřic I (*tab. 104:3*), který může pocházet i z jiného předmětu (hrot kopí ?). Posledním jihočeským mečem, zařazovaným do epochy popelnicových polí, je dnes ztracená čepel meče z Milevska I, kterou J. Bouzek (1985, 265) klasifikoval jako málo výraznou.

4.3.3.2. Dýky

Bronzové dýky jsou charakteristickým typem zbraně pro starší a střední dobu bronzovou, některé typy se však objevují i v epoše popelnicových polí. V jižních Čechách máme dnes prokázané pro toto období pouze dvě dýky, které náležejí dvěma odlišným typům.

Dýka s destičkovitým týlem

Reliktem střední doby bronzové je na počátku popelnicových polí dožívající velká skupina dýk s destičkovitým týlem a s nýty (*Kytlicová 1963, 211*). Jediným prokázaným jihočeským reprezentantem této kategorie je dýka se třemi nýty v týlu a s plastickým žebrem na čepeli z depotu ve Zboníně I (*tab. 107:25*). Dýky tohoto typu pochází sice rovněž ze souboru z Pasek I (*Richlý 1894, tab. XXV:1*), vzhledem ke smíšenému charakteru uvedeného celku ji však můžeme zařadit ještě do střední doby bronzové.

Dýka typu Peschiera

Pro počáteční fázi mladší doby bronzové jsou charakteristické dýky s jazykovitou rukojetí, které bývají běžně označovány jako typ Peschiera (srov. např. *Novotná 2004, 396; Salaš 2005, 65-66*). V českých nálezech se objevují zejména v depotech zlomků stupňů BD-HA I (*Kytlicová 1963, 211-213*), v jižním Německu náležejí k typickým tvarům horizontu Riegsee (*Müller-Karpe 1959, 189 – Abb. 23:22*). Jediným prokázaným jihočeským nálezem dýky tohoto typu je exemplář z mohyly 12/1897 z Řepče I, který má v rukojeti dochován jeden nýt (*tab. 138:1*). V této souvislosti můžeme ještě vzpomenout na malý zlomek jazykovité rukojeti se dvěma otvory pro nýt z Radčic III, který byl sice zařazen do střední doby bronzové (srov.

Michálek – Chvojka 2003, 128, 142 – obr. 30:1), u něhož ale nelze vyloučit jeho příslušnost právě k dýkám typu Peschiera.

4.3.3.3. Hroty kopí a šípů

Nejrozšířenější druh zbraní mladší a pozdní doby bronzové představují v jihočeském regionu hroty kopí, mezi nimiž můžeme odlišit tři základní typy. Daleko vzácněji jsou v této době doloženy hroty šípů.

Hroty kopí s prostým nečleněným listem

Hroty kopí s prostým neprofilovaným listem a tulejí kruhového průřezu se dvěma protilehlými otvory pro nýt se ve střední Evropě vyskytují od sklonku starší doby bronzové až po pozdní dobu bronzovou (*Říhovský 1996; Weber 2001*, 13-15). V jižních Čechách známe dnes několik desítek hrotů kopí, z nichž většina bývá kladena do mladší doby bronzové (srov. např. *Fröhlich 1999*). Doloženy jsou zde buďto jako ojedinělé nálezy a nebo jsou obsaženy v hromadných nálezech, přičemž jejich největší počet je v depotech zlomků (*Kytlicová 1963*, 205). Nezdobené hroty s prostým listem jsou však obecným tvarem, označovaných na Moravě jako typ B, které jsou datovány od závěru starší až po pozdní dobu bronzovou (*Říhovský 1996*, 27-34). V jižních Čechách je takový hrot s prostým listem doložen v depotu z Holašovic I (*tab. 160:1*), přičemž ve stejném celku byl nalezen také zlomek tuleje dalšího hrotu, který můžeme hypoteticky přiřadit rovněž do této skupiny (*tab. 160:6*). V mohylovém souboru z Albrechtic nad Vltavou II jsou doloženy dva hroty kopí, z nichž jeden má profilovaný list, zatímco druhý (*tab. 146:7*) náleží právě do této kategorie. Jiné hroty s prostým neprofilovaným listem jsou pak v jižních Čechách registrovány jako ojedinělé nálezy a jejich chronologické zařazení tak zůstává nejisté: Kestřany IX (*tab. 92:1*), Týn nad Vltavou III (*tab. 155:3*), Sobětice I (*tab. 155:4*), Nestánice I (*tab. 163:20*). Prostý list mají také dva hroty ze Stožce I (*tab. 166:3-4*), které můžeme s jistou dávkou opatrnosti považovat za hromadný nález. Podobné hroty jsou v jihočeském regionu doloženy i pro střední dobu bronzovou (např. Paseky: *Píč 1900*, *tab. X:2*).

Hroty kopí se stupňovitě profilovaným listem

Charakteristickým typem pro epochu popelnicových polí jsou hroty se stupňovitě profilovaným listem. Podle O. Kytlicové patří tyto hroty mezi typické formy středního Podunají, přičemž depoty v knovízské oblasti tvoří západní hranici jejich běžného výskytu. V Čechách je datován do průběhu celé mladší doby bronzové s přesahem do stupně HB1 (*Kytlicová 1963*, 208-210). V jižních Čechách náležejí nejstarší hroty s profilovaným listem již do horizontu Plzeň-Jíkalka, jak dokládají exempláře z Varvažova I (*tab. 106:1*) a ze Zvíkovského Podhradí III (*tab. 108:2*). Z mladších hromadných nálezů můžeme uvést hrot ze Zahájí I (*tab. 157:2*). Hroty kopí se stupňovitě profilovaným listem známe také z mohylových hrobů, jak ukazují exempláře z Albrechtic nad Vltavou II (*tab. 146:6*) a Doubravy I (*tab. 148:8*). Rovněž v této skupině náleží největší počet mezi ojedinělé nálezy, jak dokládají hroty z Heřmaně I (*Chvojka 2001a*, *Taf. 10:9*), Vyššího Brodu (*tab. 165:2*), Libínského Sedla (*tab. 166:2*), Sušice I (*tab. 167:2*) nebo z Holiček I (*tab. 169:1*). nejbližší analogické hroty můžeme nalézt v oblasti Horního Rakouska, jako např. exempláře z Hartkirchen, St. Nikola, Kronstorf, Enns aj. (*zu Erbach 1985*, *Taf. 45:3, 52:12, 73E:1, 80-83*). Také na Moravě patří tento typ

kopí k nejrozšířenějším v celé mladší době bronzové (srov. *Říhovský 1996*, 73-83, Taf. 12-18). V maďarských depotech jsou však obsaženy již mladších etapách střední doby bronzové (*Mozsolics 1973*, Taf. 63:1).

Hroty kopí s žebry na listu

Specifickou formou kopí mladší doby bronzové jsou exempláře s plastickými žebírky na listu, které kopírují tulejku. Na Moravě je J. Říhovský označuje jako hroty s tulejí s hladkým listem a profilovanou tulejí a datuje je do starší fáze epochy popelnicových polí (*Říhovský 1996*, 65, Taf. 10-11). Jedno takové kopí pochází snad z mohylového hrobu ve Slavěticích I (*tab. 154:11*), druhý jihočeský nález tohoto typu byl učiněn v Jetenovicích I (*tab. 167:4*).

Neurčitelné hroty kopí

V hrobových nálezech z Drhovic I (*tab. 122:24*) a Rohozné I (*Chvojka 2001a*, Taf. 42:3) jsou doloženy žárem poškozené tuleje bronzových hrotů, jejichž typové určení je však nemožné. O tuleji jednoho hrotu z depotu v Holašovicích I byla již řeč výše. Bronzový hrot měl být nalezen i v Zadních Ptákovcích (*Wocel 1868*, 574-575), žádné nálezy z této lokality se však dodnes nedochovaly.

Hroty šípů

Zcela univerzálními zbraněmi jsou od střední doby bronzové drobné bronzové hroty šípů s tulejkou, které většinou nelze přesněji datovat. Pouze exempláře s hákovitým nálitkem na tulejce bývají zpravidla kladeny až do epochy popelnicových polí, ačkoliv je i jejich výskyt chronologicky daleko širší (srov. *Říhovský 1996*, 125). Takový slabý náznak nálitku vykazuje hrot z Bud I (*Dreslerová – Stejskal – Beneš 2003*, 22), ostatní jihočeské nálezy jsou naprosto jednoduchými a blíže nedatovatelnými exempláři. Doloženy jsou jak v depotech horizontu Plzeň-Jíkalka (*Zvíkovské Podhradí III: tab. 108:14*), tak i v mohylových hrobech (*Protivín I: tab. 52:12*; *Albrechtice nad Vltavou II: tab. 146:3*). Snad do pozdní doby bronzové by mohl spadat hrot šípů z hradiště *Zvíkovské Podhradí I (tab. 110:10)*, vzhledem k polykulturnímu osídlení lokality však není tato datace jistá.

4.3.3.4. Sekeromlat

Zbraní vyšší společenské třídy a zároveň jistě i odznakem moci byly v době bronzové sekeromlaty. V našich zemích můžeme pro dobu bronzovou odlišit čtyři základní typy sekeromlatů, z nichž ale do epochy popelnicových polí spadá jen malá část: jednoramenné, se žlábkovanou tulejí, s kotoučovitým týlem a dvojramenné (*Stuchlík 1988*). Jediný jihočeský sekeromlat epochy popelnicových polí pochází z Řepče I (*tab. 138:5*). Vzhledem k jeho plochému terčíku na horním okraji tuleje a k absenci ryté výzdoby jej můžeme přiřadit ke *Stuchlíkově* typu B. Sekeromlaty tohoto typu jsou na Moravě datovány do přechodného horizontu *Blučina-Kopčany* a pak do staršího horizontu popelnicových polí *Drslavice* (*Stuchlík 1988*, 314). Do stupně BD tak náleží i řepčeský exemplář, přestože dříve byl chybně řazen ještě do střední doby bronzové (např. *Chvojka 2003*, 50 – Abb. 2:8). Jeho blízkou obdobou je sekeromlat z *Libákovice* v západních Čechách (*Čujanová-Jilková 1970*, Abb.

25:2), který je však považován za ojedinělý nález a tudíž nevhodný k bližšímu časovému zařazení. Dalším českým nálezem je sekeromlat z Kunětic, který náleží ke zdobené variantě tohoto typu (*Domečka 1900-1901; Vokolek 2003*, tab. 132:5).

4.3.4. Další bronzové výrobky

Kromě uvedených typů a variant bronzových šperků, nástrojů a zbraní známe v jižních Čechách ještě několik dalších výrobků z bronzu, které jsou však v našem regionu zcela ojedinělé. Většina z nich působí v jižních Čechách cizorodým dojmem a je proto většinou oprávněně považována za doklad dálkových kontaktů.

Bronzové nádoby

V jižních Čechách není k dispozici žádný nález bronzové nádoby z mladší nebo pozdní doby bronzové, o několika sporných případech se však dochovaly alespoň literární zprávy. V pootavském mikroregionu mělo být nalezeno ucho bronzové nádoby v hrobě 3/23 v Jiníně I (*Dubský 1949*, 162), část okraje další bronzové nádoby byla registrována v blízkosti dvou hrobů v Putimi I (*Dubský 1949*, 171). Podle některých zpráv měl být depot bronzové industrie ze Starého Sedla U uložen v „plechovce, celé rozežrané od rzi“ (*Lískovec 1950*, 388; srov. *Kytlicová 1991*, 96). Tyto staré údaje jsou dnes však již nerevidovatelné, neboť všechny uvedené bronzové nádoby jsou dnes nezvěstné.

Pasová zápona

V hromadném nálezu ze Starého Sedla I je doloženo několik unikátních bronzových předmětů, které zatím nemají v našem prostředí analogii, avšak které jsou dnes nezvěstné. Jejich analýzu již provedla O. Kytlicová při rozboru celého nálezu (*Kytlicová 1955*), zde se proto omezíme jen na základní fakta. Jedním z těchto mimořádných artefaktů je bronzová obdélníková zápona se dvěma zahnutými jazýčky, bohatě zdobená rytou a vypíchanou výzdobou (*tab. 144:8*). Podle O. Kytlicové se jedná o formu, typickou pro alpské oblasti a podunajské regiony mladší doby bronzové (*Kytlicová 1955*, 63-64).

Postranice koňských udidel

Také postranice koňských udidel z depotu ve Starém Sedle I (*tab. 144:1-2*) nemají v Čechách pro mladší dobu bronzovou analogii, v celé střední Evropě jsou obvyklejší až v závěru stupně HB, kdy jsou již spojovány s tzv. thráko-kimmeriskými vlivy (*Metzner-Nebelsick 2005*). Starosedlské postranice tak patří ve střední Evropě k nejstarším, přičemž za jejich předlohy jsou považovány kostěné exempláře z východních částí střední Evropy (*Kytlicová 1955*, 64-70).

Hák s čtverhrannou tulejkou

S koňským postrojem snad souvisí i další předmět z hromadného nálezu ze Starého Sedla I, který můžeme označit jako hák s čtverhrannou tulejkou (*tab. 144:7*). Tento předmět, který

snad sloužil k upevňování řemení na koňské postroje, má paralely v několika bavorských a alpských exemplářích většinou ze stupně HA (*Kytlicová 1955*, 62). Ve střední Podunají a v Karpatké kotlině jsou však obdobné háky známé i pro pozdní dobu bronzovou, jak ukazuje příklad z Velemszentvid, datovaný do stupně HB (*Kemenczei 1996*, 459 – Abb. 6:5).

Cvočky a nýtky

Naprostou účelovou formou nevhodnou k dataci jsou samostatné cvočky a nýtky, které mohly být použity například pro upevnění ratiště do tulejky kopí, seker nebo srpů, pro nýtování bronzových nádob, pancířů apod., a nebo mohly tvořit součást oděvu, jak je uváděno zejména v jihoněmeckých oblastech (*Kytlicová 1963*, 162). Dva takové malé nýtky pocházejí z mohylového hrobu ve Chvaleticích I (*tab. 4:7-8*), jejich původnímu účelu však v tomto případě nic nenasvědčuje. Soliterní nýtek z hrobu VIII v Rohozné I (*Chvojka 2001a*, Taf. 42:5) tvořil pravděpodobně součást bronzového hrotu kopí, jehož tulej je v tomto celku obsažena.

Plech z tzv. bílého kovu

Zcela neobvyklým nálezem v rámci českých lokalit je zlomek litého plechu z tzv. bílého kovu, který pochází z depotu v Holašovicích I (*tab. 161:8*). Bez provedené spektrální analýzy nelze zatím přesně určit, z jakého kovu byl předmět odlit. Měď s vysokým obsahem cínu se jeví být v tomto případě velmi nepravděpodobná, jak ostatně v podobných případech upozornili i autoři rozsáhlého projektu analýz českých bronzů (*Frána – Jiráň – Moucha – Sankot 1997*, 78). Hypoteticky lze uvažovat o olovu, k němuž nacházíme analogii v podobě několika amorfních kousků ze známého depotu ze Stráže u Radčic (*Pokorný 1887-1889*, 154; *Blažek – Ernée – Smejtek 1998*, 26-28) a které pravděpodobně pocházelo z místních zdrojů na Příbramsku (srov. *Kytlicová 1982*, 393). Také v depotech z Velvar a Lažan byly analýzami prokázány měděné slitky s enormním množstvím olova (*Frána – Jiráň – Maštalka – Moucha 1995*, 197). Podle L. Smejtky však nebylo olovo v mladší době bronzové záměrně používáno na výrobu předmětů ani jako úmyslná příměs do mědi (*Blažek – Ernée – Smejtek 1998*, 28; též *Kytlicová 1982*, 393). Dva předměty z blíže neurčeného bílého kovu (nýt a trojúhelníkovitý zlomek) byly nalezeny také v hromadném nález z Kamýka nad Vltavou (*Hrala 1966*, 6).

Vedle suroviny zůstává nejasný i původní tvar a funkce holašovického zlomku. Celkem jednoznačně můžeme vyloučit určení J. Wodiczky jako zlomku římského zrcátka (*Wodiczka 1927*; tuto interpretaci však připouští i *Jiráň 2002*, 21). Podle O. Kytlicové se jedná o zlomek velkého kolečkovitého závěsku z bílého kovu, který měl být spolu s jednoduchou sponou importem ze středního Podunají (*Kytlicová 1975*, 104-105). V několika moravských hromadných nálezích byly nalezeny lité terče s horní plochou členěnou soustřednými žebírky, dosti podobné holašovickému zlomku, které jsou považovány za charakteristický produkt jižních skupin středodunajských popelnicových polí, zejména v povodí Drávy a horní Sávy. Tyto jihoevropské terče byly dokonce, stejně jako předmět z Holašovic, vyráběny z tzv. bílého kovu (srov. *Salaš 2005*, 126, *tab. 172:426, 219:279-282, 267A:174*). Jisté analogie nacházíme i v oblasti dnešního východního Maďarska, jako např. ve zlomku bronzové štítové puklice z depotu kyjatické kultury z maďarské Füzesabony, který je datován do stupně HA (*Kemenczei 1984*, 49, Taf. CXI:31). Velice podobný zlomek litého (bronzového ?) plechu s obloukovitě stočenými plastickými žebry pochází z bavorského depotu z Winklsaß (*Holste 1936*, Taf. I:25; *Müller-Karpe 1959*, 285, Taf. 148:25). Svými soustřednými plastickými žebry připomíná holašovický zlomek vzdáleně dvě hostomické puklice, interpretované jako

nášivky na kožený pancíř, které však byly vytepány z tenkého plechu a navíc pocházejí až ze samého závěru pozdní doby bronzové (Kytlicová 1988, 315 – obr. 7:1-2).

4.3.5. Měděné slitky a amorfní zlomky

Měděné slitky patří k nejuvlastnějším součástem depotů zlomků, objeví se však již v některých hromadných nálezech horizontu Plzeň-Jíkalka. Ve stupni HB1 jejich výskyt náhle končí a opět se v depotech objevují až koncem pozdní doby bronzové, tehdy však již v jiné formě. Zatímco pro mladší dobu bronzovou jsou typické velké koláče bronzoviny, v pozdní době bronzové se vyskytují zcela malé koláče, které jsou dokladem jiného výrobního procesu bronzových předmětů (Kytlicová 1963, 317-318). V jižních Čechách máme doloženy pouze slitky první varianty, do pozdní doby bronzové zde zatím nemůžeme datovat žádný slitek, pomineme-li v literatuře uváděný a dnes nezvěstný slitek z depotu v Malém Boru I.

V jižních Čechách se s měděnými slitky v depotech setkáváme poprvé v přechodném horizontu Plzeň-Jíkalka (Smrkovice I: Kytlicová 1964, 563 – obr. 173B; Křenovice I: *tab. 134:21*), známý je především nález celého koláčovitěho slitku o váze 7,23 kg z Malých Nepodřic (Chvojka 2001a, Taf. 15:6). Do následujícího horizontu depotů zlomků pak spadají nálezy z Holašovic I a Zahájí I. Holašovický soubor obsahoval celkem šest poměrně malých slitků, mezi nimiž upoutá pozornost jeden kousek s dosud patrným částečně neroztaveným plechem (*tab. 162:5*). Celková váha holašovických slitků činila 313 g, což představuje jen necelých 19 % původní váhy všech bronzových předmětů z depotu – v mnoha jiných depotech je podíl slitků daleko výraznější (např. Polešovice – 42 % celkové váhy depotu: Salaš 1997a, 46). Druhý zmíněný depot ze Zahájí I obsahoval jeden celý koláčovitý slitek o váze 1,047 kg a odseknutý zlomek dalšího o váze 0,276 kg (*tab. 157:6-7*). Celý z posledních dvou zmíněných slitků byl tvořen téměř čistou mědí (Frána – Jiráň – Maštalka – Moucha 1995, 241). Také naprostá většina slitků z jiných českých mladobronzových depotů je z téměř čisté mědi (Frána – Jiráň – Maštalka – Moucha 1995, 193; Blažek – Ernée – Smejtek 1998, 26-27, 36).

Časově blíže nezařaditelný je slitek z Dobevi IV (Chvojka 2001a, Taf. 9:17), z hrobového prostředí můžeme uvést zatím nepublikovaný slitek z hrobu 3/72 v Topělci I (Beneš – Fröhlich – Michálek 1973, 129). V rámci českých nálezů obsahoval dosud největší množství suroviny (přes 30 kg) depot II z Lažan (Blažek – Gál 2001, 14).

Amorfní kousky bronzů jsou většinou pozůstatkem nějakého bronzového předmětu, jehož tvar dnes nejsme schopni rekonstruovat, někdy se též může jednat o netypický zlomek bronzového slitku. Tyto předměty nemají z hlediska interpretačního ani chronologického žádnou vypovídací schopnost, uvedeme je proto jenom pro přehled. Jeden amorfní zlomek je doložen na sídlišti ve Strakonících II (Chvojka 2001a, Taf. 51:2), další pochází z depotu v Křenovicích I (*tab. 134:15*). Jiné nedokumentované kousky byly nalezeny např. v Hradišti I, v hrobě VIII v Rohozné I, ve dvou mohylách (42/1897 a Alfa) v Řepči I nebo na sídlišti ve Smrkovicích I. Zajímavý zlomek byl nalezen v hrobě II v Rohozné I - jedná se o tenkou plochou destičku obdélníkového tvaru s otvorem uprostřed, který je lemován plastickým žebrem (Chvojka 2001a, Taf. 40:2). Nelze vyloučit, že se jedná o zlomek rukojeti nože, dýky nebo srpů, s jistotou rozhodnout však nelze. Jiným zajímavým nálezem je i bronzová kulička z Hradiště III (Chvojka 2001a, Taf. 12:20), která zatím zůstává v našem prostoru bez analogií.

4.3.6. Metalografické analýzy

Velký význam pro posouzení provenience surovin i technologie výroby bronzových artefaktů mají metalografické analýzy. V tomto směru jsou však bronzové nálezy epochy popelnicových polí velmi zanedbané. Z několika stovek artefaktů byly metalografické analýzy dosud provedeny jen na sedmi předmětech ze tří lokalit, u dalších jsou obdobné analýzy velkým úkolem do budoucna. V následující *tabulce 20* je uveden přehled dosud analyzovaných jihočeských bronzových či měděných artefaktů této epochy, které byly publikovány (*Frána – Jiráň – Maštalka – Moucha 1995*, 239, 241; *Frána – Jiráň – Moucha – Sankot 1997*, 99, 111). Všechny byly zatím podrobeny pouze povrchové rentgeno-fluorescenční analýze (RFA), hloubková (neutron-aktivační) analýza na nich zatím nebyla uskutečněna.

Lokalita	předmět	inv. číslo	Cu	Sn	Pb	As	Ag	Sb	Ni	Fe
Křenovice I	náramek	13388	86.34	10.46	1.04	0.81	0.00	0.18	1.17	0.00
Křenovice I	náramek	13389	86.79	11.41	0.00	0.77	0.00	0.06	0.97	0.00
Staré Sedlo I	srp	NM 42703	93.64	5.25	0.00	0.16	0.00	0.07	0.24	0.64
Zahájí I	slítek	J.I.4a	98.91	0.00	0.00	0.20	0.03	0.00	0.00	0.85
Zahájí I	zlomek srpů	J.I.7a	98.26	1.66	0.00	0.08	0.00	0.00	0.00	0.00
Zahájí I	zlomek srpů	J.I.7b	93.98	5.06	0.00	0.81	0.00	0.15	0.00	0.00
Zahájí I	zlomek srpů	J.I.8	88.68	8.61	0.57	1.30	0.05	0.29	0.27	0.22

Tab. 20. Přehled prvkového složení vybraných předmětů z jihočeských souborů. Údaje v procentech.

Z podaného přehledu jasně vyplývá majoritní zastoupení mědi ve všech analyzovaných předmětech, ve slitku ze Zahájí I dosahovala měď dokonce téměř sta procent. Větší variabilita je pozorovatelná u zastoupení cínu: zatímco oba náramky z depotu z Křenovic I mají více než desetiprocentní příměs cínu, u srpů se většinou poměr cínu pohyboval kolem 5 %. Jeden srp ze Zahájí I měl dokonce cín jen ve stopovém množství a byl tak tvořen téměř čistou mědí (98,26 %). Naměřené hodnoty na jihočeských předmětech nijak nevybočují z rámce jiných českých nálezů tohoto typu (*Frána – Jiráň – Moucha – Sankot 1997*, 68-69).

4.3.7. Opravy a druhotné úpravy bronzových artefaktů

Vzhledem k intenzivní poptávce po bronzové surovině, která v době bronzové jistě převyšovala nabídku, se na bronzových předmětech poměrně často setkáváme s různými opravami nebo druhotnými reutilizacemi, které tak měly tuto surovinovou krizi, pozorovatelnou zejména v epoše popelnicových polí (*Kytlicová 1963*, 400; *Kytlicová – Pleiner 1978b*, 546), alespoň částečně vyrovnat. Zvláště v Čechách běžné depoty zlomků bývají často pokládány za surovinu, připravenou k dalšímu přetavení či k novým úpravám (srov. *Kytlicová 1963*, 393, 398-401; *Salaš 1997a*, 77). U doložených oprav pravěkých bronzů je však třeba vždy odlišit, jednalo-li se o opravu již pravěkou a nebo recentní, provedenou nálezcem artefaktu. Pravěké opravy se vyznačují tím, že mnohdy nerespektují původní vzhled či výzdobu, jejich hlavním cílem bylo zachování původní funkce předmětu. Způsoby oprav byly dvojí: mezi mechanické patří drátování a nýtování, mezi tepelné přeliv nebo dolití (*Kazdová 1971*, 114). Z jižních Čech máme opravy bezpečně prokázané pouze na dvou lokalitách: na bronzovém srpů z Kestřan IV (*Chvojka 2001a*, Taf. 15:2) bylo zjištěno s největší pravděpodobností spájení, které bylo podle *E. Kazdové (1971, 114)* sice v době bronzové známé, avšak jen obtížně prokazatelné. Ve Starém Sedle I byly na některých předmětech rovněž zjištěny stopy oprav (*Kytlicová 1955*, 71), jako např. spilování

odlomeného článku od jednoho kroužku z řetězu a jeho opětovné připojení pomocí plechové objímky (*tab. 143:3*) nebo doklad opravy trojúhelníkovitého spojovacího článku v řetězovém závěsu a sekundární připojení větších kroužků (*tab. 143:2*).

Častější jsou v jižních Čechách doklady druhotných úprav (reutilizací) poškozených předmětů na novou funkci. Již výše byl zmíněn tordovaný náramek z depotu z Holašovic I (*tab. 160:10*), který byl vyroben z poškozeného nákrčníku. Odlomený konec tordovaného kruhu z depotu ve Starém Sedle I byl sekundárně zbroušen (*tab. 142:1*). Výše již byla také zmíněna bronzová jehlice s kulovitou, mírně do hrotu protaženou hlavici z Pasek I (*tab. 50:4*), která má torzo odlomené jehly zbroušené do čtverhranného průřezu – předmět tak mohl sekundárně sloužit jako hřeb nebo rydlo. Ze stejné lokality pochází i kladivo, druhotně předělané ze zlomené sekerky (*tab. 51:10*). Zmínit můžeme také jednu variantu tyčinkovitých dlátok, která byla vyrobena z poškozených náramků (Paseky I: *tab. 51:1*; Holašovice I: *tab. 161:17*).

4.3.8. Nálezová prostředí bronzových a měděných předmětů

Na rozdíl od keramiky pochází naprostá většina jihočeských bronzových artefaktů buďto z depotů a nebo byly nalezeny ojedinelé. Relativně reprezentativní počet artefaktů pochází také z hrobového prostředí, zejména z mohyl, naopak v sídlištním prostředí jsou dosud nálezy bronzových předmětů velkou výjimkou. Přehled o výskytu základních druhů bronzových předmětů přináší následující *tabulka 21*:

Druh bronzového předmětu	rovinná sídliště	výšinné lokality	ploché hroby	mohylové hroby	depoty	ojedinělé nálezy
jehlice	■	●	■	■	■	■
náramek	-	-	●	■	■	●
nákrčník	-	-	-	■	■	●
nánožní kruh	-	-	-	●	■	●
kroužek	-	●	●	-	●	-
spona	-	-	●	●	●	-
závěsek, nášivka	-	-	●	●	■	-
sekerka	●	●	-	●	■	■
dláto, šídlo, rydlo	●	-	-	-	■	●
srp	●	-	-	●	■	■
nůž	●	-	●	-	●	●
břitva	-	-	-	●	●	-
špičák	-	-	-	-	●	-
kadlub	-	-	-	-	●	-
kovotepecké nářadí	-	-	-	-	●	-
meč	-	-	-	●	●	●
dýka	-	-	-	●	●	-
hrot kopí	-	-	●	■	■	■
hrot šípu	-	●	-	●	●	●
sekeromlat	-	-	-	●	-	-
slitek	-	-	●	-	■	●
amorfní bronz	●	●	●	●	●	-

Tab. 21. Srovnání zastoupení všech druhů bronzových předmětů na jihočeských lokalitách. Plný obdélník – více než 5 nádob, kolečko – 1-5 nádob, čárka – absence daného typu.

Z podaného přehledu jasně vysvítá dominantní role hromadných nálezů v zastoupení jihočeských bronzových artefaktů: jediným druhem bronzového předmětu, který nebyl

v depotech obsažen, je sekeromlat, ten však byl beztak v regionu doložen jediný. Většina předmětů byla v depotech zastoupena v hojném počtu, tj. převyšující počet pěti exemplářů. Méně často jsou bronzové artefakty v jihočeském regionu doloženy jako ojedinělé nálezy: mezi nimi mají výraznější zastoupení pouze jehlice, sekery, srpy a hroty kopí, ve čtyřech případech byly ještě doloženy meče a ve třech náramky. Po jednom artefaktu je pak v této kategorii zastoupen nákrčník, nánožní kruh, dláto, nůž a hrot šípu.

Vzájemné srovnání počtu bronzových milodarů v rámci dvou základních typů pohřebišť vyznívá jednoznačně lépe pro mohyly, ačkoliv výsledek může být do jisté míry zkreslen oběma albrechtickými soubory bohatými na bronz, které by sice měly pocházet z mohylových hrobů, vyloučit však nemůžeme ani jiný typ lokality (hromadný nález kruhů?). Přesto můžeme konstatovat, že v mohylách jsou v hojném počtu zastoupeny zejména jehlice, náramky, nákrčníky (ty však jen díky zmíněné lokalitě Albrechtice nad Vltavou III) a hroty kopí, ve třech případech je pak doložena sekera, ostatní bronzové milodary pak nepřesáhly počet dvou. Také v plochých hrobech dominují jehlice, ve čtyřech případech jsou ještě doloženy nože, ostatní bronzové artefakty jsou pak zastoupeny jen stopově anebo vůbec. V této souvislosti však musíme poukázat na dosud nezpracované největší jihočeské ploché pohřebiště v Topělci I, jehož analýza jistě přinese výrazné navýšení alespoň v rámci některých kategorií.

Jak již bylo řečeno v úvodu této statě, jsou v jižních Čechách nejchudšími lokalitami v zastoupení bronzů oba typy sídlišť. Na rovinných sídlišťích je alespoň jeden typ předmětu zastoupen v hojnějším počtu, konkrétně jehlice (srov. Radčice I, Radčice III, Čížová I, Březnice I, Rohozná II, Strakonice II). Ostatní artefakty jsou na nich doloženy pouze maximálně v jediném exempláři: sekerka údajně ve Žďáru I (*Dubský 1949*, 170), dlátko v Březnici I, zlomek srpu v Křtěticích I, nůž ve Strakonících V a amorfní bronz ve Strakonících II.

Zcela minimálně pak byly bronzové artefakty doloženy na výšinných lokalitách, z nichž dnes známe jen pět artefaktů: jehlici z Chřešřovic I, kroužek z Voltýřova I, sekerku ze Sepekova I, hrot šípu (navíc nejisté data) ze Zvíkovského Podhradí I a amorfní zlomek bronz z Hradiště I. Tato skutečnost odlišuje jihočeské výšinné lokality mladší a pozdní doby bronzové od tohoto typu památek v okolních oblastech. V západních Čechách byly bronzové předměty nalezeny na polovině hradišť tohoto období (*Šaldová 1983*, 340). Doklady zpracování bronzové suroviny pocházejí např. z hradiště na Černém vrchu u Svržna (*Chytráček 1992*) nebo z výšinného sídliště u Mikulovic (*Smrž – Mladý 1979*, 31 /obr. 4:1/). V českém prostředí jsou výjimečnými lokalitami Plešivec na Příbramsku (*Maličský 1947-1948*, 25-27; *týž 1969*; *Motyková 1992*, 74) a Skalka u Velimi (*Hrala – Šumberová – Vávra 2000*), na nichž nebo v jejichž bezprostředním okolí bylo nalezeno větší množství depotů bronzových předmětů (v případě Skalky u Velimi i zlatých). Také na Moravě je známo několik depotů bronzových předmětů, pocházejících přímo z areálů hradišť nebo z jejich bezprostředního okolí (*Dohnal 1987*, 266), nejznámějším příkladem je zde velatické hradiště Cezavy u Blučiny, odkud pochází nejméně 18 depotů bronzové industrie (*Salaš 2005*). Doklady metalurgie barevných kovů jsou uváděny např. z Brna-Obřan (*Podborský 1994*, 208). Velmi rozšířené bylo zpracovávání bronzu i na hradištích jižního Německa, kde je uváděno až 60 % lokalit s doklady kovářské výroby. Zvláště jsou v této souvislosti zdůrazňovány výšinné lokality v alpském podhůří, které jsou přímo spojovány s těžbou a zpracováním mědi (*Winghart 1998*, 100-104). Výrazem toho jsou i časté depoty bronzové industrie na výšinných lokalitách v Bavorsku (*Jockenhövel 1982*, 264, 266; *Gerlach 1998*, 135-137). Např. na hradišti Bullenheimer Berg bylo zjištěno nejméně 13 depotů bronzové industrie (*Gerlach 1998*, 137). Celý výrobní areál bronzové industrie (jáma s tyglíky, dvě dyzny) byl objeven na výšinném sídlišti u Bellenbergu (*Ambis – Wischenbarth 1990*). Četné doklady výroby bronzových předmětů pocházejí i z hradišť v Hessensku – např. na hradišti

Glauberg bylo nalezeno několik zahluobených objektů s nálezy bronzové suroviny (*Jockenhövel 1980*, 43). Rovněž v Horním Rakousku jsou na výšinných lokalitách sledovaného období nálezy bronzových předmětů typické: dva depoty bronzové industrie byly nalezeny na Linz-Freinberg (*Ranseder 1994*), další bronzové nálezy jsou uváděny z hradiště Luftenberg (*Kneidinger 1960*, 13-15). Z Dolního Rakouska lze jmenovat depot bronzové industrie z hradiště v Schiltern (*Trnka 1983*, 143).

4.4. Kamenné artefakty

4.4.1. Podložky

Kamenné podložky bývají většinou považovány za zrotěrky (též drtidla, třecí mlýnky), tj. za nástroje určené k roztírání obilí. Účel těchto většinou žulových nebo pískovcových mírně prohnutých desek však mohl být daleko univerzálnější: na podložkách se mohlo třít např. barvivo, tuha, keramika na ostřívo, plody atd. (srov. *Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002*, 80-81). V nedávné době byla za účelem zjištění potenciálních pozůstatků organických látek provedena fosfátová analýza dvou podložek z hradiště v Hluboké nad Vltavou I a rovinného sídliště v Hluboké nad Vltavou II, avšak výsledek byl v obou případech negativní⁷. Musíme se tak prozatím spokojit s konstatováním, že kamenné podložky mohou zpravidla dokládat zemědělskou aktivitu, resp. úpravu obilí, ale jejich uplatnění bylo nejspíše daleko širší.

V poslední době bylo v jižních Čechách nalezeno poměrně značné množství kamenných podložek nebo jejich zlomků, které pocházejí téměř ve všech případech z rovinných sídlišť. Jejich přehled přináší následující *tabulka 22*:

Typ lokality	Název lokality	Počet podložek
rovinné sídliště	Bechyně II	2
	Bernartice I	1
	Čejetice II	1
	Dehtáře I	2
	Dobev II	1
	Hluboká nad Vltavou II	4
	Hvožd'any V	2
	Milenovice II	2
	Milenovice III	1
	Novosedly I	2
	Strakonice II	1
	Topělec III	x ⁸
	Zátaví II	1
	Zátaví III	1
výšinná lokalita	Hluboká nad Vltavou I	3
	Milenovice I	2
	Voltýřov I	1
CELKEM		27 + x

Tab. 22. Přehled nálezů kamenných podložek na mlado- a pozdněbronzových lokalitách v jižních Čechách.

⁷ Nepublikovaný rukopis zprávy o provedené fosfátové analýze od Antonína Majera z Volyně je uložen v archivu archeologického oddělení Jihočeského muzea v Českých Budějovicích.

⁸ Nálezy z lokality zatím nebyly publikovány, v literatuře se pouze objevila zmínka o neudaném počtu podložek.

V současné době je v jihočeském regionu doloženo minimálně 27 kamenných podložek, které z velké většiny pocházejí z rovinných sídlišť. Jejich největší počet zatím poskytlo sídliště v Hluboké nad Vltavou II, kde byly v roce 2005 nalezeny čtyři podložky (např. v objektu 1/05 byly dvě – srov. *tab. 216, 220:2*), přičemž další byly získány při dosud nezpracovaném výzkumu na téže lokalitě v roce 2006. Výskyt nálezů těchto podložek není omezen ani geograficky, ani chronologicky: známé jsou ze sídlišť všech stupňů jak v Pootaví (Čejetice II, Dobev II, Strakonice II, Zátaví II, III – *Chvojka 2001a*, Taf. 69:5,8), tak i v povodí dolní Blanice (Milenovice II – *tab. 27:2-3*; Milenovice III – *tab. 30:11*), ve zvíkovském mikroregionu (Topělec III), na Bechyňsku (Bechyně II – *tab. 119:1*; Bernartice I; Hvožděany V – *tab. 133:10*), v Povltaví (Hluboká nad Vltavou II), na Českobudějovicku (Dehtáře II) a dokonce i v nejnvýše položeném sídlišti regionu v Novosedlech I na Českokrumlovsku (*tab. 165:14*). Výjimečný není ani jejich nálezy na výšinných lokalitách, jak ukazují tři podložky z hradiště Hluboká nad Vltavou I, dvě z Milenovic I (*tab. 25:4-5*) nebo jedna z Voltýřova I. Jejich dnešní výskyt ovšem s největší pravděpodobností neodpovídá jejich patrně běžnému výskytu v pravěku – podle *J. Říhovského (1982b, 30)* je velmi pravděpodobné, že každá rodina měla v době bronzové vlastní zrnotěrku pro svou potřebu. Relativně nízký počet kamenných podložek vzhledem k množství jiných nálezů lze přičíst částečně na vrub jejich opomíjení při starších výzkumech a jednak patrně i faktu, že jejich životnost byla daleko větší než např. keramických nádob, které jsou tak v „odpadcích“ té doby zastoupeny mnohem více. Na jiném typu lokalit než na sídlišti nebyly kamenné podložky dosud v jižních Čechách doloženy, z jiných regionů však známe rovněž jejich výskyt v plochem hrobu (Zbraslav: *Böhm 1937, 111 – obr. 49:12*), v mohyle (Předence: *Böhm 1937, 169 – obr. 87:9*; Slavice: *Šaldová 1976, 487 – obr. 4:1*) nebo dokonce v depotu, kde překrývala ústí nádoby s bronzou (Blučina 4: *Salaš 2005, tab. 62:122*).

Naprostá většina podložek byla plochá nebo v horní ploše mírně dovnitř prohnutá, jak odpovídalo praktickým potřebám pracovní plochy. Neobvyklý válcovitý tvar má pouze artefakt z Čejetic II (*Chvojka 2001a*, Taf. 3:10), který lze snad spíše označit za drtič. Analogický exemplář pochází z Brna-Obřan, kde je rovněž považován za drtič (*Adámek 1961, 118, tab. XI:6*).

4.4.2. Otloukače

Zejména v posledních letech se na řadě sídlišť v jižních Čechách intenzivně objevují tzv. otloukače, tj. prosté křemenné valouny, které mají na svém povrchu stopy po otloučení. Jedná se o lokálně sbírané valouny, které byly podobně jako podložky univerzálním pracovním nástrojem pro většinu epoch tzv. zemědělského pravěku. Mohly sloužit např. jako drtiče (roztírače) obilí nebo jiných surovin, jako palice na zatloukání apod. (srov. *Pleinerová – Hrala 1988, 135*). Stopy těchto pracovních úkonů nesou otloukače dodnes na svém povrchu – ať už na jedné straně, na dvou protilehlých plochách nebo po celém obvodu, příp. i na celém povrchu.

V současné době je v jižních Čechách doloženo minimálně několik desítek otloukačů z mnoha lokalit, přičemž je evidentní, že při starších výzkumech byly tyto nálezy opomíjeny. Např. v objektu 10/94 v Radčicích I bylo zjištěno osm jistých otloukačů (*tab. 64*) a jeden nejistý (bez stop po opracování). Jejich původ je v tomto případě evidentně z řečiště nedalekého toku řeky Blanice. Tyto univerzální pracovní nástroje jsou ve všech třech radčických sídelních areálech velmi hojné – dosud bylo nalezeno několik stovek otloukačů, většinou však při povrchových sběrech a jejich datace je tak nejistá. Větší množství kamenných otloukačů náleží v Radčicích i do střední doby bronzové (*Chvojka – Michálek 2003, 130*) a do doby halštatské (*Michálek 2003a, 71*).

Z jiných jihočeských sídlišť mladší doby bronzové lze uvést Modlešovice I, kde byly nalezeny čtyři otloukače, Písek VII se dvěma exempláři nebo dvě sídliště na katastru Strakonice (II a V) s několika těmito artefakty. Dva kamenné otloukače tvořily součást kruhového kultovního (?) areálu na sídlišti ve Strakonících III. V posledních letech bylo množství otloukačů nalezeno i na sídlištech na Bechyňsku, jak dokládají např. nálezy z Hvožd'an V (*tab. 133:5-9*) nebo Radětic II (*tab. 135:14,16*).

Ojediněle jsou kamenné otloukače doloženy i na výšinných lokalitách, jako např. v Milenovicích I (*tab. 25:3*) nebo v Hluboké nad Vltavou I (nepublikováno). V jiných typech lokalit nebyly zatím otloukače v našem regionu nalezeny, v prostředí lužické kultury jsou ojediněle známé i z hrobového prostředí (*Vokolek 2003, tab. 322:10, 367:3*).

4.4.3. Palice s oběžným žlábkem

Dostí vzácným nálezem jsou v jihočeském regionu palice s oběžným žlábkem. Většina těchto předmětů je datována do starší doby bronzové (*Michálek 1977c*), stejně jako podobné nástroje, označované za sedlovité sekeromlaty (*Fröhlich 1985; Turek – Daněček 2000*). Z jižních Čech však známe palici s oběžným žlábkem i ze sídliště střední doby bronzové v Radčicích (*Chvojka – Michálek 2003, obr. 18:28*) a ve třech případech je zde doložena i pro epochu popelnicových polí: do počátku mladší doby bronzové náleží nedávno nalezený exemplář z Černýšovic I (*tab. 121:12*), z tohoto období je i palice z Radětic II (*tab. 135:15*). Do pozdní doby bronzové pak můžeme zařadit palici s oběžným žlábkem ze sídliště ve Strakonících III (*tab. 95:5*). Výskyt palic s oběžným žlábkem v mladších etapách doby bronzové připustil i *K. Tihelka (1966, 693-694)*. Další podobný mladobronzový příklad pochází z moravského depotu v Blučině 11 (*Salaš 2005, tab. 74A:19*).

4.4.4. Ostatní kamenné předměty

Oblázky

V některých sídlištních objektech byly nalezeny amorfní kamenné oblázky bez jakýchkoliv stop po opracování nebo použití, jejichž původní účel je tedy nezjistitelný. V případě jejich větších skladů v areálech výšinných lokalit se zpravidla interpretují jako munice (např. *Dubský 1949, 125; Poláček 1966, 28*), jindy jsou považovány za pomůcku k úpravě povrchu keramiky (*Pleinerová – Hrala 1988, 137*), za hrací nebo vařící kameny (*Šaldová 1983, 335*) aj. Celé sklady oblázků byly údajně nalezeny v Hradišti I, kde se koncentrovaly především na západní a jižní straně hradiště (*Dubský 1949, 125*). Několik oblázků bylo nalezeno též na hradišti Voltýřov I (*Michálek 1969, 23*). V Topělci I byly oblázky nalezeny v několika plochých hrobech (*Braun – Fröhlich BZO 1976-1977; tíž BZO 1978-1979, 143*), přičemž u těchto hrobových nálezů je někdy sporné, zda se jedná o záměrné uložení nebo o náhodný výskyt (*Hrala 1973, 80*). Jejich výskyt na rovinných sídlištech může být ve většině případů spíše přirozenou intrusí.

Brousky

Kamenné brousky, vyrobené většinou z pískovce, břidlice apod., jsou občas uváděny především z prostředí nížinných sídlišť, zvláště u sběrem získaných souborů se však nemusí

vždy jednat o pravěkou záležitost. V některých případech je však můžeme považovat za pravěké, zejména pokud pocházejí z intaktních pravěkých kontextů. Příkladem je zlomek kamenného brousku z objektu 10/94 z Radčic I (*tab. 84:10*), jemuž velmi podobný exemplář byl nalezen na výšinném sídlišti Milenovice I (*tab. 24:9*). Z jiných jihočeských nížinných sídlišť, na nichž byly nalezeny mladobronzové brousky, je možné uvést Strakonice II se dvěma exempláři, jeden brousek byl nalezen v Modlešovicích I, Smrkovicích II, Babicích I a Čičenicích II. Původní účel těchto „brousků“ ovšem neznáme, na žádném jihočeském exempláři nejsou doloženy jednoznačné stopy po broušení (brusné dráhy), jak je doloženo např. na sídlišti v Březně u Loun (*Pleinerová – Hrala 1988, 135*).

Štípaná kamenná industrie

Na řadě lokalit jihočeského regionu byla nalezena, vedle nálezů z epochy popelnicových polí, také štípaná kamenná industrie, která je však většinou spojována s paleolitickým nebo mezolitickým osídlením v daném místě, a to i v případě jejího nálezů přímo ve výplni určitého objektu. Příkladem je nález z Radčic I, kde byla v chatě 10/94 nalezena rohovcová čepelka a amorfní úštěpek navětralého opálu (*tab. 63:4-5*). Výjimečně se tato industrie objeví i v hrobovém prostředí, jako např. v hrobě 3 v Radčicích IV, kde byla nalezena přepálená pazourková čepelka. I ta však může mít souvislost s místním pozdně paleolitickým sídlištem (*Fröhlich 1983, 57-58*). Podle *J. Hraly (1973, 79)* však mohla být štípaná kamenná industrie využita i v knovízském prostředí, např. jako křesadla. Vyloučit ovšem nelze ani další použití (řezání, škrabání apod.).

Broušená kamenná industrie

Zatímco štípané kamenné artefakty bývají většinou oprávněně spojovány se starší intrusí na daném místě, u vzácně nalézáných broušených artefaktů z mladší či pozdní doby kamenné můžeme spíše uvažovat o jejich záměrném sběru jako určitého osobního předmětu, amuletu, „hromového klínu“ apod. (srov. *Fröhlich 1992*). Tuto jejich roli podtrhují zejména nálezy z hrobové výbavy, jak je v jižních Čechách doloženo např. v hrobě 4 ve Vrcovicích I, kde byla jedna taková sekerka doložena (*Chvojka 2001a, Taf. 65:2*). V hrobě 31/78 v Topělci I byla uvnitř popelnice nalezena miniaturní eneolitická sekerka spolu s vývrtkem z kamenného mlátu (*Braun – Fröhlich BZO 1978-1979, 134*). Další broušená sekerka pochází i z mohylového pohřebiště v Drhovicích I (*tab. 123:21*). Výskyt broušené kamenné industrie není v období popelnicových polí náhlý, ale je doložen i v předcházejících obdobích a nyní je jen nápadné jeho zintenzivnění (*Plesl 1961, 87*).

4.5. Předměty z ostatních materiálů

4.5.1. Zlato

Jižní Čechy jsou všeobecně pokládány za region s doloženou exploatací zlata minimálně od doby bronzové (srov. např. *Kudrnáč 1977; Beneš 1978a, 55-60; Kudrnáč 1981 aj.*), přesto pochází z tohoto regionu velmi málo dokladů zlatých předmětů, epochu popelnicových polí nevyjímaje. Nejznámějším zlatým předmětem této doby je v našem regionu zlatý plechový pás (diadém ?) čokkovitého tvaru s bohatou rytou výzdobou, kombinující ryté linie a vložená

kolečka, z Pasek I (*tab. 51:5*). Jeho blízké analogie nacházíme v jižním a západním Německu či ve Švýcarsku, jak ukazují příklady z Peterweil u Friedbergu (*Herrmann 1966*, Taf. 118C:12), Binningen ve Švýcarsku (*Beck 1980*, Taf. 20:4), Pfullendorfu v Bádensku aj. (*Kytlicová 1963*, 325). Podle G. Kossacka připomínají vložená kolečka na těchto zlatých plechových předmětech sluneční symboliku, zdůrazněnou ještě barvou kovu (*Kossack 1954*, 20 – pozn. 2).

Další zlaté předměty známe v jižních Čechách pro toto období již jen z depotu v Křenovicích I, odkud pochází 30 úzkých proužků ze zlata (*tab. 134:19*). Zlato je však obecně velmi vzácné v celé knovízské kultuře, jako jeden z ojedinělých dokladů je možné uvést kroužek ze zlatého drátu z hrobu 126 v Oborách na Příbramsku (*Hrala 1987*, 191).

4.5.2. Grafit

Specifickým fenoménem na pravěkých lokalitách jsou nálezy surového grafitu, většinou ve formě amorfních hrudek, někdy též s vybroušenými ploškami, příp. opracované do určitého tvaru. České mladobronzové nálezy surové tuhy shrnul v nedávné době L. Smejtek (*1998*), v jižních Čechách bylo před zahájením této práce uváděno deset grafitových kousků (*Chvojka 1999b*, 8-10). Od té doby se však jejich počet dále navýšil. Jejich aktuální přehled ukazuje následující tabulka 23:

Typ lokality	Název lokality	Počet kusů
rovinné sídliště	Čížová I	4
	Milenovice III	1
	Putim II	1
	Radčice I	7
	Radčice II	4
	Strakonice II	4
	Strakonice V	1
výšinná lokalita	Milenovice I	6
ploché pohřebiště	Rohozná I	1
	Topělec I	1
CELKEM		30

Tab. 23. Přehled nálezů hrudek tuhy na mlado- a pozdněbronzových lokalitách v jižních Čechách.

V současné době je z jihočeských lokalit mladší a pozdní doby bronzové známých celkem 30 kousků tuhy. Velká většina z nich pochází z areálů rovinných sídlišť, na některých z nich byly tyto grafitové kousky nalezeny i ve větším množství (např. v Radčicích I bylo celkem 7 hrudek). Z výšinných lokalit známe pouze 6 grafitových kousků z Milenovic I. Velmi zajímavý je pak výskyt tuhových kousků v hrobech, což je v jižních Čechách doloženo ve dvou případech: v hrobu II v Rohozné I a v hrobu 36 nebo 37/80 v Topělci I.

V grafitových kouscích je většinou oprávněně viděn doklad výroby tuhované keramiky, která byla v té době dosti rozšířená. Uvažovat v této souvislosti o jiném výkladu těchto hrudek, např. o dokladu dálkových obchodních kontaktů (*Hrala 1973*, 117; pro starší dobu bronzovou *Poláček 1966*, 28, 38), se jeví jako neoprávněné (srov. *Beneš 1978a*, 54; *Smejtek 1998*, 105). Tuha mohla být před nanesením na keramiku rozetřena s tukem a v polotekutém stavu nanášena štětečkem nebo jiným předmětem (*Adámek 1961*, 123), nádoba však mohla být potírána i přímo kouskem grafitu. Dokladem tohoto výrobního postupu jsou nepochybně kousky tuhy s vybroušenými ploškami, jaké známe ze sídliště ve Strakoncích II (*Chvojka 2001a*, Taf. 51:3, 56:1); u amorfních kousků nelze rozhodnout. V případě grafitových kousků záměrně upravených do určitého tvaru se však může jednat i o doklad jiné funkce. Neúplný

kotouč (původně celý ?) z hrobu v Rohozné I (*Chvojka 2001a*, Taf. 40:8) mohl sloužit jako jakýsi amulet, podobně jako tuhový komolý jehlánek z hrobu v Topělci. Zde stojí za zmínku analogický grafitový hrot z Hřímězdic 7, o kterém *L. Smejtek (1998, 107)* uvažuje jako o jakési „tužce“. Jiný podobný hrot byl nalezen i na sídlišti v Radčicích I (*tab. 63:1*). Velká většina hrudek je ovšem amorfních (srov. *tab. 101:4*).

Podle laskavého sdělení RNDr. V. Nováka nelze podle těchto hrudek grafitu určit ložisko, ze kterého pocházejí. Nepochybně se však jedná o některé z místních nalezišť, která jsou v jižních Čechách poměrně hojná (srov. *Chvojka 1999b*, obr. 1). Řada drobnějších povrchových výchozů také mohly být již v pravěku vytěžena, což bližší určení původu suroviny ještě více znesnadňuje. Můžeme tak zatím pouze konstatovat, že dva amorfní kousky z Milenovic I pocházejí z velmi kvalitního ložiska ze souboru grafitické pararuly⁹ a rovněž ostatní kousky lze hodnotit podobným způsobem.

V jižních Čechách se doklady tuhových kousků objevují již od starší doby bronzové. Významný je především nález z Dívčího Kamene, kde byl zjištěn celý sklad hrudek surové tuhy o celkové hmotnosti 2,5 kg, uložený v hloubce 85 cm (*Poláček 1966, 28, 38; Beneš 1978a, 54*). Jiný doklad pochází ze stejně starého nížinného sídliště u Hostů, kde bylo v sídlištní vrstvě rozptýleno několik úlomků pararuly, obsahující šupinkovitý grafit (*Beneš 1978a, 54*). Hrudky tuhy známe i ze střední doby bronzové, jak ukazuje celkem 18 hrudek ze třech sídlišť na katastru Radčic (*Chvojka – Michálek 2003, 143*).

Celkový počet grafitových hrudek z jihočeských lokalit epochy popelnicových polí je však vzhledem k počtu jiných nálezů velmi malý, což zřejmě souvisí s relativní vzácností suroviny – tuha se většinou kompletně zpracovávala (*Smejtek 1998, 106*). Stejná situace je i v jiných českých regionech. Z jiných českých mladobronzových lokalit je možné zmínit několik nálezů z Příbramska. V mikroregionu Hřímězdického potoka bylo na čtyřech nížinných sídlišťích zjištěno celkem 12 kousků surové tuhy – devět z nich je neopracovaných, na dvou jsou patrné stopy broušení a jeden má tvar trojúhelníkovitého hrotu s oválnou bází (*Smejtek 1998, 103-104*). Ve středním Povltaví jsou rovněž doklady výskytu tuhy v plochých hrobech: surový grafit byl nalezen v hrobě P VIII ve Zvíroticích (*Hrala 1973, 53, 80*) a ve dvou hrobech v Oborách (*Hrala 1987, 191*). Ze středních Čech je uváděn nález jednoho kousku grafitu ze sídliště v Kněževsi (*Smejtek 1998, 106*) a „kus tuhy roubíkovité podoby“ z hrobu J VII v Letech (*Hrala 1973, 17, 80*). V severozápadních Čechách lze uvést kus grafitu velikosti „holubího vejce“ ze sídliště v Novém Sedle, ve východních Čechách bylo šest kousků grafitu zjištěno v žárovém hrobě ve Skaličce (*Smejtek 1998, 105-106*). Zlomek grafitu je uváděn i z Dnebohu u Mnichova Hradiště (*Neustupný a kol. 1960, 228*). Tuhové kolečko bylo obsaženo také v jednom hrobě na lužickém pohřebišti v Domamyslicích na Moravě (*Sedláček 2005, 34, tab. 96:D33/3*).

4.5.3. Organické látky

Dřevo

Jediným jihočeským nálezem nezuhelnatělého dřeva z epochy popelnicových polí je zbytek násady, nalezený v tuleji hrotu kopí z Kestřan IX (*tab. 92:1*). Xylotomickou analýzou, provedenou Jaromírem Benešem z Laboratoře archeobotaniky a paleoekologie Biologické fakulty Jihočeské univerzity bylo zjištěno, že násada byla zhotovena z jasanu ztepilého (*Fraxinus excelsior L.*), tedy z materiálu, který byl díky svým vhodným mechanickým vlastnostem hojně využíván jako násadový materiál již od neolitu. Dále byly na povrchu hrotu

⁹ Za určení děkuji RNDr. Václavu Novákovi z Borovan.

pozorovány stopy po broušení a na lomech oranžové skvrny vysušené dřevokazné houby, přičemž není zřejmé, zda jde o staré či recentní napadení. Dřevo je zachováno v relativně dobrém stavu díky částečné petrifikaci solemi mědi.

Z několika lokalit pak pocházejí drobné kousky spálených uhlíků, naprostá většina z nich však dosud nebyla analyzována. Výjimku představuje v tomto směru sídliště v Čížové I, kde mezi množstvím uhlíků z objektů 1-6 byly mikroskopickou analýzou odlišeny dvě dřeviny – borovice a dub. Obě odpovídají podle J. Beneše předpokládané skladbě stromové vegetace v mladší době bronzové na Písecku.

Zvířecí kosti a parohy

Přestože se jedná o jeden z nejběžnějších materiálů, nebyl dosud na žádné jihočeské lokalitě mladší či pozdní doby bronzové zjištěn žádný kostěný či parohový výrobek. Důvodem je v tomto případě kyselé půdní prostředí v jižních Čechách, nedovolující uchování kostěných předmětů, což platí i pro jiná pravěká období. Pro knovízské lokality i v jiných českých regionech je však příznačné velmi malé množství těchto artefaktů, jako např. i tak bohatá sídliště, jako Radonice (*Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, 111) nebo Březno (*Pleinerová – Hrala 1988*, 136). Na některých jihočeských lokalitách jsou uváděny pouze nálezy neopracovaných zvířecích kostí, zajímavé je v tomto směru zjištění spálených zvířecích kůstek v plochých žárových hrobech 2 a 4 ve Vrcovicích I (Chochol 1983, 70). Na sídlišti v Čížové I byly nalezené drobné zvířecí kůstky analyzovány L. Kovačikovou a J. Šamatou, přičemž podle jejich určení pocházejí z tura domácího a ovce nebo kozy.

Říční škeble

Pravděpodobně dokladem lovu či sběru jsou ojediněle nalézané lastury říčních škeblí (srov. *Hrala 1973*, 76). Jejich celá vrstva byla zjištěna na sídlišti ve Strakoncích II, jedna solitérní škeble pochází z výšinného sídliště Brloh I, kam mohla být přinesena pouze člověkem. Občas mohly už v pravěku sloužit tyto lastury jako osobní předmět nebo ozdoba, jak dokládá příklad ze středočeských Brozánků (*Hrala 1973*, 118). Škeble jsou výjimečně doloženy i v některých hrobech, jak dokládá lastura z jednoho hrobu z Malé Bělé (*Vokolek 2003*, tab. 215:13).

Jantar

Jediným jihočeským nálezem sledovaného období je soubor 618 perel (*tab. 134:16-18*) a jednoho jantarového kotouče (*tab. 134:20*), pocházející z depotu bronzové industrie v Křenovicích I. Jantarové korálky jsou v jižních Čechách známé od starší doby bronzové, křenovický nález však představuje jejich jednoznačně největší soubor (srov. *Michálek 1976c*).

5. ČASOVÉ ZAŘAZENÍ LOKALIT A DEFINICE CHRONOLOGICKÝCH HORIZONTŮ

Na základě provedených analýz movitých nálezů z jihočeských lokalit epochy popelnicových polí lze stanovit jejich chronologické zařazení. Velká část jihočeských lokalit je však zařaditelná jen obecně do celé epochy popelnicových polí a většina zbylých maximálně do úrovně jednoho Reineckova stupně. Z tohoto důvodu a zároveň i pro lepší komparaci s nálezy ze sousedních regionů byl na jihočeské lokality aplikován právě zmíněný Reineckův chronologický systém, přičemž zejména J. Bouzkem vytvořená šestistupňová periodizace knovízské kultury (K I-VI) a třístupňové dělení kultury štítarské (Š I-III; srov. např. *Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, 112) nebyla na většině jihočeských souborů využitelná.

Pokus o pokud možno přesnou dataci jednotlivých lokalit má však řadu úskalí. Je např. těžké zařadit každé nížinné sídliště do jednoho chronologického stupně, neboť je známo, že průměrná knovízská osada trvala obvykle ca 200-300 let (*Neustupný 1986*, 231). Také datování podle keramiky, která na většině lokalit představuje jediný datovatelný materiál, není bez nesnází. Je třeba si totiž uvědomit, že vývoj nešel nikdy ve zcela přímé linii, že se starší tvaroslovné i výzdobné prvky udržovaly po delší dobu a že náhodná absence mladších elementů v komplexu může vést k omylu v datování (*Pleinerová – Hrala 1988*, 77). Zvláště ve zlomkovém sídlištním materiálu je tvaroslovná chronologie dosti málo vhodná (*Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, 92). Zároveň i u celých nádob je třeba počítat s určitou variační šíří pro jednu časovou rovinu a nechápat každou změnu od vytýčeného vůdčího typu ve smyslu časové posloupnosti (*Hrala 1973*, 59). O něco lépe jsme na tom u bronzových předmětů, u většiny z nich je však rovněž třeba počítat s dlouhodobým přežíváním od doby jejich hlavního výskytu (srov. řadu typických středobronzových předmětů v depotech mladší doby bronzové).

Z tohoto důvodu byly v jižních Čechách definovány pouze čtyři základní chronologické horizonty, které odpovídají hlavním vývojovým etapám celé této epochy:

- **Přechodný mohylovo-knovízský horizont (Plzeň-Jíkalka) – BC2/BD**
- **Starší horizont popelnicových polí (Riegsee) – BD-HA1**
- **Vrcholný horizont popelnicových polí (Jenišovice) – HA2-HA2/HB1**
- **Pozdní horizont popelnicových polí (Štítary) – HB1-3**

Do uvedených čtyř horizontů lze zařadit jen 151 lokalit, tj. cca 42 % všech jihočeských lokalit tohoto období. Velké procento datovatelných entit vykazují mohylníky (28 zařaditelných z 30), výšinné lokality (15 z 18) a depoty (24 datovatelných z 29), daleko menší počet datovaných nalezišť je mezi plochými pohřebišti (jen 57 %), neboť z mnoha většinou soliterních hrobů zůstaly dochovány jen nedatovatelné spodní části uren. Nejmenší procento chronologicky zařazených lokalit vykazují rovinná sídliště (jen cca 20 %), což je zase způsobeno povětšinou sběrovým charakterem velké části sídlišť, neumožňujícím přesnější zařazení. Blíže nedatovaná jihočeská naleziště jsou tedy buďto zařaditelná jen obecně do epochy popelnicových polí a nebo je jejich datace sporná, zpravidla mezi střední a pozdní dobou bronzovou. Celkový přehled chronologického zařazení jihočeských lokalit přináší následující *tabulka 24*. V tabulce jsou uvedeny všechny doložené lokality pro každý jednotlivý horizont – v případě delšího trvání lokality je tak uvedena pod všemi na ní doloženými horizonty, součet všech lokalit daného typu ve všech horizontech tak převyšuje celkový počet lokalit daného typu. U třech lokalit kategorie „sídliště a hrob“ je každá

komponenta uvedena samostatně. Celkový počet lokalit zahrnuje i sporné lokality, které zde nejsou samostatně odlišeny.

Horizont	rovinná sídliště	výšinné lokality	plochá pohřebiště	mohylová pohřebiště	depoty	ojedinělé nálezy	kultovní areál	Celkem
BC2/D	2	2	2	14	15	4	-	39
BD-HA1	14	3	8	19	5	14	1	67
HA2-HB1	11	2	8	1	2	2	-	26
HB1-3	14	9	1	-	2	8	-	34
Pop. pole ¹⁰	151	3	12	2	5	37	-	210
Celkem	190	18	28	30	29	65	1	361

Tab. 24. Přehled chronologického zařazení mlado- a pozdněbronzových lokalit v jižních Čechách.

5.1. Přechodný mohylovo-knovízský horizont: Plzeň-Jíkalka (BC2/D)

Výrazem kontinuálního vývoje mezi střední a mladší dobou bronzovou jsou přechodné horizonty, které byly definovány ve většině středoevropských regionů (Kytlicová 1975, 95; Hrala 1990, 203-205). V západních Čechách je toto období nazýváno vrhavecským horizontem (Čujanová-Jilková 1977, 105-111; táž 1995, 16-18), ve středních Čechách horizontem modřanským (Böhm 1937, 90; Bouzek 1963, 66; Hrala 1973, 81-88) a na jižní Moravě mohylovo-velatickým horizontem, příp. stupněm Blučina-Kopčany (Řihovský 1963, 70; týž 1982a, 33-34). Ve východním Rakousku je uvedený horizont reprezentován především na pohřebišti v Pitten (Benkovsky-Pivovarová 1987), ve východní části středních Čech Skalkou u Velimi (Hrala 1990, 204-205; Hrala – Šumberová – Vávra 2000). Sídelní kontinuita je v této době předpokládána rovněž v maďarském Podunají (Kemenczei 1990, 225), stejně jako v Bavorsku (Torbrügge 1959a, 47; týž 1959b, 100; Hochstetter 1980, 103-104, 108), zde zejména v tzv. skupině Riegsee na jihozápadě této spolkové země (Koschik 1981, 133-139).

Přechodný mohylovo-knovízský horizont, spadající na přelom stupňů BC2/BD, lze definovat také v jižních Čechách. V současné době můžeme uvést zhruba čtyři desítky jihočeských lokalit, které do tohoto období spadají (mapa 9). Jedná se přitom o všechny základní typy lokalit ve všech hlavních sídelních mikroregionech. Jednoznačně nejvýraznější kategorií památek tohoto časového úseku jsou **depoty** bronzových předmětů **horizontu Plzeň-Jíkalka** (Kytlicová 1964), kterých je dnes v našem regionu známo patnáct. Jejich nápadná koncentrace v okolí výšinného sídliště na Zvíkově (mapa 16) naznačuje mocenské, obchodní a snad i výrobní (?) centrum celého regionu v této době (srov. Beneš – Kytlicová 1991, 82 – Abb. 23). V nejbližším okolí zvíkovské ostrožny se nacházejí depoty Zvíkovské Podhradí II (tab. 106:9-14) a III (tab. 108:2-19) a dále hromadné nálezy Zbonín I (tab. 107-108:1) a II (tab. 109-110:1-5) a Varvažov I (tab. 106:1-6). Jistý vztah k tomuto centru můžeme pak ještě předpokládat u depotů z Temešváru I (tab. 156), Křenovic I (tab. 134:10-21) a Bošovic I (tab. 96). V pootavském mikroregionu náleží do horizontu Plzeň-Jíkalka depoty z Malých Nepodřic I, Pisku X a Smrkovic I (Chvojka 2001a, Taf. 15:6-7, 36:1-6, 47:13-21), v povltavském mikroregionu depot kovotepeckého náradí z Albrechtic nad Vltavou I (tab. 145), z Českobudějovicka pravděpodobný soubor z Čakova I (tab. 163:14-15), z povodí dolního toku Blanice depot tří srpů z Pražáku I (tab. 52:1-3) a z okrajové zóny Českokrumlovská hromadný nález z Hořic na Šumavě I (tab. 164).

Další výraznou kategorií nalezišť tohoto horizontu jsou **mohylová pohřebiště**, která většinou kontinuálně pokračují z předchozí střední doby bronzové. Z celkového počtu 24

¹⁰ Včetně kategorií „střední-mladší doba bronzová“ nebo „mladší doba bronzová“.

jistých a 5 nejistých mohylníků má celkem 14 doloženo kontinuální pohřbívání od střední do mladší doby bronzové, příp. obsahovalo nálezy přímo z tohoto přechodného horizontu. Do přechodného mohylovo-knovízského horizontu tak náleží v povodí dolní Blanice mohylník v Újezdu u Vodňan I (*tab. 88:3*) a v Pootaví mohylník v Putimi XII (*Chvojka 2001a*, Taf. 36:7), oba s nálezy vývalkovitých jehlic. Ze zvíkovského mikroregionu známe dnes jenom jeden mohylník v Topělci IV, který podle nevýrazné keramiky (*tab. 104:15*) patří nejspíše do tohoto přechodného období. V povodí dolní Lužnice je dnes registrováno pět jistých mohylníků této epochy, z nichž čtyři můžeme zařadit do přechodu od střední do mladší doby bronzové, a to buďto na základě nalezených artefaktů (Koloměřice I: *tab. 134:1-4*, Řepeč I: *tab. 137:1-7*) nebo podle kontinuálního pohřbívání od vyvinutých fází střední doby bronzové (Hvožd'any I, Sepekov I). Největší počet jihočeských mohylníků s doloženými komponentami mladší doby bronzové se nachází v povltavském mikroregionu: z osmi tamních lokalit však můžeme do horizontu Plzeň-Jíkalka zařadit s jistotou jenom tři, a to opět zejména podle prokázané kontinuity od střední doby bronzové (Doubrava I, Litoradlice I, Vlkov I) – ostatní mohylová pohřebiště poskytla pouze nálezy stupně BD, příp. i mladší. Do tohoto horizontu BC2/D můžeme zařadit rovněž bronzovou sekerku z Dřítně I, která snad rovněž pochází z rozorané mohyly (*tab. 148:10*). Na Českobudějovicku náleží ze čtyř mohylníků do tohoto horizontu bezpečně tři: Netolice II s vývalkovitou jehlicí (*tab. 163:17*), Opalice I (*tab. 163:16*) a Plav II (*tab. 163:19*); mohylník v Netolicích I můžeme zatím zařadit s výhradami jen obecně do mladší doby bronzové.

V tomto přechodném horizontu BC2/D se v jižních Čechách také poprvé setkáváme s **plochými hroby**, z nichž můžeme jmenovat hrob I z Rohozné I a oba hroby z Putimi I. Oba poskytly výraznou keramiku ještě pozdně mohylového charakteru (*Chvojka 2001a*, Taf. 37:13-29, 40:14-19). V jiných mikroregionech nejsou ploché hroby pro tento horizont bezpečně prokázány.

Více problematická je definice tohoto přechodného mohylovo-knovízského období na **rovinných sídlištích**. Pouze v Pootaví sem můžeme datovat dvě sídliště: Modlešovice I a Smrkovice III (*Chvojka 2001a*, Taf. 16-20, 48:11-16).

Do horizontu Plzeň-Jíkalka můžeme na základě rozboru jejich keramických nálezů datovat i dvě jihočeské **výšinné lokality** – Hradiště u Písku I (*Chvojka 2001a*, Taf. 10-12) a Čichtice-Šipoun I (*Parkman 2004*, obr. 7-9). Osídlení jiných jihočeských hradišť v této době nebylo zatím spolehlivě prokázáno, což je i případ Zvíkovského Podhradí I, z jehož okolí pocházejí početné hromadné nálezy.

Zmínit musíme také několik **ojedinělých nálezů**, z nichž však do tohoto období náleží pouze čtyři: sekerky s protaženými nevyvinutými laloky z Maletic I (*tab. 9:1*), Novosedel nad Nežárkou I (*169:5*) nebo Velkých Nepodřic III (*Chvojka 2001a*, Taf. 64:19) a pak litý náramek ze Zbonína III (*tab. 106:8*).

Tímto přechodným horizontem je tak v jižních Čechách naznačena možná kontinuita osídlení mezi střední a mladší dobou bronzovou ve všech hlavních sídelních mikroregionech. Nemůžeme samozřejmě apriori vylučovat nějaké menší lokální pohyby nebo migrace určitých skupin obyvatel, ty však patrně neměly na celkový charakter osídlení podstatnější vliv. Patrný je v této době pouze postupný posun osídlení do předtím téměř neobydleného středního Pootaví (Rohozná I, Putim I, Modlešovice I), které se pak v mladší době bronzové stalo trvalou součástí jihočeské sídelní oikumeny. Na základě dnešní nálezové situace však nenacházíme žádné přesvědčivé doklady o příchodu většího množství nového obyvatelstva do jižních Čech, jak bylo dosud často předpokládáno v souvislosti s teorií o šíření knovízské kultury ze středočeské oblasti (např. *Bouzek 1963*, 77; *týž 2001*, 20; naopak výhrady k tomu publikovali např. již *Neustupný 1963-1964*, 141, pozn. 6; *Hrala 1973*, 126; *Pleiner 1978*, 404). Za prokázanou lze považovat pouze expanzi knovízské kultury do předtím téměř

neosídleného středního Povltaví, tj. do regionu Příbramska a Sedlčanska (*Smejtek 1987b*, 352), otázkou ovšem zůstává, odkud tato expanze vycházela.

5.2. Starší horizont popelnicových polí: Riegsee (BD-HA1)

Od přechodného mohylovo-knovízského horizontu máme v jižních Čechách doložen kontinuální vývoj do následující již plně zformované epochy popelnicových polí. Její nejstarší úsek, spadající rámcově do vyvinutého stupně BD s přesahem do starší poloviny stupně HA, můžeme označit jako samostatný časový úsek. Během tohoto přibližně jednoho až dvou staletí se na jedné straně ještě běžně setkáváme s přežíváním mohylového způsobu pohřbívání i s mnoha dalšími projevy středobronzové tradice, na druhé straně nastupují nové progresivní vývojové prvky (srov. např. *Bouzek 1963*, 74-77; *Hrala 1973*, 83-84; *Plesl 1974*, 358; *Jiráň 1997b*, 183). Ve většině českých regionů se v tomto období kontinuálně vyvíjelo původní domácí obyvatelstvo, které však zároveň stálo pod silným vlivem zejména z Podunají, odkud sem přicházely nové civilizační impulsy nastupující epochy (*Plesl 1974*, 351-353). Vedle významných podnětů z oblasti karpatské a středodunajské měly na počáteční fázi českých kultur okruhu hornodunajských popelnicových polí vliv i jihoněmecko-alpské regiony, reprezentované tzv. horizontem Riegsee.

Horizont Riegsee byl definován F. Holstem na základě hodnocení nálezů ze známého mohylového pohřebiště v Horním Bavorsku (*Holste 1953*, 91-95, Abb. 11, Taf. 22). Od té doby byla jeho náplň dále propracována (např. *Müller-Karpe 1959*; *Torbrügge 1959a*, 44-47; *Koschik 1981*, 126-139, Abb. 13-14), až se stal symbolem nejstarší fáze popelnicových polí, tj. Reineckova stupně BD, v jihoněmeckých oblastech (srov. *Kovářík 1975*, 12-14). S jeho projevy se však setkáváme nejen v alpských a podunajských regionech, ale i na našem území. Již před mnoha lety byl konstatován vliv horizontu Riegsee na počátky knovízské kultury (např. *Hrala 1973*, 81) i při formování tzv. kultury milavečské v západních Čechách (*Šaldová 1961*, 708-710). V českých zemích je s ním spojován zejména výskyt některých typů bronzových předmětů, jako např. litých žebrovaných náramků průřezu tvaru "D", bronzových mečů, nožů, pásů, brýlovitých spirál, jehlic s vázičkovitou hlavicí, jehlic typu Weitendorf aj. (*Kytlicová 1965*, 79; *Kovářík 1975*, 25-26, tab. VII-IX).

Do starého horizontu popelnicových polí můžeme v jižních Čechách zařadit daleko více lokalit než do horizontu předchozího, což pochopitelně odráží odlišnou délku trvání obou těchto horizontů a zároveň také obtížnější rozpoznatelnost nálezů z přechodných období (*mapa 10*). Oproti horizontu Plzeň-Jíkalka však výrazně v této době ubylo depotů. Do období tzv. **depotů zlomků** můžeme totiž v jižních Čechách bezpečně zařadit jenom pět lokalit, což je dvoutřetinový úbytek od předchozího horizontu. Tři z těchto depotů však náležejí k nejvýznamnějším z celé této epochy, neboť obsahují množství importů vzdálené proveniencie: Zahájí I (*tab. 157*) s nálezy zejména jihovýchodního původu, Staré Sedlo I (*tab. 141-144*) a Hološovice I (*tab. 159-162*) s inventářem podunajského, alpského i severoevropské tradice. K nim pak lze počítat i dva spornější nálezy: depot (?) čtyř zlomků náramků z Hradiště V (*Chvojka 2001a*, Taf. 13:1-4) a pak pomíchaný soubor předmětů z Pasek I, v němž je však převaha bronzů právě z tohoto chronologického úseku (*tab. 46-51*).

Ve stupních BD-HA1 se v jižních Čechách také setkáváme s 19 **mohylovými pohřebišti**, z nichž některá pokračují z předchozího mohylovo-knovízského horizontu (Doubrava I: *tab. 148:6-8*; Hvožd'any I: *tab. 131:4-6*; Litoradlice I: *tab. 154:1*; Řepeč I: *tab. 137-138*; Sepekov I: *tab. 139*; Vlkov I: *tab. 155:7-8*), jiná jsou však patrně založena až v této době. Příkladem je zejména největší jihočeské mohylové pohřebiště tohoto období v Drhovicích I (*tab. 122-130*, *131:1-3*). Pouze mladobronzové (a pak halštatské) pohřby jsou doloženy také na mohylníkách ve Chvaleticích I (*tab. 1-4*) a Skálách I (*tab. 87:1-11*), stejně jako na dvou lokalitách u

Albrechtic nad Vltavou, u nichž však není zcela vyloučené, netvořily-li z nich údajně dochované bronzové předměty původně spíše součást depotu (*tab. 146:1-7, 147*). Jediná mladobronzová mohyla stupně BD byla prozkoumána na mohylníku v Protivíně I (*tab. 52:11-13*), stejně jako v Dobešicích I (*tab. 148:1-4*). Jehlice typu Weitgendorf z Tálina I (*tab. 88:2*) a z Podolí I/I (*tab. 154:2*), pochází-li skutečně z mohyl, by tyto mohyly datovala také jednoznačně do horizontu Riegsee. Stejným způsobem by mohl mohylník v Novém Dvoře IV datovat bronzový náramek průřezu tvaru "D" (*tab. 93:18*) a mohylník ve Slavěticích I bronzový hrot kopí (*tab. 154:11*). Rovněž jehlice s kyjovitou hlavicí z okolí Bavorova (*tab. 166:1*) by mohla datovat potenciální mohylový hrob do tohoto období. Posledním mohylníkem, užívaným pravděpodobně ve stupních BD nebo HA1, je pootavská lokalita Kestrany V (*Chvojka 2001a*, Taf. 15:1), odkud pochází sekerka se středovými laloky.

Oproti předchozímu horizontu můžeme z tohoto období jmenovat větší množství **plochých pohřebišť**, značná část zejména menších plochých nekropolí však poskytla jen blíže nedatovatelné spodky nádob. Jednoznačně datovatelné jsou např. ploché hroby z Radčic IV, náležející spíše do stupně HA1 (*tab. 86*). Do stejného období můžeme s jistými výhradami zařadit minimálně první hrob z Topělce I (*tab. 105:1-6*), přičemž jistě i část dalších hrobů z topěleckého pohřebiště náleží tomuto horizontu. Jehlice s kulovitou hlavicí z Vlastce I (*tab. 104:13*) náleží do tohoto období, není však jisté, pochází-li skutečně z plochého hrobu. Nejlepší soubor stupně BD jihočeského regionu však poskytly dva hroby ze Zátaví I (*Chvojka 2001a*, Taf. 66-68), na jejichž keramických milodarech lze nalézt celou řadu chronologicky citlivých prvků. Z předchozího horizontu pokračuje v celém tomto období pohřbívání na třetím největším jihočeském plochem pohřebišti v Rohozné I (*Chvojka 2001a*, Taf. 40-42), s určitými výhradami sem můžeme zařadit i hroby z Rohozné II a Putimi IX (*Chvojka 2001a*, Taf. 39). Některé hroby z Vrcovic I spadají patrně do stupně HA1, pohřební aktivity zde však probíhaly pravděpodobně i v následujícím horizontu (*Chvojka 2001a*, Taf. 64:14-18, 65).

Na **rovinných sídlištích** je tento počáteční horizont daleko lépe definovatelný, uvést můžeme několik jednoznačných příkladů. Nejvýraznější sídliště celých jižních Čech tohoto stupně bylo prozkoumáno v Bechyni II, přičemž zejména jeho objekt 1/86 přinesl velmi charakteristické nálezy (*tab. 112-120*). K typickým lokalitám stupně BD můžeme také počítat nedávno zkoumané sídliště Černýšovice I (*tab. 121:12-14*), jehož nálezy však zatím nebyly komplexně zpracovány. Dvě téměř celé nádoby datují do tohoto období také sídliště v Milenovicích VI (*tab. 42:3, 43:1-3*). V mikroregionu dolní Blanice je však nejhezčím příkladem stupně BD sídliště ve Žďáru I (*tab. 89-91*), na němž bylo získáno několik rekonstruovatelných tvarů nádob. Méně výrazné keramické zlomky poskytla sídliště v Myšenci II (*tab. 45*) a Protivíně II (*tab. 53*), přesto i je můžeme zařadit celkem jednoznačně do tohoto horizontu. Také v Pootaví můžeme uvést několik celkem jednoznačně datovaných rovinných sídlišť stupně BD: Dobeš I a II, Rohozná II (*Chvojka 2001a*, Taf. 4-9, 43), Semice II (*tab. 94:1-2; Chvojka 2001a*, Taf. 46:12-17). Z předchozího přechodného horizontu přežívá do plně vyvinutého stupně sídliště v Modlešovicích I (*Chvojka 2001a*, Taf. 16-20). Naopak spíše do mladšího úseku tohoto horizontu náleží známé sídliště v Písku I (*Chvojka 2001a*, Taf. 2-28). Z Českobudějovicka můžeme uvést výrazný soubor stupně BD z Babic I (*tab. 158*), z Českokrumlovska méně výrazné sídliště v Novosedlích I (*tab. 165:7-14*).

Poměrně nevýrazné nálezy patrně staršího horizontu mladší doby bronzové poskytly tři jihočeské **výšinné lokality**. Několik nejednoznačně datovaných zlomků, s výhradami datovatelných do období BD-HA(1), známe ze Skočic I (*tab. 88:4-6*) a z Bechyně I (*tab. 121:11*). Jednoznačné zařazení do stupňů BD-HA má tak pouze jediné jihočeské výšinné sídliště v Sepekově I (*tab. 140*).

Do počátečního horizontu mladší doby bronzové můžeme konečně zařadit i jediný jihočeský **kultovní (?) areál** z Cehnic I, jehož dvě rekonstruované nádoby jednoznačně náležejí do tohoto období (*tab. 92:19-20*).

Z mnoha **ojedinělých nálezů** jihočeského regionu náleží část jednoznačně do tohoto období, jak ukazují např. bronzы z okolí Písku (*tab. 93:1-4*), zlomek nákrčníku z okolí Strakonice (*tab. 94:3*), nánožní kruh z Hostů II (*tab. 149:1*), zlomek náramku z Hostů III (*tab. 148:9*) či náramek stejného typu z Koloděj nad Lužnicí II (*tab. 154:4*). Také ojedinělé nálezy jehlic typu Weitgendorf ze Strachovic I (*tab. 155:1*), Temelína II (*tab. 155:2*) a Zátaví IV (*Chvojka 2001a*, Taf. 68:14), stejně jako jehličky z Temelína III (*tab. 155:5*), z okolí Českých Budějovic (*tab. 163:12*), z okolí Bechyně (*tab. 121:1*), z Milevska I (*tab. 135:1*), z Malých Nepodřic III, Nového Dvora III, Strakonice VI (*Chvojka 2001a*, Taf. 15:8, 21:4, 59:28) nebo masivní jehlice z Kroclova I (*tab. 163:18*) náležejí tomuto období. Do staršího období popelnicových polí patří také rapírový meč z Týna nad Vltavou I (*tab. 155:6*) nebo nůž typu Riegsee z Nového Dvora II (*Chvojka 2001a*, Taf. 21:2).

5.3. Vrcholný horizont popelnicových polí: Jenišovice (HA2-HA2/HB1)

V jižních Čechách můžeme pro celou mladší dobu bronzovou předpokládat sídelní kontinuitu a rovněž přechod do pozdní doby bronzové se zdá být bez jakýchkoliv zvrátů (srov. *Bouzek 1965*, 67). Podobná je situace i v jiných regionech knovízské kultury, kde je rovněž shledávána kontinuita mezi stupni HA2 a HB1, vyjádřená navíc i terminologicky (tzv. attinský nebo jenišovický horizont: *Hrala 1973*, 91-100, 111). Jiná je situace v západních Čechách, kde je právě v této době konstatován zásadní vývojový předěl, znamenající zánik mladobronzového osídlení, snad i kratší sídelní hiát a poté patrně příchod nových obyvatel, reprezentovaných tzv. nynickou skupinou (*Šaldová 1965a*, 87-90).

V této době, tj. ve stupních HA2-HB1, by měla podle dosavadních zjištění vrcholit intenzita osídlení jižních Čech (srov. např. *Michálek – Chvojka 2000*, 32; *Chvojka 2001a*, 90-93; *Fröhlich – Chvojka 2001*, 116; *Chvojka 2004a*, 61 – tab. 1, 74). Podíváme-li se však blíže na chronologické zařazení jihočeských lokalit, pak zjistíme, že oproti předchozímu i následujícímu horizontu je jejich počet nižší (*mapa 11*). Tento stav pochopitelně odráží datovací možnosti méně výrazných souborů, kdy např. pozdněbronzová keramika zdobená hřebenováním, dřívkováním nebo špachtlováním je daleko lépe určitelná do jednoho stupně než např. keramika zdobená svíslým prstováním, kterou můžeme datovat od střední až do počátku pozdní doby bronzové. Je rovněž třeba upozornit, že řada lokalit, zařazených v autorově diplomové práci právě do tohoto období (srov. *Chvojka 2001a*, 90-93), je po provedeném kritickém rozboru v této práci zahrnuta do kategorie „popelnicová pole“ bez bližší specifikace. Oproti jiným horizontům je v této době doložen rovněž jen minimální počet depotů, mohylových hrobů i výšinných lokalit, tedy zpravidla lépe datovatelných lokalit, které v jiných stupních tvoří podstatnou část souborů. Uvedený počet jihočeských lokalit jenišovického horizontu (26) tak odráží pouze dnešní stav a možnosti datování zejména sídlištní keramiky a je proto ve srovnání s jinými horizonty relativně dosti nízký.

Nejpočetněji zastoupeným typem lokalit jsou v tomto období **rovinná sídliště**, kterých můžeme do stupňů HA2-HB1 jednoznačně přiřadit jedenáct. V mikroregionu dolního toku Blanice je nejvýraznější lokalitou „attinského“ horizontu sídliště v Radčicích I (*tab. 55-84*) s množstvím dobře datovatelných keramických nálezů. Méně chronologicky citlivých artefaktů poskytla sídliště v Milenovicích II (*tab. 26-30*) a v Radčicích II (*tab. 85:1-9*), která však náleží celkem jednoznačně rovněž do tohoto období. V Pootaví jsou nejvýraznějšími sídlišti jenišovického horizontu lokality Písek II (*Chvojka 2001a*, Taf. 29-33) a Strakonice II (*Chvojka 2001a*, Taf. 51-57, 58:1-19), zmínit však můžeme ještě sídliště Písek VII (*Chvojka 2001a*, Taf. 35) a Velké Nepodřice I (*Chvojka 2001a*, Taf. 62-63, 64:1-11). Jediným nesporným sídlištěm zvíkovského mikroregionu je v tomto období Čížová I, z níž sem náleží prvních pět objektů (*tab. 97-101, 102:1-5*). Na Bechyňsku můžeme do attinského horizontu

zařadit bohaté sídliště v Hvožd'anech II (*tab. 132*), z oblasti Vltavotýnska pak nedávno zkoumané sídliště v Březnici I, které však zůstává nezpracované. Zatím nezpracované jsou rovněž nálezy ze sídliště v Hluboké nad Vltavou II (*tab. 149:2*), na němž stále probíhá archeologický výzkum, potvrzující zařazení i této lokality do horizontu HA2-HB1.

Stejně jako v předchozím horizontu byly i v této době využity jen minimálně **výšinné lokality**. Uvést můžeme jen dvě, obě však s velmi výraznými nálezy: Milenovice I (*tab. 10-25, 26:1-7*) a Chřešřovice I (*tab. 150-153*). Do budoucna lze celkem oprávněně předpokládat doložení této fáze i na dalších jihočeských hradištích a výšinných sídlištích, z většiny však zatím máme k dispozici jen velmi malý nálezový soubor, který toto zařazení prozatím neumožňuje.

V jenišovickém horizontu dochází k výrazné změně v zastoupení **pohřebních areálů**. Zatímco ještě v horizontu Riegsee převažovala v jižních Čechách mohylová pohřebiště nad plochými, v jenišovickém horizontu mohylníky v podstatě zcela vymizely: jedinou lokalitu by měla reprezentovat dnes zaniklá údajná mohyla ve Vrcovicích II se známým nálezem dvou štítových spon (*tab. 105:7-8*), její klasifikace jako mohylníku je však dosti nejistá. Naopak plochá pohřebiště jsou v tomto horizontu zastoupena stejným počtem osmi lokalit jako v období předchozím. Z něho pokračují zejména pohřebiště v Topělci I, které však zůstává nezpracované, a pak ve Vrcovicích I (*Chvojka 2001a*, Taf. 64:14-18, 65). Jen na stupně HA2-HB1 by pak měly být omezeny pootavské lokality Hradiště II (*Chvojka 2001a*, Taf. 12:21-27), Jinín I (*Chvojka 2001a*, Taf. 13:9-10, 14:1-4), Kestřany I (*Chvojka 2001a*, Taf. 14:5-9) a Strakonice I (Michálek 1993). Poněkud sporné je datování zásobnice ze Štěkně II (*Chvojka 2001a*, Taf. 60:13-16), s jistými výhradami však můžeme i tento jeden hrob zařadit do jenišovického horizontu. Z mikroregionu dolní Blanice sem lze datovat pouze dva hroby z Milenovic VII (*tab. 44*); na sídlišti tohoto horizontu v Radčicích II byl sice také doložen zbytek plochého hrobu (*tab. 87:12*), jeho datace však není jistá a nelze jej proto do tohoto horizontu počítat.

Postupný úbytek **hromadných nálezů** v jižních Čechách, pozorovatelný již v horizontu depotů zlomků, pokračoval i v tomto období. Do jenišovického horizontu můžeme dnes s jistotou zařadit pouze depot dvou nákrčníků z Hradiště VI (*Chvojka 2001a*, Taf. 13:5-6). Druhou lokalitou tohoto typu z přelomu mladší a pozdní doby bronzové by měl být soubor dvou kruhů z Královy Lhoty I (*tab. 104:1-2*), jeho původ však nemusí být jihočeský.

Poslední kategorii nálezů představují opět ojedinělé nálezy, kterých je však rovněž daleko méně než v jiných obdobích – z regionu sice pochází množství mladobronzových sekerek nebo hrotů kopí, jejich zařazení právě do tohoto horizontu však není zcela prokázané. Jednoznačně sem můžeme zařadit pouze sekerku s tulejí z Křtěnova I (*tab. 154:5*) a pak ojedinělý nález etážovité amfory z Prachatic I (*tab. 166:9*)

5.4. Pozdní horizont popelnicových polí: Štítary (HB1-3)

Pozdní doba bronzová je v jižních Čechách všeobecně považována za období silné retardace v osídlení, jejímž důvodem mohly snad být zhoršující se klimatické podmínky (Bouzek 1982, 183; *týž* 1983, 266-267), vyloučit však nelze ani další příčiny (srov. např. Smejtek 1987b, 353). Na žádné lokalitě však nemáme doložen její násilný zánik, důvodem úbytku osídlení tak nejspíše nebylo ani vnější ohrožení ani vnitřní rozbroje. Rovněž otázka případného směru odchodu jihočeských obyvatel není dosud rozřešena. Přes zjevný úbytek lokalit je však ve všech hlavních jihočeských sídelních mikroregionech doloženo osídlení po celý tento stupeň až do závěru pozdní doby bronzové. S tím se shoduje i konstatování J. Neustupného, podle něhož nebyla v pravěku území, která již jednou patřila do sídelní oikumeny, z ní již později vypouštěna, pokud k tomu nenutily neodvratné přírodní zásahy, tj.

jednou osídlené území nezůstalo v pravěku většinou již nikdy liduprázdné (*Neustupný 1968*, 87-88).

Přes uvedené konstatování však nevypadá srovnání počtu lokalit tohoto stupně s předchozími etapami popelnicových polí nijak zvlášť rozdílně (srov. *tab. 24*). 34 bezpečně datovaných lokalit vyvinutého stupně HB (*mapa 12*) představuje dokonce vyšší počet oproti 26 lokalitám předchozího jenišovického horizontu. Jisté zkusení však nabízí již výše uvedená skutečnost, že štítarská keramika stupně HB je i v sídlištním materiálu většinou daleko lépe odlišitelná a datovatelná než běžná sídlištní keramika knovízská, u níž jsme většinou schopni jejího zařazení jen obecně do mladší doby bronzové. Zatímco 26 „jenišovických“ lokalit regionu tak bezpochyby představuje pouhý zlomek v té době existujících lokalit, počet 34 lokalit štítarských se patrně více blíží původní pravěké realitě (ve smyslu relativního srovnání těchto epoch). Na rozdíl od všech předchozích epoch doby bronzové však máme pro stupeň HB značně pozměněné typové zastoupení lokalit, přičemž nápadně vyniká zejména téměř totální absence pohřebních komponent.

Více než třetinu pozdněbronzových lokalit v regionu představují **rovinná sídliště**, kterých je dnes bezpečně prokázaných čtrnáct. Ta jsou, podobně jako valná většina ostatních lokalit té doby (*mapa 12*) koncentrována zejména do severní poloviny jižních Čech. Z mikroregionu dolní Blanice známe dnes čtyři sídliště stupně HB, z nichž nejbohatší nálezy přineslo bezesporu sídliště v Milenovicích III (*tab. 31-40*). Zatím pouze sběrem nebo drobnými výkopy byly ověřeny tři další lokality mikroregionu: Křtětice I (*tab. 6-8*), Křtětice-Lidmovice I (*tab. 9:2-15*) a Radčice III (*tab. 85:10-16*). Nejvýraznějším pozdněbronzovým sídlištěm v Pootaví je lokalita Strakonice III (*tab. 94:4, 95*), která poskytla i jakýsi příkopem ohraničený areál snad kruhového půdorysu s bohatými keramickými nálezy. Do stupně HB zde náleží také sídliště v Modlešovicích II (*Chvojka 2001a*, Taf. 20-21) a Písku VII (*Chvojka 2001a*, Taf. 35), které patrně přeživalo z předchozího horizontu. Zajímavá koncentrace lokalit stupně HB je pozorovatelná ve zvíkovském mikroregionu, odkud dnes známe čtyři rovinná sídliště. Nejlépe zkoumané bylo sídliště v Topělci III, odkud je znám přerušovaný žlab naplněný množstvím nálezů, ty však zatím nebyly zpracovány. Publikován je však významný soubor z objektu 6 z Čížové I (*tab. 102:6-13, 103*), který lze rovněž bezpečně datovat do pozdní doby bronzové. Sběrem, pak byly získány nálezy ze sídlišť v Nové Vsi u Čížové I (*tab. 104:10-11*) a z Mirotic I (*tab. 168:2-9*). Poslední koncentraci sídlišť pozdní doby bronzové představuje Bechyňsko, odkud byla uváděna čtyři sídliště stupně HB (srov. *Chvojka – Militký 2004*, obr. 3), jednoznačně revidována jsou však dnes jen tři: Radětice I (*tab. 135:5-8*), Senožaty II (*tab. 136:22-27*) a pak s jistými výhradami i sídliště v Hvožd'anech III (*tab. 121:6*).

Stupeň HB je jediným obdobím v rámci epochy popelnicových polí, které se v jižních Čechách výrazněji projevuje na **výšinných lokalitách**. Jednoznačně datovatelné nálezy tohoto stupně byly zatím prokázány na devíti lokalitách, které jsou zajímavě vázány na pouhé dva vodní toky: Vltavu a Otavu (*mapa 12*). Nejlépe klasifikovatelné nálezy poskytlo nejsevernější hradiště celého regionu ve Voltýřově I (*tab. 111*), na němž dokonce L. Smejtek definoval specifickou lokální keramickou výrobní tradici (*Smejtek 1984*, 159-161; *týž BZO 1984-1985*, 228). Další výraznější keramické nálezy poskytla i hradiště na zvíkovské ostrožně (*tab. 110:6-28*), v Chřešťovicích I (*tab. 150-153*) a v Hluboké nad Vltavou I (*tab. 148:11-13*). Menší keramické soubory pak známe z výšinných lokalit v Nevězicích I (*tab. 104:7-9*) a Brlohu I (*Chvojka 2001a*, Taf. 1:1-23). Ze známého starobronzového hradiště v Mříči I – Dívčím Kameni pochází také menší soubor pozdněbronzové keramiky (*tab. 163:1-11*), jeho nálezové okolnosti však nejsou jednoznačné. V areálech dvou známých raně středověkých hradišť v Katovicích I (*Dubský 1949*, 594 – obr. 29:5) a ve Velkých Hydčicích I (*tab. 167:3*) pak byly objeveny dva solitérní keramické zlomky, interpretace osídlení na obou těchto lokalitách je však značně problematičtá.

Jak již bylo řečeno výše, chybějící komponentou jsou v jihočeském regionu v této době **pohřební areály**. Jediným sporným nálezem je soubor ze Semic I (*Chvojka 2001a*, Taf. 46:1-9), který byl sice B. Dubským označen za pohřeb, ale vyloučena není ani jeho interpretace jako sídliště. Ojedinelý nález misky z Kestřan II, považovaný dříve za doklad hrobu, nelze jednoznačně do této kategorie zařadit.

Z **hromadných nálezů** můžeme uvést jediný jistý nález, který představuje známý soubor sekerek a srpů z Malého Boru I (*tab. 167:6-12*). Do hostomického horizontu depotů by mohl náležet i nález ze Skal II (*tab. 54:8-9*), kde je dobře datovatelný zejména srp. Sporné jsou však nálezné okolnosti, které připouštějí i jiný typ lokality. Zcela sporný je pak údajný nález ze Zadních Ptákovíc I. Podle starých zpráv (*Wocel 1868*, 574-575) zde mělo být nalezeno několik sekerek s laloky a tulejkami a bronzový hrot – nálezy jsou dnes ztracené a nedochoval se žádný jejich popis ani vyobrazení, podle sekerek s tulejkami však nelze vyloučit dataci do stupně HB.

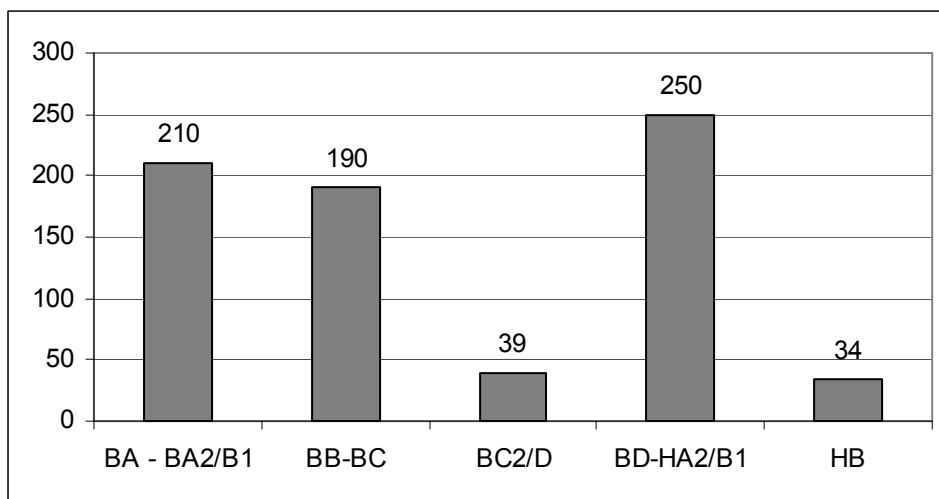
Do pozdní doby bronzové můžeme také zařadit několik **ojedinělých artefaktů**: známý je meč typu Mainz ze Skočic II (*tab. 88:1*), stejně jako sekerky z Hejné I (*tab. 167:1*), Opalic II (*tab. 163:13*) nebo Plíškovic I (*tab. 168:10*). Na lokalitě Strakonice V byl nalezen pozdněbronzový nůž typu Stillfried (*tab. 94:4*), který sem však byl patrně donesen sekundárně Keltů z nedalekého pozdněbronzového sídliště Strakonice III. Do pozdní doby bronzové můžeme také klást ojedinelý nález jehličky z Buzic I (*tab. 168:1*), stejně jako dvě solitérní nádoby z Vlachova Březí I (*tab. 166:8*) a Kestřan II (*Chvojka 2001a*, Taf. 15:3).

5.5. Shrnutí

V jižních Čechách je dnes známo celkem 361 lokalit z epochy popelnicových polí, což představuje jeden z nejintenzivněji osídlených pravěkých úseků jihočeského regionu. V rámci tohoto značně dlouhého období, trvajícího zhruba 600 let, ovšem docházelo k různým výkyvům. Vyčleníme-li tedy jako samostatnou etapu přechodný mohylovo-knovízský horizont BC2/D s 39 a pak celou pozdní dobu bronzovou s 34 lokalitami, zůstává nám na vlastní mladší dobu bronzovou úctyhodných 288 lokalit, počítaje v to ovšem i sporně nebo jen obecně zařazené nálezy. Pokud bychom tedy stanovili přibližný počet jistých lokalit stupňů BD-HA2/B1 na 250, dostaneme se k podobným číslům, jaká máme v našem regionu doložena pro starší či střední dobu bronzovou. Vzájemné srovnání všech epoch doby bronzové v jižních Čechách ukazuje *tabulka 25* – údaje pro starší a střední dobu bronzovou byly převzaty z již publikované práce autora (*Chvojka 2004a*, 61 – tab. 1). Pro lepší představu o vývoji počtu lokalit byl připojen i *graf 20*:

Jižní Čechy	celkem lokalit	rovinná sídliště	výšinné lokality	plochá pohř.	mohylová pohřebiště	depoty	ojedinělé nálezy
BA-BA2/BB1	210	79	20	0	38	43	30
BB - BC	190	50	3	0	±100	3	30
BC2/D	39	2	2	2	14	15	4
BD-HA2/HB1	250	130	8	27	20	12	53
HB	34	14	9	1	0	2	8

Tab. 25. Srovnání počtu jihočeských lokalit v hlavních etapách doby bronzové.

Graf 20. Srovnání počtu jihočeských lokalit v hlavních etapách doby bronzové.

Pro epochu popelnicových polí byly v jižních Čechách stanoveny čtyři chronologické horizonty, které v zásadě respektují třídění zejména v jiných českých regionech okruhu hornodunajských popelnicových polí. Tyto „jihočeské“ horizonty můžeme jednak porovnat s horizonty depotů v okolních regionech, jak ukazuje *tabulka 26*, potom se sídelně-pohřebními chronologickými horizonty (*tabulka 27*) a konečně s kulturně-chronologickými horizonty v sousedních oblastech, což je prezentováno v poslední *tabulce 28*. Údaje k následujícím tabulkám byly čerpány z několika prací: pro Čechy a částečně i pro Bavorsko byla použita tabulka publikovaná *L. Jiráněm* (2002, 12 – Tab. 10), pro Moravu tabulky ze syntetických prací od *V. Podborského a kol.* (1993, 236) a od *M. Salaše* (2005, 135 – obr. 23), pro Bavorsko nejnověji publikovaná data od *Ch. Neuderta* (2003, 31 – Abb. 7). Absolutní data byla převzata z nejnověji publikovaných údajů od *L. Sperbera* (1987, 144) a *L. Smejtky* (in: *Lutovský – Smejtek a kol.* 2005, 360). Pro jihočeské horizonty jsou pak v tabulkách uvedeny i nejtypičtější soubory.

Horizonty depotů:

Reinecke	Jižní Čechy	Čechy	Východní Čechy	Morava	V Bavorsko
BC2	-	-	-	Hradisko-Hulín	Asenkofen
BC2/D	Plzeň-Jíkalka: Zbonín I, II	Plzeň-Jíkalka	Chrást	Blučina	
BD	Depoty zlomků: Holašovice I	Lažany II	Velim	Drslavice	Riegsee
HA1	Zahájí I Staré Sedlo I	Suchdol II		Přestavlky	Hart
HA2	Jenišovice: Hradiště VI	Středokluky	Kosmonosy	Železné	Langengeisling
HA2/B1	Vrcovice II	Jenišovice			
HB1			Bošín Chvojeneč	Křenůvky	Kelheim I
HB2	Štítary: Malý Bor I	Hostomice- Třtěno	Lžovice	Boskovice	Kelheim II
HB3	Skály II		Slezské Předměstí	Černotín	Mauern

Tab. 26. Synchronizační tabulka horizontů depotů v jižních Čechách a v sousedních regionech.

Sídelně-pohřební chronologické horizonty:

Reinecke	Jižní Čechy	Západní Čechy	Střední a SZ Čechy	Jižní Morava	V Bavorsko
BC2	-	-	-	V.Hostěrádky	-
BC2/D	Plzeň-Jíkalka: Hradiště I	Vrhavěč	Praha-Modřany	Blučina-Kopčany	-
BD	Riegsee: Drhovice I	Sváreč	Velvary	Lednice-Baierdorf	Riegsee
HA1	Bechyně II Žďár I	Kostelec Předenice	Žatec	Velatice-Očkov	-
HA2	Jenišovice: Milenovice I	Hájek	Libochovany	Oblekovice	-
HA2/B1	Radčice I Strakonice II	Všekary	Jenišovice	Klentnice I	Atting
HB1	Topělec I Chřešřovice I	Nynice I	Štítary I	Klentnice II	Kelheim I
HB2	Štítary: Strakonice III	Nynice II	Štítary II	Brno-Obřany	Kelheim II
HB3	Milenovice III Voltýřov I	Nynice III	Štítary III	Podolí	

Tab. 27. Synchronizační tabulka sídelně-pohřebních horizontů v jižních Čechách a v sousedních regionech.

Kulturně-chronologické horizonty:

Absolutní data	Reinecke	Jižní Čechy	Západní Čechy	Stř. a SZ Čechy	V Čechy	Jižní Morava	V Bavorsko
1400-1300	BC2	mladomohylový horizont	-	-	?	pozdně mohylová f.	-
1300-1250	BC2/D	Plzeň-Jíkalka (Hradiště u Pi.)	I Vrhavěč	K I	L I	mohylovo-velatická fáze	frühe Urnenf.zeit
1250-1200	BD	Riegsee (Drhovice)	II Svářeč	K II	L IIa	starší fáze VK	
1200-1100	HA1		III Kostelec IV Předenice	K III K IV	L IIb	střední fáze VK	ältere Urnenf.zeit
1100-1050	HA2	Jenišovice (Chřešřovice)	V Hájek	K V	L IIIa	mladší fáze VK	mittlere Urnenf.zeit
1050-1020	HA2/B1		VI Všekary	K VI	L IIIb	velaticko-podolská fáze	
1020-950	HB1		Nynice I	Š I	Sl. I	starší fáze PK	jüngere Urnenf.zeit
950-900	HB2	Štítary (Voltýřov)	Nynice II	Š II		střední fáze PK	späte Urnenf.zeit
900-800	HB3		Nynice III	Š III	Sl. II	mladší fáze PK	

Tab. 28. Synchronizační tabulka kulturně-chronologických horizontů v jižních Čechách a v sousedních regionech.

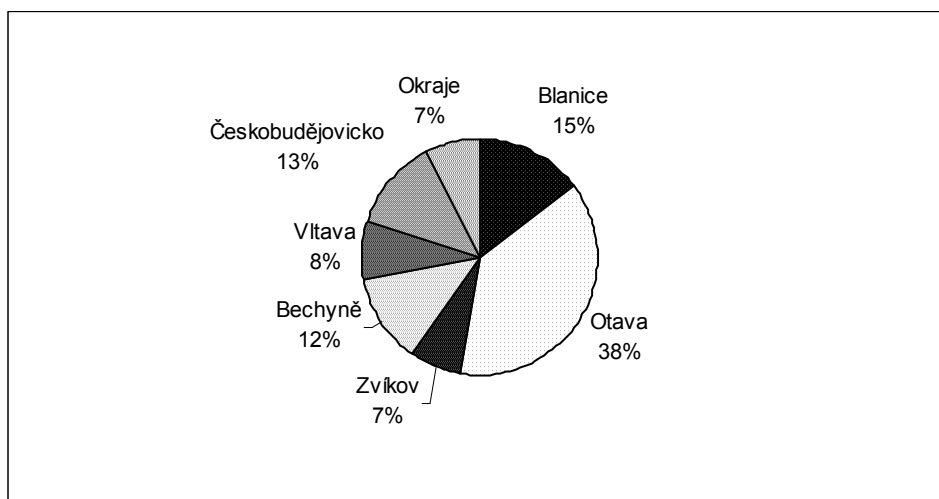
Pokud jde o absolutní datování, jedinou jihočeskou lokalitou, z níž tato data pocházejí, je hradiště ve Voltýřově I. Jedná se o kalibrovaná data 1015-835 BC (Bln 4207 Voltýřov) a 1050-845 BC (Bln 4208 Voltýřov; srov. *Lutovský – Smejtek a kol. 2005*, 358). Obě byla získána z dubové konstrukce starší fáze hradby, což se zhruba shoduje s počátkem osídlení hradiště ve stupni HB1. Z jiných jihočeských lokalit dosud žádné radiokarbonové datum nepochází, z výšinných lokalit mimo jihočeský region lze uvést např. datum ± 1300 BC ze Skalky u Velimi (*Hrala – Šumberová – Vávra 2000*, 265). Na jižní Moravě známe vzorek datovaný ^{14}C z hradiště v Brně – Obřanech (nekalibrované), ukazující stáří 900 – 820 BC (*Adámek 1961*, 32; *Podborský a kol. 1993*, 237; *Podborský 1994*, 208). Nekalibrované datum 1005 BC pochází také ze severobavorského hradiště Elfershausen, 900 BC z hradiště Schwanberg (*Gerlach 1998*, 130, 132). Z hradiště Grosser Knetzberg pak pochází datum 940 BC (*Jockenhövel 1982*, 256). Celkem 18 dat ^{14}C je uváděno z bavorského hradiště Bogenberg – jejich rozpětí je (pro střední až pozdní dobu bronzovou) 1527 – 878 BC (*Damminger – Schauer 1999*, 526 – Abb. 5), jedno datum je publikováno z výšinného sídliště v Bullenberg: 1270-1135 BC (*Ambs – Wischenbarth 1990*, 271). Jeden z největších souborů radiokarbonových dat přinesl výzkum na hradišti Freinberg u hornorakouského Lince. Ze vzorků ze sídlištních situací doby popelnicových polí pochází celkem 4 data ze staršího a středního období popelnicových polí: 1300 – 1120, 1260 – 1040, 1120 – 940 a 1250 – 1030 BC (*Urban 1994*, 171-173). V Dolním Rakousku pochází radiokarbonové datum z valu hradiště v Schiltern: 870 BC (*Trnka 1983*, 148).

6. TERÉNNÍ A TOPOGRAFICKÁ ANALÝZA LOKALIT A NEMOVITÝCH OBJEKTŮ

6.1. Rovinná sídliště

6.1.1. Prostorová analýza rovinných sídlišť

V jižních Čechách je dnes doloženo celkem 190 nížinných sídlišť z mladší a pozdní doby bronzové, což představuje více než polovinu všech jihočeských lokalit epochy popelnicových polí. Na základě dnešního stavu poznání (*mapa 13*) lze za nejhustěji osídlenou oblast regionu považovat pootavský mikroregion s celkem 72 rovinnými sídlišti (60 jistých a 12 nejistých), což představuje skoro 38 % všech jihočeských sídlišť této epochy. Poměrně značný počet rovinných sídlišť pak známe i z mikroregionů dolního toku Blanice a dolního toku Lužnice. Menší enklávy jsou patrné při soutoku Vltavy s Otavou a v jižní části Českobudějovické pánve, ojedinele se nížinná sídliště vyskytují v horním Pootaví a v okolí Prachatic, Českého Krumlova a Milevska. Představu o rozložení jihočeských rovinných sídlišť podle jednotlivých mikroregionů poskytuje následující *graf 21*:

Graf 21. Srovnání počtu jihočeských rovinných sídlišť sledované epochy podle hlavních mikroregionů.

Jak již bylo uvedeno, leží více než třetina jihočeských rovinných sídlišť v Pootaví, jiné jihočeské mikroregiony nedosahují ani poloviny tohoto počtu. V rámci každého mikroregionu lze navíc pozorovat určité menší sídelní mikroareály a naopak místa bez stop po sídelních areálech. Ta můžeme vysvětlit buďto nedostatečným stavem terénního výzkumu v daném místě a nebo skutečným odrazem pravěké reality: pro potřeby primitivního pravěkého zemědělství bylo zapotřebí rozsáhlých ploch terénu, jevícího se dnes jako území bez osídlení (*Neustupný 1986, 233*). Volné plochy však mohly být využívány i jako pastviny, plochy pro těžbu surovin apod. (srov. *Smrž 1994, 376*).

Pro mladší dobu bronzovou je obecně uváděna hustá síť sídlišť, podle *E. Neustupného (1986, 233)* byly středy sídelních areálů vzdáleny od sebe jen několik kilometrů. V knovízské oblasti v severozápadních Čechách zjistili *J. Bouzek, D. Koutecký a E. Neustupný (1966, 77)* v průměru jedno sídliště na 5,5 km², tj. 0,18 sídliště na 1 km². Nejřidší osídlení měla oblast Dolní Ohře II (jedno sídliště na 13,1 km², tj. 0,08 sídliště na 1 km²), nejhustší osídlení bylo v oblasti Bílina III (jedno sídliště na 4 km², tj. 0,25 sídliště na 1 km²). Podle těchto autorů však

byla v pravěku hustota osad nepochybně vyšší – snad až 0,5 sídliště na 1 km². Ve středočeském Polabí je poměr podobný: jedno sídliště na cca 6 km², tj. 0,17 sídliště na 1 km² (Jiráň 1997a, 65). Pro srovnání můžeme uvést data z šesti jihočeských hlavních sídelních mikroregionů, jak ukazuje následující *tabulka 29*:

Mikroregion	plošná rozloha (km ²)	počet sídlišť	1 sídliště / km ²	1 km ² / sídliště
Blanice	188,25	28	6,7	0,14
Otava	233,86	72	3,2	0,31
Zvíkov	430,14	13	33,1	0,03
Lužnice	343,95	23	14,9	0,06
Vltava	511,04	15	34,1	0,03
Českobudějovicko	579,32	24	24,1	0,04
CELKEM	2286,56	175	13,1	0,07

Tab. 29. Srovnání počtu sídlišť a jejich hustoty v hlavních sídelních mikroregionech jižních Čech.

Z podaného přehledu jasně vyplývá velká koncentrace rovinných sídlišť v pootavském mikroregionu, kde na každý 1 km² připadá 0,31 sídliště, tj. na každém 3,2 km² zde bylo nalezeno jedno sídliště. Přibližně dvakrát menší hustotou sídlišť vykazuje mikroregion dolní Blanice (jedno sídliště na 6,7 km², tj. na 1 km² 0,14 sídliště), kde je však naprostá většina lokalit vázána přímo k řece Blanici, což způsobuje značnou nerovnoměrnost hustoty osídlení (srov. *mapa 3*). Údaje z obou těchto mikroregionů jsou srovnatelné s výše uvedenými daty z centrálních oblastí knovízské kultury, zatímco ostatní jihočeské hlavní sídelní mikroregiony vykazují daleko nižší hustoty sídlišť. Získaná data lze komparovat i se závěry *L. Jiráň (1997a, 67-68)*, který rovněž zkoumal hustotu sídlišť mladší a pozdní doby bronzové v jižních Čechách, avšak zabýval se jinak definovanou oblastí (1080 km²). Podle jeho výsledků tak na jihočeskou sídelní oblast v mladé době bronzové připadá 0,057 sídliště na 1 km², z toho na Písecko 0,064 sídliště, na Strakonicko 0,076 a na severní část Českobudějovicka 0,032 sídliště. Podíváme-li se však na celkový poměr všech jihočeských sídelních mikroregionů, zjistíme velice podobné číslo 0,07 sídliště na 1 km², tj. jedno sídliště na 13,1 km². V této souvislosti je ovšem třeba vzít do úvahy, vedle zkreslení způsobeného dnešním stavem terénního výzkumu a obtížné interpretace mnoha sběrem získaných souborů, také skutečnost, že zde máme v jednom celku sídliště z časového rozmezí zhruba 500 let, která jistě nebyla všechna současná. V určitém okamžiku tak vedle sebe existovalo daleko méně sídlišť, než by se z prezentovaných výsledků mohlo zdát. Navíc se sídliště vždy koncentrovala i v rámci definovaných mikroregionů v určitých sídelních areálech, zatímco větší část oblasti zůstávala trvale neosídlená (lesy, pole, pastviny, exploatační území atd.), takže i tento fakt vede ke zkreslení průměrných hodnot. Příkladem je milenovický sídelní areál v mikroregionu dolní Blanice (*tab. 171*), kde byla na ploše cca. 1,5 x 2 km zjištěna koncentrace pěti rovinných sídlišť, jednoho výšinného a jednoho plochého pohřebiště. Podle rozboru nálezů (srov. *Fröhlich – Chvojka 2001, 116-117*) se zdá, že minimálně pět z těchto lokalit bylo alespoň částečně současných. Sousední sídelní areál na katastru Radčic zahrnuje rovněž na velmi malé ploše celkem tři rovinná sídliště a jedno ploché pohřebiště (*tab. 179*), přičemž u zmíněných tří sídlišť se může v tomto případě jednat o časoprostorový posun (srov. *Chvojka – Michálek 2004a, 144-145*). Podobnou výraznou koncentraci lokalit můžeme vidět i v pootavském mikroregionu na katastru Putimi, kde se na návrší Pikarna a v jeho blízkém okolí podařilo identifikovat sedm malých sídelních jednotek (dvorců ?), bohužel většinou blíže nedatovatelných (srov. *Chvojka 2001a, 98 – Abb. 14*). Také v mikroregionu dolní Lužnice se naprostá většina rovinných sídlišť kumuluje v blízkém okolí Bechyně (srov. *Chvojka – Militký 2004, obr. 2-3*), zatímco zejména severní polovina této oblasti má doložených sídelních jednotek velmi málo.

Jak již bylo zmíněno, nemusely být všechny lokality současné, v otázce tzv. časoprostorového posunu sídlišť však nepanuje mezi badateli úplná shoda. *J. Bouzek (1967-1968, 25)* např. považoval stěhování knovízských osad za málo pravděpodobné, v jiné práci pak uvažoval o stěhování jen u některých osad, zatímco na řadě dalších předpokládal kontinuita po celou mladší a pozdní dobu bronzovou (*Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 100*). Podle *E. Neustupného (1986, 232)* mohla být většina problémů s krátkodobým vyčerpáním některého přírodního zdroje řešena posuny osídlení v rámci téhož sídelního areálu. Také u sídlišť v mikroregionu Deberského potoka předpokládá *Z. Smrž (1981, 496)* během dlouhodobého vývoje lokální posun. Detailněji tento svůj názor rozvinul v mikroregionu Lužického potoka, kde proces časoprostorového posunu označil za rotaci: sídliště se po 150-200 letech posunula o cca 2 km, aby se po dalších 150-200 letech vrátila zpět, nikdy však na zcela stejné místo (*Smrž 1987, 614*). Jsou-li v jednom areálu aktivity nebo makrolokality dvě či více sídlišť jedné kultury, předpokládá *Z. Smrž (1994, 376)* jejich nesoučasnost, tzn. že v jedné makrolokalitě existovalo v jednom časovém okamžiku pouze jedno sídliště. Více sídlišť je tak podle tohoto autora výsledkem časoprostorového posunu.

V otázce velikosti sídlišť jsme opět limitováni nedostatečným stavem terénního výzkumu naprosté většiny jihočeských lokalit. Vzhledem k absenci větších plošných odkryvů tak zůstáváme odkázáni na poznatky z drobnějších sondáží a terénních zásahů nebo na odhad podle povrchových sběrů, což ovšem může způsobit značné nepřesnosti. Většina jihočeských sídlišť, u nichž je tento plošný údaj k dispozici, se rozkládala na prostoru mezi 0,5 – 2 ha (např. Strakonice II – 0,8 ha, Modlešovice I – téměř 2 ha, Oslov I – 2 ha, Bechyně – 2-3 ha u.a.), přibližně 2 hektary byla i plošná rozloha tří radčických sídlišť (*tab. 179*). Některá větší sídliště dosahovala až k pěti hektarům (např. Milenovice III – 4 ha, Vlhavy I – 4 ha) a zcela výjimečně přesahovala i 10 ha (Modlešovice II – 15 ha). Pro srovnání můžeme uvést, že v mikroregionu Lužického potoka v severozápadních Čechách byla velikost průměrných osad zhruba 3-6 ha, přičemž centrální stálá sídliště mohla dosahovat až 15 ha (*Smrž 1987, 614-615*).

Velmi málo poznatků máme rovněž o vnitřním uspořádání a zástavbě osad. Zajímavé poznatky přinesl *B. Dubský (1954, 384-386)* z Dobevi II, kde zjistil tři zemnice, vzdálené od sebe asi 15m a lemované ve vzdálenosti ca 8-10m čtyřmi kúlovými jamkami, které považoval za stopy oplocení osady. Analogii k oplocení lze nalézt např. v západních Čechách na Okrouhlém Hradišti, kde *V. Šaldová (1981b, 46)* u samostatných kúlových konstrukcí předpokládá jejich funkci ohrad či plotů mezi jednotlivými hospodářskými jednotkami. K Dobevi II i ke všem dalším lokalitám, zkoumaným B.Dubským, však neexistuje žádná podrobnější dokumentace, takže jsme odkázáni pouze na písemný popis. Více poznatků přinesly až novější výzkumy. Zmínit můžeme např. sídliště ve Strakonících III, na němž byl zjištěn příkopem vymezený areál, snad původně kruhového (?) tvaru s kumulací keramických nádob (*tab. 189; srov. Michálek 2002*). U jiných jihočeských zemědělských rovinných osad nebylo většinou pozorováno žádné záměrné vnitřní uspořádání, nanejvýš byly identifikovány určité kumulace objektů, které však mohou být i dílem náhody (srov. např. Bechyně II: *tab. 198*). Ani z jiných českých oblastí nelze uvést mnoho příkladů. Pro knovízská sídliště obecně platí, že v průběhu stupňů BD-HA jsou pevně ohraničená s velkou akumulací značného počtu objektů, zatímco v HB se skládají z ojedinelých chat, rozptýlených nepravidelně po velké ploše (několika hektarů) a vzdálených od sebe několik desítek metrů. V pozdní době bronzové tak byla společnost tvořena jednotlivými usedlostmi, obklopenými poli, které netvořily pevné vesnice (*Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 108*). To by mohl být případ i známého pozdněbronzového sídliště v Milenovicích III, kde bylo celkem 16 objektů také rozptýleno v poměrně značných vzdálenostech od sebe (*tab. 178*).

6.1.2. Sídlištní objekty

Obytné objekty

V mladší a pozdní době bronzové jsou doloženy dva typy obytných staveb – domy kúlové nebo sloupové konstrukce s nezahlobenými podlahami a zahlobené zemnice. Zatímco nadzemní domy jsou doloženy po celou tuto epochu, zemnice by se měly vyskytovat pouze v pozdní době bronzové (Hrala 1973, 120). Striktnímu řazení zemnic až do stupně HB však odporuje nálezová situace v jižních Čechách i v jiných oblastech, jak ostatně již poukázal M. Slabina (1993, 21-22), podle něhož byly mladobronzové zemnice, které jsou stejně tak četné jako kúlové domy, nejspíše plynulým pokračováním středobronzových zemnic. Na základě výpočtů E. Neustupného (1986, 227) by mělo žít v jedné pravěké osadě asi 3-6 rodin, tj. tolik domů by mělo být na sídlišti současných. Vzhledem k nízké životnosti pravěkých domů (řádově 20-25 let podle E. Neustupného, 30-40 let podle I. Pleinerové a J. Hraly 1988, 146) a dlouhodobé existenci knovízských sídlišť (200-300 let) tak dnešní počet zjištěných domů na lokalitě nemusí dokládat původní velikost obcíny.

Jediným prokázaným **zahlobeným** obytným objektem je v jižních Čechách objekt 10/94 ze sídliště v Radčicích I (tab. 182A), což mj. potvrzují i jeho rozměry cca 5 x 4,5m. Jedná se o zahlobenou chatu obdélného půdorysu se zaoblenými rohy, která má ve východní polovině dvě patrně zásobní jámy. Další jihočeské příklady již tak výrazné nejsou: v poslední době byla publikována pouze jedna mělce zahlobená chata s nepravidelně umístěnými kúlovými jamkami z Hosína a další chata obdélného půdorysu se zaoblenými rohy a dvěma kúlovými jamkami z vedlejší lokality Borek (Zavřel 1996a; zde tab. 222). O obytném účelu můžeme uvažovat i v případě rozměrnějšího objektu 6 na sídlišti v Čížové I (tab. 192), který je datován do pozdní doby bronzové. Jedná se o protáhlou jámu nepravidelně oválného tvaru o rozměrech 5 x 2,24 m s nerovným dnem v max. hloubce 0,82 m. Svou plošnou velikostí 11,2 m² i tvarem nevybočuje tento objekt z rámce obvyklých typů polozemnic v jiných regionech knovízské kultury (např. Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 79; Hrala 1973, 120; Šýkorová 2002, 259-260). Případnou obytnou funkci čížovského objektu však relativizuje absence jakýchkoliv stop po otopném zařízení. Několik zahlobených chat uvádí i B. Dubský, jejich dokumentace je však velmi nedostatečná a mnohdy zcela chybí. Je proto třeba brát následující příklady s jistou opatrností. V Dobevi II byly údajně nalezeny tři zemnice, z nichž každá měla uprostřed malou kúlovou jamku; mimo tyto „chaty“ se pak nacházelo ohniště a velké kúlové jámy (Chvojka 2001a, 106 – Abb. 22). Podobné zemnice s vnějšími kúly i ohništi mimo zahlobené chaty jsou doloženy např. na Okrouhlém Hradišti v západních Čechách (Šaldová 1981b, 40) nebo ve Vikleticích v severozápadních Čechách (Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 79), vyloučit však nemůžeme ani vysvětlení jako kúlových nadzemních domů se základovými sklepními jámami uprostřed, jaké byly v pěti případech zjištěny na Hradsku u Mšena (Šolle 1977, 342). V Čejeticích I byla údajně chata oválného půdorysu velikosti 3 x 2,25 m (Dubský 1949, 172), jiná zemnice byla snad v Písku I (Dubský 1949, 173). Publikován byl jednoduchý řez slabě zahlobenou zemnicí se zahlobenou zásobní jámou v Rohozné II (Dubský 1932, 58 – obr. 38).

Oproti zemnicím jsou **povrchové stavby** kúlové nebo sloupové konstrukce s nezahlobenými podlahami při drobnějších terénních výzkumech jen obtížně zachytitelné. Z tohoto důvodu nemáme dosud v jižních Čechách žádný jednoznačně prokázaný obytný dům této konstrukce, uvést můžeme jen několik více či méně sporných příkladů. Zbytkem patrně takové stavby by mohlo být pět jam ve dvou liniích, na jejichž okrajích byly ještě dvě menší kúlové jamky, zachycené v Písku II (objekt I). Velmi zajímavou stavbou byl patrně i objekt v Modlešovicích I: mělo jít o nadzemní dům bez stop po kúlových jamkách (?!), který byl místo

nich vymezen kameny (*Dubský 1949*, 165-166). Stopy snad dvou domů s nezahlobenými podlahami uvádí B. Dubský i z Rovné IV (*Dubský 1928-1930c*, 282-284). V nedávné době byl celý nadzemní kůlový dům objeven v Hradišti VII (*Fröhlich 2001a*), který je sice datován až do počátku halštatského období (HC; ve výplni jeho kůlových jamek byly sice nalezeny dva mladobronzové střepy, jedná se však o intrusi), přesto v něm lze spatřovat doklad tradice kůlových mladobronzových staveb. Za důkaz pro toto tvrzení lze vzít bavorskou lokalitu Kelheim, kde bylo zjištěno několik desítek kůlových nadzemních domů, vytvářejících plynulou chronologickou řadu od stupně HB do počátku HD (*Müller 1996*, 145).

Výrobní objekty

Za výrobní objekty lze považovat buďto objekty specifického tvaru či umístění nebo objekty se specifickými nálezy, které by nasvědčovaly určité výrobní činnosti. Z hlediska tvaru náleží k nejvýraznějším pravěkým objektům pozůstatky pecí, a to jak hrnčířských, tak i hutnických nebo tzv. chlebových. V jižních Čechách můžeme za pozůstatek snad **pícky** na pálení keramiky považovat objekt 3 z Březnice I (*tab. 209, 212:2*). Jednalo se o spodní část téměř kruhového objektu o průměru cca 1,20 m, stupňovitě zahlobeného do podloží. Největší hloubka byla zhruba ve středu objektu, kde činila necelých 20 cm. Při SZ stěně objektu se nacházela malá kůlová jamka. Objekt byl vyplněn tmavě červenou výrazně propálenou vrstvou, neobsahoval však žádný archeologický nález. Jiný doklad hrnčířské pece z jižních Čech zatím pro toto období nemáme. Pícka pravděpodobně na úpravu potravy byla nalezena na hradišti ve Voltýřově I, jak bude uvedeno níže.

S hrnčířskou výrobou pravděpodobně souvisejí některé objekty, naplněné výrazným množstvím přepálené keramiky, které bývají pokládány za **nepodařené vsázky** hrnčířských pecí. Takový objekt prozkoumal již ve 40. letech 20. století B. Dubský na sídlišti v Písku I (*Dubský 1949*, 173). Jedním ze tří tam zkoumaných objektů byla údajně jáma o průměru 1 m a hloubce rovněž 1 m, která byla přikryta hliněnou deskou, spočívající na dvou kamenech výšky 15 cm. V její výplni byla vedle množství keramických střepů, z nichž některé byly deformovány ohněm, i dvě hliněná závaží. Podle názoru *J. Fröhliche (1997a, 122)* se mohlo jednat o zaniklou hrnčířskou pec, do které se odhazovaly zmetky. V 6 m vzdáleném objektu 3 objevil Dubský sklad asi 24 hliněných závaží, takže i tento objekt mohl souviset s výrobou keramiky. Jednalo se o jámu o průměru 90 cm a hloubce 55 cm, přikrytou nahoře osmi plochými kameny, se stěnami izolovanými velkými střepy ze zásobnicových nádob a dnem pokrytým vypálenou mazanicí (*Chvojka 2001a, 107 – Abb. 24*). K těmto dvěma patrně výrobním objektům patřila i zemnice, celou tuto skupinu je tak snad možné interpretovat jako „hrnčířskou dílnu“.

Také u některých dalších jihočeských objektů epochy popelnicových polí máme doloženo jejich sekundární zasypaní velkým množstvím žarem deformované keramiky. Příkladem je typická zásobnicová jáma vakovitého tvaru hloubky 1,8 m se zúženým ústím, která byla nalezena v rohu obytného objektu v Rohozné II (*Dubský 1932, 58 – Abb. 38*). Její stěny i dno byly opáleny, dno bylo pokryto slabou popelovitou vrstvou s uhlíky, otvor snad byl původně zakryt třemi plochými kameny. Výplň této zásobní jámy tvořilo velké množství keramiky, často deformované žarem. Podle *B. Dubského (1932, 58-60)* se jednalo o ohniště, podle dochovaného popisu nálezové situace však můžeme objekt interpretovat jako zásobní jámu druhotně vyplněnou přepálenou keramikou.

Další příklady známe i z novějších výzkumů. Nebývale velké množství keramiky, zčásti i rekonstruovatelné, obsahoval jinak celkem nevýrazný objekt 1/86 na sídlišti v Bechyni II (*tab. 199*), o kterém uvažoval *J. Militký (1997a, 37; Chvojka – Militký 2004, 227)* jako o odpadu z keramické dílny. Jednoznačné stopy výrobních objektů (např. hrnčířské pece) nebyly sice na

tomto sídlišti zachyceny, hypotézu o hrnčířské vsázce však podporuje mj. i přepálený povrch původních lomů zlomků velké zásobnice (*tab. 117:3*), identický s barvou jejího povrchu. Pro doplnění můžeme zmínit i analogický příklad z pozdní fáze střední doby bronzové, doložený na sídlišti u Písku, kde byla prozkoumána jáma naplněná rovněž hrubotvarou přepálenou keramikou (*Fröhlich – Chvojka – Jiřík 2004b*).

Otázkou zůstává, do jaké míry souvisí přepálená keramika z výplní těchto objektů právě s hrnčířskou produkcí, příp. s jinou aktivitou související s ohněm. Interpretaci těchto situací jako nepřímých dokladů hrnčířské výroby však neodporují ani závěry *V. Čtveráka a M. Slavíkové* (1985, 18), podle nichž byly hrnčířské pece patrně běžnou záležitostí, které patřily k vybavení většiny sídlišť či alespoň mikroregionů. Tyto pece mohly být po své destrukci využity také jako odpadní jámy pro nepodařenou keramiku. Analogické vsázky nepodařených nádob do sídlištních objektů známe i z jiných regionů, jako např. z Bíliny, Prahy-Suchdola či Münsterbergu (*Slabina 1993, 23*).

Množství přepálené keramiky obsahují v jižních Čechách velmi často také žlaby, které byly vyčleněny jako specifická samostatná kategorie sídlištních objektů (srov. dále).

Mezi výrobní objekty můžeme zařadit také větší jámu se dvěma lalokovitými výběžky, prozkoumanou v roce 2005 na sídlišti v Hluboké nad Vltavou I (*tab. 216, 220:2*). Vzhledem ke dvěma kamenným podložkám v její výplni můžeme objekt považovat za výrobní, otázkou ovšem zůstává, jaký byl charakter zde prováděné činnosti. S výhradami můžeme připustit interpretaci objektu jako **úpravny obilí** („mlýn“), vzhledem k univerzálnějším funkcím podložek (viz výše) však mohla být zde prováděná výrobní činnost daleko pestřejší.

Žlaby

Zejména v posledních letech je při výzkumech rovinných sídlišť mladší nebo pozdní doby bronzové identifikována zvláštní skupina objektů, kterou můžeme označit jednoduše jako žlaby. Žlabovitých objektů je sice na sídlištech tzv. zemědělského pravěku odkrýváno relativně hodně, většinou se však jedná o základové žlábký nějakých staveb, palisád apod. Zde pojednávaná kategorie žlabů je však jiného druhu a jistě i jiného původního účelu. Jedná se o lineární objekty, které nic nevymezují ani neohraničují a jsou téměř vždy orientovány ve směru sever-jih. Jejich délka převyšuje nejméně čtyřikrát jejich šířku, přičemž se pohybuje zpravidla kolem 5-7 m, zatímco šířka dosahuje většinou několika desítek centimetrů. Dna objektů bývají rovná či jen mírně mísovitě prohnutá, okraje jsou zaoblené (*Metlička 2004, 322*). V naprosté většině jsou pak tyto objekty naplněny velkým množstvím keramiky, která je zpravidla přepálená.

První takovým objektem nalezeným v jižních Čechách byl přerušovaný žlab na pozdněbronzovém sídlišti v Topělci III, resp. tři na sebe navazující žlaby délky 3 až 7 m a šířky 0,5 až 1 m, vyhloubené 0,5 m do podložního jílu, které tvořily přerušovanou linii dlouhou přes 19 m (*tab. 194; viz Braun – Fröhlich BZO 1978-1979, 134; Fröhlich 1997a, 205*). Žlaby byly orientovány ve směru sever-jih. V jejich výplni bylo nalezeno mnoho keramických zlomků, kameny, části drtidel na obilí a několik spálených zvířecích kůstek. Jižní část jednoho topěleckého žlabu tvořil v délce cca 2 m řídký kamenný zával, pod nímž bylo pouze nepatrné zahloubení a ojedinělé střepy.

Další žlab, označený jako objekt 2, byl nedávno identifikován na sídlišti v Čížové I (*Fröhlich – Chvojka – Jiřík 2004a*). Stupňovitě zahloubený objekt, dlouhý 4 m a široký necelý 1 m, obsahoval velké množství přepálené keramiky a zuhelnatělá dubová dřeva, tvořící snad dřevěnou konstrukci (*tab. 192*). Také tento objekt, datovaný do stupně HA2, měl orientaci přibližně ve směru sever-jih.

V roce 2005 byly další dva analogické žlaby prozkoumány na sídlišti v Březnici I. Vzhledem k plánovanému pokračování výzkumu i v roce 2006 nebyly zatím nálezy z této lokality podrobně zpracovány, přesto můžeme uvést základní fakta. První žlab, označený jako objekt 1/05, byl prozkoumán celý (tab. 207-208, 211). Jednalo se o lineární žlab s osou přibližně ve směru sever-jih, jehož délka dosahovala 6 m, šířka 0,8-1 m a hloubka max. 30 cm. Stěny žlabu byly mísovitě prohnuté, dno zaoblené. V jeho dně byly nedaleko obou kratších okrajů zachyceny dvě kúlové jamky, které lze považovat za pozůstatek dřevěné konstrukce objektu. Celý žlab byl vyplněn extrémně velkým množstvím většinou přepálených keramických zlomků z hrubých nádob (zásobnice, hrnce apod.), dále několika desítkami hliněných jehlancovitých závaží, zčásti i celých (tab. 212:1), větším množstvím mazanice a několika křemennými otloukači. Druhý žlab – objekt 2/05 – byl zachycen jen ve své severní části (tab. 209). Přesto můžeme říci, že byl pravděpodobně analogického vzhledu i průběhu jako první březnický žlab: jeho delší osa rovněž probíhala ve směru sever-jih, jeho zjištěná délka činila 2,60 m, šířka 1 m a hloubka max. 30 cm. Oba žlaby tak probíhaly paralelním směrem, vzdálenost mezi nimi činila cca 30 m. Výplň druhého objektu tvořily dvě vrstvy, z nichž jedna obsahovala rovněž velké množství většinou přepálených keramických zlomků, několik hliněných závaží, mazanici a otloukače.

Další dva zachycené jihočeské žlaby ze sídlišť ve Strakonících III a v Bernarticích I měly odlišný charakter a bude o nich pojednáno níže. Značně nejistý je příklad z Čejetic II, kde měla být údajně nalezena jáma vyplněná střepy, která má podle nevýrazné skicy od B. Dubského dosti podobný tvar jako zde pojednávané žlaby (srov. *Chvojka 2001a*, 108 – Abb. 25). Analogické žlaby jako v Březnici I, Čížové I i Topělci I však pocházejí ze západočeského regionu, kde byly v nedávné době komplexně zpracovány (*Metlička 2004*). Je přitom zajímavé, že se většinou tvarově, orientací i výplní téměř shodují s uvedenými jihočeskými příklady. V jiných českých či moravských regionech se takové objekty v mladší nebo pozdní době bronzové nevyskytují nebo nejsou publikované, ačkoliv žlabovitých objektů jiné původní funkce je známo více. Příkladem mohou být čtyři žlaby z plošně zkoumaného sídliště v Praze-Hostivaři, které autor výzkumu interpretuje jako relikty dřevěných srubových konstrukcí (*Vařeka 2003*, 243).

Zajímavé příklady však pocházejí z Bavorska a Rakouska¹¹. Na rozsáhlém sídlišti v Künzingu bylo odkryto několik lineárních žlabů stupně HA2, z nichž minimálně jeden s množstvím doložených hliněných závaží lze celkem jednoznačně interpretovat jako pozůstatek tkalcovského stavu (*Schmoltz 1988*). Na sídlišti z mladší doby bronzové v Greding v Bavorsku byl mj. nalezen 6,20 m dlouhý a cca 50 cm široký žlab s keramickým depotem, který *P. Honig (2001, 27-28, Abb. 14)* dává do souvislosti s obětními či ceremoniálními praktikami, podobně jako je interpretován 5,3 m dlouhý a 1 m široký žlab starší fáze popelnicových polí z Untermässing-Pfaffenleite, v němž byla velká koncentrace hliněných závaží (*Nadler – Pfauth 1993*). Do závěru pozdní doby bronzové náleží dolnorakouské hradiště v Kleinklein, na němž byl nalezen nejméně 4 m dlouhý žlab, široký max. 1,5 m a hluboký 30-40 cm. V části žlabu bylo patrné výrazné přepálení, v jeho výplni bylo obsaženo velké množství hliněných závaží, která zde tvořila dokonce jakési řady. Na základě nálezové situace interpretuje autor výzkumu tento objekt jako pozůstatek tkalcovského stavu o délce 3,70 m, zapuštěného do zmíněného žlabu (*Dobiat 1990, 50-53, Abb. 5-6, 25, 27*). Blíže nedatován je analogický objekt z Mühlhausen-Ehingen v jihozápadním Německu o délce 4 a šířce 0,8 m, který byl vyplněn přepálenými kameny a hlinou. Autor výzkumu nevyklučuje jeho zařazení do doby bronzové, přičemž jako možné interpretace uvádí objekt k vysoušení obilí, k dopékání pokrmů nebo k vypalování keramiky (*Hald 2002*).

---

¹¹ Za pomoc při sehnání literárních odkazů děkuji Mgr. Janu Johnovi ze Západočeské univerzity v Plzni a PhDr. Janu Michálkovi z Muzea středního Pootaví ve Strakonících.

Na základě uvedených analogií můžeme snad jihočeské žlabovité objekty dát primárně do souvislosti s tkalcovskou činností, jak ostatně dokládají zejména v Březnici výrazně kumulovaná hliněná závaží. Existenci dřevěné nosné konstrukce naznačují dvě kúlové jamky v kratších stranách prvního žlabu v Březnici I, kterou si můžeme skutečně představit jako konstrukci pro tkalcovský stav. Vzdálenost obou jamek sice činí více než 4 m, i takovéto dlouhé stavy jsou však z pravěku známy (srov. např. rekonstrukci u *Dobiat 1990*, 83 – Abb. 5). Do souvislosti s tkaním dává naše žlaby ve svém nejnovějším článku i *J. Bouzek (v tisku)*, podobné neolitické žlabovité objekty spojuje s tkaním i *D. Gronenborn (1989)*. Téměř stejné rozměry, tvar i orientace jihočeských žlabů i většiny analogických objektů z okolních regionů nabízejí úvahu o určité kodifikované či ritualizované činnosti v těchto objektech provozované, můžeme si tedy představit jakési „rituální tkaní“ pro určité specifické účely. Zde se ovšem pohybujeme již ve spekulativní rovině. Sekundárně pak byly tyto žlaby vyplňovány přepálenou keramikou, přičemž se opět můžeme jen dohadovat, jestli se tím žlaby stávaly jen pouhou odpadní jámou a nebo jestli i toto záměrné vysypávání spálenými a destruovanými nádobami mělo nějaký hlubší smysl. Jednoznačně však můžeme tvrdit, že minimálně v případě prvního žlabu v Březnici nebyla keramika pálena přímo ve žlabu, ale byla do něj v tomto stavu již vysypána. Dokládá to jednak absence stop po požáru na stěnách či ve dnu objektu a také přímo v terénu provedená analýza od A. Majera z Volyně. V případě sídliště v Březnici I si tak můžeme první žlab dát do souvislosti s výše uvedeným objektem 3, interpretovaným jako pozůstatek pícky, který se nacházel v těsné blízkosti tohoto žlabu. V objektu 3 vypálená, resp. přepálená keramika tak mohla být házena do sousedního žlabu. Nálezová situace v Březnici I, která by mohla snad nejlépe přispět k osvětlení funkce těchto žlabů, bude komplexně analyzována až po ukončení v současnosti probíhajícího výzkumu, již nyní se však nabízejí zajímavé interpretační úvahy.

Hospodářské objekty

Naprostá většina objektů, zjištěná v areálech rovinných sídlišť, měla jistě nějakou hospodářskou funkci, jen u malého zlomku jsme však schopni ji alespoň dedukovat. V jižních Čechách připadají v této souvislosti do úvahy zejména dvě kategorie objektů, obě patrně se zásobní funkcí: samostatně stojící nádoby-zásobnice a zahloubené zásobnicové objekty.

Samostatně stojící keramické zásobnice jsou typickým tvarem mladší doby bronzové, u nichž se primárně předpokládá jejich funkce obilnic nebo zásobnic na potraviny, nápoje apod. (srov. např. *Smejtek 2000a*). Podle *E. Neustupného (1986, 227)* je teoreticky možné umístění obilních jam i poměrně daleko od osady v místě polí. Dvě takovéto solitérní zásobnice byly zjištěny na sídlišti v Čejeticích II (*Chvojka 2001a*, 108 – Abb. 25), další pochází z Modlešovic II (*Chvojka 2001a*, 105 – Abb. 21). V nedávné době byly další podobné příklady prozkoumány na třech jihočeských sídlištích: v Černýšovicích I byl nalezen spodek keramické zásobnice, zapuštěné po výduť do podloží, která byla patrně sekundárně vyplněná množstvím keramického odpadu (*tab. 202, 203:1*). Další samostatná destruovaná zásobnice, označená jako objekt 4/05, byla situována v těsné blízkosti „hliníku“ na sídlišti v Březnici I (*tab. 210, 213:1*). Třetím nálezem z poslední doby je solitérní zásobnice, nalezená v téměř neporušeném stavu v rámci sídlištní vrstvy v sondě 3/05 v Hluboké nad Vltavou II (*tab. 149:2, 217, 220:1*). Výplně těchto nádob zatím nebyly odborně analyzovány, nelze tedy zatím určit, jaký účel původně plnily.

Druhou kategorií zásobních objektů jsou **zásobní jámy**, které mívají charakteristický trapezovitý, hruškovitý nebo kuželovitý tvar. Takovéto jámy mohly sloužit k uskladnění obilí či potravin, přičemž obě tyto základní funkce nejsou podle tvaru jámy odlišitelné (*Beranová 1965, 548*). Přestože se jedná o typické sídlištní objekty knovízské kultury (*Bouzek –*

Koutecký 1964, 28), byly dosud v jižních Čechách prokázány jen v několika víceméně sporných případech. Jediným nesporným příkladem je jáma trapezovitého tvaru ze sídliště v Radčicích I (objekt 5/94: *tab. 181*). Podle nejnovější klasifikace, provedené na základě rozboru sídlištních objektů z knovízského sídliště v Praze-Hostivaři, náleží radčická jáma 5/94 do kategorie jam válcovitých s mírně se ke dnu rozšiřujícími stěnami (ZO 2), které jsou interpretovány jako jámy zásobní (*Vařeka 2003, 232, 242*). Další příklady zásobnicových jam pocházejí ze starých výzkumů B. Dubského. Hluboká jáma kuželovitého tvaru se zúženým ústím tvořila součást mírně zahlobené chaty v Rohozné II (*Dubský 1932, 58 – obr. 38*). Přestože B. Dubský interpretoval tuto jámu jako pozůstatek ohniště, je více než pravděpodobné, že měla zásobní funkci (srov. *Bouzek 1963, 111*). Stejný účel snad měla i jáma mírně trapezovitého tvaru s rovným dnem, obsahující sklad hliněných závaží, kterou prozkoumal B. Dubský na sídlišti v Pisku-„Starém tržišti“ (*Dubský 1949, 173; Chvojka 2001a, 107 – Abb. 24*). Ani z novějších výzkumů nepochází jednoznačná zásobní jáma – uvést můžeme jen několik hlubších objektů s válcovitými nebo lehce kónicky se rozšiřujícími stěnami a rovným dnem, které mohly plnit též zásobní funkci: Modlešovice I – objekt 1/97 (*Chvojka 2001a, 166*) a Strakonice II – objekt 3/93 (*Chvojka 2001a, 101 – Abb. 17*). Posledním příkladem je zatím neprozkoumaný objekt 6/05 na sídlišti v Březnici I (*tab. 209*), který se jeví být hlubokou jámou s torzem keramické zásobnice. Interpretaci tohoto objektu jistě ozřejmí výzkum objektu, plánovaný na rok 2006. V jiných regionech knovízské kultury jsou zásobní jámy daleko četnější: většinou se uvádí, že na sídlištech této kultury měla skladovací funkci zhruba polovina (*Pleinerová – Hrala 1988, 165, 176*) nebo až dvě třetiny (*Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, 82*) všech jam. Musíme ovšem na tomto místě zdůraznit, že určení původní funkce sídlištních jam je velice obtížné a zpravidla i neprokazatelné.

Do kategorie hospodářských objektů snad můžeme zařadit i rozsáhlý objekt 5/05 ze sídliště v Březnici I, který je nepravidelného půdorysu s mnoha prohlubněmi a lalokovitými výběžky (*tab. 210, 213:2*). Jeho interpretace není jistá, můžeme ji však hypoteticky stanovit jako **hliník**, tj. těžební místo na hlinu. Zajímavá je výplň tohoto objektu, kterou tvořilo velké množství zatím nezpracované keramiky, z velké části jemných nádobek s pěknou rytou výzdobou „attinského“ charakteru. Výzkum v okolí tohoto objektu bude pokračovat v roce 2006, jeho interpretace by se tedy mohla ještě upřesnit.

Sídlištní jámy bez bližší specifikace

Naprostou většinu sídlištních objektů na jihočeských mlado- a pozdněbronzových lokalitách představují běžné jámy, jejichž původní účel je většinou neurčitelný. Na řadě lokalit tvořily jediný typ nalezených objektů, v několika případech i v počtu několika desítek. V počtu jednoznačně datovaných jam vyniká v jižních Čechách paradoxně nejvýše položené rovinné sídliště o nadmořské výšce 560-570 m n.m. v Novosedlech I, na němž bylo identifikováno 19 objektů (*Zavřel 1998*). Velká většina z nich jsou nevýrazné jámy, některé však mají i komplikovanější půdorys a v jednom případě i výrazný kamenný zával (srov. *tab. 224-225*). Druhé největší sídliště z hlediska počtu objektů představuje v jižních Čechách pozdněbronzové sídliště v Milenovicích III (*tab. 178*). Z jeho celkem 14 pozdněbronzových objektů je však většina charakterizována jenom kumulací nálezů ve vykopané hlíně. Pouze u některých z nich byla zjištěna kulturní vrstva, v několika případech poměrně dlouhá (např. 8 m u objektu 13). Další sídliště jihočeského regionu nepřekročila deset objektů. Na některých bylo sice prozkoumáno i několik desítek objektů, ale do námi sledované epochy jich bylo možné datovat jen několik. Příkladem jsou sídliště v Bechyni II s 9 objekty z celkového počtu

27 (tab. 198-201), v Modlešovicích I s asi 8 objekty, v Radčicích I a II (tab. 179-183) nebo lokality u Borku I a Hosína I (Zavřel 1996a) aj.

Velkou většinu jihočeských sídlištních jam můžeme označit za mísovitého typu (Bouzek – Koutecký 1964, 33 – obr. 14). Na komplexně prozkoumaném sídlišti v Praze-Hostivaři byly analogické jámy, označené zde jako pravidelné mělké jámy střední velikosti (ZO 4), druhou nejpočetněji zastoupenou kategorií sídlištních objektů (Vařeka 2003, 241), stejně jako na sídlišti v Březně u Loun, kde jejich počet dosahoval 37 % ze všech objektů (Pleinerová – Hrala 1988, 155). Další J. Bouzkem a D. Kouteckým stanovené typy jam, tj. jámy kuželovité a válcovité, jsou v jižních Čechách v jednoznačné menšině. Svou roli však může v tomto případě hrát i dnešní stav zachování těchto objektů, z nichž mnohdy registrujeme jen nejspodnější části zahroubené do podloží a které tedy mohly mít i daleko složitější nadzemní podobu (srov. např. Ernée 2005).

Zmínku zasluhují ještě samostatně zjištěná **ohnišťe**, která jsou však uváděna povětšinou z nedobře dokumentovaných výzkumů B. Dubského a nelze je proto revidovat. Ohniště u obytných objektů uvádí Dubský v Čejeticích I, Dobevi I a Dobevi II (srov. Chvojka 2001a, 106 – Abb. 22). Jako samostatný sídlištní objekt bylo ohniště zjištěno patrně ve Smrkovicích III, kde se mezi několika opálenými kameny nacházela červená spálená hlína s keramickými zlomky a uhlíky (Fröhlich – Michálek BZO 1968, 150).

„Kultovní“ objekty

Některé objekty z jihočeských rovinných sídlišť epochy popelnicových polí se vymykají běžné „profánní“ interpretaci a bývají proto někdy označovány za kultovní. V této souvislosti musíme však opět připomenout výše uvedenou hypotézu, že v pravěku patrně neexistovala ostrá hranice mezi „profánním“ a „sakračním“, a tak na mnoha běžných sídlištních objektech mohla probíhat současně obojí činnost, aniž by byla nějak vzájemně oddělována. Podle V. Podborského (1994b, 69) se v této době nebudovaly chrámy v pravém slova smyslu, některé budovy však zřejmě měly posvátný význam.

Zajímavé dvě stavby snad kultovního významu byly v nedávné době prozkoumány na Strakonicku. První představuje samostatný patrně **kultovní areál** v Cehnicích I, podrobně publikovaný J. Michálkem (2004). Při sondážním výzkumu v roce 2003 zde J. Michálek zjistil skupinu solitérních kamenů, z nichž osm vytvářelo nepravidelný kruh o průměru 12,5 m (tab. 188). Minimálně jeden z těchto kamenů byl prokazatelně uměle vztyčen. Přibližně uprostřed tohoto kruhu se nacházely další dva velké kameny. Jihozápadně od záměrně vztyčeného kamene se našly další dva kameny, které podle autora výzkumu mohly snad představovat vchod do tohoto areálu. Vně západního obvodu kruhového areálu byla zjištěna mělká jáma o průměru 2 m, obsahující zlomky zásobnice, při jižním obvodu kruhu se našly zlomky jemného koflíku (tab. 92:19-20). Další solitérní keramické zlomky byly nalezeny vně i uvnitř kamenného kruhu. V blízkosti kamenů bylo dále zjištěno 10 kůlových jamek pravděpodobně mezolitického stáří a další dvě nevýrazné jámy, které nelze blíže datovat (jámy obsahovaly pouze sekundárně /?/ splavenou mezolitickou kamennou industrii).

V době bronzové se obecně počítá s existencí předchrámových přírodních svatyní – lidé vyhledávali hlavně výrazné terénní dominanty, kde mohli snáze invokovat božstvo. Uctívána mohla být různá skaliska, kamenné menhiry a nebo též stromy (Podborský 1994, 69-70). Vedle cehnické „svatyně“ by náznakem takové úcty k přirozeným útvarům mohl být i B. Dubským zmiňovaný kámen v blízkosti mladobronzového sídliště v Modlešovicích I, který měl mít na sobě řadu jamek uspořádaných do podoby písmene "R". V bezprostřední blízkosti tohoto kamene byly nalezeny knovízské keramické zlomky (Dubský 1949, 226). Jiný podobný kámen s pravěkými střepey nastrkanými v jeho mrazem zvětralých šterbinách se

nacházel v lese nedaleko Milenovic – v autorově diplomové práci byl přiřazen k nalezištím této epochy (*Chvojka 2001a*, 185), později provedená revize nálezů však posunula dataci této aktivity do starších období.

Druhou v nedávné době zachycenou jihočeskou svatyní snad kruhového (?) tvaru by mohla představovat část příkopem vymezeného areálu na sídlišti ve Strakoncích III, které v nedávné době zhodnotil *J. Michálek (2002)*. V prostoru tohoto sídliště byl zjištěn shluk samostatně stojících celých nádob, dvou otloukačů a pak hliněného podstavce-idolu, které z jedné strany vymezovala část stáčejíciho se žlabu (*tab. 189*). Podle autora výzkumu mohl žlab původně vymezovat kruhový areál, terénní situace na lokalitě však není zcela průkazná. Každopádně však zde byl zachycen doklad jakéhosi patrně rituálního objektu, jaké jsou pro tuto epochu ostatně doloženy nebo předpokládány i v jiných regionech (srov. *Podborský 1999*, 268). V Čechách můžeme uvést kruhový rondel z knovízského sídliště v Praze-Čakovicích (*Soudský 1966*, tab. XVIII) nebo mělkým příkopem podkovovitěho tvaru vymezený objekt v Mutějovicích (*Hrala – Fridrich 1972*, 686 – tab. II). Na Moravě je pak stopa lehčího objektu typu „henge“ doložena na rovinném sídlišti v Lovčičkách (*Říhovský 1982b*). Podle *J. Hraly (1973*, 124) stály takovéto objekty na nejlepším místě, viditelném z celého sídliště. Lze je očekávat i na dalších velkých knovízských osadách, i když nemusely být zastoupeny na všech makrolokality, neboť na nich mohlo participovat několik občin (*Smrč 1994*, 375).

Dalším dokladem určitých neprofánních praktik na jihočeských sídlištích této epochy by mohl být zatím nepublikovaný objekt z Bernartic I (*Beneš – Břicháček 1978*). Podle literárních údajů zde byla prozkoumána protáhlá úzká oválná jáma o rozměrech 265 x 80 cm a hloubce 18 cm s šedočernou kulturní výplní se zlomky hrubých i tenkostěnných nádob, uhlíky, přepálenými kameny, zlomky drtidla, mazanicí a zlomky jehlancovitých závaží. V jámě byl také nalezen mazanicový „oltář“ s mnohonásobnými vápenatými nátěry. V SZ části jámy stály tři celé nádobky, posazené v pravidelném rozestupu v řadě S-J. Při nich byl zjištěn shluk spálených zvířecích (?) kůstek.

V pootavském mikroregionu uvažuje *M. Slabina (1993*, 23) o kultovní funkci výše zmíněného nadzemního objektu z Modlešovic I, který nebyl vymezen kůly, ale stojícími kameny. Objekt se skládal ze dvou částí: severní (5 x 5 m) obsahovala „skladiště keramiky“ a dva hranolové kameny, jižní část (3,5 x 4 m) byla vymezena dvěma souběžnými řadami po šesti kamenech, mezi nimiž byla kulturní vrstva (*Dubský 1949*, 165-166). U Dubským zkoumaných objektů však není interpretace jednoznačná, neboť postrádáme podrobnější dokumentaci. Analogií k modlešovickému objektu by však mohl být objekt J z Března u Loun, který se skládal z izolované skupiny kamenů, mezi nimiž byla nalezena početná keramika, zvířecí kosti a hliněný kotouček s vpichy. Také zde se snad jedná o kultovní objekt (*Pleinerová – Hrala 1988*, 154).

6.2. Výšinné lokality

V jižních Čechách je dnes evidováno celkem 18 výšinných nalezišť s komponentami mladší a pozdní doby bronzové (*mapa 14*). Jediné, které představuje zdroj informací o zástavbě a uspořádání areálu, konstrukci a datování opevnění, včetně stratifikovaných nálezů, je hradiště Voltýřov, moderně zkoumané v 80. letech 20. století. Jisté výsledky přinesly ještě sondáže a další terénní aktivity na Hradišti I a Hluboké nad Vltavou I, z neopevněných lokalit pak nejnověji na Milenovicích I a Sepekově I. Z hlediska stavu poznání se kvalitativně jedná o soubor značně různorodý, který lze klasifikovat přibližně takto:

- 1) *Hradiště*, tj. výšinná lokalita s doloženým umělým opevněním z období popelnicových polí. S jistotou můžeme takto označit pouze Voltýřov I, Hradiště I a také Hlubokou nad

Vltavou I, kde je však jeho datace do epochy popelnicových polí poněkud snížena nejnovějším objevem starobronzové komponenty.

- 2) *Výšinné lokality*, kde je osídlení z mladší a pozdní doby bronzové doloženo keramikou buď z kulturní vrstvy nebo z objektů, ovšem příslušnost případného opevnění do tohoto období je nejistá (Zvíkovské Podhradí I, Nevězice I, Chřešťovice I), nebo zde opevnění nebylo zjištěno vůbec (Milenovice I, Sepekov II) – tyto posledně zmíněné lokality pak můžeme označit jako *výšinná sídliště*.
- 3) *Výšinná naleziště*, kde je osídlení v mladší a pozdní době bronzové doloženo pouze nálezy z povrchového průzkumu nebo nepřímo, pozdějším rozbořením nálezů ze starších výzkumů. Jejich datování do epochy popelnicových polí je tak často nejisté. Takto lze označit naleziště Skočice I, Písecká Smoleč I, Bechyně I, Velešín I, Mříč I, Katovice I, Velké Hydčice I, Brloh I, Písek IX a Šípoun-Čichtice I.

Jihočeské výšinné lokality epochy popelnicových polí byly v nedávné době podrobně publikovány autorem a P. Hrubým, následující text je tedy výtahem z uvedené studie (*Hrubý – Chvojka 2002*).

6.1.1. Prostorová analýza výšinných lokalit

Přesně polovina nalezišť z celého hodnoceného souboru (9 nalezišť) se nachází v lesním porostu. Zalesněné polohy jsou dlouhodobě konzervovány a chráněny před intenzivní stavební nebo zemědělskou činností. To zvyšuje jejich archeologický potenciál, zvláště pokud jde o zachování umělých fortifikačních prvků. Na druhé straně tento fakt, vyjma geofyzikálních měření, prakticky znemožňuje jiné metody nedestruktivního průzkumu (povrchový průzkum, letecká prospekce). Další identifikace nových výšinných nalezišť je tedy možná prakticky pouze systematickým výběrem preferovaných poloh a mikrosondáží. Tato metoda však, ačkoliv je poměrně úspěšná, výsledek v podobě různě velkého souboru keramiky nepřináší vždy. Na jedné straně bylo v posledních letech identifikováno (často i náhodně) množství nových výšinných nalezišť v polohách bez jakýchkoliv zjevných stop lidské aktivity v minulosti (umělé opevnění), na straně druhé jsou ale známy případy, že ani opakovaná mikrosondáž nepřinesla nálezy z poloh, které v pravěku nebo raném středověku opevněné prokazatelně jsou.

Druhou nejvíce početnou skupinu tvoří naleziště, která se nacházejí pod různě intenzivní historickou zástavbou (5 nalezišť: Bechyně I, Mříč I, Velešín I, Velké Hydčice I a Zvíkovské Podhradí I), tj. vesměs v areálech středověkých hradů. Zde je možnost zachování původních fortifikací a archeologických situací vůbec statisticky nejnižší. Aktivity mladší a pozdní doby bronzové zde byly identifikovány na základě sondáží nebo povrchového průzkumu, přičemž se zpravidla jedná o různě velký soubor keramiky, často z druhotných pozic, v nejlepším případě pak o zbytky kulturních vrstev a jen vzácně i archeologických objektů.

Zbývající čtyři výšinná naleziště období popelnicových polí (Čichtice-Šípoun I, Chřešťovice I, Milenovice I a Nevězice I) je v současnosti zemědělsky využíváno jako pole, louka, pastvina, případně zahrady atp. Tento druh pokryvu se zdá být optimální z hlediska povrchového průzkumu, leteckého snímkování i geofyzikálních měření. Na druhé straně intenzivní a dlouhodobá zemědělská činnost, hluboká orba a jiné zásahy (meliorace) od druhé poloviny 20. stol., mají za následek značné a nenávratné znehodnocení původních archeologických situací.

Ve vztahu k současnému osídlení lze podle dnešního stavu poznání odlišit tři skupiny výšinných lokalit: 1) lokality ležící v centru hustě osídlených mikroregionů, 2) lokality na

okrajích hustě osídlených mikroregionů a 3) lokality zcela na periferii jihočeské sídelní oikumeny. Jednoznačně centrální polohu mají Hradiště I, Milenovice I, Zvíkovské Podhradí I, Chřešřovice I a Bechyně I. Další výšinné lokality se sice nacházejí rovněž v centrálních jihočeských sídelních oblastech, v jejich rámci jsou však situované na okrajích hustě osídlených areálů, resp. mimo ně. Jedná se o Brloh I, Čichtice-Šípoun I, Hlubokou nad Vltavou I, Nevězice I, Píseckou Smoleč I, Písek IX, Sepekov II a Skočice I. Na okrajích jihočeské sídelní oikumeny doby popelnicových polí se nachází pět výšinných lokalit: na západním okraji Katovice I a Velké Hydčice I, na jižním okraji Mříč I a Velešín I. Zvláštní postavení zaujímá Voltýrov I, který leží na severním okraji jihočeské sídelní oblasti, na rozhraní s regionem středního Povltaví (Příbramska a Sedlčanska). Dosud nebyla zjištěna výšinná lokalita zcela mimo osídlenou oblast, bez vazby na rovinná sídliště (*mapa 1*).

Z hlediska vztahu mezi funkcemi, přítomností opevnění a polohou v krajině nelze prozatím vyslovit žádné jednoznačné závěry. Prokazatelně opevněná hradiště se nacházejí jak v polohách centrálních (skupina 1: Hradiště I) nebo na okrajích hustě osídlených mikroregionů (skupina 2: Hluboká nad Vltavou I), tak i mimo sídelní areály (skupina 3: Voltýrov I). Rovněž neopevněná výšinná sídliště najdeme ve všech třech skupinách. Dochází zde tak ke zjištění značně odlišného stavu, než je tomu např. v severozápadních Čechách, kde u opevněných hradišť doby popelnicových polí nejsou v okruhu do 2-3 km žádná současná rovinná sídliště. Neopevněná výšinná sídliště mladší doby bronzové jsou zde rovněž izolována a teprve ve stupni HB jsou více spjata s okolním osídlením (*Smrž 1995*, 68). V západních Čechách nebyly u hradišť vůbec zjištěny přímé vazby na současná rovinná sídliště. Mnohá z nich nemají v okruhu 12-16 km žádné rovinné osady, jen u některých bylo identifikováno jedno až dvě rovinné sídliště (*Šaldová 1977*, 158). V jižním Německu jsou výšinná sídliště dělena podle polohy do tří skupin: 1) lokality spojené s okolním osídlením, 2) samostatné sídelní jednotky a 3) lokality zvláštní funkce a v markantní dopravně-geografické poloze (*Jockenhövel 1982*, 267). Zatímco se zde neopevněná výšinná sídliště menších rozměrů z hlediska jejich funkce nijak nelišila od běžných rovinných sídlišť, větší hradiště zde hrála roli hospodářských a snad i mocenských středisek (*Gerlach 1998*, 143-145).

Z jižních Čech lze v této souvislosti uvést tři konkrétní příklady vazby výšinné lokality na okolní osídlení. Prvním z nich je Hradiště I v pootavském mikroregionu, patřící z hlediska polohy v osídlené krajině do skupiny 1. Hradiště bylo osídleno na počátku doby popelnicových polí, tj. v přechodném mohylovo-knovízském horizontu BC2/D, kdy je okolní osídlení relativně řídké. Nejbližší rovinné sídliště z této doby je vzdáleno vzdušnou čarou 1,5 km, další dvě sídliště jsou vzdálena 2,4 km. Nejbližší pohřebiště, datované do stupně BD, leží ve vzdálenosti 3 km. Podobně jako v případě jiných lokalit může však být tento stav značně zkreslen dnešním stavem znalostí soudobých sídlišť a pohřebišť. Další několik lokalit v těsné blízkosti hradiště není blíže datovatelných, tj. jsou zařaditelné pouze obecně do období popelnicových polí.

Druhou výšinnou lokalitou, na níž lze dobře sledovat strukturu okolního osídlení, je sídliště na vrchu Chlum u Sepekova (srov. *Fröhlich – Chvojka 2003*), které stálo v rámci této sídlištní kategorie podle dnešního stavu poznání dosti izolovaně. Nejbližší stejně staré výšinné lokality se nacházejí až ve vzdálenosti zhruba 14-20 km (Bechyně I – 14 km, Chřešřovice I – 14 km, Písecká Smoleč I – 15 km, Zvíkovské Podhradí I – 19 km). V jižních Čechách se však nejedná o výjimečný jev, podobně izolované jsou i další výšinné lokality (např. Velešín I, Mříč I, Hluboká nad Vltavou I). Nejbližší mladobronzové rovinné sídliště se nachází 4 km od Chlumu, předpokládat však můžeme i blíže situované lokality. Další rovinná sídliště mladší doby bronzové jsou pak vzdálena více než 5 km. O přímé vazbě výšinného a rovinného sídliště ovšem zatím nelze jednoznačně mluvit. Nejbližším pohřebištěm k výšinnému sídlišti Sepekov II je pro tuto epochu mohylník v poloze Osičiny (Sepekov I), který je od výšinné lokality vzdálen jen necelý jeden kilometr. V tomto případě ovšem narážíme na problém

současnosti obou lokalit: v době osídlení výšinného sídliště se na mohylníku již nemuselo vůbec pohřbívat. Vzhledem k nejednoznačně datované aktivitě na výšinné lokalitě (BD-HA) však lze obě lokality považovat za alespoň zčásti současné. Další soudobá pohřebiště jsou již značně vzdálená. S jistotou lze do mladší doby bronzové zařadit mohylník u Drhovic I, který je od Sepekova vzdálen vzdušnou čarou asi 8 km. Zhruba stejnou vzdálenost má i mohylník v Řepči I. Nejbližší ploché pohřebiště se nachází v Bernarticích, které je od Chlumu vzdáleno také 8 km, je však značně nejisté.

Vztah výšinného sídliště k okolnímu osídlení je v jižních Čechách zatím nejlépe zmapován v případě „Skalky“ u Milenovic (*Fröhlich – Chvojka 2001*, 116-117). Dnešní katastr obce Milenovice patří vůbec k nejhustěji osídleným oblastem období popelnicových polí v jižních Čechách (srov. výše) – na území o velikosti cca 1,5 x 2 km je dnes doloženo celkem 7 lokalit datovaných do tohoto období, přičemž většina z nich byla alespoň zčásti současných. Ústředním místem je výšinné sídliště Milenovice I, datované do horizontu HA2-HB1, kolem něhož byla ve vzdálenosti cca 250-800 m situována v jakémsi půlkruhu tři současná nížinná sídliště (*tab. 171*). Zhruba 800 m bylo vzdáleno i stejně staré ploché pohřebiště, přičemž nelze vyloučit ani pohřbívání přímo na ploše výšinného sídliště (objekt 1/80, vykopán bohužel amatérsky bez potřebné dokumentace). V této souvislosti lze připomenout, že přítomnost hrobů přímo v areálu výšinné lokality nebo v její bezprostřední blízkosti je doložena např. na několika lokalitách v Bavorsku (Bullenheimer Berg, Ehrenbürg: *Gerlach 1998*, 137, 140), na Hradišti sv. Hypolita ve Znojmě (*Podborský 1970b*, 13) nebo na Hradisku v Brně – Obřanech (*Podborský 1994a*, 208). Ze zbylých dvou nížinných sídlišť v okolí Skalky u Milenovic je jedno datováno do počátku sledovaného období (BD) a druhé do pozdní doby bronzové. Výšinné sídliště tak mělo ve svém nejbližším okolí patrně tři současná nížinná sídliště, přičemž v širším okruhu 1-3 km lze napočítat ještě další lokality, zejména na katastru Radčic.

Na posledně dvou zmíněných příkladech lze demonstrovat patrně dvě odlišné funkce výšinných sídlišť v jižních Čechách. Zatímco relativně izolovaně ležící Sepekov je snad možné považovat za samostatnou sídelní jednotku, v případě Milenovic lze hovořit o regionálním ekonomickém a snad i mocenském centru.

Neméně zajímavé je také srovnání vztahu jihočeských výšinných lokalit a ojedinele či hromadně nalezených bronzových předmětů. Výskyt depotů bronzové industrie se v jižních Čechách koncentruje zejména na počátku sledovaného období, tj. v horizontu Plzeň-Jíkalka. Většina z těchto depotů je doložena v blízkosti větších řek. Nápadná je jejich koncentrace v okolí dvou hradišť tohoto období – Zvíkovského Podhradí I a Hradiště I. V okruhu zhruba do 7 km kolem Hradiště u Písku byly nalezeny čtyři současné depoty (Malé Nepodřice II 1-2 km, Písek X 3,7 km, Smrkovice I 4,5 km, Bošovice I 7,2 km), v blízkosti hradiště je přitom evidováno i několik dalších depotů, které jsou však mladší (depot dvou nákrčníků, datovaný do HA2/HB1 byl nalezen přímo na úpatí Hradišťského vrchu). Ještě nápadnější je koncentrace současných depotů v okolí Zvíkovského Podhradí I (srov. *Beneš – Kytlicová 1991*, 80 – Abb. 22). Všechny tyto depoty pocházejí rovněž z horizontu Plzeň-Jíkalka, tj. z horizontu, kdy hradiště na Zvíkově podle dosavadního stavu zpracování nálezů nebylo osídleno. Jeden z nich byl nalezen cca 400 m od zvíkovské ostrožny, další je lokalizován jen obecně do katastru obce. Dva depoty ze Zbonína jsou od Zvíkova vzdáleny 1,5 a 2,6 km a depot z Varvažova I asi 3,5 km. Vzhledem k této nápadné koncentraci v okolí Zvíkova je možné v tomto areálu předpokládat místní produkční centrum a středisko dálkového obchodu, jeho lokalizace na později osídlené hradiště Zvíkovské Podhradí I je však značně nejistá. Navíc z prostoru zvíkovské ostrožny zatím pochází jen jediný bezpečně datovaný bronzový artefakt – hrot šípu (srov. *tab. 110:10*).

U dalších jihočeských depotů je souvislost s nejbližší výšinnou lokalitou neprokazatelná. Buď je vzdálenost depotu příliš veliká a nebo není nález s výšinnou lokalitou současný.

Většina jihočeských hromadných nálezů je z období, kdy výšinných lokalit bylo osídleno jen minimum (BD – HA1). Naopak v době rozkvětu hradišť doby popelnicových polí, tj. zejména ve stupni HB, je v našem regionu nápadný nedostatek depotů. Z pozdní doby bronzové tak lze uvést pouze jediný hromadný nález z Malého Boru I, který je vzdálen 3 km od výšinného naleziště ve Velkých Hydčicích I. Poněkud sporný depot ze Skal II pak nejeví vůbec žádnou vazbu k některé výšinné lokalitě.

Lze uzavřít, že snad s výjimkou počáteční fáze mladší doby bronzové nelze v jižních Čechách spatřovat žádnou souvislost mezi hromadnými nálezy bronzových předmětů a výšinnými lokalitami. Naopak, v průběhu období popelnicových polí počet depotů nápadně klesá, zatímco počet výšinných lokalit úměrně tomu narůstá. Ještě spornější je pak otázka vzájemné souvislosti s ojedinělými nálezy bronzových předmětů. Pokud nebyl předmět nalezen přímo v areálu výšinné lokality nebo v jejím bezprostředním okolí, nelze většinou o vzájemném vztahu vůbec uvažovat. Jistou souvislost lze snad spatřovat pouze u nálezu sekerky z Brlohu II, která by mohla souviset s výšinným sídlištěm ve stejném katastru. Ojedinělý nález sekerky z okolí Zvíkova pak souvisí spíše s celkovým osídlením mikroregionu při soutoku Otavy s Vltavou než přímo s hradištěm. Do souvislosti s hradištěm ve Skočicích I byl dříve dáván také bronzový meč z pozdní doby bronzové, jehož přesná lokalizace je ale značně nejistá a navíc datace osídlení skočického hradiště se podle zde provedeného rozboru jeví být časnější (BD-HA ?). Několik ojedinělých nálezů pochází z horního Pootaví, ani zde však není vzájemná souvislost s výšinným sídlištěm ve Velkých Hydčicích I nijak zřejmá. Také bronzových artefaktů z areálů vlastních výšinných lokalit je odsud známo jen mizivé množství, což odlišuje jihočeská hradiště a výšinná sídliště od stejného typu památek v okolních oblastech (srov. výše).

6.2.2. Plošná rozloha výšinných lokalit a doklady opevnění

Ve většině sousedních regionů je příznačný značně široký rozptyl velikosti opevněných nebo osídlených ploch výšinných lokalit mladší a pozdní doby bronzové. V západních Čechách je to 1-50 ha (*Šaldová 1983*, 339), v bavorském prostředí 0,6-90 ha (*Schauer 1995*, 162; *Gerlach 1998*, 126), na Moravě 0,5-42 ha (*Podborský 1970b*, 14; *Dohnal 1987*, 265). To naznačuje diferenciaci funkcí hradišť a nutnost jejich kategorizace primárně podle rozlohy (srov. *Podborský 1994a*, 211-212). Z tohoto hlediska je jihočeský soubor specifický. U více než poloviny je zjištěná plošná rozloha pouze orientačním údajem, a to zejména tam, kde příslušnost přítomného umělého opevnění do mladší a pozdní doby bronzové není spolehlivě potvrzena. Tam, kde umělé opevnění není známo nebo je zachováno jen v malém úseku, vyjadřuje číslo reálně využitelnou plochu dané lokality. Jedinými příklady, kdy tato hodnota skutečně vyjadřuje velikost plochy hradiště, opevněného v období popelnicových polí, jsou hradiště Hluboká nad Vltavou I (2,75 ha), Hradiště I (3,1 ha) a Voltýřov I (2,9 ha). Největší plochu – 12 ha – zaujímá výšinná lokalita v Nevězicích I, zde je však původní rozsah pravěkého osídlení zakreslen laténským oppidem. Naopak nejmenší využitelnou plochu pro osídlení vykazuje výšinné sídliště v Brlohu I: zhruba 0,5 ha (nálezy zde však zatím byly učiněny pouze na úzké šíji na ploše cca 0,03 ha). Celkově lze shrnout, že výměry mlado- a pozdně bronzových výšinných lokalit v jižních Čechách jsou si velmi podobné, většinou se pohybují mezi 2 – 5 ha. Maximální rozpětí hodnot plošné rozlohy jihočeských nalezišť činí 0,5-12 ha, tedy rozptyl, který je ve srovnání s hradišti a výšinnými sídlišti v sousedních oblastech nápadně nízký. Pouze výšinné lokality v severozápadních Čechách vykazují téměř shodné rozpětí: 0,03-12 ha (*Smrž 1995*, 58 – Abb. 12).

Z celkem 18 výšinných lokalit mladší a pozdní doby bronzové mají opevnění pro toto období jednoznačně prokázané pouze Voltýřov I, Hradiště u Písku I a s výše uvedenými výhradami Hluboká nad Vltavou I. Vzhledem k níže uvedeným náleзовým okolnostem můžeme k těmto potenciálním pozdněbronzovým fortifikacím počítat ještě Zvíkovské Podhradí I. Na Voltýřově prováděl sondáž již B. Dubský, podle něhož byl vnější val tvořen kameny velikosti 40-60 cm (*Dubský 1949*, 135). V roce 1985 uskutečnil sondážní výzkum opevnění Voltýřova L. Smejtek, přičemž zjistil dvě fáze hradby. V první fázi vykazoval val čelní kamennou plentu, ve druhé fázi bylo jádro valového tělesa o výšce 2 m tvořeno 2,4 m širokou přepálenou hradební konstrukcí, zbudovanou z velkých kamenů, které byly v základech šikmo proloženy silnou dubovou kulatinou (*Čtverák a kol. 2003*, 344).

Mezi fortifikace datované do námi sledovaného období lze zřejmě počítat i opevnění na Hradišti I, které bylo v nedávné době zkoumáno P. Braunem. B. Dubský zde uvádí kamenitohlinitou konstrukci valu, na západní a východní straně s nálezy tzv. „spečené žuly“ (*Dubský 1949*, 125-126). Moderním výzkumem byla zjištěna kamenná destrukce ve valu, která na jižní straně akropole vykazovala náznak kruhového půdorysu (*Braun BZO 1978-1979*, 34).

Opevnění na hradišti u Hluboké nad Vltavou nebylo v moderní době zkoumáno, vzhledem k převaze nálezů ze stupně HB jej lze však prozatím klást do pozdní doby bronzové. Jedná se o jednoduché hradiště opevněné dvěma souběžnými valy tvaru podkovy, přimykající se ke skalnatému srázu nad Vltavou, kde opevnění chybí (srov. *tab. 214-215*). Fortifikační systém se skládá z dvou kamenných valů a dvou příkopů mezi nimi. Mezi okraji obou příkopů je plató široké 15-20 m, které má oba obvody lemované nepravidelnými zvýšeninami (vyházenou hlínou při budování příkopů ?) – z tohoto důvodu bývají někdy chybně uváděny valy čtyři. Koruny valů jsou od sebe vzdáleny 25-30 m. Vnější val má šikmou výšku 6-9 m, vnitřní příkop za vnějším valem má šířku 5-8 m, příkop před vnitřním valem 5-6 m. Brána se předpokládá na jižní straně, v místech přerušeni vnějšího valu, jinde je průběh valů nepřerušen. Hradiště uvedl do literatury J. N. Woldřich, který patrně krátce před rokem 1883 provedl jeho zaměření (*Woldřich 1883*, Abb. III) a v letech 1891-1892 spolu s knížetem Janem ze Schwarzenberku řezy oběma valy (*Woldřich 1893*, 8-9). Bázi vnitřní hradby tvořil kámen výšky 0,5 m, na ní pak byla nasypána 1 m silná vrstva hlíny, zatímco základ vnějšího valu tvořila 0,8 m mocná písčité vrstva promíšená s kameny, na ní se nacházela 0,4 m mocná uhlíkatá vrstva, na ní hlinitá vrstva o mocnosti 1,2 m, propálená do červena a na této vrstvě se nacházela vrstva kamenů, na spodku do červena propálených, o mocnosti 0,6 m. Pravděpodobně počátkem 20. let 20. století navštívil hradiště B. Dubský, který na částečně narušeném vnějším valu zdokumentoval jeho konstrukci, přičemž je nápadné, že dospěl k odlišnému výsledku, než J. N. Woldřich: v narušené severozápadní části vnější hradby byla patrná horní šterkovitá vrstva, kterou v hloubce 1 m začaly prostupovat větší kameny, místy hustě nakupené a dosedající až na podloží. Nikde nebyly zjištěny stopy po Woldřichem uváděné propálené červené vrstvě ani po vrstvě uhlíků (*Dubský 1926*, 28).

Zajímavé výsledky přinesl také výzkum hradiště ve Zvíkovském Podhradí I v roce 1959. Ve třech sondách byla totiž zachycena kamenná zeď tvořená na hlínu kladenými nepravidelnými žulovými kameny, která je bezpečně starší než laténské opevnění (*tab. 197*). Šířka zdi dosahovala téměř 2 m, její výška se pohybovala kolem 40 cm. Datace zdi však není jednoznačná: podle L. Jansové (nepublikovaná náleзовá zpráva v archivu ArÚ Praha, č.j. 7674/62) nelze sice vyloučit její pozdně bronzové stáří, může však pocházet i ze starších období. Výzkum byl bohužel veden dosti neodborně a bez patřičné dokumentace, což značně ztěžuje interpretaci všech zjištěných situací.

Jednoznačně pozdně laténský původ má fortifikace v Nevězicích I, při výzkumu tohoto oppida letech 1949-1951 však byl zachycen také mohutný základový palisádový žlab šířky až 1 m, hloubky 0,65-0,75 m a délky min. 18 m, který lze jednoznačně datovat do pozdní doby bronzové (*tab. 193*; srov. *Drda 1987*, 525 – obr. 4:g, 535).

U dalších hradišť období popelnicových polí stáří ani konstrukce opevnění vzhledem k absenci moderního archeologického výzkumu neznáme a u většiny jsme odkázáni pouze na staré zprávy. Podle *J. Maličkého (1947-1948, 24-25)* byl u hradišť v jihozápadních Čechách základem valu kámen, místy kombinovaný s pískem, hlínou apod. Val v Chřešťovicích I by měl být z kamene a hlíny (*Dubský 1949, 149-151*), podle *J. Maličkého (1947-1948, 25)* nese stopy lícování. Datování opevnění ale není známo, zejména z důvodu přítomnosti starších i mladších kultur na lokalitě. Podobná situace je též na hradišti ve Skočicích I, kde byl val předhradí tvořen nasucho kladenými kameny, zpevněnými hlinitým zásypem (*Poláček BZO 1970, 140-141*). Val s roštovou konstrukcí ve Velkých Hydčicích je nepochybně raně středověkého stáří (*Braun – Klápště 1978, 92*), stejně jako opevnění na Kněží Hoře u Katovic (*Dubský 1949, 586-593*). Na Písecké Smolči měl být val předhradí tvořen pouze hlínou, tento val je však rovněž datován až do raného středověku (*Dubský 1949, 641*). Sporná je datace i samotná existence pravěkého valu na ostrožně hradu Dívčí Kámen v Mříči I (*Poláček 1966, 10-11*; srov. *Chvojka 2004d, 36-37*). V Bechyni I není umělé opevnění prokázáno vůbec (*Militký 1993*). Bez zjevných stop fortifikace se dnes jeví také Brloh I, kde je patrný pouze nezřetelný příkop, a dále Čichtice-Šipoun I, Milenovice I, Písek IX, Sepekov I a Velešín I. V budoucnu nelze ovšem ani u těchto lokalit vyloučit zjištění původní fortifikace, např. na základě geofyzikální prospekce.

Ze sousedních oblastí je známa řada příkladů konstrukce valů hradišť sledovaného období. Pro hradiště v severozápadních Čechách je shledávána odlišná konstrukce valů v závislosti na jejich dataci: V mladší době bronzové (BD-HA) jsou zde typické valy z nasucho kladených kamenů, zatímco v HB jsou zde valy kamenitohlinité, doplněné příkopy (*Smrž 1991, 78 – pozn. 2; Týž 1995, 58, 62*). Z hradišť středočeského regionu lze uvést Plešivec, kde byla zjištěna oboustranně lícovaná hradba doplněná dřevěnou konstrukcí (*Motyková 1992, 79*). Další středočeská hradiště vykazují kamenné valy i hradby dřevohlinité konstrukce (*Slabina 1993, 32*). Valy západočeských hradišť byly v závislosti na dostupných zdrojích budovány většinou z kamenů a hlíny nebo pouze z kamenů (*Šaldová 1977, 151*). Hradba na Okrouhlém Hradišti byla tvořena dvěma souběžnými řadami větších kamenů, mezi nimiž byly vsypány menší kameny a hlína, přičemž tato konstrukce byla v některých úsecích patrně ještě zpevněna dřevem (*Šaldová 1981b, 18*). Na hradišti Zámek u Podražnice měl hlinito-kamenitý val dřevěnou kúlovou konstrukcí (*Šaldová 1983, 340*). Dřevěnou konstrukci měl i val na hradišti v Brně-Obřanech (*Podborský 1994a, 207*) a vnější val na hradišti u Plavče, zatímco vnitřní val na posledně uvedené lokalitě vykazoval navíc i čelní zeď z neopracovaných kamenů (*Podborský 1968, 104-106*). V jižním Německu nejsou valy hradišť mladší a pozdní doby bronzové pouze hlinité, ale vždy v kombinaci s kameny nebo dřevem (*Jockenhövel 1982, 258*). Detailně zde bylo zkoumáno opevnění na hradišti Bogenberg, kde byly zjištěny tři fáze fortifikace (*Damminger – Schauer 1999, 518-522*). V Hessensku je doložena kamenná konstrukce z nasucho kladených kamenů („Trockenmauer“) a v jednom případě i komorová konstrukce („Kastenbauweise“) hradby (*Jockenhövel 1980, 43*). Z Horního Rakouska lze uvést Linz-Freinberg, kde byly zjištěny tři fáze opevnění doby popelnicových polí: jednoduchou palisádu z období HA, postavenou snad na kamenném základu, vystřídal první val s palisádou, datovaný do horizontu HA2-HB. Třetí fází je val z období HB2-3 se složitou dřevěnou komorovou konstrukcí (*Urban 1994, 175-177*). V Dolním Rakousku je z hradiště v Schiltern uváděn kamenito-hlinitý val s dřevěnou konstrukcí (*Trnka 1983, 153*).

Shrňme-li uvedené skutečnosti, je v jižních Čechách podle současného stavu poznání následující poměr výšinných lokalit doby popelnicových polí: 4 jistá hradiště (Hluboká nad Vltavou I, Hradiště I, Voltýřov I a Zvíkovské Podhradí I), 5 sporných hradišť (Chřešťovice I, Katovice I, Skočice I, Písecká Smoleč I, Velké Hydčice I) a 9 neopevněných výšinných sídlišť (Bechyně I, Brloh I, Čichtice-Šipoun I, Milenovice I, Mříč I, Nevězice I, Písek IX, Sepekov I, Velešín I). Analogii je možné uvést ze severozápadních Čech, kde z 32 výšinných

lokalit patří mezi opevněná hradiště jen tři (*Smrž 1991*, 69). V západočeském prostředí pozdní doby bronzové je uváděno 12 hradišť, přičemž neopevněná výšinná sídliště zde nejsou vůbec zmiňována (*Šaldová 1977*, 145). V Hessensku je z 18 výšinných lokalit doby popelnicových polí doloženo opevnění pouze na třech, u devíti lokalit zde není datace fortifikace jistá a šest lokalit nemá opevnění doloženo vůbec (*Jockehövel 1980*, 42).

Z hlediska vnitřního členění nelze u většiny jihočeských hradišť sledovaného období jednoznačně konstatovat rozdělení na více areálů. Jednodílným hradištěm byly nepochybně Nevězice I a snad Mříč I. S velkou pravděpodobností jiného stáří (většinou mladšího ?) je členění areálu v případě Katovic I, Skočic I, pravděpodobně Chřešťovic I, Písecké Smolče I a snad i Zvíkovského Podhradí I. Velice zajímavý výše popsaný systém opevnění na hradišti u Hluboké nad Vltavou I dával důvod k vyčlenění samostatného předhradí (*Dubský 1949*, 143), dnes je však hradiště považováno za jednodílné (*Beneš – Michálek – Zavřel 1999*, 76). Hradiště ve Voltýřově I bylo podle původních interpretací členěno na opevněnou akropoli a patrně neopevněné předhradí, na základě následného výzkumu však byla existence umělého opevnění mezi akropolí a předhradím zpochybněna (*Smejtek BZO 1984-1985*, 227-228). Hradiště u Písku je členěno na akropoli, opevněnou dnes značně nezřetelným valem a vnějším příkopem (podle *B. Dubského 1949*, 128, též vnitřním příkopem), a na patrně neopevněné předhradí na severozápadní straně.

V severozápadních Čechách je členění plochy hradišť doloženo poprvé právě v mladší a pozdní době bronzové (*Smrž 1991*, 78 /pozn. 2/). Na Moravě byla většina hradišť tohoto období jednodílných (*Dohnal 1987*, 266), i když jsou uváděny i rozsáhlé lokality členěné na akropoli a předhradí (Plaveč: *Podborský 1970b*, 14, 19). Západočeská pozdněbronzová hradiště byla většinou nečleněná (*Šaldová 1983*, 339-340), vnitřní členění mlado- a pozdněbronzových hradišť nebylo zjištěno ani v Hessensku (*Jockehövel 1980*, 43).

6.2.3. Sídlíšní objekty

O sídlíšních objektech, jejich uspořádání a obecně o zástavbě na jihočeských výšinných lokalitách mladší a pozdní doby bronzové dosud víme velmi málo. V případě starších výzkumů B. Dubského narážíme především na nedostatečnou dokumentaci a publikaci nálezových situací, omezující se většinou na slovní popis, mnohdy navíc dosti nejasný. Např. na akropoli Hradiště u Písku prozkoumal Dubský „střepoviště“ a ve vnitřním příkopu akropole téže lokality zjistil stopy „dočasných obydlí“. Další „střepoviště“ se nacházelo na předhradí (*Dubský 1949*, 121-129). Tři „jámy – chaty“ (?) objevil B. Dubský v Chřešťovicích I: jedna se nacházela v příkopu a dvě na akropoli (*Dubský 1949*, 153-154). Rovněž z Voltýřova uvádí tento autor velkou zahloubenou „chatu“ s kúlovou jamkou v interiéru (*Dubský 1949*, 138).

Pozdější archeologické výzkumy přinesly několik nových zjištění, opět zde však narážíme na jejich nedostatečnou publikaci. Ve Zvíkovském Podhradí I byl v roce 1959 proveden výzkum, který však vedli amatéři a nebyl proto dostatečně zdokumentován. Podle dodatečného zjištění L. Jansové (nepublikovaná nálezová zpráva v archivu ArÚ Praha, č.j. 7674/62) dnes alespoň víme, že v sondě 1/59 o velikosti 14 x 2 m, položené na terasovité plošině pod vnější severní hradní zdí, byl nalezen blíže nespecifikovaný sídelní objekt stupně HB se zásobnicovou nádobou uloženou v jamce (srov. *tab. 197*). Okraj zásobnice byl překryt čtyřmi kameny o velikosti kolem 20 cm, na dně zásobnice měly být údajně zbytky organického původu. Asi 1,3 m západně od okraje zásobnice bylo rovněž v interiéru sídelního objektu odkryto ploché ohniště z vypálené hlíny o průměru asi 50-60 cm. Půdorys sídelního objektu nebyl kvůli neprovedení plošného odkryvu zjištěn.

Nepublikovaný je rovněž výzkum na Hradišti u Písku (viz *Braun BZO 1978-1979*). Pouze v rukopisu diplomové práce L. Smejtky a pak krátkým výtahem v encyklopedii českých hradišť (*Čtverák a kol. 1993*, 343-346) byly zatím uvedeny nálezy z Voltýřova I, kde byla sondážním výzkumem ověřena stratigrafie a zjištěno několik objektů, které však většinou představují přirozené prohlubně. Jediným nesporným objektem je zde jáma s mazanicovou destrukcí, kterou lze interpretovat jako základy pece, patrně na přípravu potravy (*Smejtek 1984*, 135-137; *týž 1985*, 201). Při amatérském výkopu, bez odborné dokumentace, bylo v roce 1980 vykopáno pět objektů v Milenovicích I, z nichž jeden je snad možné označit jako žárový hrob. Při revizním archeologickém výzkumu r. 2000 byly zjištěny další dva neporušené sídlištní objekty – jámy s plochým dnem (*Fröhlich – Chvojka 2001*). Až 1 m mocná vrstva – patrně záměrná vyrovnávka terénu (?) – byla identifikována v roce 2005 J. Johnem a autorem této práce v mohutném vývratu na hradišti Hluboká nad Vltavou I. Žádný zahloubený objekt zde však zatím nebyl identifikován.

Žádný další sídlištní objekt nebyl dosud na jihočeských výšinných lokalitách této periody doložen. Vzhledem k nedostatečné publikaci nelze zatím vyvozovat závěry o specializovaném výrobním objektu, příp. o konkrétní výrobní činnosti na jakékoliv jihočeské výšinné lokalitě. Dva objekty v Milenovicích I lze snad interpretovat jako samostatně stojící zásobnicové nádoby k uskladnění obilí, což jsou jinak běžné objekty na mladobronzových nížinných sídlištích (srov. výše). Jediným výrobním objektem jsou základy pece z Voltýřova, která snad sloužila k tepelné úpravě potravy (*Smejtek 1984*, 137). Na základě dosavadních nálezů se tak zatím jeví naprostá absence specializovaných výrobních objektů na jihočeských mlado- a pozdněbronzových výšinných lokalitách.

6.3. Pohřebiště

Pro epochu popelnicových polí je v celé střední Evropě příznačná značná uniformita pohřebního ritu, reprezentovaná žárovým pohřbíváním v plochých urnových hrobech. Vedle tohoto převládajícího ritu však existovala celá řada odchylek. Zvláště pro středo- a severozápadočeskou oblast jsou typické kostrové rituální i nerituální hroby, které se však v jižních Čechách dosud nevyskytly (*Spurný 1947-1948*, 18; *Bouzek – Koutecký 1980*, 408). Neméně charakteristické je však i žárové pohřbívání v mohylách, které nepochybně přežívá ze střední doby bronzové a zejména v západních Čechách vede dokonce k vydělování zvláštní tzv. milavečské kultury.

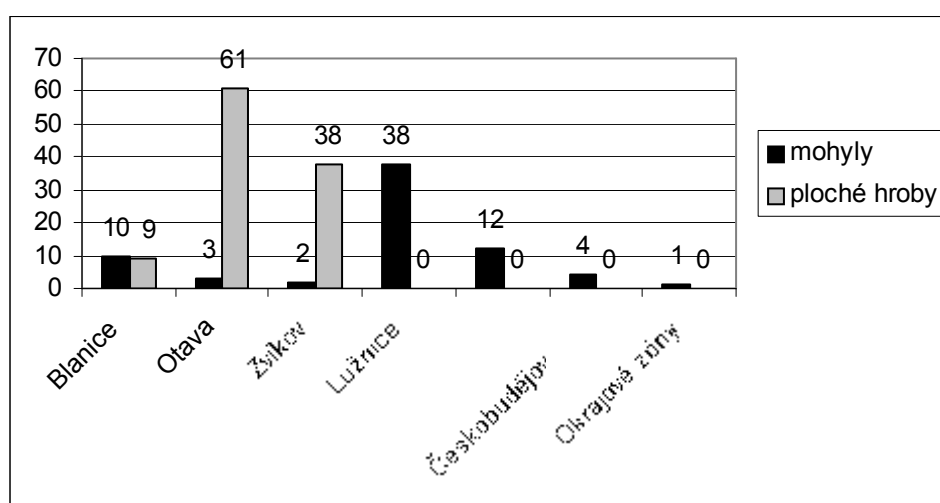
6.3.1. Prostorová analýza pohřebišť

V jižních Čechách je dnes doloženo 61 mlado- a pozdněbronzových pohřebišť, z nichž pochází minimálně 178 hrobů. Ve všech případech se jedná o žárové hroby, přičemž konstrukčně jsou to ve většině případů ploché hroby (61 %), v menšině hroby mohylové (39 %). Celkem je tedy z jižních Čech známo 108 plochých žárových hrobů z 31 lokalit a minimálně 70 mohyl z 30 lokalit. Minimálně pětina těchto hrobů je však nejistých, a to jak z hlediska jejich chronologického zařazení, tak i z pohledu typového určení (např. oba mohylníky na katastru Albrechtic nad Vltavou poskytly nálezy, připomínající spíše depot; podobná nejistota je např. u známého nálezů dvou šitových spon z Vrcovic II aj.). Tyto údaje lze srovnat s knovízskou kulturou ve středních a severozápadních Čechách, kde se počet všech hrobů odhaduje na 300-350, přičemž mohyl je tam jen asi 30-40, tj. přibližně 10 % všech hrobů (*Slabina 1978*, 5).

Souhrnný přehled o zastoupení obou typů jihočeských pohřebišť podle jednotlivých mikroregionů přináší následující *tabulka 30* a *graf 22*:

Mikroregion	mohylníky		plochá pohřebiště	
	počet lokalit	počet mohyl	počet lokalit	počet hrobů
Blanice	5	10	6	9
Otava	3	3	19	61
Zvíkov	2	2	4	38
Lužnice	6	38	1	?
Vltava	9	12	1	?
Českobudějovicko	4	4	0	-
Okrajové zóny	1	1	0	-
CELKEM	30	70	31	108

Tab. 30. Srovnání počtu pohřebišť a hrobů epochy popelnicových polí v sídelních mikroregionech jižních Čech.

Graf. 22. Srovnání počtu mohylových a plochých hrobů epochy popelnicových polí v sídelních mikroregionech jižních Čech.

Z podaného přehledu, stejně jak z *mapy 15* jasně vyplývá značná teritoriální rozrůzněnost v zastoupení obou typů pohřebišť i v celkovém poměru mezi sídlištními a pohřebními komponentami. Musíme si ovšem uvědomit, že dnešní pramenný fond nemusí zdaleka odrážet původní pravěkou situaci, a to zejména při klasifikaci pohřebních komponent pouze na základě existence nebo absence nadzemní úpravy hrobu. Jestliže tak dnes máme v úrodném a zemědělsky intenzivně obdělávaném Pootaví 19 plochých a jen 3 mohylová pohřebiště z mladší doby bronzové a naopak ve více zalesněných a vrchovinných mikroregionech při dolní Lužnici nebo v Povoltaví ploché hroby zcela (kromě několika velmi nejistým případů) chybějí, pak to nemusí být jen odrazem tehdejších odlišných pohřebních zvyklostí, ale spíše důsledkem jiného využití krajiny. Zatímco v zemědělské krajině středního a dolního Pootaví byla patrně velká většina původních mohylových náspů zcela zničena orbou, pak v lesnatých krajích na Bechyňsku či Vltavotýnsku setrvala většina pravěkých mohyl bez vážnějšího narušení. Naopak menší intenzita orby v těchto mikroregionech měla patrně za následek absenci zjištění a identifikace plochých hrobů, které zase v Pootaví byly v důsledku orby zjišťovány poměrně často. Navíc i v mladobronzových mohylách naprosto převládlo ukládání pohřbu do urny a do vyhloubené jamky v podloží, takže je nasnadě, že takové hroby se po odstranění mohylového náspu jeví jako hroby ploché (srov. *Neustupný 1986, 229*).

V pootavském mikroregionu tak dnes známe 19 plochých pohřebišť, což představuje 61 % všech jihočeských lokalit tohoto typu. Na počet hrobů je druhým „nejbohatším“ mikroregionem oblast Zvíkovska, kde však vysoký počet jednotlivých hrobů způsobilo největší jihočeské pohřebišťe tohoto typu v Topělci I. Ostatní ploché nekropole tohoto mikroregionu jsou sporné. Celkem devět plochých hrobů na šesti lokalitách je známo ještě v mikroregionu dolní Blanice. V ostatních jihočeských sídelních mikroregionech je nápadná naprostá absence tohoto typu lokalit, pokud odmyslíme několik zcela sporných lokalit. Tento stav nemůžeme zdůvodnit o to větším počtem mohylových hrobů, neboť jejich množství zde rovněž není nijak vysoké a navíc je chronologicky omezeno pouze na počáteční a starší horizont této epochy. Ve smyslu slov *L. Jiráně (2002c)* tak zde můžeme uvažovat o chybějící komponentě, kterou snad můžeme vysvětlit jejím dosavadním neidentifikováním. V této souvislosti se tak nabízí otázka, zda ploché žárové hroby stupňů BD-HB tvoří samostatné skupiny v rámci mohylových pohřebišť z jiných pravěkých období či v jejich blízkostech, jak tomu bylo např. v Radčicích u Plzně (*Baštová 1986*), avšak díky cílenému výzkumu pouze nadzemně zřetelných pláštů mohyl neunikly zatím tyto památky zcela pozornosti.

Oproti plochým hrobům není ve výskytu mohyl v jižních Čechách patrná taková koncentrace (srov. *mapa 15*): mohylová pohřebišťe pokrývají v celkem pravidelné síti celou oblast severního Českobudějovicka, Vltavotýnska a dolního toku Lužnice, několik dalších mohyl bylo zjištěno při dolní Blanici a na Netolicku, ojedinělé doklady jsou i v Pootaví. Z celé jihočeské centrální sídelní oblasti tak mohyly chybějí pouze ve středním a horním Pootaví na Strakonicku.

Zajímavé je rovněž časové srovnání pohřebišť – naprostá většina plochých i mohylových pohřebišť patří do stupňů BD-HA, přičemž mohyly mizí patrně nejpozději v průběhu stupně HA1, zatímco ploché hroby jsou doloženy až do závěru jenišovického horizontu. Do vlastní pozdní doby bronzové však nemůžeme v jižních Čechách prozatím, až na velmi nejisté výjimky (srov. např. solitérní nádoby z Vlachova Březí I a Kestřan II) žádnou pohřební lokalitu. Situace je o to překvapivější, že v mnoha sousedních regionech právě v tomto období vrcholí intenzita pohřbívání, jak je patrné např. v Dolním Bavorsku, kde jsou do tohoto horizontu datována největší tamní pohřebišťe v Kelheim, Künzing, Straubing-Sand aj. (srov. *Schmoltz 2003*, 127 – Abb. 18).

Naprostá většina jihočeských pohřebišť epochy popelnicových polí byla situována mimo sídelní areály, nikoliv však ve velkých vzdálenostech od nich. Např. při analýzách lokalit pootavského mikroregionu byla zjišťována i průměrná vzdálenost mezi sídlišti a pohřebišti, která v tomto případě činila 960 m (*Chvojka 2001a*, 115). V bezprostřední blízkosti rovinných sídlišť se nacházela i některá plochá pohřebišťe v mikroregionu dolní Blanice, jak ukazují např. pohřebišťe v Milenovicích VII (*tab. 171*) nebo v Radčicích IV (*tab. 179*). Také některá mohylová pohřebišťe jeví blízký prostorový vztah k současným sídlištím, jak dokládá např. sídliště v Dobešicích II, situované v bezprostřední blízkosti mohyly na témže katastru, nebo známý mohylník v Sepekově I, který se nachází necelý kilometr od patrně současného výšinného sídliště na vrchu Chlum (*tab. 205B*). Uvedené skutečnosti se shodují s dosavadními názory, podle nichž v době popelnicových polí nejsou nížinná sídliště příliš vzdálena od pohřebišť (*Čtverák 1987*, 195). Pokud je někde doloženo zcela osamocené pohřebišťe, pak se předpokládá, že se v jeho blízkosti nacházejí i dosud neobjevená nížinná sídliště (*Jirán 1997a*, 64).

Ve výjimečných případech je v jižních Čechách prokázána přítomnost hrobu přímo v areálu sídliště. Dva pozůstatky žárových hrobů byly nalezeny na sídlištích v Křtěticích I a Radčicích II, oba však nelze blíže datovat a tím i potvrdit či vyvrátit jejich současnost s uvedenými sídlišti. Další podobný příklad je uváděn z rovinného sídliště Rohozná II (*Dubský 1949*, 114), bohužel není blíže dokumentovaný. Sporná je rovněž interpretace

objektu 1/80 z Milenovic I, u něhož se nabízí rovněž možnost výkladu jako hrobu (*Fröhlich – Chvojka 2001*, 114). Analogické případy jsou výjimečně uváděny i v jiných českých regionech (*Bouzek 1963*, 71; *Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, 84).

6.3.2. Velikost a vnitřní uspořádání pohřebišť

Údaje o velikosti a vnitřním uspořádání jihočeských pohřebišť jsou velmi limitovány současným stavem terénního výzkumu, kdy dosud žádná pohřební lokalita nebyl odkryta plošně. Nejkomplexněji odkrytým plochým pohřebišťem regionu je Topělec I, kde byly hroby zjištěny na ploše přes 2 000 m² (*Braun – Fröhlich 1978*, 236), ani zde však nebylo pohřebiště prozkoumáno celé. Stejná situace je i u mohylníků, na nichž byla zpravidla zkoumána jen určitá část mohyl. U většiny mohylových pohřebišť navíc neexistuje jejich plán, proto také většinou nevíme, které konkrétní mohyly obsahovaly pohřby z epochy popelnicových polí. Jediné pravděpodobně celé prozkoumané pohřebiště v Drhovicích I bylo prokopáno bez jakékoliv dokumentace, takže dnes víme pouze údaj o celkovém počtu zkoumaných mohyl (26), ale nemáme naprosto žádné zprávy o vnitřním uspořádání pohřebiště či o vzájemných vztazích mezi pohřby.

V jihočeském regionu je dnes doloženo celkem 108 plochých hrobů, jejich rozložení je však značně nerovnoměrné. Plnou třetinu z tohoto počtu, celkem 37 hrobů, zahrnuje největší ploché pohřebiště regionu v Topělci I, druhou největší lokalitu tohoto typu představují Strakonice I s 18 hroby. Všechny ostatní jihočeské ploché nekropole obsahují méně než deset prokázaných hrobů: Rohozná I osm pohřbů, Malé Nepodřice I údajně šest, Jinín I pět, Kestřany I a Vrcovice I po čtyřech hrobech. Velká část jihočeských plochých pohřebišť tak poskytla pouze jeden nebo dva hroby, přičemž v některých případech se zdá, že toto číslo odpovídá pravěké situaci: např. v místě B. Dubským prozkoumaných dvou hrobů v Putimi I nebyly ani při pozdějších systematických sondážích J. Michálka doloženy žádné další pohřby. Vyloučit ovšem v těchto případech nelze úplný zánik mnoha potenciálních hrobů v důsledku postdepozicičních procesů. Pro srovnání můžeme uvést, že i např. ve středočeské knovízské oblasti jsou pohřebiště ve srovnání se sídlišti nečetná a jejich rozsah bývá nevelký (*Hrala 1973*, 11). Je zde tedy nápadný rozdíl oproti lužickým nebo jihoněmeckým lokalitám, kde je nezřídka i několik set hrobů. Většina středočeských pohřebišť nepřesahuje počet 20-30 hrobů, největší lokalitou jsou Křepeňice na Příbramsku s počtem 110 hrobů (*Hrala 1973*, 43). Ani v severozápadních Čechách nepřesahuje počet hrobů na lokalitách několik desítek – např. ve Staňkovicích bylo 21 hrobů (*Koutecký – Bouzek 1967*, 37-42), v Třebošicích 50 hrobů (*Bouzek – Koutecký 1972*, 432).

Prokázaných mohylových hrobů s pohřby z mladší doby bronzové je dnes v jihočeském regionu 70. I zde je jejich rozložení nerovnoměrné, neboť více než třetinu tohoto počtu zaujímá mohylník v Drhovicích I s údajně 26 dnes zcela zničenými mohylami. Mnoho mohylníků zahrnuje sice desítky hrobů, jen zlomek z nich však můžeme bezpečně datovat do námi sledovaného období. Většina lokalit obsahuje i pohřby ze střední doby bronzové nebo ze starší doby železné, což pochopitelně znemožňuje určit dataci dosud nezkoumaných mohylových hrobů. Shrnující přehled velikosti jihočeských mohylníků s komponentou mladší doby bronzové a jejich chronologického rozpětí ukazuje *tabulka 31*:

Mikroregion	Lokalita	Počet mohyl celkem	Počet mohyl BD-HA	Starší d.bronzová	Střední d.bronzová	Mladší d.bronzová	Doba halštatská
Blanice	Chvaletice I	20	5	-	-	●	●
	Protivín I	5	1	-	-	●	-
	Skály I	12	3	●	●	●	●
	Tálín I	?	?	-	●	●	-

	Újezd u V. I	12	1		●	●	●
Otava	Kestřany V	19	1	-	-	●	-
	N. Dvůr IV	?	1 ?	-	●	●	-
	Putim XII	?	1 ?	-	-	●	-
Zvíkov	Topělec IV	42	1	-	●	●	●
	Vrcovice II	1 ?	1	-	-	●	-
Lužnice	Drhovice I	26	26	-	-	●	-
	Hvožd'any I	cca 80	1	-	●	●	●
	Koloměřice I	3	3 ?	-	●	●	●
	Nuzice I	?	?	-	●	●	●
	Řepeč I	42	6	-	●	●	●
	Sepekov I	76	2	●	●	●	●
Vltava	Albrechtice II	15	4	-	●	●	●
	Albrechtice III	17	1	-	●	●	●
	Dobešice I	1	1	-	●	●	●
	Doubrava I	40	1 ?	-	●	●	-
	Dříteň I	?	1 ?	-	-	●	-
	Litoradlice I	?	1 ?	-	●	●	●
	Podolí I	18	1	-	-	●	-
	Slavětice I	4	1	-	-	●	-
	Vlkov I	11	1	●	●	●	●
ČB pánev	Netolice I	19	1	-	-	●	●
	Netolice II	10	1	-	●	●	●
	Opalice I	12	1	-	●	●	●
	Plav II	35	1	-	●	●	●
Okraje	Bavorov-okolí	?	1 ?	-	-	●	-
CELKEM		520	70	3	19	30	18

Tab. 31. Jihočeské mohylníky mladší doby bronzové – počet hrobů a chronologické zařazení.

Uvedený přehled jasně ukazuje nedostatečný stav výzkumu jihočeských mohylových pohřebišť – z velké většiny můžeme do námi sledované epochy zařadit jen jedinou mohylu, a to zpravidla jen na základě jediného náhodně nalezeného artefaktu (srov. např. Tálín I, Újezd u Vodňan I, Kestřany V, Putim XII, Nový Dvůr IV, Dříteň I, Litoradlice I, Podolí I/I, Slavětice I aj.). Jediným mohylníkem o prokázaném větším počtu mohyl tak zůstává neodborně rozkopané pohřebiště u Drhovic I s počtem 26 mohyl. Šest bezpečně prokázaných hrobů stupně BD je doloženo v Řepči I, pět ve Chvaleticích I, u ostatních lokalit se většinou jedná o jediný hrob, příp. o sporný počet mohyl (např. Albrechtice nad Vltavou II).

Zajímavé je rovněž srovnání časového zastoupení mohylových lokalit s komponentami mladší doby bronzové. Odmyslíme-li si uvedený počet zničených lokalit s nálezem jediného bronzového artefaktu, který tak ovšem nemusí datovat celou lokalitu, pak zůstává jediným nesporným mohylníkem, zařaditelným pouze do mladší doby bronzové, zmíněná lokalita Drhovice I. Pouze mladobronzový pohřeb byl zjištěn také na lokalitě Protivín I, zde však zůstávají neprozkoumané čtyři další mohyly. Přijmeme-li interpretaci nálezů dvou štítových spon z Vrcovic II jako mohyly, pak by se jednalo rovněž o lokalitu výlučně z tohoto období, konkrétně ze stupňů HA2-HB1. Další devatenáct jihočeských mohylníků má doloženy i pohřby z předchozí střední doby bronzové, můžeme zde tedy hovořit o kontinuitě pohřebních areálů. Ta je doložena v 18 případech i pro následující starší dobu železnou, zde je ovšem mezi oběma epochami hiát pro stupně HA a zejména HB. Většina lokalit měla tedy doložené pohřební aktivity minimálně od střední po mladší dobu bronzovou a po určitém přerušení opět v době halštatské. Některé mohylníky však po opuštění v mladší době bronzové již nebyly později využívány (Nový Dvůr IV, Doubrava I), jiné naopak vznikly až v mladší době bronzové a byly pak opět využity v době halštatské (Chvaletice I, Netolice I).

V otázce uspořádání hrobů na pohřebištích nelze v celém jihočeském regionu zjistit mnoho informací. Jedinou lokalitou, kde bylo zjištěno určité uspořádání hrobů, je Topělec I. Byly zde doloženy dvě skupiny hrobů, vzdálené od sebe několik desítek metrů, přičemž v každé skupině tvořily hroby jakési nepravidelné řady (*tab. 196A; Braun – Fröhlich 1978, 236*). Kumulace hrobů do menších skupinek, vzdálených od sebe až několik desítek metrů, je pro knovízskou kulturu typická (*Bouzek – Koutecký 1967, 44*). Podle *M. Slabiny (1978, 9)* lze tyto skupiny či řady hrobů vysvětlit jako „rodová“ pohřebiště, většina hrobů však byla rozmístěna spíše nepravidelně. Jiné jihočeské lokality žádné pravidelné uspořádání nevykazují (srov. Strakonice I, Vrcovice I: *Chvojka 2001a, 116 – Abb. 31-32*).

Vzdálenost mezi dvěma hroby na lokalitě kolísala většinou mezi 2-20 m. V Jiníně I jsou doložené vzdálenosti mezi hroby 21 a 9 m, v Kestřanech I 9 m, v Putimi I pouze 1,5 m, v Rovné III 10m. Mezi hroby ve Vrcovicích I byly vzdálenosti 19, 3, 4 a 15 m, v Rohozné I 20, 6, 5, 7 a 8 m a ve Strakonících I 8, 4, 1, 4, 8, 9 a 8 m. U řady dalších lokalit nejsou potřebné údaje publikovány. V Topělci činila vzdálenost mezi hroby 2-9 m (*Braun – Fröhlich 1978, 236*). Na žádné jihočeské lokalitě nebyly zjištěny stejné vzdálenosti mezi více hroby.

Vedle hrobů byla na některých pohřebištích zjištěna těž místa kremace, tzv. „žároviště“. Jedná se zpravidla o propálená místa v areálech pohřebišť, protože však na nich v jižních Čechách nebyly nikdy učiněny konkrétní doklady spalování zemřelých, není jejich interpretace jistá. Místa dvou ohnišť byla údajně nalezena v Kestřanech I, popelovitá vrstva bez nálezů byla objevena i ve Vrcovicích I (*Chvojka 2001a, 116 – Abb. 32*). Domnělé žároviště ve Strakonících I (objekt 8/87) bylo později přehodnoceno jako raně středověký sídlištní objekt (*Lutovský – Michálek 1998, 52*). V Topělci I bylo žároviště identifikováno jihozápadně od první skupiny hrobů (*Braun – Fröhlich 1978, 236*). Několik žárovišť je uváděno i ze středočeských pohřebišť (*Hrala 1973, 20, 42, 44, 53, 129*). Na některých mohylnících lužické kultury byly zachyceny stopy kremačních míst přímo pod mohylami. Takovéto objekty byly zjištěny např. v Žirovicích na Chebsku: pod kamennými konstrukcemi mohyl zde byly zahloubené objekty, současné s mohylami, v nichž byly zachovány zbytky pohřební hranice (*Plesl 1990, 251*).

6.3.3. Úprava a výbava hrobů

O knovízských plochých žárových hrobech obecně platí, že nemají jednotnou úpravu ani uspořádání. Z vnitřní úpravy nelze dokonce ani soudit na bohatost výbavy, pouze u hrobů bohatých na keramické milodary (ne však na bronzové) bývá logicky hrobová jáma větší. Největší rozměry mají bohaté žárové hroby ze Žatce-Macerky, které dosahují až 440 x 220 x 125 cm. Běžné hroby nepřesahují velikost popelnice – jejich půdorys je tak většinou kruhový a průměr bývá mezi 50-100cm (*Slabina 1978, 6, 8*).

Velikost hrobových jam na jihohočeských lokalitách se pohybuje mezi 40-100 cm, což plně odpovídá výše uvedeným zjištěním *M. Slabiny*. Na rozdíl od průměrů hrobových jam jsou údaje o jejich hloubce většinou zkrácené dnešním stavem dochování, kdy je většina hrobů porušena hlubokou orbou. Podle *M. Slabiny (1978, 6)* se hloubka hrobů pohybovala běžně mezi 50-100 cm od povrchu, v jihočeských pohřebních areálech však většinou nedosáhla ani 50 cm. Např. v Hradišti III byl hrob jen 8 cm v podloží, v Jiníně I činily hloubky prvních tří hrobů 35-40 cm, hrob 2 v Kestřanech I byl 45 cm hluboký. V Rohozné I se hloubka většiny hrobů pohybovala mezi 25-40 cm, pouze hrob VI byl zahlouben 60 cm do podloží. Také ve Strakonících I se hloubka většiny hrobů pohybovala mezi 35-50 cm, pouze hroby 9 a 10 byly jen 17-18 cm hluboké. Řada dalších hrobů, hlubokou orbou zcela vytržených z podloží, však musela být uložena v ještě menších hloubkách.

Při podobném posuzování mohylových hrobů narážíme opět na výše uvedený problém nedostatečné dokumentace starých výzkumů. Podle publikovaných údajů však přesto můžeme uvést, že naprostá většina jihočeských mohyl mladší doby bronzové byla poměrně malých rozměrů, zejména ve srovnání s mohylami jiných období na téže lokalitě. Příkladem je jediná jistá mladobronzová mohyla na pohřebišti v Sepekově I, která patřila na pohřebišti k nejmenším: měla průměr 8 m a výšku pouhých 0,5 m. Podle dochovaných zpráv byly také mohyly na drhovickém pohřebišti velmi malé a neznatelné, jejich známé výšky se pohybovaly kolem 0,5-1 m a průměry maximálně kolem 5 m. Rovněž výška chvaletických mohyl s pohřby stupně BD se pohybovala mezi 0,7 – 1 m a jejich průměry činily cca 10 m; výjimkou zde byla mohutnější mohyla 5 s průměrem 14 x 16 m. Analogické rozměry vykazovaly také všechny popsané mohyly s mladobronzovými pohřby v Řepči I, a to i včetně mohyly č. 12/1897 s bohatou výbavou (sekeromlat, dýka aj.), která měla průměr pouhých 8 a výšku 1,1 m. Jediná takto popsaná mohyla ze Skal I měla výšku 0,6 a průměr cca 7 m, hvozďanská mohyla 1/1933 měla výšku 1,1 a průměr 13 m. Větší rozměry byly u jihočeských mohyl tohoto období zjištěny jen výjimečně. Šikmou výšku 3 m a průměr 18,5 m měla solitérní mohyla v Topělci IV, vybudovaná ve střední době bronzové, avšak obsahující pohřeb i ze stupně BD. Také další jihočeské solitérní mohyly tohoto období měly poměrně velké rozměry: mohyla ve Vrcovicích II měla mít před svým zničením výšku 2 m, samostatná mohyla v Dobešicích I má dodnes dochovanou výšku kolem 1,5 m a průměr cca 8,5 m.

Převážná většina knovízských plochých žárových hrobů byla bez jakýchkoliv úprav, pouze vzácně se objevilo překrytí či obložení hrobových jam kameny, někdy vytvářejícími i jakousi skříňku (*Slabina 1978*, 3). V jižních Čechách však byla tato úprava hrobů zaznamenána poměrně často. Překrytí hrobu kamennou deskou nebo obyčejným kamenem bylo doloženo v hrobech 4-6 v Malých Nepodřicích I, v Novém Dvoře I, v hrobě 1 v Rovné III a v hrobě 1 v Zátaví I. Hrob 3 ve Strakonících I byl překryt mazanicovou deskou a hrob 17 na téže lokalitě byl patrně překryt miskou. Obložení hrobové jámy kameny bylo zjištěno v hrobech 2 a 3 v Kestřanech I, v obou hrobech v Putimi I, v hrobech I-VI v Rohozné I (*Chvojka 2001a*, 119 – Abb. 34:1) a v hrobě 2 v Zátaví I. Hrob 2 ve Vrcovicích I byl obložen pouze ve spodní části. Podložení popelnice kamenem nebylo doloženo v žádném hrobě, v hrobě 9 ve Strakonících I byla popelnice podložena miskou. Obložení i překrytí hrobu kameny, tj. jakási kamenná skříňka, byla zjištěna v hrobech 2 a 3 v Jiníně I (*Chvojka 2001a*, 119 – Abb. 34:2) a údajně též v Malých Nepodřicích I (hroby 1-2). Hrob 1 v Jiníně I neobsahoval popelnici, přesto i zde byla hrobová jáma obložena kameny a překryta kamennou deskou. V hrobě 3 v Radčicích IV byly v popelnici vmáčkнутé kameny, což by mohlo dokládat pozůstatek původního překrytí (*Fröhlich 1983*, 59). Zavalení popelnic kameny bylo v několika případech zjištěno též v Topělci I, kde bylo v jednom případě zachyceno též podložení popelnice kamenem (*Braun – Fröhlich 1978*, 236). Hrob 2 na této lokalitě byl překryt několika kameny, jedním kamenem byl překryt také hrob 3 (*Beneš – Fröhlich – Michálek 1973*, 129). V Třebošicích uvádějí *J. Bouzek a D. Koutecký (1972, 474)* u cca 50 % hrobů překrytí miskou, vrstva kamenů nad hrobem či kamenné obložení je zde téměř pravidlem.

Kamenné konstrukce jsou doloženy u většiny mladobronzových mohyl regionu. Bohužel blíže nepublikovaná zůstává odborně zkoumaná mohyla v Protivíně I, u níž lze jen podle publikované fotografie rozeznat mohutný kamenný věnec (*tab. 185A*). Kamenný věnec a patrně kamenný plášť měly i chvaletické mohyly, mohyla v Topělci IV měla kamenný věnec a nejspíše kamennou hrobovou komoru. Také mohyla v Netolicích II měla kamenný věnec a „kužel“, tj. pravděpodobně kamennou hrobovou komoru. Z devíti mohyl, zkoumaných J. Švehlou na drhovickém mohylníku v roce 1898, mělo pět mohyl konstrukci kamennou a čtyři hliněnou. Mohyla v Dobešicích I měla mohutný obvodový věnec z kamenů velikosti až 0,8 m, její vnitřní konstrukce se skládala ze tří vrstev kamenů (pláště ?) prosypaných silnou vrstvou

hlíny. Řepečské mohyly měly rovněž mohutnou kamennou konstrukci, posledně zkoumaná mohyla v roce 1923 byla prý dokonce „úplně vyzděná“ (*Fröhlich 1993b*). Zajímavou vnitřní konstrukci měla mohyla 1/1933 na pohřebišti ve Hvoždanech I (*tab. 205A*): obvod mohyly tvořil věnec z menších kamenů. Uvnitř mohyly byly zjištěny dvě samostatné kamenné konstrukce, které byly překryté společným náspem a spočívaly na kamenné dlažbě: kupa se dvěma rameny a věncovitý útvar. Na jihovýchodním okraji kupy v jakési „chodbě“ mezi kameny byl zjištěn mladobronzový hrob, obsahující amforovitou zásobnici a zlomky hrubé mísy. Uvnitř kamenné kupy se pak nacházel pozdně halštatský dodatečný pohřeb. Věncovitý útvar obsahoval pouze uhlíky.

Eventuální původní vnější označení plochých hrobů je dnes v drtivé většině případů nezjistitelné, pouze z Topělce je ve dvou případech uváděno označení hrobu kulem, zpevněným kamenným obložením (*Braun – Fröhlich 1978, 236*). Z jiných českých lokalit bývají občas uváděny okrouhlé vrstvy kamenů nad hroby - uvažuje se o nich jako o pozůstatku kamenných mohylek, kterými mohly být hroby označeny. Jako příklad lze uvést Staňkovice, kde byly tyto vrstvy kamenů nad většinou hrobů (*Koutecký – Bouzek 1967, 44*), nebo Třebušice, kde vedle kamenných vrstev odpovídá jakýmsi nadzemním mohylkám i skutečnost, že se hroby vzájemně respektují (*Bouzek – Koutecký 1972, 474*). Také v jižních Čechách nebyla nikde zjištěna superpozice dvou hrobů.

Zatímco ploché hroby byly vždy zahlobeny do země, u pohřbů pod mohylami byla situace v mnoha případech odlišná. Můžeme-li odvodit podle dochovaných starých popisů, pak řada mladobronzových pohřbů v jihočeských mohylách ležela na úrovni terénu a nebo byla uložena v mohylovém náspu. To je případ mohyly II v Netolicích II, kde byl žárový pohřeb zjištěn na povrchu kužele (komory ?) v hloubce pouhých 6 cm pod povrchem. Na původním povrchu byly bezpečně doloženy pohřby v mohylách 2 a 4 v Chvaleticích I, v mohyle 3 v Sepekově I, minimálně první pohřeb v Dobešicích I i výše popsán hrob v mohyle 1/1933 v Hvoždanech I. Jedinou mohylovou lokalitou s bezpečně prokázanými zahlobenými mladobronzovými pohřby je v jižních Čechách mohylník v Drhovicích I, kde mohyly s kamennou konstrukcí měly s pohřby na úrovni terénu, zatímco mohyly nasypané z hlíny měly pohřby zahlobené v jamách hlubokých 0,75 – 1 m.

Naprostá většina jihočeským mladobronzových hrobů byla popelnicových, prosté jámové hroby byly bezpečně zjištěny jen v Topělci I, kde byly z 37 hrobů jen tři jámové. V pootavského mikroregionu za jediný hrob bez popelnice považovat hrob 1 z Jinína I, přičemž ostatní doklady jsou nejisté, neboť se jedná o porušené hroby zjištěné při starých výzkumech, kde popelnice vůbec nemusela být rozpoznána. To je případ obou hrobů z Putimi I a snad i hrobu 2 v Rovné III. Jako popelnice sloužila obvykle větší nádoba, nejčastěji amforovitá zásobnice. V pootavském mikroregionu byla amforovitá zásobnice zjištěna v 25 hrobech, což představuje asi 75% všech zjištěných popelnic ve sledované oblasti. V hrobu 2 v Zátaví I byly dokonce doloženy dvě amforovité zásobnice. Také v ostatních jihočeských plochých pohřebištech měly tyto nádoby v rámci popelnic velkou převahu. Daleko méně byly jako popelnice doloženy dvojkónické nádoby, jak je doloženo v Jiníně I, Rohozné I (hrob VI), Strakonících I (hrob 4), Topělci I (hrob 3 a 8 – srov. *tab. 195*) a Zátaví I (hrob 1), kde byly tyto nádoby opět dvě, obě snad ve funkci popelnice. Dvě blíže neurčené velké nádoby snad ve funkci popelnice uvádí také *J. Hrala (1973, 32)* z hrobu I v Praze-Holešovicích. Jiné typy popelnic se v jihočeských plochých hrobech vyskytly jen zcela výjimečně. V hrobě IV v Rohozné I byl doložen hrnec s válcovitým hrdlem, v hrobě 3 ve Vrcovicích I etážovitá amfora a spodek neurčitelné amfory pochází z jednoho hrobu z Jinína I. V hrobě I ve Vrcovicích I byla doložena pouze velká mísa, která snad sloužila rovněž jako popelnice. Podobný případ velké mísy ve funkci popelnice uvádí *J. Hrala (1973, 114)* z hrobu 16 ve Zdicích. Miska ve funkci popelnice byla i v hrobě 10 ve Staňkovicích (*Koutecký – Bouzek 1967, 40*). Z celých jižních Čech nebyl z nádob hrubých forem ve funkci popelnice doložen pouze dvouuchý

hrnec, který byl ve středních Čechách zjištěn také pouze výjimečně (*Hrala 1973*, 121). Snad jen celá nádoba bez bližších nálezových okolností ze Sezimova Ústí I (*tab. 168:11*), by mohla pocházet ze žárového hrobu. Zajímavé srovnání poskytlo pohřebiště v Třebušicích, kde ve funkci popelnice převažovaly dvojkónické nádoby (35 %) nad amforovitými zásobnicemi (30 %) a etážovitými amforami (10 %) (*Bouzek – Koutecký 1972*, 474). Relevantní statistické srovnání bude v jižních Čechách možné až po zpracování největšího a nejvýznamnějšího pohřebiště v Topělci I.

V mohylových hrobech je toto srovnání ještě obtížnější, neboť podle mnohdy fádnic popisů a téměř neexistující kresebné dokumentace situací nejsme v podstatě schopni ve většině případů typ popelnice vůbec určit. Mnoho pohřbů navíc mělo mít pouze rozsypaný popel na úrovni podloží či v jamce. Neexistenci popelnic u většiny pohřbů nepřímo dokládá také dochovaný obsáhlý soubor keramických nádob z mohylníku v Drhovicích I, kde jsou až na výjimky zastoupeny pouze jemnější tvary, zejména misky, džbánky a koflíky, které můžeme považovat za doprovodné milodary, resp. za obaly na milodary; vlastních nádob, které by zde mohly mít funkci popelnice, je doloženo jen několik (srov. *tab. 123-131*). Jednoznačnou popelnicí je amforovitá zásobnice z mohyly 1/1933 ve Hvoždanech I (*tab. 131:4*), stejně jako zlomky hrncovitých nádob z mohyl ve Chvaleticích I (*tab. 3-4*) a Skalách I (*tab. 87:7,9*). Z velké většiny mohylníků jsou však dodnes dochované jen bronzové předměty, takže určení případného typu popelnice je zcela vyloučené.

Velká většina knovízských hrobů byla vybavena dvěma až třemi nádobami, pouze jedna třetina hrobů obsahovala i bronzový předmět. Rozdíl v hrobové výbavě vedly *M. Slabinu (1978, 10)* k vyčlenění pěti skupin plochých i mohylových hrobů podle bohatství výbavy. První skupinu označil jako hroby chudé, obsahující pouze popelnicí a nejvýše jeden milodar. Do této skupiny lze zařadit necelých 25% všech hrobů z pootavského mikroregionu, tj. 16 hrobů. Pouze popelnicí obsahoval hrob 2 z Jinína I, hroby v Putimi IX a Štěkni II, hroby 1 a 3 ve Vrcovicích I a snad též hrob 4 v Kestřanech I a hrob v Semicích III. Z dalších jihočeských lokalit lze uvést Čičenice I nebo hroby na sídlišťích v Radčicích II a Křteticích I. Popelnice s jednou keramickou nádobou byla doložena v hrobě VII v Rohozné I, v hrobě v Rohozné III, v hrobech 2, 3 a 7 ve Strakoncích I a v hrobě 2 ve Vrcovicích I. Pouze jeden bronzový milodar je doložen v Hradišti II a III a v hrobě V v Rohozné I.

Do druhé skupiny hrobů patří hroby průměrně vybavené, obsahující dvě až tři nádoby a jeden (většinou drobný) bronzový předmět. V pootavském mikroregionu sem lze zařadit 8 hrobů, tj. 12 % tamních hrobů. Jedna nádoba (kromě popelnice) a jeden bronzový předmět pocházejí z hrobu 3 v Kestřanech I a z hrobů 9 a 17 ve Strakoncích I, dvě nádoby jako milodar byly zjištěny v hrobě IV v Rohozné I a v hrobě 4 ve Strakoncích I. Dvě nádoby a bronzový předmět byly nalezeny v hrobě 1 ve Strakoncích I. V hrobě 1 v Putimi I byly vedle popelnice asi tři nádoby, stejně tak jako v hrobě VI v Rohozné I. Popelnice a tři nádoby byly zjištěny i v hrobě 1 v Milenovicích VII, stejně jako v hrobech 1 a 3 v Radčicích IV.

Třetí skupinu označil *M. Slabina* za hroby dobře vybavené, u nichž jsou doloženy 1-4 bronzové a 3-7 keramických milodarů. Sem lze zařadit celkem 9 (tj. 14 %) hrobů pootavského mikroregionu. Samotné keramické milodary pocházejí ze tří lokalit: v hrobě 2 v Putimi I a v hrobě III v Rohozné I byly 4 nádoby a v hrobě I v Rohozné I je doloženo 5 nádob. Tři keramické nádoby, dva bronzové milodary a jeden kousek grafitu byly zjištěny v hrobě II v Rohozné I. Čtyři nádoby a jeden bronzový milodar pocházejí z hrobu 2 v Kestřanech I, čtyři nádoby a dva bronzové milodary byly zjištěny v hrobě 3 v Jiníně I. Z hrobu 4 ve Vrcovicích I pochází sice pouze jeden keramický milodar, ale zato i dva bronzové a navíc neolitická kamenná sekerka. Nejbohatší z této skupiny hrobů je hrob VIII z Rohozné I, kde byly čtyři keramické nádoby a tři bronzové milodary, a hrob 10 ze Strakoníc I, kde bylo pět nádob a dva bronzové předměty. Do této skupiny můžeme zařadit i hrob 2 z Radčic IV se čtyřmi přidanými nádobkami.

Hroby nadprůměrně bohaté patří do čtvrté skupiny. Obsahují buďto více než pět bronzových předmětů a jednu až dvě keramické nádoby a nebo pouze keramické milodary, nejméně však v počtu sedmi. Z hrobů pootavského mikroregionu patří do této skupiny pouze dva, tj. 3 % všech zdejších hrobů. Jedná se o dva hroby ze Zátaví I, které jsou výjimečné nejen počtem svých milodarů, ale též přítomností dvou stejných popelnic v každém z nich. Hrob 1 obsahoval dvě popelnice (amforovité zásobnice), 6-7 dalších nádob a dvě hliněná závaží, v hrobě 2 byly vedle dvou popelnic (dvojkónických nádob) střepy asi z deseti dalších nádob. Patrně se zde jednalo o dvojhroby, tj. o současné pohřby dvou jedinců do jedné hrobové jámy, přičemž každý z nich měl vlastní popelnici a snad stejný počet keramických nádob. Zjistit skutečnost však dnes již nejde, neboť ani v jednom hrobě nezůstaly dochovány žádné antropologické pozůstatky. Dalším hrobem, zařaditelným do této kategorie, je první hrob z Topělce I, v němž bylo obsaženo kromě šesti dnes dochovaných nádobek (*tab. 105:1-6*) ještě mísa a torzo popelnice. S velkou pravděpodobností budou do této skupiny náležet i další topělecké hroby, bez zpracování a publikace této významné lokality však zatím nelze bezpečně rozhodnout. Podle *M. Slabiny (1978, 6)* náleží mezi nadprůměrně bohaté celkem asi 70 knovízských hrobů.

Poslední skupinou jsou hroby výjimečné, vybavené zbraněmi, bronzovými nádobami, součástmi vozů, apod. a vynikající též svými rozměry a často i mohylovým náspem, které lze označit za skutečné "knížecí". Zajímavá je koncentrace těchto hrobů na Plzeňsku ve stupni BD, na Žatecku v HA a na Mostecku v závěru pozdní doby bronzové (*Kytlicová 1988, 363 – obr. 10*). V jižních Čechách můžeme s jistými výhradami zařadit do této kategorie hrob z mohyly 12/1897 v Řepči I, který byl vybaven bronzovým sekeromlatem, dýkou a několika dalšími drobnějšími artefakty (*tab. 138*). Bohatosti výše uvedených západo- a severočeských hrobů však nedosahuje.

Jiné mohylové hroby lze opět klasifikovat jen obtížně, neboť v mnoha případech jsou jejich nálezné celky pomíchány a nebo zůstalo zachováno jen torzo původní výbavy. Obecně můžeme konstatovat, že v mohylách je doložena bohatší výbava keramickými i bronzovými milodary, jak ukazují např. bohatě vybavené hroby z Chvaletic I (*tab. 1-4*), Řepče I (*tab. 137-138*) nebo Sepekova I (*tab. 139*), u kterých máme dochované jednotlivé nálezné kontexty. Jiná je bohužel situace v případě mimořádných nálezů z Albrechtic nad Vltavou II a III, kde zejména u druhého ze zmíněných pohřebišť máme k dispozici zlomky dvou mečů, jednu jehlici a celý soubor tordovaných nákrčníků (*tab. 147*). Pokud by tento soubor pocházel z jediného pohřbu, jednalo by se o mimořádně bohatý celek. Bohužel však nemůžeme v těchto případech vyloučit smíšení nálezů z obou albrechtických pohřebišť, resp. nelze vyloučit ani jinou možnost původu těchto bronzových předmětů (hromadný nález?). Podobný je případ dvou štítových spon, nalezených údajně v mohyle ve Vrcovicích II, které, pokud by tvořily výbavu jediného hrobu, znamenaly by rovněž mimořádně bohatý celek. Ve srovnání s bohatstvím mohylových hrobů i depotů bronzové industrie vyniká chudoba plochých hrobů na bronzové předměty, což však platí obecně pro celou knovízskou oblast (*Hrala 1973, 121*), v pozdní době bronzové je však tato absence bronzových milodarů typická i pro nynickou či slezskou kulturu (*Koutecký – Bouzek 1967, 44*). Jiné typy milodarů v hrobech byly zmíněny výše v rámci typologické klasifikace artefaktů.

Pokud se týká umístění milodarů v hrobě, je v plochých hrobech evidentní snaha soustředit co nejvíce milodarů do popelnice (*Hrala 1973, 121*). Pokud to bylo zjištělné, byla i v jižních Čechách naprostá většina bronzových předmětů a velká část drobných keramických nádobek umístěna v popelnici. Zajímavě byly uspořádány keramické milodary v hrobě 2 v Zátaví I: dvě popelnice (dvojkónické nádoby) zde stály na sobě, kolem nich bylo v půlobluku rozestavěno asi 10 nádobek, jedna mísa byla položena šikmo. Za zmínku stojí také umístění milodarů v hrobě 31 v Topělci – nade dnem popelnice ležely oblázky, kamenná miniaturní sekerka a vývrtek z kamenného mlátu, sestavené do nepravidelného kruhu (*Braun – Fröhlich*

1978, 236). Příklady z dalších topěleckých hrobů přinese jistě budoucí zpracování a publikace celého pohřebiště.

Z několika jihočeských hrobů z Hradiště III, Milenovic VII, Radčic IV a Vrcovic I pocházejí i antropologická data (*Chochol 1983*). Kostí zde byly vesměs dokonale spáleny, z čehož se dá usuzovat nejen na dokonalou kremační techniku, ale snad i na individuálně určenou velikost kremační hranice a diferencovaně použité množství paliva. Ve zkoumaných hrobech byli uloženi většinou dospělí jedinci, přičemž u všech je nápadná gracilita a drobnost tělesné stavby. V tomto se tedy příslušníci knovízské jihočeské skupiny shodují s ostatními nálezy té doby z celého českého území a nevybočují ani z historické antropogenetické linie předchozího i následujícího časového období (*Chochol 1983, 70-71*).

Podle starých zpráv se zdá, že uložení kostí do popelnice bylo vázáno na určité pevně dané zásady. V hrobě 3 v Kestřanech I měly být v popelnici nejvýše uloženy kosti z lebky, při dně pak z paží a prstů, v hrobě V v Rohozné I byly naopak kosti lebky u dna (*Dubský 1926-1927a, 230; týž 1926-1927b, 231*). Za zmínku též stojí, že ve dvou hrobech ve Vrcovicích I byly zjištěny jen spálené zvířecí kosti (*Chochol 1983, 69*).

6.4. Hromadné a ojedinělé nálezy

Specifickým typem lokalit jsou ojedinělé nálezy a depoty bronzových předmětů, které s celkovou sídelní situací dané oblasti souvisejí jen okrajově (*Jiráň 1997a, 64*). Přesto představují důležitou součást pramenného fondu té doby, dokládající úroveň bronzové produkce i distribuce, obchodní cesty i dálkové kontakty. Depoty také mohou naznačovat určitá období neklidu nebo někdy snad i duchovní představy lidí té doby. Jihočeskými depoty se podrobně zabývala již *O. Kytlicová (1955; 1959; 1963; 1964; 1965; Kytlicová – Beneš 1991)* a v poslední době částečně i *L. Jiráň (2002b)*, v následujícím textu tak pouze uvedeme základní shrnující fakta.

V jižních Čechách je dnes evidováno 29 **hromadných nálezů** z epochy popelnicových polí (*mapa 16*). Ve všech případech se jedná o depoty bronzové industrie, hromadný nález keramických nádob zde zatím nebyl pro toto období jednoznačně prokázán. Plná polovina z těchto depotů patří na samý počátek mladší doby bronzové, tj. do **horizontu Plzeň-Jíkalka** (*Kytlicová 1964; táž 1975*). Zvláště markantní je jejich koncentrace v blízkosti výšinného sídliště ve Zvíkovském Podhradí I, navozující tak domněnku o místním produkčním a distribučním centru v přechodném horizontu mezi střední a mladší dobou bronzovou (srov. výše). Jihočeské depoty tohoto horizontu shrnula *O. Kytlicová* již před více než čtyřiceti lety, kdy sem zařadila celkem 11 lokalit (*Kytlicová 1964, 553-554*). Chybně však do nich začlenila i nález ze Svatého Tomáše (viz výše) a lokalitu Písek X zařadila do východočeských depotů. Materiální náplň těchto depotů byla zhodnocena již ve výše zmíněné práci, za zmínku stojí pouze jejich charakteristický rys, oddělující je od západočeských lokalit: daleko větší zastoupení jehlic a přítomnost sekerek s lalokovým schůdkem (*Kytlicová 1964, 550*). Naprostá většina depotů obsahovala různé typy bronzových předmětů, předměty jednoho typu byly pouze v Pražáku I (srpy), v Temešváru I a Písku X (náramky).

V následujících obdobích ve sledovaném regionu hromadné nálezy nápadně ubývají. Do horizontu **depotů zlomků** BD-HA1 můžeme dnes v jižních Čechách zařadit pouze pět lokalit. Tři z nich jsou jisté: Holašovice I s výraznými nálezy jihoněmeckého horizontu Riegsee (*Chvojka 2006a*), Zahájí I, který je považován za přímý import ze středního Podunají (*Chvojka 2004b*) a pak depot ze Starého Sedla I, který spíše než zlomkovité předměty obsahoval honosné šperky (*Kytlicová 1955*). Další dvě lokality jsou pak sporné. Velké množství typických předmětů, zejména náramků, obsahoval soubor z Pasek I, který je však

evidentně pomíchán s předměty z jiných období (*Richlý 1894*, 19, 116-121, tab. XXV-XXVII). Nejvíce předmětů je v něm však datováno do počáteční a starší fáze popelnicových polí, základem celého souboru tak snad mohl být skutečně depot z období BD-HA1. Posledním jihočeským depotem zlomků je soubor čtyř zlomených náramků z Hradiště V (*Chvojka 2001a*, Taf. 13:1-4).

Depoty zlomků jsou charakteristické pro starší fázi epochy popelnicových polí. První hromadné nálezy se zlomkovitými předměty se sice objevují již v závěru střední doby bronzové, v jižních Čechách mají tento charakter zejména soubory z Hořic na Šumavě I, Smrkovic I a ze Zbonína II, dobou jejich hlavního ukládání je však až počátek a starší stupeň epochy popelnicových polí. Depoty zlomků jsou v tomto období téměř celoevropským fenoménem: evidovány jsou v širokém prostoru od Balkánu přes Karpatskou kotlinu, střední Podunají (zde zejména na jižní Moravě a v Dolním Rakousku), Čechy, Bavorsko až po střední Německo (*Kytlicová 1963*, 11-12; *Horst 1990*, 184 – Abb. 3; *Hansen 1994*, 360). V Čechách jsou depoty zlomků výrazným fenoménem zejména pro tzv. knovízsko-milavečskou oblast (srov. *Kytlicová 1967*, 141 – Abb. 1), kde je jich dnes evidováno kolem padesáti (*Frána – Jiráň – Moucha – Sankot 1997*, 24) až šedesáti (*Kytlicová – Pleiner 1978a*, 455; *Blažek – Ernée – Smejtek 1998*, 28). Pro srovnání lze uvést, že např. v Horním Rakousku je dnes známo asi 15 depotů zlomků (*Höglinger 1998*, 39) a na Moravě celkem 78 hromadných nálezů období BD-HA1 (*Salaš 2005*, 139, 141 – obr. 25).

Depoty zlomků mají obecně velmi pestrou skladbu, obsahují snad všechny tehdy používané bronzové předměty (*Horst 1990*, 194). Platí to i pro depot z Holašovic I, který zahrnoval nástroje, zbraně, šperky i slitky. Obsahově velmi podobný je např. hornorakouský soubor ze Sipbachzell, datovaný obecně do BD-HA1 (*Höglinger 1996*). Řadu analogií nacházíme i v depotu stupně HA z dolnobavorského Winklsaß (*Holste 1936; Müller-Karpe 1959*, Taf. 148-149).

Depoty zlomků jsou nejčastěji považovány za surovinu určenou k dalšímu přetavení, deponovanou místním výrobcem (kovářem) jako jeho osobní majetek (srov. *Kytlicová 1963*, 393, 398-401; *Salaš 1997a*, 77). Stejně tak můžeme uvažovat i o jejich významu v dálkovém obchodu – v této souvislosti bývá připomínána jejich vazba na předpokládané dálkové komunikace, což je patrné např. v Horním Rakousku (*Höglinger 1998*, 40, Abb. 1). Naopak podle *S. Hansena (1994, 363)* dokládají zlomkovité předměty záměrné „rituální“ lámání, spojené tedy s určitým symbolickým aktem (zničení odznaku moci po smrti majitele ?; srov. též *Salaš 2005*, 234-236). Také další autoři připouštějí, že samotná výroba bronzových předmětů byla jistě silně ritualizovanou činností, takže ukládání depotů zlomků mohlo mít i symbolický, příp. určitý socio-kulturní význam (*Salaš 1997a*, 78; *týž 2005*, 237).

Do **jenišovického horizontu** HA2/HB1 patří v jižních Čechách s jistotou pouze jediný depot dvou nákrčníků z Hradiště VI (*Fröhlich 1998*), což kontrastuje s relativně hojným počtem hromadných nálezů tohoto horizontu především v Polabí (*Kytlicová 1963*, 17). Pravděpodobně do stupně HB1 náleží také dvě známé štítové spony z Vrcovic (*Piň 1900*, tab. XXVI), které bývaly dříve označovány za depot, v současné době se však považují za nález z mohyly. Sporný je také nález dbou litých kruhů z Královy Lhoty I (tab. 104:1-2), které typově náleží k formám lužické oblasti mladší doby bronzové, tzv. garnituře Kosmonosy (srov. *Kytlicová 1975*, 111 – Abb. 10). jejich původ z Královy Lhoty na Písecku však není zcela jistý, vyloučit tedy nemůžeme ani jejich záměnu ve sbírkách Národního muzea v Praze za nějaký soubor z východočeské oblasti.

Poslední výrazný horizont v ukládání depotů doby bronzové spadá do závěrečného období popelnicových polí, tj. zhruba do stupně HB3. Tento tzv. **hostomický horizont** není v jižních Čechách téměř zastoupen – jediným jistým nálezem je depot z Malého Boru I ze samého okraje jihočeského regionu (*Beneš 1963*, 23-24, obr. 4-5). Nejisté nálezové okolnosti má soubor dvou srpů a spirály ze Skal II, který náleží rovněž do pozdní doby bronzové (tab.

54:8-9). Velmi nejistý je pak údajný nález ze Zadních Ptákovice I (*Chvojka 2001a*, 176). Podobná situace je však i v sousedním Horním Rakousku a Dolním Bavorsku, kde hromadné nálezy ze závěrečného stupně pozdní doby bronzové rovněž chybějí (*Höglinger 1998*, 41).

Zbývající čtyři jihočeské lokality pak náležejí ke sporným. Dva hroty kopí ze Stožce I (*tab. 166:3-4*), jejichž data objevu jsou od sebe vzdálena 150 let, lze za jeden soubor považovat jen s velkou opatrností. Jejich společnému uložení napovídá podobný vzhled obou hrotů, které jsou jinak blíže nedatovatelné a nelze je proto ani hypoteticky zařadit do některého z výše uvedených horizontů. Tři depoty jsou dnes ztracené a ani podle literárních údajů je nelze blíže klasifikovat: dva soubory z Kestřan III a IV mohly představovat i hrobové nálezy, zatímco soubor patrně sekerek z Rataj I náleží asi skutečně mezi hromadné nálezy epochy popelnicových polí, bohužel bez možnosti detailnější klasifikace.

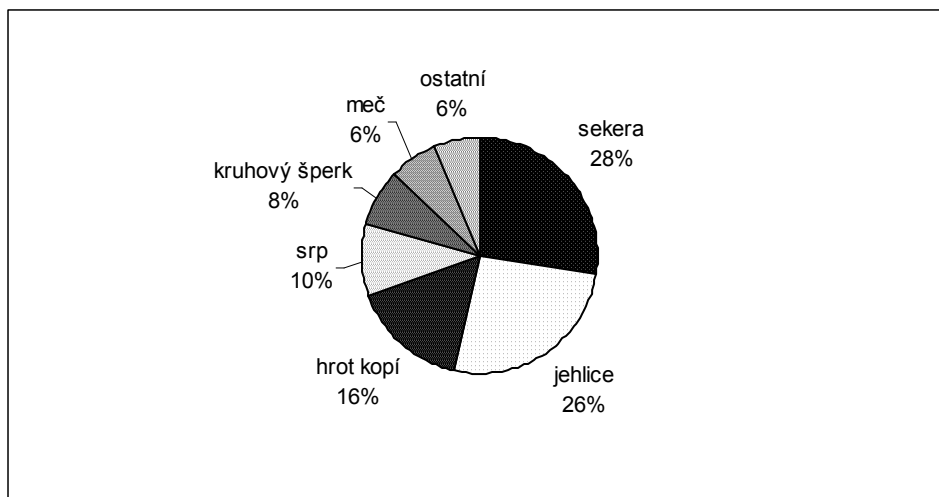
Jihočeské hromadné nálezy sledované epochy jsou rozmístěny vesměs pravidelně v celé tehdy osídlené oblasti (*mapa 16*), nápadná je pouze jejich výrazná koncentrace v okolí Zvíkova a také v okolí Písku. Naopak v celém Povltaví i v Českobudějovické pánvi je těchto nálezů dosud registrováno jen velmi málo. Pro hypotetické stanovení dálkových komunikací mají význam zejména oba šumavské depoty z Hořic na Šumavě I a ze Stožce, pro uvažovanou komunikaci do západočeského regionu hraje důležitou roli depot z Malého Boru I. Ostatní depoty, nalezené v tehdy víceméně souvisle osídlených mikroregionech, nejsou podle dnešních znalostí nikdy přímo vázány k nějakému sídelnímu či pohřebnímu areálu: všechny byly objeveny soliterně, byť v některých případech jen několik kilometrů od nejbližších osad či výšinných lokalit (srov. výše). Vzhledem k většinou neznámým nálezovým okolnostem nemůžeme dnes často zjistit přesná místa uložení depotů, tj. jednalo-li se o nějaké nápadnější (dobře zapamatovatelné) přírodní útvary, které by majiteli usnadnily eventuální vyzvednutí ukrytého pokladu. Výraznějším terénním útvarem je např. vrch Lipovice, z něhož pochází údajný depot Zadní Ptákovice I, bližší místo nálezu však bohužel neznáme. S jistotou můžeme o využití terénu počítat pouze u Hradiště VI, kde byl soubor dvou nákrčníků uložen v malém skalním převisu nad řekou Otavou. Toto abri je na svahu kopce, vystupujícího při plavbě po Otavě z dosud rovinatého terénu jako první z vrchů v okolí Písku. Pro uložení holašovického depotu bylo vybráno poměrně výrazné místo na zvýšenině („valu“) na severním úpatí vrchu Skalka, které lze považovat za záměrně zvolený orientační bod. S velkou pravděpodobností se tak i v tomto případě můžeme přiklonit k interpretaci nálezu jako osobního majetku, snad putujícího kováře nebo obchodníka, jak se pro období depotů zlomků všeobecně předpokládá (srov. *Hrala 1966*, 11; *Blažek – Ernée – Smejtek 1998*, 28, 34-35).

Specifickou kategorií lokalit představují v různých epochách tzv. zemědělského pravěku **ojedinělé nálezy**. Zatímco u depotů bronzové industrie není pochyb o jejich záměrném uložení do země, u ojedinělých artefaktů je situace daleko komplikovanější. Tyto předměty mohly být již v pravěku náhodně ztracené nebo pohozené, mohou být pozůstatkem jinak zcela zničených jiných lokalit (hrobů, depotů), někdy však mohly být i záměrně deponovány – v této souvislosti se zejména v poslední době čím dál častěji objevuje kategorie „depot jednoho předmětu“ (*Einstückhort*; srov. naposledy *Moucha 2005*, 47-48). Je třeba ovšem připustit, že v naprosté většině případů nejsme okolnosti či důvody jejich uložení do země schopni zjistit.

V jihočeském regionu pochází ojedinělé nálezy celkem z 65 nalezišť, přičemž v 62 případech se jednalo o bronzové artefakty a ve třech exemplářích jsou zastoupeny soliterní nádoby. U samostatně nalezených nádob se mohlo jednat o pozůstatek hrobu, ale také o stopu rozchváceného depotu apod. Dvě nádoby pocházejí z Prachaticka: etážovitá nádoba z Prachatic I (*tab. 166:9*) a pozdněbronzový hrnek z Vlachova Březí I (*tab. 166:8*), jedna

nádoba je pak doložena na středním toku Lužnice – dvouuchý hrnc z Sezimova Ústí I (tab. 168:11).

V rámci bronzových artefaktů jednoznačně dominují čtyři kategorie: sekerky, jehlice, hroty kopí a srpy. Celkovou skladbu ojedinělých nálezů bronzů můžeme vidět na následujícím grafu 23:

Graf 23. Typové zastoupení bronzových předmětů mezi ojedinělými nálezy v jižních Čechách.

Z podaného přehledu jasně vyplývá převaha seker v rámci ojedinělých nálezů, kterých je doloženo celkem 18. Druhou nejčastěji zastoupenou kategorií jsou jehlice v počtu 16 jedinců – sekerky a jehlice tak dohromady představují více než polovinu všech ojedinělých nálezů regionu. Poměrně často se ještě jako ojedinělé nálezy vyskytují hroty kopí (10 ks), srpy (6 ks) a kruhový šperk (5 ks), jiné artefakty jsou pak doloženy jen zřídka: ve čtyřech případech meče a po jednom artefaktu dlátko, hrot šípů, nůž a slitek.

Nálezy ojedinělých bronzových předmětů jsou celkem pravidelně rozprostřeny v celém jihočeském regionu (mapa 1-2). V centrálních osídlených oblastech doplňují mozaiku lokalit, na okrajích jihočeského sídelního areálu pak tvoří podstatnou složku nálezů. Jedinými nálezy jsou dosud na Třeboňsku, naprostou převahu mají i v horním Pootaví, v severním Prácheňsku a na Šumavě.

Jak již bylo uvedeno výše, neznáme u většiny ojedinělých nálezů jejich nálezové okolnosti a nejsme tak schopni určit, z jakého typu lokalit by mohly pocházet, příp. zda byly takto uloženy do země záměrně. Přesto se u některých případů nabízí zajímavý výklad. V pootavském mikroregionu byly nalezeny dvě jehlice v řece Otavě, obě při stavbě mostu. Jedná se o jehlice ze Zátaví IV a Strakonice VI, přičemž místo nálezu této druhé jehlice leží na soutoku Otavy s Volyňkou. K nim můžeme ještě připojit nedávno vyrýžovaný hrot přímo z řeky Otavy z Kestřan IX. Podle A. Beneše (BZO 1969, 151) je interpretace vodních nálezů obtížná, nelze však vyloučit jejich uložení v místech starých brodů nebo je případně dát do spojitosti s pravěkým rýžováním zlata. Podle J. Fröhliche (1991, 60-61) mohou být tři možnosti výkladu: náhodná ztráta při plavbě, záměrné vhození z kultovních či profánních důvodů a nebo druhotné zavlečení z pobřežních lokalit.

Za zmínku stojí i čtyři ojedinělé nálezy bronzových předmětů z Třeboňska, z nichž dva pocházejí přímo z dnešních rybníků (Stará Hlína I a Holičky I). Z celé této oblasti nemáme dosud žádné jiné doklady mladobronzového osídlení, vysvětlení se tak většinou hledá v přítomnosti bažinatého terénu. V této souvislosti je nasnadě domněnka, kterou vyslovil A. Beneš (1978c, 37), že by tyto bronzové nálezy mohly představovat obětiny uložené v

někdejších bažinách. Zde však bude muset dát odpověď až budoucí výzkum archeologicky dosud téměř nedotčeného Třebońska, který by mohl objasnit problematiku osídlení této oblasti v době bronzové.

Nápadná je dále přítomnost hrotů kopí především v horských oblastech Šumavy, jak již upozornil J. Fröhlich (1999a) – podle jeho výkladu mohou hroty z Vyššího Brodu I, Stožce I, Libínského Sedla I a Sušice I naznačovat průběhy pravěkých dálkových komunikací. Jiné aktivity na Šumavě nelze v této době předpokládat (srov. Beneš 1995, 14, 31).

6.5. Topografická analýza jihočeských lokalit

Pro dějiny osídlení jakékoliv oblasti je důležitý nejen archeologicko-typologický rozbor jednotlivých lokalit a nálezů, ale rovněž analýza topografických údajů lokalit. Obecně sice platí závěry E. Neustupného (1986, 231), podle nichž se jádro sídelního areálu (tj. osada, pole a přílohy) rozkládalo téměř vždy na úrodné půdě s nepříliš velkým sklonem, v blízkosti stálého vodního zdroje a v prakticky nepřetržitě odlesněné krajině, každá oblast i pravěká kultura však měla svá určitá specifika. Také některé údaje Z. Smrže (1994, 374) platí spíše pro severozápadní Čechy než obecně pro celou knovízskou kulturu: za plochy nevhodné k osídlení totiž tento autor považuje lokality vzdálené více než 500 m od zdroje vody, ležící v terénu se sklonem menším než 1 ° a větším než 4-5 °, dále zaplavovaná území, území na nesprašovém substrátu a na skalnatém podloží, vystupujícím na povrch, a území větších lesních celků.

Pro topografickou analýzu byla vybrána pouze lokalizovaná rovinná sídliště. Topografické údaje z výšinných lokalit byly převzaty z již publikovaných údajů (srov. Hrubý – Chvojka 2002). Oba typy jihočeských pohřebišť byly analyzovány prozatím jen podle nadmořských výšek, neboť vzhledem k jejich nízkému počtu by statistické srovnání nebylo příliš odpovídající, u ojedinělých a hromadných nálezů pak nehrají tyto údaje velkou roli a nebyly tudíž vůbec posuzovány. Základem pro posuzování vlivu přírodního prostředí na pravěkého člověka a naopak byly práce J. Rulfa (1983) a E. Neustupného (1986). Srovnání s nejbližšími regiony nabízejí práce L. Smejtky pro střední Povltaví (Smejtek 1987b) a J. Hůrkové pro západočeská mladobronzová sídliště (Hůrková 2002).

6.5.1. Nadmořská výška

Mikroregion	rovinná sídliště	výšinné lokality	plochá pohřebišť	mohylníky
Blanice	394	537	430	414
Otava	401	494	405	416
Zvíkov	422	394	407	425
Lužnice	432	470	-	476
Vltava	423	411	-	463
ČB pánev	434	480	-	478
CELKOVĚ	417	464	414	445

Tab. 32. Srovnání průměrných nadmořských výšek v hlavních sídelních mikroregionech jižních Čech podle typu lokalit.

Průměrná nadmořská výška jihočeských rovinných sídlišť dosahuje 417 m, přičemž rozdíly mezi jednotlivými mikroregiony jsou poměrně malé. Nejnížší hodnoty vykazuje mikroregion dolní Blanice, kde nedosahují ani čtyřsetmetrové hranice, nejvyšší nadmořské

výšky přes 430 m mají sídliště v Českobudějovické pánvi a při dolní Lužnici. Můžeme v této souvislosti uvést, že nejvyšší nadmořské výšky dosahují v jižních Čechách dvě rovinná sídliště, obě z okrajové zóny Českokrumlovska: Novosedly I s výškou 560-570 m n.m. a Chvalšiny I s téměř shodnou výškou 560-575 m n.m.

Průměrná nadmořská výška výšinných lokalit činila relativně nízkých 464 m, zde si však musíme uvědomit, že existuje velký rozdíl mezi lokalitami na vrcholech kopců, kde nejvyšší hodnotu dosahuje hradiště Skočice I s 663 m n.m., zatímco ostrožny nad vodními toky mají nadmořské výšky mnohdy i nižší než okolní rovinné osady na terasách apod. Příkladem je situace ve zvíkovském mikroregionu, kde tři hradiště na ostrožnách mají průměrnou nadmořskou výšku jen 394 m, zatímco okolní osady dosahovaly průměrných výšek 422 m.

Plochá pohřebiště byla v jižních Čechách situována zhruba ve stejných nadmořských výškách jako sídliště (414 m), mohylníky pak dosahovaly v průměru vyšších hodnot, což je ovšem způsobenou jejich většinovým situováním ve vyšších zalesněných nebo vrchovinných terénech.

6.5.2. Typ polohy

Nížinná sídliště

Mikroregion	svah	terasa	niva	vrchol	hřbet	terasa a svah	vrchol a svah	niva a svah
Blanice	52	10	23	-	-	-	10	5
Otava	67	2	7	13	-	7	3	-
Zvíkov	58	25	-	-	-	17	-	-
Lužnice	86	14	-	-	-	-	-	-
Vltava	65	14	7	7	7	-	-	-
ČB pánev	60	25	5	5	5	-	-	-
CELKOVĚ	65	15	7	4	2	4	2	1

Tab. 33. Srovnání procentuálního zastoupení typů poloh u rovinných sídlišť jižních Čech.

Téměř dvě třetiny jihočeských rovinných sídlišť epochy popelnicových polí byly situovány na svazích, v mikroregionu dolní Lužnice dokonce plných 86 % těchto lokalit. Relativně vysoký počet sídlišť se rovněž nacházel na plochých terasách nad vodními toky, ve zvíkovském a českobudějovickém mikroregionu dokonce shodně čtvrtina všech rovinných sídlišť. Velmi zajímavým fenoménem je v jižních Čechách osídlení dnešních říčních inundačních území, neboli niv – v některých oblastech sice nebyly v nivách žádné lokality, v mikroregionu dolní Blanice však bylo v této poloze plných 23 % sídlišť. Jednalo se o několik sídlišť na katasrech Milenovic, Radčic, Myšence nebo v Pootaví u Modlešovic, Smrkovic aj. Osídlení v nivách bylo pro epochu popelnicových polí doloženo také v jiných regionech knovízské kultury (srov. Čtverák 1987, 196; Rulf 1994; Dreslerová 1995; Šumberová 2000), můžeme tak zpochybnit dříve převažující názor o nevhodnosti říčních niv k osídlení (srov. např. Kuna – Slabina 1987, 264). Na druhou stranu můžeme připustit pravěkou existenci mírných terasových zvýšenin či kopečků v místech, kde dnes máme doložená záplavová území.

Podíváme-li se na výběr terénních typů u jihočeských výšinných lokalit, pak byly v období popelnicových polí preferovány klasické říční ostrožny nebo ostrožné výběžky (celkem 11 nalezišť). Pět nalezišť (Katovice I, Hradiště I, Písek IX, Sepekov II a Skočice I) je situována

na vrcholech nebo předvrcholech kopců a ve dvou případech (Čichtice-Šípoun I a Milenovice I) byla využita také plochá návrší. V jižních Čechách neznáme výšinná naleziště situovaná na stolových horách (srov. Šaldová 1977, 139, 140; Smrž 1995, 58; Gerlach 1998, 129, 139).

6.5.3. Orientace svahu

Nížinná sídliště

Mikroregion	S	SZ	Z	JZ	J	JV	V	SV
Blanice	15	15	46	-	8	8	-	8
Otava	8	10	10	19	6	27	6	13
Zvíkov	-	12	-	-	33	33	22	-
Lužnice	-	5	17	17	17	17	17	10
Vltava	-	11	-	22	22	11	34	-
ČB pánev	8	-	-	18	33	33	8	-
CELKOVĚ	5	9	12	13	20	22	14	5

Tab. 34. Srovnání procentuálního zastoupení orientace svahu u rovinných sídlišť jižních Čech.

Při zakládání jihočeských rovinných osad epochy popelnicových polí byly preferovány zejména jižní a jihovýchodní svahy, na nichž jsou situovány zhruba dvě třetiny všech lokalit tohoto typu. V této topografické kategorii jsou však nápadné velké rozdíly mezi jednotlivými mikroregiony: např. v oblasti dolní Blanice bylo plných 46 % sídlišť lokalizováno na západních svazích, sklánějících se do údolí řeky Blanice, podobně tomu bylo i v Povltaví, avšak s opačnými – východními svahy. Jak je z uvedeného přehledu patrné, hlavní roli hrála geomorfologie terénu, tj. orientace hlavních údolí a sídelních mikroareálů a tomu pak bývaly přizpůsobovány i vybírané svahy.

6.5.4. Sklon svahu

Mikroregion	sklon
Blanice	3° 28'
Otava	3° 33'
Zvíkov	4° 31'
Lužnice	3° 02'
Vltava	3° 35'
ČB pánev	3° 20'
CELKOVĚ	3° 24'

Tab. 35. Srovnání průměrného sklonu svahu u rovinných sídlišť jižních Čech.

V kategorii sklonu svahu je u všech jihočeských mikroregionů nápadná velká podobnost v naměřených hodnotách, z níž se vymyká pouze hodnota ve zvíkovském mikroregionu, která je však způsobena extrémní polohou jednoho sídliště ve Zboníně IV. Bez tohoto extrému se u všech jihočeských rovinných sídlišť pohyboval sklon svahu pár minut přes tři stupně.

6.5.5. Vzdálenost k nejbližší řece

Mikroregion	m
Blanice	813
Otava	1496
Zvíkov	1317
Lužnice	3004
Vltava	3206
ČB pánev	8535
CELKOVĚ	3061

Tab. 36. Srovnání průměrné vzdálenosti k nejbližší řece u rovinných sídlišť jižních Čech.

Průměrná vzdálenost k nejbližší řece ukazuje míru vazby sídlišť na hlavní osy mikroregionu, které byly tvořeny nejdůležitějšími vodními toky. Nápadný rozdíl mezi mikroregionem dolní Blanice a Českobudějovickou pánví tak můžeme porovnat i s mapkami osídlení (srov. *mapa 3 a 8*), které jasně ukazují na silnou vazbu lokalit na Vodňansku a Protivínsku k řece Blanici, od níž jsou v průměru vzdálené jen 813 m, zatímco na Českobudějovicku se velká většina lokalit nacházela mimo koridor vltavské komunikace, od něhož byla vzdálena v průměru kolem 8 km.

Naopak u takřka všech jihočeských výšinných lokalit je nápadná vazba na vodní toky II.-IV. řádu (srov. *mapa 14*), která nepochybně souvisí s významnou funkcí těchto lokalit jako opěrných bodů při dálkových obchodních trasách, vázaných právě na tyto vodní toky. Poněkud stranou této vodní sítě je pouze výšinné sídliště Sepekov I, jehož funkce tak nejspíše s dálkovými trasami nesouvisela.

6.5.6. Řád nejbližšího vodního zdroje

Nížinná sídliště

Mikroregion	II	III	IV	V	VI	> VI
Blanice	-	-	43	43	9	5
Otava	-	13	35	27	23	2
Zvíkov	9	46	36	-	9	-
Lužnice	-	14	57	24	5	-
Vltava	14	29	43	7	7	-
ČB pánev	-	35	40	25	-	-
CELKOVĚ	4	23	42	21	9	1

Tab. 37. Srovnání procentuálního zastoupení vazby rovinných sídlišť jižních Čech na řád vodního toku.

Řád nejbližšího vodního toku uvádí příslušnost toku k základní evropské síti, kde toky I. řádu se vlévají do moře, toky II. řádu jsou jejich přítoky, toky III. řádu jsou přítoky těchto přítoků, atd. Tento údaj tak neudává skutečnou velikost vodního toku, tj. především jeho průtok – toky jednoho řádu tak mohou být značně odlišné (např. tokem IV. řádu je např. jak řeka Volyňka, tak i malý potůček, vlévající se do Otavy), určitý význam však má pro stanovení komunikačního významu (za předpokladu, že vodní toky nižších řádů tvořily osy významných dálkových stezek). Největší počet jihočeských rovinných sídlišť sledované

epochy se nacházely nejbližší vodním tokům IV. řádu, poměrně značné množství lokalit je doloženo také u toků III. řádu (tj. zejména u Otavy a Lužnice) a pak u menších toků V. řádu.

6.5.7. Vzdálenost k nejbližšímu vodnímu zdroji

Mikroregion	m
Blanice	198
Otava	191
Zvíkov	169
Lužnice	316
Vltava	158
ČB pánev	221
CELKOVĚ	209

Tab. 38. Srovnání průměrné vzdálenosti rovinných sídlišť jižních Čech od nejbližšího vodního zdroje.

Vzdálenost k nejbližšímu vodnímu zdroji byla bezesporu jedním z nejdůležitějších kritérií pro založení osady, přičemž za kritickou hranici bývá považována vzdálenost 500 m (Smrž 1991, 374). Při posuzování těchto údajů je však třeba mít na paměti, že zde pracujeme s dnešním stavem krajiny, která zdaleka nemusí odpovídat situaci v pravěku – řada malých potůčků či pramenů mohla zcela zmizet, větší potoky nebo řeky mohly postupem doby změnit svůj tok (zvláště výrazná změna nastala po regulacích vodních toků ve 20. století). Z tohoto důvodu je třeba pracovat s těmito údaji s maximální obezřetností a u větších vzdáleností je třeba předpokládat zmizení bližšího vodního zdroje v průběhu pozdějšího období. Zároveň je třeba počítat i se zásobováním vodou z pramenů nebo ze studní (Rulf 1983, 38).

Průměrná vzdálenost jihočeských rovinných sídlišť od nejbližšího vodního zdroje činila 209 m, přičemž rozdíly mezi mikroregiony nebyly nijak zvlášť významné. Pouze v oblasti dolního toku Lužnice můžeme pozorovat o trochu větší vzdálenosti, což ovšem nepochybně souvisí s odlišným charakterem krajiny Bechyňska (srov. Chvojka – Militký 2004).

6.5.8. Převýšení nad okolní terén

Mikroregion	m
Blanice	8
Otava	12
Zvíkov	13
Lužnice	18
Vltava	12
ČB pánev	14
CELKOVĚ	13

Tab. 39. Srovnání průměrného převýšení rovinných sídlišť jižních Čech nad okolní terén.

Tento údaj je důležitý zejména ve vztahu nížinných a výšinných sídlišť, kde slouží za jedno z hlavních kritérií pro vydělení výšinných lokalit. Jihočeská rovinná sídliště měla průměrné převýšení nad okolní terén zhruba 13 m – nejmenší hodnoty vykazuje mikroregion dolní Blanice, kde ovšem tento stav ovlivněn výrazným zastoupením sídlišť v plochých nivách, naopak na Bechyňsku s četnými hluboce zaříznutými údolními potoky a řek je tento

údaj logicky vyšší. Průměrné převýšení jihočeských výšinných lokalit mladší a pozdní doby bronzové se pak pohybovalo kolem 60 m, nejvýše dosahovalo ve Skočicích I – 180 m.

6.5.9. Podloží

Mikroregion	počet sídlišť na spraších	%
Blanice	6	28
Otava	nezjištěno	-
Zvíkov	0	0
Lužnice	7	33
Vltava	2	14
ČB pánev	2	10
CELKOVĚ	17	17

Tab. 40. Srovnání průměrného převýšení rovinných sídlišť jižních Čech nad okolní terén.

Z hlediska situování jihočeských sídlišť na geologické podloží hraje významnější roli pouze údaj o sprašových půdách, které jsou pro epochu tzv. zemědělského pravěku obecně považovány za nejvhodnější geologický typ k osídlení. V době přípravy autorovy diplomové práce nebyly potřebná data k dispozici, proto byla tato hodnota sledována jen u zbývajících mikroregionů. I z tohoto zmenšeného počtu lokalit celkem zřetelně vyplývá relativně nízký počet jihočeských lokalit na spraších, v průměru jen 17 %. Tento stav je ovšem velmi ovlivněn poměrnou vzácností spraší v jižních Čechách, v některých oblastech (např. oblast Zvíkovska) se dokonce nevyskytují vůbec. Největší podíl sídlišť na spraších – plná třetina – byl zjištěn v mikroregionu dolní Lužnice, o něco méně (28 %) sídlišť pak bylo tomto geologické podloží založeno v oblasti dolní Blanice.

6.5.10. Půdní pokryv

Nížinná sídliště

Mikroregion	hnědá půda	hnědá p. kyselá	ostatní
Blanice	43	19	38
Otava	51	21	28
Zvíkov	42	42	16
Lužnice	5	33	62
Vltava	36	36	28
ČB pánev	5	30	65
CELKOVĚ	30	30	40

Tab. 41. Srovnání procentuálního zastoupení půdního pokryvu v areálech rovinných sídlišť jižních Čech.

Půdní pokryv hrál pro pravěkou společnost a ekonomiku velkou roli, u lidí té doby však nelze předpokládat velké pedologické znalosti. Hlavním faktorem, kterým se řídili při zakládání nových osad a polí, byla nepochybně přirozená vegetace na dané lokalitě, která však zároveň vyjadřovala i kvalitu půdy (Neustupný 1986, 230). V jižních Čechách byly ve stejné míře osidlovány kvalitnější hnědé půdy i méně kvalitní hnědé půdy kyselé, na nichž

bylo v obou případech situováno 30 % jihočeských sídlišť. I zde jsou ovšem patrné značné mikroregionální rozdíly, dané pochopitelně převažujícím lokálním půdním pokryvem dané oblasti.

6.5.11. Vegetační poměry

Mikroregion	acidofilní doubr.	dubo-habrové h.	luhy a olšiny	ostatní
Blanice	24	38	38	-
Otava	47	25	25	3
Zvíkov	82	9	9	-
Lužnice	76	19	5	-
Vltava	71	21	8	-
ČB pánev	85	-	15	-
CELKOVĚ	65	17	17	1

Tab. 42. Srovnání procentuálního zastoupení vegetačního pokryvu v areálech rovinných sídlišť jižních Čech.

Jak již bylo uvedeno v předchozí pasáži, hrál vegetační pokryv pro pravěkou společnost jistě větší roli než typ půdního pokryvu, problémem zde však zůstává rekonstrukce pravěkých vegetačních poměrů. Pro jednoduché srovnání byly v této práci využity současné geobotanické mapy, které nabízejí pouze relativní srovnání dnešního stavu. Z něho vyplývá, že velkou převahu mají u většiny mikroregionů nepříliš úrodné acidofilní doubravy, které v průměru byly zjištěny u 65 % rovinných sídlišť. Další dva vegetační typy – dubo-habrové háje a luhy s olšinami, jsou ve vyrovnané převaze pouze v mikroregionu dolní Blanice, kde opět naznačují specifický ráz krajiny této oblasti s převahou plochých nivních terénů.

7. POSTAVENÍ JIŽNÍCH ČECH V RÁMCI STŘEDOEVROPSKÝCH KULTUR POPELNICOVÝCH POLÍ

Jako každá oblast ve střední Evropě nestály ani jižní Čechy v žádném pravěkém období izolovaně, bez kontaktů s okolními oblastmi. Intenzita těchto kontaktů se pochopitelně měnila podle jednotlivých období a epoch, vždy však byly nejdůležitější kontakty s jihem – Podunajím – a severem – centrálními částmi Čech. Podle převažujícího vlivu z té které oblasti se měnila hmotná i duchovní kultura obyvatel v jižních Čechách.

Sledovat interregionální kontakty v pravěku je ovšem nesnadné, pramenů je málo a jejich interpretace je mnohdy nejednoznačná (*Chvojka – Jiráň 2004*). Míra vzájemných kontaktů je určována především geografickou polohou konkrétní oblasti, přičemž podle utváření krajinného reliéfu, podle hlavních vodních toků i podle rozšíření osídlení, které je na ně obvykle vázáno, lze předpokládat hlavní komunikační tepny (*Květ – Řehák 1993*). Patrně nikdy nebude možné jednoznačně prokázat využití pozdějších středověkých dálkových komunikací již v pravěku, řada indicií to však dovoluje alespoň předpokládat (viz např. *Beneš 1995*, 14, 31; *Fröhlich 1999a*; *Kubů – Zavřel 2001*, 36-37; *Jiráň 2002b*, 16; *Králová 2002*).

V době popelnicových polí tvoří jižní Čechy jednu kulturní oblast se **středními Čechami**, tj. s knovízskou a následnou štítarskou kulturou. V obou těchto regionech probíhal po celou tuto epochu paralelní vývoj. Ve vztahu ke středočeské oblasti hrály jižní Čechy především roli zprostředkovatele kontaktů s alpskou a hornorakouskou oblastí, které se projeví patrně zejména v dovozu soli, mědi a snad i dalších produktů. O případném zásobování středních Čech jihočeským grafitem (*Hrala 1973*, 117) nebo vyrýžovaným zlatem se vedou diskuse, vesměs je však tato teorie odmítána (*Beneš 1978a*, 60; *Smejtek 1998*, 105).

Spojení jižních Čech se středočeskou oblastí probíhalo přes již zmíněné území **středního Povltaví**. Přírozenou spojnicí je zde řeka Vltava – o jejím významu svědčí např. doklady intenzivního osídlení v oblasti severně od soutoku s Otavou. Ústředním místem zde bylo nepochybně hradiště Zvíkovské Podhradí I na samotném soutoku těchto dvou řek, o něco severněji jsou situována další pozdněbronzová hradiště u Nevězic a Voltýřova (*mapa 14*). Významná je zde rovněž koncentrace depotů bronzové industrie z počátku mladší doby bronzové (*mapa 16*). Hlavní komunikační tepna však nešla dále podél Vltavy, kde je doloženo husté osídlení až v oblasti Sedlčanska (*Smejtek 1987b*, příloha 1), ale pokračovala spíše podél toku říčky Litavky, překračovala Brdy a u hradiště Plešivec se napojovala na komunikaci mezi plzeňskou a pražskou oblastí (*mapa 17:7*; srov. *Eisner 1922-1923*, 10; *Maličský 1947-1948*, 27). Kromě vltavské cesty nelze vyloučit ani spojení podél říčky Skalice, kde je však mlado- a pozdněbronzové osídlení doloženo pouze několika víceméně ojedinělými či spornými nálezy. Vícekrát diskutovaná byla v této souvislosti i otázka vzájemného vztahu jihočeské a příbramské oblastí v této době – objevily se názory o příslušnosti středního Povltaví do jihočeského regionu (*Bouzek 1963*, 60, 61 – obr. 1; *Sakař – Sklenář 1987*, 13) i o jeho postavení jako součásti středočeské sídelní oblasti (*Smejtek 1987a*, 203). Nejbližší pravdě však bude nejspíše teorie o samostatném postavení této enklávy mezi oběma uvedenými regiony. Dosud nevyřešená je otázka případné těžby mědi v této oblasti, která se zdá být velmi pravděpodobnou (*Hrala 1987*, 190; *Smejtek 1987b*, 352; *Blažek – Ernée – Smejtek 1998*, 26-27), a s ní související možnost exportu této suroviny do okolních regionů, včetně jižních Čech.

Zatímco kontakty jižních Čech se středočeskou oblastí byly v této době naprosto přirozené a jednoznačné, jiná byla situace ve vztahu k **západním Čechám**. Proces integrace západních a jižních Čech, probíhající na bázi českofalcké mohylové kultury ve střední době bronzové, se na počátku mladší doby bronzové přerušil a až do konce doby bronzové nedošlo k jeho obnovení (*Pleiner 1978*, 404). Vývoj v obou těchto českých oblastech šel jinou cestou:

zatímco v západních Čechách se rozvíjí v mladší době bronzové milavečská kultura a v pozdní době bronzové zde existovala nynická skupina, tvořící celek s oblastí chebskou a franko-falckou (Šaldová 1965, 84; *táž* 1981b, 82), probíhal v jižních Čechách vývoj analogický ke středním Čechám. Vzájemných kontaktů bylo asi málo, jednoznačné doklady importů nebo vzájemných vlivů dosud postrádáme. Jedinou výjimkou měla být keramika z hradiště v Hluboké nad Vltavou I, která měla připomínat nynické nálezy z Plzeňska (Bouzek 1963, 94), typické projevy nynické keramiky však i na této lokalitě postrádáme (srov. *tab. 148:11-13*). Rovněž otázka komunikačního spojení obou regionů není zcela vyjasněna. Východiskem zde byla nepochybně oblast Horažďovicka, odkud mohla vycházet cesta jednak severozápadním směrem na dnešní Nepomuk a jednak západní stezka směrem na Klatovy (*mapa 17:1; Eisner 1922-1923, 10; Michálek 1995, 98 – Karte 8*). Z hlediska osídlení jsou však tyto předpokládané cesty potvrzeny jen zčásti. Oblast střední Otavy západně od Strakonice náleží v této době k řídko zalidněným územím. O komunikačním významu oblasti svědčí především depot bronzových předmětů z Malého Boru I a ojedinělé nálezy hrotu kopí z Jetenovic I a bronzové sekerky z Břežan I. Dále na západ však osídlení doby popelnicových polí chybí – mezi oblastí Horažďovicka a Klatovska, resp. Plzeňska, je zřetelný neosídlený pás, z něhož nepocházejí žádné nálezy (Hůrková 1996a, 85 – Fig. 2, 89 – Fig. 4; Šaldová 1996, 113 – Abb. 1). Jednoznačný průběh případných dálkových cest tak nelze přesněji stanovit.

Rozhodující význam pro vývoj jižních Čech v celé epoše popelnicových polí měly kontakty s podunajskými oblastmi, zejména s regiony východního **Bavorska** a Horního Rakouska. Západní skupina bavorských popelnicových polí, tzv. franko-falcká, měla nejtěsnější vztahy především se západními Čechami. Kontakty mezi oběma oblastmi byly hojné již v mladší době bronzové a v pozdní době bronzové nabyly takové intenzity, že je celá oblast považována za jedinou skupinu (Hennig 1970, 56-57; Šaldová 1981b, 83). V jižních Čechách nelze uvést žádný jednoznačný doklad přímých vztahů s franko-falckou skupinou, v rámci četných jihozápadních vlivů ovšem většinou nelze odlišit původ v konkrétní bavorské skupině.

Do počátku formování českých kultur popelnicových polí výrazně zasáhl vliv jihozápadního horizontu Riegsee ve stupni BD, projevující se zejména v bronzové industrii (Plesl 1974, 353; Jiráň 1994, 24-25; Chvojka 2006a). Pro množství depotů je někdy dokonce uvažováno i o přímém posunu skupiny (nebo skupin) obyvatel z jižního Německa do Čech (Kovářík 1975, 134). Spíše než mohutný příliv nového obyvatelstva je pravděpodobnější představa pohybujiících se ojedinělých jedinců nebo skupinek, přinášejících nové kulturní impulsy (Hrala 1973, 126). Druhá vlna jihozápadních vlivů do Čech je kladena do stupně HA2 (Hrala 1969, 515). V jižních Čechách je za jeden z nejvýraznějších dokladů kontaktů s jihoněmeckou oblastí považován depot ze Starého Sedla I, který je někdy interpretován jako sklad přistěhovalce z těchto regionů (Kytlicová 1955, 71). Také další jihočeský depot zlomků z Holašovic I obsahoval řadu jihozápadních prvků – za příklad lze uvést žebrované náramky nebo vázičkovitou jehlici (Chvojka 2006a). Výše detailně probrané vázičkovité jehlice z několika jihočeských lokalit jsou typickými severotyrolskými formami, které se do jižních Čech dostaly nejspíše prostřednictvím obchodu (Adamczyková 1953, 666). Z pozdní doby bronzové je z jižních Čech známo tak málo bronzových nálezů, že z nich lze na vzájemné vztahy s jihoněmeckým prostředím usuzovat jen v obecné rovině. O tom, že tyto kontakty neustaly ani v této době, svědčí depot z Malého Boru (Kytlicová 1963, 384). Na bavorském území jsou silné kontakty k české oblasti shledávány zejména pro počáteční období popelnicových polí (BD), hojné jsou však i v mladších vývojových etapách – tyto české vlivy jsou zde patrné zejména v keramice (Hennig 1993, 52; Pfauth 1998, 162).

Přímé spojení jižních Čech s dolním Bavorskem bylo realizováno nepochybně po jednotlivých větvích cesty, označované ve středověku jako Zlatá stezka. Přestože bylo o této

formě spojení dříve pochybováno (Beneš 1979, 33), dnes je její existence pro mladší úseky pravěku většinou pokládána za pravděpodobnou (Kubů – Zavřel 1994, 54; Beneš 1995, 14, 31; Kubů – Zavřel 2001, 36-37). Z trasy pozdější prachatické větve (mapa 17:4) je znám nález dvou hrotů kopí ze Stožce I, který snad lze označit za depot, další bronzový hrot kopí pochází z Libínského Sedla I (Fröhlich 1999a). Z centra Prachatic jsou uváděny dva ojedinělé nálezy - keramická nádoba a bronzová sekerka. Nedaleko odtud, v Lažišti I, se v místech středověkého rýžoviště zlata nacházelo pravděpodobně mladobronzové sídliště. Severním směrem podél středního a dolního toku Blanice je význam této komunikace naznačen intenzivním osídlením. Druhá větev pozdější Zlaté stezky, tzv. vimperská (mapa 17:3), je pro období popelnicových polí dokumentována pouze sídlištěm ve Volyni a ojedinělým nálezem bronzové sekerky z Úlehel I. Větší počet nálezů dokládá nejzápadnější větev Zlaté stezky, jdoucí podél horního toku Otavy – tzv. kašperskohorská (mapa 17:2). Jedná se o ojedinělé nálezy bronzového hrotu kopí ze Sušice I, zlomku srpů z Mířenic I a bronzové sekerky z Hejné I. Severněji, v oblasti Horažďovicka, se tato větev Zlaté stezky napojovala na výše uvedené komunikace do západních Čech. Dále po proudu Otavy se pak všechny tři větve pozdější Zlaté stezky spojily – o významu otavské tepny jednoznačně svědčí velmi husté osídlení této epochy podél jejího středního a dolního toku. Zatímco v jižních Čechách jsou všechny tři větve pozdější Zlaté stezky dokumentovány několika mlado- a pozdněbronzovými nálezy, na přilehlé bavorské straně Šumavy dosud jakýkoliv nález této epochy postrádáme (Michálek 1995, 31). Jedinou výjimkou je sporný nález zlomku bronzového meče z vrchu Harlachberg u Bodenmais, který však souvisí spíše se spojením do západočeské oblasti (Beneš 1980, 7).

Neméně významné byly kontakty jižních Čech s další podunajskou oblastí – s územím dnešního **Horního Rakouska**. Mezi oběma regiony je obvykle shledávána úzká příbuznost (Bouzek 1988-1989, 223), vzájemné importy lze však identifikovat jen obtížně. V Horním Rakousku je za import z Čech považována např. sekerka z Bach bei Walding (Kneidinger 1960, 31; zu Erbach 1985, Taf. 100:1), české vlivy jsou zde shledávány dále zejména v etážovitých nádobách, jako např. z pohřebiště ve Wels (Willvonseder 1950, 40; zu Erbach 1985, Taf. 20:C1; táž 1995, 310), nebo i v dalších keramických tvarech, jako např. na nádobách v Altlichtenbergl (Kneidinger 1948, 78), i v některých formách pohřebního ritu (Reitinger 1957, 53). V jižních Čechách bylo sice konstatováno několik keramických tvarů s paralelami na druhé straně Šumavy (Bouzek 1988-1989, 223), o přímých importech lze však hovořit jen ztěžka. Přestože bylo dříve uvažováno o nepřímém spojení obou regionů přes Dolní Bavorsko (Kneidinger 1960, 31), lze dnes možnost existence přímých obchodních cest považovat za reálnou. Podél řeky Vltavy bezpochyby vedla hlavní jihočeská komunikační tepna, která se ve svém postupu na jih rozdělovala v místech dnešních Českých Budějovic pravděpodobně do dvou větví. Západnější, označovaná někdy jako linecká nebo krumlovská (mapa 17:5), sledovala tok Vltavy až do jejího ohybu u Vyššího Brodu, kde překračovala dnešní státní hranici a pokračovala jižním směrem nejspíše údolím řek Rodl nebo Gusen, příp. i Mühl směrem k dnešnímu Linci (obr. 1:6; Bouzek 1988-1989, 223; Michálek 1995, 98 – Karte 8). V jižních Čechách je dokumentována poměrně hustým osídlením mladší a pozdní doby bronzové jihozápadně od Českých Budějovic, pravděpodobným výšinným sídlištěm v Mříči I a dále několika nálezy z okolí Českého Krumlova. V Horním Rakousku by tuto komunikaci mohl naznačovat ojedinělý nález z Schenkenfelden, více vzdálené jsou pak nálezy z Afiesl, Schlägl, Kicking a Helfenberg (Kneidinger 1960, 30; Reitinger 1968, Karte II; Grömer – Moser – Nigst – Rebay 1998, 50, Abb. 2). Druhá, východnější cesta, označovaná většinou jako cáhlovská (mapa 17:6), vedla jižním směrem zhruba podél toku řeky Malše a Feldaist až k Dunaji, kde se opět spojovala s cestou lineckou (Michálek 1995, 98 – Karte 8). Oproti první větvi je tato komunikace v jižních Čechách potvrzována menším množstvím doložených aktivit: uvést lze pouze sporné nálezy z výšinného sídliště ve Velešíně I a pak dvě

rovněž sporná sídliště v Plavu I a Roudném I. V hornorakouské oblasti je z blízkosti této cesty známo několik ojedinělých nálezů bronzových předmětů: Leopoldschlag, St. Oswald bei Freistadt a Lasberg (Reitinger 1968, Karte II; Grömer – Moser – Nigst – Rebay 1998, 50, Abb. 2).

Přes hornorakouskou oblast byly do jižních Čech v této době s velkou pravděpodobností dopravovány dvě hlavní suroviny – měď a sůl. Sůl byla od počátku doby popelnicových polí těžena v dolech v Hallstattu (Höglinger 1996, 79), předpoklad její distribuce do Čech se tak zdá být značně pravděpodobný (Bouzek 1988-1989, 223). Rovněž v případě mědi lze v jižních Čechách, kde se žádná její ložiska nevyskytují, téměř bezvýhradně uvažovat o jejím alpském původu. Někteří autoři sice nevyklučují využití několika českých lokálních zdrojů (Blažek – Ernée – Smejtek 1998, 25-29), jednoznačné doklady však pro to neexistují. Jaká protihodnota byla exportována z jižních Čech (resp. přes jihočeský region), není dosud spolehlivě prokázáno. S jistými výhradami lze uvažovat o zlatu, které bylo v jihočeské oblasti rýžováno pravděpodobně již od starší doby bronzové, dále o grafitu, v době popelnicových polí hojně užívaném při úpravě povrchu nádob, příp. o dalších dnes nezjistitelných surovinách (např. Fröhlich 1999a, 269). Konkrétní doklady těžby jakékoliv suroviny v době bronzové však dosud v jižních Čechách postrádáme.

S výjimkou obchodu se surovinami jsou jiné doklady vzájemných kontaktů mezi českou (resp. jihočeskou) a **alpskou** oblastí v této době velmi vzácné, přičemž lze mnohdy jen obtížně rozhodnout, jednalo-li se o importy přímé a nebo zprostředkované přes Horní Rakousko či Bavorsko. V Salcbursku jsou české vlivy shledávány na některých keramických nádobách mladší a pozdní doby bronzové (srov. již Böhm 1937, 206), jako např. na pohřebišti v Obereching (Höglinger 1993, 63). Naopak na českém území jsou za projev kontaktů se severotyrolskou oblastí považovány např. výše uvedené vázičkovité jehlice. Unikátním nálezem je zlomek hornického špičáku alpského původu, nalezený v hromadném nálezu v Holašovicích I, který má četné analogie v hornorakouské a alpské oblasti (Frána – Jiráň – Moucha – Sankot 1997, 26-27; Jiráň 2000, 62-63; týž 2002b, 19; Chvojka 2006a).

Všechny dosud uvedené regiony patří do jednoho kulturního okruhu hornodunajských popelnicových polí, kde je logický předpoklad existence vzájemných vztahů, jižní Čechy však měly kontakty i se vzdálenějšími oblastmi. Významný byl zejména vliv z jihovýchodu, z okruhu **středodunajských popelnicových polí** (srov. Chvojka 2004b). Prvním zásadním momentem byl zásah středodunajské mohylové kultury na konci střední doby bronzové do prostředí českofalcké mohylové kultury, což byl jeden z impulsů vzniku českých kultur popelnicových polí (Plesl 1965, 506-507; Hrala 1990, 203). Příliv jihovýchodních vlivů, příp. přímý etnický zásah středodunajské mohylové kultury nemusel být zprostředkovaný přes střední Čechy, ale mohl probíhat přímo z Podunají (Beneš – Kytlicová 1991, 80-81). Konkrétním projevem jihovýchodních vlivů na prahu mladší doby bronzové jsou některé předměty z jihočeských depotů horizontu Plzeň-Jíkalka, které obsahují více středodunajských předmětů než depoty západočeské (Beneš - Kytlicová 1991, 78). Jihovýchodního původu jsou však i další základní složky středoevropských kultur popelnicových polí – žárové pohřbívání, kultovní symbolika aj. (Milojčić 1952, 323-324; Plesl 1974, 351-353). Vliv ze středodunajské oblasti však neustal ani v dalším průběhu mladší doby bronzové. V knovízské kultuře dosahoval svého maxima zejména ve stupni HA1 (Hrala 1966, 11; týž 1973, 89). Dokladem tohoto jihovýchodního vlivu v jihočeské oblasti je především depot bronzové industrie ze Zahájí I, který obsahoval např. typickou uherskou formu sekerky s tulejí nebo jehlicí s kulovitou hlavicí a hladkým zduřeným krčkem (Chvojka 2004b). Podobným příkladem je i nedaleký depot z Kamýka nad Vltavou (Hrala 1966). V souvislosti s těmito depoty se někdy uvažuje i o příchodu řemeslníků z Karpatské kotliny (Kytlicová 1963, 401). Vztahy mezi jihočeskou a středodunajskou oblastí však nebyly jednostranné – z Dolního Rakouska i z jižní Moravy pochází řada dokladů západních vlivů, u nichž však většinou nelze odlišit jejich

konkrétní původ. Většinou je předpokládán hlavní směr těchto kontaktů podél Dunaje (Bouzek 1988-1989, 222; Salaš 1990, 48-49), alespoň v některých případech se však na nich mohly podílet i jižní Čechy (Beneš – Kytlicová 1991, 78-79). Z Dolního Rakouska lze konkrétně uvést např. zlomky etážovitých nádob z hradiště v Schiltern (Trnka 1983, 147), keramické tvary z depotu nádob v Oberravelsbach (Lochner 1986, 301; táž 1991, 340) nebo keramiku štítarské kultury z hradiště v Gars-Thunau (Kaus 1987, 104) a z pohřebiště v St. Andrä (Eibner 1974, 37-38). Na jižní Moravě reprezentují tyto české vlivy např. etážovité nádoby (Podborský 1959, 31) nebo některé bronzové předměty (Říhovský 1982a, 56; Salaš 1990, 45-46).

Na rozdíl od hornodunajských regionů se spojení jižních Čech se středodunajskou oblastí jeví jako nepřímé. Do úvahy by mohla přicházet pouze jediná spojnice podél řeky Lužnice, jejíž dolní tok byl v této době intenzivně osídlen. Problematické je však osídlení podél jejího středního a horního toku, resp. celé Třeboňské pánve, odkud dnes pocházejí pouze čtyři ojedinělé nálezy bronzových předmětů – podle některých teorií nelze vyloučit, že se spíše než o doklady obchodní cesty jedná o obětiny v někdejších bažinách (Beneš 1978c, 37). Na rakouské straně by v úvahu mohl připadat pouze ojedinělý nález hrotu kopí v Heidenreichstein, další ojedinělé nálezy v Obergrünbach a Raabs an der Thaya jsou již poměrně vzdálené (Lochner 1991a, 82-83, 123, 128). Existenci tzv. vitorazské cesty (Richlý 1899, 86) je tak dnes možné pro období popelnicových polí považovat za nepravděpodobnou (Eisner 1922-1923, 9; Beneš 1978c, 37). Ještě spornější je tzv. cesta jihlavská, která měla procházet přes Českomoravskou vysočinu podél řeky Jihlavy (Richlý 1894, 39-40). Z celého prostoru Českomoravské vysočiny dnes není evidován žádný jednoznačný mlado- či pozdněbronzový nález, který by toto spojení naznačoval. Kontakty mezi jižními Čechami a středodunajskou oblastí tak byly pravděpodobně zprostředkované buďto prostřednictvím středních Čech nebo Horních Rakous. Která z těchto spojnic měla větší význam nelze zatím určit (srov. např. Willvonseder 1950, 45; Trnka 1983, 147; Bouzek 1988-1989, 222).

Doklady spojení jižních Čech s dalšími oblastmi a kulturními celky jsou velmi ojedinělé. Typické **lužické** nálezy v jižních Čechách neexistují (Bouzek 1963, 77), pouze některé keramické zlomky ze sídliště v Dobevi II nesou lužické prvky – v této souvislosti je uvažováno o ojedinělém posunu příslušníků lužické kultury do Čech (Bouzek 1987, 184-185). Dokladem vztahů k Sasku a k lužické kultuře vůbec jsou i jehlice ervěnického typu, z nichž jedna pochází z hradiště u Chřešřovic (Bouzek 1962b, 252). Spojení se saskou oblastí je v jižních Čechách doloženo již na počátku mladší doby bronzové, jak dokládají sekerky s lištovitým schůdkem z depotů ve Zboníně II a v Holašovicích I (Kytlicová 1959, 80). O spojení se středním Německem svědčí tzv. durynské sekerky se středními laloky ze Starého Sedla I a Pasek I (Kytlicová 1965, 80). Dokladem kontaktů s baltskou oblastí jsou jantarové perly a jantarový kotouč z depotu v Křenovicích I (Beneš – Kytlicová 1991, 73). Patrně přímým importem z Meklenburska je jehlice weitgendorfského typu ze Strachovic I (Kytlicová 1967, 144).

Na základě uvedených kontaktů a vlivů je zřejmé, že jižní Čechy nebyly v období popelnicových polí uzavřenou izolovanou oblastí, ale že tvořily nedílnou součást střeoevropského prostoru, v němž se tehdy střetávaly tři velké kulturní celky: hornodunajská (jihoněmecká), středodunajská a lužická popelnicová pole. Jihočeský region měl význam především v rámci skupin hornodunajských popelnicových polí, kdy zprostředkoval kontakty mezi střeoevropskou a alpskou oblastí. Vztahy však měl i se středním Podunajím a ojedinělé nálezy dokládají vlivy i z dalších střeoevropských oblastí. Teprve další výzkumy a nové nálezy umožní tyto kontakty dále poznat a upřesnit.

8. DĚJINY JIŽNÍCH ČECH V EPOŠE POPELNICOVÝCH POLÍ – KONTINUITA NEBO DISKONTINUITA VÝVOJE ?

V jižních Čechách lze od počátku střední doby bronzové počítat s kontinuálním vývojem jedné populace, náležející do rámce českofalcké mohylové kultury. V průběhu střední doby bronzové, zejména v jejím mladším stupni BC, můžeme však pozorovat silící vlivy z okruhu středodunajské mohylové kultury, které se odrážejí zejména v materiální kultuře (*Beneš – Kytlicová 1991, 78; Chvojka 2003, 47-49*). Dosud nebylo jednoznačně prokázáno, zda-li byly tyto vnější vlivy spojeny s příchodem nových obyvatel, jak se předpokládá v západních Čechách (*Čujanová-Jílková 1964, 68; táž 1977, 109-111*). Příchodu nových skupin obyvatel by mohl nasvědčovat výrazný nárůst počtu lokalit v tomto mladomohylovém stupni v jižních Čechách, stejně jako geografické rozšíření osídlení do předtím neobydlených oblastí (střední Pootaví). Jednoznačné stopy příchodu nových obyvatel však v našem regionu nemáme, zcela odmítnout pak můžeme nějaké násilné střety nebo válečné události. Dosud nevyřešenou otázkou zůstává také možný původ těchto vlivů, resp. kolonistů, který bývá někdy dáván do středních Čech (*Čujanová-Jílková 1978, 381*), jindy spíše do podunajských oblastí (*Plesl 1990b, 355; Beneš – Kytlicová 1991, 80-81*).

Jižní Čechy tak patřily k regionům, v nichž došlo k vzájemnému kontaktu a ovlivnění obou mohylových kultur střední doby bronzové a k jejich postupné asimilaci. Na tomto sjednoceném podloží pak pozvolna vyrůstá následující civilizace popelnicových polí (*Plesl 1965, 506-507; týž 1974, 349-352; Hrala 1990, 203*). Jedná se o kontinuální přechod mezi střední a mladší dobou bronzovou, který pravděpodobně nebyl spojen s většími migracemi. Nelze pochopitelně vyloučit menší lokální posuny obyvatel, ty jsou však v archeologických pramenech jen obtížně zachytitelné (srov. *Milojčić 1952, 325*). Výrazem tohoto kontinuálního vývoje mezi střední a mladší dobou bronzovou jsou přechodné horizonty, které byly definovány ve většině středoevropských regionů (*Kytlicová 1975, 95; Hrala 1990, 203-205*) a který byl jako **mohylovo-knovízský horizont** definován i v této práci (viz výše). Můžeme jenom připomenout, že toto přechodné období BC2/D je v našem regionu definováno na zhruba čtyřech desítkách lokalit, které se nacházejí ve všech hlavních sídelních mikroregionech, především pak v Pootaví (viz *mapa 9*).

Tímto přechodným horizontem je tak v jižních Čechách naznačena možná kontinuita osídlení mezi střední a mladší dobou bronzovou ve všech hlavních sídelních mikroregionech. Nemůžeme samozřejmě apriori vylučovat nějaké menší lokální pohyby nebo migrace určitých skupin obyvatel, ty však nejspíše neměly na celkový charakter osídlení podstatnější vliv. Patrný je v této době pouze postupný posun osídlení do předtím téměř neobydleného středního Pootaví, které se pak v mladší době bronzové stalo trvalou součástí jihočeské sídelní oikumeny. Osídlení tohoto nejstaršího horizontu zde dokládají zejména pohřebiště v Rohozné I a Putimi I a sídliště v Modlešovicích I. Na základě dnešní nálezové situace však nenacházíme žádné přesvědčivé doklady o příchodu většího množství nového obyvatelstva do jižních Čech, jak bylo dosud často předpokládáno v souvislosti s teorií o šíření knovízské kultury ze středočeské oblasti (např. *Bouzek 1963, 77; týž 2001, 20*; naopak výhrady k tomu publikovali např. již *Neustupný 1963-1964, 141, pozn. 6; Hrala 1973, 126; Pleiner 1978, 404*). Za prokázanou lze považovat pouze expanzi knovízské kultury do předtím téměř neosídleného středního Povltaví, tj. do regionu Příbramska a Sedlčanska (*Smejtek 1987b, 352*), otázkou ovšem zůstává, odkud tato expanze vycházela.

Následující vlastní epocha popelnicových polí probíhala v jižních Čechách pravděpodobně bez větších zlomů. Po celou mladší dobu bronzovou zde můžeme předpokládat sídelní kontinuitu (*mapa 10-11*) a rovněž přechod do pozdní doby bronzové se zdá být bez jakýchkoliv zvrátů (srov. *Bouzek 1965, 67*). Výrazem této kontinuity mezi stupni HA2 a HB1 jsou opět přechodné horizonty, definované pod pojmy „attinský“ nebo „jenišovický horizont“

v různých regionech hornodunajských popelnicových polí, oblasti knovízské kultury nevyjímaje (srov. *Hrala 1973*, 91-100, 111). Jiná je situace v západních Čechách, kde je právě v této době konstatován zásadní vývojový předěl, znamenající zánik mladobronzového osídlení, snad i kratší sídelní hiát a poté patrně příchod nových obyvatel, reprezentovaných tzv. nynickou skupinou (*Šaldová 1965*, 87-90).

Přestože počet jednoznačně zařaditelných lokalit stupně HB je v jižních Čechách obdobný jako v předchozích horizontech (srov. *tab. 24* na s. 170 a *mapu 12*), můžeme z výše uvedených důvodů (srov. *kap. 5.4.*) pozorovat výrazný úbytek lokalit: zhruba 40 pozdněbronzových lokalit (včetně sporných) je ve srovnání se zhruba třemi stovkami lokalit z mladší doby bronzové markantní rozdíl. Důvodem tohoto poklesu počtu obyvatel mohly snad být zhoršující se klimatické podmínky (*Bouzek 1982*, 183; *týž 1983*, 266-267), vyloučit však nelze ani další příčiny (srov. např. *Smejtek 1987b*, 353). Na žádné lokalitě však nemáme doložen její násilný zánik, důvodem úbytku osídlení tak nejspíše nebylo ani vnější ohrožení ani vnitřní rozbroje. Rovněž otázka případného směru odchodu jihočeských obyvatel není dosud rozřešena. Přes zjevný úbytek lokalit je však ve všech hlavních jihočeských sídelních mikroregionech (zejména v Pootaví, při dolním toku Blanice, Lužnice a v okolí Zvíkova) doloženo osídlení po celý tento stupeň až do závěru pozdní doby bronzové. S tím se shoduje i konstatování J. Neustupného, podle něhož nebyla v pravěku území, která již jednou patřila do sídelní oikumeny, z ní již později vypouštěna, pokud k tomu nenutily neodvratné přírodní zásahy, tj. jednou osídlené území nezůstalo v pravěku většinou již nikdy liduprázdné (*Neustupný 1968*, 87-88).

Velmi závažným historickým fenoménem je **otázka kontinuity vývoje od pozdní doby bronzové do počátku doby halštatské**. Vzhledem k minimu nálezů tohoto horizontu v jižních Čechách nelze činit žádné jednoznačné závěry, v současné chvíli je však možné uvést alespoň několik indicií, které by mohly této kontinuitě nasvědčovat (srov. *Chvojka 2003*, 55-58; *Michálek 2003b*, 150-152). Jako první poukázal v našem regionu na tento fakt J. Schráníl, podle něhož bylo v jihočeských halštatských mohylách pohřbíváno jedno obyvatelstvo, které zde žilo od mladší doby bronzové a které pod halštatskými vlivy z Podunají pouze měnilo svou hmotnou i duchovní kulturu (*Schráníl 1928*, 188). První konkrétní doklady o této kontinuitě přinesl B. Dubský, který takto klasifikoval nálezy z hradišť v Chřešřovicích I a v Hluboké nad Vltavou I (*Dubský 1949*, 175) – skutečně některé keramické fragmenty zejména z hlubockého hradiště (*tab. 148:13*) lze zařadit snad až na samotný přechod k době halštatské. Kontinuita osídlení je nepřímou naznačena rovněž na dvou jihočeských nížinných sídlištích: v Kučeři I a v Milenovicích III. Prvé sídliště by mělo vykazovat kontinuitu od mladší doby bronzové do doby halštatské, zatím však nebylo podrobněji publikováno (*Břicháček BZO 1975*, 42). Milenovické sídliště vykazuje osídlení od počátku stupně HB do jeho úplného závěru (*tab. 31-40*), přičemž jedním objektem je zde naznačena možnost kontinuity do počátku doby halštatské. Je zde ovšem otázka, jednalo-li se o přímou sídelní kontinuitu nebo o návrat na stejné místo po určitém kratším hiátu. Za určitý doklad přežívajících tradic předchozího období je pokládán i dům kúlové konstrukce z Hradiště u Písku, datovaný do stupně HC, který jeví značnou podobnost s domy pozdní doby bronzové (*Fröhlich 2001a*, 128). Jiným nepřímým dokladem může být obsah halštatského pohřbu v mohyle v Krašovicích, v jehož výbavě jsou podle P. Brauna jasné doklady kontinuity z pozdní doby bronzové: výzdoba bronzových předmětů puncováním, sedlovité nánožníky i železný srp, který tvarově připomíná mladobronzové exempláře (*Braun 1987*, 201-202; viz též *Fröhlich 1997a*, 66). O možné kontinuitě obyvatelstva by mohl svědčit v neposlední řadě i rozsah osídlení v době halštatské, navazující na pozdněbronzové (*Michálek – Lutovský 2000*, 183; *Michálek 2003a*).

Vzhledem k tomu, že jižní Čechy tvořily v pozdní době bronzové součást středočeské štítarské kultury (*Bouzek 1965*, 74; *týž 2001*, 23), je možné v našem regionu předpokládat i

analogické vyznění této kultury. Ve středních a severozápadních Čechách je přitom prokázána přímá kontinuita keramické náplně i bronzových předmětů mezi štitarskou a bylanskou kulturou (*Kytlicová 1963*, 139-142, 182 aj.; *Fridrichová 1969*, 376-378; *Hrala 1973*, 128; *Bouzek 2002*, 37-38). Na základě této kontinuity v hmotné kultuře i ke stejnému územnímu rozšíření obou kultur zde byl vysloven závažný předpoklad etnické jednoty (*Koutecký – Bouzek 1967*, 75-76). Také v dalších českých regionech je většinou předpokládána nebo přímo doložena kontinuita osídlení mezi stupni HB a HC (srov. *Stegmann-Rajtár 1992*, 167-168; *Bouzek 2002*, 38). Např. v západních Čechách je definována přechodná fáze Kostelík, v níž se spojují předchozí nynické prvky s nastupujícími halštatskými (*Chytráček – Metlička 2003*, 89-90).

Můžeme tak shrnout, že zatím nic nebrání předpokladu kontinuálního vývoje v jižních Čechách mezi pozdní dobou bronzovou a dobou halštatskou. Ve stupni HC zde pravděpodobně žilo stejné obyvatelstvo jako v předchozí epoše, ovšem nejspíše obohacované o skupinky nově přichozích kolonistů. Větší migrace však můžeme předpokládat až na počátku stupně HD, kdy se opět ve všech jihočeských sídleních mikroregionech shledáváme s intenzivním osídlením (*Michálek – Lutovský 2000*, 183).

9. KULTURNÍ CHARAKTERISTIKA JIHOČESKÉHO REGIONU

Jak bylo uvedeno v předchozích odstavcích, probíhal v jižních Čechách po celé období popelnicových polí kontinuální vývoj pravděpodobně jednoho obyvatelstva, které zde bylo usazeno přinejmenším od střední doby bronzové a které postupně, za působení vnějších vlivů, pozměňovalo svou materiální i duchovní kulturu. Dostáváme se tak k důležité otázce kulturního zařazení této populace. V dosavadní literatuře se totiž zpravidla uvádí koexistence dvou kulturních celků v našem regionu na počátku mladší doby bronzové, tj. **milavečské a knovízské kultury** (srov. např. *Bouzek 1963*; *týž 1985*; *Michálek 1990*, 59; *Bouzek 2001*; *Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002*, 202). Kultura milavečská měla mít oproti knovízské několik odlišných projevů, které byly shledávány i v jižních Čechách:

1. Pohřby pod mohylami v milavečské kultuře. Podíváme-li se na geografické rozmístění mohylových pohřebišť v našem regionu, vidíme jejich přítomnost ve všech centrálních jihočeských sídelních mikroregionech (*mapa 15*). Pouze ve středním Pootaví jednoznačně dominují ploché hroby, což však může být částečně způsobeno horšími podmínkami pro dochování mohyl v této převážně zemědělské oblasti – některé ploché hroby mohly mít původně mohylový násep, který byl v důsledku intenzivní zemědělské činnosti později zcela odstraněn. Zejména ty mohyly, které obsahovaly pohřeb uložený v popelnici v zahloubené jámě (srov. *Rybová – Šaldová 1958*, 396, 408), se po odstranění mohylového náspu jeví dnes logicky jako ploché hroby. Rovněž u popelnic, zapuštěných jen částečně do země, lze předpokládat překrytí jejich horních, nad zem vyčnívajících částí, alespoň malým hliněným násypem. Tím je dnešní obraz geografického rozšíření obou těchto kategorií hrobů nepochybně do značné míry odlišný od původní situace v pravěku. Navíc můžeme konstatovat, že pozvolná přeměna duchovních představ lidí, která je patrná v přežívání starších mohylových tradic a v současném nástupu nových pohřebních zvyklostí, vyplňuje minimálně celý stupeň BD a je doložena rovněž v téměř všech ostatních středoevropských regionech.

Pro příklad lze uvést několik mohylníků z vlastní knovízské kultury. Ve středním Povltaví, sousední oblasti s jižními Čechami, jsou uváděny dva mohylníky: Višňová a Stěžov (*Neustupný 1942*, 115; *Bouzek 1985*, 264; *Smejtek 1987a*, 204). Jedna mohyla se zde však vyskytla i na plochem pohřebišti v Křepenicích (*Neustupný 1942*, 115; *Bouzek 1963*, 71 – pozn. 70). Ve středních Čechách je nejznámějším mohylníkem Velká Dobrá (*Hrala 1973*, 56-57), kde vedle více než 60 středobronzových mohyl jsou bezpečně doloženy i dvě mohyly mladobronzové, z nichž jedna je dokonce datována až do HA. Z dalších středočeských mladobronzových mohylníků lze uvést Háj u Hořovic, Zbečno-Podřeží (*Bouzek 1963*, 71 – pozn. 70), Prahu-Žižkov, Lány aj. (*Slabina 1978*, 5). V severozápadních Čechách se vyskytují vedle bohatých „knížecích“ mohyl (*Kytlicová 1988*, 357) vyskytují také typické mohylníky středobronzových tradic (Levousy, Zabuřany, Smolenice aj.: *Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, 85; *Smrž 1975*; *Slabina 1978*, 5). Dnes jsou zde mladobronzové mohyly poměrně vzácné, ale dříve zde musely být, minimálně ve stupni BD, daleko početnější (*Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966*, 84-85). Alespoň některé hroby na řadě dnešních plochých pohřebišť byly původně označeny kamennými mohylkami (Staňkovice: *Koutecký – Bouzek 1967*, 44; Třebušice: *Bouzek – Koutecký 1972*, 474). V celé knovízské kultuře se podle *M. Slabiny (1978, 5)* nachází asi 30-40 mohyl, tj. asi 10 % všech knovízských hrobů.

Specifická situace je v západních Čechách, kde v mladší době bronzové (BD-HA) převažují mohyly, zatímco ploché hroby jsou zde v menšině. Tyto ploché hroby se zde koncentrují především severně od Plzně (Plasko, Rokycansko) a většinou bývají považovány za doklad knovízského zásahu ze středních Čech (*Rybová – Šaldová 1958*, 409; *Šaldová 1961*,

710; Bouzek 1963, 77; Šaldová 1965, 4). I zde však mohou být projevem nejednotnosti pohřebního ritu v mladší době bronzové (Šaldová 1965, 4).

Další mladobronzové mohylníky známe i z jiných kulturních okruhů. Doloženy jsou např. v lužické kultuře ve východních Čechách (Vokolek 1964, 26-27), na severní Moravě (Nekvasil 1978, 10), na Slovensku (Pivovarová 1965) i ve východoněmecké oblasti (Breddin 1970, 726). V chebské skupině jsou uváděny mohylníky z Žirovic a Lužné II (Plesl 1961, 105; týž 1990). V prostředí hornodunajských popelnicových polí v Bavorsku můžeme zmínit např. eponymní mohylník v Riegsee (Koschik 1981; z dalších bavorských lokalit viz např. Weiss 1996, 105, 109), další mohylová pohřebiště tohoto období známe i ve franko-falcké skupině (Hennig 1970, 21-22), v oblasti Horního Rakouska (zu Erbach 1995, 317 – Abb. 10), Salcburska (Hell 1950, 59, 65), Hessenska (Dobiat 1994, 142, 150-154) aj.

V souvislosti s pohřebním ritem bývá někdy poukazováno i na další odlišnost mezi oběma kulturami – na jiný charakter hrobové výbavy, zejména na rozdílné zastoupení bronzových milodarů. Zatímco pro milavečskou kulturu se uvádí větší vybavení bronzovými předměty ve stupni BD a pozdější zchudnutí hrobové výbavy ve stupni HA, jsou knovízské hroby zpočátku chudé a teprve v období HA se objevují hroby bohatě vybavené (Kytlicová 1987, 162; táž 1988, 360-361). Na tomto místě však musíme připomenout, že tradice střední doby bronzové nevykazuje jen mohylová úprava hrobu, ale také přežívající rituální zvyklosti při ukládání milodarů. Postupné chudnutí mohylových pohřbů je pak v dalším vývoji jen logickým doprovodným jevem při obecném upouštění od budování mohyl. Existence velmi bohatých hrobů nedokládá kulturní odlišnost pohřbených, ale spíše odráží lokální mocenské poměry, kdy v konkrétní oblasti dochází v určitém časovém horizontu k větší koncentraci bohatství a tím i k vytvoření bohatší sociální vrstvy, vytvářející místní mocenské centrum. Ve stupni BD se takové centrum mohlo nacházet v „milavečském“ Plzeňsku a Domažlicku, v následujícím období HA-HB1 na Žatecku a v závěrečném období pozdní doby bronzové na Mostecku (srov. Kytlicová 1988, 363, obr. 10). V jiných českých oblastech nebyly zatím obdobně bohaté hroby doloženy, což je i příklad jižních Čech. Výskyt bohatě vybavených „velmožských“ hrobů tak není omezen na nějakou konkrétní kulturu, ale na určité regiony v omezeném časovém úseku.

2. Rozdíly v materiální kultuře. Přestože již při svém definování milavečské kultury konstatoval Jan Eisner její značnou podobnost s kulturou knovízskou (Eisner 1921, 16) a někteří další autoři přímo poukazovali na nemožnost odlišení těchto dvou kultur podle jejich materiální kultury (např. již Schránil 1928, 169; Stocký 1928, 22), bývají uváděny konkrétní rozdíly v hmotné náplni obou jmenovaných kultur. Milavečská keramika měla být hrubší, více periferního rázu a s menším tvarovým bohatstvím než knovízská. V bronzové industrii se mělo projevovat více paralel k jihoněmecké oblasti (Böhm 1937, 171; Bouzek 1962, 213; týž 1963, 66-67; Kytlicová 1965, 79). Podle současného stavu poznání však nelze uvést takřka žádný keramický tvar, výzdobu keramiky nebo skupinu bronzových předmětů, které by byly typické pouze pro jednu kulturu, zatímco ve druhé by zcela chyběly. Více vlivů z jihoněmeckého prostředí je dáno spíše než kulturní odlišností geografickou polohou regionu a jeho obchodními kontakty. V jižních a západních Čechách také působila silněji tradice českofalcké mohylové kultury, vyjádřená větším provázáním s jihoněmeckými oblastmi – můžeme zde proto logicky nalézt více jihozápadních vlivů než oblastech osídlených dříve středodunajskou mohylovou kulturou (Plesl 1987b, 155). Bronzové předměty, na nichž je více patrný vliv ze sousedních oblastí než na keramice, jsou, jak již bylo uvedeno výše, ve větší míře nacházeny v mohylách než v plochých hrobech – v mohylách je tak logicky více dokladů jihozápadních vlivů.

Kulturní odlišnosti jsou však shledávány nejen v bronzových předmětech z hrobů, ale také v charakteru některých depotů. Jako příklad můžeme uvést hromadné nálezy obsahující

bronzové šperky, které měly být omezeny pouze na prostředí milavečské kultury (Bouzek 2001, 25). Jak však ukázala O. Kytlicová, objevují se tyto soubory (i když vzácněji) i ve středočeské oblasti, stejně jako v dalších středoevropských regionech (Kytlicová 1981, 231-233). Podíváme-li se do jižních Čech, shledáváme mladobronzové (BD-HA) depoty s bronzovými šperky jak v „milavečském“ mikroregionu dolního toku Lužnice (Staré Sedlo), tak i např. v „knovízském“ Pootaví (Hradiště VI: depot nákrčníků; Hradiště V: sporný depot náramků) nebo na Českobudějovicku (Holašovice I) a snad i v oblasti Zvíkova (Králova Lhota I). Alespoň v jihočeském regionu se tak zdá, že typové zastoupení předmětů v depotech neodráží zásadní kulturní rozdíly jednotlivých mikroregionů. Navíc nejnovější typologické analýzy i technologické rozbory prvkového složení bronzových předmětů ukazují v podstatě jednotné prostředí „knovízské“, „milavečské“ i hornorakouské oblasti minimálně ve starší etapě doby popelnicových polí (Frána – Jiráň – Maštalka – Moucha 1995, 196; Frána – Jiráň 1996, 102-103; Frána - Jiráň - Moucha - Sankot 1997, 94; Jiráň 1997; týž 2000, 66).

Na základě v této práci presentovaných analýz nálezů z mladší doby bronzové z jednotlivých jihočeských mikroregionů můžeme konstatovat jejich v podstatě shodný charakter. Nálezy, které by vykazovaly jednoznačnou kulturní odlišnost, zde dosud nebyly prokázány.

3. Odlišná ekonomická báze. Milavečská kultura měla být tvořena pasteveckými komunitami bez větších pevných sídel, obývajícemi méně úrodné oblasti, naproti tomu je knovízská kultura tvořena zemědělským obyvatelstvem, projevujícím se četnými dlouhodobě obydlenými sídlišti s množstvím objektů, zejména obilních jam (Bouzek 1963, 73-74). Jak již bylo uvedeno výše, jsou dnes v jižních Čechách doložena rovinná zemědělská sídliště ve všech hlavních sídelních oblastech, zatímco doklady pastevectví nebyly dosud v našem regionu bezpečně prokázány. Např. i v tradičně chápané „milavečské“ oblasti v povodí dolní Lužnice lze uvést řadu nížinných zemědělských sídlišť, z nichž nejvýznamnější bylo prozkoumáno v Bechyni II. Rovněž západočeská „milavečská“ rovinná sídliště se svým charakterem nijak zásadně neliší od sídlišť v jiných českých regionech, přičemž i zde jsou uváděny běžné doklady zemědělství a zpracování obilí (Hůrková 2002, 42). Podle dnešního stavu poznání můžeme konstatovat, že v jižních Čechách existovala ve všech sídelních mikroregionech stabilní rovinná zemědělská sídliště, a to dokonce i v podhorské oblasti Šumavy, jak ukazuje sídliště v Novosedlech u Kájova s množstvím sídlištních objektů (Zavřel 1998).

4. Odlišný vývoj obou kultur. Posledním odlišovacím kritériem mezi milavečskou a knovízskou kulturou měl být jejich vývoj. V jižních Čechách se poukazovalo zejména na autochtonní charakter milavečské populace zatímco knovízskou kulturu reprezentovali nově příchozí kolonisté (viz Bouzek 1985, 268-270). Jak však již bylo uvedeno výše, pro předpokládanou knovízskou kolonizaci jihočeského Pootaví nejsou dnes žádné jednoznačné doklady, osídlení všude navazuje na přechodný mohylovo-knovízský horizont. Za prokázanou lze považovat pouze knovízskou expanzi do předtím neosídleného středního Povltaví (Příbramsko a Sedlčansko). V celém období popelnicových polí nemáme v jižních Čechách žádný doklad posunu většího množství obyvatel, ve všech jihočeských sídelních mikroregionech je patrná kontinuita vývoje jedné populace.

Celkově můžeme shrnout, že všechny mladobronzové kultury hornodunajských popelnicových polí (tj. knovízská a milavečská na našem území) vznikají ve stejném časovém horizontu za podobných podmínek z analogického podloží mohylových kultur střední doby bronzové (Bouzek 1963, 75-77; Plesl 1965, 507; Šaldová 1965, 3; Kytlicová 1975, 108). Charakter středobronzového osídlení v jižních Čechách, které se shoduje se středočeským, je

podle E. Plesla pravděpodobným dokladem analogického vývojového procesu a tím i autochtonního knovízského osídlení v jižních Čechách (Plesl 1987b, 154).

Na základě uvedených skutečností lze předpokládat, že v jižních Čechách žilo v mladší době bronzové jediné obyvatelstvo, které můžeme přiřadit ke knovízské kultuře, resp. do širšího okruhu kultury hornodunajských popelnicových polí. Pro odlišení dvou samostatných kulturních celků chybějí dosud v našem regionu přesvědčivější doklady. Po více než stu letech tak nachází stále větší odezvu stará Píčovská teorie o jediném obyvatelstvu – „pokolení kamenných mohyl“, které zde sídlilo stovky let a pod vnějšími vlivy pouze postupně měnilo svou kulturu (Píčovský 1900, 67). V této souvislosti je pak vcelku lhostejné, jakým kulturním termínem toto obyvatelstvo mladší doby bronzové v jižních Čechách označíme – kultura knovízská, milavečská, příp. knovízsko-milavečská (viz např. Neustupný 1963-1964, 139; Kytlicová 1981, 237-240; Jiráň 1997b, 188) nebo jiným názvem.

Stojí rovněž za diskusí, je-li vůbec v rámci kultury hornodunajských popelnicových polí oprávněné hovořit o jednotlivých samostatných kulturách. Na tento fakt poukázal již J. Bouzek, podle něhož je stejně opodstatněné používat pro kulturu knovízskou a milavečskou označení *skupina* v rámci jediné kultury (Bouzek 1963, 74, pozn. 89). Jednoznačně se v této souvislosti vyjádřil A. Jockenhövel, který označil kulturu knovízskou, milavečskou, velatickou a čakanskou za *facie* větších kulturních celků (Jockenhövel 1974, 58). Také podle J. Říhovského náleží termín *kultura* pouze větším geografickým jednotkám (např. kultura hornodunajských popelnicových polí), které se pak dělí na jednotlivé regionální *skupiny* (např. knovízská a milavečská skupina) (Říhovský 1982a, 9). Rozpaky nad současnou existencí tolika samostatných kultur mladší doby bronzové v rámci české kotliny pak vyjádřili i další autoři (např. Plesl 1987a, 11; Jiráň 1997b, 188).

Dostáváme se tak k otázce kulturně-terminologického označení jihočeské populace mladší a pozdní doby bronzové. Pravděpodobně nejpřesnější by podle dnešního stavu poznání byl termín *jihočeská skupina kultury hornodunajských popelnicových polí* (srov. Chvojka 2001a, 158), nevýhodou tohoto názvu je však jeho délka a komplikovanost. Vzhledem k zažití terminologii je proto účelné se pro mladší dobu bronzovou v jižních Čechách přidržovat tradičního označení *knovízská* (resp. pro pozdní dobu bronzovou *štíterská*) *kultura*, která náleží do okruhu kultury hornodunajských popelnicových polí. Nejkorektnější by však bylo pro všechny středoevropské oblasti označení **kultura popelnicových polí** v mladší nebo pozdní době bronzové, jak je běžné v německy mluvících oblastech (*Urnenfelderkultur*) a jak to ostatně navrhoval již Jiří Neustupný (Neustupný 1963-1964, 140). Je přitom pochopitelné, že v rámci této kultury popelnicových polí existují lokální regionální odlišnosti, které se výrazně projevují zejména v pozdní době bronzové (např. v rámci okruhu hornodunajských popelnicových polí kultura nynická ve srovnání s kulturou štíterskou). Do jaké míry lze tyto regionální skupiny hornodunajských popelnicových polí označit za samostatné kultury, bude ovšem třeba řešit v samostatné diskusí, která není předmětem této práce.

10. ZÁVĚR

Předkládaná práce si klade za cíl přinést komplexní syntézu epochy popelnicových polí v jihočeském regionu. Za tímto účelem byl shromážděn veškerý dostupný pramenný fond, který byl jednotným způsobem zpracován, zdokumentován a souhrnně analyzován. Pozornost byla věnována jak analýzám movitých artefaktů, tak i terénním kontextům a také topografickým údajům každé lokality. Výsledkem je zpracování a vyhodnocení velkého procenta z celkem 361 jihočeských lokalit mladší a pozdní doby bronzové. Důležitou součástí této práce je také prehistorická syntéza kulturních poměrů a vývoje jihočeského regionu v uvedených zhruba pěti stoletích, uzavírajících epochu bronzu a připravujících půdu pro nástup vlastní doby železné. V této souvislosti byly formulovány určité komplexnější závěry, které zejména z hlediska kulturní klasifikace přináší určité nové podněty k dalším úvahám nad dnešním stavem poznání a nad možnostmi interpretace existujících faktů. Všechny zde uvedené teze jsou ovšem pouhými subjektivními názory autora, ovlivněnými dnešní mezerovitou pramennou základnou. K tomu, abychom je mohli účinněji ověřit nebo naopak vyvrátit, bude zapotřebí několika kroků:

1. Moderní zpracování a revize všech ještě nepublikovaných jihočeských nálezů z doby popelnicových polí. Za prvořadé považují zejména zpracování stěžejních výzkumů a nálezových souborů z rovinných sídlišť v Březnici I, Bernarticích I a Topělci III, z výšinných lokalit zvláště analýzu pramenů ze Zvíkovského Podhradí I a pak zejména vyhodnocení a publikaci největšího jihočeského plochého pohřebiště v Topělci I.
2. Získání nových nálezů a dat na základě moderně provedených archeologických výzkumů. V případě již známých lokalit uskutečnění jejich přesného geodetického zaměření (zejména v případě mohylových pohřebišť a hradišť), příp. ve sporných případech podniknutí menších revizních sondáží.
3. Vypracování přesnější chronologie za využití exaktních datovacích metod, zejména C^{14} a dendrochronologie.
4. Větší využití příbuzných vědních oborů, jako např. archeobotaniky, palynologie, antropologie aj.

Teprve uskutečněním těchto nutných podmínek posuneme naše poznání epochy popelnicových polí v jihočeském regionu o kus dál. Doufejme, že se tak stane v co nejkratší době.

LITERATURA A PRAMENY

V seznamu literatury jsou uvedeny všechny v textu i v přílohách citované práce. Výjimkou jsou pouze zprávy z edice Výzkumy v Čechách (1963-2002), které jsou podle běžného standardu citovány přímo v textu zkratkou *BZO* za jméno autora zprávy (např. *Fröhlich BZO 1972, 50*) a v tomto seznamu v tomto seznamu uváděny nejsou.

- Adamczyková, J. 1953*: Chronologická průkaznost vázičkovité jehlice v Československu, *Archeologické rozhledy* 5, 666-672.
- Adámek, F. 1961*: Pravěké hradisko u Obřan. Brno.
- Amb, R. – Wischenbarth, P. 1990*: Metallverarbeitung in einer spätbronzezeitlichen Höhensiedlung bei Bellenberg (Schwaben), *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 55, 257-271.
- Anonym 1930*: Předhistorický nález na Vodňansku, *Zlatá stezka* 3 (Vlastivědný sborník kraje Husova a Chelčického), 181.
- Atlas podnebí Československé republiky 1958*. Praha.
- Bareš, M. – Lička, M. – Růžičková, M. 1981*: K technologii neolitické keramiky I, *Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie* 35/3-4, 137-228.
- Bařtová, D. 1986*: Excavations of the prehistoric (Hallstatt and La Tène) cemetery at Plzeň-Radčice. In: *Archaeology in Bohemia 1981-1985*. Prague, 115-118.
- Beck, A. 1980*: Beiträge zur frühen und älteren Urnenfelderkultur im nordwestlichen Alpenvorland. *Prähistorische Bronzefunde* XX/2. München.
- Beneš, A. 1959*: K problémům mohylové kultury doby bronzové ve středních Čechách, *Sborník Národního muzea v Praze, řada A* 13/1-2, 1-96.
- *1963*: Pravěk Horažďovicka. Stav a výhledy poznání před slovanského období, *Vlastivědné zprávy Horního Pootaví* 1963, 6-26.
  - *1966*: Muzeum keramiky v Bechyni. Katalog pravěké sbírky, *Zprávy ČSSA – Supplément* 1. Praha.
  - *1972a*: Halštatské mohyly v Protivíně v jižních Čechách (Předběžná zpráva), *Archeologické rozhledy* 24, 286-292.
  - *1972b*: Okolí Katovic v pravěku a na počátku dějin. In: Kolář, E. – Kuncipál, K. 1972, *U Nás doma. Městečko Katovice jak je znáte i neznáte*. Katovice, 13-34.
  - *1973*: Jihočeské archeologické nálezy ve Vídni, *Výběr* 10, 161-165.
  - *1975*: Koloděje nad Lužnicí v pravěku, *Výběr* 12, 25-28.
  - *1978a*: Poznámky k počátkům těžby a využívání tuhy a zlata podle archeologických nálezů v jižních Čechách, *Rozpravy Národního technického muzea v Praze* 70 – Studie z dějin hornictví 8, 53-83.
  - *1978b*: Českofalcká mohylová kultura doby bronzové v jižních Čechách. In: Pleiner, R. – Rybová, A., *Pravěké dějiny Čech*. Praha, 385-389.
  - *1978c*: Pravěké a slovanské osídlení na území připravované chráněné krajinné oblasti Třeboňsko. In: Jeník, J. – Přibíl, S., *Ekologie a ekonomie Třeboňska*. Třeboň, 35-46.
  - *1979a*: Dehtáře, druhé neolitické sídliště v jižních Čechách, *Výběr* 16, 91-93.
  - *1979b*: Počátky osídlení Vimperska ve světle archeologie. In: *Vimperk. Město pod Boubínem*. České Budějovice, 9-75.
  - *1980*: Horní Pootaví v pravěku a na počátku dějin podle archeologických pramenů. In: *Sborník vlastivědných prací o Šumavě k 650. výročí města Kašperské Hory*. Kašperské Hory, 5-78.
  - *1984*: Pravěká osada z doby bronzové na soutoku Lužnice a Vltavy. Týn nad Vltavou.

- 1988: Sídliště ze starší doby bronzové u Hostů, České Budějovice (Zpráva o předstihovém výzkumu za léta 1981-1985), Archeologické výzkumy v jižních Čechách 5, 7-26.
- 1990: Za Ladislavem Hájkem, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 7, 177-180.
- Beneš, A. – Břicháček, P. 1980: Volyňsko v pravěku. Volyně.*
- Beneš, A. – Fröhlich, J. 2004: Halštatský bronzový meč ze Skal u Protivína. In: Popelníková pole a doba halštatská. Příspěvky z VIII. konference, České Budějovice 22. – 24. 9. 2004. Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 1, České Budějovice, 39-41.*
- Beneš, A. – Fröhlich, J. – Michálek, J. 1973: Topělec u Písku. Nové archeologické nálezy, Výběr 10, 128-129.*
- Beneš, A. – Chvojka, O. 2003: Dva hromadné nálezy ze starší doby bronzové z Hluboké nad Vltavou, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 16, 5-13.*
- Beneš, A. – Kytlicová, O. 1991: Der Depotfund aus Temešvár – Die Entwicklung des südböhmischen Armrings am Ausgang der Mittelbronzezeit, Památky archeologické 82, 48-93.*
- Beneš, A. – Michálek, J. 2006: Památník města Protivína. Pobočka Prácheňského muzea v Písku. Katalog archeologické sbírky. Zprávy ČAS – Supplément 61. Praha.*
- Beneš, A. – Michálek, J. – Zavřel, P. 1999: Archeologické nemovitě památky okresu České Budějovice. Praha.*
- Beneš, J. 1995: Les a bezlesí. Vývoj synantropizace české části Šumavy, Zlatá stezka – Sborník Prachatického muzea 2, 11-33.*
- Beneš, J. – Hrubý, P. – Michálek, J. – Parkman, M. 1999: Kamenná hrazení na Hořejším vrchu a vrchu Kokovci u Vlachova Březí, Zlatá stezka – Sborník Prachatického muzea 6, 271-296.*
- Benkovsky-Pivovarová, Z. 1987: Der Beginn der Urnenfelderzeit in Ostösterreich im Lichte der Grabfunde von Pitten. In: Die Urnenfelderkulturen Mitteleuropas. Symposium Liblice, 21. – 25. 10. 1985. Praha, 107-109.*
- Beranová, M. 1965: K otázce používání obilních jam v pravěku, Archeologické rozhledy 17, 544-548.*
- Berger, S. 1888: Depotfunde und Gußstätten aus der Bronze-Periode in Böhmen, Mitteilungen der k.k. Zentral-Commission (Neue Folge) 14, 161-168.*
- Bláha, J. 2002: Nejstarší osídlení Dačicka. In: Dějiny Dačic. Dačice.*
- Blažek, J. – Ernée, M. – Smejtek, L. 1998: Die bronzezeitlichen Gußformen in Nordwestböhmen. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Nordwestböhmens 3. Most.*
- Blažek, J. – Gál, L. 2001: Bronzový věk v Podkrušnohoří. Katalog výstavy. Most.*
- Blažek, J. – Hansen, S. 1997: Die Hortfunde von Saběnice in Nordwest-Böhmen. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Nordwestböhmens 4. Most.*
- Böhm, J. 1936: Spätbronzezeitliche Scheibenkopfnadeln aus Böhmen, Germania 20, 9-18.*
- 1937: Základy hallstattské periody v Čechách. Praha.
- 1941: Kronika objeveného věku. Praha.
- Bouzek, J. 1958a: Etážovité nádoby v Čechách, Archeologické rozhledy 10, 345-348, 365-408.*
- 1958b: Etážovité nádoby v jižních Čechách a v sousedních oblastech, Archeologické rozhledy 10, 548-575.
- 1962a: K milavečské keramice na Plzeňsku, Archeologické rozhledy 14, 175-218.
- 1962b: K jedné pozdněbronzové jehlici v Čechách, Sborník ČSSA 2, 247-256.
- 1963: Problémy knovízské a milavečské kultury, Sborník Národního muzea v Praze, řada A 17/2-3, 57-118.
- 1965: K otázce halštatu B v jižních Čechách, Archeologické rozhledy 17, 54-76.

- 1967/68: Východní hranice lužické kultury, *Acta Musei Reginahradecensis (Serie B)* 11, 17-69.
- 1982: Climatic changes and central European prehistory. In: Harding, A. (ed.), *Climatic change in later prehistory*. Edinburgh, 179-191.
- 1983: Klimatické změny a pravěké zemědělství, *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity E* 28, 265-270.
- 1985: Milavečské mohyly v jižních Čechách, *Archeologické rozhledy* 37, 261-272.
- 1987: Die „Lausitzer Wanderung“ und die Südgrenze der Lausitzer Kultur in Böhmen. In: *Die Urnenfelderkulturen Mitteleuropas. Symposium Liblice 21. – 25. 10. 1985*. Praha, 181-187.
- 1988-1989: Böhmen, Mähren und Österreich in der Urnenfelderzeit, *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 118-119, 219-227.
- 2001: Bavorsko a jihozápadní Čechy v době popelnicových polí. In: *Příspěvky z V. kolokvia Období popelnicových polí a doba halštatská*. Pardubice, 19-44.
- 2002: Přejít od doby popelnicových polí do halštatu: od štítarského stupně knovízské kultury do kultury bylanské v Čechách, a od kultury podolské do kultury horákovské na Moravě. In: Čech, P. – Smrž, Z. (edd.), *Sborník Drahomíru Kouteckému*. Most, 37-45.
- 2004: Osídlení a kultura jižních Čech v mladé a pozdní době bronzové, *Archeologické rozhledy* 56, 88-91.
- 2005a: Böhmen und Bayern in der Urnenfelderzeit I, *Germania* 83, 215-256.
- 2005b: Die klimatische Entwicklung während der Urnenfelderzeit und die Besiedlung Süd- und Südwestböhmens. In: *Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 14. Treffen 23. – 26. 6. 2004 in Heřmaň bei Písek*. Rahden/Westf., 189-200.
- *v tisku*: Tkaní a koberce v době bronzové, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 19.
- Bouzek, J. – Koutecký, D. 1964: Knovízské zásobní jámy, *Archeologické rozhledy* 16, 28-43.
- 1972: Knovízské pohřebiště v Třebušicích, *Památky archeologické* 63, 432-497.
- 1980: Mohylové a knovízské kostrové „pohřby“ v jámách ze severozápadních Čech, *Památky archeologické* 71, 360-432.
- 2000: The Lusatian culture in Northwest Bohemia. *Příspěvky k pravěku a rané době dějinné v severozápadních Čechách* 8. Most.
- Bouzek, J. – Koutecký, D. – Kruta, V. 1991: Lužické sídliště v Chabařovicích u Ústí nad Labem, *Památky archeologické* 82, 94-165.
- Bouzek, J. – Koutecký, D. – Neustupný, E. 1966: The Knovíz Settlement of North-West Bohemia. *Fontes Archaeologici Pragenses* 10. Pragae.
- Braun, P. 1981: The Knovíz-culture cemetery at Topělec. In: *Nouvelles archéologiques dans la république socialiste Tchèque*. Prague – Brno, 68.
- 1987: Zur Jungbronzezeit Südböhmens. In: *Die Urnenfelderkulturen Mitteleuropas. Symposium Liblice 21. – 25.10.1985*. Praha, 201-202.
- Braun, P. – Fröhlich, J. 1978: Knovízské pohřebiště u Topělce, *Výběr* 15, 236-237.
- Braun, P. – Klápště, J. 1978: O archeologickém studiu Práchně a jejího zázemí, *Výběr* 15, 91-93.
- Brdlik, K. – Franz, L. 1932: Böhmerwald-Forschungen 1931, *Sudeta* 8, 15-23.
- Bredin, R. 1970: Zum Problem der Hügelgräber in der Lausitzer Kultur. In: *Actes du VIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques Prague 21. – 27. aout 1966*. Prague, 726-728.
- von Brunn, W. A. 1968: Mitteldeutsche Hortfunde der jüngeren Bronzezeit. *Römisch-Germanische Forschungen* 29. Berlin.
- Břicháček, P. 1975: Zvíkov, okr. Písek. Výšinné sídliště z mladší doby kamenné ?, *Výběr* 12, 61-62.

- 1991: Nánožní kruh z Hostů, o. České Budějovice, Sborník Společnosti přátel starožitností 2, 39-41.
- Břicháček, P. – Krajíc, R. 1994:* Die hallstattzeitliche Besiedlung im historischen Stadtkern von Tábor. In: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 3. Treffen 16. – 19. 6. 1993 in Kelheim. Buch a. Erlbach, 45-47.
- Budinský, P. 1981:* Archeologické nálezy z Lounska a z území mimo Severočeský kraj ve sbírce teplického muzea. Teplice.
- Buchtela, K. 1903:* Kultura knovízská, *Pravěk* 1, 2-4.
- 1906: Die Lausitzer und schlesischen Brandgräber in Böhmen, *Jahrbuch der k.k. Zentral-Kommission* 4/1, 1-52.
- Buchvaldek, M. a kol. 1985:* Dějiny pravěké Evropy. Praha.
- von Carnap-Bornheim, C. 1998:* Graphit und Graphitonkeramik. In: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* 12. Berlin – New York, 593-598.
- Cícha, J. 1999:* Jeskyně a historická důlní díla v jižních Čechách a na Šumavě. Plzeň.
- Cikhart, R. 1936:* Martin Kolář (K 100. výročí jeho narození), *Jihočeský sborník historický* 9, 67-68.
- Cowen, J. D. 1955:* Einführung in die Geschichte der bronzenen Griffzungenschwerter in Süddeutschland, *Bericht der RGK* 36, 52-155.
- Červinka, I. L. 1926:* Knowiser Kultur. In: Ebert, M., *Reallexikon der Vorgeschichte* VII. Berlin, 10-11.
- 1935: Problémy moravské prehistorie. Zvl. otisk z časopisu *Příroda* 28/8, Brno, 1-5.
- Čtverák, V. 1987:* Knovízer Besiedlung am Unterlauf des Berounka-Flusses. In: *Die Urnenfelderkulturen Mitteleuropas. Symposium Liblice* 21. – 25. 10. 1985. Praha, 195-199.
- Čtverák, V. a kol. 2003:* Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.
- Čtverák, V. – Slavíková, M. 1985:* Knovízské hrnčířské objekty z Černošic, okr. Praha-západ, *Archeologické rozhledy* 37, 3-20.
- Čujanová-Jílková, E. 1964:* Východní skupina českofalcké mohylové kultury, *Památky archeologické* 55, 1-81.
- 1965: Nově objevené nálezy z mohylového pohřebiště v Malesicích „Kyjově“, *Archeologické studijní materiály* 2, 67-72.
- 1968: Milavečská jáma s měsícovitým podstavcem z Tajanova u Klatov, *Archeologické rozhledy* 20, 79-80.
- 1970: Mittelbronzezeitliche Hügelgräberfelder in Westböhmen. *Archeologické studijní materiály* 8. Praha.
- 1975: Zlaté předměty v hrobech českofalcké mohylové kultury, *Památky archeologické* 66, 74-132.
- 1977: Mohylové pohřebiště ve Vrhavči a horizont nálezů středodunajské mohylové keramiky v západních Čechách, *Památky archeologické* 68, 74-116.
- 1978: Českofalcká mohylová kultura v západních Čechách. In: Pleiner, R. – Rybová, A., *Pravěké dějiny Čech*. Praha, 380-385.
- 1995: Ein Beitrag zur Datierung der Funde vom Typ Vrhavč in Westböhmen, *Památky archeologické* 86, 5-20.
- Damminger, F. – Schauer, P. 1999:* Der Bogenberg in Niederbayern. Vorbericht über die Untersuchungsergebnisse der Jahre 1997-1998, *Archäologisches Korrespondenzblatt* 29, 517-536.
- Dannhorn, T. 1996:* Ein Siedlungsplatz der Urnenfelderkultur bei Perletzhofen-Gundlfing, Lkr. Kelheim. *Archäologie am Main-Donau-Kanal* 9. Espelkamp.
- Dannheimer, H. /red./ 1997:* Fundchronik für das Jahr 1994. *Bayerische Vorgeschichtsblätter – Beiheft* 10. München.

- Diemer, G. 1995:* Der Bullenheimer Berg und seine Stellung im Siedlungsgefüge der Urnenfelderkultur Mainfrankes. Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte 70. Kallmünz/Opf.
- Dobiat, C. 1990:* Der Burgstallkogel bei Kleinklein I. Die Ausgrabungen der Jahre 1982 und 1984. Marburger Studien zur Vor- und Frühgeschichte 13. Hitzeroth.
- *1994:* Forschungen zu Grabhügelgruppen der Urnenfelderzeit im Marburger Raum. Marburger Studien zur Vor- und Frühgeschichte 17. Hitzeroth.
- Dohnal, V. 1963:* Velatické sídliště v Kyjově na Moravě, Archeologické rozhledy 15, 19-24.
- *1987:* Zur Deutung der spätbronzezeitlichen Burgwälle in Mähren. In: Die Urnenfelderkulturen Mitteleuropas. Symposium Liblice 21. – 25. 10. 1985. Praha, 263-272.
- Domečka, L. 1900-1901:* Dvouramenný bronzový mlat, Památky archeologické 19, 583-584.
- *1931:* Hromadný nález bronzů ve Svinárnkách, Památky archeologické 37, 93-94.
- Dobová, M. – Metličková, J. – Mašková, M. 2000:* Žárové pohřebiště mladší doby bronzové v Plzni-Doubrovce, Masarykova ulice (okr. Plzeň-město), Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie 15, 83-104.
- Drda, P. 1987:* Keltské oppidum Hrad u Nevězic, Archeologické rozhledy 39, 517-556.
- Dreslerová, D. 1995:* The Prehistory of the Middle Labe (Elbe) Floodplain in the Light of Archaeological Finds, Památky archeologické 86, 105-145.
- *2004:* Povrchové sběry na severním Prácheňsku v letech 2001-2003. In: Výzkumy v Čechách 2002, 369-416.
- Dreslerová, D. – Fröhlich, J. 2004:* Nové eneolitické nálezy v oblasti soutoku Vltavy s Otavou, Archeologie ve středních Čechách 8, 219-222.
- Dreslerová, D. – Stejskal, A. – Beneš, J. 2003:* Historie krajiny severního Prácheňska. Písek.
- Dubský, B. 1922-1923:* Hradiště Věvec u Lčovic, Památky archeologické 33, 318-325.
- *1924-1925:* Hradiště u Písku, Památky archeologické 34, 463-468.
  - *1925:* Praehistorie Strakonicka. In: Dyk J., Popis politického okresu strakonického. Strakonice, 182-191.
  - *1926:* Českobudějovicko v době prehistorické. Vlastivědný sborník Českobudějovicka, sv. 1. České Budějovice.
  - *1926-1927a:* Ploché žárové hroby z konce bronzové doby u St. Kestřan na Písecku, Památky archeologické 35, 229-230.
  - *1926-1927b:* Ploché žárové hroby u Rohozné na Strakonicku, Památky archeologické 35, 230-232.
  - *1926-1927c:* Nález bronzových kruhů v Písku, Památky archeologické 35, 232.
  - *1926-1927d:* O původu hradišť v Pootaví, Památky archeologické 35, 232-235.
  - *1926-1927e:* Hallstattská osada a ploché žárové hallstattské pohřby u Sedlíkovic na Strakonicku, Památky archeologické 35, 241-244.
  - *1926-1927f:* Plochý žárový hrob z bronzové doby u Topělce na Písecku, Památky archeologické 35, 566-567.
  - *1926-1927g:* Ojedinělé nálezy bronzových předmětů na Písecku, Památky archeologické 35, 567-568.
  - *1928-1930a:* Mohyly z doby bronzové na Hřebíčku u Písku, Památky archeologické 36, 88-90.
  - *1928-1930b:* Hradiště u Chřešřovic nad Vltavou, Památky archeologické 36, 272-280.
  - *1928-1930c:* Milavečská osada u Rovné-Řepice, Památky archeologické 36, 282-284.
  - *1932:* Knovízská chata u Rohozné na Strakonicku, Památky archeologické 38, 58-60.
  - *1935:* Knovízská kultura na Strakonicku, Strakonicko 1, 81-83.
  - *1935-1936:* O pravěkých mlýnech, Zlatá Stezka IX. Vlastivědný sborník kraje Husova a Chelčického, Vodňany, 89-91.

- 1949: Pravěk jižních Čech. Blatná.
- 1951: Sídliště mohylového lidu ze střední doby bronzové na Vodňansku, Archeologické rozhledy 3, 304-306.
- 1954: Jižní Čechy v mladší době bronzové, Památky archeologické 45, 383-387.
- Dvořák, F. 1939: Pravěké rybářské náčiní z nálezů na Kolínsku, Památky archeologické 41, 127-129.
- Eckes, R. 1996: Die Urnenfelderkultur in Ostbayern. Arbeiten zur Archäologie Süddeutschlands 3. Büchenbach.
- Eibner, C. 1974: Das späturnenfelderzeitliche Gräberfeld von St. Andrä v.d. HGT P.B. Tulln, NÖ. Archaeologia Austriaca – Beiheft 12. Wien.
- Eisner, J. 1921: Jižní Čechy v době předhistorické. In: Jihočeská čítanka I, 11-26.
- 1922-1923: Jihočeské mohyly, Památky archeologické 33, 1-37, 193-231.
- 1957: Bedřich Dubský (nekrolog), Památky archeologické 48, 551-552.
- Engelmann, J. 1997: Der spätbronzezeitliche Depotfund von Ohlsdorf, p.B. Gmunden, OÖ. Nepublikovaný rukopis diplomové práce. Universität Wien.
- zu Erbach, M. 1985: Die spätbronze- und urnenfelderzeitlichen Funde aus Linz und Oberösterreich. Tafelband. Linzer Archäologische Forschungen 14. Linz.
- 1989: Die spätbronze- und urnenfelderzeitlichen Funde aus Linz und Oberösterreich. Textband. Linzer Archäologische Forschungen 17. Linz.
- 1995: Stand und Aufgaben der Urnenfelderforschung in Oberösterreich. In: Beiträge zur Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen. Ergebnisse eines Kolloquiums. Römisch-Germanisches Zentralmuseum-Monographien 35. Bonn, 307-322.
- Ernée, M. 2004: Das Kalschinger Becken während der Vor- und Frühgeschichte. In: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 13. Treffen 25. – 27. 6. 2003 in Pfreimd. Rahden/Westf., 187-204.
- 2005: Využití fosfátové půdní analýzy při interpretaci kulturního souvrství a zahloubených objektů z mladší a pozdní doby bronzové v Praze 10 – Záběhlicích, Archeologické rozhledy 57, 303-330.
- Faktor, F. 1895: Hradiště u Brlohu, Památky archeologické 16, 814-815.
- Felcman, J. 1900-1901: Nález obrnický, Památky archeologické 19, 21-28.
- Filip, J. 1934-1935: Hallstattská kultura v Čechách, Památky archeologické 40, 34-72.
- 1936-1937: Popelnicová pole a počátky železné doby v Čechách. Praha.
- 1960: Keltská civilizace a její dědictví. Praha.
- 1966: Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas. 1 [A-K]. Praha.
- Frána, J. - Jiráň, L. 1996: Die Ergebnisse der Metallanalysen ausgewählter Gegenstände aus dem Depotfund von Sipbachzell. In: Höglinger, P., Der spätbronzezeitliche Depotfund von Sipbachzell/OÖ. Linzer Archäologische Forschungen, Sonderheft 16. Linz, 98-108.
- Frána, J. – Jiráň, L. – Maštálka, A. – Moucha, V. 1995: Artifacts of copper and copper alloys in prehistoric Bohemia from the viewpoint of analyses of element composition, Památky archeologické – Supplementum 3, 125-205.
- Frána, J. – Jiráň, L. – Moucha, V. – Sankot, P. 1997: Artifacts of copper and copper alloys in prehistoric Bohemia from the viewpoint of analyses of element composition II. Památky archeologické – Supplementum 8. Praha.
- Franz, L. 1932: Aus der Vorgeschichte des Böhmerwaldes, Waldheimat 9, 2-4.
- Fridrichová, M. 1969: Závěrečná fáze štítarského stupně, Archeologické rozhledy 21, 355-379.
- Friedrich, F. C. 1956: Nálezy knovízské kultury v Zadní a Hlásné Třebáni (okr. Beroun), Památky archeologické 47, 31-41.
- Fröhlich, J. 1969: Nové pravěké hradiště v jižních Čechách, Výběr 6, 11-13.
- 1970a: Bronzový depot z Bošovic u Písku, Výběr 7, 20-21.

- 1970b: Jihočeský archeolog Bedřich Dubský, Výběr 7, 42-43.
  - 1970c: J. K. Hraše, Výběr 7, 48-49.
  - 1973a: Jindřich Richlý (28. 3. 1839 – 10. 3. 1907), Výběr 10, 42-43.
  - 1973b: Záměna jednoho jihočeského archeologického nálezu, Výběr 10, 104-105.
  - 1974: 100 let od smrti Františka Karla Miltnera, Výběr 11, 200-201.
  - 1975: První kapitola k dějinám města Písku, Výběr 12, 174-178.
  - 1976a: Archeologické výzkumy A. Sedláčka na Písecku, Výběr 13, 120.
  - 1976b: Radčice (okr. Strakonice). Archeologický průzkum katastru obce, Výběr 13, 124.
  - 1978: Doklady textilní výroby v jihočeském pravěku, Výběr 15, 19-24.
  - 1983: Nová plochá žárová pohřebiště knovízské kultury v jižních Čechách, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 1, 55-68.
  - 1985: Sedlovité sekeromlaty v jižních Čechách, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 2, 117-119.
  - 1990: Archeologické toulky po jižních Čechách. České Budějovice.
  - 1991: Archeologický říční nález u Zátaví, Výběr 28, 60-61.
  - 1992: Hromové klíny v jižních Čechách, Výběr 29, 237-245.
  - 1993a: Pravěké a slovanské osídlení povodí Skalice, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 8, 35-48.
  - 1993b: Výzkum mohyl u Řepče a Slavňovic před 70 lety, Výběr 30, 51-53.
  - 1993c: Počátky archeologie v jižních Čechách, Výběr 30, 98-102.
  - 1993d: Přehled archeologických výzkumů J. L. Píče v jižních Čechách, Výběr 30, 282-283.
  - 1997a: Písecko v zrcadle archeologie. Písek.
  - 1997b: Dva archeologické nálezy v Trojmezenské hornatině, Zlatá stezka – Sborník Prachatického muzea 4, 170-173.
  - 1997c: Tři spolupracovníci archeologů v jihozápadních Čechách (Adolf Košta, Jan Matásek, Václav Špička), Výběr 34, 207-209.
  - 1998: Nákrčníky z Hradiště u Písku, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 11, 76-79.
  - 1999a: K otázce šumavských komunikací v mladší době bronzové, Zlatá stezka – Sborník Prachatického muzea 6, 267-270.
  - 1999b: Prameny k pravěku Pelhřimovska, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 12, 101-106.
  - 2001a: Halštatský dům z Hradiště u Písku, Archeologické rozhledy 53, 119-129.
  - 2001b: Archeologické nálezy na Vyšebrodsku, Výběr 38, 224-227.
  - 2001c: Oprava archeologického omylu (Bronzová sekera z Nového Dvora), Výběr 38, 250-251.
- Fröhlich, J. – Cícha, J. 1998: Pozůstatky grafitového dolu v Borovanech, Výběr 35, 201-203.*
- Fröhlich, J. – Chvojka, O. 2001: Knovízské osídlení mikroregionu výšinného sídliště „Skalka“ u Milenovic, okr. Písek, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 14, 65-158.*
- 2003: Knovízská výšinná lokalita a mohylové pohřebiště na Chlumu u Sepekova, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 16, 43-60.
- Fröhlich, J. – Chvojka, O. – Jiřík, J. 2004a: Sídliště z mladší a pozdní doby bronzové v Čížové u Písku. In: Popelnicová pole a doba halštatská. Příspěvky z VIII. konference, České Budějovice 22. – 24. 9. 2004. Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 1. České Budějovice, 127-165.*
- 2004b: Mladomohylové sídliště v průmyslové zóně Písek-sever, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 17, 83-101.

- Fröhlich, J. – Chvojka, O. – Jiřík, J. – Michálek, J. – Parkman, M. 2005:* Nové nálezy bronzových předmětů z doby bronzové v jižních Čechách, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 18, 5-20.
- Fröhlich, J. – Kovář, D. 1998:* Archeologické působení Joži Mádra, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 11, 97-101.
- Fröhlich, J. – Lutovský, M. – Michálek, J. 2004:* Raně středověké osídlení v povodí Blanice na Vodňansku a Protivínsku, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 17, 207-229.
- Fröhlich, J. – Lutovský, M. – Parkman, M. 2002:* Raně středověké osídlení v Písku a jeho okolí, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 15, 117-138.
- Fröhlich, J. – Majer, A. – Venclová, N. 1998:* Archeologická prospekce a průzkum měřením magnetické susceptibility zemin. In: *Ve službách archeologie (Sborník k 60. narozeninám RNDr. V. Haška)*. Brno, 87-93.
- Fröhlich, J. – Michálek, J. 1967:* Nové archeologické nálezy na Písecku v letech 1958-1965, *Bulletin záchranného oddělení* 4/1966, 51-73.
- 1978: Archeologické nemovité památky okresu Písek, *Zprávy ČSSA* 20, 87-131.
  - 1989: Archeologický průzkum území dolního toku Blanice, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 6, 7-41.
- Furmánek, V. 1973:* Bronzová industrie středodunajské mohylové kultury na Moravě, *Slovenská archeológia* 21, 25-145.
- Furmánek, V. – Cengel, P. – Mihok, L. 1982:* Doklady kovolejárstva neželezných kovov v Radzovciach, *Archeologické rozhledy* 34, 204-206.
- Gerlach, S. 1998:* Urnenfelderzeitliche Höhensiedlungen Nordbayerns in ihrem siedlungsgeschichtlichen Zusammenfassung. In: *Vorträge des 16. Niederbayerischen Archäologentages*. Deggendorf, 125-156.
- Grömer, K. – Moser, S. – Nigst, P. – Rebay, K. 1998:* Eine spätbronzezeitliche Urne mit Beigabenaus Lugnitz, OÖ, *Archäologie Österreichs* 9/1, 47-50.
- Gronenborn, D. 1989:* Neue Überlegungen zur Funktion von Schlitzgruben, *Archäologisches Korrespondenzblatt* 19, 339-342.
- Gruber, H. 1999:* Die mittelbronzezeitlichen Grabfunde aus Linz und Oberösterreich. *Linzer Archäologische Forschungen* 28. Linz.
- Hájek, L. 1954:* Jižní Čechy ve starší době bronzové, *Památky archeologické* 45, 115-192.
- Hald, J. 2002:* Ein vor- und frühgeschichtliches Siedlungsterrain bei Mühlhausen-Ehingen, Kreis Konstanz, *Archäologische Ausgrabungen in Baden-Württemberg* 2002, 62-64.
- Hänsel, B. 1968:* Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken. Bonn.
- Hansen, S. 1994:* Studien zu den Metalldeponierungen während der älteren Urnenfelderzeit zwischen Rhônetal und Karpatenbecken. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 21. Bonn.
- Hartl, J. 1971-1972:* Eponyme Fundstelle Knovíz. *Fontes Archaeologici Pragenses* 15, Pragae.
- Hartmann, A. 1970:* Prähistorische Goldfunde aus Europa. *Studien zu den Anfängen der Metallurgie* 3. Berlin.
- Havlice, J. 2000:* Kontakty mezi jižními Čechami a středním Podunajím ve starší době bronzové. *Nepublikovaný rukopis diplomové práce*. FF UK Praha.
- Havlice, J. – Hrubý, P. 2002:* Betrachtung über die Burgwälle und Höhensiedlungen am Ende der Frühbronzezeit in Südböhmen. In: *Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 11. Treffen* 20. – 23. 6. 2001 in Oberzell. *Rahden/Westf.*, 42-61.

- Helgert, H. 1995:* Grabfunde der Čaka-Kultur (Bz D/ Ha A-Übergangsperiode) aus Zurndorf, p.B. Neusiedl am See, Burgenland. Ein Beitrag zur weiblichen Totentracht, *Archaeologia Austriaca* 79, 197-248.
- Hell, M. 1950:* Neufunde der Urnenfelderzeit im salzburgischen Pongau, *Archaeologia Austriaca* 7, 59-69.
- Hennig, H. 1970:* Die Grab- und Hortfunde der Urnenfelderkultur aus Ober- und Mittelfranken. Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte 23. Kallmünz/Opf.
- 1993: Urnenfelder aus dem Regensburger Raum. Materialhefte zur Bayerischen Vorgeschichte 65. Kallmünz/Opf.
- Herrmann, F. R. 1966:* Die Funde der Urnenfelderkultur in Mittel- und Südhessen. Römisch-Germanische Forschungen 27. Berlin.
- Hlavatý, J. 1857:* Archeologické sbírky Musea království Českého, *Památky archeologické* 2, 185-190.
- Hochstetter, A. 1980:* Die Hügelgräberbronzezeit in Niederbayern. Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte 41. Kallmünz/Opf.
- Höglinger, P. 1993:* Das urnenfelderzeitliche Gräberfeld von Obereching, Land Salzburg. *Archäologie in Salzburg* 2. Salzburg.
- 1996: Der spätbronzezeitliche Depotfund von Sipbachzell/OÖ. *Linzer Archäologische Forschungen – Sonderheft* 16. Linz.
  - 1998: Bronzezeitliche Metaldeponierungen in Oberösterreich. In: *Berge – Beile – Keltenschatz. Linzer Archäologische Forschungen* 27. Linz, 37-41.
- Holste, F. 1936:* Der Bronzefund von Winklsaß, B.A. Mallersdorf, Niederbayern, *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 13, 1-23.
- 1953a: *Die Bronzezeit in Süd- und Westdeutschland.* Berlin.
  - 1953b: *Die bronzezeitlichen Vollgriffschwerter Bayerns.* München.
- Honig, P. 2001:* Die urnenfelderzeitliche Siedlung von Greding-„Am Rohrmeierkeller“, Lkr. Roth, *Arbeiten zur Archäologie Süddeutschlands* 11. Büchenbach.
- Horst, F. 1990:* Zur Bronzeverarbeitung bei den Lausitzer Stämmen des Elbe-Oder/Neiße-Gebiets während der mittleren Bronzezeit. In: *Beiträge zur Geschichte und Kultur der mitteleuropäischen Bronzezeit.* Berlin – Nitra, 179-199.
- Hrala, J. 1961:* Úvaha o některých chronologických otázkách severočeské lužické kultury, *Památky archeologické* 52, 209-218.
- 1966: Projevy styků knovízské oblasti s jihovýchodem (Hromadný nález bronzů z Kamýka nad Vltavou), *Archeologické rozhledy* 18, 6-12.
  - 1969: Příklad spojení knovízské kultury s jihozápadními oblastmi, *Archeologické rozhledy* 21, 510-517.
  - 1973: Knovízská kultura ve středních Čechách. *Archeologické studijní materiály* 11. Praha.
  - 1978: Prosmyky u Lovosic. Výzkum polykulturního naleziště před Českou branou (1. část), *Archeologické rozhledy* 30, 42-66.
  - 1987: Die Knovíz-Kultur. Kurze Übersicht. In: *Die Urnenfelderkulturen Mitteleuropas. Symposium Liblice, 21. – 25.10.1985.* Praha, 189-193.
  - 1990: Hügelgräberzeitliche Grundlagen für die Herausbildung der frühurnenfelderzeitlichen Kulturen in Böhmen. In: *Beiträge zur Geschichte und Kultur der mitteleuropäischen Bronzezeit.* Berlin – Nitra, 201-206.
  - 2000a: Profil knovízskou žárovou nekropolí u Obor, *Archeologické rozhledy* 52, 623-631.
  - 2000b: Dušníky a „dušníky“. In: Čech, P. – Dobeš, M. (eds.), *Sborník Miroslavu Buchvaldkovi.* Most, 93-95.

- Hrala, J. – Fridrich, J. 1972: Kultovní objekt v knovízské osadě u Mutějovic, Archeologické rozhledy 24, 601-614.*
- Hrala, J. – Šumberová, R. – Vávra, M. 2000: Velim. A Bronze Age fortified site in Bohemia. Praha.*
- Hralová, J. – Hrala, J. 1971: Hromadný nález bronzů z Březovic u Chrudimi (S úvahou o mlado- a pozdně bronzových kladivech), Archeologické rozhledy 23, 3-26.*
- Hraše, J. K. 1864-1865: Zpráva o mohylách okolí Ratajského, Památky archeologické 6, 310-311.*
- *1879a: Pohanské hřbitovy na Tábořsku. Pohanský hřbitov na Chlumu, II. Pohanský hřbitov nad Hánovem, Komenský 7, 169-173, 184-185, 376-378, 389-390.*
  - *1879b: Die Heidengräber am Chlum bei Tábor, Mitteilungen der k.k. Central-Commission Neue Folge 5, CI-CIV.*
  - *1896-1897: Zpráva o zkoumání v mohylách Hánovských, Památky archeologické 17, 358-360.*
- Hrubý, P. – Chvojka, O. 2002: Výšinné lokality mladší a pozdní doby bronzové v jižních Čechách, Archeologické rozhledy 54, 582-624.*
- *2004: Zum Kenntnisstand über die Höhenfundstellen mit Spuren hallstattzeitlicher Nutzung im Gebiet von Český Krumlov, Südböhmen. In: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 13. Treffen, 25. - 27. 6. 2003 in Pfreimd. Rahden/Westf., 158-186.*
- Huml, V. 1984: Keramika a další nálezy ze středověkých rýžovišť zlata v Čechách, Archeologické rozhledy 36, 512-527.*
- Hundt, H. J. 1964: Katalog Straubing II. Die Funde der Hügelgräberbronzezeit und der Urnenfelderzeit. Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte 19. Kallmünz/Opf.*
- Hůrková, J. 1996a: Bronze Age in Region Klatovy. Summary of the knowledge and the perspectives. In: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 5. Treffen 21. – 25. 6. 1995 in Sulzbach-Rosenberg. Espelkamp, 82-89.*
- *1996b: Okresní muzeum v Klatovech. Katalog pravěké a raně středověké sbírky. Zprávy ČAS – Supplément 27. Praha.*
  - *2002: Rovinná sídliště milavečské kultury v západních Čechách - I. část, Sborník Západočeského muzea v Plzni – Historie 16, 9-101.*
- Hůrková, J. – Smitka, J. 1996: Příspěvek k osídlení Březového potoka. Výsledky povrchových sběrů 1982-1995, Sborník Západočeského muzea v Plzni. Historie 13, 16-27.*
- Hůrková, J. – Tetour, M. 2004: Rovinná sídliště milavečské kultury v západních Čechách – II. část, Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie 17, 82-116.*
- Hydrologické poměry Československé socialistické republiky 1965. Díl I (text). Praha.*
- Chábera, S. 1982: Geologické zajímavosti jižních Čech. Jihočeská vlastivěda. České Budějovice.*
- Chábera, S. a kol. 1985: Neživá příroda. Jihočeská vlastivěda. České Budějovice.*
- Charvátová, K. – Spurný, V. – Venclová, N. 1992: Nálezové zprávy StAÚ 1919-1952. Praha.*
- Chleborád, A. 1928: Popis okresu bechyňského. Bechyně.*
- Chochol, J. 1983: K otázce antropologického charakteru jihočeské populace knovízské kultury, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 1, 69-71.*
- Chvojka, O. 1999a: Střední a dolní Pootaví v mladé a pozdní době bronzové. Rukopis diplomové práce, FF MU Brno.*
- *1999b: Užití grafitu v jihočeské knovízské kultuře, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 12, 7-17.*
  - *2000: Dívčí Kámen, okr. Český Krumlov – hradiště pozdní doby bronzové ? In: Čech, P. – Dobeš, M. (eds.), Sborník Miroslavu Buchvaldkovi. Most, 101-105.*

- 2001a: Mittleres und unteres Flussgebiet der Otava. Jung- und Spätbronzezeit in Südböhmen. *Fontes Archaeologici Pragenses* 25. Pragae.
  - 2001b: Jižní Čechy v mladší a pozdní době bronzové. Současný stav znalostí a nové možnosti interpretace. In: Příspěvky z V. kolokvia Období popelnicových polí a doba halštatská. Pardubice, 45-60.
  - 2002: Die Verbindungen zwischen Südböhmen und den Nachbarregionen in der Urnenfelderzeit. In: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 11. Treffen 20. - 23. 6. 2001 in Obernzell. Rahden/Westf., 107-120.
  - 2003: Zur Siedlungskontinuität in Südböhmen von der mittleren Bronzezeit bis zum Beginn der Hallstattzeit. In: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 12. Treffen 19. - 22. 6. 2002 in Cheb. Rahden/Westf., 46-62.
  - 2004a: Současný stav poznání doby popelnicových polí v jižních Čechách, *Archeologické rozhledy* 56, 59-87.
  - 2004b: Jihovýchodní vlivy v jižních Čechách ve střední a mladší době bronzové. In: Kazdová, E. – Měřínský, Z. – Šabatová, K. (eds.), *K poctě Vladimíru Podborskému*. Brno, 327-340.
  - 2004c: Archeologické výzkumy Jihočeského muzea v roce 2003. In: *Archeologické výzkumy v Čechách 2003*. Sborník referátů z informačního kolokvia. Zprávy ČAS – Supplément 56. Praha, 9-10.
  - 2004d: Pravěké osídlení na Dívčím Kameni. In: *Dívčí Kámen. Přírodní rezervace a historický vývoj osídlení*. Sborník příspěvků ze semináře dne 26. září 2002 v Regionálním muzeu v Českém Krumlově. Křemže, 35-50.
  - 2006a: Hromadný nález bronzových předmětů z Holašovic na Českobudějovicku, *Pravěk* NŘ 15, v tisku.
  - 2006b: Lité bronzové náramky horizontu Riegsee. Příspěvek k počátku doby popelnicových polí v jižních Čechách. In: *Sborník k poctě Dr. V. Vokolka*. Pardubice, v tisku.
- Chvojka, O. – Jiráň, L. 2004: Kontakty jižních Čech a rakouského Podunají v době popelnicových polí, Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 17, 163-173.
- Chvojka, O. – Michálek, J. 2003: Sídliště ze střední doby bronzové u Radčic-Vodňan, okres Strakonice. Výzkumy na stavbě silničního obchvatu v letech 1994-1996, Památky archeologické* 94, 83-160.
- 2004a: Knovízské nálezy na stavbě silnice u Radčic-Vodňan (2. část – dodatek), *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 17, 121-161.
  - 2004b: Sídlní areály I-IV ze střední doby bronzové u Radčic-Vodňan, okres Strakonice. Výzkumy a povrchové sběry na stavbě silnice v letech 1994-2004. Popis situací, objektů a katalog nálezů. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 2*. České Budějovice – Strakonice.
  - 2005: Výzkum mohyly ze střední doby bronzové u Dobešic (okr. Písek). In: *Archeologické výzkumy v Čechách 2004*. Sborník referátů z informačního kolokvia. Zprávy ČAS – Supplément 60. Praha, 23.
- Chvojka, O. – Militký, J. 2004: Struktura osídlení Bechyňska v době popelnicových polí. In: Popelnicová pole a doba halštatská. Příspěvky z VIII. konference, České Budějovice 22. – 24. 9. 2004. Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 1*. České Budějovice, 223-244.
- Chvojka, O. – Parkman, M. 2004: Údajné pravěké nálezy z Horního Záblatí u Prachatic, Zlatá stezka – Sborník Prachatického muzea* 11, 169-176.
- Chvojka, O. – Zavřel, P. 2003: Historie archeologických sbírek. In: Petráš, J. (ed.), Jihočeské muzeum. Historie a sbírky. České Budějovice, 95-104.*

- 2005: Die Geschichte der archäologischen Forschung im Kreis České Budějovice. In: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 14. Treffen 23. – 26. 6. 2004 in Heřmaň bei Písek. Rahden/Westf., 45-62.
- Chytráček, M.* 1992: Doklady metalurgie v pozdní době bronzové na Černém vrchu u Svržna (okr. Domažlice) a otázka možného využívání zdrojů nerostných surovin, Sborník Západočeského musea v Plzni – Historie 8, 59-73.
- Chytráček, M. – Metlička, M.* 2003: Fragen zu Kontinuität und Diskontinuität in der spätbronze- und hallstattzeitlichen Besiedlung in Westböhmen. In: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 12. Treffen, 19. – 22. 6. 2002 in Cheb. Rahden/Westf., 87-108.
- Innerhofer, F.* 2000: Die mittelbronzezeitlichen Nadeln zwischen Vogesen und Karpaten. Studien zur Chronologie, Typologie und regionalen Gliederung der Hügelgräberkultur. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 71. Bonn.
- Jankovská, V.* 1999: Přírodní prostředí a osídlení Třeboňské pánve z hlediska pylové analýzy (pozdní glaciál a holocén). In: Beneš, A. – Michálek, J. – Zavřel, P., Archeologické nemovité památkoy okresu České Budějovice. Praha, 166-170.
- Jílková, E.* 1956: Milavečská mohyla z Nové Hospody, Archeologické rozhledy 8, 154-158.
- 1958: Nejstarší a nejmladší horizont západočeské mohylové keramiky na pohřebišti v Plzni-Nové Hospodě, Památky archeologické 49, 312-347.
- 1960: Prvé nálezy měsíčkovitých podstavců ze západních Čech, Archeologické rozhledy 12, 37-41.
- Jílková, E. – Rybová, A. – Šaldová, V.* 1959: Mohylové pohřebiště na Hájku u Štáhlav, Památky archeologické 50, 54-119.
- Jiráň, L.* 1994: Zu den Kontakten zwischen Bayern und Mittelböhmen von Bz D bis Ha C. In: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 3. Treffen 16. – 19. 6. 1993 in Kelheim. Buch a. Erlbach, 24-27.
- 1997a: Zur Frage der Siedlungsdichte in der Urnenfelderzeit. In: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 6. Treffen 12. – 15. 6. 1996 in Hluboká nad Vltavou. Espelkamp, 63-71.
- 1997b: Konstitutionsprozeß der Urnenfelderkulturen Böhmens – ungenutzte Indizien in den archäologischen Quellen. In: Beiträge zur Deutung der bronzezeitlichen Hort- und Grabfunde in Mitteleuropa. Kraków, 183-191.
- 2000: Die Frage nach den Rohstoffquellen der urnenfelderzeitlichen Bronzeproduktion in Böhmen. In: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 9. Treffen, 23. bis 26. Juni 1999 in Neukirchen b. Hl. Blut. Rahden/Westf., 61-67.
- 2001: Symbol und Schema – bildliche Bestimmungsmittel in der jüngeren Vorgeschichte. In: Sztuka epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie Środkowej. Wrocław – Biskupin, 43-58.
- 2002a: Die Messer in Böhmen. Prähistorische Bronzefunde VII/5. Stuttgart.
- 2002b: Topographie der Kulturimpulse. In: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 11. Treffen 20. – 23. 6. 2001 in Oberzell. Rahden/Westf., 15-20.
- 2002c: Knovízská kultura – další příklad kultury s chybějící komponentou v Čechách. In: Neustupný, E., Archeologie nenalézaného. Sborník přátel, kolegů a žáků k životnímu jubileu Slavomila Vencla. Plzeň – Praha, 52-62.
- Jockenhövel, A.* 1971: Die Rasiermesser in Mitteleuropa. Prähistorische Bronzefunde VIII/1. München.
- 1974: Zur Benennung urnenfelderzeitlichen Stufen im östlichen Mitteleuropa, Jahresbericht des Instituts für Vorgeschichte der Universität Frankfurt a.M., 57-69.

- 1980: Bronzezeitliche Höhensiedlungen in Hessen, Archäologisches Korrespondenzblatt 10, 39-47.
- 1982: Jungbronzezeitlicher Burgenbau in Süddeutschland. In: Beiträge zum bronzezeitlichen Burgenbau in Mitteleuropa. Berlin – Nitra, 253-271.
- John, Č. 1932: Z minulosti Čičenic, Zlatá stezka 5 (vlastivědný sborník kraje Husova a Chelčického), 122-125.*
- 1936: Městské museum vodňanské, Zlatá stezka 9 (vlastivědný sborník kraje Husova a Chelčického), 194-200.
- John, J. – Chvojka, O. – Rytíř, L. 2003: Predikční mapa archeologických lokalit středního Pootaví. Mladší doba bronzová až časná doba laténská. In: Neustupný, E. (red.), Příspěvky k prostorové archeologii 1. Plzeň, 72-91.*
- Justová, J. 1968: Nálezové zprávy Archeologického ústavu ČSAV 1955-1964. Archeologické studijní materiály 6. Praha.*
- Kaus, M. 1987: Zum Forschungsstand der Urnenfelderzeit in Ostösterreich. In: Die Urnenfelderkulturen Mitteleuropas. Symposium Liblice 21. – 25. 10. 1985. Praha, 99-106.*
- Kazdová, E. 1971: Reparace bronzových předmětů v pravěku, Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity E 16, 111-117.*
- Kemenczei, T. 1984: Die Spätbronzezeit Nordostungarns. Budapest.*
- 1990: Der ungarische Donauraum und seine Beziehungen am Ende der Hügelgräberbronzezeit. In: Beiträge zur Geschichte und Kultur der mitteleuropäischen Bronzezeit, Berlin – Nitra, 207-228.
- 1996: Zur Deutung der endbronze- und früheisenzeitlichen Depotfunde Ungarns. In: Archäologische Forschungen zum Kultgeschehen in der jüngeren Bronzezeit und frühen Eisenzeit Alteuropas. Regensburger Beiträge zur prähistorischen Archäologie 2. Regensburg, 451-480.
- Kneidinger, J. 1948: Spätbronzezeitliche Hügelgräber bei Gallneukirchen im Mühlviertel, OÖ, Archaeologia Austriaca 1, 72-80.*
- 1960: Urnenfelderzeitliche Funde aus dem oberösterreichischen Mühlviertel, Archaeologia Austriaca 28, 13-35.
- Kočárek, E. 1961: Ložiska grafitu na Strakonicku, Sborník Krajského vlastivědného muzea v Českých Budějovicích – přírodní vědy III, 35-49.*
- Kodym, O. a kol. 1967: Regionální geologie ČSSR. Atlas map 1 : 1 000 000. Praha.*
- Kolařová, A. 1998: Dějiny města Protivína a připojených osad do roku 1918. Protivín.*
- Kolář, M. 1866-1867: Hradiště u Smolče, Památky archeologické 7, 393-398.*
- 1871-1873: Hradiště u Smrkovic blíž Písku, Památky archeologické 9, 815-816.
- 1898-1899: Pohřebiště na Hájku u Drhovic, Památky archeologické 18, 87-90.
- Kolling, A. 1968: Späte Bronzezeit an Saar und Mosel. Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde 6. Bonn.*
- Konopa, P. 1981: Horizont BD v milavečské kultuře jižních Čech. Nepublikovaný rukopis diplomové práce, FF UK Praha.*
- Korený, R. – Novák, L. 2004: Hromadný nález z Nečina (II) a nový pokus o lokalizaci některých bronzů ze sbírek Hornického muzea Příbram, Archeologie ve středních Čechách 8, 287-300.*
- Koschik, H. 1981: Die Bronzezeit im südwestlichen Oberbayern. Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte 50. Kallmünz/Opf.*
- Kossack, G. 1954: Studien zum Symbolgut der Urnenfelder- und Hallstattzeit Mitteleuropas. Römisch-Germanische Forschungen 20. Berlin.*
- Koutecký, D. 1963: Jáma štítarského typu v Ervěnicích, Sborník Národního muzea v Praze, řada A 17/2-3, 119-128.*

- 1987: Knovízské sídliště a řivnáčský hrob ve Velemyšlevsi na Žatecku, okres Louny, část II, Archeologické rozhledy 39, 40-74.
- Koutecký, D. – Bouzek, J. 1967: Štítarské pohřebiště ve Staňkovicích u Žatce, Památky archeologické 58, 37-80.*
- Kovářík, J. 1973: Knovízské sídliště v Poříčanech, okr. Nymburk, Archeologické rozhledy 25, 546.*
- 1975: Kulturní vztahy v mladší době bronzové mezi českou a podunajskou oblastí. Nepublikovaný rukopis diplomové práce, FF UK Praha.
- 1979: Hromadný nález knovízské keramiky v Praze 4 – Modřanech, Archeologické rozhledy 31, 481-490.
- 1982: Bronzový inventář žárového hrobu I. stupně knovízské kultury z Prahy 10-Vršovic, Archaeologica Pragensia 3, 41-44.
- Krajíc, R. 1984: Muzeum husitského revolučního hnutí v Táboře. Katalog pravěké sbírky. Zprávy ČSSA 27. Praha.*
- 1996: Příspěvek k pravěkému osídlení tábořské ostrožny (Archeologický výzkum v Táboře – Pražské ulici v roce 1992), Archeologické výzkumy v jižních Čechách 9, 143-153.
- Králová, A. 2002: Rekonstrukce pravěkých komunikací. In: Archeologie nenalézaného. Sborník přátel, kolegů a žáků k životnímu jubileu Slavomila Vencla. Plzeň – Praha, 101-107.*
- Kratochvíl, J. 1957: Topografická mineralogie Čech I (A-G). Praha.*
- Krejčí, A. 1924: Předhistorické hradiště na temenu Hradišťského chlumu u Písku, Otavan 8, 116-118.*
- Kubach-Richter, I. 1990: Verbreitungsbilder bronzzeitlichen Arm- und Beinschmucks am Übergang von der Hügelgräber- zur Urnenfelderzeit – Beispiele für regional begrenztes Bronzehandwerk und weiträumige Kontakte. In: Beiträge zur Geschichte und Kultur der mitteleuropäischen Bronzezeit, Berlin – Nitra, 229-247.*
- Kubů, F. – Zavřel, P. 1994: Terénní průzkum české části Zlaté stezky, Zlatá stezka – Sborník Prachatického muzea 1, 54-76.*
- 1996: Blažejovický systém Zlaté stezky, Zlatá stezka – Sborník Prachatického muzea 3, 28-53.
- 1997: Radvanovický systém Zlaté stezky, Zlatá stezka – Sborník Prachatického muzea 4, 17-40.
- 2001: Der Goldene Steig. Historische und archäologische Erforschung eines bedeutenden mittelalterlichen Handelsweges. 1. Die Strecke Prachatitz – Staatsgrenze. Passau.
- Kudrnáč, J. 1971: Zlato v Pootaví. Písek.*
- 1976: Archeologické výzkumy pravěké a středověké těžby zlata v Čechách, Jihočeský sborník historický 45, 1-13.
- 1977: Prähistorische und mittelalterliche Goldgewinnung in Böhmen. In: Der Anschnitt. Zeitschrift für Kunst und Kultur im Bergbau 29/1. Essen, 2-15.
- 1981: Rýžování zlata na Strakonicku. Výzkum pravěkého a středověkého rýžoviště v Modlešovicích, Strakonice.
- 1982: Rýžování zlata v Čechách, Památky archeologické 73, 455-485.
- 1983: Přehled archeologického zkoumání památek po těžbě zlata v jižních Čechách v letech 1972-1982, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 1, 7-27.
- 1990: K původu jména Zlaté stezky, Památky archeologické 81, 434-446.
- 1995: Archeologický výzkum ve Strunkovicích nad Blanicí v roce 1994, Výběr 32, 85-92.
- 1998: Strunkovice nad Blanicí od pravěku do novověku. Strunkovice nad Blanicí.

- Kuna, M. 2006:* Burial mounds in the landscape. In: Šmejda, L. (ed.), *Archaeology of Burial Mounds*. Plzeň, 83-97.
- Kuna, M. – Křivánková, D. – Krušinová, L. 1995:* Archiv 2.0. Systém archeologické databáze Čech. Uživatelská příručka. Praha.
- Kuna, M. – Slabina, M. 1987:* Zur Problematik der Siedlungsareale (in der Bronzezeit). In: *Archaeologische Rettungstaetigkeit in den Braunkohlengebieten und die Problematik der siedlungs-geschichtlichen Forschung*. Prag, 263-278.
- Kuna, M. a kol. 2004:* Nedestruktivní archeologie. Praha.
- Květ, R. – Řehák, S. 1993:* Prehistorické stezky jako předmět geografického výzkumu, *Pravěk* NŘ 3, 227-236.
- Kytlicová, O. 1955:* Hromadný nález bronzů od Starého Sedla (okres Milevsko), *Památky archeologické* 46, 52-75.
- 1959: Sekerky s rovným lištovitým schůdkem v českých nálezech bronzů. In: *Acta Universitatis Carolinae* 3. Sborník prací k počtě 60. narozenin akademika Jana Filipa. Praha, 129-138.
  - 1961: Význam dlátok v hromadných nálezech bronzů, *Památky archeologické* 52, 237-244.
  - 1963: České hromadné nálezy bronzů z období knovízské kultury. Nepublikovaný rukopis kandidátské disertace, ArÚ AV ČR Praha.
  - 1964: K časovému zařazení depotů horizontu Plzeň-Jíkalka, *Archeologické rozhledy* 16, 516-556, 562-563.
  - 1965: Milavečské depoty a jejich svědectví o poměru západních a jižních Čech k sousedství, *Archeologické studijní materiály* 2, 79-82.
  - 1967: Die Beziehungen der jung- und spätbronzezeitlichen Hortfunde südwärts und nordwärts des Erzgebirges, *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege* 16/17, 139-177.
  - 1975: Zur geschichtlichen Interpretation der böhmischen Bronzefunde vom Beginn der Jungbronzezeit, *Jahresbericht des Instituts für Vorgeschichte der Universität Frankfurt a.M.* 1975, 94-114.
  - 1981: Ein Beitrag zu den Schmuckgarnituren des böhmischen Knovíz-Milavečar Bereichs. In: *Studien zur Bronzezeit. Festschrift für W.A. von Brunn*. Mainz/Rhein, 213-249.
  - 1982: Bronzemetallurgie in Böhmen in der Jung- und Spätbronzezeit, *Archeologia Polski* 27, 383-394.
  - 1986: Ein Beitrag zu den Verbindungen Böhmens zum Mitteldonauegebiet und zum Karpatenbecken im Laufe der jüngeren und späten Bronzezeit. In: *Urzeitliche und frühhistorische Besiedlung der Ostslowakei in Bezug zu den Nachbargebieten*. Nitra, 177-181.
  - 1987: Ein Beitrag zur gesellschaftlichen Gliederung und Eigenarten der böhmischen Urnenfeldergruppen. In: *Die Urnenfelderkulturen Mitteleuropas. Symposium Liblice*, 21. – 25. 10. 1985. Praha, 161-166.
  - 1988: K sociální struktuře kultury popelnicových polí, *Památky archeologické* 79, 342-389.
  - 1991: Die Bronzegefäße in Böhmen. *Prähistorische Bronzefunde* II/12. Stuttgart.
- Kytlicová, O. – Pleiner, R. 1978a:* Hromadné nálezy bronzových předmětů v oblasti knovízské kultury. In: Pleiner, R. – Rybová, A., *Pravěké dějiny Čech*. Praha, 453-461.
- 1978b: Těžba mědi a technický vzestup slévačství. In: Pleiner, R. – Rybová, A., *Pravěké dějiny Čech*. Praha, 546-551.
- Kytlicová, O. – Vokolek, V. – Bouzek, J. 1964:* Zur urnenfelderzeitlichen Chronologie Böhmens, *Práce musea v Hradci Králové, serie B* 7, 143-180.

- Lehrberger, G. a kol. 1997:* Das prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren: Herkunft – Technologie – Funde. Památky archeologické – Supplementum 7. Praha.
- Lískovec, F. 1947:* Zakopané poklady, Kraj kalicha 9 (Sborník okresu táborského, milevského a sedlčanského), 136-138.
- 1950: Poklad knovízských bronzů u Starého Sedla u Milevska, Obzor prehistorický 14, 387-388.
- Lochner, M. 1986:* Ein urnenfelderzeitliches Keramikdepot aus Oberravelsbach, Niederösterreich, Archaeologia Austriaca 70, 295-315.
- 1991a: Studien zur Urnenfelderkultur im Waldviertel (Niederösterreich). Mitteilungen der Prähistorischen Kommission 25. Wien.
  - 1991b: Ein Gräberfeld der älteren Urnenfelderzeit aus Horn, NÖ, Archaeologia Austriaca 75, 137-215.
- Lüssner, M. 1878-1881:* O novějších nálezech na Plešivci a v okolí zvikovském, Památky archeologické 11, 587-588.
- Lutovský, M. – Michálek, J. 1998:* Raně středověké sídlištní objekty ze Strakonice, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 11, 52-68.
- 2001: Nové raně středověké nálezy ze Strakonicka, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 14, 231-242.
- Lutovský, M. – Smejtek, L. a kol. 2005:* Pravěká Praha. Praha.
- Mádl, J. 1948:* Z pravěku Hlubocka, Jihočeský sborník historický 17, 35-38.
- Machula, J. 2005:* Dva náhodné nálezy bronzových předmětů z Vltavotýnska, Výběr 42, 114-118.
- Maličká, J. 1947-1948:* Předslovanská hradiště v jižních a západních Čechách, Památky archeologické 43, 21-42.
- 1959: Knovízský kultovní objekt v Lážovicích. In: Acta Universitatis Carolinae 3. Sborník prací k počtě 60. narozenin akademika Jana Filipa. Praha, 159-166.
  - 1969: Plešivec a jeho památky, Vlastivědný sborník Podbrdská 3, 7-12.
- Mareš, J. J. – Waldhauser, J. 2003:* O možné souvislosti přeslenu s rozdělováním ohně v evropském pravěku, Rekonstrukce a experiment v archeologii 4, 122-126.
- Matiegka, J. 1896-1897:* Naleziště u Brozáněk pod Mělníkem, Památky archeologické 17, 565-574.
- Matoušek, V. – Peša, V. 1998:* Keramické nálezy v jeskyních ve střední Evropě. Několik poznámek inspirovaných nálezy v jeskyních Českého krasu, Archeologické rozhledy 50, 224-242.
- Mayer, E. F. 1977:* Die Äxte und Beile in Österreich. Prähistorische Bronzefunde IX/9. München.
- Metzner-Nebelsick, C. 2005:* Das Wagengrab von Künzing im Licht seiner östlichen Beziehungen. In: Vorträge des 23. Niederbayerischen Archäologentages. Deggendorf, 105-138.
- Metlička, M. 2004:* Žlabovité objekty na sídlištních mladší a pozdní doby bronzové v západních Čechách. In: Popelnicová pole a doba halštatská. Příspěvky z VIII. konference, České Budějovice 22. – 24. 9. 2004. Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 1. České Budějovice, 321-329.
- Michálek, J. 1969:* Městské muzeum v Milevsku. Katalog pravěké sbírky. Zprávy ČSSA – Supplément 7. Praha.
- 1972: Zlaté předměty v pravěku jižních Čech, Výběr 9, 4-11.
  - 1973: Archeologický výzkum na hradě Zvíkově, Výběr 10, 197-198.
  - 1974: Jan Nepomuk Woldřich (1834-1906), Výběr 11, 248-250.
  - 1976a: Archeologický výzkum Kněží hory, Výběr 13, 50.

- *1976b*: Jan Karel Hraše (1840-1907) a počátky výzkumu mohylových pohřebišť na Tábořsku a v jižních Čechách, Výběr 13, 93-96.
- *1976c*: Jantar v pravěku jižních Čech, Výběr 13, 229-233.
- *1977a*: Hromadné nálezy bronzových předmětů v okolí Zvíkova, Výzkumy v Čechách 1974 – Supplementum. Praha, 3-17.
- *1977b*: Knížecí mohyly z časně doby laténské u Hradiště, okr. Písek. Příspěvek k historii nálezu z r. 1858, Archeologické rozhledy 29, 634-643.
- *1977c*: Mlaty (palice) s oběžným žlábkem ze starší doby bronzové, Výběr 14, 261-262.
- *1978a*: Pravěk Strakonicka. Strakonice.
- *1978b*: Laténské osídlení Zvíkova, Archeologické rozhledy 30, 549-553.
- *1979a*: West- und südböhmische Funde in Wien. Výzkumy v Čechách – Supplementum. Katalogband, Tafelband. Praha.
- *1979b*: Bedřich Dubský (seznam prací 1911-1956), Jihočeský sborník historický 47, 226-230.
- *1980*: 100. výročí narození Bedřicha Dubského, Archeologické rozhledy 32, 569.
- *1981*: Muzeum středního Pootaví ve Strakonících. Katalog pravěké sbírky. Zprávy ČSSA 22. Praha.
- *1983a*: Městské muzeum a galerie ve Vodňanech. Katalog pravěké sbírky. Zprávy ČSSA 25. Praha.
- *1983b*: Záchraný výzkum ve Vodňanech, okres Strakonice, část 1 – výzkum v roce 1979, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 1, 29-53.
- *1985*: Blatná a okolí v pravěku. In: Sborník k 750. výročí Blatné. Blatná, 9-30.
- *1986*: Záchraný výzkum ve Vodňanech, okres Strakonice (část 2 – pokračování výzkumu v roce 1981), Archeologické výzkumy v jižních Čechách 3, 17-73.
- *1990*: Zur Vor- und Frühgeschichtlichen Besiedlung Südböhmens. In: Vorträge des 8. Niederbayerischen Archäologentages. Deggendorf, 29-86.
- *1993*: Nové žárové pohřebišťe knovízské kultury z okolí Strakonice, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 8, 21-34.
- *1995*: Zusammenfassende Bemerkungen zur Vor- und Frühgeschichte im Landkreis Freyung-Grafenau. In: Ortmeier, M. (Hg.), Steine und Scherben. Neue archäologische Funde im Landkreis Freyung-Grafenau. Landshut, 27-39.
- *1996*: Systematický povrchový průzkum a výzkumy v dolním úseku toku Březového potoka v okrese Strakonice (předběžná informace), Sborník Západočeského muzea v Plzni. Historie 13, 28-29.
- *1997a*: Vodňany a okolí v pravěku a na počátku dějin. In: Vodňany a Vodňansko 4. Sborník historických prací k dějinám města Vodňan vydaný u příležitosti oslav Roku Vodňan (1996-1997), Vodňany, 2-37.
- *1997b*: Die Sondagegrabungen in Modlešovice, in: Das Prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren : Herkunft - Technologie - Funde. Band II - Kataloge/Tafeln, PA - Supplementum 7, 424-437.
- *2002*: Sídliště z pozdní doby bronzové (HB) s kultovním areálem (?) ze Strakonice v jižních Čechách, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 15, 55-87.
- *2003a*: Halštatské nálezy na stavbě nové silnice (1994-1996) Radčice-Vodňany (okr. Strakonice), Archeologické výzkumy v jižních Čechách 16, 61-115.
- *2003b*: Hügelgräberkultur der Hallstatt- und frühen Latènezeit in Südböhmen. Bemerkungen zur Entwicklungskontinuität. In: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 12. Treffen 19. - 22. 6. 2002 in Cheb. Rahden/Westf., 148-176.
- *2004*: Kamenný kruhový areál z mladší doby bronzové u Cehnic, okres Strakonice – výzkum v roce 2003 (Předběžná zpráva). In: Popelníková pole a doba halštatská.

- Príspevky z VIII. konference, České Budějovice 22. – 24. 9. 2004. Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 1. České Budějovice, 331-350.
- Michálek, J. – Fröhlich, J. 1979:* Archeologické nemovité památky v okrese Strakonice. České Budějovice – Strakonice.
- 1985: Bibliografie jihočeské archeologické literatury 1817-1980. České Budějovice.
  - 1987: Archeologické nemovité památky v okrese Prachatice. Prachatice.
- Michálek, J. – Chvojka, O. 2000:* Knovízské nálezy na stavbě silnice u Radčic-Vodňan v roce 1994, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 13, 7-67.
- Michálek, J. – Lutovský, M. 2000:* Hradec u Němčtic. Sídlo halštatské a raně středověké nobility v česko-bavorském kontaktním prostoru. Strakonice – Praha.
- Michálek, J. – Parkman, M. 1996:* Archeologický průzkum území středního toku Blanice v letech 1986-1993, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 9, 7-40.
- Michálek, J. – Zavřel, P. 1996:* Archeologické nemovité památky okresu Český Krumlov. České Budějovice – Český Krumlov.
- Mikyška, R. a kol. 1968:* Geobotanická mapa ČSSR. 1. České země (Vegetace ČSSR A 2). Praha.
- Militký, J. 1988:* Sídliště mohylové kultury v Bechyni. Nepublikovaný rukopis seminární práce. FF UK Praha.
- 1992: Sídliště mohylové kultury v západních Čechách. Nepublikovaný rukopis diplomové práce, FF UK Praha.
  - 1993: Pravěké a raně středověké hradiště Bechyně, okr. Tábor, Výběr 30, 95-98.
  - 1995: Archeologické výzkumy v Českých Budějovicích, Výběr 32, 77-85.
  - 1996: Archeologický výzkum a průzkum v okolí Čertovy zdi na hradním návrší v Bechyni, okr. Tábor, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 9, 173-178.
  - 1997: Zur bronzezeitlichen Besiedlung in der Umgebung von Bechyně. In: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 6. Treffen 12. – 15. 6. 1996 in Hluboká nad Vltavou. Espelkamp, 32-38.
- Militký, J. – Zavřel, P. 1993:* Nálezy mohylové kultury střední doby bronzové v okolí Českých Budějovic, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 8, 7-19.
- Milojčić, V. 1952:* Zur Frage der „Lausitzer Wanderung“, Germania 30, 318-325.
- Miltner, J. B. 1862-1863:* Zpráva o některých, v letech 1858-1860 v okolí Píseckém nalezených starožitnostech, Památky archeologické 5, 43-44.
- Moosleitner, F. 1991:* Bronzezeit im Saalfeldener Becken. Archäologie in Salzburg 1. Salzburg.
- 1993: Rettungsgrabung in Salzburg-Maxglan, Archäologie Österreichs 4/2, 10-20.
- Motyková, K. 1973:* Sídliště lidu popelnicových polí u Sobčic, Památky archeologické 64, 35-271.
- 1977: Sídlištní nálezy knovízské kultury z Hoštic, Archeologické rozhledy 29, 309-313.
  - 1992: Nové poznatky o opevnění hradiště Plešivec, Sborník Západočeského muzea v Plzni – Historie 8, 74-82.
- Moucha, V. 1971:* Knovízský žárový hrob z Radotína, okr. Praha-západ, Archeologické rozhledy 23, 741-742.
- 2002: Zdobená tkalcovská závaží z mladší doby bronzové, Sborník Západočeského muzea v Plzni – Historie 16, 132-136.
  - 2005: Hortfunde der frühen Bronzezeit in Böhmen. Praha.
- Moucha, V. – Trnka, V. 1959:* Středobronzový sídlištní objekt z Tuchlovic, Archeologické rozhledy 11, 617-637.
- Mozsolics, A. 1973:* Bronze- und Goldfunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Forró und Ópályi. Budapest.

- 1985: Bronzefunde aus Ungarn. Depotfundhorizonte von Aranyos, Kurd und Gyermely. Budapest.
- Müller, A. 1996: Zu den Befunden der urnenfelder- und frühhallstattzeitlichen Siedlung von Kelheim „Kanal I“ (Niederbayern). In: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 5. Treffen 21. – 24. 6. 1995 in Sulzbach-Rosenberg. Espelkamp, 134-147.
- Müller-Karpe, H. 1959: Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen. Römisch-Germanische Forschungen 22. Berlin.
- Nadler, M. – Pfauth, U. 1993: Kult oder Abfallgrube ? Ein ungewöhnlicher Befund der älteren Urnenfelderzeit bei Untermassing. Das Archäologische Jahr in Bayern 1992, 56-58.
- Našinec, F. 1970: Z prehistorie Temelína, Výběr 7, 60-62.
- Nekvasil, J. 1978: Mohylníky lužické kultury na Moravě, Památky archeologické 69, 52-116.
- Němec, K. 1936: Dějiny města Horažďovic. Horažďovice.
- Neudert, Ch. 2003: Archäologische Untersuchungen im Umland des Frauenberges, Niederbayern. Regensburger Beiträge zur prähistorischen Archäologie 11. Regensburg.
- 2004: Zur chronologischen Ansprache urnenfelderzeitlicher Grab- und Siedlungskeramik in Niederbayern und der südlichen Oberpfalz – Forschungsstand und Perspektiven. In: Popelnicová pole a doba halštatská. Příspěvky z VIII. konference, České Budějovice 22. – 24. 9. 2004. Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 1. České Budějovice, 365-388.
- Neugebauer, J. W. 1994: Bronzezeit in Ostösterreich. St. Pölten – Wien.
- Neustupný, E. 1965: Hromadný nález bronzových předmětů v Záluží okr. Roudnice, Památky archeologické 56, 97-114.
- 1986: Sídelní areály pravěkých zemědělců, Památky archeologické 77, 226-234.
- Neustupný, E. – Neustupný, J. 1960: Nástin pravěkých dějin Československa, Sborník Národního muzea v Praze, řada A 14/3-5, 95-221.
- Neustupný, J. 1942: Das Vordringen der Knobitzer Kultur nach Südböhmen, Altböhmen und Altmähren 2, 111-117.
- 1963-1964: Hornodunajská popelnicová pole. Příspěvek k okruhu velaticko-knovízsko-milavečskému. In: Sborník III (K. Tihelkovi k pětadesátinám). Brno, 137-145.
- 1968: Otázky pravěkého osídlení československého území, Sborník Národního muzea v Praze, řada A 22/2, 61-118.
- Novák, P. 1975: Die Schwerter in der Tschechoslowakei I. Prähistorische Bronzefunde IV/4. München.
- Novák, V. 2002: Topografická mineralogie jižních Čech 1966-1998. Jelmo.
- Novotná, M. 1970: Die Äxte und Beile in der Slowakei. Prähistorische Bronzefunde IX/3. München.
- 1980: Die Nadeln in der Slowakei. Prähistorische Bronzefunde XIII/6. München.
- 2004: Militária lužickej kultúry na Slovensku. In: Popelnicová pole a doba halštatská. Příspěvky z VIII. konference, České Budějovice 22. – 24. 9. 2004. Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 1. České Budějovice, 393-412.
- Oswald, J. 1959: Jihočeské nerosty a jejich naleziště. České Budějovice.
- Parkman, M. 1997: Příspěvek k lokalizaci staršího nálezu knovízské nádoby z Prachatic, Zlatá stezka – Sborník Prachatického muzea 4, 167-169.
- 2003: Osídlení Prachaticka v pravěku a rané době dějinné. Nепublikovaný rukopis diplomové práce, FF MU Brno.
- 2004: Doba bronzová na Prachaticku. In: Popelnicová pole a doba halštatská. Příspěvky z VIII. konference, České Budějovice 22. – 24. 9. 2004. Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 1. České Budějovice, 413-428.

- Patek, E. 1968: Die Urnenfelderkultur in Transdanubien. Budapest.*
- Pavlu, I. 2001: Lineární keramika z neolitického sídliště v Žimuticích, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 14, 5-55.*
- Petrescu-Dimbovita, M. 1977: Depozitele de bronzuri din România. București.*
- *1978: Die Sichel in Rumänien. Prähistorische Bronzefunde XVIII/1. München.*
- Pfauth, U. 1998a: Beiträge zur Urnenfelderzeit in Niederbayern. Materialien zur Bronzezeit in Bayern 2. Regensburg.*
- *1998b: Aspekte zu den Grabfunden der Urnenfelderkultur in Niederbayern. In: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 7. Treffen 11. – 14. 6. in Landau an der Isar. Espelkamp, 150-165.*
- Píč, J. L. 1896-1897: Hromadný nález bronzů u Jenšovic, Památky archeologické 17, 693-702.*
- *1898-1899a: Mohyly Bechyňské II, Památky archeologické 18, 1-14.*
  - *1898-1899b: Dodatek, Památky archeologické 18, 90.*
  - *1898-1899c: Mohyly na Chlumu u Podboře, Památky archeologické 18, 423-428.*
  - *1900: Starožitnosti země České I/2. Pokolení kamenných mohyl. Praha.*
  - *1909: Starožitnosti země České III/1. Čechy za doby knížecí. Praha.*
- Pivovarová, Z. 1965: K problematice mohýl v lužické kultúre na Slovensku, Slovenská archeológia 13, 107-162.*
- Pleiner, R. 1958: Základy slovanského železářského hutnictví v českých zemích. Praha.*
- *1978: Jižní Čechy v mladé době bronzové. In: Pleiner, R. – Rybová, A., Pravěké dějiny Čech. Praha, 404-405.*
- Pleiner, R. – Rybová, A. 1978: Pravěké dějiny Čech. Praha.*
- Pleinerová, I. 1966: Únětická kultura v oblasti Krušných hor a jejím sousedství, Památky archeologické 57, 339-458.*
- *2003: Hliněné koule v jámách knovízské kultury (Nálezy ze sídliště mladé doby bronzové v Hostivici u Prahy). In: Šmejda, L. – Vařeka, P., Sedmdesát neustupných let. Sborník k životnímu jubileu prof. Evžena Neustupného. Plzeň, 147-153.*
- Pleinerová, I. – Hrala, J. 1988: Březno. Osada lidu knovízské kultury v severozápadních Čechách. Louny – Ústí nad Labem.*
- Plesl, E. 1961: Lužická kultura v severozápadních Čechách. Praha.*
- *1965: Otázky středobronzového osídlení v severozápadních Čechách, Památky archeologické 61, 457-512.*
  - *1974: K otázce podílu středobronzového mohylového období na vzniku kultur popelnicových polí, Památky archeologické 65, 342-364.*
  - *1987a: Die Urnenfelderkulturen Mitteleuropas (Einleitung). In: Die Urnenfelderkulturen Mitteleuropas. Symposium Liblice 21. – 25. 10. 1985. Praha, 9-14.*
  - *1987b: Die Urnenfelderkulturen Böhmens (Der gegenwärtige Forschungsstand und seine Entwicklung). In: Die Urnenfelderkulturen Mitteleuropas. Symposium Liblice 21. – 25. 10. 1985. Praha, 151-159.*
  - *1990a: Další poznatky k nalezišti v Žirovicích u Františkových Lázní, Archeologické rozhledy 42, 244-256.*
  - *1990b: Zur Frage der Herausbildung der Urnenfelderkulturen. In: Beiträge zur Geschichte und Kultur der mitteleuropäischen Bronzezeit. Berlin – Nitra, 351-363.*
  - *1991: Zur Problematik der Anfänge der Urnenfelderperiode in Böhmen. In: Gedl, M. (ed.), Die Anfänge der Urnenfelderkulturen in Europa. Warszawa, 59-80.*
- Podborský, V. 1959: Ein Etagegefäß aus Těšetice – Russische Strasse (Südwestmähren), Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity E 4, 27-32.*
- *1968: Archeologický výzkum na „Šancích” u Plavče v letech 1964-1966, Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university E 13, 99-115.*

- 1970a: Mähren in der Spätbronzezeit und an der Schwelle der Eisenzeit. Brno.
  - 1970b: Jihomoravská halštatská sídliště – I, Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity E 15, 7-102.
  - 1994a: Postavení obřanského Hradiska v době popelnicových polí ve středoevropském regionu, *Pravěk NŘ* 4, 205-232.
  - 1994b: Náboženství našich prapředků. Brno.
  - 1999: Pravěká sociokultovní architektura v dějinách lidstva. In: Podborský, V. a kol., *Pravěká sociokultovní architektura na Moravě*. Brno.
- Podborský, V. a kol.* 1993: *Pravěké dějiny Moravy*. Brno.
- Podolinská, T.* 2004: Medzi sacrum a profanum. Problém stereotypného používania kategórií *sacrum* a *profanum* v archeológii a religionistike. In: Krekovič, E., *Kult a mágia v materiálnej kultúre*. Bratislava, 7-14.
- Pokorný, P. – Jankovská, V.* 2000: Vývoj třeboňské krajiny v nejmladší geologické minulosti. In: *Třeboňsko 2000. Ekologie a ekonomie Třeboňska po dvaceti letech*. Třeboň, 100-108.
- Pokorný, V.* 1887-1889: Hromadný nález bronzových artefaktů na Stráži u Radětic, *Památky archeologické* 14, 149-156.
- Poláček, J.* 1961: Pravěké hradiště na Dívčím Kameni, *Zprávy muzeí Jihočeského kraje* 1961, 5-8,
- 1962a: Poznámky k pravěku jižních Čech, *Zprávy muzeí Jihočeského kraje* 1962, 3-4.
  - 1962b: Archeologická sbírka z muzea Ohrada na Hluboké v Jihočeském muzeu, *Zprávy muzeí Jihočeského kraje* 1962, 26-33.
  - 1964: Příspěvky k pravěku jižních Čech v době bronzové, *Zprávy muzeí Jihočeského kraje* 1964, 5-8.
  - 1966: Dívčí Kámen. Hradiště z doby bronzové. České Budějovice.
- Pollak, M.* 1986: Flußfunde aus der Donau bei Grein und den oberösterreichischen Zuflüssen der Donau, *Archaeologia Austriaca* 70, 1-85.
- Primas, M.* 1986: Die Sicheln in Mitteleuropa I (Österreich, Schweiz, Süddeutschland). *Prähistorische Bronzefunde XVIII/2*. München.
- Rada, P.* 1997: *Slabikář keramika*. Praha.
- Ranseder, Ch.* 1994: Depotfunde von Linz-Freinberg. In: Urban, O. H., *Keltische Höhensiedlungen an der mittleren Donau vom Linzer Becken bis zur Porta Hungarica*. 1. Der Freinberg. *Linzer Archäologische Forschungen* 22. Linz, 211-221.
- Reitinger, J.* 1957: Neue urnenfelderzeitliche Grabfunde aus Oberösterreich, *Archaeologia Austriaca* 21, 33-57.
- 1968: Die ur- und frühgeschichtlichen Funde in Oberösterreich. Linz.
  - 1969: Oberösterreich in ur- und frühgeschichtlicher Zeit. Linz.
- Reschreiter, J.* 2003: Weisses Gold aus Hallstatt. Vor Jahrtausenden Quell unermesslichen Reichtums. In: *Worauf wir stehen. Archäologie in Oberösterreich*. Linz, 269-274.
- Richlý, H.* 1892: Bronzedeptfund bei Obercerkvo in Böhmen, *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 22, 32-33.
- 1894: Die Bronzezeit in Böhmen. Wien.
  - 1899: Prähistorische und frühgeschichtliche Verbindungen zwischen dem südlichen Böhmen und der Donau, *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 29, 85-91.
- Richter, I.* 1970: Der Arm- und Beinschmuck der Bronze- und Urnenfelderzeit in Hessen und Rheinhessen. *Prähistorische Bronzefunde X/1*. München.
- Rind, M. M.* 2002: Beziehungen zwischen Bayern und Böhmen in der mittleren Urnenfelderzeit anhand der Keramik. In: *Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen*, 11. Treffen 20.-23. 6. 2001 in Oberzell. *Rahden/Westf.*, 94-106.

- Rulf, J. 1983: Přírodní prostředí a kultury českého neolitu a eneolitu, Památky archeologické 74, 35-95.*
- *1994: Pravěké osídlení střední Evropy a niva. In: Beneš, J. – Brůna, V. (ed.), Archeologie a krajinná ekologie. Most, 55-64.*
- Rybová, A. – Šaldová, V. 1958: O pohřebním ritu milavečské kultury v západních Čechách, Památky archeologické 49, 348-411.*
- Říhovský, J. 1958: Problém expanse lidu s lužickou kulturou do středního Podunají, Archeologické rozhledy 10, 203-232.*
- *1961: Příspěvek k poznání vztahů velatické kultury k české oblasti, Památky archeologické 52, 229-236.*
  - *1962: Sídliště z počátku mladší doby bronzové v Tetčicích, Archeologické rozhledy 14, 464-470.*
  - *1963: K poznání starší fáze kultury středodunajských popelnicových polí – velatické kultury, Sborník ČSSA 3, Brno, 61-115.*
  - *1972: Die Messer in Mähren und dem Ostalpengebiet. Prähistorische Bronzefunde VII/1. München.*
  - *1979: Die Nadeln in Mähren und im Ostalpengebiet. Prähistorische Bronzefunde XIII/5. München.*
  - *1982a: Základy středodunajských popelnicových polí na Moravě. Studie AÚ Brno 10/1. Praha.*
  - *1982b: Hospodářský a společenský život velatické osady v Lovčičkách, Památky archeologické 73, 5-56.*
  - *1989: Die Sichel in Mähren. Prähistorische Bronzefunde XVIII/3. München.*
  - *1992: Die Äxte, Beile, Meißel und Hämmer in Mähren. Prähistorische Bronzefunde IX/17. Stuttgart.*
  - *1993: Die Fibeln in Mähren. Prähistorische Bronzefunde XIV/9. Stuttgart.*
  - *1996: Die Lanzen-, Speer- und Pfeilspitzen in Mähren. Prähistorische Bronzefunde V/2. Stuttgart.*
- Sakař, V. – Sklenář, K. 1987: Nástin vývoje pravěkého osídlení Příbramska, Vlastivědný sborník Podbrdská 32/33, 5-20.*
- Salaš, M. 1990: K západním vlivům v kultuře středodunajských popelnicových polí na Moravě, Časopis Moravského muzea – vědy společenské 75, 39-52.*
- *1997a: Der urnenfelderzeitliche Hortfund von Polešovice. Brno.*
  - *1997b: Lité, klenuté profilované náramky z období popelnicových polí na Moravě, Pravěk NŘ 7, 271-279.*
  - *2005: Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku. Brno.*
- Sedláček, A. 1923: Něco o Hradišti u Písku, Otavan 7, 149-150.*
- Sedláček, R. 2005: Domamyslice. Pohřebiště lidu popelnicových polí. Pravěk – Supplementum 13. Brno.*
- Sedláček, Z. 1976: Záchranný výzkum v Cerhenicích v r. 1973 (část I), Archeologické rozhledy 28, 32-55.*
- Schauer, P. 1995: Stand und Aufgaben der Urnenfelderforschung in Süddeutschland. In: Beiträge zur Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen. Ergebnisse eines Kolloquiums. Bonn, 121-199.*
- Schierer, I. 1987: Ein Webstuhlbefund aus Gars-Thunau. Rekonstruktionversuch und Funktionsanalyse, Archaeologia Austriaca 71, 29-87.*
- Schmotz, K. 1988: Ein Webstuhl der Urnenfelderzeit von Künzing, Lkr. Deggendorf. In: Vorträge des 6. Niederbayerischen Archäologentages. Deggendorf, 101-113.*

- 2003: Kontinuität und Diskontinuität in Urnengräberfeldern des ostbayerischen Donaauraumes. In: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 12. Treffen 19. - 22. 6. 2002 in Cheb. Rahden/Westf., 109-130.
- Schránil, J.* 1928: Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens. Berlin – Leipzig.
- Sklenář, K.* 1983: „Mohyly Plavské na Budějovsku“ (Archeologický výzkum z roku 1866 ve světle dokumentů), Časopis Národního muzea – řada historická 152/1-2, 1-18.
- 1992: Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870. Prehistorie a protohistorie. Praha.
- Sklenář, K. – Sklenářová, Z. – Slabina, M.* 2002: Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.
- Slabina, M.* 1966: Nález bronzových sekerek na hřbitově u kostela sv. Matěje v Praze 6-Dejvicích, Archeologické rozhledy 18, 342-344.
- 1978: Pohřební ritus a výbava hrobů knovízské kultury, Časopis Národního muzea v Praze, řada historická 147/1-2, 1-19.
- 1993: Sídliště a dům kultur okruhu Hornodunajských popelnicových polí v Čechách, Muzeum a současnost 12, 7-38.
- Smejtek, L.* 1984: Osídlení Příbramska v době bronzové a železné. Nепublikovaný rukopis diplomové práce, FF UK Praha.
- 1987a: Die Struktur der Besiedlung des mittleren Moldautales in der Urnenfelderzeit. In: Die Urnenfelderkulturen Mitteleuropas. Symposium Liblice 21. – 25. 10. 1987. Praha, 203-208.
- 1987b: Vývoj osídlení Příbramska v mladším pravěku a jeho vztah k přírodnímu prostředí, Vlastivědný sborník Podbrdsko 38/39, 313-367.
- 1998: Nálezy surového grafitu při výzkumu mladobronzového osídlení mikroregionu Hříměždického potoka na Příbramsku v letech 1987-90, Archeologie ve středních Čechách 2, 103-108.
- 2000a: K funkci velkých zásobnic ze sklonku doby bronzové. In: Čech, P. – Dobeš, M. (eds.), Sborník Miroslavu Buchvaldkovi. Most, 233-237.
- 2000b: Odlévací forma ze Žichlic, okr. Plzeň – sever. Příspěvek ke genezi jednoho typu antropomorfních závěsků, Archeologické rozhledy 52, 7-24.
- Smolík, J.* 1878-1881a: O bronzových mečích a dykách, nalezených v Čechách, Památky archeologické 11, 145-162.
- 1878-1881b: O bronzových pálstavech a celtech nalezených v Čechách, Památky archeologické 11, 495-510.
- Smrž, Z.* 1975: Knovízský mohylník v Levousích (Křesín, okr. Litoměřice), Archeologické rozhledy 27, 611-628.
- 1977: Keramický sklad knovízské kultury z Droužkovic (okr. Chomutov), Archeologické rozhledy 29, 137-143.
- 1981: Halštatské hradiště ve Stradonicích u Loun. Knovízské a halštatské osídlení mikroregionu Deberského potoka, Archeologické rozhledy 33, 487-503.
- 1987: Vývoj a struktura osídlení mikroregionu Lužického potoka na Kadaňsku, Archeologické rozhledy 39, 601-621.
- 1991: Výšinné lokality mladší doby kamenné až raného středověku v severozápadních Čechách, Archeologické rozhledy 43, 63-89.
- 1994: Vývoj osídlení v mikroregionu Lužického potoka na Kadaňsku (severozápadní Čechy) – část I, Archeologické rozhledy 46, 345-393.
- 1995: Höhenlokalitäten der Knovízer Kultur in NW-Böhmen, Památky archeologické 86, 38-80.
- Smrž, Z. – Mladý, F.* 1979: Výšinné sídliště knovízské kultury na vrchu Špičák u Mikulovic (okr. Chomutov), Archeologické rozhledy 31, 27-54.

- Soukup, J. 1910:* Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Píseckém. Praha.
- Soudský, B. 1955:* Halštatská průmyslová osada v Praze-Hloubětíně, *Archeologické rozhledy* 7, 190-197.
- 1966: Habitat de la civilisation de Knovíz a Čakovice près de Prague /Bohème/. In: *Investigations Archéologiques en Tchécoslovaquie, VIIème Congrès international des Sciences préhistoriques et protohistoriques á Prague 1966*. Prague, 159.
- Sperber, L. 1987:* Untersuchungen zur Chronologie der Urnenfelderkultur im nördlichen Alpenvorland von der Schweiz bis Oberösterreich, *Antiquitas Reihe 3, Band 29*. Bonn.
- Spurný, V. 1947-1948:* Kostrové pohřby v knovízské kultuře, *Památky archeologické* 43, 13-20.
- 1949: Hromadný nález bronzů v Hořicích na Šumavě, *Archeologické rozhledy* 1, 169-171.
  - 1961: Dvě nová sídliště lužické kultury na Moravě, *Archeologické rozhledy* 13, 12-25.
  - 1972: Sídliště starší a střední doby bronzové v Bezměrově u Kroměříže, *Památky archeologické* 63, 180-248.
- Stegmann-Rajtár, S. 1992:* Spätbronze- und früheisenzeitliche Fundgruppen des mittleren Donauebietes, *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 73, 32-179.
- Stocký, A. 1928:* Čechy v době bronzové. Praha.
- Stuchlík, S. 1988:* Bronzové sekeromlaty na Moravě, *Památky archeologické* 79, 269-328.
- Svoboda, J. a kol. 1964:* Regionální geologie ČSSR I.1. Český masív. Praha.
- Sýkorová, J. 2002:* Obydlí v mladší a pozdní době bronzové v českých zemích. In: Čech, P. – Smrž, Z. (ed.), *Sborník Drahomíru Kouteckému*. Most, 257-264.
- Šaldová, V. 1961:* K počátkům milavečské kultury, *Archeologické rozhledy* 13, 694-712.
- 1965a: Západní Čechy v pozdní době bronzové – Pohřebiště Nynice I, *Památky archeologické* 56, 1-96.
  - 1965b: O vzácnějších keramických předmětech z pozdně bronzových sídlišť jihozápadních Čech, *Archeologické studijní materiály* 2, 87-91.
  - 1976: Příspěvek k problematice mohylovo-milavečského období na Stříbrsku, *Archeologické rozhledy* 28, 481-493.
  - 1977: Sociálně-ekonomické podmínky vzniku a funkce hradišť z pozdní doby bronzové v západních Čechách, *Památky archeologické* 68, 117-163.
  - 1981a: Rovinná sídliště pozdní doby bronzové v západních Čechách, *Památky archeologické* 72, 93-152.
  - 1981b: Westböhmen in der späten Bronzezeit. Befestigte Höhensiedlungen. Okrouhlé Hradiště. Praha.
  - 1983: Sídlištní formy pozdní doby bronzové v západních Čechách, *Památky archeologické* 74, 316-349.
  - 1994: Archäologische Untersuchungen zum Übergang von der Bronze- zur Eisenzeit in Böhmen. In: *Archäologische Untersuchungen zum Übergang von der Bronze- zur Eisenzeit zwischen Nordsee und Kaukasus. Regensburger Beiträge zur prähistorischen Archäologie* 1. Regensburg, 293-305.
  - 1996: Die Urnenfelderzeit in Südwestböhmen. In: *Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 5. Treffen* 21. – 24. 6. 1995 in Sulzbach-Rosenberg. Espelkamp, 112-118.
- Šneidrová, K. 1958:* Únětické a knovízské sídliště u Starého Vestce, *Archeologické rozhledy* 10, 178-182.
- Šolle, M. 1977:* Hradsko u Mšena. Část I. Od pravěku do doby slovanské a otázka Canburgu franckých letopisů, *Památky archeologické* 78, 323-393.

- Štiková, E. 1955: Pravěké sídliště na Hradech u Mnichova Hradiště, *Archeologické rozhledy* 7, 155-164.
- Štorch, E. 1950: Poklad jehlic z mladší doby bronzové z Něčína u Dobříše, *Obzor prehistorický* 14, 385-386.
- Šumberová, R. 2000: Osídlení nivy dolního toku Vrchlice v pravěku, *Archeologické rozhledy* 52, 261-302.
- Švec, R. – Nekovář, F. – Vojtěch, S. 1967a: Zeměpisný obraz Jihočeského kraje. Přírodní poměry I, *Rozpravy Pedagogické fakulty v Českých Budějovicích (řada přírodních věd)* 4. České Budějovice.
- 1967b: Zeměpisný obraz Jihočeského kraje. Přírodní poměry II. *Rozpravy Pedagogické fakulty v Českých Budějovicích* 6. České Budějovice.
- Švehla, J. 1899: Mohyly v lese Hájků u Drhovic, *Zpráva o činnosti kuratoria městského Muzea v Táboře za rok 1898*. Tábor, 23-25.
- 1900: Mohyly v lese Hájků, *Zpráva o činnosti kuratoria městského Muzea v Táboře za rok 1899*. Tábor, 18-19.
  - 1923: Táborsko v pravěku. Tábor.
  - 1928: Hromadný nález bronzů od St. Sedla, *Jihočeský sborník historický* 1, 35-36.
- Tihelka, K. 1960: Moravský věteřovský typ, *Památky archeologické* 51, 27-135.
- 1966: Únětický kamenný sekeromlat se žlábkem z Nesovic, okr. Vyškov, a jiné podobné kamenné nástroje z Moravy, *Památky archeologické* 57, 689-694.
- Tisucká, M. 2004: Dolní Pootaví ve střední době bronzové. *Nepublikovaný rukopis bakalářské práce, FF UK Praha*.
- Tomášek, M. 1995: *Atlas půd České republiky*. Praha.
- Torbrügge, W. 1959a: Die Bronzezeit in Bayern. Stand der Forschungen zur relativen Chronologie, *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 40, 1-78.
- 1959b: Die Bronzezeit in der Oberpfalz. *Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte* 13. Kallmünz/Opf.
- Trnka, G. 1983: Der Burgstall von Schiltern, NÖ. Eine späturnenfelder-/frühhallstattzeitliche Abschnittsbefestigung im unteren Waldviertel, *Archaeologia Austriaca* 67, 129-156.
- Trnka, G. – Ladenbauer-Orel, H. 1992: Das urnenfelderzeitliche Gräberfeld von Gusen in Oberösterreich, *Archaeologia Austriaca* 76, 47-112.
- Turek, J. – Daněček, V. 2000: Únětické sekeromlaty se sedlovitým žlábkem v Čechách. Kamenné symboly v době bronzu ?, *Pravěk NŘ* 10, 251-260.
- Urban, O. H. 1994: Keltische Höhensiedlungen an der mittleren Donau vom Linzer Becken bis zur Porta Hungarica. 1. Der Freinberg. *Linzer Archäologische Forschungen* 22. Linz.
- Vařeka, P. 2003: Archeologie pravěkých jam. Typologie zahloubených objektů na sídlišti knovízské kultury v Praze-Hostivaři. In: *Sedmdesát neustupných let. Sborník k životnímu jubileu prof. Evžena Neustupného*. Plzeň, 219-256.
- Vencl, S. 1980: K poznání méně nápadných artefaktů, *Archeologické rozhledy* 32, 521-537.
- Vencl, S. – Fröhlich, J. 1978: Dvě nové pozdně paleolitické lokality z jižních Čech, *Archeologické rozhledy* 30, 14-36.
- Vokolek, V. 1964: Lužický mohylník v Jeřicích, *Archeologické rozhledy* 16, 20-27.
- 1999: Pohřebiště lidu popelnicových polí v Ostroměři. Hradec Králové.
  - 2002: Gräberfeld der Urnenfelderkultur von Skalice/Ostböhmen. *Fontes Archaeologici Pragenses* 26. Pragae.
  - 2003: Gräberfelder der Lausitzer Kultur in Ostböhmen. *Fontes Archaeologici Pragenses* 27. Pragae.
  - 2004: Katalog staré sbírky oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea. *Fontes Archaeologici Pragenses* 30. Pragae.

- Vydra, Š. K. 1902-1903: Hromadný nález bronzů u Horažďovic, Památky archeologické 20, 275-277.*
- Wagner, K. H. 1943: Nordtiroler Urnenfelder. Römisch-Germanische Forschungen 15. Berlin.*
- Weber, C. 2001: Die bronzezeitlichen Lanzen- und Pfeilspitzen im Rheinland. Bonner Jahrbücher 201, 1-51.*
- Weiss, R. M. 1996: Eine Hügelnekropole der späten Bronzezeit von Schwend, Lkr. Amberg-Sulzbach, Oberpfalz. In: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 5. Treffen 21. – 24. 6. 1995 in Sulzbach-Rosenberg. Espelkamp, 99-111.*
- Willvonseder, K. 1937: Die mittlere Bronzezeit in Österreich. Bücher zur Ur- und Frühgeschichte 3, 4. Wien.*
- *1950: Das Urnenfeld von Wels (OÖ). Ein Beitrag zur Kenntnis der älteren Urnenfelderkultur in Österreich, Archaeologia Austriaca 7, 16-56.*
- Winghart, S. 1998: Produktion, Verarbeitung und Verteilung. Überlegungen zur Bedeutung metallischer Rohstoffe bei der Ausbildung politischer Systeme im Südbayerischen Alpenvorland während der Bronzezeit. In: Vorträge des 16. Niederbayerischen Archäologentages. Deggendorf, 99-113.*
- Wocel, J. E. 1868: Pravěk země České. Praha.*
- Woldřich, J. N. 1883: Beiträge zur Urgeschichte Böhmens, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 13, 1-40.*
- *1884: Beiträge zur Urgeschichte Böhmens, 2. Theil, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 14, 200-220.*
  - *1886: Beiträge zur Urgeschichte Böhmens, 3. Theil, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 16, 72-96.*
  - *1889: Beiträge zur Urgeschichte Böhmens, 4. Theil, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 19, 71-104.*
  - *1893: Beiträge zur Urgeschichte Böhmens, 5. Theil, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 23, 1-38.*
- Zápoťocký, M. 1969: K významu Labe jako spojovací a dopravní cesty, Památky archeologické 60, 277-366*
- Zavřel, P. 1990: Příspěvek k datování hradiště Hradec u Dobřejovic, okr. České Budějovice, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 7, 123-130.*
- *1993: Současný stav znalostí o pravěku území města České Budějovice, Jihočeský sborník historický 62, 3-29.*
  - *1996a: Předstihový archeologický výzkum u Borku a Hosína (okr. České Budějovice) v roce 1993, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 9, 155-171.*
  - *1996b: Neue Entdeckungen zur Bronzezeit im Raum um České Budějovice und Český Krumlov. In: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 5. Treffen 21. – 25. 6. 1995 in Sulzbach-Rosenberg. Espelkamp, 52-59.*
  - *1998a: Předstihový výzkum sídliště z mladší doby bronzové, pozdní doby halštatské a pozdní doby laténské v Novosedlech u Kájova, okres Český Krumlov, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 11, 7-51.*
  - *1998b: Pravěk a raná doba dějinná. In: Encyklopedie Českých Budějovic. České Budějovice, 390-392.*
  - *2000: Některé dosud nepublikované nálezy z keltského oppida Hrad u Nevězic (okr. Písek) v jižních Čechách. In: Čech, P. – Dobeš, M. (eds.), Sborník Miroslavu Buchvaldkovi. Most, 299-302.*
  - *2001: Výzkum sídliště z doby římské a z doby stěhování národů ve Zbudově (okr. České Budějovice), Archeologické výzkumy v jižních Čechách 14, 205-229.*

PRAMENY

A. Rukopisné zprávy:

- Kolář, M. nedat.:* Prehistorické nálezy v Hájku u Kášovic. Nepublikované zápisky, uložené ve Státním okresním archivu v Táboře, fond „Martin Kolář – osobní archiv (C 11)“, inv.č. 168.¹²
- Lindner, A. 1893:* Zpráva o nálezu u Čakova. Nepublikovaný rukopis ze dne 18. 8. 1893, uložený v archeologickém oddělení Jihočeského muzea v Českých Budějovicích, inv. č. P 68.
- Šupitar, J. 1922:* Pamětní kniha obce Milenovice (založena 1922). Nepublikovaný rukopis.
- Wodiczka, I. 1929:* Zpráva o vykopávkách mohyl ze střední doby bronzové, blíže obce Opalic. Nepublikovaný rukopis, uloženy v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích, inv. č. P 126.
- Wodiczka, J. 1927:* Exkurse do Holašovic u Velkého Čakova dne 6. října 1927. Zpráva. Nepublikovaný rukopis, uloženy v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích, inv. č. P 120.

B. Mapové podklady:

- Geobotanická mapa ČSSR 1:200 000:* Dvojlist M-33-XXVII (České Budějovice) a M-33-XXXIII (Vyšší Brod). Praha 1969.
- Geologická mapa ČR 1:50 000:* List 22-32 (Strakonice). Praha 1991.
- Geologická mapa ČSSR 1:200 000:* Dvojlist M-33-XXVII (České Budějovice) a M-33-XXXIII (Vyšší Brod). Praha 1964.
- Základní geologická mapa ČSFR 1:25 000:* List 22-231 (Mirovice). Praha 1991.
- Základní geologická mapa ČSSR 1:25 000:* Listy 22-234 (Oslov), 22-243 (Bernartice), 22-321 (Horažďovice), 22-411 (Písek), 22-414 (Protivín), 22-421 (Bechyně), 22-423 (Týn nad Vltavou), 22-431 (Bavorov), 22-432 (Vodňany), 22-434 (Netolice), 22-443 (Hluboká nad Vltavou), 32-221 (České Budějovice). Praha 1976 – 1988.
- Základní hydrogeologická mapa ČSSR 1:200 000:* List 22 (Strakonice). Praha 1982.

---

¹² Za poskytnutí xerokopie Kolářových zápisků děkuji Janu Michálkovi z Muzea středního Pootaví ve Strakonících.